

«АКАДЕМИК Е.А. БӨКЕТОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ
НАО «КАРАГАНДИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АКАДЕМИКА Е.А. БУКЕТОВА»

Педагогика факультеті
Педагогический факультет

**«ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ
ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР»**

Академик Е.А.Бөкетовтің 100 жылдығына арналған
халықаралық қатысумен Республикалық семинар
материалдарының жинағы

2 мамыр 2025 ж.

Ғылыми электрондық басылым

**«ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ: НАЦИОНАЛЬНЫЕ
ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА»**

Сборник материалов Республиканского семинара с
международным участием, посвященного 100-летию
академика Е.А.Букетова

2 мая 2025 г.

Научное электронное издание

Қарағанды, 2025

«АКАДЕМИК Е.А. БӨКЕТОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ
НАО «КАРАГАНДИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АКАДЕМИКА Е.А. БУКЕТОВА»

Педагогика факультеті
Педагогический факультет

**«ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ
ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР»**

Академик Е.А.Бөкетовтің 100 жылдығына арналған халықаралық қатысумен
Республикалық семинар материалдарының жинағы

*2 мамыр 2025 ж.
Ғылыми электрондық басылым*

**«ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ: НАЦИОНАЛЬНЫЕ ТРАДИЦИИ И
ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
КАЗАХСТАНА»**

Сборник материалов Республиканского семинара с международным
участием, посвященного 100-летию академика Е.А.Букетова

*2 мая 2025 г.
Научное электронное издание*

Қарағанды, 2025

ӘОЖ 37.0
КБЖ 74.00
Ц-42

Ұйымдастыру комитеті – Организационный комитет

Муликова Салтанат Алтаевна – п.ғ.д., профессор, академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, педагогика факультетінің деканы
Абильдина Салтанат Қуатовна - п.ғ.д., профессор, ҚР педагогикалық ғылымдар академиясының академигі, бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасының зерттеуші-профессоры
Мухаметжанова Айгуль Олжабаевна - п.ғ.д., қауымдастырылған профессор, бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасының меңгерушісі

Техникалық редакторлық алқа — Техническая редакционная коллегия

Копбалина Камшат Багдатовна - пед. ғыл. маг., бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасының аға оқытушысы

Ц-42 Цифрлық трансформация: Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесіндегі ұлттық дәстүрлер мен инновациялар = Цифровая трансформация: национальные традиции и инновации в системе педагогического образования Казахстана: Академик Е.А. Бөкетовтің 100 жылдығына арналған халықаралық қатысумен Республикалық семинар материалдарының жинағы (2 мамыр 2025 ж.): ғыл. электр. бас. / Акад. Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ун-ті; [техн. ред. алқа: К.Б.Копбалина]. — Қарағанды: Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің баспасы, 2025. — PDF-файл. — Жүйеге қойылатын талаптар: Pentium 4; 1,3 ГГц және жоғары; Internet Explorer Acrobat Reader 4.0 немесе үлкен — қазақша — орысша.

ISBN 978-601-311-138-4

Конференция жинағында зерттеу қызметінің заманауи тәсілдері, ғылыми ізденіс әдістемесі және түрлі ғылым мен практика салаларына инновациялық шешімдерді енгізу мәселелері қарастырылған ғылыми мақалалар, баяндамалар және талдамалық шолулар ұсынылған. Ерекше назар пәнаралық зерттеулерге, білім беру, жаратылыстану және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелеріне, сондай-ақ цифрландыру, кәсіпкерлік және қарқынды өзгеріп жатқан әлем жағдайында әлеуметтік бейімделу мәселелеріне аударылған. Басылым зерттеу құзыреттерін дамытуға және ғылыми әзірлемелерді практикалық қызметке енгізуге қызығушылық танытқан студенттерге, магистранттарға, оқытушыларға және жас зерттеушілерге арналған.

В сборнике конференции представлены научные статьи, доклады и аналитические обзоры, в которых рассмотрены современные подходы к исследовательской деятельности, методология научного поиска и внедрение инновационных решений в различные сферы науки и практики. Особое внимание уделено междисциплинарным исследованиям, актуальным проблемам образования, естественных и гуманитарных наук, а также вопросам цифровизации, предпринимательства и социальной адаптации в условиях стремительно меняющегося мира. Предназначен для студентов, магистрантов, преподавателей и молодых исследователей, заинтересованных в развитии исследовательских компетенций и внедрении научных разработок в практическую деятельность.

ӘОЖ 37.0
КБЖ 74.00

Еңбектер жинағы авторлық басылымда жарияланады
Сборник трудов издается в авторской редакции

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің баспасы
100024, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28, Тел. (7212) 35-63-16. E-mail: izd_kau@buketov.edu.kz

ISBN 978-601-311-138-4

© Академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті, 2025

EĞİTİMDE MİLLİ KİMLİK BAĞLAMINDA ANADİLİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Yücel Gelişli

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara/ Türkiye

Giriş

İnsanlar bir toplum içinde doğar, büyür ve ölürler. Bu doğal süreçte önceleri bilinçsiz daha sonra bilinçli bir şekilde diğer insanlarla etkileşerek toplumla kaynaşır ve topluma ait olurlar. İnsan yaşadığı topluma göre şekillenerek biçimlenir. Birlikte ortak yaşam biçimleri oluştururlar. Bu durum birlikte yaşayan insanları bir arada tutmaya başlar.

Bireysel Kimlik

Kimliğin oluşumu bireysel olduğu kadar toplumsal ya da ulusal “değer” oluşturmaya bağlı olarak şekillenir. Kalıtsal/biyolojik oluş dışında, bireyin ontik düzlemde de bir varlığı söz konusudur. İşte ontik varlık denilen düzlem, kimlik oluşturunca unsurlarla bireyin ve ulusun kurduğu ilişkiye göre anlam kazanır (Durmuş, 2017).

Toplumsal sistemin kökenini oluşturan kimlik bireyin kültürel ve sosyal statülerini belirten, inançları, değerleri ve tutumlarından oluşan çok boyutlu alt başlıktır (Yıldız, 2007). Kösoğlu (1995) kimliği siyasi, ailevi, mesleki, dinî ve sosyal aidiyetleri ifade eden bir yapı olarak tanımlamaktadır. Güvenç (2010) kimliği bireylerin, grupların, topluluk ya da toplumların “Kimsiniz, kimlerdensiniz?” sorusuna verdikleri cevap olarak tanımlar. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere kimlik bireyin mensubu olduğu sosyal yapıya göre kendini konumlandırmasıdır (Kara, Özkan, 2024).

Dil ve kimlik

Toplumlar birbirinden milletleşme süreci ile ayrılır. Milletleşme sürecinde, tarih, vatan, etnik yapı, kültür, yazılı ve sözlü eserler, ortak efsaneler, ortak semboller, din, dil, mimari, ortak ekonomi, vatandaşlık hak ve sorumlulukları etkili olur. Toplamları millet yapan bu özellikler aynı zamanda millet kimliğini oluşturan en önemli unsurlardır (Smith, 1994).

Ulusal bir kimlik oluşumu için ilk gerekli olan şey ortak bir dilin olmasıdır. 'Ulus-devlet miti' dünyanın doğal olarak ulus devletlerden oluştuğuna dair temel görüş, ulusal dillerin ilkel bir gerçeklik olduğu varsayımıyla bağlantılıdır (Joseph, 2006). Ancak milletin oluşumunda etkili olan tek bir ulusal dil, bütün vatandaşların onunla konuşması, yazması ve okuması ile önemli hale gelmiştir. Tek dilin önemli hale gelmesi onun aynı zamanda zorunlu eğitim dili olmasına da etki etmiştir. Bu yüzden evrensel anlamda ilköğretim vatandaşlara zorunlu hale getirilmiş be birkaç ülke dışında ülkelerin anadilleriyle yapılmaya başlamıştır (Hobsbawn, 1996).

Bir dilin varlığını sürdürebilmesi, zaman içerisinde yok olmaması için ihtiyaç duyduğu temel şey, onu konuşacak insanların bulunmasıdır. Dilin varlık yokluk davası olarak kabul edilebilecek bu konuşulma ihtiyacını ana dil ya da yabancı dil olarak öğretimi sayesinde karşılamak mümkündür. Dilin öğretilmesi ve öğrenilmesi süreci ise onun her bakımdan incelenmesini zorunlu kılar. Birbirini besleyen bu süreçlerin temel sebebi dilin insan ve toplum hayatındaki önceliği ve vazgeçilmezliği ile ilgilidir (Kapağan, 2021).

Kimlik, bir özellik ve nitelik belirtisidir. Kimlik farklılıkları sonucu oluşan bir yapının varlığını ortaya koyar. Diğer bir deyişle kimlik milletler açısından farklılıkları ifade eden sınıflandırma işlemi kişinin başka kişi ve toplumlarla ayrışmasını sağlayan ve kendisinin ait olduğu toplumu ifade eden yüklenmesidir. Bu farklılığı belirleyen en önemli unsurların başında da dil gelmektedir. İnsanoğlu hangi ana dile bağlı olduğunu ifade ediyorsa kendisine de o milletin bir ferdi olarak sayar. Milletlerden bazıları göç, savaş, sürgün, başka milletten biri ile evlenme, asimilasyon ve yok etme politikaları ile daha başka sebeplerden dolayı kendi dillerini unuttur. Bu milletler başka diller öğrendiklerinde, çocuklarına da yeni öğrendikleri dili ana dili yerine öğretme yoluna gittiklerinde kendilerini hangi millettten sayarlarsa sayınsalar sonraki nesillerinin büyük bir çoğunluğunun kökenlerini bilmelerine rağmen öğrendikleri yeni dilin çevresinde oluşan milletin bir ferdi olarak kendilerini ifade ettikleri ve zamanla tamamen asimile oldukları görülmektedir (Kapağan, 2021). Çünkü;

“Geçmişten geleceğe kültürel bir bağı da ifade eden, doğuştan gelen ve sonradan kazanılan, yavaş da olsa değişen kimlikler, tanımlama ve bakış açılarına göre karşımıza bireysel, kişisel, ulusal, millî, etnik, kültürel vb. kimlikler olarak çıkar. Kimlik mefhumunun tarihsel dinamikliğinin idraki de önemlidir. Çünkü millî kimlikleri ezeli/ebedi, statik ve özcü bir değerlendirmeye tabi tutmak, dönüşümlerin anlaşılmasının önünde bir engel olabileceği gibi, geleceğin inşası noktasında değişim kanallarının gözden kaçırılmasına yol açacaktır (Kapağan, 2021).

Dilin Kimlik Edinmedeki Önemi

Herder, dili sadece bir iletişim aracı olarak değil, milletlerin ve etnik grupların tarih ve kültürünün bir tür “deposu” olarak görmektedir (Akın, 2022). Dilin asıl işlevi; insanlar arasında doğal, duygusal ve ruhsal bağlar kurmasıdır. Söz konusu bağlar, bireylerin kimlik kazanmalarındaki temel zeminlerdir. Her birey, bir dil dünyasına doğar. İçine doğulan dil, bireyin gerçek dünyasıdır. Çünkü toplumların geçmiş yaşantıları, dünyaya bakış açıları, kültürleri vb. dil adı verilen altından yapılmış sandıkta korunur, kullanılır ve geleceğe güvenle taşınır. Dil sandığı; benliği, kişiliği ve kimliği bünyesinde barındırır (Yaman, 2023). Bir toplumun her türlü maddi ve manevi hayatını düzenleyerek millet hâline gelmesini sağlayan, toplumdan topluma, milletten millete değişebilen değerler silsilesi, bir toplumun ruhu ve dünya görüşü şeklinde tanımlanan kültürün en başta gelen ögesi, şüphesiz geniş anlamda önemli toplumsal bir olgu olarak değerlendirilen dildir (Güneş, 2022).

Dil hemen her dönemde hem özgün hem de ortak kültürle sıkı bir ilişki içerisinde olmuştur. İnsanlığın ortak idealleri, geçmiş yaşam tecrübesi ile birlikte milletlere has gelenekleri görenekleri ve coğrafyası gibi kültür unsurları da dilinde yaşar. Bu nedenle genel anlamda insanlık ve özel anlamda milletler dili koruma konusunda oldukça hassas olmalıdır. Bilhassa milletler varlıklarına dair tüm kültür kodlarını bünyesinde bulunduran dilin sözlü ve yazılı formlarını doğru analiz ederek kendilerinde de bir farkındalık oluşturabilirler (Kapağan, 2021).

Dil ile nesilden nesile aktarılan millî kültür mirası, somut ve somut olmayan (soyut) kültür mirası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Somut olmayan kültür mirası, din, dil, gelenek, görenek, âdet, halk edebiyatına ait sözlü ürünler, çeşitli törenlere ait ritüeller, çeşitli yerleşik kutlamalar ve törenler gibi öğelerden oluşmaktadır (Güneş, H, 2022).

Dil, bireyler arasında tam bir birleştirici öge görevini üstlenir; toplulukları yakınlaştırarak “millet” özelliği kazanmalarını sağlar. Dil sayesinde ortak duygu, düşünce ve ideallere sahip olan bireyler arasında, ortak bir bilinç de oluşur. Bu bilinç, bireysel bilincin çok üstünde millî bir bilinçtir. Millî bilinç ise; bir milleti ayakta tutan, geçmişini hatırlatan, değerlerini bugüne taşıyan, bugününü en güzel şekilde yaşatan ve bütün bunları kapsayacak şekilde geleceğe yön veren düşüncelerin bütünüdür (Yaman, 2023).

Dil, her şeyden önce bir iletişim aracıdır. Ancak bu temel işlevinin yanında dil, onu kullananları “*Dil Topluluğuna*” bağlayan bir kolektif kimlik unsurudur. Gerçekten de hiçbir dil, bir dil topluluğundan ayrı düşünülemeyeceği gibi; bir dil topluluğu da dilden bağımsız düşünülemez. Bu anlamda diller, etnik kimliklerin oluşumunda ve kuşaktan kuşağa devredilmesinde önemli bir işlev görmektedirler. Dilde maddi ve manevi kültürün (yazı ve konuşmanın değişik ifadelerinde) nerdeyse bütün olguların oluşması ve kaydedilmesi nedeniyle, dilin ulusal kültürün ana taşıyıcısı ve en evrensel ifadecisi olduğunu iddia etmek mümkündür (Khorssed, 2019).

İnsanın ontolojik varlık oluşu dile bağlıdır. Adlandırmayı dil ile yaptığımıza göre dil, varlığın tanımlanmış varoluşunun ön koşuludur. Dil olmadan varlığın varlığını tanımlayamayız. Dil varlığın onaylanma alanıdır (Durmuş, 2017). Toplumun varlığı ve tanımlanması için de dil önemli bir unsurdur. Çünkü dil, taşıdığı birikim içinde toplumların tarihi, medeni, sosyal, siyasal ve benzeri açılardan yaşamlarını devam ettiren ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan önemli bir araçtır (Kapağan, 2021).

Birey, dil aracılığı ile değerlerine ulaşır ve tutunur. Birey dünyaya geldiğinde / doğduğunda aslında bir dilin içine doğmuş / gelmiş olur. Bu yolla içine doğduğu dil ile oluşturulmuş kabuller evrenine konumlanmış olur çünkü dil, birey doğmadan önce de vardır ve birey o dil ile kurgulanmış varlık dünyasında bir yer elde etmek için, kendisini dilin alanına yerleştirmek durumundadır. Kendisini ana dilinin içine yerleştirmemiş bireyler, dünyada boşlukta kalmış /yok kişi konumundaki bireylerdir (Durmuş, 2017).

Ana Dil ve Milli Kimlik

Ana dili, dilbilimciler tarafından çoğunlukla yeni bireyin içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde yani doğal ortamında öğrendiği ilk dil olarak tanımlanmaktadır (Sinan, 2006). Bu nedenle ana dilinin öğrenilen bir dil olmadığı daha çok edinilen veya kazanılan bir dil olduğu sıkça vurgulanmıştır. Ana dil birden çok dile kaynaklık eden, içerisinden birden çok dili doğuran kaynak dil anlamında kullanılmalıdır (Yargül, ve diğerleri, 2020).

Millet aidiyetinin veya milli aidiyetin ve bilincin belirleyici unsurlarından biri olan dil, bir milleti diğerlerinden ayıran farkların harici ve görülebilen bir işarettir. “Millet adını almaya layık olan bir topluluk her şeyden önce kendi saf dilini, ancak en iptidai köylerde rastlansa, hatta asırlardır kullanılmamış, kaynakları cılız, edebiyatı fakir bile olsa, canlandırmak, geliştirmek ve yaymakla mükelleftir. Ancak böyle saf bir dil, milletin benliğini idrak etmesine ve hürriyetini elde etmesine imkân verir. İşte bu görüş milliyetçiliğin bütün dünyaya yayılışı ile birlikte yürüyen geniş filoloji çalışmalarının doktrin temelini teşkil eder” (Akın, 2022).

Ulusların yoktan var edilemeyeceği, ulusal (millî) kimliklerin geçmişten gelen mitler, değerler ve sembollerin etkisi altında şekillendikleri görüşü ise, ulusçuluk çözümlemelerinde etnik geçmişe ağırlık veren

kuramcılardan oluşan ve modernizmin hegemonyasına bir tepki olarak doğmuş olan “etno-sembolcüler” tarafından ortaya konulmuştur (Akın, 2022).

Çok uluslu devletler, kendi içlerinden yeni milli devletler ortaya çıkmasını engellemek için en başta, hâkim topluluk dışındaki grupların ayrı bir millet ve dil olarak tanınmasına karşı çeşitli değiştirme politikaları kullanarak bu sürece engel olmaya çalışmıştır. 70 yıllık ömrü boyunca Sovyetler Birliği, Çarlık Rusya’sından miras aldığı biçimde, kendi hâkimiyeti altındaki halkları etnik farklılıklarına göre değil genelde dini aidiyetleri noktasında tanıma siyaseti yürütmüştür. Bu ülkede yaşayan milli azınlıklar ise yıllarca bu baskıya karşı kendilerinin milli kimlikleriyle tanınması mücadelesini vermişlerdir. Örneğin, 1900’lerin başlarında, “Kırım Tatarları” kavramı, Kırım’da yaşayan İslam toplumu işaret etmek amacıyla kullanılırdı. Rus devleti ise, Kırım Tatarlarını tanımlamak için daha geniş bir tanımlayıcı olan “Müslüman”, kullandıkları dil için ise “Müslümanca” kavramını tercih etmekteydi. Hatta Rus yönetimi ülkedeki tüm Müslümanları tanımlamak için “Tatar” isminden yararlanmış, bu tavır diğer Avrupa ülkeleri tarafından da benimsenmiştir (Uzun, 2022).

Milli bir bakış açısı ile işlenen dil, kendi coğrafyasının dışında başka coğrafyalar için de anlaşma ve kültürel aktarım aracı olacak güze erişme kuvvet ve kudretine sahip olabilir. Bu açıdan milli şuur ile kendisine yer bulan dil, ancak daha sağlam bir etkileşim ve iletişimi de beraberinde getirir. Diğer dillerin esaretine girmekten kurtulur (Kapağan, 2021).

Bir millet, tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun, adı olarak tanımlanabilir. Milletlerin iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara sahip olmaları gerekir. Ama söz konusu toprak parçasının herhangi bir yer olması mümkün değildir; o herhangi bir toprak parçası değil, "tarihî" bir toprak, "yurt", halkın "beşiği" olmalıdır. Türklerde olduğu gibi, o toprak soyun köklerini taşıyorsa bile bu böyledir. "Millî kimliğin ikinci bir unsuru patria (vatan) fikridir; yasaları ve kurumlarıyla tek siyasî iradeye sahip bir topluluktur. Bu durum, ortak siyasî hissiyat ve maksatların ifadesi olan en azından bazı ortak düzenleyici kurumlar gerektirir. Başka bir deyişle milletler, yurt içindeki halkı bir arada tutan ortak bir anlayış, emel, hissiyat ve fikirlere, ortak bir sivil ideoloji ve kültürel boyuta sahip olmalıydılar. Ulus devletler ortak bir kamuyu ve kitle kültürünü temin işini, popüler toplumsallaştırma vasıtalarına, kamusal bir eğitim sistemi ve kitle iletişim araçlarına havale etmiştir. Batılı millî kimlik modelinde milletler, mensupları oldukları ortak tarihî anılar, mitler, simge ve geleneklerle bağlanmış, ama türdeş kılınmamış kültür toplulukları olarak görülmekteydi. Devletin, kendi tarihî kültürleriyle yüklü yeni göçmen topluluklarını buyur ettiği yerlerde bile onların ahfadının, millî kitlesel toplumsallaştırma vasıtaları aracılığıyla “mille” ve onun tarihî kültürel çevresine kabulleri (o da olduğu kadarıyla) nesiller almıştır. Tarihî ülke, yasal-siyasî topluluk, topluluk fertlerinin yasal-siyasî eşitliği ve ortak sivil kültür ile ideoloji-bütün bunlar milletin standart, batılı modelinin oluşturucularıdır ve Batı’nın modern dünyadaki etkisi nedeniyle bir miktar biçimi değişmekle birlikte, Batılı olmayan millî kimlik tasavvurlarında da canlı unsurlar olarak kalmışlardır (Smith, 1994: 25-32. Akt: Gelişli, 2018).

Bir devletin ya da milletin varlığını devam ettirebilmesi için bireylerini millî, kültürel ve manevi değerler ile bütünleştirmesi gerekir. İnsan bu toplumsal değerleri benimsediği sürece aidiyet duygusu güçlenir ve milletini sahiplenir. Bu, millî ve manevi bağlarını güçlendirmek isteyen her milletin ulaşmak istediği bir hedeftir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi de millî kimliğin inşa edilmesi ile mümkündür (Kara, Özkan, 2024).

Millî kimliğin siyaseten belki de en belirgin işlevi, millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayan ve halkın kadim gelenek ve âdetlerini yansıtan, ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerinin meşrulaştırıcısı olmasıdır. Millî kimlik, bugün toplumsal düzen ve dayanışmanın meşruiyeti bakımından temel müracaat noktası haline gelmiştir (Gelişli, 2018).

Millî kimlik ve ulus birbiriyle ilişkili etnik, kültürel, bölgesel, ekonomik ve politik öğelerden oluşan karmaşık yapılardır. Tarih boyunca, tüm milletler onları diğer milletlerden ayıran birçok özelliğe sahip olmuşlardır. Milletlere özgü tüm özellikler “*millî kimlik*” kavramını oluşturur (Khorssed, 2019).

Tural’a göre millî kimlik; bir insan topluluğunun başkaları tarafından, başka toplumlar arasında, nasıl görünmek, nasıl kabul edilmek isteniyorsa, o yönde oluşturduğu, göstergeler toplamıdır. Millî kimlik, millî kültür denilen ortak paydaya dayanır. Her millî kimlik, bir toplumdaki en yüksek seviyedeki benzeşme göstergeleridir. Her millî kimlik, tarih içinden gelen, milliyete dayalı değer ve davranışlar ile dinin eklediği değer ve davranışların toplamıdır (Akt: Gelişli, 2018).

Millî kimliğin belirleyicisi bazı ulus yapılarında “dil” (Fransız vb.), bazı ulus yapılarında “etnik köken” (Alman vb.) ve bazı ulus yapılarında “din ve mezhep” olarak kabul görmektedir. Yukarıdaki örneklerden hareket ederek bir çıkarım yapacak olursak; milletlerin birlik ve ayrılıklarının üç temel veya sac ayağı üzerine oturtulduğu söylenebilir. Bunlar dil, din-mezhep ve etnik köken olarak tasnif edilebilir (Akın, 2022).

Modern dönemde “milliyetçilik”, özellikle milli dilleri koruma, keşfetme ve yeniden inşa etme çabasıdır. Bu milli dil yoluyla tek bir izleyici kitlesi oluşur ve ulusun ortak tecrübeleri bu izleyici kitle tarafından yayılır ve paylaşılır. Bunun için ortak dil, gazeteler, şarkılar-türküler, hikâyeler-romanlar ve diğer kültürel eserler yoluyla cisimleşerek, yaygın bir şekilde paylaşılan bir öznel arasılığın temelini meydana getirir. Bu milli dil, bir cemaatin (hayali veya gerçek topluluk) ve bir cemaat olarak kendinin farkına varılmasını sağlayan bir ortam oluşturarak, aynı cemaate mensup olmayanların tanımlanmasını da sağlamış olmaktadır (Akın, 2022).

Millet olma sürecindeki toplulukların milli dillerinin oluşmasında bazen sözlü edebiyat unsurlarının yazıya geçirilmesi de önemli bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle insanların birbirlerini anlamaya başlamaları ve birbirleri arasında ortaklıklar keşfetmeleri sonrasında “hâkim dil” olma sürecindeki dil ile yazılmış olan eserlerin bu süreci hızlandırdığı görülmektedir. Örneğin, Macar milli bilincinin oluşmasında önemli etkileri olan György Bessenyi’nin “Büyük Operasının” yazılmış olmasının Macar dilinin kapsayıcılığı ve milli edebi dil haline gelmesinde önemli payının olduğu söylenebilir. Josef Dobrovsky’nin “Çek Dilinin Tarihi” ve benzer biçimde Ivar Aasen’in “Norveççe Gramerinin” yazılması da bu dillerin bir anlamda “kendisini ispat etmesine” neden olmuş ve bu dillerin bir edebi eser vermeye yeterli diller olduğunu göstermesi bakımından önemli aşamaları meydana getirmiştir (Akt: Uzun, 2022).

Ana dil; insanın ilk şuur halini kuran ve onun her meseleye yönelik düşünüş, duyuş ve davranış kalıplarını belirleyen bir özellik gösterir. Bu bakımdan ana dil; insanın eli, ayağı, gözü kadar yerleşik ve değiştirilemez bir uzvu olarak değerlendirilebilir (Kapağan, 2021). Şahanov: ‘Ana dilinden nefret etmenin, kendi ananı benimsememenin arsızlığı ne zamandır bilinç olarak kabul ediliyor? Bu, ruhî bir sakatlık ve millete ihanettir’ diyerek bu konudaki eleştirilerini de dikle getirmektedir. Şahanov, *Hangi ülkede olursa olsun ana diline saygısızlık etmek, bir ananın kabbine tekme atmakla aynıdır*. Sözleriyle dili ‘ana’ imgesiyle tasvir etmiştir (akt: Biray, 2022).

“Büyük ve köklü milletler kendi millî kimlikleri üzerinde büyür, gelişir ve devamlılık sağlarlar. Evrensel olmanın yolu, millî olmaktan geçer. Kendi kendiniz olamıyorsanız, başkaları da sizi kabul etmeyecektir. Bir milletin millî kimliği, onun kültür temellerinde gizlidir” diyerek millî kimliğimiz olarak kabul edilen kültür hazinelerine sahip çıkılmasının önemine işaret eden Pala (2001), millî kültürünü ve millî kimliğini kaybeden milletlerin tarih sahnesinde kalmalarının pek mümkün olamayacağı gerçeğini dile getirir (akt: Güneş, 2022).

Millet olabilmenin temel şartları arasında bulunan kültür, dil sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılabilir. Kültürün devamı, dolayısıyla millet olabilmenin devamı dilin doğru kullanımı ile yakından ilintilidir. Bu ilinti doğrultusunda dil bilinci geliştirmek, vatanın, milletin, birlik ve beraberliğin devamı için bir zarurettir (Güneş, H, 2022).

Kültür, fert planından milletlere ve nihayet insanlığa kadar farklı seviyelerde birikimler oluşturur. Her insanın kendisine has bir kültürü olmakla beraber milletlerin ve insanlığın da yaşadığı bir gelişim sürecinden söz edilebilir. İnsan; gelişimini hem korumak hem de sürdürebilmek için ortak ya da özgün kültür unsurlarını zaman ile coğrafyalar arasında taşımak, yorumlamak ve yaşatmak çabasıyla vazgeçemez. Bu nedenle ortak kültürün inceliklerinin, özgün kültürlerin ise farklılıklarının bilinmesi bir zorunluluktur. Özgün kültürün en önemli çeşidi ise milli kültürdür. Pek çok konuda ortaklıklar taşıyan insanların meydana getirdiği milletlerin kültürü diğer milletlerden farklı özellikler taşır (Kapağan, 2021)..

Ana dili, her toplum için öğretimin en önemli aracı ve bireyin kimlik kazanmasındaki hususların belirleyicisidir. Ayrıca ana dili içinde konuşulduğu toplumun tarihini ve kültürünü gelecek nesillere taşıması açısından da büyük bir önemi haizdir. Yani milletin kültürle ilgili değerlerinin başında yer alan ana dili, milletleri millet yapan, onları sosyal olarak ayıran unsurların başında gelir (Biray, 2022).

Ana dilimiz, duygu, düşünce ve kültürümüzün, kısacası kişiliğimizin aynasıdır. Ana dili bilinci ve sevgisi aynı millet içerisinde yaşayan insanlar arasında bağları güçlendirerek ortak bir düşünce sistemi, evreni birlikte anlama ve kavrama yeteneği kazandırır. Aynı zamanda anadili eğitimi çocuğun bilişsel gelişimi üzerinde büyük bir etki sahibidir. Ana dili ve kişilik gelişimi arasındaki bağdan hareketle ve dil, düşünceden soyutlanamayacağı için dil öğretimi demenin, düşünce öğretimi demek olduğunu söyleyebiliriz. Düşünce yapımız ve tarzımız da kişiliğimizin temelini oluşturur. Birey içine doğduğu toplumun değer yargıları ile şekillenen kültür çerçevesinde kimliğe bürünür ve dili ile milli kimliğini sergiler. Olaylara verdiğimiz tepkiler, inançlarımız, vücut dilimiz, sofrada adabımız, selamlaşma şekillerimiz gibi hayata dair her şey kültürel öğeler barındırır. Kültürel farklılıklar tam da bu noktada devreye girerek milli kimliğimize işaret eder. Dil, kültürün dolayısıyla kimliğin devamlılığını mümkün kılar (Biray, 2022).

Modern toplumun ortaya çıkmaya başlaması ile beraber dilin “tebaadan” “bireye ve yurttaş” a giden süreçte çok önemli bir fonksiyonu ortaya çıkmıştır. O da insanların aralarındaki kültürel farklılıkları ortadan kaldıracak ve yeni ortaklıkların temelini atabilecek geçmiş ile bağ kurarak toplumu geleceğe

taşıyabilecek güçlü bir araç olan dildir. Elbette bu fonksiyonları yerine getirebilmesi için dilin, yeniden düşünülmesi ve gerekirse yeniden tasarlanması gerekecektir. Özellikle milli devletlerin kuruluş sürecindeki dile yönelik operasyonlar ve yeni anlamlandırma çabalarının altında milli bir dil yaratarak bu dili herkes tarafından anlaşılabilir hale getirmek yatmaktadır. Dilin öğretilmesi, benimsetilmesi ve yaygınlaştırılmasında da devletin sahip olduğu milli eğitim sistemi ile kitle iletişim araçlarına büyük görev düşmektedir.

Dil, milliyetçiliğin kamusal alanı şekillendirmek amacıyla her daim müdahalede bulunduğu ve idare ettiği bir kültürel öge konumundadır. Millet kurgusunda dil bir yandan ortak kimliğin ve “bizlik” bilincinin bir göstergesi ve ispatı olarak; diğer yandan ise bu kurgunun siyasi pratiğe döküldüğü durumlarda milli devlete mensup nüfusu dönüştürmek yolunda aslı bir araç olarak kullanılmıştır (Uzun, 2022).

Eğitim ve Milli Kimlik

Eğitim modern toplumda birçok işlevi yerine getirmektedir. Söz konusu işlevler eğitimin birey ve toplum için kültürel, ideolojik, iktisadi, psikolojik bakımlarında yeri doldurulamayacak bir kurum olmasını sağlamaktadır. Söz konusu sistem içerisinde eğitim; toplumun ve bireyin söz konusu ihtiyaç ve beklentilerini karşılamayı bireyin yetiştirilmesini sağlayacak bir müfredat doğrultusunda yapılmaktadır. Bu müfredatlara anadilinin de dâhil edilmesi neredeyse evrensel bir olgudur. Söz konusu hususa ilişkin tartışmalardan önce ana dili kavramının kısaca ele alınması gerekmektedir (Yargül, ve diğerleri, 2020).

Zorunlu eğitim, en etkili milletleştirme araçlarından biri olarak işlev görmüştür. Çünkü başta hâkim milli dil olmak üzere, yaygın eğitim kapsayıcı kültürün ana elemanları olarak devlet tarafından planlanan zorunlu eğitim sayesinde benimsetilebilir. Ortak bir dilin yaygınlaştırılması yanında zorunlu temel eğitim; milli tarih ve milli coğrafya dersleriyle bireylere küçük yaşlardan itibaren milli bilinç kazandırmanın yuvaları olarak nitelendirilir. Ortak bir eğitimin hem milli bağlılığı hem de vatandaşlar arasındaki bütünleşmeyi sağlayacağı anlaşılmıştır (Uzun, 2022).

Ana dili birçok araştırmacı tarafından ulus düşüncesi ve ulusçuluk kavramları ekseninde önem kazanmaktadır. Ana dili eğitiminin ulusçuluk bağlamında öneminin anlaşılması üzere ulusçuluk kavramının gelişimine kısaca bakmak yerinde olacaktır. Fransa, İngiltere ve Almanya’nın geçirdiği tarihi tecrübe ile şekillenen ulusçuluk, Fransa ve İngiltere’de ulusal monarşilerin doğmasıyla üzerindeki insanların bir araya gelmelerini sağlamıştır. Ancak, bu haliyle ulusçuluk “Fransız kökenli ulusçuluk” olarak adlandırılmıştır. Ulus-devlet sınırları içerisinde homojenleşerek, sınır ötesindeki unsurlarla ise bütünleşmeyi hedeflemektedir. Modern dünyada milliyetçi akımlar öteki uluslarla rekabet edebilmek için homojen bir dünyayı hedeflemekte, söz konusu rekabet birlik içerisinde hareket edecek homojen bir ulusu zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle homojenleşme politikaları ortak değerler ve ulusal bağları sağlayacağına inanılan tercihlerden oluşmaktadır. Böylesi bir dünyada yurttaş olmanın en önemli göstergesi ise siyasi yaşamda, eğitim yaşamında, kültürel değerlerin edinilmesinde, grup aidiyetinin edinilmesinde, ulusun dünya ve gerçeğe ilişkin tasavvur ve anlayışlarında dilin etkisi aracılığıyla görülmektedir. Bu nedenle dil ulusal özelliği en iyi yansıtan unsur olarak ele alınmış; araştırmacılar ulusların düşünce, değer ve kültürünü dilin biçim ve özüne dair çalışmalar yapmışlardır (Yargül, ve diğerleri, 2020).

Her ulus dili sayesinde vardır. Bu bağlamda ana dili eğitimi ve öğretimi, bir dersin ya da bir eğitim-öğretim etkinliğinin ötesinde bir konudur. Bu durum; ana dilini, özel, vazgeçilmez, ulusal güvenliğe denk stratejik bir değer hâline getirmektedir. Başka bir deyişle ana dili eğitimi ve öğretiminin, sadece bir öğretim programına indirgenemeyecek kadar yaşamsal bir fenomen olduğunu kabul etmek durumundayız (Yargül, ve diğerleri, 2020).

Anadili eğitiminin mutlaka Türk ve dünya edebiyatının seçkin eserleriyle beslenmesi gerekmektedir. Edebiyat eserlerini ana dili eğitiminin aracı kılmak bir zorunluluktur. Kuru bilgilerle kurgulanmış, estetik kaygılar taşımayan metinlerin insanlara bu anlamda bir katkısı düşünülemez. Çünkü edebi eserler sadece kafaya değil insanların gönlüne hitap eder. İnsanın duygularına, hayallerine, acılarına, sevinçlerine tercüman olurlar (Sinan, 2006).

KAYNAKÇA

- Akın, C. (2022). Ulusal Kimlik ve Dil. *Kültür ve Dil*. (Eds: Güneş, M., & Güneş, H.) Eğitim Yayınevi.
- Biray, N. (2022). Muhtar Şahanov’un Şiirlerinde Milli Kimlik ve Anadil Bilinci, Kardeş Kalemler, 187. <https://www.kardeskalemler.com/yazi/muhtar-sahanov-un-jeltoksan-olaylarindaki-rolu-64f2fdcb81b22>, alıntılanma: 14.12.2024
- Durmuş, M. (2017). Kimlik, Dil ve Öteki İlişkisi Açısından Türkçenin Konumlandırılması. *Türk Dili*, 782, 17-26.
- Gelişli, Y. (2018). Sosyal Bilgiler Dersi 6. Sınıf Öğretim Programının Milli Kimlik Değerleri Açısından Değerlendirilmesi. *Atlas Journal*, 4(10), 775-785.
- Güneş, M. (2022). Kültürün Dinamikleri. *Kültür ve Dil*. (Eds: Güneş, M., & Güneş, H.) Eğitim

Yayınevi.

Güneş, H. (2022). Milli Kültürler; Küreselleşme, Çok Dillilik ve Çok Kültürlülük. *Kültür ve Dil*. (Eds: Güneş, M., & Güneş, H.) Eğitim Yayınevi.

Güvenç, B. (2010). *Türk kimliği*. İstanbul: Boyut Yayınları.

Hobsbawn, E. (1996). Language, Culture, and National Identity *Social Research*, Vol. 63(4), pp. 1065-1080.

Joseph, J. E. (2006). Identity and language. *Encyclopedia of Language & Linguistics* (pp.486-492).

Kapağan, E. (2021). Kültür, Tarih ve Kimlik Açısından Dilin Önemi, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: IV, s. 49-58.

Kara Özkan, N. (2024). Türkçe ders kitaplarında millî kimlik inşası. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 111-134.

Khorssed, A. (2019). Kazak Milli Kimliğinin Oluşum Sürecinde Dilin Rolü; 20. Yüzyılın Başlarında Kazak Milli Basınında Dil Üzerine İleri Sürülen Fikirler. *The Journal of Academic Social Science*, 81(81), 505-517.

Kösoğlu, N. (1995). Kültür/kimlik üzerine. *Türkiye Günlüğü İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi*, 33(1), 41-47.

Sinan, A. T. (2006). Ana Dili Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 75-78.

Smith, A. D. (1994). Milli kimlik. (Şener, B. S., Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzun, G. (2022). Milli devletin oluşum sürecinde milli dilin önemi ve etkileri. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 4(16), 1297-1303.

Yaman, E. (2023). Milli Kimlik Oluşumunda Dilin İşlevi. <https://www.yerlidusunce.com/milli-kimlik-olusumunda-dilin-islevi>, alıntılanma: 14.12.2024

Yargül, G.; Kazak, A.; Kumbasar, E. & Kurt Hatırnaz, A. (2020). “Anadil Eğitiminin Toplumsal İşlevi Üzerine Bir İnceleme”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 6(38): 2192-2200.

Yıldız, S. (2007). Kimlik ve ulusal kimlik kavramlarının toplumsal niteliği. *Millî Folklor*, 74, 9-16.

ӨОЖ 373.1

ЦИФРАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ДАМУ

Абилкасим С.А., Асетова Ж.Б.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Жаһандық өзгерістер мен әлемдік трендтер мектептегі білім беру мазмұнының жылдам қарқында жаңаруын талап етеді. Сол себепті Қазақстан Республикасының білім жүйесін әлемдік білім кеңістігіне кіріктіруге бағытталған жүйе есебінде сипаттауға болады. Қазіргі жаһандану жағдайында жедел өзгеріп отырған Әлем және ақпарат легінің ұлғаюы, оның одан әрі шектеусіз өсу перспективасы адамзат жинақтаған білімді жай игеріп қою нәтижесіз мақсат екендігін көрсетіп отыр. Ақпараттық-зияткерлік ресурстарды өз бетінше тауып, талдап және пайдалана білетін, идеялардың қуат көзі болатын, жедел өзгеріп отыратын әлем жағдайында дамитын және өзін-өзі ашып көрсете алатын шығармашыл тұлғаны қалыптастыру басымдық болып табылады.

Шығармашылық қабілеттер оқушының жеке басының дамуының маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Білім беру заңына сәйкес шығармашылық қабілеттерді дамыту бастауышта білім берудің басым міндеттерінің бірі болып табылады.

Білім беру процесін реттейтін Қазақстан Республикасындағы тағы бір маңызды нормативтік құжат «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» (бұдан әрі – МЖМБС) (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы (ҚР Оқу-ағарту министрінің 23.09.2022ж. № 406 бұйрығымен енгізілген өзгерістерімен) болып табылады. Бұл құжатта бастауыш жалпы білім берудің мақсаттары мен міндеттері, оның ішінде оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту бөлігінде

көрсетілген. Білім беру мазмұнына, оның ішінде бейнелеу өнері, музыка, технология сияқты шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал ететін пәндердің мазмұнына қойылатын талаптарды көрсетеді. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін инновациялық технологияларды пайдалана отырып, білім беру процесін ұйымдастыру бойынша бірқатар әдістемелік құжаттар мен ұсынымдар бар.

Бұл білім берудің мақсатының өзгеруін, жаттаудан гөрі сыни ойлауды, ынтымақтастықты және бейімделуді дамытуға басымдық беруді білдіреді. Икемді және жекелендірілген оқытуға баса назар аудару технологияның оқушыларға мүмкіндік беретін жаңа педагогикалық тәсілдер үшін катализатор ретіндегі рөлін көрсетеді.

Білім беру аясында инновациялық технологиялардың саны да, сапасы да өсіп келеді. Жаңа өнімдердің көптігіне қарамастан, оқушылардың шығармашылығын ынталандыру үшін инновациялық технологияларды оқу бағдарламасына тиімді біріктіру күрделі міндеттердің бірі болып табылады. Инновациялық технологиялардың қарқынды дамуы мен олардың тиімділікті арттыру әлеуетін ескере отырып, оқушылардың шығармашылығын дамыту үшін оларды қалай тиімді пайдалану керектігін анықтау ғалымдар үшін де, практиктер үшін де маңызды міндет болып табылады.

Инновациялық технологиялар бұрыннан қалыптасқан тәжірибелерге жаңа нәрсе қосу немесе проблемаларды шешудің жаңа тәсілдерін табу арқылы өзгерістер енгізуді қамтиды. Білім беру контекстінде бұл қолданыстағы қиындықтарға жаңа көзқараспен қарауды және оқыту тәжірибесін жақсартатын шешімдерді әзірлеуді білдіреді. Негізгі мысалдарға жобаға негізделген оқыту (ЖНО), аралас оқыту, білім беру технологиялары (EdTech) және жасанды интеллект (ЖИ) жатады. Бұл технологиялар шығармашылық ойлау, проблемаларды шешу, командалық жұмыс, бейімделу және төзімділік сияқты маңызды дағдыларды дамытуда маңызды рөл атқарады.

Инновациялық технологиялар педагогикалық эволюцияның өзгертуші қозғаушы күші ретінде әрекет етеді, бұл педагогтарға дәстүрлі оқыту әдістерінен асып, 21 ғасырдың сыни дағдыларын, мысалы, шығармашылықты, бейімделуді және күрделі проблемаларды шешуді белсенді түрде дамытуға мүмкіндік береді, бұл тез өзгеріп жатқан жаһандық ландшафтта оқушылардың табысы үшін қажет. Инновация «бұрыннан қалыптасқан нәрсеге жаңа нәрсе қосу арқылы өзгерістер енгізу» және «оқыту тәжірибесін жақсарту үшін шешімдер табу» ретінде анықталады. Ең бастысы, бұл технологияларды қолдану шығармашылық ойлау, проблемаларды шешу және командалық жұмыс, сондай-ақ бейімделу және төзімділік сияқты нақты дағдыларды дамытумен тікелей байланысты.

Шығармашылық – бұл жаңа идеяларды генерациялауды, жаңа шешімдерді табуды және жаңа байланыстарды қалыптастыруды қамтиды. Ол дивергентті ойлауды, білім шекарасын кеңейтуді және «идеялар мен мүмкіндіктердің маңызды ойынына» қатысуды қамтиды.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттері олардың шығармашылық ойлауын, міндеттер мен мәселелердің стандартты емес шешімдерін табу қабілетін дамыту, сондай-ақ олардың ақпаратпен жұмыс істеу, оны талдау және синтездеу қабілетін қалыптастыру болып табылады бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттері баланың жеке басының дамуында үлкен маңызға ие және білім беру процесінің негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Шығармашылық қабілеттер - адамның жаңашылдық, өнертапқыштық, өмірдің барлық саласында жаңа шешімдер мен шығармашылық қызмет табу қабілеті. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту баланың жеке басын қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар оқуда қолайлы атмосфера құруға, оқуға деген ынтаны арттыруға, ой-өрісін кеңейтуге және әлеуметтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді деп анықталды.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерінің тұжырымдамасы қиял, ассоциативті ойлау, өзіндік ерекшелік, эмоционалдылық, бастамашылдық, ойлаудың икемділігі, толеранттылық, мәселелерді шеше білу және т.б. сияқты аспектілерді қамтитын көп өлшемді және көп қырлы болып табылады.

Шығармашылық қабілеттер туа біткен емес, оларды тиісті әдістер мен технологиялар арқылы дамытуға болатындығын түсіну маңызды. Жас кезінде шығармашылық қабілеттерін дамытуды бастау өте маңызды, өйткені дәл осы кезеңде тұлғаның одан әрі дамуына негіз қалыптасады.

Шығармашылықтың дамуына ықпал ететін негізгі элементтердің бірі-ойлау еркіндігі мен тәуелсіздігі. Балаға тәжірибе жасауға, зерттеуге, ашуға және жаңасын ойлап табуға мүмкіндік беру керек. Бұл қиял мен интуицияны дамытуға, есте сақтау қабілетін және абстрактілі ойлау қабілетін жақсартуға көмектеседі.

Бастауыш сынып оқушыларында бұл қасиеттер ойын әрекетінде, құрдастарымен қарым-қатынаста, сурет салуда, құрылыста және т.б. алайда, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін зияткерлік қана емес, сонымен қатар эмоционалды-жеке

және әлеуметтік құзыреттіліктерді дамытуға көмектесетін білім беру процесінде инновациялық технологияларды қолдану қажет.

Интерактивті тақталар (ИТ) оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығын айтарлықтай арттырады, сауаттылықты жақсартуға және сабақтарды динамикалық және қызықты етуге ықпал етеді. Олардың әмбебаптығы, интернетке қол жеткізуді, білім беру бағдарламалық жасақтамасын және мультимедиялық мазмұнды біріктіруі, оқушылар арасында және оқушылар мен мұғалімдер арасында белсенді және өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. ИТ қуатты бірлескен кеңістік ретінде қызмет етеді, ми шабуылын, идеяларды бөлісуді, эскиз жасауды және нақты уақытта кері байланыс беруді жеңілдетеді. Бұл интерактивті мүмкіндік мұғалімдерге өз оқыту дизайнында шығармашылық және ынталы болуға мүмкіндік береді.

Білім беру қосымшалары интерактивті мазмұн арқылы оқушылардың белсенділігін арттырады, жекелендірілген оқыту тәжірибесіне және белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект (ЖИ) құралдары, әлі де дамып келе жатқанымен, білім берудің әртүрлі аспектілерін, мысалы, бағалау мен плагиатты анықтау сияқты тапсырмаларды автоматтандырудан бастап, жеке оқу жолдарын ұсынуға дейін өзгерте бастады. ЖИ-мен жұмыс істейтін қосымшалар шығармашылықты дамытуда ерекше тиімді: StoryBee әңгіме құруды жеңілдетеді, Whimsy балалардың суреттерін кітаптарға айналдырады, Genie сурет салуға және әңгіме құрастыруға көмектеседі, CF Spark Art мәгіндік сипаттамалардан кескіндер жасайды, ал SmartDreams балалардың идеяларын ұйқы алдындағы әңгімелерге айналдырады. Бұл құралдар күрделі шығармашылық процестерді жеңілдетеді, жедел кері байланыс береді және баланың жеке қызығушылықтарына бейімделеді, осылайша шығармашылық өрнекке кедергілерді төмендетеді. Osmo сияқты басқа қосымшалар физикалық сурет салуды цифрлық өзара әрекеттесумен біріктіреді, суреттерді «тірілтеді», ал Quick Draw интерактивті ойындар арқылы жылдам сурет салуды ынталандырады және есте сақтау қабілетін жақсартады. Canva және Pixlr сияқты дизайнға бағытталған қосымшалар плакаттар, логотиптер жасау және кескіндерді өңдеу үшін тапсырмалар ұсынып, визуалды шығармашылық пен цифрлық дизайн дағдыларын дамытады.

Виртуалды шындық (VR) және толықтырылған шындық (AR) технологиялары оқушылардың күрделі ұғымдарды қабылдауын және түсінуін айтарлықтай арттыратын, зерттеуге негізделген оқытуды қалыптастыратын иммерсивті оқыту тәжірибесін ұсынады. Бұл технологиялар оқушыларға тарихи орындарға немесе алыс жерлерге виртуалды саяхат жасауға, 3D модельдерді (мысалы, адам денесі, галактикалар) зерттеуге және сыныптан шықпай-ақ интерактивті эксперименттер жүргізуге мүмкіндік береді. CoSpaces Edu және Hatch Kids сияқты құралдар оқушыларға блокқа негізделген кодтау арқылы өздерінің VR/AR мазмұнын, 3D көріністерін, анимацияларын және интерактивті әлемдерін жасауға мүмкіндік береді. Бұл процесс сыни ойлауды, ынтымақтастықты және шығармашылық проблемаларды шешуді қалыптастырады. Сонымен қатар, Quiver Masks сияқты қосымшалар дәстүрлі бояу беттерін интерактивті 3D маскаларға айналдырып, физикалық және цифрлық шығармашылықты ерекше түрде біріктіреді.

Scratch және Kodable сияқты кодтау платформалары ойынға негізделген қызықты ойындар арқылы негізгі бағдарламалау ұғымдарын енгізеді, бұл балаларға қарапайым анимациялардан күрделі интерактивті ойындарға дейін өз идеяларын шығармашылықпен іске асыруға мүмкіндік береді. Бұл платформалар көбінесе визуалды, блокқа негізделген кодтау интерфейстерін қолданады, алгоритмдерді қалыптастыру процесін жеңілдетеді және бағдарламалауды жас балаларға күрделі синтаксисті қажет етпей қолжетімді етеді. Кодтаумен айналысу проблемаларды шешу, есептеу ойлауы сияқты маңызды дағдыларды қалыптастырады және оқушыларға технологияны пассивті тұтынушылар емес, белсенді жасаушылар болуға мүмкіндік береді. Мысалы, Kodable оның ойынға негізделген тәсілі шығармашылық пен проблемаларды шешу дағдыларын қалай дамытатынын, оқушыларды өз ойындарын жасауға және STEM ұғымдарын зерттеуге кодтау білімдерін қолдануға ынталандыратынын атап өтеді.

Инновациялық технологиялардың алуан түрлілігі, педагогикалық мақсаттылықпен енгізілгенде, шығармашылыққа көп режимді тәсілді қамтамасыз етеді, бұл оқушыларға әртүрлі цифрлық орталарда (визуалды, дыбыстық, интерактивті, баяндау, алгоритмдік) идеяларды білдіруге мүмкіндік береді, осылайша оқытудың әртүрлі стильдерін қанағаттандырады және шығармашылық дағдылардың кең спектрін қалыптастырады.

Берілген мысалдар цифрлық құралдардың кең ауқымын көрсетеді. Бұл құралдар шығармашылық өрнектің әртүрлі түрлерін қолдайды: визуалды өнер және дизайн (Canva, Pixlr, Osmo, CF Spark Art, TinkerCAD), әңгімелеу және баяндауды құру (StoryBee, Whimsy, Genie, SmartDreams, Wonderscope), 3D дизайн және виртуалды әлем құру (TinkerCAD, CoSpaces Edu, Hatch Kids, Minecraft) және алгоритмдік/интерактивті жасау (Scratch, Kodable).

Цифрландыру дәуірінде бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін инновациялық технологиялар негізінде дамыту білім берудің өзекті және маңызды міндеті болып табылады. Цифрландыру білім беру процестерін өзгертеді, оқытуды икемді, жекелендірілген және нәтижеге бағытталған етеді. Шығармашылық, тек өнерге ғана қатысты емес, сонымен қатар сыни ойлау, проблемаларды шешу және бейімделу сияқты 21 ғасырдың негізгі дағдыларын қалыптастыру үшін өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы (2024 жылдың 1 сәуіріндегі өзгерістермен толықтыруларымен.).
2. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» (бұдан әрі – МЖМБС) (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы (ҚР Оқу-ағарту министрінің 23.09.2022ж. № 406 бұйрығымен енгізілген өзгерістерімен).
3. Esquivias B. B. Invención, traza y proyecto. El proceso arquitectónico en las Obras Reales de la Casa de Austria //Artigrama: Revista del Departamento de Historia del Arte de la Universidad de Zaragoza. – 2016. – №. 31. – С. 279-306.
4. Nepstad D. C. et al. The effects of partial throughfall exclusion on canopy processes, aboveground production, and biogeochemistry of an Amazon forest //Journal of Geophysical Research: Atmospheres. – 2002. – Т. 107. – №. D20. – С. LBA 53-1-LBA 53-18.
5. Торранс П. Тест творческого мышления //Ильин ЕП Психология творчества, креативности, одарённости. М. – 2013. – С. 63.
6. Кудусова Э. Н. Вариативность в структуре творческого мышления //Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – № 38 (2). – С.43-50.
7. Borankulov E. K. Эффективные пути развития креативности у личности //Bulletin of LN Gumilyov Eurasian National University. Pedagogy. Psychology. Sociology series. – 2023. – Т. 143. – №. 2. – С. 37-43.
8. Смагулов Е. Ж., Джакупова А. Н. Білім алушылардың оқу үдерісін ұйымдастыруда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың орны //The IX International Science Conference «Integration of scientific bases into practice», April 13–14, 2021, Osaka, Japan. 107 p. – 2021. – С. 63.
9. Каплан Б. С., Жумагулова К. А. Білім беру үдерісіндегі оқытудың инновациялық әдістері //Publisher.agency: Proceedings of the 1 st International Scientific Conference «Research Reviews» (December 26-27, 2022). Prague, Czech republic, 2022. 237p. – Tomas Bata University in Zlín, 2022. – С. 127.

ӘОЖ 371.3

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТ ТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЦИФРЛЫҚ КОНТЕНТТІҢ ТИІМДІЛІГІ

Абитаева А.Б., Мухаметжанова А.О.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бастауыш білім беру мазмұны жаңартылған мемлекеттік стандарттар мен оқу бағдарламаларына сәйкес, оқушылардың тілдік құзыреттілігін ерте кезеңнен дамытуға бағытталып отыр. Білім беруді дамытудың қазіргі кезеңі цифрлық экономика мен цифрлық қоғамға көшудің жаһандық үдерістерінен туындаған цифрландыру үдерісімен сипатталады. Global Education Futures «Күрделі қоғам үшін білім беру» баяндамасына сәйкес білім беруді цифрландыру «біздің болашағымызды айқындайтын мегатренд» болып табылады [1]. Осы орайда, мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2023 жылдың 1 қыркүйекте «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Аталмыш Жолдауда: «Менің цифрландыру ісіне және инновацияны енгізу мәселесіне баса мән беретінімді баршаңыз білесіздер. Біздің маңызды стратегиялық міндетіміз – Қазақстанды IT мемлекетке айналдыру. Цифрландыру ісінде нақты жетістіктеріміз де жоқ емес. Үкімет жасанды

интеллектіні дамыту ісіне баса назар аударуға тиіс», - деп цифрландыру үдерісінің өзектілігінің күн санап артып келе жатқанын ерекше атап өткен [2].

В.Л.Назаровтың ойынша, білім беруді цифрландыру—әлемдік әлеуметтік, экономикалық, индустриялық, әсіресе білім беру жүйесінің өзекті тренді. Пандемия кезінде әлемнің көптеген дамыған елдеріндегідей, Қазақстанда да білім беру негізінен әртүрлі цифрлық құралдар арқылы іске асырылып, қашықтықтан оқытуға шұғыл көшу жүзеге асырылды. Аталмыш қашықтықтан оқытуға шұғыл көшу білім беру саласындағы бірқатар бағдарламалық құжаттардың стратегиялық мақсаты ретінде белгіленген цифрлық трансформацияны қарқындатуға себеп болып қана қоймай, сонымен қатар білім сала-сындағы реформалардың нәтижелерін тексеруге мүмкіндік берді [3].

Оқушылардың цифрлық құзыреттіліктерін дамыту болашақта олардың алған білімінің экономикалық қайтарымын еселендіре алады, ал қазір олардың цифрлық құзыреттіліктерінің дамуына қажетті көңіл бөлмеу оқушылардың білімінің сапасын төмендетіп, болашақта оқушылардың бәсекеге қабілеттілігін төмендетуі әбден мүмкін. Білім беруді цифрландыру мәселесі Қазақстанның да, бүкіл әлемнің де педагогикалық ортасында қызу талқыланылып жүрген мәселелердің бірі. Сондықтан бұл мәселе бойынша әр түрлі аспектілі, жан – жақты мысалдар аз емес.

Білім беруді цифрландыру үдерісінде нормативтік құжаттардың мазмұнында қарастырылған талаптарды орындауға баса көңіл аудару қажет. Ал орта білім беру жүйесінің негізгі нормативтік құжаты - мемлекеттік жалпыға міндетті стандарт. Жаңа білім беру стандарттарына сәйкес шетел тілін оқытуда коммуникативті тұғырды қолданудың мәселелері мен міндеттері ерекше маңыздылыққа ие болып отыр, өйткені коммуникативті құзыреттілік интегративті, шетел тілін меңгеруде практикалық нәтижеге қол жеткізуге бағытталады.

Бастауыш мектепте шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес шетел тілдік коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру, яғни шетел тілінде тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынасқа түсуге қабілет болып табылады. Бастауыш білім берудің мазмұны үштілді білім беру саясаты шеңберінде іске асырылады. Үштілді білім берудің мақсаты көптілді тұлғаны – кемінде үш тілді меңгерген, қызметтің алуан түрлі саласында үш тілде диалог жүргізе алатын, өз елінің мәдениетін бағалайтын, басқа елдердің мәдениетін түсінетін және сыйлайтын Қазақстанның азаматын қалыптастыруға негізделеді [4].

Бүгінгі таңда білім беруде цифрлық технологияларды тиімді пайдалану оқушылардың белсенді оқуына, жеке траектория бойынша дамуына мүмкіндік береді. Әсіресе, шет тілі пәнінде түрлі цифрлық контенттерді: мультимедиялық ресурстарды, интерактивті тапсырмаларды, бейнесабақтар мен онлайн платформаларды пайдалану – оқушылардың тілді меңгеруге деген қызығушылығын арттырып, тілдік орта қалыптастыруға жағдай жасайды.

Оқушыларға қойылатын келесі талаптарды бөліп көрсетуді жөн санадық:

1. ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана білу;
2. коммуникацияның түрлі тәсілдерін, оның ішінде тілдік дағдыларды меңгеру;
3. қазіргі заманның жоғары сұраныстарына сәйкес болуы [5].

Аталмыш талаптарға сай қазіргі таңда оқушылар білім алу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды жетік меңгеріп, заманауи қоғамның динамикалық сұраныстарына, яғни білім беру үдерісінің цифровизациясына, қоғамда, білім беру үдерісінде болып жатқан өзгерістерге икемді болуы қажет. Қазіргі таңда көптеген ғалымдардың еңбектерінде білім беруді ақпараттандыру үдерісі аяқталып, технологияның дамуының жаңа кезеңіне, яғни «білім беруді цифрландыру» кезеңіне өткендігі туралы айтуда [6]. Оған себеп, білім берудің барлық сатыларында білім беру мекемелері компьютерлермен, қажет техникалық құралдармен қамтылып, оқытушылар мен мұғалімдер оқу үдерісінде АКТ технологияларын қолдану жайлы қайта даярлауды өтті. Қоғам дамуының жаңа кезеңі «цифрландыру» атауына ие болып, қазіргі таңда қоғамның дамуының, алға басуының мегатренді болып отыр. Цифрландыру үдерісі цифрлық технологиялардың материалдық және әлеуметтік – гуманитарлық технологиялармен, оның ішінде білім беру үдерісімен терең конвергенциясы ретінде қарастырылады.

Т.В.Никулина и Е.Б.Стариченконың ойынша, білім беруді цифрландыру оқыту үдерісінің үздіксіздігін қамтамасыз етуге (life long learning), сонымен қатар, білім беру үдерісінде үлкен деректерді (big data), виртуализацияны, геймификацияны, виртуалды және толықтырылған шындықты (VR, AR), бұлтты технологияларды және т.б. қолдана отырып ілгерінді оқыту технологиясы (advanced learning technologies) негізінде білім беру үдерісін жекелендіру, даралау болып табылады [7].

Білім беру үдерісінде цифрлық технологияны тиімді қолдану, оқушыларды үлкен деректер аумағында қажет ақпаратты табуға, саралауға үйретіп, оқушылар бойында 21 ғасыр тұлғасына қажет құзыреттіліктерді қалыптастыруға, оның ішінде цифрлық құзыреттілікті қалыптастыруға себеп болады.

Осыған орай, цифрлық контенттерге негізделген шет тілін оқыту – бастауыш мектеп оқушыларының шет тілдік коммуникативтік дағдыларын тиімді қалыптастырудың заманауи және әлеуетті бағыты ретінде қарастырылуы орынды. Бұл мақалада аталған мәселенің ғылыми негіздері талданып, цифрлық контенттің тиімділігін сипаттайтын тұжырымдар ұсынылады.

Бастауыш мектептегі ағылшын тілі мұғалімдері үшін пайдалы болатын интернет-ресурстар талданды. Осының негізінде 1-кестеде цифрлық оқыту контентін құрудағы негізгі халықаралық онлайн платформалардың мүмкіндіктері қарастырылған.

Кесте 1. Цифрлық оқыту мазмұнын құрудағы негізгі халықаралық онлайн платформалардың мүмкіндіктері

№	Онлайн платформаның атауы	Мүмкіндіктері	Дереккөз
1	Edpuzzle	Бұл сайт ағылшын тілінде білім алушылар үшін әдемі интерактивті бейне сабақтарын құруды жеңілдетеді. Сондай-ақ, оқушылардың үлгерімін ыңғайлы статистика арқылы бақылауға мүмкіндік береді	https://edpuzzle.com
2	LearningApps	Викториналар, кроссвордтар сияқты әр түрлі деңгейдегі интерактивті тапсырмаларды құруға арналған платформа	https://learningapps.org
3	Trello	Бұл сіздің жобаларыңызды басқарудың және кез келген нәрсені ұйымдастырудың қарапайым, ақылсыз, икемді және көрнекі тәсілі	https://trello.com
4	Nearpod	Бұл бірнеше минут ішінде интерактивті сабақты табуға немесе жасауға көмектесетін оқу платформасы	https://nearpod.com
5	Classroom screen	Платформа компьютердің жұмыс үстеліне ұқсас онлайн платформа. Экранның төменгі жағында сыныпта кез келген уақытта пайдалануға болатын көптеген виджеттері бар. Мысалы, QR коды, сурет, мәтін, бағдарша, таймер, маркер тақтасы және т.б.	https://classroomscreen.com
6	Padlet	Оқу процесінде әртүрлі тәсілдермен қолдануға болатын білім алушылармен бірлесіп жұмыс істеуге арналған онлайн тақта	https://padlet.com
7	Quizizz	Ойындар, викториналар, тесттер арқылы интерактивті тапсырмалар ретін ұйымдастыруға және өткізуге арналған сайт. Осы платформа білім берушілер мен мұғалімдерге ұйымдастырып, әр оқушының нәтижелерін бақылап алады	https://quizizz.com
8	DuoLingo	Шетел тілдерін үйренуге арналған геймификацияланған қызмет	https://duolingo.com

Контент анализдің нәтижесінде аталмыш оқулықтардың мазмұнында қазақстандық қоғамның рухани-адамгершілік ерекшеліктері мен мәдени құндылықтарына жете көңіл бөлініп, ескерілмегеніне көз жеткіздік. Аталмыш құндылықтардың маңызы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президентінің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында Отанға ұтымды және эмоционалды қатынасты біріктіруге бағытталған «Туған жер» атты арнайы жобаның маңыздылығын атап өткен. Бұл бағдарламада туған жерге, оның мәдениетіне, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлеріне деген сүйіспеншілікпен көрсетілген патриотизм адамның мәдени-генетикалық кодының негізі болып табылатындығы ерекше атап өтілген [8].

Оқушылардың жас, рухани-адамгершілік және психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін ескеретін сапалы цифрлық контентсіз білім берудің цифрлық трансформациясы жағдайында бастауыш сынып оқушыларының шетел тілдерін оқыту процесі мүмкін емес. Бастауыш сынып оқушыларының цифрлық және шетел тілдік коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін құрылған авторлық оқу кешені олардың білімінің, сондай-ақ тиісті саладағы цифрлық және коммуникативтік дағдыларының өсуін қамтамасыз ете отырып, өзінің тиімділігін дәлелдеді

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Образование для сложного общества «Образовательные экосистемы для общественной трансформации» Доклад Global Education Futures // <http://vcht.center/wp-content/uploads/2019/06/Obrazovanie-dlya-slozhnogoobshhestva.pdf>
2. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы 1 қыркүйек 2023 ж., Астана // www.akorda.kz
3. Назаров В.Л. Шоковая цифровизация образования: восприятие участников образовательного процесса /В.Л.Назаров,Д.В. Жердев, Н.В. Авербух// Образование и наука. —2021. —№23 (1). —С. 156–201
4. Нұрғалиева Г.Қ. Электрондық оқулықтар-мұғаліммен оқушы арасындағы әрекеттестікті гуманизациялау құралы // «Информатика негіздері». – 2002. -№ 2. - 2-36.
5. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. // <https://adilet.zan.kz/>
6. Анурова, Н. И. Цифровые технологии в образовании / Н И. Анурова. – Текст: непосредственный // Цифровое общество как культурноисторический контекст развития человека: сборник научных статей / под общей редакцией Р. В. Ершовой; Государственный социально-гуманитарный университет. – Коломна: ГСГУ, 2018. – С. 29–32
7. Никулина Т.В. Информатизация и цифровизация образования: понятия, технологии, управление / Т.В. Никулина, Е.Б. Стариченко // Педагогическое образование в России. – 2018. – №8. – С. 107–113
8. Статья Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» от 12 апреля 2017г. https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya

ӘОЖ:378.015.3:005

**БІЛІМ САЛАСЫ МЕНЕДЖЕРЛЕРІНІҢ МАРКЕТИНГТІК ІС-ӘРЕКЕТТІНДЕ
ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ**

**Аганина К.Ж., Хамитова Н.
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан**

Елімізде білім берудің дамуы мен оны басқарудағы негізгі ерекшеліктерінің бірі олардың әлемдік қауымдастықтың жаһандану-интеграция жағдайындағы жалпы әлеуметтік жүйеге өтуі болып табылады. Осындай жағдайда кез-келген жүйені басқару тұтас үрдіс және объектінің құрамдас элементтері арасындағы күрделі ішкі және сыртқы байланыстардың барлық жиынтығын ескере отырып, ХХІ-ғасыр талаптарына сай құрылуы тиіс.

Білім берудің реформалары мен жаңаруы жағдайында педагогикалық үрдістің гуманистік бағытын инновациялық педагогиканың көрінісі деп есептеуге болады. Нарықтық экономика жағдайында кез-келген білім беру мекемесінің қызметінің тиімділігі көпшілігінен қазіргі таңдағы менеджменттің әдістері мен принциптерін инновациялық тұрғыда қолдануға байланысты екені белгілі [1].

Қазіргі заман талаптарына жауап бере алатын білім саласы менеджерлерінің құзыреттіліктерін іріктеу, оларды жаңа инновациялық технологиялар көмегімен қалыптастырудағы білім мазмұны мен әдіс-тәсілдерін құрастыру мәселелері осы саланы зерттеуші ғалымдардың өзекті зерттеулеріне айналууда.

ЖОО-да білім беру саласы менеджерлерін даярлауды жетілдірудің бірнеше бағыты бойынша зерттеу жұмыстарында мәселелерді магистранттар мен докторанттарымыздың ғылыми жобалары, диссертациялық жұмыстары тақырыптарының негізі етіп алу арқылы жүзеге асыру өз тиімділігін көрсетуде [2].

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру саласы үлкен өзгерістерге ұшырауда. Білім беру ұйымдары тек академиялық жетістіктерімен ғана емес, сондай-ақ бәсекеге қабілетті маркетингтік

стратегияларды қолдану арқылы өз орнын нығайтуға ұмтылуда. Бәсекелестіктің артуы білім беру мекемелерін тек білім сапасын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар стратегиялық басқару тәсілдерін жетілдіруге, тиімді коммуникация құралдарын қолдануға және заманауи маркетингтік әдістерді енгізуге итермелейді.

Білім беру маркетингі – бұл білім беру ұйымдарының қызметін тиімді басқарудың маңызды құралы. Ол оқу орнының тартымдылығын арттырып қана қоймай, сонымен бірге студенттер мен ата-аналардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған. Білім беру саласында маркетинг – бұл тек жарнама немесе имидж қалыптастыру емес, ол сонымен қатар оқу орнының қызмет көрсету сапасын арттыру, мақсатты аудиториямен тұрақты байланыс орнату, қоғамның қажеттіліктеріне сай білім беру бағдарламаларын әзірлеу секілді кешенді шаралар жүйесі [3, 68-бет].

Қазіргі таңда білім беру ұйымдарының алдында тұрған негізгі мәселелердің бірі – қоғамның сұранысына жауап бере алатын, жоғары сапалы білім ұсыну және оны тиімді жеткізе білу. Осы тұрғыда маркетингтің рөлі айтарлықтай артып отыр. Жоғары оқу орындары мен колледждер өздерінің бірегей ерекшеліктерін айқындау арқылы студенттерді тартуға және білім беру сапасын жақсартуға мүдделі. Сонымен қатар, цифрлық технологиялардың дамуы маркетингтік тәсілдерді жетілдіруге жаңа мүмкіндіктер ашып, білім беру мекемелеріне өз қызметтерін кеңінен насихаттауға көмектесуде.

Білім беру маркетингін тиімді қолдану арқылы оқу орындары өзінің тұрақты дамуын қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар бәсекеге қабілеттілігін арттырып, жаңа студенттерді тарту мүмкіндіктерін кеңейтеді. Осыған байланысты, білім беру ұйымдарының менеджерлері маркетингтің заманауи құралдары мен әдістерін терең меңгеруі, оларды басқару үрдісіне енгізе білуі қажет. Білім беру саласындағы маркетингтік стратегияларды дұрыс жоспарлау және жүзеге асыру оқу орындарының дамуында маңызды рөл атқарады [4].

Осы бағыттағы ғылыми зерттеудің негізгі мақсаты – білім беру саласындағы менеджерлердің маркетингтік іс-әрекетін қалыптастыру мүмкіндіктерін анықтау және оның тиімділігін арттыруға арналған әдістерді қарастыру. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылады:

- ✚ Білім беру маркетингінің теориялық негіздерін талдау;
- ✚ Білім беру ұйымдары үшін маркетингтік стратегиялардың маңыздылығын зерттеу;
- ✚ Білім саласы менеджерлерінің маркетингтік құзыреттіліктерін анықтау;

Бұл зерттеу білім беру мекемелерінің басқарушылық үрдісінде маркетингтің рөлін айқындап, менеджерлердің тиімді жұмыс істеуіне септігін тигізуге бағытталған.

Білім беру маркетингі – бұл білім беру ұйымдарының қызметін тиімді ұйымдастыруға және оны мақсатты аудиторияға жеткізуге бағытталған басқару стратегиясы. Ол білім беру мекемесінің қызметтерін насихаттауға, тұтынушылардың қажеттіліктерін анықтауға және оларды қанағаттандыруға көмектеседі. Білім беру маркетингі тек жарнама мен коммуникацияларды ғана емес, сонымен бірге стратегиялық жоспарлау, білім беру бағдарламаларын оңтайландыру, мақсатты аудиториямен қарым-қатынас жасау, нарықтық зерттеулер жүргізу және бәсекелестік артықшылықтарды қалыптастыруды қамтиды. Бұл салада маркетингтің негізгі қағидаларына тұтынушыға бағытталу, үздіксіз жетілдіру, стратегиялық жоспарлау, нарықтық зерттеу жүргізу және инновациялық әдістерді енгізу жатады [5].

Коммерциялық маркетинг пен білім беру маркетингінің ерекшеліктері қарастыра отырып, коммерциялық маркетинг пен білім беру маркетингінің басты айырмашылығы – олардың мақсаттары мен әдістерінде екенін байқауға болады. Коммерциялық маркетингтің негізгі мақсаты – өнімді немесе қызметті сатып алушыға өткізу және пайда табу, ал білім беру маркетингінің мақсаты – сапалы білім ұсыну арқылы қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыру және білім беру мекемесінің тұрақты дамуын қамтамасыз ету. Білім беру маркетингі тек қаржылық табысқа ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік әсерге де бағытталады. Білім беру ұйымдары үшін маркетингтік стратегияларды әзірлеу барысында олардың әлеуметтік жауапкершілігі, білім беру сапасын арттыруға деген ұмтылысы және қоғам мүддесіне сай жұмыс істеуі маңызды рөл атқарады. Сондай-ақ, коммерциялық секторда маркетинг көбінесе қысқа мерзімді нәтижелерге бағытталса, білім беру маркетингі ұзақ мерзімді қатынастарды қалыптастыруға негізделеді, өйткені білім беру – бұл ұзақ уақыттық инвестиция. Осы орайда білім беру ұйымдарында маркетингті қолданудың негізгі модельдері мен концепцияларын қарастыру зерттеу тиімділігін арттыра түсетіні белгілі.

Зерттеу барысы білім беру маркетингінің бірнеше негізгі модельдері мен концепциялары бар екенін көрсетті:

Біріншіден, стратегиялық маркетинг моделі – бұл білім беру мекемесінің миссиясын, мақсаттарын және даму стратегиясын анықтауға бағытталған әдіс. Бұл модель нарықты зерттеуге,

мақсатты аудиторияны анықтауға және тиімді маркетингтік құралдарды таңдауға мүмкіндік береді.

Екіншіден, қызмет көрсету сапасын басқару моделі білім беру мекемелерінің басты міндеті – сапалы білім беру екенін ескере отырып, білім сапасын арттыру және оны тұтынушыға тиімді жеткізу жолдарын қарастырады.

Үшіншіден, білім беру брендин қалыптастыру моделі – білім беру мекемесінің беделін арттыруға, оның ерекшеліктерін айқындауға және оны нарықта тартымды етуге бағытталған стратегиялар кешені. Сонымен қатар, инновациялық маркетинг концепциясы цифрлық технологияларды, онлайн платформаларды, әлеуметтік желілерді және басқа да заманауи құралдарды білім беру маркетингінде тиімді пайдалану жолдарын қарастырады.

Қазіргі білім беру саласында маркетингтік тәсілдерді қолдану оқу орындарының тартымдылығын арттырып қана қоймай, сонымен қатар олардың ұзақ мерзімді тұрақты дамуын қамтамасыз етеді. Сондықтан маркетингтік стратегияларды дұрыс таңдау, оларды тиімді жүзеге асыру және заманауи технологияларды пайдалану білім беру саласының маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Білім беру ұйымдарында менеджерлердің негізгі міндеттері және олардың маркетингтік қызметке ықпалын қарастыру және оны жүзеге асыру арқылы маркетингтік іс-әрекеттің тиімділігін байқауға. Қазіргі таңда білім беру мекемелерінің тиімді басқарылуы олардың маркетингтік стратегияларын дұрыс ұйымдастырумен тығыз байланысты. Білім беру саласындағы менеджерлер тек әкімшілік міндеттерді атқарумен ғана шектелмей, оқу орнын бәсекеге қабілетті етіп қалыптастыру, студенттер мен оқытушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру, қоғаммен өзара тиімді байланыс орнату сияқты маркетингтік функцияларды да жүзеге асыруы тиіс. Менеджерлер білім беру мекемесінің даму стратегиясын айқындап, оның негізгі құндылықтарын қалыптастыруда жетекші рөл атқарады. Олар білім беру ұйымының брендин қалыптастыру, оның имиджін жақсарту, мақсатты аудиторияны тарту және бәсекеге қабілеттілікті арттыру сияқты маңызды міндеттерді орындайды. Сонымен қатар, білім беру менеджерлері нарықтағы өзгерістерді үнемі бақылап, оқу бағдарламалары мен білім беру қызметтерін қоғам мен жұмыс берушілердің талаптарына сәйкестендіруі қажет. Бұл процестердің барлығы маркетингтік тәсілдерді тиімді қолдану арқылы жүзеге асырылады.

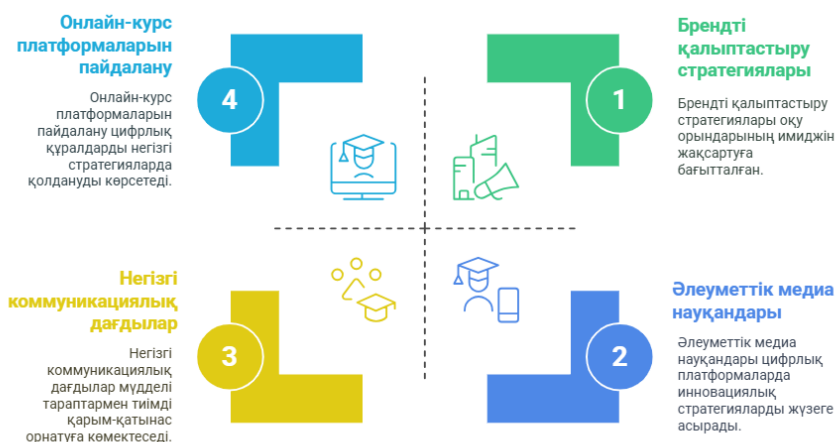
Білім саласындағы маркетингті дамыту үшін қажетті басқарушылық құзыреттіліктерді меңгеру-маркетингті жетілдірудің негізгі бағыты ретінде қарастырылады. Білім беру ұйымдарының маркетингтік әлеуетін толыққанды іске асыру үшін менеджерлердің белгілі бір кәсіби құзыреттіліктерді меңгеруі қажет. Ең алдымен, стратегиялық ойлау қабілеті маңызды, өйткені менеджерлер нарықтық жағдайды талдай отырып, ұзақ мерзімді жоспарлар құруы тиіс. Сонымен қатар, аналитикалық қабілеттер де үлкен рөл атқарады, себебі нарықты зерттеу, мақсатты аудиторияны анықтау және бәсекелестерді талдау білім беру маркетингінің ажырамас бөлігі болып табылады. Коммуникациялық дағдылар да маңызды факторлардың бірі, өйткені білім беру менеджерлері оқытушылармен, студенттермен, ата-аналармен, жұмыс берушілермен және басқа да мүдделі тараптармен тиімді қарым-қатынас орнатуы керек.

Бұдан бөлек, цифрлық технологияларды меңгеру, әлеуметтік медиа маркетингін жүргізу және білім беру қызметтерін онлайн форматта ұсыну да қазіргі заманғы білім беру менеджерлеріне қажетті дағдылар қатарында. Білім беру мекемесінің нарықтағы позициясын нығайту үшін менеджерлер маркетингтік стратегияларды тиімді қолдана білуі керек, соның ішінде PR-кампаниялар жүргізу, жарнамалық жұмыстарды ұйымдастыру және клиенттермен (студенттермен, ата-аналармен) кері байланыс орнату маңызды [6].

Ресей ғалымдарының еңбегіне сүйене отырып білім беру маркетингіндегі менеджерлік және цифрлық дағдылар мәселелерін төмендегіше бейнеледік (сурет-1).

Цифрлық технологиялардың білім беру маркетингіне әсері қарастырылады. Қазіргі заманғы білім беру маркетингі цифрлық технологиялардың дамуына байланысты түбегейлі өзгерістерге ұшырауда. Онлайн платформалар, әлеуметтік желілер, веб-сайттар және мобильді қосымшалар білім беру мекемелерінің қызметтерін насихаттауда маңызды рөл атқарады. Цифрлық маркетинг құралдарының ішінде контент-маркетинг, әлеуметтік желілердегі жарнама, мақсатты аудиториямен интерактивті байланыс орнату және big data негізінде талдау жүргізу ерекше орын алады. Білім беру мекемелері өздерінің ресми сайттарын, YouTube арналарын, Instagram, Facebook, TikTok және басқа да платформаларды белсенді пайдалана отырып, білім алушыларға өз қызметтері туралы кеңінен ақпарат бере алады. Сондай-ақ, SEO және SMM құралдары арқылы веб-ресурстардың көрінуін арттырып, мақсатты аудиторияға тез жетуге мүмкіндік туады. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар білім беру қызметтерін жеткізудің жаңа тәсілдерін ұсынады, мысалы, онлайн-курстар,

вебинарлар және гибриді оқыту жүйелері. Цифрлық маркетинг құралдарын тиімді пайдалану білім беру мекемелерінің бәсекеге қабілеттілігін арттырып, олардың қызметтерін кең ауқымдағы аудиторияға таныстыруға көмектеседі. Осылайша, білім беру саласындағы маркетингті дамытуда менеджерлердің цифрлық сауаттылығы мен инновациялық технологияларды қолдану қабілеті аса маңызды рөл атқарады.

Сурет 1-Білім беру маркетингіндегі менеджерлік және цифрлық дағдылар

Білім беру маркетингі – қазіргі заманғы білім беру жүйесінің ажырамас бөлігі. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, білім беру ұйымдары маркетингтік стратегияларды тиімді қолданған жағдайда, олардың бәсекеге қабілеттілігі артып, білім беру қызметтерінің сапасы жақсарады. Маркетинг оқу орындарына тек студенттерді тартуға ғана емес, сонымен бірге олардың имиджін қалыптастыруға, қоғаммен және мүдделі тараптармен тұрақты байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Білім беру саласындағы маркетингтің дамуы менеджерлердің кәсіби құзыреттіліктеріне, цифрлық технологияларды меңгеруіне және стратегиялық жоспарлауға тікелей байланысты. Сондықтан білім беру мекемелері маркетингтік стратегияларды жоспарлы түрде әзірлеп, оларды кешенді түрде іске асыруы қажет.

Болашақ зерттеулер мен білім беру маркетингін жетілдіру бойынша ұсыныстар ретінде, ең алдымен, білім беру мекемелеріне цифрлық маркетингті кеңінен енгізу ұсынылады. Бұл әлеуметтік желілерді, мақсатты жарнаманы, SEO-оптимизациясын және контент-маркетингті тиімді пайдалануды қамтиды. Сондай-ақ, деректерді талдау арқылы маркетингтік шешімдерді қабылдау маңызды, өйткені нарықты зерттеу және студенттердің қажеттіліктерін анықтау арқылы оқу орындары өз қызметтерін оңтайландыра алады. Сонымен қатар, білім беру маркетингінің халықаралық тәжірибелерін зерттеп, оларды жергілікті жағдайға бейімдеу маңызды. Болашақта білім беру маркетингінің дамуы инновациялық технологияларды қолдану, персоналдың маркетингтік сауаттылығын арттыру және стратегиялық жоспарлау негізінде жүзеге асуы тиіс. Бұл білім беру ұйымдарының тартымдылығын арттырып, білім беру сапасын жаңа деңгейге көтеруге ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Таубаева Ш.Т., Аганина К.Ж., Болатбаева А.Ә. Білім беру жүйесіндегі инновациялық менеджмент Алматы, 2017 "Таупринт" - 140 бет.
2. Аганина Қ.Ж. «Білім беру жүйесіндегі менеджмент»/ монография.- Алматы, 2021.- "Таупринт" -243
3. Аганина К. Оқу бағдарламалары-жоғары білім жүйесіндегі менеджментті жетілдіру құралы ретінде //Pedagogy and Psychology. – 2020. – Т. 42. – №. 1. – С. 62-74.
4. Ежова Л. С., Аракелян А. М., Панова И. В. Роль маркетинга в сфере образования //Вектор экономики. – 2020. – №. 1. – С. 19-19.
5. Shintani L. et al. Identification of the effectiveness of higher education marketing strategies using social media //International Research Journal of Management, IT and Social Sciences. – 2021. – Т. 9. – №. 1. – С. 1-9.

ӘОЖ: 371.33

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚЫРМАНДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУДА ОНЛАЙН СЕРВИСТЕРДІ ПАЙДАЛАНУ

Акбар М.Б., Бейсенбаева А.М.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі уақытта кітапты оқу жоғары интеллектуалды функциялардың бірі ретінде, көзқарасты өзгерте алатын, түсінуді тереңдететін, тәжірибені қалпына келтіретін, мінез-құлыққа әсер ететін, жеке тұлғаны жетілдіретін мақсатты әрекет ретінде қарастырылады.

А.П. Нечаев балаларды кітап оқуға үйретпес бұрын, оқу процесіне қатысатын психикалық процестердің жеткілікті дамығанын білу қажет деп санады. Бұл үшін ол табиғатты зерттеу сабақтарының маңыздылығын бағалады. Кітап оқуға дайындау үшін балалардың сөйлеуін, қиялын, пайымдауын және қабылдауын дамыту қажет, оған әртүрлі заттар мен суреттерді көрсету, балаларға ертегілерді айту, шынайы өмірдегі оқиғалар туралы, олар бастан кешкен құбылыстар туралы сөйлесу, ұсыныс жасау және оны бағалау көмектеседі [1].

Қазіргі уақытта бастауыш мектеп жасындағы балаларды оқуға үйретудің екі бағыты бар: оқырманды қалыптастыру және әдебиетке өнердің ерекше түрі ретінде таныстыру. Әдебиеттік оқу сабақтарын ұйымдастыруда осы бағыттарды синтездей алатын тек мұғалім ғана.

Қазіргі әдебиеттану көркем шығарманы күрделі жүйелік бірлік ретінде қарастырады, оны тек тұтас талдау арқылы білуге болады. Көркем шығарманы талдай білу, шығарманы көркем тұтастықтың бөлігі ретінде шығарманың жеке компоненттерін түсінуге бағытталған жеке дағдылар жүйесі болып табылатын күрделі шеберлік ретінде қарастырған жөн.

Жеке оқу дағдыларын қарастырсақ:

1. Көркем шығармадағы олардың функциясына сәйкес тілдің бейнелеу және экспрессивті құралдарын қабылдау мүмкіндігі. Оқушыны кітап оқу кезінде кездесетін экспрессивтік құралдарды адекватты қабылдауға, яғни сөз тіркесін құруға, сөз таңдауына терең бойлауға, автордың таңдауы туралы ойлануға үйрету қажет.

2. Жазушы бейнелеген өмір суреттерін қиялда қайта құру мүмкіндігі. Бұл дағдыны алғаш рет Н.Я.Мещерякова мен Л.Я.Гришина «қиялдың шығармашылық қызметі адамның бұрынғы тәжірибесінің байлығы мен алуан түрлілігіне тікелей байланысты», - деп атап өтті [2].

3. Себеп-салдар байланысын орната білу, эпикалық шығармадағы іс-әрекеттің даму логикасын, эмоциялар динамикасын, драмадағы қақтығыс қозғалысын көре білу. Бұл дағды композицияны түсінуге бағытталған. Композиция - бұл шығарманы бөліктерге, тарауларға, абзацтарға, көріністерге бөлу, кейіпкерлердің орналасуы, оқиғалардың барысы туралы хабарлау тәртібі, әңгімелеу әдістерінің өзгеруі. Бастауыш сынып оқушылары «композиция» ұғымын толық игере алмайды, бірақ жас оқырмандарды эмоциялар динамикасын, жанжалдың пайда болуы мен дамуын бақылауға үйрету керек. Сюжетті және оның элементтерін – кіріспе, сюжет, іс-әрекеттің дамуы, қорытынды-және олардың идеяны ашудағы ролін таныстыру қажет.

4. Кейіпкерді идеяны ашуға қызмет ететін элементтер ретінде тұтас қабылдай білу. Көркем шығармада идеяны ашудағы басты рөл кейіпкерлердің бейнелеріне жатады. Кейіпкерді тұтас қабылдау оқырман оған эмоционалды қарым-қатынас жасайды, оқырман кейіпкердің іс-әрекетінің мотивтерін, салдарын байланыстырады, кескіннің дамуын, кейіпкердің мінезінің қалыптасуын көреді.

5. Көркем шығарманың барлық элементтеріндегі авторлық позицияны көре білу. Бұл оқырманның назарын тікелей авторлық бағалауда ғана емес, көркем шығарманың авторлық позицияны түсінуге бағыттайды.

6. Шығарманың көркемдік идеясын игере білу. Қабылдау адамның шығарма идеясы туралы түсінігін тұжырымдаумен шектелмейді, ол автордың ұстанымын қабылдау немесе қабылдамауды білдіреді.

Н.Н.Светловская «балаларды әңгімелесушіні кітаптан көруге үйрету керек, әңгімелесушіні өзі таңдай алады және таңдау керек деген ойларды үйрету керек. Балаларды әңгімелесушіні естуге; ол не туралы және нені айтқанын есте сақтау; оның неге бұлай сөйлейтінін түсіну; ол қандай тәжірибені

күтіп тұрғанын сезінуге тырысу, оны ғана емес, өзін де бағалауға үйрету керек» дейді [3].

Кітаппен жұмыс жасау әдістемесінің дайындық кезеңінде оқытудың басты мақсаты оқуға деген қызығушылықты қалыптастыру болып табылады. Осы кезеңдегі жетекші оқу міндеті – балаларға кітаптың мазмұны мен оның сыртқы мұқабасы арасындағы байланысты көрсету.

Дайындық кезеңінде сабақтар әңгімеден басталады, бұл бастауыш сынып оқушыларын жұмысты қабылдауға бейімдеуге көмектеседі. Содан кейін жұмысты мұғалім дауыстап оқиды, одан кейін әңгіме барысында оқығанның мазмұны қайта жасалады, балалардың оқу тәжірибесі жазылады. Жұмыстың мазмұнын түсінгеннен кейін ғана мұғалім ол кітапты көрсетеді.

Дайындық кезеңінде стандартты дизайнда 8-16 беттен тұратын балалар көркем әдеби кітабы қолданылады: мұқабаның бірінші бетінде автордың тегі тақырыптан бұрын тұрады, суреттер шрифт атауына сәйкес келеді. Дауыстап оқу үшін қысқа жұмбақтарды, әңгімелер, ертегілер, өлеңдерді таңдау ұсынылады. Дайындық кезеңінде балалар кітабымен айналысудағы басты рөл мұғалімге жүктеледі: ол оқу материалын таңдайды, балаларды таңдалған кітап пен шығарманы қабылдауға дайындайды, оқу тақырыбын жариялайды және шығарманы дауыстап оқиды.

Бастауыш кезеңде аптасына бір рет өткізілетін сыныптан тыс оқу сабағында екі оқу мақсаты бөлінеді:

- мұғалім арнайы таңдаған кітаптарда бағдарлау жаттығуларын орындау;
- сабақ тақырыбы бойынша бейтаныс кітапты өз бетінше қарастыру және оқу.

Бастапқы кезеңде кітаптарға бағдарлау үшін кітап көрмесі жасалады. Ол балалардың кітаппен алдын-ала танысып, оны өз бетінше оқып, кітаппен өз бетінше жұмыс жасау кезінде оларға жеке көмек көрсететінін бақылайды.

Оқытудың негізгі кезеңіндегі оқу материалы ретінде классикалық, заманауи және шетелдік балалар кітабы - көркем, ғылыми – танымдық, бастауыш мектеп жасына арналған анықтама-барлық түрлер мен құрылымдары, сондай-ақ балалардың мерзімді басылымдары қолданылады. Бұл кезде жетекші рөл балаларға тиесілі. Олар алдағы сабақтың тақырыбы бойынша кітаптарды өздері таңдайды және оқиды, оқылған кітаптарды сыныпқа алып келеді және олардан көрмені дербес қалыптастырады.

Оқырман қызығушылығын дамыту-бұл өсумен тығыз байланысты процесс. Ол жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуымен қатар өзгереді. Оқушының көкжиегі кеңейеді, оқырман тәжірибесі жинақталады, сондықтан оның дүниетанымы күрделене түседі. Сол себепті, мұғалім бастауыш сынып оқушыларында оқуға деген қызығушылығын ояту, дамыту және бекіту жұмысында оң нәтиже алу үшін оқу процесінің келесі факторларын ескеру қажет: оқуға арналған шығармаларды таңдау; оқу процесін ұйымдастыру; сыныптағы эмоционалды атмосфера; әртүрлі педагогикалық әдістер мен тәсілдердің оңтайлы үйлесімі.

Мектептегі алғашқы күндерден бастап мұғалім әр оқушының оқуға деген қызығушылығын ояту үшін қажырлы және мақсатты түрде жұмыс істеуі керек. Бұл жұмыс жүйелі атқарылуы тиіс. Біріншіден, аналитикалық жұмыс жүргізіледі, яғни әр оқушы мен оның отбасының егжей-тегжейлі психологиялық бейнесі жасалады. Егер мұғалім оқушының отбасында оқудың тұрақты екенін анықтаса, ата-аналар бір-бірімен және балаларымен оқылған нәрселер туралы үнемі сөйлеседі, содан кейін мұғалімнің міндеті баланың оқуға деген қызығушылығын дамыту және тереңдету болып табылады. Екіншіден, сабақтан тыс іс-шаралар ұйымдастырылады. Бұл шаралар - бастауыш мектеп жасындағы балаларға білім беру процесінің маңызды, ажырамас бөлігі. Сабақ пен сабақтан тыс іс-шаралар бір-бірімен байланысты. Сабақтан тыс іс-шаралар сабақтың жалғасы болып табылады, өз кезегінде оқушылардың білімін кеңейту және тереңдету арқылы оларды байытады [4].

Қазіргі мектептің міндеті – жас оқушыны оқуға қызығушылық танытатын, оқудың берік дағдылары бар, оның ішінде мәтінмен және балалар кітабымен өз бетінше жұмыс жасау тәсілдерін, белгілі бір оқу қабілеті бар, дамыған моральдық-эстетикалық және азаматтық сезімдері бар саналы оқырман қалыптастыру.

Бастауыш мектепте баланың кітап оқуға деген мотиві болуы керек:

1. Баланың қоршаған әлем туралы жаңа және қызықты ақпаратты (жануарлар мен құстар, динозаврлар, ғарышкерлер және т.б.) білу үшін оқуды үйренгісі келетін танымдық мотив.
2. Балаға қызықты мектепте оқуды жеңілдету үшін оқуды үйренуге деген ұмтылыспен сипатталатын перспективалы мотив.
3. Тұлғалық өсу мотиві ересектерді таң қалдыру және олардың мақұлдауын алу үшін оқуды үйренуге деген ұмтылысты білдіреді.

4. Белсенді мотив белгілі бір сөздерді оқу қажеттілігін, әртүрлі қызықты әңгімелер немесе ертегілер ойлап табуды және т.б. көздейтін келесі ойын үшін оқуды үйренуге деген ұмтылыспен көрінеді.

5. Құрдастарымен қарым-қатынас жасаудың себебі-достарымен және таныстарымен оқыған талқылау үшін оқуды үйрену [5].

Қазіргі ақпараттық қоғамда цифрлық технологиялар күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналды. Бұл өзгеріс білім беру саласына да тікелей әсер етуде. Әсіресе, бастауыш сынып оқушыларының білім алу процесінде жаңа тәсілдерді қолдану – заман талабы. Бүгінгі күні балалардың ақпаратты қабылдау мен өңдеу дағдылары айтарлықтай өзгерген. Осы орайда, олардың кітапқа, оқуға деген қызығушылығын арттыруда дәстүрлі әдістермен қатар, заманауи онлайн сервистерді қолдану өзекті мәселе болып отыр.

Бастауыш сынып оқушылары – бұл оқу мәдениеті мен танымдық қызығушылықтың негізі қаланатын маңызды кезең. Бұл жастағы балалар визуалды және интерактивті мазмұнға көбірек қызығушылық танытады. Сондықтан, оқу үрдісіне түрлі онлайн платформаларды, анимациялық кітаптарды, ойын түріндегі оқыту ресурстарын енгізу – олардың оқуға деген ынтасын арттырып, тұрақты оқырман қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген қызығушылығын арттыруда онлайн сервистерді тиімді пайдалану – білім берудің сапасын арттыруға, оқушылардың шығармашылық және танымдық қабілеттерін дамытуда маңызды.

Онлайн сервистерді жүйелі және мақсатты қолдану бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға, оқырмандық дағдыларын дамытуға және оқу әрекетін белсенді етуге мүмкіндік береді.

Онлайн сервистерді пайдаланудың негізгі мүмкіндіктері:

1. Интерактивтілік – оқушылар тапсырмаларға белсенді қатысып, экран арқылы мәтінмен әрекеттесе алады, мысалы Wordwall, Quizlet, Kahoot сервистері арқылы сұрақтарға жауап беру, мәтінді бөліктерге бөлу, визуалды ақпаратпен байланыстыру жұмыстарын жүргізуге болады.

2. ClassDojo, Reading Eggs мотивацияны арттыру –геймификация арқылы оқушылардың қызығушылығы оянып, оқу үдерісіне оң көзқарас қалыптасады.

3. ReadTheory, Raz-Kids сервистері деңгейлік тапсырмалар ұсынады, – оқушылардың оқу деңгейіне сай құруға мүмкіндік береді.

4. YouTube Kids әдеби арналар, Bookflix көркем иллюстрациялар мен анимациялық мәтіндер арқылы оқушылардың елестету қабілетін, сөздік қорын, мазмұнды түсінуін жақсартады.

Онлайн сервистер – оқуға деген қызығушылықты арттыруда тиімді құрал. Олар оқу процесін қызықты, интерактивті және балаға жақын форматта ұсынуға мүмкіндік беріп, оқушының жас ерекшелігіне сай визуалды, интерактивті, ойын форматында ұсынылып, оқылым процесін қуаныш пен танымға толы етеді. Мысалы:

1. ReadTheory.org. Мақсаты: мәтінді түсіну және оқу сауаттылығын дамыту.

Қолданылуы:

- Оқушы деңгейіне сәйкес мәтін автоматты түрде таңдалады;
- Әр мәтіннен кейін сұрақтар беріледі, нәтижесі бірден шығады.

Нәтижемінде оқушының өз деңгейіне сай жұмыс істеуі арқылы мотивациясы артады.

2. Wordwall.net. Мақсаты: оқылған мәтін бойынша ойын түріндегі тапсырмалар жасау.

Қолданылуы:

- "Сөзжұмбақ", "Сәйкестендіру", "Доп лақтыру", "Дөңгелекті айналдыру" секілді форматта тапсырмалар беріледі.

- Мәтін мазмұнын бекітуге, жаңа сөздерді жаттауға қолайлы.

Мысалы: «Ертегі кейіпкерлерін сипаттамасымен сәйкестендір» ойыны.

3. Bookflix (by Scholastic). Мақсаты: көркем әдебиетті бейне мен мәтін арқылы қызықтыру.

Қолданылуы:

- Танымал балалар кітаптары бейнеформатта көрсетіледі;
- Бірге оқуға болатын аудиоқосымша бар.

Артықшылығы: көрнекі, эмоционалды әсері мол – бастауыш оқушыларға өте тиімді.

5. Kahoot / Quizizz. Мақсаты: оқу процесіне геймификация (ойын элементтерін) енгізу.

Мысалы:

- «Қызықты әдеби кейіпкер кім?» ойыны;
- «Ертегілер елінде» атты мәтін мазмұнына сай тест.

Нәтижесінде оқушылар белсенді қатысып, дұрыс жауап алуға ұмтылады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық қызығушылығын арттыруда мектеп кітапханасында сабақтан тыс іс-шаралар жүргізудің бірнеше тиімді әдіс-тәсілдер мен стратегияларын мұғалім қолдану керек.

1. READx —инновациялық оқу жобасы. Бұл форматта оқушылар, мұғалімдер, ата-аналар және басқа да қатысушылар өздерінің сүйікті кітаптары туралы 7 минуттық презентациялар жасайды. Осылайша, оқушылар кітапты қызықты әрі эмоционалды түрде танып, өзара пікір алмасады. Жоба барысында қатысушыларға «Оқимын!» және «Ойланамын!» деген дауыс беру карточкалары ұсынылып, тыңдаушылардың әсерін бағалауға мүмкіндік береді.

2. Әдеби алаң. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Оқушылар топ болып, белгілі бір тақырыпқа немесе кітапқа қатысты идеяларын ортаға салады. Әр қатысушы өз ұсынысын білдіріп, топтық талқылау арқылы ортақ шешімге келеді. Бұл тәсіл оқушылардың сыни ойлау, тыңдау және өз пікірін білдіру дағдыларын жетілдіреді.

3. Reading Man. Бұл әдіс оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Оқушылар белгілі бір мәтінді оқып, оның мазмұны бойынша сұрақтар құрастырады. Содан кейін олар осы сұрақтарды өзара талқылап, жауап береді. Бұл тәсіл оқушылардың мәтінді терең түсінуіне және өз ойларын жүйелі түрде жеткізуіне көмектеседі.

4. Оқырман клубы. Кітап клубтары оқушылар арасында кітап оқу мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. Оқушылар белгілі бір кітапты оқып, оны топтық талқылау арқылы өз пікірлерін білдіреді. Бұл тәсіл оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, сыни ойлау дағдыларын дамытады.

5. Әдеби аквариум. Бұл әдіс оқушылардың оқыған кітаптары туралы пікірлерін ортаға салуға арнаған. Оқушылар өздері оқыған кітаптар туралы қысқаша шолу жасап, оны басқа оқушылармен бөліседі. Бұл тәсіл оқушылардың әдебиетке деген қызығушылығын арттырып, өзара пікір алмасуға мүмкіндік береді.

6. Ізденіс компасы. Бұл әдіс оқушылардың ақпаратты іздеу және талдау дағдыларын дамытуға бағытталған. Оқушылар белгілі бір тақырып бойынша ақпарат жинап, оны жүйелі түрде талдайды. Бұл тәсіл оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытып, зерттеу дағдыларын жетілдіреді.

Осылайша, кітаппен жұмыс формасы жағынан да, мазмұны жағынан да бай және алуан түрлі. Әр мұғалімнің міндеті - балаларды кітапты сүйуге, оған деген қажеттілікті сезінуге, оны түсінуге үйрету. Кіші мектеп оқушыларын оқытуда, тәрбиелеуде және дамытуда кітап үлкен рөл атқарады. Бірақ кітап балалар онымен жұмыс істей алатын, сөздің шын мағынасында оқи алатын кезде ғана үйретеді, яғни оқығанын түсінеді, оның тәрбиесі мен ақыл-ой дамуы көбіне осыған байланысты. Бұл жұмыс өте маңызды екенін және оны жүйелі түрде жүргізу керек екенін есте ұстаған жөн. Балалардың болашағы, олар қандай ересек оқырмандар және қандай тұлға болып өсуі осыған байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нечаев А.П. Когда следует начинать учить ребенка чтению? Психология и школа / А.П. Нечаев; под ред. А.А. Никольской. – М.: Ин-т практической психологии, 2017. – 329 с.
2. Bal P.M., & Weltkamp M. (2013). How does reading fiction affect empathy? Experimental study of the role of emotional transport PLoS ONE, 8(1), e55341. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0055341>
3. Светловская Н.Н. Обучение детей чтению: практическая методика: учеб. пособие для студ. пед. вузов / Н.Н. Светловская, Т.С. Пиче -Оол. – М.: Академия, 2011. – 12-13 с.
4. Бушнина Е.И. Из опыта внеклассной работы по литературному чтению: пособие для учителя / Е.И. Бушнина. – М.: Просвещение, 2021. – 59 с
5. Айдар Д.Қ. Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті Хабаршысы, 2023. -№3.- Б.308-312

ӘОЖ 378.015

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

Ақмолдан Г., Балтабаева А.Т.

А.К. Кусайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, Астана, Қазақстан

Қазақстанның білім беру жүйесі соңғы жылдары цифрлық трансформацияның қарқынды кезеңінен өтіп жатыр. Бұл процестің негізгі мақсаты – білім беру сапасын арттыру, білім беру

мүмкіндіктерін кеңейту, сондай-ақ еліміздің ұлттық дәстүрлерін сақтай отырып, инновациялық технологияларды енгізу. Цифрлық трансформация білім беру саласына жаңа мүмкіндіктер аша отырып, оқытудың әдіс-тәсілдерін жаңғыртуды және педагогикалық практиканы дамытуға мүмкіндік береді.

Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесінде цифрлық трансформацияның маңыздылығы артып келеді. Бұл процесс білім беру мекемелерінде электронды ресурстарды қолдану, интернет технологиялары арқылы оқыту әдістерін жетілдіру, оқу материалдарын цифрлық форматқа көшіру сияқты маңызды аспектілерді қамтиды. Сонымен қатар, білім беру жүйесінде цифрлық технологиялардың кеңінен енгізілуі оқушылар мен мұғалімдер үшін тиімді оқу және оқыту әдіс-тәсілдерін қалыптастыруға септігін тигізеді. Қазақстанның білім беру жүйесінің дамуы ұлттық дәстүрлер мен мәдениетті сақтай отырып жүзеге асырылады. Ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерді цифрлық технологиялармен үйлестіре отырып, білім беру процесін тиімді ету мүмкіндігі бар. Қазақстанның білім беру саласындағы ұлттық ерекшеліктердің бірі — бұл қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениеті мен дәстүрлерін сақтау және дамыту. Әсіресе, бұл аспект мектеп оқушыларына өз халқының тарихы, мәдениеті, тілі және салт-дәстүрлерін ұғындыруда маңызды болып табылады. Цифрлық трансформация ұлттық дәстүрлерді сақтай отырып, жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалануға мүмкіндік береді. Мысалы, қазақ тілін үйрету процесінде интерактивті платформалар мен мультимедиялық ресурстарды пайдалану ұлттық дәстүрлерді жаңа формада ұсынуға жол ашады. Оқушылар қазақ халқының дәстүрлі әндері мен биін тыңдап, оларды цифрлық құралдар арқылы талдай алады, бұл олардың мәдениетке деген қызығушылығын арттырады. Мұндай әдістер ұлттық мәдениетті цифрлық технологиялар арқылы оқушылардың санасына сіңіруге мүмкіндік береді [1].

Цифрлық трансформация тек ұлттық дәстүрлерді сақтау ғана емес, сонымен қатар білім беру жүйесіне жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізуге мүмкіндік береді. Интерактивті тақталар, электронды оқулықтар, онлайн-курстар мен білім беру платформалары – бұл оқытудың сапасын арттыруға мүмкіндік беретін заманауи технологиялардың бір бөлігі. Бұл технологиялар оқушыларға білімді тереңірек меңгеруге, әрі жеке қабілеттерін дамытуға қолайлы жағдай туғызады. Мысалы, қашықтан оқыту және онлайн сабақтар дәстүрлі білім беру әдістерін толықтырып, педагогикалық жүйенің икемділігін арттыруға ықпал етеді. Пандемия кезеңінде қашықтан оқыту жүйесінің тиімділігі айқын байқалды. Сонымен қатар, бұл әдіс білім беру мекемелерінде оқушылардың оқу процесіне қатысуын арттыруға, мұғалімдердің жұмысын жеңілдетуге және уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді. Қазіргі таңда Қазақстанда білім беру ұйымдарында инновациялық технологияларды енгізу бойынша көптеген жобалар жүзеге асырылуда. Мұндай жобалар оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуді, олардың білім сапасын арттыруды, әрі білім беру жүйесін әлемдік деңгейге көтеруді мақсат етеді. Мысалы, Білім және ғылым министрлігі мен басқа да ұйымдар білім беру жүйесіне инновациялық жобаларды енгізу үшін арнайы платформалар мен бағдарламалар әзірлеуде. Цифрлық трансформацияның маңызды аспектілерінің бірі – бұл оқушылар мен мұғалімдерге цифрлық дағдыларды меңгерту. Қазіргі таңда кез келген білім беру жүйесінің тиімділігі оның цифрлық технологияларды пайдалану деңгейіне тікелей байланысты. Қазақстанда білім беру процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану дағдыларының жетілуі оқушылар мен мұғалімдердің кәсіби дамуына әсер етеді. Бұл дағдылар тек білім беру жүйесінің тиімділігін арттыруға ғана емес, сонымен қатар оқушылардың болашақтағы мамандықтары үшін маңызды болады. Қазақстанда «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында білім беру саласындағы цифрлық дағдыларды дамыту мақсатында көптеген шаралар қолға алынуда. Мысалы, мұғалімдерге арналған түрлі тренингтер мен курстар өткізіліп, оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттыруға бағытталған бағдарламалар іске асырылуда. Бұл бағдарламалар оқушылардың интернет-ресурстарды тиімді пайдалануын, ақпараттық технологияларды қолдану дағдыларын жетілдіруге, сондай-ақ оқу процесін цифрландыру арқылы оқушылардың білім деңгейін арттыруға көмектеседі [2].

Қазақстанның білім беру жүйесі бүгінгі таңда үлкен өзгерістер кезеңінде тұр. Цифрлық трансформация, яғни ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу мен олардың білім беру процесіне ықпалы — қазіргі заманғы білім беру жүйесінің негізгі үрдісіне айналууда. Бұл процесс тек оқытудың сапасын арттырып қана қоймай, білім беру жүйесіне инновациялық элементтерді енгізу арқылы ұлттық дәстүрлер мен мәдениетті сақтау мәселесін де қозғауда. Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесі ұлттық дәстүрлермен қатар, цифрлық технологияларды енгізу арқылы болашақ ұрпаққа бәсекеге қабілетті білім ұсынуды мақсат етеді. Цифрлық трансформация білім беру жүйесіне жаңашылдықты енгізу, білім беру мекемелерінің жұмысын оңтайландыру және оқу процесінің

тиімділігін арттыру үшін маңызды [6]. Қазақстанның білім беру саласында цифрлық технологиялар қолданылуының негізгі мақсаты — білім алу процесін сапалы етіп, барлық азаматтар үшін тең мүмкіндіктер жасау. Цифрлық ресурстар мен онлайн-платформалар білім беру жүйесінің барлық деңгейінде қолданылуда, бұл оқушыларға да, мұғалімдерге де көптеген жаңа мүмкіндіктер ашады. Қазақстанның білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар мен ұлттық дәстүрлердің үйлесімі маңызды мәселе болып табылады. Қазіргі таңда елімізде білім беру процесінде қазақ халқының дәстүрлері мен мәдениетін сақтауды басты назарда ұстап отыр. Қазақ халқының тарихы мен мәдениеті ерекше бай және терең, оны ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу үшін цифрлық технологиялар үлкен көмек көрсетеді. Цифрлық технологиялардың көмегімен ұлттық дәстүрлерді дәріптеу мүмкіндігі артып келеді. Мысалы, қазақтың ұлы ақындарының шығармаларын, халық әндері мен дәстүрлерін мультимедиялық тәсілдермен көрсету оқушыларға олардың маңыздылығын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, цифрлық технологиялар арқылы оқушылар қазақ тілін үйрену, ұлттық құндылықтарды ұғыну жолында көбірек ақпарат алады. Бұл жаңа ұрпақтың санасында ұлттық мәдениетті қалыптастырып, заманауи әлемде оны сақтап қалуға көмектеседі [3].

Кесте-1-Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация мен ұлттық дәстүрлер мен инновацияларды байланыс

Аспектiлер	Цифрлық трансформацияның ерекшелiктерi	Ұлттық дәстүрлер мен инновациялардың үйлесiмi
Оқытудың әдiс-тәсiлдерi	Интерактивтi тақталар, электронды оқулықтар, мультимедиялық ресурстар қолдану	Қазақ халқының дәстүрлерiн жаңғырту арқылы оқушыларға ұлттық мәдениеттi цифрлық құралдар арқылы ұсыну
Оқушылардың цифрлық сауаттылығы	Цифрлық дағдыларды арттыру, интернет технологияларын пайдалану	Ұлттық құндылықтарды цифрлық медиа арқылы тарату, қазақ тілін үйрену үшін инновациялық тәсілдер қолдану
Қашықтан оқыту	Онлайн курстар, электронды білім беру платформалары арқылы оқыту	Қазақ тарихы мен мәдениетін зерттеуді қашықтан оқыту арқылы да жалғастыру
Білім беру процесінің икемділігі	Онлайн сабақтар мен тесттер арқылы оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуы	Ұлттық өнер, әндер, би мен әдебиет арқылы оқу материалдарын тиімді ұсыну
Оқушылардың мотивациясы	Цифрлық әдістер арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру	Қазақ халқының дәстүрлі мәдениеті мен әндерін цифрлық форматта ұсыну арқылы оқушылардың ынтасын арттыру

Цифрлық трансформацияның тағы бір маңызды бағыты — білім беру процесінде инновациялық әдістер мен жаңа технологияларды енгізу. Қазіргі білім беру жүйесінде интерактивті тақталар, онлайн платформалар, білім беру қосымшалары және басқа да цифрлық құралдар кеңінен қолданылуда. Мұндай әдістер оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, сабақтардың тартымдылығын арттырады. Қазақстан мектептерінде қолданылатын инновациялық әдістердің бірі — электронды оқулықтар мен білім беру платформалары. Бұл платформалар арқылы оқушылар қажетті материалдарды уақытылы ала алады, мұғалімдер сабақтарды қызықты әрі тиімді жүргізе алады. Сонымен қатар, электронды оқулықтар арқылы кез келген уақытта кез келген тақырып бойынша ақпарат алу мүмкіндігі пайда болды. Бұл оқушылардың өз бетінше білім алу қабілетін дамытуды қамтамасыз етеді. Қашықтан оқыту мен онлайн платформалардың қолданылуы білім берудің жаңа кезеңіне жол ашты. Бұл жаңа формат әсіресе пандемия кезеңінде өз тиімділігін көрсетті. Онлайн сабақтар мен қашықтан оқу процесі білім алу мүмкіндіктерін кеңейтті және

оқушыларды үйден шықпай-ақ білім алуға мүмкіндік берді [4]. Қазақстанның білім беру саласында қашықтан оқыту жүйесі енгізілгеннен кейін, көптеген мектептер мен университеттер онлайн платформаларды қолдана отырып, оқушыларға білім беруде жаңа әдіс-тәсілдерді пайдаланды. Онлайн платформалар мен цифрлық оқу материалдары білім беру сапасын арттырып, оқушылардың өздігінен оқу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс білім алу үдерісін икемді етеді және кез келген уақытта оқушының білім деңгейін тексеруге мүмкіндік береді. Мысалы, қашықтан оқыту кезінде оқу материалдарын бейнемазмұн, тесттер және интерактивті тапсырмалар арқылы жеткізу оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады. Цифрлық дағдыларды дамыту қазіргі білім беру жүйесінің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесінде оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттыруға үлкен көңіл бөлінуде. Цифрлық дағдыларға ие болу тек оқушыларға ғана емес, мұғалімдерге де қажет. Осыған байланысты түрлі тренингтер мен курстар ұйымдастырылып, мұғалімдерге цифрлық технологияларды оқу процесінде тиімді пайдаланудың әдіс-тәсілдері көрсетіледі. Цифрлық сауаттылықты арттыру үшін мектептер мен жоғары оқу орындары оқушыларға түрлі цифрлық құралдарды қолдану, интернетті тиімді пайдалану және ақпаратты іздеу дағдыларын үйретуде. Бұл қадам Қазақстанның білім беру жүйесін жаңартуға бағытталған маңызды қадам болып табылады. Цифрлық дағдыларды меңгерген ұрпақ әлемдік еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болып, инновациялық салада жетістікке жете алады [5].

Қорытындылай келе, Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация – бұл маңызды әрі қажетті процесс, өйткені ол білім беру сапасын арттыруға, оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге және ұлттық дәстүрлерді сақтау арқылы заманауи білім беру моделін қалыптастыруға ықпал етеді. Цифрлық технологиялар мен инновациялық әдістерді енгізу білім беру процесін өзгертіп, оны заманауи талаптарға сай етуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация Қазақстанның білім беру саласын әлемдік деңгейге көтеріп, ұлттық дәстүрлер мен мәдениетімізді цифрлық технологиялар арқылы жаңа ұрпаққа жеткізу үшін маңызды қадам болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Смагулова, М.. Цифрлық Қазақстан: білім беру саласындағы жаңа бағыттар. Алматы: Ғылым, 2017.
2. Гришина, И.М. Современные педагогические технологии и цифровизация образования. Москва: Просвещение, 2017.
3. Турман, О.А. Технологии цифрового обучения в современной школе. Москва: Академия, 2018.
4. Соловьев, А.Е. Инновации в образовании: теория и практика. Санкт-Петербург: Питер, 2016.
5. Лукьянова, Н.П. Цифровизация образования в России и за рубежом. Москва: Наука, 2019.
6. Шарден, М. Цифровые технологии и национальная культура: гармония или противоречие? Алматы: Арман-ПВ, 2016.

ӘОЖ:373.3

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Алпыспаева А.Г., Шаяхметова М.Н.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бүгінгі жаһандану дәуірінде әлемдік білім беру жүйесінде орын алып жатқан өзгерістер мен жаңартулар оқыту үдерісіне жаңа талаптар қояды. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі де осы үдерістен шет қалмай, заманауи талаптарға сәйкес жаңартылған білім мазмұнына көшіп, оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруды, түрлі құзыреттіліктерді қалыптастыруды басты міндеттердің бірі ретінде қарастырады. Бұл тұрғыда бастауыш білім беру сатысы – тұлғаның қалыптасуы мен дамуының іргетасы ретінде ерекше маңызға ие.

Коммуникативті құзыреттілік – оқушының қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасай алу қабілеті, өз ойын ауызша және жазбаша сауатты түрде жеткізе білуі, түрлі әлеуметтік жағдаяттарда өзін еркін сезінуі. Бұл құзыреттіліктің қалыптасуы – оқушының тек тілдік білімін меңгеруімен

шектелмей, оның әлеуметтік, тұлғалық және мәдени дамуымен тығыз байланысты. Әсіресе, бастауыш сынып кезеңі – баланың ана тіліндегі сөйлеу дағдылары мен коммуникациялық әрекетінің негізі қаланатын маңызды кезең.

Сондықтан да бұл мақалада бастауыш сыныпта коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері, тиімді әдіс-тәсілдері және мұғалімнің кәсіби рөлі жан-жақты қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі – қазіргі білім беру жүйесінде оқушыны тек біліммен қаруландыру ғана емес, оны өз пікірін ашық айта алатын, көпшілікпен еркін қарым-қатынас орната білетін, белсенді тұлға ретінде тәрбиелеу қажеттілігімен анықталады.

Коммуникативті құзыреттілік – бұл білім алушының тілдік, әлеуметтік және мәдени контекст жағдайында өзара тиімді қарым-қатынас орната білу қабілеті. Бұл ұғым ХХ ғасырдың соңында еуропалық тіл білімінде кеңінен қолданылып, қазіргі таңда білім беру саласындағы негізгі құзыреттіліктердің бірі ретінде қарастырылады. ЮНЕСКО, OECD сынды халықаралық ұйымдар білім алушылардың табысты әлеуметтенуі мен өмірлік дағдыларды меңгеруі үшін коммуникативтік құзыреттіліктің маңызын ерекше атап өтеді.

Бастауыш сынып оқушыларына тән психологиялық ерекшеліктерді ескере отырып, олардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру үшін жүйелі әрі мақсатты жұмыс жүргізу қажет. Бұл жастағы балалардың зейіні тұрақсыз, ойлау әрекеті нақты-бейнелі, эмоциясы жоғары болады. Сондықтан білім беру барысында белсенді әрекетке, ойын арқылы оқытуға, көрнекілікке негізделген тәсілдер тиімдірек болып табылады.

Коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырудың тиімді жолдарына мыналарды жатқызуға болады:

1. Диалогтік оқыту технологияларының қолданылуы.

Бұл әдістер оқушылардың өзара пікір алмасуына, диалог құруына, дәлелді жауаптар беруіне, басқа пікірді тыңдап, түсінуге үйретеді. Мерсер мен Литлтонның зерттеулеріне сүйенсек, сапалы диалог оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, олардың өзара түсіністігін нығайтады. Диалогтік оқыту барысында оқушы рөлден тындаушыға, сұраушыға, жауап берушіге еркін ауыса алады.

2. Топтық және жұптық жұмыстарды ұйымдастыру.

Топ ішінде жұмыс жасау арқылы оқушы өзін еркін сезінеді, жауапкершілік пен серіктестік дағдылары дамиды. Мұндай жұмыс түрі оқушының тіл байлығын арттырып, сөздік қорын молайтады, ортақ шешім қабылдауға дағдыландырады.

3. Рөлдік және іскерлік ойындар.

Шынайы өмірлік жағдаяттарға еліктей отырып құрылған ойындар арқылы оқушылар сөйлеу мәдениетін меңгереді. Мысалы, «Дүкенде», «Қонақта», «Дәрігерде» секілді жағдаяттар арқылы оқушылар өзара диалог құрып, нақты тілдік конструкцияларды қолданып үйренеді.

4. Жазбаша және ауызша шығармашылық жұмыстар.

Өңгіме құрастыру, хат жазу, күнделік толтыру, ертегі аяқтау сияқты тапсырмалар оқушылардың сөйлеу және жазу дағдыларын қатар дамытуға мүмкіндік береді.

5. Интерактивті әдістер мен АКТ құралдарын пайдалану.

Мультимедиялық ресурстар, бейнероликтер, дидактикалық ойындар мен цифрлық платформалар баланың қызығушылығын арттырып, өз ойын визуалды және вербалды түрде жеткізу мүмкіндігін кеңейтеді.

Коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыруда мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен сабақтағы дидактикалық ортаның дұрыс ұйымдастырылуы шешуші рөл атқарады. Мұғалім оқушының сөйлеу белсенділігін ынталандырып, тілдік кедергілерді жоюға, өзара құрмет пен сенімге негізделген қарым-қатынас орнатуға жағдай жасауы тиіс. Сонымен қатар, оқушылардың жетістігін формативті бағалау арқылы бақылау – кері байланыс алудың, әрі тілдік дағдының даму деңгейін бақылаудың тиімді құралы болып табылады.

Қазіргі білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру – олардың тұлғалық және әлеуметтік дамуының, функционалдық сауаттылығының басты көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Коммуникативті дағдылар арқылы бала тек тілдік білім алып қана қоймай, өз ойын еркін білдіруге, басқалардың пікірін құрметтеуге, әлеуметтік ортада өзін сенімді ұстауға үйренеді.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, бастауыш сынып оқушыларына арналған коммуникативтік іс-әрекетке бағытталған оқыту тәсілдері (диалогтік оқыту, рөлдік ойындар, топтық жұмыс, шығармашылық тапсырмалар) олардың сөйлеу мәдениетін, танымдық белсенділігін, ынтымақтастықта жұмыс істеу дағдыларын дамытуға тиімді ықпал етеді. Бұл әдістер оқушылардың

өзара әрекеттесуін жандандырып, білімді механикалық түрде емес, мағыналық деңгейде меңгеруіне мүмкіндік береді.

Коммуникативті құзыреттілікті дамытудың табысты жүзеге асуы үшін мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, оқытудағы инновациялық технологияларды меңгеруі және әрбір оқушыға бағытталған тұлғалық-бағдарлы көзқарасы шешуші мәнге ие. Сонымен қатар, оқу процесінде жағымды психологиялық орта құру, оқушылардың сөйлеу еркіндігі мен шығармашылығына жағдай жасау да маңызды.

Қорыта келе, бастауыш сыныпта коммуникативті құзыреттілікті мақсатты түрде және жүйелі дамыту — заманауи білім беру талаптарына сай тұлға қалыптастырудың негізі. Бұл бағытта жүргізілетін педагогикалық жұмыс баланың болашақ әлеуметтік және кәсіби табысына берік іргетас болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2020–2025 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы.
2. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Раритет, 2004.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Педагогика, 1982.
4. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы, 2006.
5. Ахметова А. Коммуникативтік құзыреттілік – білім беру мазмұнының негізі // Білім – Образование. – 2021.

ӘОЖ:373.3

Бастауыш сынып оқушыларына отбасы тәрбиесін сіңірудің тиімді әдістері

Альпилам Н., Шаяхметова М.Н.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі қоғамдағы рухани-адамгершілік құндылықтардың әлсіреуі, отбасы институтының өзгеруі, ақпараттық технологиялардың дамуымен қатар балалардың тәрбиесіне әсер ететін факторлардың күрделенуі – бастауыш сынып оқушыларына тәрбие беруді жаңа деңгейге шығаруды талап етеді. Отбасы – баланың алғашқы және ең маңызды тәрбие ортасы. Мұнда баланың мінез-құлқы, дүниетанымы, адамгершілік қағидалары қалыптасады. Әсіресе бастауыш мектеп жасында бала сыртқы әлемді белсенді түрде танып-біледі, ата-анасының, мұғалімінің, айналасындағы үлкендердің мінез-құлқына еліктейді. Сондықтан бұл кезеңде отбасы тәрбиесін тиімді жолмен жеткізу – ұстаз бен ата-ананың басты міндеттерінің бірі. Қоғамның дамуында отбасының рөлі ерекше маңызды. Баланың алғашқы әлеуметтену ортасы – отбасы. Бұл ортада адамгершілік, рухани құндылықтар, әдеп, сыйластық сияқты негізгі қасиеттер қалыптасады. Әсіресе, баланың жеке тұлға болып қалыптасуына бастауыш мектеп жасындағы кезең ерекше әсер етеді. Сол себепті де отбасы тәрбиесін мектепте жалғастыру, оны тиімді әдістер арқылы сіңіру – педагогика ғылымының маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларына отбасы тәрбиесін сіңірудің тиімді педагогикалық әдістері қарастырылады.

Отбасы – адам баласының ең алғаш тәлім-тәрбие алатын ордасы. Баланың дүниеге көзқарасы, алғашқы әдеп нормалары, қарым-қатынас мәдениеті, рухани құндылықтары отбасында қалыптасады. Қазақ халқының “Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі” деген мақалы осы тұжырымды дәлелдейді. Бүгінгі таңда жаһандану дәуірінде бала тәрбиесіне кері әсер ететін ақпараттық кеңістіктің артуы отбасы тәрбиесінің рөлін бұрынғыдан да күшейтуді талап етеді. Зерттеулер көрсеткендей, ата-анасының мейірімі мен бақылауын көріп өскен балада өзін-өзі бағалау, сенімділік, жауапкершілік сынды тұлғалық қасиеттер жоғары дамиды. Ал бұл қасиеттер бастауыш мектеп жасындағы баланың оқу үлгеріміне, тәртібіне, мұғаліммен және құрдастарымен қарым-қатынасына тікелей әсер етеді. Бастауыш сынып – баланың танымдық, психологиялық және тұлғалық дамуының іргетасы қаланатын маңызды кезең. Бұл жаста балалар қоршаған ортаны қызығушылықпен танып, еліктеу арқылы үйренеді. Олар ата-анасының, мұғалімнің іс-әрекеттеріне қарап, дұрыс пен бұрысты ажырата бастайды. Сондықтан тәрбие процесінде үлгі боларлық тұлғалар мен жағымды орта маңызды рөл атқарады. Психологтар бұл жастағы балаларда өзін-өзі бақылау мен ерік-жігер толық

қалыптаспағанын, олардың эмоциясы мен қылықтары жиі сыртқы әсерге байланысты өзгеретінін айтады. Осы себепті, отбасы тарапынан тұрақты тәртіп, махаббат пен түсіністік, жағымды қарым-қатынас маңызды болып саналады.

Отбасы тәрбиесін сіңіру барысында мұғалім мен ата-ананың бірлескен жұмысы – басты шарттардың бірі. Төмендегі әдістер әсіресе бастауыш сынып оқушыларына тиімді болып табылады:

- **Әңгімелесу әдісі** – ата-аналар мен балалар арасында ашық пікір алмасу арқылы тәрбиелік мәні бар тақырыптарды талқылау.

- **Жағдаяттық ойындар** – өмірлік жағдайларға негізделген рөлдік ойындар арқылы дұрыс шешім қабылдауға үйрету.

- **Отбасылық жобалар** – ата-аналар мен балалардың бірлесіп шығармашылық жобалар орындауы (мысалы: «Менің отбасым» альбомын жасау).

- **Құндылықтар бойынша тәрбиелеу** – адалдық, сыйластық, еңбекқорлық сынды рухани-адамгершілік құндылықтарды үйде және мектепте ұштастыра отырып дамыту.

- **Психологиялық тренингтер** – ата-аналар үшін өткізілетін тренингтер арқылы отбасындағы тәрбиелік қарым-қатынасты жетілдіру.

Отбасы тәрбиесін тиімді ұйымдастыруда мұғалімнің рөлі орасан зор. Мұғалім ата-аналармен үнемі байланыста болып, олардың тәрбие процесіне белсене қатысуына мүмкіндік жасауы қажет. Бұл бағытта келесі тәсілдер нәтижелі:

- Ата-аналар жиналыстарын мазмұнды және интерактивті өткізу;
- Ата-аналар клубын құру арқылы жүйелі тәрбиелік жұмыстар жүргізу;
- Мектеп пен отбасының біріккен іс-шараларын ұйымдастыру (саяхаттар, мерекелер, байқаулар);
- Ата-аналарға арналған консультациялар мен семинарлар өткізу.

Мұғалім мен ата-ананың серіктестігі сенім мен ашықтыққа негізделсе, бала тәрбиесінің нәтижесі де жоғары болады. Мектеп пен отбасы – тәрбиелік ортақ мақсаттағы әріптестер. Мұғалім мен ата-ананың тығыз байланысы арқылы бала тәрбиесі жүйеленеді. Ата-аналар жиналысы, жеке кеңес беру, үй тапсырмаларын бірге орындау – осының бәрі отбасы тәрбиесін мектеп арқылы нығайтудың жолдары. Бастауыш сынып оқушысының тұлғалық қалыптасуында отбасы тәрбиесінің орны ерекше. Бұл тәрбиені мектеп қабырғасында тиімді педагогикалық әдістер арқылы жалғастыру қажет. Жоғарыда аталған әдістер – баланың отбасына деген сүйіспеншілігін арттырып, оның өмірге деген көзқарасын дұрыс қалыптастыруға мүмкіндік береді. Тек отбасы мен мектептің тығыз қарым-қатынасы ғана ұрпақ тәрбиесінде нәтижеге жеткізеді. Сонымен қатар отбасы тәрбиесін қалыптастыруда ұлттық құндылықтарды атап өтпесек болмас. Соның қатарына:

1. Қазақтың ұлттық құндылықтарын насихаттау. Қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан рухани мұрасы – салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тіл, дін, туыстық қарым-қатынас, үлкенді құрметтеу, кішіге ізет көрсету – отбасылық тәрбиенің негізін құрайды. Бастауыш сынып жасындағы оқушылар үшін бұл құндылықтарды ерте жастан сіңіру олардың рухани дамуына, ұлттық болмысын қалыптастыруға ықпал етеді.

2. Мақал-мәтелдер мен нақыл сөздер арқылы тәрбиелеу. Мақал-мәтелдер – тәрбие құралы ғана емес, халық даналығының айнасы. Оларды сабақ барысында, сынып сағаттарында, тәрбие жұмыстары кезінде жүйелі қолдану арқылы бала бойына мейірімділік, сыйластық, еңбекқорлық, отбасы бірлігі сияқты қасиеттерді дарытуға болады.

3. Ұлттық ойындарды пайдалану

Қазақтың ұлттық ойындары тек ойын-сауық емес, тәрбиелік мәні зор дүниелер. Мысалы, «Арқан тарту», «Асық ойыны», «Тоғызқұмалақ», «Ақ сүйек» сияқты ойындар балаларды ұйымшылдыққа, тапқырлыққа, тәртіпке, құрметке тәрбиелейді.

4. Туған жер мен ата-баба рухын қастерлеу

Бастауыш сынып оқушыларымен туған жер туралы әңгімелер жүргізу, туған өлке тарихымен таныстыру – ұлттық сана қалыптастырудың алғы шарты. Бұл бағытта «Менің шежірем», «Менің ата-тегім», «Менің ауылым» сияқты жобалық жұмыстар ұйымдастыру өте тиімді.

5. Ұлттық киім мен тағамдарды таныстыру

Балаларға ұлттық киімдердің ерекшелігін таныстырып, мерекелік шараларда киіп көру мүмкіндігін жасау – оларды халқымыздың мәдениетіне жақындатады. Дәл сол сияқты ұлттық тағамдармен таныстыру, дастарқан мәдениетін үйрету де отбасы тәрбиесімен тығыз байланысты.

Бастауыш сыныптағы тәрбие мәселесіне, әсіресе отбасы тәрбиесінің маңызына қазақстандық және шетелдік ғалымдар үлкен мән берген. Бұл бағытта жүргізілген зерттеулер ата-ананың бала тәрбиесіндегі рөлін ғылыми негізде дәлелдеп, педагогикалық процесте отбасы мен мектептің өзара

байланысының маңыздылығын айқындады. Қазақстандық педагогика ғылымында:

- **Ж.Әбиев, С.Бабаев, А.Құдиярова** сынды ғалымдар өз еңбектерінде отбасы тәрбиесінің тұлға қалыптасуына әсерін ашып көрсетті. Олардың пікірінше, бала бойында ізгілік, жауапкершілік, адамгершілік қасиеттерінің дамуы отбасындағы тәлімге тікелей байланысты.

- **С.Қалиев** – халықтық педагогика негізінде отбасы тәрбиесінің мазмұны мен ұлттық ерекшеліктеріне тоқталып, отбасылық құндылықтарды бастауыш мектеп бағдарламасына енгізудің қажеттілігін ұсынды.

- **Қ.Ж.Нұртазина** отбасындағы тәрбиелік ықпалдың жүйелілігі мен сабақтастығы туралы жазып, мұғалім мен ата-ана арасындағы кәсіби диалогтың бала тәрбиесіне әсерін зерттеген.

- **Б.Мұқанова** отбасындағы тәрбие берудің психологиялық-педагогикалық аспектілерін сипаттап, ата-аналарға арналған әдістемелік ұсыныстар дайындады.

Шетелдік зерттеушілер арасында:

- **А.С.Макаренко** – отбасы мен мектептің бірлескен тәрбиелік ықпалының маңыздылығын алғашқылардың бірі болып дәлелдеген. Ол отбасындағы педагогикалық сауаттылықтың болмауы баланың дамуына кері әсер ететінін атап өтті.

- **В.А.Сухомлинский** – баланың рухани дамуы отбасында махаббат пен сенімділікке негізделген жағдайда ғана жүзеге асатынын дәлелдеп, әр ата-ананың «жеке педагог» болу қажеттігін ұсынған.

- **И.В.Вагин** – отбасындағы психологиялық ахуал мен ата-ананың қарым-қатынас стилінің бала тұлғасына ықпалын зерттеген. Ол ата-ана мен мұғалім арасындағы серіктестік моделі тиімді тәрбиеге жол ашатынын көрсеткен.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Айтмамбетова Б.Ғ. «Тәрбие теориясы мен әдістемесі», Алматы, 2011.
2. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2021.
3. Вагин И.В. Психология семейного воспитания. – Москва: Просвещение, 2020.
4. Жұмабаев М. «Педагогика», Алматы, 2005.
5. Қалиев С. Халық педагогикасының негіздері. – Алматы: Білім, 2023.
6. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру бағдарламасы. – НҚА, 2021.
7. Мұқанова Б. Отбасындағы тәрбие негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2022.
8. Мұхтарова Г.Ж. Отбасы мен мектептің тәрбиелік серіктестігі. – Қазақстан мектебі, 2021, №4.
9. Нұртазина Қ. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. – Астана: Фолиант, 2020.
10. Сейталиева К.Ж. «Бастауыш мектептегі тәрбие жұмысының әдістері», Астана, 2019.

ӘОЖ:378.015

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ПЕН ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ДАМУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Амирова А.С.

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

Білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ педагогтердің электрондық білім беру ресурстарын пайдалану даярлығын қалыптастыру мәселесінің өзектілігін, біз, біріншіден, Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының мақсатын – цифрлық технологияларды пайдалану мен дамыту арқылы мемлекет экономикасының бәсекелестігін арттыруды жүзеге асырудың басты бағыты ретінде қарастыра аламыз.

Бастауыш білім беруде цифрлық технологиялар маңызды рөл атқарады және олардың болашағы зор. Дұрыс қолданылған жағдайда цифрлық технологиялар студенттердің білім сапасын арттырып, оқыту үдерісін анағұрлым қызықты әрі тиімді етеді. Бүгінгі таңда білім беру жүйесі негізгі үш бағыт бойынша жүргізілуде: білім беру үдерісін цифрландыру, цифрлық білім беру контенті, білім беруді басқаруды цифрландыру. Осыған байланысты, болашақ мамандарды цифрлық технологияларды пайдалануға даярлау үшін университеттердің техникалық базасын жетілдіру білім берудің басты бағыттарының бірі болуы тиіс.

Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: Сингапур, Гонконг, Эстония,

Финляндия, Канада және басқа да дамыған елдерде педагог өзінің кәсіби деңгейін тек ресми оқыту аясында ғана емес, сонымен қатар бейресми түрде тренингтерге, вебинарларға, шеберлік-сыныптарға қатысу, әріптестерімен өзара іс-қимыл жасау, мектептегі ішкі оқыту нысандарына қатысу арқылы арттырады. Жалпы әлемде педагогтің үздіксіз кәсіби дамуын педагогикалық жоғары оқу орындары ғана емес, сондай-ақ біліктілікті арттыру провайдерлері де жүзеге асырады. Бұл үдеріске білім беру ұйымдары қатысады. Осы факторлардың барлығы кәсіби даму үдерісінің тұжырымдамалық тәсіліне қарай: педагогикалық жоғары оқу орындарына іріктеу, педагогикалық даярлық, мамандыққа кіру кезеңдерінде, оқытудың және өзінің кәсіби дамуының бастапқы кезеңінде бірлесіп әрекет етеді [1].

Қазіргі постиндустриалды қоғамға негізгі үш сипат (білім, ақпарат, цифрлық технология) тән екенін ескерсек, мұнда ақпарат әлеуметтік үдерістердің жұмыс істеуінің қайнар көзі ретінде әрекет етеді және олардың арасындағы өзара байланыстың шарты болып табылады. Себебі ғаламдық желі көмегімен ақпараттық кеңістікті қалыптастыруға, адам өмірінің экономикалық саласын көркейтуге, әлемдік құндылықтарға, озық тәжірибеге жол ашылады. Яғни ауқымды ақпаратқа қол жеткізу арқылы жеке тұлғаның дүниетанымын кеңейтіп, өзін-өзі жүзеге асыруға мол мүмкіндіктер беріледі. Бұл үздіксіз ақпараттар ағынының қарқыны өз кезегінде әлеуметтік орта мен жеке адамдардың өмірін жаппай цифрландыру жағдайына әкеліп отыр.

Әлемдегі заманауи цифрлық технологиялардың басты құндылығы – бұл тек құрал ғана емес, сонымен бірге жаңа мүмкіндіктерге ие интеллект ортасы болуы: кез келген ыңғайлы уақытта оқыту, үздіксіз білім беру, жеке білім беру маршрутын жобалау, кез келген пайдаланушының электрондық ресурстарын тұтынушыдан оны жасақтаушыға айналуында болмақ.

Цифрлық білім беру ресурстары – компьютерді қолдану арқылы жүзеге асатын өнім. Цифрлық білім беру ресурстары деп қазіргі заманғы білім берудің мақсаттары мен міндеттерін іске асыруға бағытталған графикалық, мәтіндік, цифрлық, сөйлеу, музыкалық, бейне, фото және басқа да ақпаратты қамтитын ақпараттық дереккөздер түсіндіріледі. Күнделікті практика көрсетіп отырғандай, олардың басты құндылығы – бүгінгі цифрлық қоғам сұранысына сәйкесті педагогтерге оқытудың мазмұнын, әдістері мен ұйымдастырушылық нысандарына сапалы деңгейде өзгеріс енгізуге мүмкіндік беруі.

Осыған орай, біз бүгінгі ақпараттандырудан цифрландыруға өту кезеңінде білім беруді цифрландыруды жүзеге асыру үдерісінің тиімді құралы – цифрлық білім беру ресурстары (ЦББР) деп нақты айта аламыз. Сол себепті де цифрлық білім беру ресурстарын оқу және оқыту үдерісінде тиімді қолдана алу, болашақ педагогтердің цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану даярлығын қалыптастыру – бүгінгі күн талабынан туындап отырған өзекті мәселе.

Бүгінгі күні еліміздегі білім беруді цифрландырудың басты мақсаты – заманауи озық ақпараттық технологияларды қолдану негізінде білім берудің бірыңғай ақпараттық ортасын құру арқылы ұлттық білім беру сапасын арттыру. Ол өз кезегінде педагогтердің біліктіліктері мен дайындық деңгейіне жаңа талаптар қоя отырып, олардың кәсіби қызметіндегі нақты қайта құруларды қажет етеді. Өйткені, қазіргі қоғам үшін кәсіби қызметіне функционалды дайындығы ғана емес, сонымен қатар тез өзгермелі қоғам жағдайына тез бейімделе алатын шығармашыл, құзыретті маман қажеттігінің басымдылығы артуда.

Отандық ғалымдар елімізде цифрландыру үдерісінің жүзеге асу қарқынына сипаттама жасап, Қазақстан 4.0 индустриясын дамытуда перспективалы ел болуға толық мүмкіндік бар деп тұжырымдайды. Оны белсенді енгізу үшін ең алдымен, білім беруді цифрландыру қажеттігін баса көрсетеді, өйткені бұл үдерістің білім беру сапасына әсері білім алушыларға әлеммен, әсіресе заманауи технологиялармен нақты танысуға мүмкіндік беретіндігімен дәлелдейді.

Цифрлық мәдениетті анықтайтын негізгі құбылыстарға дербес компьютер мен цифрлық құрылғылардың барлық түрлері жатады: ғаламтор, жасанды интеллект, жүйелік және қолданбалы бағдарламалық қамтамасыз ету, компьютерлік графика және виртуалды шындық жүйелері, дәстүрлі байланыс құралдарының сандық форматтары (кітаптар, фотосуреттер, аудио және бейнежазбалар, цифрлық теледидар және т.б.), компьютерлік ойындар, технологиялық өнер туындылары. Аталған үдерістер толықтай ғаламтор желісінде болып, дәстүрлі қабылдау үшін жиі теріс қабылданатын екіұшты тенденцияларды тудырады. Цифрлық дәуірде мәдениеттің ерекше түрін қалыптастыру мәселесі өзекті болып отыр.

Таваданның тұжырымдауынша, қазіргі цифрлық білім беру орта үш негізгі жағдайларға негізделеді:

- біріншіден, бүкіл әлем цифрлық форматқа көшуде және соған сәйкесті білім беру үдерісі артта қалмауы тиіс;

- екіншіден, білім беруді цифрландыру жекелік білім траекториясын таңдауға мүмкіндік беріп, өз біліміне деген жауапкершілікті арттырады;
- үшіншіден, білім берудің тұтас цифрлық жүйесі барлық ел азаматтарына сапалы және тың жаңа білім алуға тең қолжетімділік бере алады [2].

Жалпы цифрлық білім беру ресурстары ұғымы қарапайым «қағаз» ақпарат көздері (кітаптар, журналдар, газеттер, оқулықтар, оқу құралдары және т.б.) ұғымынан және электронды бұқаралық ақпарат құралдарының (радио және теледидар сияқты) көмегімен таратылатын мазмұнды материалдан, сондай-ақ, соңғы отыз жыл ішінде айтарлықтай өзгерген дәстүрлі педагогикалық бағдарламалық құрал ұғымынан туындайды. Қазіргі таңда сабақта цифрлық білім беру ресурстарын қолданбай елестету мүмкін емес, сондықтан болашақ бастауыш сынып мұғалімдері ақпараттық технологияны толық меңгеріп, ғаламторда еркін жұмыс істей білуі тиіс. Мұнда педагог білім беріп қана қоймай, білім алушыларды өз бетімен білімді толықтыру көздерін табуға, өзін-өзі жүзеге асыра білуге бағыттау қызметін атқарады. Осыған байланысты, ақпаратқа қол жеткізуді жеңілдетіп қана қоймай, білім беру жүйесін жаңаша құруға мүмкіндік беретін заманауи ақпараттық техно- логиялар негізінде құрылған оқытудың жаңа моделіне сәйкесті құрылған тұтас педагогикалық үдерісті талап ететіндігін ескеру қажет.

Болашаққа қадам: цифрлық технологиялардың бастауыш білім берудегі болашағы көпфункционалдық рөлі келесі мазмұнда сипатталады.

- оқытудағы көрнекіліктің жедел құралы ретінде;
- білім алушылардың практикалық машықтарын пысықтауда көмекші құрал;
- білім алушыларға сауалнама жүргізу және бақылау, сондай-ақ, үй тапсырмаларын бақылау және бағалау құралы;
- схемалармен, кестелермен, графиктермен, шартты белгілермен жұмыс жасау мүмкіндігі;
- білім алушылардың шығармашылық жұмыстарындағы мәтіндерді редакциялау және қателерді түзету құралы.

Болашаққа қадам: цифрлық технологиялардың бастауыш білім берудегі болашағын электронды білім беру ресурстары оқыту құралы ретінде артықшылықтарын анықтайтын бірқатар басымдылықтарын көрсетеміз. Олар:

1. Мультимедиа құралдары. Ақпаратты ұсынуда бірнеше құралдарды бір уақытта қолдану: графика, мәтін, бейне, фотосурет, анимация, дыбыстық эффектілер, жоғары сапалы дыбыстық сүйемелдеу.

2. Интербелсенділік. Электронды білім беру ресурстарындағы интербелсенділік жиын элементтерінен бірнеше таңдау арқылы қамтамасыз етіледі; пернетақтадан мәтін енгізу, содан кейін қателерді талдау және жүйелеу; жаңа ақпараттық объектілерді аудиовизуалды түрде ұсына отырып, композицияның интерактивті мультимедиа элементтерін белсендіру; белгілі бір жүйені ұйымдастыру мақсатында объектілерді байланыс арқылы біріктіру.

3. Қолжетімділік. Электронды білім беру ресурстарының қолжетімділігі оларды ыңғайлы уақытта және кез келген қолданушымен әлеуметтік медиа қарым-қатынаста болуын қамтамасыз етуі [3].

4. Жан-жақтылығы. Әмбебаптылық – бұл электронды білім беру ресурстар сапасы оқу пәні бойынша нақты оқу-әдістемелік кешенге қатаң байланысты емес және кез келген оқу-әдістемелік кешен сабақтарына енгізілуі мүмкін материал бойынша білім, білік, дағды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

5. Вариативтілік. Вариативтілік деп оқу мазмұнының бір фрагментін әр түрлі оқу-әдістемелік кешендерге (ОӘК) және оқу бағдарламаларына бағдарлай отырып ұсыну түсіндіріледі және ерекшеленеді, бұл білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру кезінде білім беру нәтижелеріне қол жеткізу үшін оқушылардың әртүрлі санаттары үшін мазмұнды игерудің жеке траекторияларын құруға мүмкіндік береді [4].

Білім беру саласында цифрлық технологиялар оқу мен оқытудың мазмұнын да, әдістерін де түбегейлі өзгертті. Олардың білім беру тәжірибесіне әсерін асыра бағалау қиын, өйткені олар студенттер мен оқытушылар үшін жаңа мүмкіндіктер ашып қана қоймайды, сонымен қатар қазіргі білім беру үдерісінде ескерілуі керек бірегей қиындықтар мен талаптарды тудырды.

Цифрлық технологиялар оқытуды дараландыруға да ықпал етеді. Жасанды интеллектті қолданатын бейімделген оқыту жүйелері әр білім алушының үлгерімі мен қажеттіліктерін жеке тапсырмалар мен ұсыныстар беру арқылы талдай алады. Бұл әр білім алушыға өз мүмкіндігімен материалды игеруде қиындықтарға тап болған кезде өте маңызды немесе керісінше оны басқаларға қарағанда тезірек игереді. Бұл тәсіл оқудың тиімділігін арттырады, өйткені оқу үдерісі білім

алушылардың жеке қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес келеді.

Мультимедиялық ресурстар, виртуалды зертханалар және модельдеу тақырыптарды зерттеуді қызықты әрі көрнекті етеді. Мысалы, виртуалды шындық студенттерге тарихи оқиғаларға «қатысуға» немесе үш өлшемді кеңістіктегі күрделі ғылыми тұжырымдамаларды зерттеуге мүмкіндік береді, бұл материалды жақсы түсінуге және есте сақтауға ықпал етеді.

Осылайша, цифрлық технологиялардың білім беру тәжірибесіне әсері көп қырлы және жан-жақты екенін көруге болады. Олар оқытудың жаңа көкжиектерін ашады, оны қол жетімді, жекелендірілген, интербелсенді және икемді етеді. Бұл технологияларды білім беру үдерісін жақсарту үшін пайдалану ғана емес, сонымен бірге барлығына қауіпсіз және тең білім беру үшін байланысты қиындықтарды ескеру маңызды. Білім беруде цифрлық технологияларды түсіну және тиімді енгізу ХХІ ғасырдың талаптарына жауап беретін неғұрлым әділ және заманауи білім беру ортасын құруға көмектеседі.

Білім беру саласындағы цифрлық технологиялар оқыту әдістері мен тәсілдерін түбегейлі өзгертетін маңызды артықшылықтар беру арқылы шешуші рөл атқарады. Олардың әсерінің маңызды аспектілерінің бірі -білімге қолжетімділік арттыру, оқу үдерісін даралау және студенттердің интербелсенділігі мен қатысуын арттыру.

Цифрлық технологиялар білім беру саласында төңкеріс жасап, оған жаңа мүмкіндіктер әкеліп, сонымен бірге жаңа сын-қатерлер туғызатыны сөзсіз. Қорытындылай келе, цифрлық технологиялар білімге қол жеткізуге, оқуды дараландыруға және оқуға деген қызығушылықты арттыруға жаңа мүмкіндіктер бере отырып, білім беру үдерісін түрлендіруде айтарлықтай әлеуеті бар,- деп айтуға болады.

Цифрлық білім қазіргі әлемнің ажырамас бөлігіне айналууда. Технологияның дамуымен және интернетке қол жетімділіктің артуымен білім беру үдерістері айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Педагогикадағы цифрлық білім беру технологиялары оқыту сапасын жақсартуға, оны қолжетімді және жекелендіруге мүмкіндік береді.

Coursera, Udemу және Khan Academy сияқты Онлайн курстар мен білім беру платформалары танымал бола бастады. Қазіргі уақытта жоғары білім беру саласындағы жаһандық бәсекелестік, электрондық оқыту мен қашықтықтан білім беру технологияларын дамыту, жаппай ашық онлайн курстарды (ЖАОК) кеңінен қолдану білім беруді қолжетімді етеді. Мұның бәрі университеттегі білім беру үдерісінің мазмұнының өзгеруіне, студенттердің оқуы туралы жаңа түсінікке әкеледі. Университеттің рөлі білім алушыларға тиімдірек оқуға көмек көрсету, қазіргі уақытта еңбек нарығында сұранысқа ие құзыреттерді игеруді қамтамасыз ету, кәсіби міндеттерді практикалық шешу дағдыларын беру болып табылады. Оқытудың жаңа үлгілері мен әдістемелері білім алушылардың қабілеттерін анықтап, оларды пайдалануға үйретуі, топтық оқыту арқылы ынтымақтастық дағдыларын сіңіруі тиіс оқыту болып табылады.

Абай атындағы ұлттық педагогикалық университетінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлауда виртуалды лабораторияларды пайдалануы цифрлық технологиялардың бастауыш білім берудегі болашағымен байланыстыра қарастыруға болады. Жоғары оқу орнын қажетті цифрлық технологиялармен толыққанды қамтамасыз ету деңгейін мысал ретінде ала отырып, біз білім алушыларды оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін электрондық ресурстар маңызды. Мысалы, интерактивті қызмет түрлері смарт-тактаны енгізуі, «Хайфлекс» сыныбы (лаборатория), Дуалды білім беруге арналған «KazDual» (обсерватория) атап өтуге болады.

Цифрлық технологияларды табысты қолдану - ХХІ ғасырдағы білім берудің аса маңызды міндеті, бүгінде онымен оқыту, дамыту, табысты өмірлік траекторияны құрумен байланысты. Осыны ескере отырып, білім беру саясатының маңызды бағыты оқытуды ақпараттандыру үдерістері болып табылады. Осы тұрғыда бұл үдеріске қатысушылардың барлығының цифрлық сауаттылығын, цифрлық дағдылары мен құзыреттіліктерін игеру білім берудің мақсаты және қоғам мен мемлекет экономикасының толыққанды әрі табысты дамуының маңызды факторы болып табылады.

Қ.Мұхамеди жасанды интеллект және цифрлық технологиялардың келесі бағыттарын ұсынды:

- Жасанды интеллект және үлкен деректер (Big Data).
- Қазақстандағы IT-индустрияның дамуы.
- IT мамандарын даярлау бағдарламалары [5].

Бұдан автордың жасанды интеллект пен Big Data технологияларының цифрлық сауаттылыққа әсерін зерттеп, Қазақстанда жоғары технологиялық кадрларды даярлау қажет, - деп санаймыз.

Ал А.Бекенова Қазақстандағы цифрлық медиасауаттылықты зерттей отырып, негізгі үш бағытты ұсынған:

- Қазақстанда ақпараттық және медиа сауаттылық деңгейі.

- Fake news (жалған ақпарат) мәселелері.
- Азаматтардың медианы сыни тұрғыдан қабылдау қабілеті [6].

Бұдан автордың қазақстандықтардың цифрлық және медиасауаттылық деңгейін зерттеп, жалған ақпараттың таралуына қарсы күрес жүргізу үшін халықтың ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдау қабілетін арттыру қажет екенін көруге болады.

А.Е.Жанасова – Big Data және цифрлық аналитиканы келесі зерттеу бағыттарын ұсынған:

- Big Data және оның мемлекеттік басқарудағы рөлі.
- Қазақстандағы цифрлық деректерді талдау әдістері.
- Деректерге негізделген шешім қабылдау жүйелері [7].

Автор Қазақстандағы үлкен деректерді пайдалану мен өңдеудің маңыздылығын атап өтіп, цифрлық сауаттылықтың деректермен жұмыс істеу қабілетімен тікелей байланысты екенін көрсеткенін атап өткіміз келеді.

Қазақстандық ғалымдар цифрлық сауаттылықты білім беру, экономика, ақпараттық қауіпсіздік, медиа және мемлекеттік басқару тұрғысынан зерттеп келеді. Олар цифрлық технологияларды күнделікті өмірге енгізудің тиімді жолдарын қарастырып, Қазақстанның цифрлық дамуын жеделдетуге бағытталған ғылыми ұсыныстар жасап отыр, - деген тұжырым жасаймыз.

Р.К.Төлеубекова және басқа да авторлар «цифрлық сауаттылық» ұғымы ақпараттық қызмет ретінде компьютерді пайдалана білу қабілетінің аясынан әлдеқайда кеңірек деңгейге шықты және технологиялық сауаттылыққа, яғни компьютерлік және ақпараттық-компьютерлік сауаттылыққа байланысты ұғымдармен қатар қарастырылатынын атап өтеді [8].

Н.Катаев цифрлық білім беру технологиялары бойынша мұғалімге сабақты нәтижелі, түсінікті және қызықты етіп өткізуге арналған көмекші сервистер Videoscribe, Padlet, Pixton, Flippity, Socrative, Hot potatoes, No Hands, Quizizz, ClassDojo, Learnis, Tilda Publishing туралы ақпарат беріп, технологияларға талдау жасаған болатын [9].

Болашаққа қадам: бастауыш білім берудегі цифрлық сауаттылық пен интеллектуалды дамудағы заманауи технологиялар дегенде оны іске асыратын алдымен бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау десек, екінші басты мәселе олар қызмет істейтін мектеп болмақ.

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты Жолдауында айтылғандай, 2025 жылға дейін елімізде 800 мыңға жуық баланың заманауи мектепте білім алуына жағдай жасалады. Ол үшін «Жайлы мектеп» ұлттық жобасы қолға алынды. Еліміздің әр өңірінде ұлттық жоба аясында заманауи мектеп ашылуда. Жоба аясында ашылған мектептер заманауи құрылғылармен толық жабдықталып, зертханалармен қамтамасыз етілген. Бастауыш сыныптар үшін жеке блог болады. Мақсат – оқушылар мен мұғалімдерге қолайлы әрі қауіпсіз жағдай жасау және білім беру қызметінің сапасын арттыру [10].

Мақсатқа жету үшін екі негізгі міндетті орындау көзделіп отыр:

1. Қалалар мен ауылдық елді мекендерде оқушы орындарының қазіргі және болжамды тапшылығын жою үшін 2026 жылға дейін кемінде 740 мың (екі ауысымды оқыту кезінде) жаңа оқушы орнын пайдалануға беру;

2. Ұлттық жоба шеңберінде қолданысқа тапсырылатын мектептерде жайлы және қауіпсіз білім беру ортасын құру.

Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: пәндерді оқытудың инновациялық тәсілдерін енгізу педагогтер мен білім алушыларға арналған электрондық платформалар арқылы жүзеге асырылады, бұл бүкіл оқу үдерісін цифрландыруға әкеледі. Мазмұнды платформалар, сапалы оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер, оқу үдерісінде планшеттерді пайдалану білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру бойынша дағдыларды дәйекті және жүйелі дамытуға мүмкіндік береді, материалдардың көрнекілігін, қолжетімділігін, даралығын, білім алушылардың дербестігін қамтамасыз етеді. Барлық сыныптарда мультимедиялық (аудио, бейне), интерактивті мазмұны және геймификация элементтері бар функциялары бар инварианттық пәндер цифрлық оқулықтармен 100 % қамтылады, - деп көрсетілген [1].

Цифрлық технологияларды игеруге, оқуға дайындауға арналған жеке пәнді және болашақ әлеміндегі өмір қосымша енгізілуі де мүмкін. Бұл пән бойынша сабақтар көбінесе өз пәнінде жобалық нысанда өткізу, цифрлық құралдардың мүмкіндіктері мен пайдасын көрсететін болады. Цифрлық құралдарды ақылға қонымды және негізді игеру бастауыш мектептің барлық мақсаттарына тиімді қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Білім беру реформасы жүріп жатқан еліміз үшін білім беру ұйымдарында атап айтқанда, АКТ құралдарын пайдалану жағдайында болашақ мамандарды, мұғалімдер мен бастауыш сынып

оқушыларының цифрлық сауаттылығын дамыту үдерісінде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалану және олардың оқу үдерісіне кірігуі үшін жағдай жасау ерекше маңызды болып табылады. Цифрлық технология – бұл әртүрлі ақпараттың үлкен көлеміне шексіз қол жеткізу мүмкіндігі, олар деректерді оңай және жылдам тасымалдауға арналған.

Болашақ мамандарды бастауыш сыныптарда оқушыларды цифрлық технологияны оқуда және күнделікті өмірде оқу тапсырмаларын орындауда үйрету барысында педагог маңызды рөл атқаратынын түсіндіру маңызды. Бұл ретте білім алушылардың оқуға, шығармашылыққа деген қызығушылығын дамыту да маңызды. Бұл міндет сонымен қатар оқу үдерісінде әртүрлі ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдануды шешуге мүмкіндік береді.

Мультимедияны оқу және сабақтан тыс жұмыстарда, бейне-презентацияларда, арнайы оқыту бағдарламаларында белсенді пайдалану, қашықтықтан конкурстар мен олимпиадаларға қатысу оқу үдерісін жандандырып қана қоймайды, сонымен қатар білім алушының оқуға деген ынтасын арттырып, интеллектуалды дамуын қамтамасыз етеді. Бұл бұл болашақ мамандарға өте тиімді, өйткені университет қабырғасында бастауыш сынып оқушыларына пәндердің мазмұнын оқытудың әдістемесін меңгереді. Техникалық оқыту құралдарын қолданатын сабақтар бүгінде оқытушылар мен студенттер үшін үйреншікті болып табылады. Дегенмен, электрондық ресурстар күн санап жетілдіріліп, өте көп мөлшерде платформалар шығып жатқаны белгілі. Жоғары оқу орнында цифрлық ресурстарды пайдаланудың негізгі мақсаты - оқу сапасын жақсарту, оны білім алушылар үшін белсенді ету, олардың шығармашылық ізденіспен жұмыс істеу мүмкіндіктерін арттыру.

Цифрлық технологиялар оқытудың заманауи технологияларын енгізуге мүмкіндік береді. Олар:

- Интербелсенді оқыту – электронды тақталар, мультимедиялық ресурстар және анимацияланған оқу материалдары студенттердің қызығушылығын оятады.
- Бейімдеп оқыту жүйелері – әр студенттің жеке қабілеттеріне сәйкес білім беру бағдарламасын бейімдеу мүмкіндігі.
- Қашықтан оқыту және онлайн ресурстар – студенттерге бастауыш сыныптарда оқытылатын пәндердің оқу бағдарламасын кез келген жерде игеруге мүмкіндік береді.
- Ойын арқылы оқыту (геймификация) – студенттерге білімді ойын элементтері арқылы меңгертуге көмектеседі.

Сонымен, цифрлық технологиялардың бастауыш білім берудегі болашағы туралы пікірімізді қорытындылайтын болсақ, біріншіден, елімізде жоғары оқу орындарында болашақ мамандарды даярлауда цифрлық технологияларды пайдалану, екіншіден, білім беретін ұйымдарды электрондық ресурстармен толықтай жабдықтау, электрондық кітапханалар, жайлы мектептерді іске қосу, үшіншіден университеттер мен мектептерді басқаруды электронды айналмалы құжаттар барлығын цифрландырудың жетілдірілген нұсқасымен қамтамасыз ету қажет, - деген тұжырым жасауға болады.

Цифрлық сауаттылық саласындағы қол жеткен зерттеулерді талдай отырып, «цифрлық сауаттылық» ұғымы өте кең таралған ұғым болғанымен, оның мағынасы да әралуан екенін атап өтуге болады. Көптеген дереккөздерде цифрлық сауаттылық білімдер, бейімділіктер, дағдылар жиынтығы, - деп түсіндіріледі.

Цифрлық сауаттылық әлемнің әр елінде қоғамның әр түрлі сегменттерін қамтитын маңызды дағдылар ретінде қалыптасып, цифрлық әлемде жеке тұлғаның қауіпсіздігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Қорыта келе, цифрлық сауаттылық пен интеллект қазіргі қоғамда білім, ғылым және технология салаларында маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда цифрлық сауаттылық әрбір азамат үшін қажетті дағды болып табылады, ал интеллектті зерттеу адамның танымдық мүмкіндіктерін арттыру мен жасанды интеллекттің дамуына ықпал етуде. Бұл салалардағы зерттеулер болашақта білім беру, жұмыс нарығы және технологиялық инновациялар үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Цифрлық сауаттылық пен интеллект тақырыптарын зерттеу үшін сенімді және ғылыми негізделген дереккөздерді пайдалану маңызды болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы.

<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>

2. Тавадян А.М., Зима В.А., Хусаинова Н.Б. Теоретические основы подготовки студентов к педагогической деятельности в условиях цифровизации образования // KANT, 2019. – №3 (32). – С.

3. Рахматуллина Э.Д. Использование информационных технологий в инклюзивном образовании // Образование и воспитание. – 2020. – №3. – С. 82-84.

4. Мошқалов А.Қ. Білім беру жүйесіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізудің теориялық- практикалық негіздері // Ғылыми-педагогикалық басылым «Ұлт тағылымы». – 2012. – №2. – С. 262-267.

5. Мұхамеди, Қ. Жасанды интеллект және цифрлық технологиялар: Болашақтың мүмкіндіктері мен Қазақстандағы орны. Алматы: ҚазҰТУ баспасы, -2021.

6. Бекенова А. Fake news және медиасауаттылық: Қазақстандық қоғамның келешегі. Педагогика және ақпараттық технологиялар журналы, 23(4), 56-62. -2021.

7. Жанасова А.Е., Окутаева С.Т. Инновационный потенциал социального предпринимательства в сфере образования // Сборник международной научно-практической конференции «Наука и образование в эпоху цифровизации». Нұр-Сұлтан: Астана халықаралық университеті, 2022. -275-286.

8. Төлеубекова Р.К., Маусумбаев Р.С. Білім беруді цифрландыру жағдайында әлеуметтік педагогтің кәсіби даму аспектілері // The Europe and the Turkic World: Science, Engineering and Technology" Materials of the VI International Scientific-Practical Conference May 5-7, 2021 Bursa (Turkey) Volume II Bursa, 2021. – Б. 209-2015

9. Н.С. Қатаев, А. Еркінқызы. Оқыту процесін ұйымдастыруда цифрлық білім беру технологияларының тиімділігі // Педагогикалық ғылымдар сериясы. №2 (67) 2021 -71-80

10. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K22002022_2/history

11. Білім беру саласындағы «Жайлы мектеп» ұлттық жобасын жүзеге асыру <https://skcn.kz/kz/page/komfortnaya-shkola>

ӘОЖ 37 (4/9)

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ ДАЯРЛАУДАҒЫ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ТІЛ МӘДЕНИЕТІНІҢ РӨЛІ

Ануарбек Д.А., Шамилова П.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Қазіргі қоғамға белгілі бір білім, білік, дағдыларды меңгеріп қана қоймай, дербестігі, жауапкершілігі, сыни көзқарасы, өзін-өзі дамытуға қажеттілігі бар, стандарттан тыс ойлай алатын және өз ойын жеткізе білетін адам қажет. Заманауи білім беру жүйесі мұғалімдерден кәсіби білім мен біліктілікті ғана емес, өзі қызмет ететін қоғамның этномәдени ерекшеліктерін терең түсінуді талап етеді. Балалардың дүние туралы негізгі түсініктерін қалыптастыратын болашақ бастауыш сынып мұғалімдері үшін этнопедагогикалық және тіл мәдениеттері олардың кәсіби дайындығының негізгі элементтеріне айналады. Бұл аспектілер өзара байланысты және бірін-бірі толықтырып, мұғалімдердің көп ұлтты ортада тиімді жұмыс істеу қабілетін дамытуға көмектеседі.

Соның ішінде, педагог кадрларды даярлау мәселесіне қойылатын талаптар айтарлықтай өзгеруде. Білім беруді ізгілендіру, мақсатты бағыттарды өзгерту, мұғалімдерге дербестік құқығын беру жаңа типтегі маманды қажет етеді, бұл ЖОО-да және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру жүйесінде оқу үдерісінің мазмұны мен технологиясының өзгеруіне әсер етеді.

Мұғалімдерді кәсіби даярлау – қоғамдағы өзгерістерге, білім беру парадигмасы мен технологиялық талаптарға бейімделетін динамикалық процесс. Ол үздіксіз оқытуды, теорияны практикамен біріктіруді және табысты оқыту үшін қажетті құзыреттерді дамытуды қамтиды. Көріп отырғанымыздай, кәсіби дайындық екі құрамдас бөліктен тұрады: *біріншісі* – мамандықты және оның теориялық негізін құрайтын білім салаларын түсінуге бағытталған шаралар жүйесі; *екіншісі* – оқушының таңдаған іс-әрекетімен сауатты айналысуға сенімі пайда болғанша өзін-өзі тану мен өзін-өзі дамытуға бағытталған шаралар жүйесі.

Педагог кадрларды кәсіби даярлау үдерісінде, әсіресе білім беруді этнопедагогизациялау жағдайында *этнопедагогикалық және тіл мәдениеттері* тығыз байланысты. Бұл байланыс болашақ мұғалімдердің этномәдени құзыреттілігін дамытуға және мәдениетті таныстыру құралы ретінде тілді меңгеруге мүмкіндік беретін өзара ықпалдастық пен бірін-бірі толықтыруға негізделген.

Этнопедагогикалық мәдениет мұғалімдердің кәсіби дайындығының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені ол студенттердің этномәдени ерекшеліктерін ескеруге және инклюзивті білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді. Бұл адамгершілік құндылықтарды сіңіру және мәдени әртүрлілікке құрметпен қарауды дамыту үшін халықтық педагогиканы, фольклорды және дәстүрлі оқыту әдістерін қолдануды қамтиды.

Тіл мәдениеті жеке тұлға мен қоғамның жалпы мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол адам қызметінің әртүрлі салаларында тілдің қолданылуын реттейтін нормалар мен ережелердің жиынтығын қамтиды. Тіл мәдениетін адамға қарым-қатынас үшін тілді тиімді және сауатты қолдануға мүмкіндік беретін дағдылар мен білімдер жүйесі деп анықтауға болады. Ол тілдің нормалары мен ережелерін білуді де, оларды іс жүзінде қолдана білуді де қамтиды. Тіл мәдениеті тек грамматикалық және лексикалық нормаларды ғана емес, сонымен қатар сөйлеудің стильдік ерекшеліктерін, оның этикалық жағын, сонымен қатар қарым-қатынас контекстін ескеру қабілетін қамтиды. Тіл – ұлттың жаны, оның мәдениетінің айнасы. Тіл мәдениеті – тілдің тазалығын, тілдің ережелерге сай жұмсалуды, сөйлеуші мен оқушысының тіл жұмсау реттілігін, дұрыстығын қарастыратын ғылым [1, 3 б.].

Ал, мұғалімнің тіл мәдениеті оның кәсіби іс-әрекетінде шешуші рөл атқарады, өйткені педагогикалық процесс тек білім беру ғана емес, сонымен қатар оқушылармен, әріптестермен, ата-аналармен қарым-қатынас жасау болып табылады. Оқыту процесінің тиімділігі көп жағдайда мұғалімнің өз тәжірибесінде тілді қалай пайдаланатынына байланысты. Тіл мәдениеті – болашақ мұғалімдердің дайындығының құрамдас бөлігі, қарым-қатынасты мәнерлі, қолжетімді, әдепті түрде жеткізу қабілетін қалыптастырады. **Мұғалімнің тіл мәдениеті** – оқыту процесінде тілді тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін білім, білік, дағдыларының жиынтығы. Бұған сөйлеудің сауаттылығы, дұрыстығы, мәнерлілігі, сондай-ақ тілді әртүрлі жас және әлеуметтік топтарға бейімдеу, тілді педагогикалық мақсатта қолдана білу жатады.

Болашақ мұғалімдердің этнопедагогикалық мәдениеті олардың кәсіби дайындығының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл адамгершілік-рухани құндылықтарды, этномәдени білімдерді, дамыған этникалық өзіндік сананы және этнопедагогикалық қызметке дайындығын қамтитын күрделі жүйелі-тұлғалық формация. Этнопедагогикалық мәдениетті қалыптастыру мұғалімдерге мәдени мұраны сақтауға және дамытуға үлес қоса отырып, көпұлтты білім беру ортасында нәтижелі жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Педагогтарды кәсіби даярлаудың заманауи жағдайында этномәдени компонентті оқу-тәрбие үдерісіне кіріктіруге көбірек көңіл бөлінуде. Ең маңызды бағыт – болашақ мұғалімдердің этномәдени дәстүрлерді тәрбиелеу мен оқытуда пайдалана білу қабілетін дамытуға бағытталған **этнопедагогикалық оқыту**. Педагогикалық әдебиеттердің көпшілігінде «этнопедагогикалық оқыту» термині кездеспейді, дегенмен кейбір зерттеушілер өз жұмыстарында бұл ұғымды әр түрлі контексте қолданады.

Осы тұста чуваш ғалымы Г.Н.Волков студенттерді толыққанды, сапалы этнопедагогикалық даярлау қажеттілігін жан-жақты негіздеп, болашақ мұғалімдерді этнопедагогикалық даярлау жүйесінің құрамдас бөліктері туралы бірқатар ой-пікірлерді білдіреді [2].

Ал, А.Г. Гмырин өз еңбектерінде мұғалімдердің этнопедагогикалық даярлығының сапасын арттыру мәселесін көтереді. Оның пікірінше, ол үш кезеңнің негізінде жүзеге асырылады:

- 1) этнопедагогикалық мәдениетті меңгеру қажеттілігін мотивациялау;
- 2) педагогикалық курстар мен практиканың бағдарламасына дәстүрлердің жеке элементтерін ішінара енгізу;
- 3) арнайы курсты әзірлеу және тестілеу [3, 6 б.].

Ғалым мұғалімдердің ұлттық тәрбие негізінде дайындау сапасын жақсартумен қатар мектепте жұмыс істеп жүрген мұғалімдердің этнопедагогикалық шеберлігін арттыруға жағдай жасау қажеттігіне баса назар аударады.

М.М. Тхуго студенттердің этнопедагогикалық дайындығын әдістемелік циклдің бірқатар оқу пәндері арқылы қарастырады:

- 1) экономика салалары, қолданбалы өнер, халықтың музыкалық өнері оқытылатын пәндерді оқу бағдарламасына енгізу;
- 2) оқу іс-әрекетінің мазмұнына халықтың озық дәстүрін, философиясын, мәдениетін, халықтық педагогикалық озық идеяларды ескере отырып, ұлттық нақышта тәрбиелеуді енгізу арқылы оқушылардың ұлттық өзіндік санасын қалыптастыру [3, 7 б.].

Сол секілді В.А. Мамоновтың еңбегінде де жоғары оқу орнының оқу-тәрбие үдерісімен байланыстырылған этнопедагогикалық дайындық мәселесін зерттеді:

- 1) халықтық педагогиканың озық дәстүрлері туралы білімдерді меңгеру;
- 2) семинарлар мен зертханалық сабақтарда білімді бекіту және тереңдету;
- 3) тәжірибе барысында оқыту дағдыларын жетілдіру;
- 4) озық педагогикалық тәжірибені зерделеу; халықтық тәрбие дәстүрлерін жаңғырту бойынша олардың педагогикалық қызметінің нәтижелерін талдау және бағалау;

5) халық педагогикасының идеяларын пайдалану бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізу [4].

«Этнопедагогикалық оқыту» ұғымына өзінің бірқатар еңбектерін арнаған профессор Ә.Әлімбеков, *болашақ мұғалімдердің этнопедагогикалық дайындығының* бастапқы базалық моделіне *аксиологиялық, когнитивтік* (немесе әлеуметтік-танымдық), *процессуалдық* (немесе технологиялық) және *эмоционалды-бағалаушы* компоненттерін кіргізеді [5]. Ғалымның тұжырымдамасы бойынша: «этнопедагогикалық дайындық», *бір жағынан*, ұлттық мәдениеттің тасымалдаушысы ретінде тұлғаны үнемі дамытуға бағытталған болса, ал *екінші жағынан*, бұл сөздің терең мағынасында халық мұғалімінің өмір салтының маңызды сипаттамасы болып табылады. Өзінің мақсаттары бойынша ол мұғалімнің жеке басының жан-жақты дамуының, оның рухани әлеуетін байытудың, азаматтық және кәсіби жетіліп өсуінің шарты (және процесі) ретінде әрекет етеді.

Жоғарыда сөз етілген еңбектерді талдау нәтижесінде келесі тұжырымдарды жасауға болады:

- 1) Зерттеулер «этнопедагогикалық оқыту» терминінің ғылыми әдебиетте кеңінен таралғанын көрсетеді.

- 2) Ғалымдар мұғалімдердің кәсіби дамуы үшін этнопедагогикалық даярлықтың маңыздылығын бірауыздан мойындайды және оны жақсарту қажеттілігін айтады.

- 3) Көптеген зерттеушілер этнопедагогикалық даярлықты тек «Этнопедагогика» курсымен шектейді, өйткені басқа пәндер бұл процеске жеткілікті түрде қатыспайды.

Осы тұрғыда мақаламызға рақау болып отырған этнопедагогикалық және тіл мәдениеттерінің сабақтастығына тоқталар болсақ:

1. Ұлттық бірегейлікті қалыптастыру. Ана тілі арқылы жүзеге асырылатын этнопедагогикалық тәсілдер балалардың өз тамырын түсінуге, халқына, оның тарихы мен мәдениетіне қатыстылығын сезінуге көмектеседі.

2. Тәрбие құралдары. Халықтық жанрлар (мақал-мәтелдер, жұмбақтар, ертегілер) әрі тіл мәдениетінің элементтері, әрі қуатты педагогикалық құрал.

3. Моральдық нұсқауларды беру. Тіл мәдениеті фольклор мен дәстүрлі дискурста бекітілген этникалық қауымдастықтың моральдық нормаларына қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

4. Мәдениеттер диалогы. Халқымыздың тілдік және этномәдени ортасын білу өскелең ұрпақта толеранттылықты қалыптастыра отырып, басқа мәдениеттерге құрметпен қарауға мүмкіндік береді.

Мұғалім этнопедагогикалық дәстүр мен қазіргі білім беру талаптарының арасын жалғастырушыға айналады. Әрі оқушылар мен білім арасындағы делдал ретінде ақпаратты беріп қана қоймай, сонымен бірге оқушылар материалды қабылдай алатын өнімді қарым-қатынасқа жағдай жасауы керек. Оның міндеттеріне дәстүрлі білім беру әдістерін заманауи білім беру технологияларымен ықпалдастыру, ана тілін рухани-адамгершілік тұлғаны қалыптастыру құралы ретінде пайдалану, мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту кіреді. Мұғалімнің сөйлеуі бірнеше негізгі функцияларды атқарады, соның ішінде:

- Балалардың жас ерекшеліктеріне сай түсінікті сөздер мен грамматикалық құрылымдарды пайдалана отырып, материалды анық түсіндіре білуі керек.

- Коммуникативті функция. Мұғалім мен оқушылар және ата-аналар арасында болатын қарым-қатынас кезінде диалог құра білуді, әртүрлі адамдармен ортақ тіл табуды, сұрақтар мен пікірлерге жауап беруді, жанжалдар мен түсінбеушілік жағдайларды шешуді талап етеді.

- Мотивациялық функция. Педагогтың сөзі оқушыларды ынталандырудың маңызды құралы бола алады. Сенім беріп, шабыттандыра сөйлеу оқуға деген қызығушылықты оятып, жетістікке жетуге деген құштарлықты дамыта алады.

- Этикалық функция. Ұстаздың сөзіндегі сыпайылық пен құрмет белгілері ұжымда жағымды ахуалдың қалыптасуына, сенім мен өзара сыйластықтың нығаюына ықпал етеді. Тиісті қарым-қатынас этикасы оқушылармен жұмыс істеу үшін де, әріптестермен және ата-аналармен әрекеттесу үшін де қажет әрі маңызды.

Мұғалімдердің мәдени әртүрлілікке құрметі мен мәдениетаралық құзыреттілігін дамыту процесі үйлесімді және көпмәдениетті білім беру кеңістігін құрудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Педагогтардың этнопедагогикалық дайындығы шеңберінде жұмыстың әртүрлі әдістері мен формалары қолданылады. Олардың кейбіреулерін қарастырайық:

- Кейс-стади әдісі. Мұғалімдерге мәдениетаралық өзара әрекеттестіктің нақты жағдайларын зерттеуге және олардың негізінде проблемаларды талдауға және оларды шешу жолдарын табуға мүмкіндік береді.

- Интерактивті тренингтер. Тренинг арқылы мұғалімдер ойын және топтық тапсырмаларды, пікірталастарды және жағдаяттарды модельдеуді қолдана отырып, әртүрлі мәдени ортадан шыққан білім алушылармен тиімді әрекеттесуге үйренеді.

- Семинарлар мен воркшоптар. Осындай іс-шаралар аясында мұғалімдер мәдениетаралық коммуникацияның өзекті тақырыптарын талқылап, тәжірибе алмасып, мәселелерді шешудің ортақ тәсілдерін таба алады.

- Мәдени ерекшеліктерді зерттеу. Түрлі этностардың мәдени дәстүлері, әдет-ғұрыптары, діни және тілдік ерекшеліктері зерттеліп, талданады.

- Жобалық іс-шаралар. Этномәдени мұраны зерделеу мен сақтауға, мәдени мерекелер мен дәстүрлерге арналған іс-шараларды ұйымдастыруға бағытталған жобалар жасау керек.

- Мультимедиялық технологиялар. Интерактивті оқу материалдарын, бейнероликтерді және презентацияларды пайдалану мәдени көріністердің әртүрлілігін көрнекі түрде көрсетуге мүмкіндік береді.

- Мәдениетаралық өзара әрекеттесу жағдайларын имитациялайтын, қақтығыстарды шешетін және бір-бірінің көзқарасын түсінуге үйрететін рөлдік ойындар.

- Жергілікті қоғамдастықтармен серіктестік. Түрлі этнос өкілдерімен бірлесіп жұмыс жасау, оларды сабаққа шақыру, жергілікті қоғамдастық өкілдерімен бірге кездесулер мен іс-шаралар ұйымдастыру.

Этнопедагогикалық даярлық аясында осы әдістер мен жұмыс түрлерінің барлығы мұғалімдерге өздерінің мәдениетаралық құзыреттіліктерін тиімді дамытуға және мәдени әртүрлілікті құрметтеуге ықпал ететін инклюзивті білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, мұғалімдерді даярлау барысында олардың тіл мәдениетін дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдерді даярлау барысында-ақ педагогикалық қарым-қатынас негіздерін игеріп, өз ойын анық және дәлелді жеткізе білуге машықтанады, сонымен қатар оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай сөйлеу процесін қабылдауының ерекшеліктерін зерттейді. Кәсіби дайындықтың маңызды аспектілеріне мыналар жатады:

- Шешендік өнер және риторика курстары. Мұндай курстар мұғалімдердің көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамытуға, сөйлейтін сөзін дұрыс құрылымдауға, әртүрлі стильдер мен интонацияларды қолдануға үйренуге көмектеседі.

- Білімді практикада қолдану. Болашақ ұстаздар мектептерде тәжірибелік сабақтардан өтіп, оқушыларға тек сабақ беріп қана қоймай, олармен тіл табыса білуге, әр баланың жас ерекшеліктерін ескере отырып, сөйлесу тәсілін табуға үйретеді.

- Психологиялық дайындық. Қарым-қатынас психологиясы және жеке тұлғалық даму саласындағы білім мұғалімге өзара әрекетті дұрыс құруға, материалды ұсынудың оңтайлы формаларын таңдауға және конфликттік жағдайларды болдырмауға көмектеседі.

Қазіргі білім беру ұйымдарында мұғалімдердің кәсіби шеберлігінің негізіне айналатын және өнімді, үйлесімді білім беру ортасын құруға ықпал ететін сөйлеу дағдылары жоғары болуы керек. Студенттердің тілдік мәдениетін гуманитарлық циклі пәндері арқылы қалыптастыру әртүрлі халықтардың мәдени ерекшеліктерін тиімді жеткізе алатын және түсінуге қабілетті жоғары білікті мамандарды дайындаудың негізгі аспектісі болып табылады. Әдебиет, тарих, философия және әлеуметтану сияқты гуманитарлық пәндер студенттердің ой-өрісін кеңейтіп, тіл байлығын дамытуда маңызды рөл атқарады. Тіл мәдениетін қалыптастыруда гуманитарлық ғылымдардың рөлі:

- Сөздік қорын молайту. Әдеби шығармалар мен тарихи мәтіндерді оқып-үйрену студенттердің сөздік қорын байытады, сөйлеу мәнері мен фразеологиялық бірліктердің алуан түрімен танысады.

- Аналитикалық ойлауды дамыту. Гуманитарлық пәндер студенттерді мәтіндерді талдауға және түсіндіруге үйретеді, бұл олардың мағына мен контекст туралы түсінігін жақсартуға, сонымен қатар сыни ойлауды жақсартуға көмектеседі.

- Мәдени құзыреттілікті қалыптастыру. Гуманитарлық пәндер арқылы әртүрлі халықтардың тарихымен, философиясымен және мәдениетімен таныстыру мәдени айырмашылықтарды түсінуге және толеранттылықты дамытуға ықпал етеді [6].

Осылайша, гуманитарлық пәндерді оқу үдерісіне кіріктіру студенттердің тілдік мәдениетін жан-жақты дамытуға, оларды жаһанданған әлемде тиімді мәдениетаралық қарым-қатынас пен кәсіби қызметке дайындауға ықпал етеді.

Сонымен қорыта айтар болсақ, мұғалімдердің этнопедагогикалық дайындығы этномәдени мұраны сақтаудың маңызды факторы болып табылатын этностардың салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тілін сақтауда шешуші рөл атқарады. Мұғалімдер этнопедагогикалық дайындық арқылы мәдени мұраны сақтап, келешек ұрпаққа жеткізу үшін тіл мен оған қатысты болған барлық дәстүрлерді сақтаудың маңыздылығын түсінеді. Этнопедагогикалық дайындықтан өткен мұғалімдер мәдени элементтерді оқу-тәрбие үдерісіне кіріктіруге қажетті білім мен дағдыға ие бола алады. Сөзімізді мына бір тұжырыммен аяқтағымыз келіп отыр: «болашақ мұғалімдерді этнопедагогикалық даярлау – кәсіби педагогикалық іс-әрекеттің мақсатты, мазмұндық, процессуальды және нәтижелік аспектілерінде заманауи мұғалімге қойылатын талаптарды жүзеге асыру».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сәрсекке Г.Ә. Тіл мәдениеті. Оқу құралы. Павлодар: ПМПИ баспасы, 2011. – 114 бет.
2. Волков Г.Н. Этнопедагогическая концепция национальной школы // Национальная школа: концепция и технология развития: Докл. и матер. междунар. конф. - Якутск, 16-21 марта 1993 г. - М.: Просвещение, 1993. - С. 45-52.
3. Гмырин А.Г. Воспитательный потенциал народных традиций Поморского Севера в подготовке учителя физической культуры: Канд. дис. - СПб., 1995. - 16 с.
4. Мамонов В.А. Подготовка студентов педвуза к использованию прогрессивных идей таджикской народной педагогики Канд. дис. - М., 1992. - 24 с.
5. Алимбеков А. Содержание базовых компонентов модели этнопедагогической подготовки будущего учителя// Вестник Иссык-Кульского университета. - Каракол, 2007. - №-14, 46 -51
6. Омарова З.К. Культурологические аспекты поликультурной направленности языковой педагогики. Многопрофильный научный журнал Костанайского государственного университета им. А. Байтұрсынова “3i: intellect, idea, innovation — интеллект, идея, инновация”. – 2017. – № 2. – С. 106 -112.

ӘОЖ 37.064.3

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУДА ТОЛЕРАНТТЫ ОРТАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Арыстан Б.А.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі білім беру жүйесінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – оқушылардың қауіпсіз, достық және қолайлы ортада білім алуын қамтамасыз ету. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың тұлғалық дамуы осы кезеңде қалыптасатындықтан, олардың арасында кездесетін буллинг мәселесін елемеге болмайды. Психологиялық қысым, мазақ ету, оқшаулау сияқты әрекеттер баланың оқу үлгеріміне ғана емес, жалпы өмірге деген көзқарасына, өзін-өзі бағалауына кері әсер етеді. Білім беру жүйесінде тек академиялық білім беру емес, сонымен қатар оқушылардың психо-эмоционалды қауіпсіздігіне көңіл бөлу — бүгінгі күннің өзекті талаптарының бірі. Бастауыш мектеп — тұлға қалыптасуының бастапқы кезеңі, сондықтан бұл деңгейде болатын кез келген теріс әлеуметтік құбылыстың алдын алу ерекше маңызға ие [1].

Буллинг ұғымы және оның түрлері. Буллинг — оқушылар арасында жиі кездесетін, бірақ көбіне жасырын жүретін агрессивті мінез-құлықтың бір түрі. Оған уақытылы көңіл бөлінбеу мектептегі жағымсыз ахуалдың, психологиялық жарақаттардың, оқу үлгерімінің төмендеуі мен әлеуметтік бейімсіздіктің себебіне айналады [2].

Ғылыми еңбектерге сүйенсек, мектептегі буллинг XX ғасырдың басында зерттеле бастаған. Буллинг туралы зерттеулердің негізін қалаушылар Д. Олвеус, Л. Хьюсманн және Л. Эрон, В. Бесаг. Сонымен қатар, буллинг мәселесін теориялық және практикалық жағынан зерттеп көптеген еңбектер қалдырған (В. Бесаг, Д. Лейн, К. Дьюкс, В.Т. Ортон, Д.А. Лэйн, Д.П. Таттум, Е. Мунте және т.б.) ғалымдарды атауға болады.

Қазіргі кезде жасөспірімдердің арасындағы буллингтің алдын алу мақсатында Д. Олвеустің балалардың агрессивтілігі туралы жүргізген зерттеулерін басшылыққа алуға болады. Ол 1973 жылы зерттеулерінің негізінде «Aggression in the Schools: Bullies and Whipping Boys» атты еңбек шығарды.

Аталған еңбекті қазақ тіліне аударғанда «Ұруға арналған ұлдар мен мектеп бұзақылары» деген мағына береді. Автор зерттеу барысында «ұруға арналған ұлдар» және «мектеп бұзақылары» туралы құнды мәліметтер алды. Алынған мәліметтер буллиялар және олардың құрбандарының жеке ерекшеліктерін кеңірек зерттеуге мүмкіндік берді. Д. Олвеустің еңбектеріндегі буллингпен нақты күрес шаралары, мектептегі буллиялардың агрессиялық әрекетінің алдын алу жұмыстарын ұйымдастыру үшін негіз болып табылады. Басында ол баланың жақын ортасына, мектеп типтеріне, әлеуметтік кіші орта арасындағы буллингтің таралуы мен жиілігіне ерекше көңіл аударды. Сонымен қатар зерттеулерінде құрбан (жәбірленуші) мен буллидің жеке ерекшелігіне және олардың отбасы мен жақын ортасына басымдылық берілді. Демек ғалымның идеясы бойынша баланың жақын әлеуметтік ортасының кейбір жағымсыз жағдайлары оның агрессивтілігін ынталандырып, әлсіз сыныптастарына бағытталған буллингтің қозғаушы күші болып табылады. Д. Олвеус жасаған тұжырымдама ғылымда танылған деп саналады, сонымен бірге ғылыми қоғамдастықта көптеген пікірталастар туғызады. 1990-жылдың басында автор буллинг пен қоғамға қарсы мінез-құлықтың алдын алу және күресу шараларын әзірлеуге үлкен мән берді, нәтижесінде Olweus бағдарламасының тиімділігі сынақтан өтіп, бағаланды. Бүгінгі күні Д. Олвеус буллинг және моббинг мәселелерін зерттеудегі ғылыми танылған әлемдік беделді тұлға [3].

Буллинг – бұл белгілі бір баланың немесе балалар тобының басқа балаға жүйелі түрде психологиялық немесе физикалық қысым көрсетуі.

Буллинг топтағы адамдардың өзара әрекеттесу ерекшеліктеріне және оның құрылымына әсер етеді. Жалпы, XX ғасырдың аяғында шетел әдебиеттерінде кейбір оқушылардың басқалар тарапынан қудалануын білдіретін ұғым «буллинг» пайда болғаны белгілі. Буллинг мектеп ортасындағы психологиялық әлеуметтік зорлық-зомбылықтың ашық түрі болып табылады.

Буллингті жәбірленуші өзін қорғай алмайтын, біркелкі емес күш қатынастары аясында бір тараптың басқа біреуді қайта-қайта ренжіту немесе зиян келтіру ниеті бар физикалық, ауызша және қарым-қатынастық мінез-құлық деп түсіну керек. Буллинг жағдайында бала әртүрлі позицияларда әрекет ете алады: жәбірленуші, агрессор (булли), сондай-ақ куәгер, оның мінез-құлық таңдау мүмкіндігі бар: максималды тоқтата тұру, жанама немесе тікелей буллиді қолдау, жәбірленушіні қорғау [4]. Буллингті күштердің теңгерімсіздігі жағдайында агрессорлардың жәбірленушілерге жасаған агрессивті әрекеттері ретінде анықтайды.

«Мектептегі қорлауды» (school bullying) әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық мәселелердің жиынтығын қамтитын, өзін қорғай алмайтын адамға қатысты жеке адамның немесе топтың ұзақ мерзімді физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылық процесі деп қарастырады.

Буллингті «бір адам зорлық-зомбылық жасаушы, ал екіншісі физикалық және/немесе психологиялық зорлық-зомбылыққа ұзақ және жүйелі түрде ұшырайтын жәбірленуші ретінде әрекет ететін тұлғааралық қарым-қатынас формасы», - деп анықтайды.

Д.Лейн «буллингтің құрылымын» әлеуметтік жүйе ретінде зерттей отырып, оның құрамына құқық бұзушыларды (агрессор, бұзақы, буллер) және олардың құрбандары мен куәгерлерін енгізіп, сипаттайды [5].

О.Л. Глазман «буллинг құрылымының» төмендегідей жіктелісін ұсынып, қысқаша сипаттама береді: буллингті басқарушылар (жәбірлеушілер) жалпы агрессивтіліктің жоғары әлеуеті бар адамдар ретінде сипатталады. Олар өз құрбандарына ғана емес, мұғалімдер мен туыстарына да «шабуыл жасайды». Буллингті басқарушылардың көмекшілері «жәбірлеушіге» көмектесуге және еліктеуге ұмтылуымен сипатталады. Олар тікелей қорқытуды пайдаланады. «Жәбірленушінің» қорғаушылары, әдетте, бұлар сыныптастары арасында ең үлкен беделге ие. Олар тікелей қорқытуды пайдаланады, ұрады. Жәбірленушілер. Мұндай балалар психологиялық зорлық-зомбылықты, оқшаулануды және жалғыздықты, қауіп пен мазасыздықты сезінеді. Буллингтің «құрбандары» депрессия белгілерінің көрінісімен, мазасыздықтың жоғары деңгейімен және басқа да жағымсыз эмоционалдық көріністермен сипатталады. Бақылаушылар (куәгерлер). Буллинг жағдайында «куәгер» ролінде кез-келген сипаттамадағы балалар болуы мүмкін [6].

Буллинг (ағылш. *bullying*) — оқушының жүйелі түрде моральдық немесе физикалық қысым көруі. Оның негізгі түрлеріне мыналар жатады:

1. Физикалық буллинг – ұру, итеру, затын тартып алу, заттарын бүлдіру;
2. Вербалды буллинг – мазақ ету, балағаттау, қорқыту;
3. Әлеуметтік буллинг – оқшаулау, топтан шығарып тастау;
4. Кибербуллинг – әлеуметтік желілер арқылы қорқыту, масқаралау [7].

Бастауыш сынып оқушылары психологиялық тұрғыдан әлсіз, сенгіш және еліктегіш болып келетіні белгілі. Сондықтан бұл жастағы балалар буллингке жиі ұшырайды немесе өздері оны

байқамай жасайды.

Толерантты ортаның маңызы. Буллингтің алдын алу тек жазалау шараларымен ғана емес, сонымен қатар алдын алу арқылы жүзеге асуы қажет [8]. Бұл тұрғыда толерантты орта қалыптастыру аса маңызды. Толеранттылық — өзгелердің пікірін, нәсілін, дінін, ерекшелігін құрметтеу, түсіне білу, өзгеге түсіністікпен қарау, айырмашылықты қабылдау, ашық және құрметке негізделген қарым-қатынас. Мұндай ортада оқушылар өздерін қауіпсіз сезінеді, өз пікірін ашық айта алады, әлеуметтік қолдауға ие болады. Мектептегі толерантты орта келесі факторларға негізделуі тиіс:

- өзара сыйластық;
- ынтымақтастық;
- әртүрлілікті қабылдау;
- ашық қарым-қатынас;
- әділеттілік.

Толерантты ортаны қалыптастыру жолдары.

1. Мұғалімнің тұлғалық үлгісі: Мұғалім — баланың әлеуметтік мінез-құлқының негізгі моделі. Өзара сыйластықты, әділдікті, эмпатияны өзі көрсететін мұғалім оқушылар арасында да осындай қарым-қатынас орната алады. Мұғалім балаларға өзара қарым-қатынас мәдениетін өзі көрсетуі керек.

2. Әлеуметтік-эмоционалды оқыту (ЭЭО): Сабақ барысында оқушылардың эмоцияларын танып, басқаруға, эмпатия мен достыққа үйрету. Оқушыларды өз эмоцияларын тануға, басқаруға, өзгенің сезімін түсінуге, қақтығыстарды бейбіт шешуге үйрету.

3. Сынып сағаттары мен тренингтер: Достық, сыйластық, түрлі жағдайларды рөлдік ойындар арқылы талдау, өзара түсіністік, мейірімділік тақырыптарында сынып сағаттары, рөлдік ойындар өткізу.

4. Оқушылармен жеке жұмыс. Құндылықтарға негізделген тәрбие: Қамқорлық, шыншылдық, әділеттілік, сенім секілді қасиеттерді дамыту. Агрессия немесе оқшауланған мінез-құлық белгілері байқалған оқушылармен психолог пен мұғалімнің тығыз жұмыс жасауы.

5. Ата-аналармен серіктестік жұмыс: Ата-аналарды да буллингтің белгілері мен алдын алу жолдары туралы хабардар ету. Ата-аналарға буллингтің алдын алу, толеранттылықты дамыту тақырыптарында ақпараттық кездесулер ұйымдастыру [9].

Бастауыш сыныпта оқушылардың мінез-құлқы мен тұлғалық қасиеттері қалыптасады. Сол себепті бұл кезеңде буллингтің алдын алып, толерантты, қауіпсіз, қолдау көрсететін орта қалыптастыру — білім беру ұйымының басты міндеттерінің бірі болуы тиіс. Бұл бағытта педагог, ата-ана және оқушы арасындағы тығыз байланыс пен бірлескен әрекет — табыстың негізгі кепілі.

Бастауыш мектеп — бала тұлғасының негізі қаланатын орта. Бұл ортада буллингке жол бермеу, оның алдын алу — мектеп пен педагогтың басты міндеті. Ол үшін оқушыны қауіпсіз, түсіністік пен қолдау көрсетілетін толерантты ортада тәрбиелеу қажет. Осындай ортада өсіп-жетілген бала өзіне сенімді, мейірімді әрі жауапкершілікті азамат болып қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абдуллина О.А. Педагогика и психология школьного возраста. — Алматы: Рауан, 2019.
2. Еркін А.Ж. Буллинг в школьной среде: причины и профилактика // Психология и педагогика, №2(34), 2020. — Б. 22–27.
3. А.А. Алимбекова, М.П. Асылбекова, Г. Утемисова. Буллингтің алдын алудың практикалық аспектілері. Қарағанды университеті Хабаршысы, «Педагогика» Сериясы. - № 4(112)/2023. — Б.116-122
4. Olweus D. School Bullying: Development and Some Important Challenges. Annual Review of Clinical Psychology, (2013). 9. — P.751-780
5. Г.К. Шолпанқұлова, М.П. Асылбекова, Қ.Қ. Шалғынбаева, С.С. Жубакова. Павлодар облысы бойынша оқушылар арасындағы буллингтің алдын алу тәжірибесі. - Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы, №3(79), 2023 ж. — Б.285-298
6. Glazman O.L. Psikhologicheskiye osobennosti uchastnikov bullinga [Psychological characteristics of bullying participants] // Izvestiya Rossiyskogo gosudarsvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I.Gertsena [Proceedings of the Russian State Pedagogical University. A.I. Herzen]. - 2009. - No. 105. — P. 159-165.
7. Olweus D. Bullying at School: What We Know and What We Can Do. — Oxford: Blackwell Publishing, 1993.
8. UNESCO. School Violence and Bullying: Global Status Report, 2017.
9. Төлегенова Ш.Б. Оқушылар арасындағы конфликтіні басқару жолдары. — Нұр-Сұлтан: 2020.

ПЕРСОНАЛИЗИРОВАННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Асакаева Д.С., Қосманова А.Б.
ЧУ Академия «Bolashaq», г.Караганда, Казахстан

Современный образовательный процесс должен строиться на принципах гибкости, открытости и стимулирования саморазвития. Важнейшим аспектом обучения становится учет индивидуальных возможностей студентов и формирование персонализированных образовательных траекторий. Такое обучение направлено на то, чтобы обучающиеся самостоятельно выстраивали собственную образовательную стратегию, выбирали подходящие методы освоения знаний и индивидуальные формы оценивания.

Методы персонализированного обучения способствуют раскрытию личностного потенциала студентов, развитию их индивидуальности и саморефлексии. Это требует переосмысления традиционных ролей преподавателя и обучающегося, изменения подходов к планированию, оценке и организации обратной связи. Важную роль в этом процессе играют цифровые технологии, которые обеспечивают гибкость и вариативность форматов обучения. Их применение способствует формированию цифровых и метапредметных компетенций, личной самореализации студентов и осмыслению ими своего профессионального пути.

Развитие современной образовательной системы сопровождается необходимостью усовершенствования системы высшего образования. Ключевой задачей современных вузов становится раскрытие индивидуальных особенностей каждого студента. Модернизация политических и социально-экономических условий придает новый вектор профессиональной подготовке. Современный образовательный процесс должен строиться на принципах гибкости, открытости и стремления к саморазвитию [1].

Важным направлением обучения становится учет индивидуальных возможностей студентов и построение персонализированных образовательных траекторий. В данном контексте мы не должны путать персонализированное обучение с индивидуальным.

Персонализированное и индивидуальное обучение – это два подхода, ориентированных на учет особенностей студента, однако между ними существуют принципиальные различия. Индивидуальное обучение предполагает адаптацию содержания и темпа образовательного процесса под конкретного обучающегося. При этом ключевую роль играет преподаватель, который выстраивает программу на основе уровня знаний, способностей и потребностей обучаемого. Студент в данном случае выступает скорее объектом обучения, а основная цель заключается в устранении пробелов, коррекции отставаний или развитии способностей в рамках стандартной программы. Такой подход часто используется в традиционных форматах – например, в репетиторстве или специализированных курсах.

В отличие от этого, персонализированное обучение основывается на активной роли самого студента в проектировании своей образовательной траектории. Обучающийся сам определяет цели, формат и темп обучения, выбирает инструменты и ресурсы, участвует в оценке собственных результатов. В этом случае студент становится субъектом процесса, а обучение направлено не только на усвоение академических знаний, но и на развитие самоопределения, самостоятельности и профессиональной самореализации. Персонализированный подход особенно актуален в условиях цифровизации и активно применяется в высшей школе и в системах открытого образования.

Различия между индивидуальным и персонализированным обучением можно представлены в таблице 1.

Таблица 1 – Сравнительная таблица понятий по критериям

Критерий	Индивидуальное обучение	Персонализированное обучение
Кто управляет процессом	Преподаватель	Сам студент
Цели обучения	Коррекция, поддержка, развитие в рамках программы	Саморазвитие, профессиональное самоопределение

Гибкость содержания	Умеренная	Высокая
Формат взаимодействия	Преимущественно традиционный	Современные цифровые технологии, онлайн-платформы
Использование технологий	Необязательно	Часто активно используются

Таким образом, основное отличие заключается в степени автономии студента и его вовлеченности в образовательный процесс. Индивидуальное обучение подстраивается под обучающегося, тогда как персонализированное – строится им самим.

Рост интереса к персонализированной модели обусловлен спецификой цифровой эпохи. Мы наблюдаем активное развитие социально-профессиональных технологий, интеграцию реального, виртуального и дополненного пространств, а также повсеместную цифровизацию различных сфер жизни. Эти процессы способствовали становлению личностно-ориентированного подхода к обучению, широкому внедрению электронного образования, активному использованию индивидуальных образовательных маршрутов и ускорению темпов обучения.

Сегодня основным направлением образовательной деятельности становится реализация принципа «учить учиться». Персонализированное обучение предполагает, что студенты самостоятельно проектируют собственный образовательный процесс, выбирают технологии познания, выстраивают индивидуальные траектории и системы самооценки. Эти технологии направлены на развитие личности и трансформацию индивидуальных качеств студентов [2].

В персонализированном обучении ключевым подходом становится индивидуализация образовательного процесса, которая предполагает постановку целей освоения учебного материала, разработку заданий, а также определение темпов обучения с учетом особенностей конкретного студента и возможностей учебной группы. Центральным элементом персонализированного подхода выступает личность студента, его потребности и способности к саморазвитию. Мотивацией к обучению становится стремление к профессиональной самореализации в будущем [3].

Основой внедрения персонализированной модели является субъектный подход, который акцентирует внимание на активности, инициативности и стремлении личности к развитию. Субъектность рассматривается как способность человека адаптироваться к меняющимся условиям, следуя своим интересам и личностным качествам [4].

К основным психологическим характеристикам субъектности относятся:

- **самоопределение**, выражающееся в стремлении понять смысл собственной жизни и осознанном выборе жизненного пути;
- **самодетерминация** – способность прогнозировать профессиональное будущее, исходя из личных возможностей и умений;
- **самоактуализация**, как стремление реализовать внутренний потенциал;
- **трансперсонализация** – осознанный выбор пути развития, основанный на анализе прошлого, понимании настоящего и планировании будущего;
- **самореализация**, отражающая воплощение личных качеств и потенциала в конкретных действиях [5].

Реализация персонализированного обучения предполагает цифровую направленность содержания и образовательных технологий, интеграцию теоретической и практической подготовки, ориентацию на развитие личности и саморазвитие. Также важны вариативность в проектировании учебного контента и сочетание психологических, гуманитарных и профессионально-ориентированных компонентов учебного материала.

Актуальность изучения вопросов, связанных с персонализированной моделью обучения, значительно возросла в условиях активного внедрения электронных технологий в образовательный процесс. Л.Н. Акинина подчеркивает, что современные цифровые инструменты обладают широкими возможностями для развития профессиональной компетентности, способствующей формированию индивидуальной траектории профессионального роста и саморазвития в соответствии с требованиями современного рынка труда [6]. Это становится возможным благодаря усилению роли студента в определении содержания дисциплины, постановке учебных целей, выбору форматов обучения и объема учебного материала, осуществлению самодиагностики своих результатов и управлению собственным познавательным процессом. Все это служит основой для построения персонализированной траектории обучения.

Согласно Я.О. Опариной, центральной идеей персонализированного подхода является признание студента активным субъектом образовательной деятельности. Он получает возможность

самостоятельно конструировать образовательный процесс, выбирать задания, регулировать уровень их сложности. Автор предлагает шкалу учебных целей, основанную на уровне ожидаемых результатов.

Начальный уровень (1.0) характеризуется формированием интереса к изучаемой дисциплине. Первый уровень (2.0) связан с базовым пониманием материала, выполнением действий по образцу и применением простых формул или алгоритмов. Второй уровень (3.0) предполагает овладение целевыми навыками, понимание содержания курса и способность применять знания в различных ситуациях. Третий уровень (4.0) ориентирован на перенос знаний в смежные дисциплины и их использование в практической деятельности [7].

Мы не оспариваем данную шкалу, при этом считаем, что шкалирование учебных целей более приемлемо в соответствии с таксономией Блума [8].

Студенту предоставляется свобода выбора формы обучения – индивидуально, в группе или в паре – в зависимости от его целей. Он также может самостоятельно определять необходимые учебные материалы, способствующие достижению образовательных результатов. Все это способствует индивидуализации процесса воспитания и развития, раскрытию личного потенциала. Я.О. Опарина рассматривает электронные технологии как важнейший инструмент персонализированного обучения, где преподаватель выполняет роль наставника и навигатора в образовательной среде

По мнению Л.С. Подымовой, при проектировании образовательной траектории будущих педагогов необходимо учитывать их профессиональные и личные цели, сформулированные на текущем этапе развития. В контексте профессиональной самореализации автор выделяет три ключевых профиля:

- монодеятельностный, при котором профессиональная активность ограничивается исключительно педагогической практикой;
- смешанный, сочетающий педагогическую деятельность с научными исследованиями;
- полидеятельностный, включающий как научную, так и педагогическую деятельность [9].

Персонализированный подход в обучении способствует формированию уникального набора компетенций, что позволяет студентам совершенствовать свои навыки и раскрывать творческий потенциал. Такой формат становится особенно актуальным в подготовке будущих педагогов. Важным условием его реализации является активное взаимодействие всех участников образовательного процесса.

Формирование индивидуальной образовательной траектории студента происходит через осознанный выбор образовательной программы, дальнейшего пути обучения, освоение профессиональных компетенций, а также благодаря использованию различных форм неформального образования.

Для изучения отношения студентов к внедрению персонализированного обучения был проведен социологический опрос. В исследовании приняли участие 78 студентов Академии «Bolashaq» 2 и 3 курсов в возрасте от 19 до 32 лет, проходящих обучение по педагогическим образовательным программам. В анкету были включены вопросы:

1. «Имеет ли перспективу персонализированный формат обучения?»
2. «Хотели бы вы осуществлять обучение в этом формате или предпочли бы традиционную систему?»
3. «Чтобы вы изменили в представленной модели персонализированного обучения?».

Анализ полученных данных показал, что 72% опрошенных студентов видят будущее в вузе за персонализированным форматом. 21% выразили недовольство, отметив, что могут возникнуть сложности в интерпретации требований преподавателей. Еще 7% воздержались от оценки, указав, что не заметили значительной разницы по сравнению с традиционным обучением.

При этом 69% обучающихся выразили желание начать обучение по персонализированной модели, считая ее более эффективной для будущей профессиональной реализации. Среди преимуществ они отметили возможность выбирать индивидуальный темп обучения и доступ к различным цифровым платформам. В то же время 25% студентов предпочли бы комбинированную форму обучения, сочетающую элементы персонализированного и традиционного подходов. Они отметили, что по некоторым учебным дисциплинам эффективность может быть снижена при применении исключительно персонализированной модели.

В дальнейшем студентам были представлены различные образовательные технологии, с целью выявления тех, которые, по их мнению, способствуют достижению наилучших результатов в условиях персонализированного обучения. В результате были выделены основные технологии –

цифровые технологии, обеспечивающие студентам высокий уровень автономии в выборе темпа и содержания обучения.

Использование цифровых технологий в обучении, получил наибольшую поддержку – 91% студентов высказались в их пользу. Им было предложено обозначить те цифровые инструменты, которые, по их мнению, могли бы повысить мотивацию к обучению. В результате были выделены следующие технологии:

- Геймификация (68%) – технология, основанная на использовании игровых элементов в образовательной среде, направленная на повышение мотивации, вовлеченности и развитие навыков командной работы, а также формирование устойчивого интереса к учебному процессу;

- Форсайт-технологии (61%) – инструмент для проектирования будущего, способствующий формированию прогностических умений, необходимых для корректировки персональной образовательной траектории;

- Интеллект-карты (mind maps) (59%) – визуальная технология структурирования информации, направленная на развитие логического и ассоциативного мышления, систематизации знаний и формирование целостного представления о теме;

- Web-квест (42%) – технология, организующая целенаправленный поиск информации в онлайн-среде, стимулирующая исследовательскую активность студентов.

Полученные результаты свидетельствуют о высокой заинтересованности студентов в использовании персонализированных подходов и современных цифровых инструментов в обучении. Внедрение персонализированных технологий требует переосмысления привычных ролей педагога и обучающегося, изменения целей, формата занятий, системы оценивания и механизмов обратной связи. Цифровые технологии становятся одним из наиболее эффективных ресурсов для организации учебного процесса и оценки его результатов в рамках персонализированного обучения.

Таким образом, одним из актуальных направлений модернизации системы высшего образования является внедрение концепции персонализированного обучения. Ее развитие обусловлено созданием инновационного социокультурного пространства, объединяющего элементы реальной, виртуальной и дополненной реальности, а также повсеместной цифровизацией всех сфер жизни.

В свою очередь, успешная реализация персонализированного подхода требует от преподавателей постоянного повышения цифровой квалификации и поиска инновационных форм и методов обучения.

Список использованных источников:

1. Денищева, Л.О. Возможности обеспечения персонализации образования в вузе / Л.О. Денищева, И.С. Сафуанов, Ю.А. Семеняченко // Вестник МГПУ. Серия: Информатика и информатизация образования, 2022. – № 2(60). – С. 72-85. – DOI 10.25688/2072-9014.2022.60.2.07.
2. Туманова, З.В. Трансформация образования в условиях цифровизации экономики / З.В. Туманова // Российский университет в неустойчивом мире: глобальные вызовы и национальные ответы: Материалы национальной научно-практической конференции. В 2-х частях, Иваново, 05-08 февраля 2019 года. – Иваново: Ивановский государственный университет, 2019. – С. 512-517.
3. Формирование цифровой культуры педагога средствами массовых открытых онлайн-курсов / Т.Н. Лебедева, О.Р. Шефер, С.В. Крайнева [и др.] // Вестник Мининского университета. – 2022. – Т. 10. – № 3. – DOI 10.26795/2307-1281 2022-10-3-6.
4. Леденева, А.В. Технология персонализированного обучения в формировании субъектной позиции студента / А.В. Леденева // Общество – наука – инновации: сборник статей Международной научно-практической конференции, Оренбург, 17 июня 2019 года. – Оренбург: Общество с ограниченной ответственностью «ОМЕГА САЙНС», 2019. – С. 189-191.
5. Шестакова, Л.А. Цифровая платформа персонализированного обучения и современные образовательные технологии / Л.А. Шестакова // Актуальные вопросы экономики, менеджмента и инноваций: Материалы Международной научно-практической конференции, Нижний Новгород, 19 ноября 2019 года. – Нижний Новгород: Нижегородский государственный технический университет им. Р.Е. Алексеева, 2019. – С. 149-151.
6. Акинина, Л.Н. Проблемы и перспективы информационного обеспечения персонализированных траекторий обучения / Л.Н. Акинина, Ю.В. Деркач // Анализ, Моделирование, Управление, Развитие социально-экономических систем (АМУР-2019): XIII Всероссийская с международным участием школа-симпозиум: сборник научных трудов, Симферополь Судак, 14-27 сентября 2019 года. – Симферополь-Судак: ИП Корниенко А.А., 2019. – С. 3.

7. Опарина, Я.О. Развитие познавательного интереса и учебной мотивации через внедрение модели персонализированного обучения / Я.О. Опарина, О.А. Шабанова // Вестник Шадринского государственного педагогического университета, 2020. – № 4(48). – С. 69-72.

8. Kabyшева, Mariya. (2023). Таксономия Блума и критическое мышление в педагогическом образовании. Bulletin of Kazakh National Women s Teacher Training University. 3. 37-48. 10.52512/2306-5079-2023-95-3-37-48.

9. Подымова, Л.С. Персонализированное обучение в системе качества педагогического образования / Л.С. Подымова, Д. Шуюй // Вестник Набережночелнинского государственного педагогического университета, 2021. – № S2-1(31). – С. 233-236.

ӘОЖ 373.1

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Асилбек А.Ж., Асетова Ж.Б.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі жаңа Қазақстанды құру жағдайында адамзаттық, ұлттық ізгіліктер мен құндылықтар жүйесін жаңадан ойлап табуды емес және қайта бағалауды емес, есесіне, қазақстандық құндылықтар жүйесін басқаша етіп құру жолдарын қарастыру қажеттілігі артып отыр. Ал бұл білім беру жүйесіндегі бастауыш мектептің әрбір оқушысының ғылыми тұрғыдан негізделген ізгілік мазмұнындағы білім алуын қамтамасыз етуді, қоғамымыздың ізгі бағытта дамуын талап етеді.

Осыған байланысты білім беру мазмұнын реформалау мемлекеттің ұлттық саясатының құнды басымдықтары қатарынан табылады. Қазақстан Республикасы Президенті Қ.Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауында, әр уақытта сөйлеген сөздерінде заманауи педагогиканың даму бағдарлары ұлттық құндылықтар тұрғысында қарастырылу керектігі көрсетілген. Президент осы саладағы міндеттерді: «Тәрбие – сапалы білімнің негізгі арқауы, діңгегі. Әл-Фарабидің «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» деген сөзі барша білім саласы қызметкерлерінің бой түзер бағдары болуы тиіс», – деп атап көрсетті. Сонымен қатар «Отандық білім саласы туған жеріне, қоршаған ортаға, өз тарихына құрметпен қарауға тәрбиелеп, ұлттық құндылықтарды дәріптеуі» тиіс екені міндеттелген. Осы белгіленген міндет өз кезегінде жас ұрпақтың рухани құндылықтарын қалыптастырудың маңыздылығын айқындайды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында және Біртұтас тәрбие бағдарламасында қазақстандық білім беру жүйесінің ұлттық үлгісін дамыту, қазақстандық патриотизмге, жоғары мәдениетке, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге тәрбиелеу, зияткерлік, рухани-адамгершілік және физикалық дамуын қамтамасыз ету, үздік практикалар негізінде білім алушылардың, білім беру ұйымдарының сапасын бағалаудың жаңартылған жүйесін енгізу, жалпыадамзаттық, ұлттық және этномәдени құндылықтар негізінде тұтас тәрбие процесінде білім алушылар тұлғасының және олардың отбасыларының, мектептің, мемлекеттің, балалардың азаматтық қоғамы, қоғамдық ұйымдарының бірлескен іс-әрекеттерін қамтамасыз ету отандық білім беру жүйесінің негізгі міндеттері ретінде көрсетіледі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (МЖМБС) бастауыш білім беру мазмұнына, оның ішінде күтілетін оқыту нәтижелері мен құндылықтарға қойылатын талаптарды айқындайды.

Бұл білім беру жүйесінде рухани құндылықтарды қалыптастыруға жоғары деңгейде басымдық берілгенін көрсетеді.

Рухани құндылықтарды қалыптастыру кешенді дамуға, мәдени контекстке және белсенді қатысуға баса назар аударатын әртүрлі теориялық негіздерге сүйенетін күрделі процесс болып табылады. Бұл процесс білім беруді, тәрбиені, дамуды және қалыптастыруды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді. Бұл кешенді көзқарас тез өзгертін әлемде еркін бағдарлана алатын, өзін-өзі жүзеге асыратын, өзін-өзі дамытатын және терең білім мен кәсіби дағдыларға негізделген дұрыс, моральдық жауапты шешімдер қабылдай алатын салауатты тұлғаны дамытуға бағытталған.

Бүгінгі ұрпақтың рухани құндылықтарын қалыптастыруда халқымыздың ғасырлар бойы қастер тұтып келген ар-намыс, ождан, атамекен, ана тіліне сүйіспеншілік, әдеп-иба, қайырымдылық, жауапкершілік, үлкенді сыйлау мен құрметтеу қасиетін дарыту - олардың өз еліне өгей тартып

кетпеуінің басты шарты.

Тұлғаның рухани құндылықтарын қалыптастыру барлық кезеңдерде де өзекті мәселе болып келді.

Бастауыш білім оқушыларының рухани құндылықтарын қалыптастырудың мазмұны жалпы адам құндылығын жоғарылату қажеттілігінен көптеген өзгерістерге бет бұрды.

Оқушылардың рухани құндылықтарын қалыптастыру – қазіргі мектептердің ең маңызды міндеттерінің бірі. Бұл заңды да, өйткені, біздің қоғам өмірінде адамгершілік бастамаларының ролі барған сайын артып, моральдық фактордың ықпал аясы кеңейіп келеді.

Бастауыш сынып кезеңі – тұлғаның адамгершілік, эстетикалық, еріктік және рухани-мәдени қасиеттерінің іргетасы қаланатын аса маңызды даму сатысы. Бұл кезеңде білім, білік, дағды мен тәрбиенің бірлігі оқушының дүниетанымын қалыптастырып, рухани құндылықтарға бағдарлануына ықпал етеді. Құндылықтарды қалыптастыру тек нақты пәндер арқылы ғана емес, сонымен қатар жалпы мектеп ортасы, мұғалімдердің мінез-құлқы, құрдастар арасындағы өзара әрекеттесу және пәндердің қалай ұсынылатыны арқылы да жүзеге асырылады.

Осы тұрғыдан бастауыш мектептегі тәрбие жұмыстарының негізгі бағыттары:

1. *Танымдық белсенділік арқылы рухани құндылықтарды қалыптастыру.*

Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру — олардың рухани дүниесін байытуға ықпал ететін маңызды алғышарт:

- Сабақ пен сабақтан тыс жұмыстардың өзара бірлігін қамтамасыз ету қажет;
- Интеллектуалды жарыстар (олимпиадалар, пән апталықтары, викториналар);
- Клубтық-үйірмелік жұмыстар (дискуссия, театр, музыка студиясы);
- Мәдени іс-шаралар (музей, театр, кітапханаға бару) арқылы рухани таным көкжиегін кеңейту.

Бұл іс-әрекеттер оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, ұлттық, жалпыадамзаттық құндылықтарды қабылдауға жағдай жасайды.

2. *Оқушының гуманистік қатынасын қалыптастыру – рухани-адамгершілік дамудың негізі.*

Оқушының өзіне, өзгеге, қоршаған ортаға деген гуманистік қатынасын қалыптастыруда тұлғаның мынадай нышандары дамытылады:

- Тұлғалық сезім – мейірімділік, сезімталдық;
- Тұлғалық сана – моральдық нормаларды саналы түсіну;
- Тұлғалық ойлау – бағалау, талдау, шешім қабылдау;
- Тұлғалық ерік – сенімін іске асырудағы табандылық.
- Әдебиет, өнер, этика пәндері мен халық ауыз әдебиеті арқылы рухани ойлау жүйесі қалыптасады.

- Әдеп пен этикалық мазмұндағы тәрбиелік әңгімелер тұлғалық қасиеттерді тереңдете түседі.

3. *Өзін-өзі жетілдіруге бағытталған ішкі қажеттілікті дамыту.*

- Өзін-өзі тәрбиелеу мен жетілдіру – оқушының ішкі мотивациясы мен рухани өсуінің көрсеткіші.

- Мектепте келесі жұмыстар ұйымдастырылуы тиіс:
- Психологиялық қолдау мен консультациялар;
- Қызығушылық пен ерік-жігер диагностикасы (социометрия, жобалық тапсырмалар);
- Өзін-өзі бақылауға арналған шығармашылық тапсырмалар (эссе, күнделік, сахналық көрініс).
- Әдеби-музыкалық кештер, дөңгелек үстелдер, диспуттар — оқушының тұлғалық өсуіне түрткі болады.

4. *Тұлғалық қасиеттерді дамыту – рухани тәрбиенің өзегі*

Жеке тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттері:

- Ішкі сипаттар: адалдық, кішіпейілділік, қайырымдылық, еңбекқорлық;
- Әлеуметтік қасиеттер: жауапкершілік, достық, шыншылдық, ұжымшылдық;
- Ерік сапалары: табандылық, өзін-өзі ұстау, жүйелілік.
- Құндылықтардың үлгісі ретінде үлкендердің өнегесі, құрдас ортасы, қоғамдық пікір әсер етеді.

- Өзін-өзі тәрбиелеу интеллектуалды, эмоционалды және еріктік компоненттердің үйлесімімен жүзеге асады.

5. *Қарым-қатынас мәдениеті – тұлғалық дамудың көрсеткіші.*

- Бастауыш сынып оқушыларының құрбы-құрдастарымен өзара әрекеті – тұлғалық дамудың маңызды құрамдас бөлігі.
- Оқушының дүниетанымы мен рухани құндылықтарының қалыптасуы оның ұжымдағы рөлі мен әлеуметтік тәжірибесіне тікелей байланысты.
- Мұғалімнің міндеті – оқушының даралығын, қабілетін, қызығушылығын, қарым-қатынас стилін нақты өмірлік жағдайларда зерттеу мен дамыту.

Бастауыш сынып оқушыларының рухани құндылықтарын қалыптастыру — кешенді және жүйелі түрде ұйымдастырылатын, тұлғаның ішкі әлеміне бағытталған педагогикалық үрдіс. Бұл үдерісте білім беру мен тәрбиелеу тығыз бірлікте жүзеге асырылып, оқушының танымынан мінез-құлқына дейінгі әрбір қабаты мақсатты түрде жетілдіріледі. Рухани бай, адамгершілігі мол, белсенді тұлғаны қалыптастыру — қазіргі мектептің басты мақсаты.

Бастауыш білім алушыларының тұлғалық өрісін, оның оқу іс-әрекетінде және басқа адамдармен қарым-қатынас жүйесінде моральдық нормаларға сәйкес мінез-құлқын тәрбиелеу жеке тұлға дамуының басты көрсеткіші болып табылады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1 Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Bilim және Gylым» атты тамыз конференциясының Пленарлық отырысында сөйлеген сөзі https://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-bilim-jne-ylым-atty-tamyz-konferenciya-synyn-plenarlyk-otyrysynda-soilegen-sozi 16.08.2019.

2 «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы (2024 жылдың 1 сәуіріндегі өзгерістермен толықтыруларымен.) <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>.

3 «Біртұтас тәрбие бағдарламасын» бекіту туралы. (ҚР Оқу-ағарту министрінің 2023 жылғы 19 қыркүйектегі №294 бұйрығы).-Астана: 2024.

4 «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>.

5 Касымов Р., Жүзей М. Жас ұрпақ бойында рухани құндылықтарды қалыптастырудағы Абай әлемі //Вестник КазНУ, Серия Религиоведение. – 2018. – Т. 14. – №. 2. – С. 37-42.

6 Тлеуберлинова Э. Б., Мухаметжанова А. О. Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың педагогикалық шарттары //Известия. Серия: Педагогические науки. – 2024. – Т. 72. – №. 1.

7 Камиева А. Г., Сапашева К. Х. Сыныптан тыс жұмыстар жүйесінің рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудағы мүмкіндіктері //Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің хабаршысы. – С. 208.

ӘОЖ 378.1

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ЖЫНЫСТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ БУЛЛИНГТІҢ КӨРІНУІ

Атемова Қ.Т., Мырзапеисова М.Т.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Бүгінгі әлеуметтік ортада жасөспірімдер арасында өзара қысым көрсету мен әлімжеттілік құбылыстары көбейіп бара жатқаны шындық. Ғылым тілімен айтқанда жасөспірімдер арасындағы буллинг өзгеге қысым жасаудың заманауи тәсілі ретінде жиі көрініс табады деуге болады. Буллингке (қорқытуға) кез келген адам, кез келген ортада бетпе-бет келуі мүмкін. Нақты айтатын болсақ, жасөспірімдер мен ересектер колледжде, жоғары оқу орындарында, мектепте немесе жұмыс орындарында және т.б. мекемелерде жасына, жынысына қарамай буллинг және кибербуллингтің құрбаны болуы мүмкін [1].

Зорлық-зомбылық пен қатыгездік көрінісінің адамның жыныстық ерекшеліктеріне сай сипаттамалары ең алдымен мәдениетімізге тән әйелдер мен ерлердің әлеуметтік рөлдерінің теңсіздігіне байланысты туындайды [2]. Жасөспірімдік кезеңде ұл балалар мен қыз балалар бұл кезеңді әртүрлі бастан кешіреді. Ұлдар үшін бұл көбінесе басқаларға тәуелсіздікке байланысты өзін-өзі бағалауды дамыту болса, қыздар үшін бұл жауап әлеуметтік байланыстарды орнату арқылы болады[3]. Мұндай тұжырымдарды көптеген зерттеушілер өз көзқарастары тұрғысында пайымдап, қорытынды жасаған. Мысалы, О.Л.Глазманның тұжырымы бойынша, ұлдар физикалық буллингті, ал, қыздар – әлеуметтік оқшаулану түрін жиі пайдаланады. Ал, вербальді буллинг түрін қыз балалар да, ұл балалар да пайдаланады деген қорытындыға келген [4].

Жасөспірімдердің жыныстық ерекшеліктеріне байланысты әу баста өзгеге қысым көрсету әдетте ер балалар арасында болады деген көзқарас орнаған болатын. Сондықтан, Д.Ольваеустың зерттеулерінде қорқыту мәселесі ер балалар контингенті бойынша жүргізілген еді. Ұлдар қарым-қатынастары агрессивті болып келеді. Өйткені, қара күш иесі ретінде олар өз ашу-ызаларын физикалық тұрғыда шығару арқылы жеңілдеген. Шамасы келгеніне күш көрсету арқылы өзінің тұлғалық болмысын өзгеге мойындатқан және соның нәтижесінде қанағат тапқан.

Кейіннен қоғамның дамуы мен қыз балаларының еркіндігі біртіндеп олардың мінез-құлқының ұлдарға ұқсап бара жатқанын көрсетті. Осы тұста зерттеуші В.Хейтмайер қорлау қыздарда да, ұлдарда да кездесетінін анықтаған. Қазіргі кездегі қыздар арасындағы буллинг көріністері ұлдардан қалыспайтынын, керісінше қыздарда арсыздық пен алдау ұлдарға қарағанда басым болатынын (жанама және сөздік агрессия) айтады. Есесіне ер адамда – физикалық агрессия басым деп атап өтеді [5].

О.М. Бриллиантов және В.Р. Петросянный пікірінше қыздар жетілу кезеңінде жыныстық ерекшеліктеріне тән өздеріне жоғары талап қояды, өзін-өзі сынауға бейім болады [5]. Қыздарда эмоционалды өмір, сыртқы әлеммен байланыс орнату, қарым-қатынас пен сүйіспеншілік, өсек айту, сыр алмасу қажеттілігі оянады. Олар сыртқы бейнесі мен сымбатына аса назар аударады, достарымен қарым-қатынасқа мұқтаж келеді, сонымен қатар, рухани үндестік тапқан адаммен жақын дос болуға, сыр алмасуға бейім болады. Сонымен қатар, жақын досымен қарым-қатынастың үзілуі өзін жалғыз, қажетсіз сезіну сияқты сезімдері маңыздырақ болады.

Қыз балалар күйзелістен шығу жолында ұзақ мерзімді телефон арқылы сөйлесуге, әлеуметтік желілермен немесе т.б жаңа байланыстар орнатуға талпынады. Жасөспірім қыздардың мінез-құлқындағы мұндай эмоционалды тұрақсыздығы олардың арасында жанжалдың туындауына және буллингке алып келуі мүмкін. Осыған дейінгі зерттеулерде көптеген зерттеушілер «ұлдар қыздарға қарағанда агрессивті болады, оларда физикалық және жанама агрессия басым» - деген пікірде болды.

Дегенмен, ұлдардың агрессивтілігі қыздарға қарағанда жоғары деген пікірдің кең тарағанына қарамастан, көптеген практикалық психологтар жасөспірім кезіндегі қыздар ұлдарға қарағанда агрессивті болады деп дәлелдеуде [5,-183].

Қыз балаларға тән буллинг түрі – вербальді буллинг. Ашып айтатын болсақ, өсек айту, кінәмшілдік, лақап ат қою, мазақтау, кемсіту, оқшаулау, көре алмау, алдау, арбау және дұшпандық ойлау, агрессиясын жасырын түрде білдіруге тырысу сияқты өзгеге негативті әсер ету арқылы қысым көрсету сөзбен іске асырылады.

Ал, ұлдарда бәсекелестік рухы дамиды, өзіне деген сенімсіздігін, өзінен әлсіздерге күш көрсетумен дәлелдегісі келеді. Сонымен қатар, оларда өз ортасында беделін артырып, көшбасшы болуға деген құштарлық басым болады [3,-97]. Ұлдардың да, қыздардың да осындай мінез-құлықтарын ортаның қолдауына, көпшіліктің алдындағы абыройы мен өздерін мойындатуға бағытталған іс әрекеттері деп есептеуге болады.

Жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктерін зерттеуші ғалымдар буллинг жағдайындағы ұл балаларға әртүрлі сипаттама береді. Солардың бірі С.А.Черкасовтың пікірінше «құрбан» рөліндегі ұл балаларға тән сапалар - қорқыныш, өзіне сенімсіз болу, үрей, қобалжу, шешім қабылдау кезіндегі өз-өзіне сенімсіздік, тұйықтық, ішкі дүниесіндегі жағдайды шығара алмау, өз-өзіне қанағаттанбау, өз ісіне күмәндану сияқты сезімдер тән десе [7], тағы басқа ғалымдар пікірінше «агрессор» рөліндегі ұл балаларға -үстемдік ету, басқаларға деген немқұрайдылық, басқаларды азаптаудан рахат алу, зорлық-зорлымдылық көрсетуге бейімдік тән деп есептейді. Сонымен қатар, отбасының тәрбиесінің тікелей әсерін тұлға болып қалыптасу кезеңінде отбасыдағы әлеуметтік жағдайы ата-ананың рөлі, олардың өзін ұстауы, агрессиясы, эмоционалды тұрақсыздығы, физикалық күш қолдану арқылы жазалауы сияқты әрекеттерді бала қайталайтынын және ұл балалар отбасының тәрбие беру стиліне қарамастан импульсивті болып та келетінін алға тартады[7].

Ал, «агрессор» рөлін атқарушы қыз балалар - буллингке қатысуын гармональды сәтсіздік, лидер

болуға ұмтылу, феминистік көзқарастар, спорттың дұрыс түрін таңдамау, бастан кешірген зорлық-зомбылыққа деген қорғаныш реакциясы, отбасылық қиындықтар, авторитарлы әке, анасыз өсуі сияқты жағдайлармен сипаттайды. Сонымен қатар, қыздар эгоцентризм, үнемі назарда болу, алаңдаушылық, уайым, көзге түсуге тырысу, эмоционалдық тұрғыдан дамымау, басқалармен тұрақсыз қарым-қатынасқа бейім, негативизм, айыптауға бейім, фрустрацияға агрессивті реакциялар, өзін-өзі бағалауға деген тұрақсыздыққа бейім болып келеді [8].

Мұндай қыздар зорлық-зомбылықты(буллингті) мазақ ету арқылы қорлау, «жәбірленушіге» қарсы интригалар жасау, және қорлайтын лақап аттар беру, өсек пен қауесет тарату арқылы жасайды. Кейбір қыздарда гормональдық ерекшелік болады.(біз оларды «еркекшора» - деп те атап келгенбіз), олар физикалық агрессияны қыздарға да ұлдарға да көрсетуі мүмкін [3].

Зерттеушілер жәбірленуші - «құрбандарды»- агрессивті және пассивті деп екіге бөледі:

Агрессивті құрбандар - ашуланшақ, оңай күйзеліске түсетін, жиі мазасызданатын болады.Мұндай жасөспірімдер ұлтына, жынысына, сыртқы түріне, отбасының материалдық жағдайына, жәбірленушінің мінез-құлқына бейімділігі және т.б.ерекшеліктеріне байланысты құрбан болады және олар өз агрессияларын құрдастары қабылдамаған одан да әлсіздерге бағыттайды.

Пассивті құрбандар - агрессияның төменгі деңгейімен ерекшеленеді. Олар қақтығыстардан қорқады, сондықтан оларда депрессияға бейімділік, кейбір жағдайларда суицидке бейімділіктер де байқалады.

Сонымен қатар, зерттеушілер - жәбірленушіні - «қорғаушыларды» бөліп көрсетеді. Мұндай жасөспірімдер жоғары әлеуметтік статусқа ие. Олардың өзін-өзі бағалауы жоғары, әділдік, мейірімділік, адамгершілік нормалары жоғары болып келеді. Сондықтан, қорғаушылар бұзақылардан қорықпайды,

Қорғаушы ұлдар өз көзқарасын қорғайды, көбінесе физикалық күшімен төзімділік, тартымдылық, өзіне деген сенімділік көрсетуімен ерекшеленеді. Ал, *қорғаушы қыздар* - сұлулығымен, құрдастары арасында танымалдығымен ерекшеленеді.

Зерттеушілер сонымен қатар «бақылаушылар» рөлін де қарастырады. Олар жасөспірімдер арасында әлеуметтік статусының жоғарылығымен және толеранттылығымен ерекшеленеді. Бақылаушының қорқыту жағдайына араласпауы оның мейрімсіз екендігін көрсетпейді, керісінше, өз қауіпсіздігі үшін қорқынышты көрсетеді. Сонымен қатар, жәбірленушінің қасіретіне қарап ләззат алатын бақылаушы түрі де бар, мұндай бақылаушылар қауіпті. Бақылаушылар рөліндегі ұл балалар-жәбірленушінің тағдырына бей-жай қарайды. Бақылаушы рөліндегі қыздар – манипуляторлар болып табылады. Мұндай бақылаушылар өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіздігімен сипатталады, оларда жоғары амбиция мен жоғары деңгейдегі ішкі агрессивтілік басым, жазадан аулақ, бірақ көрген азаптың ләззатынан бас тартпайды. Мұндай қыздар жігіттерді бұзақылық әрекеттерге итермелейді [7].

Ер балалардың жасы ұлғайған сайын олардың агрессивтілігі төмендейді, ал қыздарда өседі, агрессивті мінез-құлыққа бейімділік арта түседі [8].

Қорытындылай келе, қорқытуға қатысушы жасөспірімдердің жыныстық ерекшеліктерін зерттеу деректерін талдау барысында қыздар арасында жанама және ауызша агрессияны (өсек, қорлау, келемеждеу және т.б.) жиі кездесетінін атап өткен жөн. Олар көбінесе «бәсекелестік» мінез-құлық үлгісін таңдайды. Дегенмен қыздарда толеранттылық ұлдарға қарағанда жоғары.

Ұлдар тікелей физикалық агрессиямен ерекшеленеді, жек көру, агрессияны көрсету, үстемдікке ұмтылады, жасырмай, ашық әрекет етеді. Сонымен қатар ұлдар төзімділік және ымыраға келуге дайын болады. Дегенменде бұл зерттеулер буллингке ұшыраушылардың гендерлік сипаттамасын толық аша алмайды және әлі де толық зерттеулерді қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Буллинг как объект исследований и культурный феномен. [Электронный ресурс] // Психология. Журнал Высшей школы экономики, 2013. Т. 10. № 3. -С. 149–159.
2. Елшібаева К.Ф. Гендерлік психологияның ұлттық психологиямен ұштасуы. ҚазҰУ хабаршысы. Психология және социология сериясы № 3 (34) [ГЕНДЕРЛІК ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ҰЛТТЫҚ ПСИХОЛОГИЯМЕН.pdf](#)
3. Т.С. Чуйкова Гендерные особенности буллинга в подростковом возрасте. [elibrary_46159292_11692941.pdf](#)
4. Глазман О.Л. Психологические особенности участников буллинга [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobennosti-uchastnikov-bullinga>

5. Макарова Ю.Л. Гендерные особенности поведения участников подростковой буллингструктуры // Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. 2017. Т. 6. № 5А. С. 181-192
6. Бобровникова Н.С. Гендерные особенности поведения подростков участников буллинга в современной образовательной среде // Мир науки. Педагогика и психология, 2020, №4, <https://mir-nauki.com/PDF/18PSMN420.pdf> (доступ свободный). Загл. с экрана. Яз. рус., англ.
7. Щамбура Ю. В. Особенности отношения современных подростков к буллинг (с учетом гендерного аспекта) [Электронный ресурс].- Режим доступа: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/httpsdoi.org10.31174send-pp2019-198vii_80-17.pdf
8. Ермолова Т.В., Савицкая Н.В. Буллинг как групповой феномен: исследование буллинга в Финляндии и скандинавских странах за последние 20 лет (1994—2014) [Электронный ресурс] // Современная зарубежная психология. 2015. Т4, №1. С.65—90.

УДК 316.356.2:37.035:008(574)

ЦЕННОСТЬ СЕМЬИ КАК ОСНОВА НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ

Аубакирова Н.В.¹, Садырова С.М.²

¹КГУ «ОШ №65», Караганда, Казахстан

²КГУ «ОШ имени Г. Мустафина», Караганда, Казахстан

Современное научное общество феномену семьи уделяет достаточно много внимания, семья выступает объектом исследования специалистов, работающих в разных областях: педагогике, социологии, экономике, демографии. Особенно широко представлены исследования по психологии семьи, включающие изучение супружеских и детско-родительских отношений, психологические условия благополучия семьи, семейное воспитание, закономерности функционирования разных типов семей и т.п. Неизменный интерес к семье связан с той важной ролью, которую она играет в жизни современного общества, обеспечивая не только его воспроизводство, но, прежде всего, семья является одним из основных источников социальных установок, ценностных ориентаций субъекта.

Семья, являясь социальным институтом общества, испытывает на себе влияние изменений, происходящих в обществе. В последние годы в западной культуре ощущается ослабление связей семьи с обществом, что негативно влияет как на саму семью, так и на общество в целом. В частности, все чаще поднимается вопрос о сохранении (и даже – восстановлении!) традиционных семейных ценностей, необходимости психологической подготовки молодежи к семейной жизни.

В связи с этим актуальным может быть признан вопрос изучения ценности семьи у современной студенческой молодежи, которая находится в ситуации, когда процессы трансформаций в различных областях жизни приобретают очень динамичный характер, отмечается быстрая смена системы ценностей общества. В данных условиях наиболее чувствительной к происходящим изменениям является именно студенческая молодежь, так как студенческий возраст отличается активной интериоризацией социальных ценностей в связи с продолжающимся процессом построения индивидуального жизненного плана. Кроме того, ценность семьи в общей иерархии ценностей молодого человека можно признать одним из критериев социальной зрелости личности, что согласуется с мнением П.М. Якобсона, который считает, что социальная зрелость выражается в том, «насколько адекватно понимает человек своё место в обществе, каким мировоззрением или философией он руководствуется, каково его отношение к институтам общества ..., своим обязанностям и своему труду» [11, с. 142].

Целесообразность исследования ценности семьи у студенческой молодежи, вступающей в период ранней взрослости, обуславливается также и тем обстоятельством, что социальная ситуация развития в данном периоде характеризуется рядом значимых событий в жизненном пути личности, когда наряду с получением и завершением образования, приобщением к профессиональной деятельности и её освоением, актуальным становится вопрос вступления в брак, рождения и воспитания детей [2, с. 133; 3, с. 24; 5, с. 43; 7, с. 9-10, с. 59-60; 10, с. 5]. К началу ранней взрослости личность приходит, как правило, с относительно сформированной и стабилизировавшейся системой ценностей, являющихся выражением имеющихся личного мировоззрения и жизненной позиции, с

целостным образом «Я», готовностью к дальнейшему саморазвитию, связанному с семейными и профессиональными намерениями. Эти положения находят своё подтверждение в работах Б.Г. Ананьева [2] и В.С. Мухиной [8, с. 421].

В исследованиях Л.В. Бороздиной и О.Н. Молчановой указывается, что в обсуждаемом возрастном периоде завершается переход от юности к взрослости. Здесь на основе ранее принятых решений человек вносит коррективы, касающиеся общего стиля жизни и конкретизации задач на будущее, коррекции «ценностных ориентаций в отношении с их новым «взрослым» статусом и новыми жизненными планами» [3, с. 24].

Ценность семьи для человека, вступающего в раннюю взрослость подтверждается отечественными и зарубежными исследованиями [3, 6]. Отмечается, что как женщины, так и мужчины при определении своей идентичности в ранней взрослости считают свои семейные роли важными и необходимыми. «...Ответы не менее 90% мужчин и женщин указали... что их семейные роли и обязанности являются важнейшими компонентами при определении себя» [6, с. 695]. Г.С. Абрамова указывает, что психологическим критерием наступления ранней взрослости является возникновение потребности и готовности человека к созданию собственной семьи и освоению социальной роли родителя [1, с. 581]. Проблему освоения родительской роли как одной из жизненных задач ранней взрослости, Г.С. Абрамова рассматривает в связи с освоением человеком самой идеи о смысле жизни [1].

Стремление к достижению актуальных возрастных задач, определяемых ценностями личности, предъявляет к человеку особые требования, успешность реализации задач обеспечивается уровнем зрелости личности. В то же время, сам процесс «переживания» [4] этих ценностей может рассматриваться как наполнитель, или содержание, процесса развития личности, так как требования и обязательства родительства способствуют дальнейшему её развитию. Можно предполагать, что любовь к ребенку и/или супругу, основанная на чувстве близости и генеративности, способствует обретению смысла жизни (или нового её смысла) в любви к другому. Это, в свою очередь, делает жизнь человека насыщенной и интересной и, что ещё более важно, — осмысленной. Наличие же осознаваемого смысла жизни является источником активности, а значит, и дальнейшего развития личности.

Таким образом, цель проведённого исследования заключалась в следующем: установить ценность категории «Семья» у студенческой молодежи, вступающей в период ранней взрослости. Определение ценности категории «Семья» проводилось через изучение иерархии жизненных целей испытуемых, так как жизненные цели, переходя в разряд особо значимых для личности, становятся жизненными ценностями личности.

В качестве респондентов в исследовании принимали участие студенты разных специальностей и профилей обучения выпускных курсов учреждений высшего образования, обучающиеся в дневной форме получения образования. Возраст испытуемых, приходящийся на момент окончания высшего учебного заведения, соответствует периоду ранней взрослости. Также данный возраст характеризуется как период активизации процесса самоопределения, связанного с построением жизненного плана. Всего в исследовании приняло участие 265 респондентов, из них 164 — женского (61,9%) и 101 — мужского пола (38,1%). Возраст испытуемых — от 21 до 25 лет (средний возраст 22,4 года — женская выборка, 22,8 — мужская).

Для реализации поставленной цели была использована методика «Мотивационной индукции» (ММИ) Ж. Нюттена [9]. По мнению автора, эта методика «предназначена для сбора информации о мотивационных состояниях, когнитивно переработанных в целевые объекты, намерения, стремления и желания» [9с. 408]. Особенностью методики является то, что она позволяет изучить мотивационную сферу испытуемого, определив набор мотивационных объектов, заявляемых им наиболее часто. Следует отметить, что неоднократное повторение испытуемым в своих ответах одних и тех же мотивационных объектов является указанием на их значимость и служит критерием отнесения их к разряду тех жизненных целей, которые имеют особую ценность для испытуемого. Ж.Нюттен, описывая свою авторскую методику, указывает: «если предположить, что испытуемый искренне сотрудничает с экспериментатором, то его сообщение даёт правдивую информацию о том, что:

1) высказанная цель является объектом, к которому испытуемый сознательно стремится или которого сознательно желает;

2) выраженный мотивационный объект обладает активирующим и направляющим воздействием на явные и скрытые действия испытуемого» [9с. 405].

Обращаясь к вопросу возможности и целесообразности использования данной методики для

изучения жизненных целей, следует сослаться на мнение Ж. Нюттена, который отмечал, что «ММИ лишь допускает, что люди способны знать и сообщать о многих конкретных целевых объектах, к которым они стремятся в своей повседневной жизни (стать врачом, достичь финансовой независимости от родителей и т.п.), а также то, что эти целевые объекты большую часть времени мотивируют их поведение. Мы не отрицаем важности бессознательных процессов в выборе целей. В основе сознательных целей и планов вполне могут лежать некоторые бессознательные стремления» [9, с. 406].

Обработка полученных данных осуществлялась сначала по всей выборке, а затем отдельно в мужской и женской. Для оценки различий использовался дисперсионный анализ с последующим апостериорным критерием Дункана. Это позволило определить наличие статистически значимых различий между ценностными категориями, с которыми связаны жизненные цели студентов, а также выстроить их иерархию.

Для анализа и классификации ответов испытуемых был определён следующий перечень ценностных категорий, с которыми согласовываются жизненные цели:

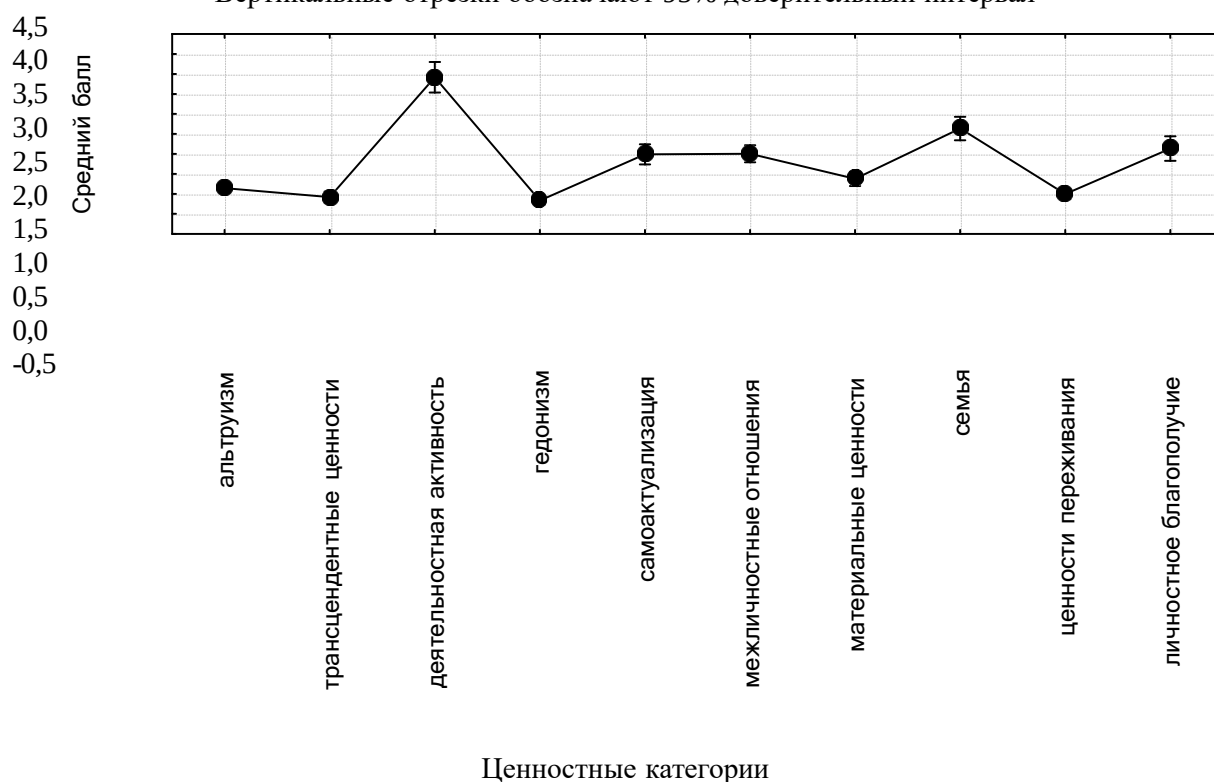
- 1) альтруизм (безвозмездная помощь окружающим);
- 2) трансцендентные ценности (религия, преданность идее, ценностям);
- 3) деятельностьная активность (карьера, профессиональная деятельность, учёба, познание, творчество);
- 4) гедонистические ценности (отдых, развлечения, наслаждения благами жизни);
- 5) самоактуализация (саморазвитие, самореализация);
- 6) межличностные отношения (общение, любовь);
- 7) материальные ценности (обеспеченность материальными благами);
- 8) семья (супруг(а), дети, дом); 9) ценности переживания, или эстетические ценности (красота, гармония, удовлетворение от самой жизни);
- 10) личностное благополучие (счастье, здоровье).

В процессе статистической обработки полученных данных установлено, что разные жизненные цели имеют различную значимость для студентов ($p=0,00001$). Значимость различных ценностных категорий, с которыми связаны жизненные цели испытуемых, представлена на рисунке 1.

Рисунок 1 — График средних значений различных ценностных категорий у студентов

$F(9, 2331)=75,57, p=0,00001$

Вертикальные отрезки обозначают 95% доверительный интервал

Для определения статистически значимых различий между указанными на графике ценностными категориями использовался апостериорный критерий Дункана. Результаты применения критерия показали, что перечень ценностных категорий имеет определенную иерархию, что представлено в таблице 1.

Таблица 1 — Иерархия ценностных категорий студентов

Место в иерархии	Содержание ценностных категорий
1	Деятельностная активность
2	Семья
3	Самоактуализация, межличностные отношения и личностное благополучие
4	Альтруизм и материальные ценности
5	Гедонистические, трансцендентные ценности и эстетические ценности

Установлено, что для испытуемых на первое место выходят жизненные цели, относящиеся к категории 3 - «деятельностная активность (карьера, профессиональная деятельность, учёба, познание, творчество)», выраженность которой статистически значимо отличается от выраженности всех остальных категорий. За ней следуют жизненные цели, связанные с категорией 8 - «семья (супруг (а), дети, дом как семейный очаг)», которая также имеет статистически значимые различия с другими категориями, кроме категории 3 -«деятельностная активность (карьера, профессиональная деятельность, учёба, познание, творчество)» и 10 - «личностное благополучие (счастье, здоровье)».

Следовательно, выявленная иерархия жизненных целей даёт основание считать, что происходящее планирование своего будущего студенты связывают, прежде всего, с такими важнейшими сферами, как профессиональная деятельность и семья. Однако первостепенное значение придаётся жизненным целям, ориентированным на реализацию себя в предстоящей профессиональной деятельности, карьерный рост. Создание семьи, рождение и воспитание детей, обустройство «семейного очага» - это также значимые жизненные цели, но они занимают следующую ступень в иерархии для большинства испытуемых.

Обратимся к анализу полученных данных по ценности жизненных целей, с которыми связывают своё будущее мужчины и женщины, принявшие участие в исследовании. На рисунке 2 представлена значимость различных ценностных категорий, с которыми связаны жизненные цели мужчин и женщин.

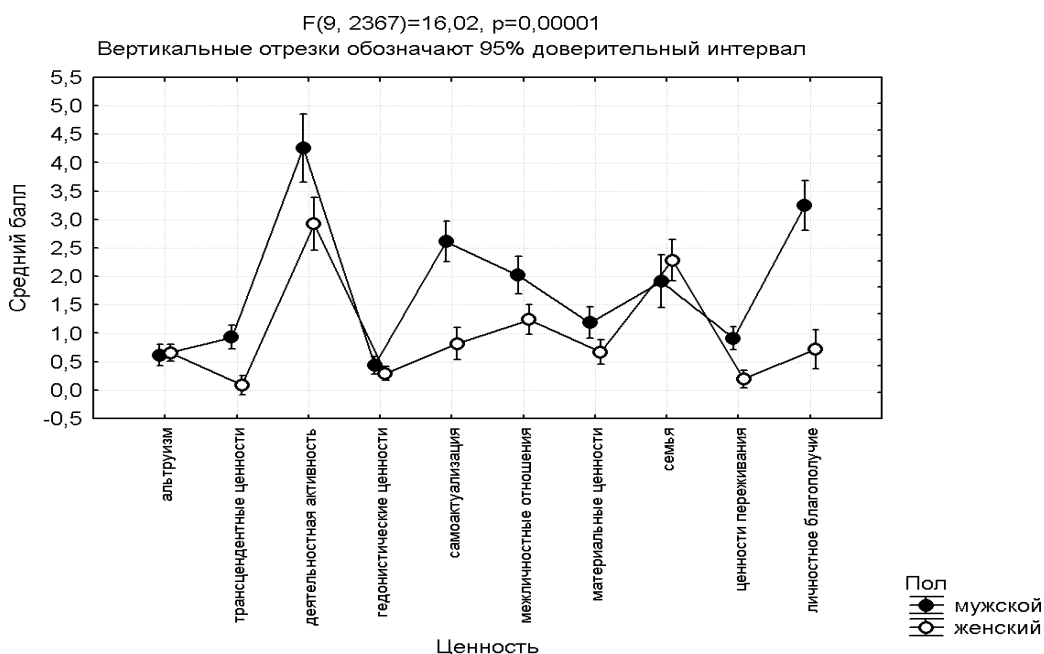

Рисунок 2. График средних значений различных ценностных категорий у мужчин и женщин

Статистическая обработка полученных данных позволила выявить наличие значимой взаимосвязи по двум переменным - «Ценностные категории» и «Пол» ($p=0,00001$). Таким образом, разные жизненные цели имеют различную ценностную значимость для каждой группы испытуемых.

Для определения статистически значимых различий между указанными на графике ценностными категориями также использовался апостериорный критерий Дункана. Результаты применения данного критерия показали, что можно выстроить иерархию значимости ценностных категорий, на которые ориентированы жизненные цели в мужской и женской выборках.

В мужской выборке иерархия ценностных категорий выглядит следующим образом. На первом месте по значимости находится ценностная категория 3 - «деятельностная активность (карьера, профессиональная деятельность, учеба, познание, творчество)», которая статистически значимо различается от всех остальных категорий. Второе по значимости место разделяют категории 10 - «личностное благополучие (счастье, здоровье)» и 5 - «самоактуализация (саморазвитие, самореализация)», которые имеют статистически значимые отличия с остальными категориями, а также между собой. На третьем месте расположились такие ценностные категории, как «межличностные отношения (6) (общение, любовь)» и «семья (8) (супруг (а), дети, дом как семейный очаг)». Они обладают равнозначной ценностью для мужской выборки (статистически значимо не различаются между собой). С остальными категориями значимые различия выражены.

Таким образом, выявленная в мужской выборке студентов иерархия жизненных целей показывает, что настоящее, ближайшее и отдалённое будущее они связывают, прежде всего, с готовностью реализовываться в профессиональной деятельности, карьерном росте, получении дополнительного образования. Не менее важными представляются студентам-мужчинам цели, направленные на то, чтобы достичь личного благополучия, которое связано для них с наличием осмысленности жизни, успешном достижении своих жизненных целей, что может дать внутреннее ощущение счастья. Также высокой ценностью для них обладают вопросы, связанные с собственным саморазвитием и самореализацией. В тоже время можно сказать, что обретение счастья в создании семьи, воспитании детей для большинства студентов-мужчин выпускных курсов является отдалённой перспективой, хотя и рассматриваются ими данные цели как достаточно важные.

Иерархия жизненных целей, установленная в женской выборке, выглядит несколько по-другому. Первое место принадлежит жизненным целям, относящимся к категории 3 — «деятельностная активность (карьера, профессиональная деятельность, учеба, познание, творчество)», которая имеет статистически значимые различия с остальными категориями. Затем следуют жизненные цели, связанные с ценностной категорией 8 — «семья (супруг (а), дети, дом как семейный очаг)». Здесь также отмечаются значимые статистические различия с другими категориями.

Таким образом, установленная иерархия жизненных целей испытуемых женщин указывает на то, что в своей жизни они планируют, в первую очередь, реализоваться в получении образования, профессиональной деятельности, карьерном росте. В тоже время такие цели как замужество, создание семьи и домашнего очага, рождение и воспитание детей, забота о муже и детях обладают меньшей ценностью в жизненных планах студенток.

Следовательно, сравнение иерархии ценностных категорий, с которыми связаны жизненные цели выпускников мужской и женской выборок, дает основание утверждать, что ценность категории «деятельностная активность (карьера, профессиональная деятельность, учёба, познание, творчество)» является более высокой, чем другие категории, как для студентов-мужчин, так и студентов-женщин. Установленная особенность отражает ориентированность современного выпускника учреждения высшего образования на карьеру, с одной стороны, а, с другой, выравнивание гендерной асимметрии в отношении целей жизни, происходящей в современном обществе. Однако, статистический анализ показывает наличие достоверных различий в ценности этой категории для мужчин и женщин: большее место «деятельностная активность» занимает в жизни студентов-мужчин.

Что касается ценности категории «семья», то наблюдаются существенные отличия в выборках студентов мужского и женского пола. Для студентов мужского пола цели, направленные на создание семьи, воспитание детей обладают меньшей ценностью, нежели стремление к личностному самосовершенствованию и саморазвитию. В тоже время представители женской выборки цели, связанные с направленностью на семью — супруга, детей, других близких родственников — признают более ценностными, чем самоактуализацию.

Таким образом, жизненные цели студентов имеют определённую иерархию, в структуре которой наиболее ценностной категорией выступает «деятельностная активность». Ценность категории «семья» также признается студенческой молодежью, но имеются некоторые различия в

том, какое место она занимает в мужской и женской выборках: женщины ближайшие жизненные цели гораздо активнее связывают с семейными задачами, чем студенты-мужчины.

Анализируя полученные данные, можно сказать, что, несмотря на все изменения, потрясения, которые сопровождают трансформацию семьи в современном обществе, семья как социальный институт в Республике Беларусь устояла и её ценность признается значительной частью студенческой молодежи. Вместе с тем, видится целесообразность повышения психологической культуры молодежи в области семьи, семейных отношений. Современный молодой человек, по-нашему мнению, нуждается в практической подготовке к семейной жизни, получении необходимых компетенций по вопросам закономерностей семейных отношений, факторов семейного благополучия, взаимоотношений разных поколений в семье. При разработке содержания образовательных стандартов и учебных планов всех специальностей высшего образования следует определить возможности включения в них учебной дисциплины, которая решала бы обозначенные выше вопросы.

Список используемой литературы:

1. Абрамова, Г. С. Возрастная психология: учеб. пособие / Г. С. Абрамова. – М.: Академия: Раритет, 1997. – 702 с.
2. Ананьев, Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – 339 с.
3. Бороздина, Л. В. Самооценка в первой зрелости / Л. В. Бороздина, О. Н. Молчанова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14, Психология. – 1990. – № 2. – С. 24–38.
4. Волченков, В. С. Переживание смысла жизни в ранней зрелости / В. С. Волченков, В. И. Слепкова // Психология смысла жизни: методологические, теоретические и прикладные проблемы: сб. науч. ст. / Гродн. гос. ун-т; науч. ред.: В. Э. Чудновский, К. В. Карпинский. – Гродно, 2014. – С. 193–211.
5. Кон, И. С. Психология ранней юности: кн. для учителя / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
6. Крайг, Г. Психология развития: пер. с англ. / Г. Крайг. – 7-е междунар. изд. – СПб.: Питер, 2000. – 987 с.
7. Моргун, В. Ф. Проблема периодизации развития личности в психологии: учеб. пособие / В. Ф. Моргун, Н. Ю. Ткачева. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1981. – 81 с.
8. Мухина, В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник / В.С.Мухина. – 5-е изд., стер. – М.: Academia, 2000. – 452 с.
9. Нюттен, Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего: учеб. пособие / Ж. Нюттен; под ред. Д.А.Леонтьева. – М.: Смысл, 2004. – 608 с.
10. Пиняева, С. Е. Личностное и профессиональное развитие в период зрелости / С.Е.Пиняева, Н.В.Андреев // Вопр. психологии. – 1998. – № 2. – С. 3–10.
11. Якобсон П.М. Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности / П.М.Якобсон // Психол. журн. – 1981. – Т. 2, № 4. – С. 141–150.

ӘОЖ 378.1

ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ҚОЛДАНУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҚТАРЫ

Әмірова Б.Ә.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Соңғы жылдары инновациялық технологиялар заманында әлемде орын алып отырған білім беру жүйелерінің барлығында дерлік, білім беру сапасын қадағалау ісі тестілеу арқылы жүзеге асады. Осы тестілеу процесі оқушының білім деңгейін шынайы көрсете ала ма және тапсырманы орындау кезінде интеллектуалдық қорының деңгейін ашатын индикатор болуы мүмкін бе деген сұрақ кімді болса да мазалайды. Адамның өмір бойы жинаған ақыл есі, ойлау қабілеті, интеллектуальдік деңгейі, жоғары деңгейде жүретін психикалық процестердің жиынтығы мидың сергектігі, белсенділігімен тығыз байланысты. Ақпаратты тез қабылдап, тез өңдеп, тез арада жауап беру мүмкіншіліктері, әрине мидың нейродинамикалық, пластикалық ерекшеліктерімен тығыз байланысты. Жүйке жүйесі неғұрлым шапшаң, ширақ жұмыс істейтін адамның жазбаша немесе ауызша жауап беруі де жылдам болып келеді. Көптеген тестілеу амалдарында кейде жылдамдық, кейде сабырлық, байсалдық қатар жүреді.

Психикалық процестер мидың жұмыс істеу принциптерімен тығыз байланысты, яғни, біздің жағдайымызда, оқушы тұлғаның танымдық іс-әрекетінің дамуында мңызы зор.

2019-22 жылғы халықтың жаппай Пандемия наукасына ұшырауы, **COVID-19 дағдарысы** адамдардың қарым-қатынасты басқаша ұйымдастыруға мәжбүр етті. XX ғасырдың соңында жаңаша көзқараста дүниеге келген «жасанды интеллект» мәселесі **білім беруде**, өз күшіне ене бастады. **«Бір жаманның – жақсылығы» бар дегендей, оқыту процесін басқаша тәсілдермен жүзеге асыруға әкелді. Яғни, адамдардың өз мүмкіндіктерін сезінуге, өзін –өзі тануға әкелді.**

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2023 жылдың 1қыркүйегіндегі «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Жолдауында цифрландырудың стратегиялық маңыздылығын атап өтіп, ақпараттық технологияларды енгізу арқылы IT секторында жанды интеллект (AI) технологиялары бойынша жетекші ел болу міндетін алға қойған [1].

Осыған орай, «Мектепке дейінгі білім берудегі инновациялар», «Жасанды интеллектіні орта білім беру жүйесіне интеграциялау», «Ауыл мектептерінде оқыту үдерісін цифрландыру», «Цифрлық мектеп – цифрлық мұғалім», «Мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін дамыту», «Цифрландыру жағдайындағы инклюзивті білім беру», «Балалардың құқықтарын қорғау саласындағы цифрландыру», «Біртұтас тәрбие және қосымша білім синергиясы», «Цифрландыру жағдайындағы білім беру мазмұнына тұрақты даму компонентін интеграциялау», т.с.с. тақырыптары бойынша секциялық отырыстар өтілуде.

Жасанды интеллектіні оқу процесінде қолданудың негізгі мақсаты – әрбір баланың AI саласында заманауи білім алуға және дамуға мүмкіндік беру.

Оқыту процесінде жасанды интеллектіні қолдану қазіргі жаңа талпыныстағы балалардың танымдық қызығушылығын, ойлау қабілетін, өз ойын жүйелеу қабілетін, қиялдау процестерін дамытуға мүмкіндік береді. Ең бастысы жасөспірімдердің оқуға, білімге деген құштарлығын арттырып, эмоционалдық-мотивациялық өрісін молайтады.

Үстіміздегі жылдың 29 сәуірінде, Саран қаласында облыстық білім беру департаментінің басшылығымен «Отбасылық тәрбие және ұлттық құндылықтар» деген тақырыпта облыстық деңгейде оқу –әдістемелік семинар өтті. Сондағы балалардың жасанды инттекті әдістерімен өз қолдарымен жасалған керемет туындыларды тамашаладық. Қазақ домбырасының өздігінен күй ойнауы, кемтар балалардың мультфильмдер құрастыруы, математикалық есептерді сөйлетуі т.с.с. оқушылардың ой еңбектерінің нәтижелері көрсетілді. Ең бізді таңғалдырғаны - мүмкіндігі шектеулі балалардың өз қолдарымен құрастырған мультфильмдері мен қиып құрастырған заттарын бізге көрсетулеріндегі эмоционалдық-мотивациялық жай –күйлері, қызығушылықтары, өзін-өзі бағалау деңгейлерінің жоғарылау сәттерін байқадық. Яғни, оқыту процесінде осындай әдістемелік технологияларды қолдану, олардың ойлау процестерінің дамуына үлкен әсер етендігі аңғарылды. Балалардың орталық жүйке жүйелерінің іске қосылуына орай, моторикалық, перифериялық дене мүшелерінің де қызметін жоғарлауына үлкен себін тигізетіндігі байқалды. Яғни, оқытуда жасанды интеллект пен цифрлық технологияларды қолдану білім алушылар үшін жаңа мүмкіндіктер ашуға қабілетін, ең алдымен кезкелген ақпараттарға тең қолжетімділікті кеңейтеді.

Сонымен қатар, жасанды интеллект оқыту процесі кезінде тапсырмаларды орындау нәтижелерін талдауға, оқушылардың білім алу қарсаңындағы дағды, шеберлік және жалпы материалдарды меңгеру деңгейін анықтап, тексеріп, дер кезінде оларды шешу жолдарын ұйымдастыруға бағыттайды.

Қазіргі кездегі оқушылардың оқулықтан, кітаптан алшақтау жағдайы басым болып тұрған кезде, осы «жасанды интеллектінің» адамзат өміріне келуі мезгілді ме, әлде әлі де психологиялық, ғылыми-әдіснамалық тұрғыдан ойланатын тұстары да баршылық. Себебі, оқушылардың, студенттердің ақпаратты қабылдаулары тікелей, ойланбай, ой елегінен өткізбей оның негізін анықтамай қабылдаулары, яғни жаттанды, қысқа мерзімді есте сақтау механизмінің нәтижелерін аңғаруға болады. Сол себепті көптеген ғалымдар өз зерттеулерінде көрсеткендей, білім беру процесінде жасанды интеллектіні жаппай қолданудың тиімді, тиімсіз жақтарын да қарастыру қажеттігі туады. Мұндағы ең үлкен қиындық көптеген аймақтарды техникалық жабдықтану жетіспейді.

Ендеше, жасанды интеллектінің жетістіктерімен қатар, ойландыратын тұстан да ескеру қажет. Олар: оқыту процесіндегі теңсіздіктің болуы, яғни барлық оқушылар, студенттер ақпараттық технологияға қол жеткізе алмайды;

Оқушылар мен ұстаздар арасындағы тікелей байланыс, өзара әрекеттесу жоғалады; әр адамның интеллектуалдық меншік, құпиялылық сапасы төмендейді, өзбетінше жұмыс сапасы төмендейді; оқушылардың үй тапсырмасын орындаулары, жоғарыда айтылғандай, ойлау іс-әрекетінсіз, автоматты түрде орындалуы; дайындайын материалдардың жоғары бағамен бағаланып, бизнеске айналуы; ақпараттық технологиялық жабдықтануы оқушыларда бірдей болмағандықтан, оқушылардың өзін-өзі

бағалауы төмендеп суицидке (күрбымда бар менде жоқ т.с.с) ұшырауы. Сонымен қоса, замануи психологиялық мәселенің бірі «жасанды интеллект» кесірінен ақпараттық технологияға тәуелділіктің өсуіне әкеліп, кейбір танымдық іс-әрекеттерді жүзеге асыруға, ойлау қабілетін төмендетіп, қажетті мәселелерді өзбетінше шешуі мүмкіндігін төмендетеді. Осы жасанды интеллектінің адам өміріндегі алатын орны мен оқу процесінде қолданудың оң, теріс жақтарын айта келіп, бір-екі сөз оның ақпараттық технологияда пайда болуын сөз етейік.

Негізінен, «жасанды интеллект» кезінде ғалым А.Тьюринг машина ойлай ала дегенді анықтайтын арнайы өлшем-белгі (критерий) ұсынғанының негізінде пайда болды дей аламыз. Ол осы белгі-өлшемге сәйкес егер сарапшы кең ауқымдағы мәселелер жөнінде диалог жүргізгенде машина жауаптарын ойшыл, парасатты адамнан айыра алмайтындай болса, машина ойлай алады деп тұжырымдады.

Осыған орай, «жасанды интеллект» идеялары адамның жұмысын жеңілдетуге арналған электр-механикалық құрылғылар-интеллекті роботтар жұмысы негізіне салынған. Жасанды интеллект программалары көбіне PROLOG, LISP немесе Smalltalk программалау тілдерінде жасалып, ең алғашқы программалардың бірін жиырмасыншы ғасырдың 50-жылдары А.Ньюэлл, Дж.Шоу және Г.Сайм жасады. Ол бірыңғай тәсілмен бір-біріне ұқсамайтын интегралдар есебі, логикалық бас қатырғышты шешу, теоремаларды дәлелдеу, сөз тіркестерін гамматикалық талдау жасауға қабілеттігі екендігі анықталды [2].

Оқыту процесіндегі бұл жаңа әдістемелік тәсілдің тиімді және керісінше жақтарын түбегейлі зерттеуді талап етеді.

Сонымен, зерттеушілер жасанды интеллектіні оқыту және жұмыс барысында қолдануда үлкен сақтықты талап етеді деп көрсетеді. Себебі жасанды интеллектіні ұйымдастырып отырған адам болғандықтан, адам факторы ұмытылмауы керек. Басқаша болған жағдайда тұлғаның «Мен» концепциясы жоғалуы мүмкін қаупі бар. Әрине, ғылым мен техниканың дамуындағы адамның ойлау қабілетінің өрістеу жемісін де жоққа шығара алмаймыз. Бұлар бірін-бірі толықтырып отыруға тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <https://www.gov.kz › details>
2. <https://www.unicraft.org › blog › ai-v-obuchenii>

ӘОЖ 378.147

БОЛАШАҚ ТӘРБИЕШІ-ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ ТУРАЛЫ

Бахтиярова Г.Р., Арыстанова Ж.Қ.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде болашақ тәрбиеші-педагогтардың кәсіби құзыреттілігін дамыту мәселесі ерекше маңызға ие. Кәсіби тұрғыдан алғанда этнопедагогикалық мәдениетті қалыптастыру үдерісі – ұлттық құндылықтарды құрайтын рухани-тарихи мұралар мен салт-дәстүрлерді ұрпақтан-ұрпаққа жеткізудің негізгі тетігі болып табылады. Бүгінгі этнопедагогика ғылым саласы халықтық педагогиканың озық тәжірибелері мен білімдерін жүйелеп, оларды педагогика заңдылықтары негізінде қазіргі заманғы оқу-тәрбие үдерісінде тиімді қолдануға жол ашады.

Жоғарғы оқу орындары студенттерінің этнопедагогикалық мәдениетін қалыптастыру – олардың кәсіби даярлығының ажырамас бөлігі. Бұл үрдіс студенттердің ұлттық негіздегі кәсіби болмысы мен этнопедагогикалық мәдениетін қалыптастырып, тәжірибеде мектепке дейінгі білім беру мен тәрбие жүйесінде ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті мен арнайы іс-шараларда халық педагогикасы құндылықтары мен дәстүрлі тәрбиенің әдіс-тәсілдерін тиімді пайдалануға машықтандырып, іскерліктерін жетілдіреді.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының «Білім жүйесі» аталатын екінші бөлімінде «білім беру жүйесінің басты міндеттері: Қазақстан Республикасына шын берілген, адал патриот азамат даярлау, ...олар мемлекеттік белгілердің мәні мен маңызын терең түсінген, халықтық дәстүрлерді қастерлейтін, ...халықтар достығының негізінде тәрбиеленген, халық, Отан, отбасы

алдындағы жеке бастың міндеттері мен құқықтарын сезінген, ...Қазақстанда тіршілік етуші қазақ халқы мен басқа да халықтардың тілін, тарихын, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрыптарын қадір тұтып игеруге пейілді азамат болуы керек», - деп нақты сараланып көрсетілген [1]. Осы талаптарды негізге ала отырып болашақ педагог-тәрбиешілерге мақсатты түрде, кәсіби білім мазмұнымен сабақтастықта этнопедагогикалық кешенді білім мен тәрбие беру, келешек жас ұрпақтың ұлттық сана-сезімін оятып, рухани-адамгершілік қасиеттерін дамытудың маңызды факторы, әрі кепілі болатыны сөзсіз. Бұл бағытта этнопедагогикалық білім берудің мазмұны тек теориялық сипатта ғана емес, практикалық әрекетпен ұштасуы тиіс. Болашақ тәрбиешінің кәсіби даярлығында халықтың тәрбиелік тәжірибесін меңгеру, ұлттық болмысты тану және оны шығармашылықпен қолдана білу қабілеттері қалыптастырылуы қажет. Этномәдени білім тәрбиешінің тұлғалық дамуына серпін беріп қана қоймай, оның кәсіби-адамгершілік ұстанымдарын да бекітеді. Сол себепті этнопедагогика білім беру мазмұнына тереңдей еніп, баланың әлемін түсінудің, оның ұлттық тамырмен байланысын орнатудың тірек тұғырына айналуы тиіс. Мұндай негізде даярланған тәрбиеші баланың этномәдени ортасына сай тәрбие беруімен қатар, ұлттың рухани-мәдени жаңғыруына үлес қоса алатын тұлға ретінде қалыптасады. Демек, этнопедагогикалық құндылықтарды кәсіби біліммен кіріктіру — болашақ педагогтің ішкі дүниесін байытып, ұлттық идеяны жүзеге асырудың маңызды кепілі болмақ.

Осы орайда біздің зерттеуімізде болашақ тәрбиеші-педагогтардың этнопедагогикалық мәдениетін қалыптастырудың ең алдымен ЖОО-дағы оқыту үдерісіндегі мүмкіндіктерін анықтап, қарастыру көзделеді. Бұл мәселеге сай зерттеу тақырыбын ғылыми теориялық тұрғыдан негіздеп, зерттеу мақсатын жүзеге асырудың педагогикалық шарттары мен әдістемелік жолдарын, оларды практикада жүзеге асырудың бағыттарын талдап, анықтау, яки, қазақ этнопедагогикасы материалдарын жоғары мектеп жағдайында 6B01201 – Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу БББ-ның білім беру үдерісіне енгізудің маңыздылығын жан-жақты саралап, сипаттау маңызға ие.

Этнопедагогикалық мәдениет – бұл халықтың ғасырлар бойы жинақтаған тәрбиелік тәжірибесін, ұлттық салт-дәстүрлері мен құндылықтарын меңгеруге негізделген кәсіби қасиет. Ол болашақ тәрбиешілердің балалармен жұмыс жасауда халықтық педагогиканың әдіс-тәсілдерін тиімді қолдану қабілетін сипаттайды. Этнопедагогикалық мәдениетті қалыптастыру тәрбиешілердің этникалық санасын, ұлттық дәстүрлерге деген құрметін және олардың тәрбиелік жұмыстағы маңызын түсінуін дамытады. Тәрбие беру үдерісінде этнопедагогикалық мәдениетті қалыптастырудың маңызы зор, өйткені ол оқушылардың ұлттық сана-сезімін оятуға, өз халқының мәдениеті мен тарихына деген құрметін арттыруға бағытталған [2].

Сонымен қатар этнопедагогикалық мәдениет – ұлттың рухани мұрасын сақтау мен оны келесі ұрпаққа жеткізудің маңызды құралы. Ұлттық құндылықтар мен тәрбиелік дәстүрлер кез келген халықтың өмір сүруінің негізгі тірегі болып табылады. Сондықтан этнопедагогикалық мәдениетті дамыту болашақ ұстаздардың кәсіби даярлығында ерекше орын алады. Бұл мәдениеттің мәні – халықтық педагогикадағы тәрбие жүйесін жан-жақты меңгеру және оны заманауи білім беру үдерісінде ұтымды пайдалану болып табылады.

Этнопедагогикалық мәдениетті қалыптастыруда ұлттық құндылықтарды меңгерту маңызды рөл атқарады. Болашақ педагог-тәрбиешілер халықтық педагогиканы құрайтын құндылықтар жүйесімен танысып, ұлттық салт-дәстүрлердің тәрбиелік мәнін терең түсінген кезде ғана оларды өз тәжірибесінде тиімді қолдана алады. Бұл құндылықтарға халық ауыз әдебиеті, мақал-мәтелдер, аңыз-әңгімелер, ұлттық ойындар және дәстүрлі өнер түрлері жатады. Әсіресе, халық ауыз әдебиеті арқылы балалардың бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыруға, адамгершілік қасиеттерін дамытуға болады.

Этнопедагогикалық мәдениетті дамытудың тағы бір маңызды аспектісі – этнопедагогикалық технологияларды қолдану. Халықтық тәрбие әдістері мен тәсілдерін кәсіби қызметте пайдалану оқушылардың ұлттық дүниетанымын кеңейтеді [3]. Мысалы, қазақ халқының тәрбие дәстүрлерінде үлкенге құрмет көрсету, кішіге ізет білдіру, ата-ананы сыйлау, қонақжайлылық және ынтымақтастық секілді құндылықтар ерекше орын алады. Бұл қасиеттерді оқыту барысында тәрбиелік шаралар арқылы жетілдіруге болады.

Этнопедагогикалық мәдениетті қалыптастыру үшін мәдени-тарихи мұраны күнделікті педагогикалық тәжірибеде жүйелі, әрі жоспарлы түрде студенттер алдында насихаттау өте маңызды. Әсіресе, оқу үдерісінен тыс өзіндік жұмыстар мен арнайы тәрбиелік іс-шараларда ұлттық өнер, әдебиет пен қолөнер элементтерін пайдалану балалардың өз халқының мәдениетіне деген қызығушылығын арттырады. Ұлттық өнер арқылы жас ұрпақтың эстетикалық талғамы қалыптасып, олардың шығармашылық қабілеттері дамиды. Қолөнер, музыкалық және би өнері, ұлттық киімдер

мен тұрмыстық бұйымдарды зерттеу – барлығы этнопедагогикалық мәдениеттің бір бөлігі болып табылады.

Бұл орайда орындалған түрлі деңгейдегі зерттеулерге жүргізілген талдаулар бізге этнопедагогикалық мәдениетті қалыптастыру мектепке дейінгі білім беру мекемелерінен бастау алып, әр білім беру жүйесінің сатысында сабақтастық табуы тиіс, әсіресе, жоғары оқу орындарында болашақ педагогтарды даярлау барысында кеңінен енгізілуі қажет. Өйткені бұл үдеріс студенттер үшін тек халықтың өткендегі тәрбие дәстүрлерін, педагогикалық мәдениетті бойына сіңіріп, үйрену ғана емес, ертеңгі маман иесі ретінде алған білімдерін отандық білім беру жүйесін дамытуда падалануға бейімдеу мен келешек үшін жауапкершілікті тәрбиелеу мәселесін де қамтиды [4]. Ұлттық педагогикадағы озық тәжірибелерді қазіргі заманауи білім беру әдістемелерімен ұштастыру арқылы ғана тиімді нәтижеге қол жеткізуге болады. Осыған байланысты, этнопедагогикалық мәдениетті дамыту – ұлттық сананы жаңғыртудың және ұлттық тәрбие жүйесін жетілдірудің негізгі шарты.

Этнопедагогикалық мәдениетті дамытудың басты мақсаты – болашақ тәрбиеші-педагогтардың ұлттық құндылықтарды сақтауға, оларды тәрбие үдерісіне енгізуге және ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуге даярлау. Бұл мақсаттың маңызы зор, өйткені ұлттық құндылықтар мен салт-дәстүрлер тек өткеннің тарихы ғана емес, сонымен қатар қазіргі заманғы тәрбиенің негізгі тірегі болып табылады. Ұлттық құндылықтарды сақтау, оларды қазіргі білім беру жүйесіне енгізу және жас ұрпаққа жеткізу – бұл ұлттық сана мен мәдениеттің үздіксіз дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Сондықтан этнопедагогикалық мәдениет тек ЖОО студентінің жеке қасиеттерін дамыту ғана емес, сонымен қатар ұлттың рухани болмысын нығайту, мәдени мұраны ұрпақтан-ұрпаққа жалғастыру міндетін де атқарады.

Этнопедагогикалық мәдениетті қалыптастырудың маңызды аспектілерінің бірі – студенттің ұлттық санасын тәрбиелеу. Ұлттық сана – бұл тұлғаның өз халқының тарихы мен мәдениетін, дәстүрлерін, тілін және ұлттық құндылықтарын түсіну қабілеті. Этнопедагогикалық білімдер мен біліктер жүйесі осы сананы қалыптастыруға бағытталған жүйелі, әрі мақсатты тәрбие үдерісін қамтиды. Сонымен қатар, этнопедагогика арқылы студенттердің адамгершілік қасиеттері мен әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік туындайды, себебі көптеген ұлттық тәрбие дәстүрлері моральдық қағидаттарға негізделген [5].

Этнопедагогикалық мәдениетті дамытудың тағы бір маңызды аспектісі – бүгінгі ЖОО студенттерінің кәсіби даярлығын жетілдіру. Сондықтан педагогикалық бағыттағы маман кадрлар даярлайтын ЖОО-ның оқу үдерісінде кәсіби даярлықты жүзеге асыратын арнайы пәндер (базалық және кәсіптендіру пәндері) мазмұнына қазақ этнопедагогикасы материалдарының іріктеліп, кәсіби даярлық бағытын ескере отырып, кешенді, әрі жүйелі енгізілуі маңызды деп білеміз.

Болашақ тәрбиеші-педагогтар этнопедагогикалық әдіс-тәсілдер мен құралдарды терең меңгеру арқылы, балалармен оқу-тәрбие үдерісінде ұлттық құндылықтарды ұтымды түрде қолдануды үйренеді. Олар қазақ халқының бай мәдени мұрасын, оның ауыз әдебиеті мен өнері (музыка, сөз өнері мен қолөнері) және мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшелігіне сай ұлттық ойындарын өз жұмысында пайдалана отырып, тәрбиеленушілерге халықтық тәрбие дәстүрлерін түсіндіру мүмкіндіктеріне ие болады. Тәрбиеші өзінің кәсіби қызметінде халықтық педагогика әдіс-тәсілдерін пайдалану арқылы балалардың дүниетанымын кеңейтіп, олардың жеке тұлғалық қасиеттерінің дамуына ықпал етеді [6]. Осылайша, этнопедагогикалық мәдениет болашақ тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, оларды педагогикалық қызметті жоғары деңгейде тиімді ұйымдастыруға психологиялық, әрі әдістемелік тұрғыдан дайындайды.

Сонымен қатар болашақ тәрбиешілерді кәсіби даярлау барысында цифрлық платформада этнопедагогикалық курстар енгізу, онлайн-кітапханалар мен цифрлық хрестоматиялар ұсыну, педагогикалық практикаларда интерактивті контент жасау дағдыларын дамыту маңызды. Цифрлық трансформация білім беру жүйесінде этнопедагогикалық мазмұнды жеткізудің жаңа, тиімді жолдарын ұсынуда. Болашақ тәрбиеші-педагогтардың этнопедагогикалық мәдениетін қалыптастыруда цифрлық технологиялар бірқатар артықшылықтар береді. Атап айтқанда, мультимедиялық құралдар мен анимациялық бейнематериалдар арқылы халық ертегілері, салт-дәстүрлері мен ұлттық ойындар интерактивті форматта ұсынылып, студенттердің қызығушылығын арттырады. Осыған қоса, этнопедагогикаға қатысты онлайн хрестоматиялар, бейнекурстар мен подкасттар цифрлық ортада білім алуға мүмкіндік береді. AR/VR технологияларының көмегімен студенттер қазақ халқының дәстүрлі тұрмыс-тіршілігін, ұлттық киім үлгілерін, салт-жораларын кеңістікте сезініп, жан-жақты тануға қол жеткізеді. Бұл – тек білім беру ғана емес, ұлттық мәдениетпен терең байланыс орнатудың да тиімді құралы.

Цифрлық трансформацияның арқасында болашақ тәрбиешілер тек теориялық білімді ғана емес, тәжірибелік дағдыларды да меңгеруіне жол ашады. Цифрлық құралдардың қолданылуы оқу үдерісінің инклюзивті болуын қамтамасыз етіп, білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктеріне жауап береді. Көріп жүргеніміздей, цифрлық технологиялар арқылы білім алу процесі уақыттың және кеңістіктің шекараларын кеңейтеді, бұл өз кезегінде тәрбиешілерге ұлттық мәдениетке қатысты жаңа ақпараттарды дер кезінде әрі тиімді меңгеруге мүмкіндік береді. Жаңа әдіс-тәсілдер мен цифрлық жобаларды қолдану болашақ тәрбиешілердің шығармашылық ойлау қабілетін арттырып, оларды ұлттық тәрбие жүйесінде инновациялық әдістерді қолдануға баулиды. Оқу үдерісіне цифрлық құралдарды енгізу олардың сыни ойлау қабілетін дамытып, өзіндік пікір қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осы артықшылықтарды нақты оқу тәжірибесінде қолдану үшін әдістемелік тұрғыдан жүйелі тәсілдер қажет. Біріншіден, этнопедагогика курстары қазіргі білім беру платформаларында (Moodle, Google Classroom) жүргізіліп, оқу процесі онлайн және офлайн форматтарда тиімді ұйымдастырылуы тиіс. Екіншіден, интерактивті сабақ үлгілері мен жобалық оқыту элементтері, мысалы, «Қазақтың отбасы тәрбиесі» немесе «Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні» тақырыптарында онлайн квест, бейнесабақ, викторина немесе ұжымдық презентациялар ұйымдастыру ұсынылады. Үшіншіден, болашақ тәрбиешілердің цифрлық сауаттылығын дамыту мақсатында оларды интерактивті ертегі құрастыру, мультимедиялық контент жасау, ұлттық тақырыптағы мобильді қосымшалармен жұмыс істеуге үйрету маңызды. Осы әдістер арқылы болашақ мамандар этнопедагогикалық құндылықтарды заманауи технологиялармен ұштастырып, оны мектепке дейінгі тәрбие үдерісіне тиімді енгізе алады.

Тұжырымдай келе айтқанда, бүгінгі болашақ тәрбиеші-педагогтың ішкі әлемі бай, ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігі мол, рухани дамыған және цифрлық трансформация үдерісінде еркін бағдар ұстай алатын тұлға болуы қажет. Осы қасиеттерімен ол мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде, этнопедагогиканың практика алаңында өзінің кәсіби мәдениеті мен педагогикалық шеберлігін көрсетуге мүмкіндік алып қана қоймай, өзінің ұлттық тұлғалық санасы мен мәдениетін қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319. – 5 б.
2. Федорова С.Н. Формирование этнокультурной компетентности будущих педагогов: Автореферат д-ра пед. наук. – М., 2006 – 34 с.
3. Коновалова Л.В. Учитель в многонациональном регионе: Программа спецкурса и методические рекомендации для студентов и молодых педагогов. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2000 – 12 с.
4. Кукушин В.С. Этнопедагогика и этнопсихология: учебник для студентов / В.С. Кукушин, Л.Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000 – 8 с.
5. Поштарева Т.Н. Формирование этнокультурной компетентности // Педагогика. – 2005 – № 3 – С. 35-42.
6. Кожаметова К.Ж. Развитие этнопедагогики как науки и учебной дисциплины за годы независимости Казахстана. // Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки». – 2011. – №3 (34). – С. 30-35.

ӘОЖ 371.31

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАР - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

Бердібай С.Е., Ишанов П.З.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бүгінгі таңда бастауыш мектеп білім беруді дамытудың негізгі бағыты бастауыш мектеп оқушысы дамуына қажетті кеңістікті жасауға және бастауыш мектеп оқушысының жеке дамуы үдерісіне кешенді жетекшілік етуге жағдай туғызумен байланысты болып отыр. Бастауыш мектеп оқушысының өмір сүріп отырған әлеуметтік ортада өзін-өзі тануына, дамуына, сол ортада жағымды

мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруды бағытталған жүйелі жұмыстың алғашқы көшін бастаушы мектеп кезеңде бастау керектігі белгілі.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы – ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Бұл құжатта білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын толыққанды жүзеге асыру үшін білім алушылардың бойында қалыптастырылуы тиіс құндылықтар мен тәрбиенің мақсаты, міндеттері айқындалады. «Біртұтас тәрбие бағдарламасының» мақсаты: жалпыадамзаттық және құндылықтарды бойына сіңірген еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеу болып анықталған [1].

Бастауыш мектеп кезеңде бастауыш мектеп оқушысының психикалық және тұлғалық қасиеттері дамиды, іс-әрекеттің түрлі де кең спектрін белсенді түрде игере бастайды. Дәл осы шақта бастауыш мектеп оқушысының өзіндік санасы мен өзінің іс-әрекетіне баға беру қабілеті қалыптасады, алғашқы әлеуметтену кезеңінің есігі ашылып, бастауыш мектеп оқушысы мәдениет әлеміне, жалпы адами құндылықтарға, адамдар әлемімен, заттармен, табиғатпен және өзінің ішкі әлемімен қарапайым қатынастар орнатады.

Белгілі бір іс-әрекетке қатыса отырып, бастауыш мектеп оқушысы жас ерекшелігіне сәйкес білімді, біліктер мен дағдыларды игеріп, өз мінезінің ерекшелігін байқатады, психика мен мінез - құлқының жеке жақтарын дамытады.

Бастауыш мектеп кезеңіндегі жас шағы дамудың бір-бірінен біршама өзгеше кезеңдерін қамтиды. Бастауыш мектеп бастауыш мектеп оқушысылық шақтың әрбір кезеңі психофизиологиялық дамудың өзіне тән ерекшеліктерімен, ал әрбір бастауыш мектеп оқушысы тек өздеріне ғана тән жеке ерекшеліктерімен сипатталады.

«Мәдениет» «іс-әрекеттің» жан-жақты сипаттамасы ретінде әлеуметтік- гумандық бағдар ұсынады және кез-келген іс-әрекет бағытын, оның құнды психологиялық ерекшеліктері мен нәтижелерін анықтайды. Мәдениетті игере отырып, жас бүлдіршіннің рухани мазмұнын, яғни мінез - құлық көзқарастарын қалыптастырып, өзін-өзі басқару мен өзін-өзі сипаттау белгілерін, эстетикалық талғамдарын игереді.

Мәдениет – адамдардың бірлесе ғылыми моральдық-әлеуметтік, көркем және техникалық құндылықтар жасаудағы қарым-қатынастар жиынтығы болып табылады. Мәдениеттің мәні адамның өзіндік еңбегіне байланысты туындайтын өнім деуге де болады.

Мәдениет ұғымын ғылыми тұрғыда алғаш рет философтар анықтап, мәдениет сөзі «құрмет тұту, сыйлау, құрметтеу, табынушылық» деген мағына бере отырып білімсіз және тәрбиесіз адам еш уақытта мәдениетті бола алмайды, білім мен тәрбие мәдениеттің қайнар бұлағы деп көрсетеді [2].

Ұлы неміс философы И.Кант мәдениет тек адамға ғана тән қабілет деп қарастырып, адам бойындағы қайырымдылық пен ізгілік қасиеттерді басты орынға қояды. Канттың айтуынша «мәдениет» бостандыққа баратын жол деп қарастырады.

М.С.Каган еңбектерінде мәдениеті ұғымы оның тұтастығы мен жинақтылығында екені, оны жүзеге асырудың нақты түрлерімен қоса айтылады. Мұндай жанасу жеке тұлға мәдениетінің қалыптасу ерекшеліктері, мінез - құлық мәдениетінің қалыптасу мәселелерін айқындайды.

Психолог З.Фрейд мәдениет – «жеке адам психикасының қоғамдық экранындағы көрінісі», жеке тұлғаның өміріндегі өмірлік тәжірибе мен жинаған білімін қамтып, адам бастауыш мектеп оқушысының қарым- қатынасын бір тәртіпке келтіретінін қарастырған .

Социологтар Т.С.Элиот, К.Леви-Строс және т.б. мәдениет ұғымына кең тұрғыда талдап қарастырған.

Т.С.Элиот «мәдениет дегеніміз – белгілі бір жерді мекендейтін халықтың тұрмыс тіршілігі» деп, мәдениеттің нышандарын сол халықтың өнерінен, әлеуметтік жүйесінен, дінінен, салт-дәстүрлері мен қалыптасқан дағдылар деп қарастырған.

Жеке тұлға өзінің іс-әрекетінде мәдениетті игеруі оның түрлі ортада өмір сүретін адамдар бірдей қажеттіліктерге ұмтылады.

Сонымен мәдениет – жеке тұлғаның табиғи және әлеуметтік қасиеттерін біріктіріп, мәдениетті өмір жасаушы тұлға болып табылады.

Мәдениетті адам – ұлттық сана сезімі оянған (ана тілін, төл мәдениетін, тарихын, ата дәстүрін игерген) рухани биік, имандылық, табиғилық, еңбекқорлық және т.б. ізгі қасиеттерге тән адам.

Қазіргі ғылыми педагогикалық еңбектерді алсақ оқушыларының тәрбиесі басты мәселе болып, ондағы бастауыш мектеп оқушысының қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда ұлттық мәселелер көп қарастырылған. Мәселен С.Ұзақбаева, С.Қалиев және т.б. ғалымдардың жұмысында бастауыш мектеп оқушысы мен отбасы тәрбиесіндегі мәдениет мәселесі көрсетілген .

Бастауыш мектеп оқушыларының мінез-құлқын қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың мазмұны:

- «мораль», «мінез - құлық» ұғымдарындағы мәдениеттілік;
- жеке бастың гигиенасы, тазалық мәдениеттілігі;
- сыпайылық пен сөйлеу мәдениеті;
- қоғамдық орындар мен ұйымдардағы мәдениеттілік;
- көшеде, жол көліктеріндегі мәдениеттілік;
- қонақтағы, қонақ күтудегі мәдениеттілік.

Ийна Аасама мінез-құлық мәдениетіне мынандай анықтама береді: адамзат қоғамы мәдениетінің ажырамас құрамдас бөлігі, оның негізінде қоғамда үстем болып отырған, адамның мінез-құлық нормаларын айқындайтын мораль жатыр. Мораль қоғамдық сана формаларының бірі болып табылады деп көрсетеді.

«Мораль» - «адамның түпкілікті ажыралып тұратын сипаттамасы», «адам мен қоғам арасындағы байланыс құралы, жекелік және қоғамдық мүдделерді сәйкестендіретін, адамдардың өзара қатынасын басқаратын мәдени- әлеуметтік механизмнің бірі» табылады деп Б.Диденко көрсетеді.

Мінез - құлық моральдың мінез-құлықтық тарапы болып, яғни кең мағынадағы «мораль» ұғымы құрамында «мінез - құлық» ұғымы да енеді.

Мораль дегеніміз – адамдардың бір біріне деген міндеттері мен қарым- қатынасын айқындайтын мінез-құлық нормалары мен ережелерінің жиынтығы. «Мораль» латын тілінде «мінез - құлық» ұғымын білдіреді. Моральдық принциптер мінез - құлықтың мазмұнын жалпы түрде анықтайды.

«Мінез - құлық – адам бойындағы гуманистік құндылық, әдеп ұғымы». Адамның моральдық бейнесі, психикасы оның іс-әрекеті үстінде дамиды, ал іс-қимылдың алғашқы іргетасы бастауыш мектеп оқушысылық кезде қалыптасады.

Бастауыш мектеп оқушыларының (6-9 жас) қоғамдық және отбасы тәрбиесінің қолайлы жағдайларында құрбыларына, сынып жетекшіне, мектеп ұжымына деген сезімі анық байқалады. Бастауыш мектеп оқушысылар айналадағыларға ізетпен қарайды, мейірімді де сезімтал, үлкендердің ескертпелеріне зейінді, оларға қатты толғаныспен қарауға бейім оңай араласып кетеді. Өздерінің қылықтарын мадақтауды қуанышпен қабылдап, әлі де жақсырақ қылықтар істеуге дайындықтарын білдіреді.

Бастауыш мектеп оқушыларының мінез-құлық мәдениетін жұмыстарда қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру мен қалыптастыру процесі әр түрлі әрекеттер – оқу, еңбек ету, ойнау арқылы өтеді.

Бастауыш мектеп оқушыларының сынып жетекші оқу жылының басталысымен оларды мінез - құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру дәрежесін есепке алады. Алғашқы күндерден бастап өз ойында күдік тудырып жүрген бастауыш мектеп оқушыларымен қандай жұмыс жүргізу керек екендігін; бастауыш мектеп оқушысылар сезімін тереңдете түсіп, өзге адамзатпен қарым-қатынаста ерекше көзге түсетін мейірімділік қасиетін дамыту қажет. Мінез-құлық нормалары мен ережелеріне сай істеу; қарама-қарсы мінез-құлық көрсететін бастауыш мектеп оқушысыларды қалай қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру керектігі жөнінде сынып жетекшілердің талқылағаны жөн. Бұл оқушыларының мінез-құлық дағдылары мен әдеттерін үлкендерге құрметпен қарауды, достық өзара қарым-қатынас пен ұжымшылдық бастамасын, мейірімділік, достық, шыншылдық, адалдық, сипаттылық жөніндегі,

Отанымыз пен еңбек адамдары жөніндегі моральдық түсініктерін қалыптастыруға тәрбиеге дифференциалды, дара тәсілді жүзеге асыруға көмектеседі, заттарға ұқыптылықпен қарауға қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда де көмегін тигізеді.

«Адамның іс-әрекеті мен мінез-құлқынан да әдемілік, сұлулық көрініс таппайынша, мінез - құлық парасат тәрбиесі көздеген мұратына жете алмайды» - деп жазады Ғ.Дүкенбаева бастауыш мектеп оқушысыларды мінез - құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру еңбегінде [3].

Бастауыш мектеп оқушысыларды саналы және мәдениетті етіп қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда маңызды психологиялық жағдай – бастауыш мектеп оқушысының жақсы эмоциялық күйде болуы, бұлшық еті мен жан дүниесін, өзін- өзі қолайлы сезінуі. Көпшілік жағдайда қоршаған ортадағы қарым-қатынас стиліне, мектептегі және отбасындағы жағдайларға байланысты.

Жалпы «шарт» термині философияда – заттың айнала қоршаған құбылыстарға қатынасын және оның оларсыз өмір сүре алмайтындығын айқындайтын философиялық категория ретінде сипатталады. Шарт – айнала қоршаған құбылыстардың өмір сүруін қажет ететін объектілер кешенінің маңызды компоненті. Осыған сәйкес «шарт» терминін заттың, құбылыстың пайда болуы мен мүмкіндігін және оның ары қарай өмір сүруі мен дамуын қамтамасыз ететін жағдай, орта, хал

ахуал екендігін анықтауға болады. «Педагогикалық шарт» ұғымына анықтама бергендер қатарынан А.М. Сембаева, Ә.Т. Өтебаеваны және т.б. атауға болады.

А.М. Сембаева «Педагогикалық шарт дегеніміз – тұлғаның жан-жақты дамуына, тәрбиесіне, қалыптасуына ықпалдық ететін білім беру үдерісіндегі жағдайлар» деген анықтама береді [4].

Ә.Т. Өтебаеваның зерттеуінде педагогикалық шарттар – қалыптастыру үшін бағытталған сынып жетекшінің, ата-аналар мен әлеуметтік ортаның тарапынан жасалған жағымды жағдайлар [5].

Біз педагогикалық шарттарды оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру мақсатына бағытталған, өзара байланыста жүзеге асатын жағдайлар жиынтығы деп тұжырымдадық. Соған сәйкес, коммуникативтік біліктерді қалыптастыру тәсілдерін, формаларын, құралдарын жүзеге асырушы педагогикалық шарттарды төмендегідей анықтадық:

Біз педагогикалық шарттарды бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру мақсатына бағытталған, ынтымақтаста жүзеге асатын жағдайлар кешені деп анықтадық.

1. Бастауыш сынып оқушыларын жағымды мінез- құлыққа ынталандыру, яғни балалардың мінез-құлық нормаларын игеру үшін қажетті танымдық үдерістерін дамыта отырып, өзге оқушыларға деген жағымды көзқарастарын, толеранттылықтарын қалыптастыруға мүмкіндік беретін ынталандыру шараларын жүзеге асыру.

2. Бастауыш сынып оқушыларын өзара бірлескен іс-әрекетке баулу, яғни балалардың ұжым ішіндегі өз орнын сезінуіне мүмкіндік туғыза отырып, ұжым үшін ортақ іс-әрекетті орындауға жауапкершіліктерін, достық қатынастарын, тұлғалық ерекшеліктерін дамытуға жағдай жасау.

3. Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру арқылы бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру үдерісінде тұлғаға бағдарланған тұғырды қолдану, яғни балалар арасындағы тұлғалық, субъект-субъектілік қатынастарды орнатуға, бастауыш сынып оқушысының жеке тұлғалық ерекшелігін ескере отырып, ортада өз ойын еркін жеткізуге жағдай тұғызу.

Біздің ойымызша, ұсынылып отырған педагогикалық шарттар бастауыш мектеп оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда ұйымдастырылған жұмыстардың мазмұнын және әдістемесін жасауға және әдістерін таңдауға негіз болады.

Педагогикалық шарттарды бастауыш мектеп оқушысының қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырушы барлық үлкен адамдар бірлікте жұмыс істей отырып, жүзеге асыруы тиіс. Сондықтан, бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру бойынша қалыптастырушы эксперименттің басы сынып жетекшілер мен ата-аналардың қажетті теориялық дайындығын және педагогикалық іс-әрекетті ұйымдастыру қажеттігін талап етеді.

Бастауыш мектеп оқушысылар жаңа әдет-дағдыларды, мінез-құлықтың мәдениеттілігін еңбек үстінде, басқаларға еліктегенде, іскер бастауыш мектеп оқушыларымен бірлесіп еңбектену кезінде игереді. Сонымен ұйымдастырылған жұмыстар, яғни бастауыш мектеп оқушыларымен бірге өткізілген іс-шарлар, шығармашылық ойында, еңбек тәрбиесінде оқушыларының әлеуметтік сана сезімі қалыптасады, мінез-құлық қасиеттері дамиды, өзара қарым-қатынастары қалыптасады.

Зерттеу жұмысымызда ғылыми еңбектерді зерттей келе ұйымдастырылатын тәрбие жұмысының жоспарын жасауда жұмыстардың құрылымдық үлгісін және оған қойылатын әдістемелік, педагогикалық тұрғыдағы талаптарды көрсетіп жасадық. Ұйымдастырылған тәрбие жұмысы бастауыш мектеп оқушысының жас мөлшеріне, психологиялық ерекшеліктеріне, білім деңгейіне сай белгіленуге тиіс.

Біз зерттеу барысында тақырыпқа сәйкес тәжірибелік-эксперимент жұмысының жүйесі мен мазмұнын, негізгі жолдары мен нәтижелерін сипаттап, салыстырмалы түрде дәлелдеп, жинақтадық. Бастауыш мектеп оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың жолдары мен тәжірибелік-эксперимент жұмыстарының нәтижелі қорытындысын шығарып, әдістемелік ұсыныстар жасауды қарастырамыз.

Осы мәселені оңтайлы шешу мақсанда айтарымыз, тәрбие бағытындағы жүргізілетін жұмыстар бастауыш мектеп оқушыларының жас шамасына сай болуы талап етілсе, танымдық және тәрбиелік мазмұны терең әрі қызықты ұйымдастырылуы тиіс. Ол үшін сынып жетекші тәрбие жұмыстарын жоспарлаған кезден бастап, бастауыш мектеп оқушысыларға қоғам тарапынан қойылатын талаптарды, өмірде өз орнын адаспай табу үшін, қандай қасиеттерді бойына сіңіріп меңгеруі қажет деген сауалды жадында ұстап, олардың мінез-құлықтың мәдениеттілігінің ерекшеліктерін ескергені абзал. Мәдени мінез-құлықты қалыптастырудағы негізгі педагогикалық шарттардың бірі – оқушыларының жас шамасы мен олардың түсіну қабілеттерін ескере отырып, тәрбие процесінің сабақтастығын сақтау болып табылады.

Тәрбие жұмысы бастауыш мектеп оқушыларымен дұрыс қарым-қатынас орнатудан басталады. Бастауыш мектеп оқушыларының тиімді мінез-құлық тәжірибесін жинақтауы үшін ең қызықты деген шаралар санының да оларға бастауыш мектеп оқушысыларды қатыстырудың дәрежесі де ешқандай рөл атқармайды. Ең бастысы – сынып жетекші мен оқушыларының өзара қарым-қатынас стилі, ал мұның өзі бастауыш мектеп оқушысыларға деген ақылға сыйымды, талапқа сай сүйіспеншілікке, бастауыш мектеп оқушысыларға деген терең құрметке негізделуі тиіс. Бастауыш мектеп оқушысының саналы тәртіпке және мінез-құлықтың мәдениетіне қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың маңызды шарты және құралы – сынып жетекшілердің және бастауыш мектеп оқушыларының өзара қарым-қатынасының дұрыс болуы деп негіздейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы // Қазақстан Республикасының оқу-ағарту министрлігінің №194 бұйрығы, 30.07.2024.- Астана, 2024.
2. Урунтаева Г.А. Бастауыш мектеп ұйымдарда қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру мен білім берудің инновациялық іс-әрекеттерін қалыптастыру жолдары. – Өскемен: «Медия-Альянс», 2007. – 293 б.
3. Дүкенбаева Ғ. Бастауыш мектеп оқушысыларды ойын арқылы мінез - құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру: Әдістемелік құрал. -Алматы: Рауан, 1992.-356.
4. Сембаева А.М. Педагогические условия формирования самооценки учащихся начальных классов: автореферат кандидата педагогических наук. – Алматы, 2006. – С. 25.
5. Өтебаева Ә.Т. Ауыл мектебі бастауыш мектеп оқушысыларын рухани мінез - құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың педагогикалық шарттары: педагогика ғылымдарының кандидаты ... авторефераты. – Алматы, 2007.

ӘОЖ:378.015

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҮҚПАЛЫ

Бисембаева А.Ж.¹, Мухамбетова А.Ж.²

¹№61 жалпы білім беретін орта мектебі, Ақтөбе, Қазақстан

²Мәлік Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектебі, Ақтөбе, Қазақстан

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамыту маңызды мәселелердің бірі болып отыр. Заманауи интеллект, оның ішінде жасанды интеллект (ЖИ) және цифрлық технологиялар, осы құндылықтарды жаңа деңгейге көтеріп, жас ұрпаққа жеткізудің тиімді жолдарын ұсынады.

Цифрлық дәуір – бұл технологиялық жетістіктер мен ақпараттық коммуникацияның жылдам дамуы кезеңі, мұнда жасанды интеллект (ЖИ) маңызды рөл атқарады. ЖИ ұлттық болмыстың қалыптасуына, мәдениет пен дәстүрдің дамуында жаңа көзқарас ұсынады. Бұл мақалада цифрлық дәуірдің ұлттық болмысты қалай өзгертетіні, сондай-ақ ЖИ-дің мәдениет, білім, экономика және әлеуметтік өмірге әсері қарастырылады.

Қазіргі кезде жасанды интеллект оқыту мен қабылдау сияқты жалпылама бағыттармен қатар шахмат ойнау, математикалық теорияларды дәлелдеу, поэтикалық шығармалар жазу, қозғалысы жоғары және жылдам көшелерде автомобиль жүргізу, ауруды дәл анықтау сияқты ғылымның нақты бағыттарын қамтиды. Жасанды интеллект саласы кез келген интеллектуалды мәселені қамтиды және ғылымның нағыз әмбебап саласы болып саналады [1].

Цифрлық дәуір ақпараттың енгізілуі, сақталуы және таратылуы бойынша жаңа мүмкіндіктерді ашады. Бұл кезеңде интернет, мобильді технологиялар және үлкен деректер ұлттық мәдениет пен әлеуметтану салаларында терең өзгерістер енгізді. Цифрлық кестенің көмегімен адамдар бір-бірімен еркін байланысқа шығып, өз мәдениетінің ерекшеліктерін танытуға мүмкіндіктер алды.

ЖИ-дің ұлттық болмысқа әсері бірнеше негізгі аспектілерден тұрады. Алдымен, ЖИ мәдениетаралық диалогты дамытуға ықпал етеді. Жиі жаңартылатын тілдік модельдер, аударма жүйелері мен мәдениет таныстыру бағдарламалары ұлттық шекараларды бұзып, әлемдік деңгейде

өзін-өзі танытуға жол ашады. Мысалы, қазақ тілін автоматты түрде танитын жүйелердің дамуы ұлттық мәдениет пен әдебиетке деген қызығушылықты арттыра алады.

Алдымен, жасанды интеллекттің ұлттық болмысқа қалай әсер ететінін анықтауымыз қажет. ЖИ технологиялары мәліметтерді жинау, талдау және өңдеу қабілетінің арқасында біздің күнделікті өміріміздің көптеген аспектілерін өзгертеді. Мысалы, мәдениетіміз бен тілімізді сақтау және дамыту тұрғысында ЖИ мүмкіндіктері зор. Мультимедиялық контент, әлеуметтік желілер және онлайн білім беру платформалары арқылы ұлттық мәдениетіміздің элементтері халықаралық сахнада кеңінен тарала алады. Алайда, мұндай технологиялық ықпал ұлттық сипатымызды жоюы немесе өзгертуі мүмкін, себебі жаһандану процестері ұлттық ерекшеліктердің әлсіреуімен байланысты.

Екіншіден, жасанды интеллекттің қоғамдық қатынастарға енгізілуі ұлттық болмысымызды қайта анықтауға да ықпал ете алады. ЖИ адамдар арасындағы қарым-қатынастарды өзгертуде айтарлықтай рөл атқарады. Мысалы, әлеуметтік желілердегі алгоритмдер біздің қызығушылықтарымыз бен пікірлерімізді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл соның нәтижесінде ұлттық мәдениетке тән пікірталастар мен дәстүрлердің негізін құрайтын элементтер жұмыс істей алмай қалуы мүмкін.

Сондай-ақ, білім беру және ғылым саласында ЖИ-дің енгізілуі ұлттық болмысымызды жаңадан терең түсінуге көмектеседі. Жасанды интеллект білім беру жүйесіндегі тиімділікті арттырады, бірақ ол сонымен бірге ғылым мен білімнің ұлттық үлгілерін өзгертуі мүмкін. Мәліметтер мен ақпараттың жаһандық түрде өсуі ұлттық білім беру жүйелерінің біркелкілігіне әкеліп, әр елдің ұлттық мәдениетінің өзіндік ерекшеліктерінен айрылуын қаупіне соқтырады.

Ұлттық құндылықтар – бұл әр халықтың мәдени ерекшелігін, дәстүрін, рухани мұрасын сақтайтын маңызды элементтер. Қазақ халқының ұлттық құндылықтары қатарында тіл, дәстүр, өнер, салт-санасы, адамгершілік қағидалары, отбасы құндылықтары ерекше орын алады.

Мектеп мұғалімі ретінде біз ұлттық құндылықтарды оқушыларға жеткізу мен үйретудің жаңа жолдарын қарастыруымыз қажет. Осы орайда, заманауи интеллект құралдары көмекке келеді.

Заманауи интеллект жасанды интеллектке негізделген технологияларды, деректерді өңдеу, талдау жүйелерін қамтиды. Білім беру саласында бұл құралдар ұлттық құндылықтарды насихаттау мен үйретудің жаңа тәсілдерін ұсынады: Заманауи интеллект пен ұлттық тәрбие үйлесімі. Ұлттық тәрбие оқушылардың патриоттық сезімін арттырып, олардың ұлттық болмысын қалыптастырады. Заманауи технологиялар бұл процесті қызықты әрі тиімді етеді. Мысалы, ұлттық ойындарды компьютерлік бағдарламалар арқылы үйрету, тарихи тұлғалар туралы деректерді виртуалды шындық арқылы көрсету оқушылардың білімін тереңдетеді.

Қорытындылай келе, ұлттық құндылықтар мен заманауи интеллект үйлесімі – уақыт талабы. Білім беру саласында осы екі бағытты біріктіре отырып, біз оқушылардың бойында ұлттық сананы қалыптастырып қана қоймай, оларды жаңа технологиялар дәуіріне дайындай аламыз. Мұғалімдер бұл үрдісті тиімді пайдаланып, жаңа әдістерді енгізуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жасанды интеллект: Жаңашыл әдіс: Оқулық-ауд. М.Е.Мансұрова, К.С.Дүйсебекова, С.З.Сапақова.- Алматы, 2013
2. Iexoroulou, D., & Kalliris, G. (2020). Artificial Intelligence and Cultural Heritage: Opportunities and Challenges.

УДК 316.356.2:37.035:008(574)

АКАДЕМИЧЕСКОЕ ПИСЬМО КАК ВАЖНЫЙ ПУТЬ ОЦЕНИВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ

Булатбаева К.Н.
КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан

Актуальность исследования определяется возросшими требованиями к навыкам академического письма обучающихся, так как международная система зачисления в зарубежные вузы требует написания научного эссе. Казахстанская система обучения имеет утвержденную систему статуса педагога по четырем категориям, предполагающую ведение научного исследования и его научного

описания, опубликования. Это послужило поводом для проведения эксперимента со студентами первого курса педагогического университета при изучении практического курса русского языка.

Методологические основы академического письма как объекта изучения. В целях определения содержания работы по академическому письму были изучены имеющиеся научные труды, среди которых отобраны наиболее значимые для настоящего исследования. Таковыми оказались научные труды К.Н.Булатбаевой [1], Капеновой Ж.Ж. [2, 3, 4] Т.В.Леонтьевой [5], О.С.Тумановой [6], И.И.Ковалевской [7], Е.А. Комочкина и Т.В. Селезневой [8], группы исследователей Ю. М. Кувшинской, Н. А. Зевахиной, Я. Э. Ахапкиной, Е. И. Гордиенко [9].

В учебном лингводидактическом словаре К.Н.Булатбаевой [1] отмечается функциональный подход к обучению языкам и выделены основополагающие единицы обучения для функционально-коммуникативного обучения (функциональные единицы обучения, лексическая компетенция, грамматическая компетенция, авторская позиция и др.). Ж. Ж. Капенова в своих научно-методических исследованиях системно рассматривает аспект формирования стилистической компетенции учащихся в обучении русскому языку [2], а также предлагает концептуальные идеи по формированию навыков написания отдельных жанров академического письма [2, 3]. Российские исследователи [5-9] дали научно-методическое описание разным аспектам академического письма как неотъемлемой части содержания работы по формированию функциональной грамотности современных учащихся.

Анализ международного опыта по рассматриваемой проблеме показывает наличие научных и практических работ для обучающихся вузов. Наряду с отмеченными ранее научными трудами и учебными изданиями [1-4], нами изучено содержание учебников и учебных пособий, практикумов по теме академического письма, по которым можно проследить концептуальные подходы авторов к объекту нашего исследования.

И.М. Зашихина в работе «Академическое письмо: дисциплина или дисциплины?» [10] отмечает, что в зарубежные вузы поступают школьники с начальными навыками академического письма, а в вузах этот курс находит реализацию в нескольких курсах соответственно стандартной программе широкого объема, предусматривающей как узкопредметные, так и межпредметные области. При этом автор статьи предлагает новый подход к организации процесса обучения академическому письму на разных этапах с учетом трудностей: трехуровневое обучение с ранжированными группами учебных компетенций по созданию текста определенного жанра, каждый из которых охватывает ряд учебных компетенций, необходимых для создания определённого научного продукта. В этом аспекте автором выделяется три типа сложности текстов академического письма: 1) учебный текст, 2) научная статья в большей степени обзорного или аналитического плана, связанная с профессиональной деятельностью, 3) научная статья, описывающая прикладное или теоретическое исследование высокого уровня. Соответственно предложены три курса для изучения в школе, на уровне бакалавриата и магистратуры: 1) «Основы академического письма»; 2) «Письмо для профессиональных целей»; 3) «Письмо для научно-публикационных целей».

Проблема введения этого функционального курса на этапе школы рассматривается в статье Анны Седельниковой «Обучение академическому письму в современной школе»[11]. Автор предлагает представить академическое письмо как самостоятельный учебный предмет, который нужно интегрировать в уроки иностранного языка, изучать его системно, знакомить учеников с материалами по подготовке к экзаменам GCSE и SAT, так как именно в них можно найти подробное и доступное описание подготовки написания любых видов письменных работ.

В учебном пособии И.Б.Короткиной [12] оригинальным следует считать структуру подачи материала: описаны концептуальные позиции к проблеме обучения академическому письму и модели научных текстов, рассмотрен процесс замысла, реализации и публичной презентации, затем следует организация обучения созданию научных текстов, обращается внимание на логические и синтаксические аспекты научного текста.

Учебник для вуза «Developing Academic Literacy» Меняйло В.В. [13] содержит систему заданий по лексике научной речи английского языка. При этом англоязычная лексика, функционирующая в научных текстах, представляется с опорой на морфологическую и синтаксическую систему. Интересен опыт описания статистической информации, постановки и лексического оформления целей и задач исследования.

В учебнике и практикуме для вуза Ю.М.Кувшинской, Н.А.Зевахиной, Я.Э.Ахапкиной, Е.И.Гордиенко [9], наряду с традиционными подходами к описанию оформления текстов разных жанров научного стиля, значительным плюсом можно считать представление системных заданий по предупреждению типичных ошибок лексического и грамматического плана. Специально

сгруппированные типы ошибок служат отправным материалом для размещения заданий в дидактически правильной последовательности в целях предупреждения часто допускаемых лексико-грамматических нарушений.

Изучен опыт педагогов-практиков российских школ. Об оптимизации работы над формированием умения академического письма у обучающихся старшей школы пишет учитель школы-гимназии «Лаборатория Суалахова» Руденок Е.А. (г. Сургут) [14]. Автор публикации отмечена важность изучения академического письма в профильных классах, необходимость готовности к вузовскому этапу обучения, когда обучающиеся всегда имеют дело с академическим письмом при изучении разных курсов. Следует подтвердить эту мысль педагога, так как проведение интервью и бесед с педагогами вуза показало, что преподаватели отмечают неумение студентов начальных курсов переработать и тезисно оформить изучаемый научный текст, писать рефераты, курсовые работы, готовить доклады на конференциях, оформить проектно-исследовательские работы. Между тем академическое письмо – один из путей социализации личности в научной среде, нужно рассматривать эту работу как социальную практику в условиях партнерских отношений (Е.А.Руденок). Еще один важный вывод из опыта педагога – при обучении педагогическому письму в качестве ключевой единицы обучения следует брать абзац. Мы можем с лингводидактической позиции немного подкорректировать педагога-исследователя, что абзац следует считать в большей степени техническим делением текста. Более правильным понятием-термином следует считать сложное синтаксическое целое (ССЦ), так как именно оно представляет собой фрагмент текста, выделяемый на семантической основе (ССЦ может совпадать с абзацем или вбирать два или более абзацев). Обращение к академическому письму в школе следует обосновывать сложностью и длительностью развиваемого комплекса компетенций (Е.А.Руденок). Также следует обратить внимание на методику представления текстов академического письма («организационные техники»): работа над целью, моделирование способов её достижения, анализ основной структуры, работа с шаблонами по заданным темам (при этом учитывается семь модусов: повествование, описание, иллюстрация, процесс, сравнение и контраст, причинно-следственная связь и убеждение).

Следует отметить имеющиеся научные издания отечественных исследователей. Так, костанайские лингвисты-исследователи А.А.Баяхметова и М.Ж.Дусенбина в учебном пособии для вуза «Академическое письмо. Язык и стиль академического письма» акцент делают на научный стиль, организацию научного текста в целом, аспекты компрессии научного текста с позиции важности и второстепенности информации, композиционно-смысловой организации научного текста и методические пути работы над текстами разных научных жанров [15]. В книге для вуза Е.Т.Оспанова «Академиялық жазылым» [16] описано содержание академических текстов, особенности организации процесса обучения академическому письму, методические приемы работы над написанием вступлений, гипотезы и ее структуры, над оформлением анализа фактов, над соблюдением научной этики, что также будет учтено в настоящем исследовании.

Дополнительным плюсом в работе североказахстанских ученых А.Г.Ибраевой и Т.В.Ипполитовой является описание опыта французской высшей школы, разграничивающей три вида исследований: «memoire d'étude» – учебное исследование на первом курсе магистратуры, «memoire de recherche» – научное исследование и «memoire professionnalisé» – профессиональное исследование на втором курсе магистратуры для исследовательского и профессионального направления [17].

Подытоживая международный и отечественный опыт, отметим основные линии работы по обучению академическому письму в 10-11 классах: обязательность введения в школьную практику отмечаемого содержания в целях системной и целенаправленной работы (из-за необходимости длительного времени для формирования необходимых навыков) по профильно-направленной академической письменной речи, учет универсальности общих требований к оформлению текста научного стиля (цель создания текста, логика речи, учет адресата, маркированные лексические и грамматические средства, межстилевая лексическая и грамматическая синонимия), отбор жанров академического письма с позиции практической значимости и возраста учащихся, представление особенностей оформления текстов разных жанров (цель текста, композиция, речевые клише, этический аспект выражения мыслей, цитирование, косвенная речь, методы и приемы представления имеющихся результатов предыдущих исследований и т.д.).

На основе анализа этих работ мы определяем понятие академического письма с лингводидактической позиции на основе ключевых аспектов работы по академическому письму, которые должны быть представлены в качестве содержательного компонента по формированию навыков академического письма на языковых уроках в школе и вузе.

Академическое письмо с позиции лингводидактики определяется нами как 1) совокупность жанров научной письменной речи, минимизированная для учебных целей (в контексте: *содержание академического письма для определенного класса*); 2) методический объект обучения на языковых уроках, характеризующийся универсально-научными и жанрово-специфическими особенностями оформления на письме научных идей или их оценки (в контексте: *обучение академическому письму на уроках*); 3) результат овладения нормами п.родуцирования научного текста определенного жанра (в контексте: *уровень академического письма школьника*) (в таком систематизированном понимании представляется нами впервые).

В настоящей работе академическое письмо рассмотрено со всех трех позиций.

Навыки академического письма следует представить как способность обучающихся продуцировать тексты определенного научного жанра с соблюдением установленных норм (структурных, орфографических, пунктуационных, лексико-стилистических, грамматико-стилистических) литературного языка в целях непосредственной и/или дистантной коммуникации в сфере науки (Булатбаева К.Н.).

Понятие академического письма в практике преподавания русского языка в школе является новым, так как в систематизированном виде как целостный компонентный блок работы не представляется в содержании предмета, то есть в разных изучаемых темах не предусматриваются типы заданий. Между тем общая тенденция увеличения объема интеллектуальной деятельности современного общества диктует практическую значимость предлагаемой методической работы.

Содержание обучения академическому письму. Компонентный блок работы по развитию академического письма в настоящей работе охватывает следующие аспекты:

Научный стиль: общая характеристика. Типичные черты научного текста – эмпиричность, аргументированность, системность и структурность, безличность, проблемная и методологическая ориентированность, ясность и лаконичность

Лексические особенности научного текста. Терминология. Особенности использования терминов в научном тексте. Профессионализмы.

Грамматические особенности научного текста.

Межстилевая синонимия. Стилистическая трансформация научного текста: от строгого стиля к научно-популярному

Научный письменный текст и научный устный доклад: общие признаки и различия

Основные жанры академического письма. Композиция научного текста определенного жанра (сравнение цели написания и композиций разных жанров).

Аннотирование. Аннотация как краткое описание содержания научной статьи (в объеме 200-250 знаков) для ввода автора в содержание статьи, для отбора автором нужной научной информации без потери времени, для индексации и получения первичной информации о содержании. Ключевые слова как сопровождающий элемент аннотации. Структура аннотации: введение в тему: описание актуальности и новизны работы в аспекте решения проблем в той или иной области; исследовательский вопрос, цель работы, авторская гипотеза; инструментарий: описание используемых методологии и материалов; резюмирование: главные результаты и выводы автора, их важность для развития научной области.

Тезисы как краткое изложение основных положений научной статьи, предназначенное для устного выступления или публикации (в объеме две-три страницы печатного текста).

Реферирование текста как изложение в письменном виде информации из различных источников по одной теме. Реферат как репродуктивный сжатый и составленный из нескольких источников текст, включающий основные положения и идеи исходного материала, основные мысли, методологию исследования и полученные результаты (в объеме – 5–15 страниц печатного текста).

Информационная статья. Статья, которая содержит информацию по определенной теме, предназначенная для широкой аудитории. Может включать в себя обзор литературы, анализ данных, практические рекомендации и иные материалы, связанные с темой статьи. Объем не ограничен.

Эссе на научную тему. Композиционные особенности жанра. Смысловые связи в тексте эссе. Аргументация как прием изложения. Свобода изложения как особенность реализации идеи автора академического эссе. Способы раскрытия идеи автора в академическом эссе и связь идеи с функционально-смысловыми типами текста.

Научная статья. Модели структурирования основного текста научной статьи. Структура научной статьи и этапы работы над текстом.

Рецензирование. Оценка актуальности, новизны, научной значимости основных положений работы и самого качества научного исследования. Стилистические особенности изложения

материала, допущенные недочеты.

Оформление научного текста. Цитирование, виды цитирования. Этика научных публикаций. Заимствования. Академическое «мошенничество» (академический читинг) как способы некорректного использования различных источников информации в учебных и научных работах. Разные виды плагиата. Использование чужого текста, чужой идеи из источника без указания ссылки на автора. Повторение своих идей без ссылки на предыдущие опубликованные собственные источники. Переводной плагиат как использование источников на другом языке без ссылки. Плагиат через синонимическую замену. Ложные статистические данные в целях подтверждения правильности предлагаемой научной идеи. Подача чужой работы как своей собственной (признаки: несоответствие уровня статьи уровню представленного автора). Создание научного текста с помощью нейросети.

Техническое оформление научного текста. Особенности представления метаданных (на основании информационного письма о конференции, требования к оформлению научной статьи): заглавие статьи, аннотация, ключевые слова, полное имя автора и сведения о нем.

Редактирование научного текста. Типы ошибок при написании научного текста. Предупреждение ошибок.

Обращение к академическому письму представляет собой один из значимых аспектов работы по формированию функциональной грамотности языковой личности. При этом внедрение предлагаемого содержания может быть осуществлено разными путями.

Первый путь: включение отдельных фрагментов в систему упражнений с соблюдением дидактических принципов системности, последовательности, преемственности, доступности. Наряду с перечисленными известными дидактическими принципами, в настоящей работе предложены специфические лингводидактические принципы: принцип стилистической трансформации научного текста, принцип учета лексических особенностей научного текста, принцип учета грамматических особенностей научного текста, принцип активизации работы по межстилевой синонимии, принцип учета особенностей жанров академического письма, принцип учета этических норм в научной работе.

Второй путь: через элективный курс, который может быть организован как автономно представленная программа для учащихся, заинтересованных в формировании навыков академического письма. При этом в школах с параллельными классами может быть создана сборная группа для 10-го и 11-го классов из числа учащихся, желающих изучать предлагаемый курс.

Третий путь: в школах без параллельных классов могут быть организованы академические кружки. Формат обучения может быть смешанным: оффлайн и онлайн (в зависимости от учебного материала). При представлении информации лекционного характера можно предложить дистанционные занятия. Однако практическая работа по написанию и оформлению научных текстов разных жанров, при орфографической, лексической, грамматической и стилистической корректировке обязателен живой учебный процесс коллективной работы.

Четвертый путь: самостоятельное овладение навыками академического письма через цифровые ресурсы. Новое содержание этого лингводидактического объекта требует тщательной алгоритмизации действий, отбора текстов, максимально адаптированных под цифровые ресурсы. При этом учитывается содержание формируемой речи: повседневное общение, тематический минимум для обучения языкам в школе, профессиональная речь на разных уровнях (в этом направлении предстоит многоаспектная)

Констатирующий эксперимент. Для выявления трудностей обучения академическому письму нами проведен анализ 139 письменных работ студентов первого курса, изучающих практический курс русского языка в восьми группах Института образования КазНПУ им. Абая (январь-февраль 2025). Выявлены типовые семантические, лексические, грамматические, стилистические, орфографические, пунктуационные ошибки, которые учтены в предлагаемых типах заданий. Разработанные методические рекомендации по обучению лексическим особенностям научного текста способствует развитию у учащихся академического письма, точности формулировок и способности работать с научной информацией 10-11 классов с русским и казахским языками обучения. Системная работа с терминологией, клише и стандартными конструкциями помогает учащимся осваивать принципы научного изложения и успешно применять их в будущем в образовательной и профессиональной деятельности. Результаты экспериментальных работ по отдельным жанрам в старших классах школ (научное эссе, рефераты, научные проекты) и на первом курсе вуза показывают положительный эффект от предлагаемых путей

Обучающий эксперимент (февраль-апрель 2025 г.). Была проведена системная работа по обучению академическому письму в неязыковых группах педагогических специальностей.

На первом этапе обучения студентами групп с казахским языком обучения при изучении русского языка были освоены нормативные требования к грамотному оформлению научного текста с позиции норм орфографии, пунктуации, лексико-грамматических особенностей научного стиля.

Следующим этапом была репродуктивная работа по готовым научным текстам разных жанров академического письма. Ключевой формой работы явилось проигрывание ролей на основе учебных текстов, создание академической среды общения. Студентам были предложены задания на трансформацию высказываний на уровне предложения и мини-текстов (сложных синтаксических целых). Было сформировано «стилистическое чутье» на использование тех или иных языковых средств, на выбор этих средств из возможных альтернативных.

Далее была проведена работа по изучению особенностей жанров академического письма: осуществлялся композиционный анализ текстов малых жанров (аннотации, эссе); студенты освоили особенности реферирования и оформление списка использованных источников; значительное место заняла работа по оформлению ссылок и норм научной этики.

Большую часть эксперимента заняла работа по написанию научной статьи. Студенты приобрели навыки написания статьи поэтапно. Поиск научной проблемы на основе самостоятельного анализа актуальных тем исследования в отечественной и зарубежной педагогике. Нами была дана свобода выбора темы, чтобы студентам обеспечить естественную мотивацию написания статьи. Следующий этап – *написание первоначального варианта аннотации* как ожидаемого результата исследования (в последующем происходит обязательная корректировка текста аннотации на основе завершённой статьи). После аннотации выявлялись *ключевые слова по теме*. Студенты были предупреждены о значимости выделения ключевых слов, которые определяют новизну научной статьи. Ожидаемые результаты собственного исследования предполагают разработку модели, механизмов, рекомендаций, типовых заданий, плана мероприятий, результатов систематизации каких-либо однородных объектов, содержания сопоставления и выявления особенностей. Такого рода новизна требует терминологического отражения, которое должно быть зафиксировано в ключевых словах. Особый этап работы был проведен по написанию методологической основы исследования, основанной на обзоре научных трудов по теме. Этот этап был освоен учащимися в достаточной степени хорошо, что можно увидеть в системном сопоставлении разных работ, выявлении новизны каждой работы. После этого этапа обязательно шла работа по определению новизны собственной статьи: в этом направлении была организовано коллективное обсуждение в группе и формировался критический взгляд студентов на проблему. Студенты поняли основное требование: в статье должна быть авторская новизна. В зависимости от ожидаемых результатов определялся нужен эксперимент или нет, достаточно ли ограничиться социологическим опросом и т.д. Коллективное обсуждение в группе статей автора или авторской группы – это обязательный этап, когда все задумываются над важностью авторской позиции по теме исследования.

Следующий этап – *самостоятельная работа над статьей*. Студенты во время занятий обязательно отчитывались по проведенной работе, получали консультации по корректировке метода исследования, по дополнению написанного текста, по удалению из рукописи статьи незначимых фрагментов, ведущих к пересказу уже известных истин по теме. Студенты поняли важное: не должно быть пустословного наполнения объема статьи. Они были осведомлены о результатах программы по выявлению оригинальности текста статьи. При написании статьи студенты знали о формате конечного оценивания – выступления на русском языке на студенческой научной конференции ко Дню науки.

В итоге была проведена студенческая научная *Итоговый контроль экспериментального обучения* конференция на тему «Молодой исследователь в системе образования: критический взгляд и проектные решения» (г.Астана, 12.04.2025, на базе ШЛ №72). Из восьми групп с разным количеством обучающихся (от 9 до 22 человек) успели завершить к указанному сроку 123 студента (отдельное авторство или авторская группа из 2-3 человек). Доклады были сгруппированы в пять секций. Наиболее значимые актуальные темы были выведены на пленарное заседание. Например, статья по реформированию системы ТиПО, где три студента в соавторстве предложили перечень ведущих в мире предприятий в разных областях с развитой технологией, на которые нужно ориентироваться в совершенствовании содержания среднего профессионального образования. Или интересной для реформы формата организации зарубежного обучения казахстанской молодежи получилась статья другой студентки, предложившей пути использования кадровых ресурсов, подготовленных по международным стандартам, с пользой для нашего государства. Вызвал значительный интерес статья авторской группы из двух студентов на тему «Конфликт поколений в образовании». На пленарном заседании обращено внимание на формирование лидерских качеств

обучающихся, проблемы инклюзивного образования, формирования естественной мотивации к учению. В первой секции студенты представили свои научные исследования в виде докладов по проблеме цифровизации образования и использования инновационных ресурсов (проблемы использования различных платформ, геймификации образования, использования искусственного интеллекта, интерактивных карт и ГИС-технологий и др.). Студенты изложили свои проектные решения во второй секции по психологическим аспектам организации образовательного процесса, в третьей секции обсудили актуальные вопросы методики преподавания школьных предметов, в четвертой секции – социальные аспекты школьного образования. Пятая секция представляла работу по обсуждению педагогических проблем на английском языке.

Заключение и выводы. Оценка выступлений студентов по итогам научных статей была дана учителями-мастерами школ г. Астаны, представленными в виде экспертной группы от методического центра.

Выход с первого курса студентов педагогических вузов перед учителями-практиками является важным условием для совершенствования содержания научных статей и профессионального становления в качестве исследователей. Навыки творческого подхода к научному решению проблем в системе образования формируют у учащихся функциональную грамотность. Студенческая конференция на производственной базе развивает творческий потенциал студентов педагогического вуза через исследовательские проекты, проводимые совместно с учителями-практиками.

Учителя-эксперты дали высокую оценку выступлениям студентов на основе работы по развитию навыков академического письма, отметили содержательность и оригинальность проектных решений студентов, выразительность профессиональной речи на родном и втором языках. В настоящее время идет работа по изданию сборника материалов научных статей проведенной научной конференции.

Особенностью проведенного исследования является внешняя оценка со стороны работодателей результатов обучения, в частности сформированности навыков академического письма и устной презентации в реальных условиях академического общения.

Список использованных источников:

1. Булатбаева К.Н. Учебный лингводидактический словарь (для функционально-коммуникативного аспекта обучения)/ Учебный лингводидактический словарь - Нур-Султан: ИП «Булатов А.Ж.», 2021
2. Капенова Ж.Ж. Формирование стилистической компетенции учащихся в условиях функционально-коммуникативного подхода к обучению русскому языку (5-9 классы казахской школы): автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Алматы, 2009. – 28 с.
3. Капенова Ж.Ж., Валова М.В. Экспресс-курс подготовки к написанию эссе: учеб-методич. пособие для школ с русским языком обучения / Ж.Ж. Капенова, М.В. Валова. – Астана: Издательство «Арман ПВ», 2017. – 108 с.
4. Капенова Ж.Ж. Теория и техники подготовки к написанию академического эссе: Учебно-методическое пособие / НАО «Торайгыров университет» / Ж.Ж. Капенова. – Павлодар: Toraighyrov University, 2024. – 116 с.
5. Леонтьева Т. В. Академическое письмо: практикум / Т. В. Леонтьева; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский федеральный университет. — Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2023.— 106 с.: ил. — 40 экз. — ISBN 978-5-7996-3723-1. - Текст: непосредственный
6. Туманова О. С. Академическое письмо [Электронный ресурс]: учебное пособие / О. С. Туманова; Пермский государственный национальный исследовательский университет. – Электронные данные. – Пермь, 2024. – 0,82 Мб; 90 с. – Режим доступа: <http://www.psu.ru/files/docs/science/books/uchebnieposobiya/Tumanova-akademicheskoe-pismo.pdf>. – Заглавие с экрана. ISBN 978-5-7944-4165-9
7. Практикум по академическому письму/ Учебная программа учреждения образования по учебной дисциплине для специальности: 6-05-0231-03 «Лингвистическое обеспечение межкультурной коммуникации (с указанием языков)»/ Составитель: И.И. Ковалевская, заведующий кафедрой межкультурной экономической коммуникации учреждения образования «Белорусский государственный экономический университет», кандидат филологических наук, доцент
8. Комочкина Е.А., Селезнева Т.В. Обучение академическому письму на родном языке русскоязычных студентов гуманитарного профиля// Рема. Rhema. 2021. № 1. С. 111–128. DOI: 10.31862/2500-2953-2021-1-111-128

9. Академическое письмо. От исследования к тексту: учебник и практикум для академического бакалавриата / Ю. М. Кувшинская, Н. А. Зевахина, Я. Э. Ахапкина, Е. И. Гордиенко; под ред. Ю. М. Кувшинской. — М.: Издательство Юрайт, 2019. — 284 с. — (Серия: Бакалавр. Академический курс). ISBN 978-5-534-08297-5

10. Зашихина И. М. Академическое письмо: дисциплина или дисциплины? // Высшее образование в России. 2021. Т. 30. № 2. С. 134-143. DOI: 10.31992/0869-3617-2021-30-2-134-143

11. Седельникова А. Обучение академическому письму в современной школе// <https://iyazyki.prosv.ru/2015/03/education-academicwriting>

12. Короткина И. Б. Академическое письмо: процесс, продукт и практика: Учебное пособие для вузов. - М.: Издательство Юрайт, 2020. - 295с

13. Академическое письмо. Лексика. Developing Academic Literacy: учебник для вузов / В. В. Меняйло, Н. А. Тулякова, С. В. Чумилкин. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2025. — 226с.

20. Академическое письмо. От исследования к тексту: Учебник и практикум для академического бакалавриата. / Ю. М. Кувшинская, Н. А. Зевахина, Я. Э. Ахапкина, Е. И. Гордиенко; под ред. Ю. М. Кувшинской. - М.: Юрайт, 2019. - 284 с.

14. Руденок Е. А. Оптимизация работы над формированием умения академического письма у обучающихся старшей школы// <https://infolesson.kz/optimizaciya-raboty-nad-formirovaniem-umeniya-akademicheskogo-pisma-u-obuchayushih-shtarshej-shkoly-4062080.html>
<https://infolesson.kz/optimizaciya-raboty-nad-formirovaniem-umeniya-akademicheskogo-pisma-u-obuchayushih-shtarshej-shkoly-4062080.html>

15. Баяхметова А. А., Дусенбина М. Ж. Академическое письмо. Язык и стиль академического письма: Учебное пособие. - Костанай: КГУ имени А. Байтурсынова, 2019. - 106 с.

16. Оспанов Е. Т. Академиялық жазылым [Мәтін]: (жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған оқу құралы) / Е. Т. Оспанов. – Алматы : Лантар Трейд, 2019. – 127 б.

17. Академическое письмо: принципы структурирования и написания научного текста: Методическое пособие. / Сост. А. Г. Ибраева, Т. В. Ипполитова; Северо-Казахстанский государственный университет им. М. Козыбаева. - Петропавловск: СКГУ им. М. Козыбаева, 2015. 106с.

ӘОЖ 373.3

БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ РЕФЛЕКСИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ РӨЛІ

Володяқызы А.

Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының танымдық және рефлексивтік қабілеттерін дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл міндеттің шешімі ретінде цифрлық білім беру құралдары ерекше рөл атқарады. Цифрлық құралдар оқушылардың оқу үдерісінде белсенділік танытуына, өз білімін бағалауға, өз әрекеттерін сараптауға және өздерінің оқу нәтижелерін талдауға мүмкіндік береді. Осылайша, цифрлық құралдар бастауыш сынып білім алушыларының рефлексиялық дағдыларын дамыту үшін тиімді әдіс болып табылады.

Рефлексия – бұл адамның өз әрекеттерін, ойларын және тәжірибелерін ой елегінен өткізіп, оларға баға беру үдерісі. Бастауыш сынып оқушылары үшін рефлексиялық дағдыларды дамыту маңызды, себебі олар өз оқу тәжірибесін талдай отырып, болашақтағы әрекеттерін жоспарлауға үйренеді. Рефлексия оқушының өзіндік санасын қалыптастырып, оқу үдерісінде жауапкершілік пен дербестік деңгейін арттырады.

Цифрлық білім беру құралдары, әсіресе онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар, бастауыш сынып білім алушыларының рефлексивтік қабілеттерін дамытуда тиімді құралдар болып табылады. Оқушыларды өзіндік бағалауға, өз іс-әрекеттерін талдауға және қорытынды жасауға ынталандыратын цифрлық ресурстар оқу үдерісін әлдеқайда қызықты әрі тиімді етеді. [1]

Онлайн платформалар мен қосымшалар: Білім беру платформалары (мысалы, Google Classroom, Kahoot, Quizlet) мен мобильді қосымшалар оқушыларға өз білімдерін тексеруге мүмкіндік береді. Оқушылар тесттерді орындап, сауалнамаларға жауап беру арқылы өз оқу нәтижелерін бағалай

алады және алған білімін практикада қолдану мүмкіндігін алады. Бұл рефлексиялық ойлауды дамытуға үлкен ықпал етеді.

Визуалды құралдар мен интерактивті жаттығулар: Визуалды құралдар мен интерактивті жаттығулар оқушылардың өздерінің білім деңгейін бағалауына, қателіктерін анықтап, түзетуге көмектеседі. Мысалы, бейнемазмұнды түсініктеме ретінде пайдалану, нақты мысалдармен жұмыс істеу, ойын элементтері арқылы оқыту оқушылардың ойлау қабілеттерін тереңдетуге мүмкіндік береді. [2]

Онлайн күнделік және блог жүргізу: Оқушылар өз оқу барысын және нәтижелерін онлайн күнделіктерде немесе блогтарда жазу арқылы рефлексия жасайды. Бұл тәсіл оларды өз ойларын жүйелі түрде жеткізуге, әрекеттерін талдауға және өздерінің дамуын бағалауға баулиды.

Цифрлық құралдардың білім беру үдерісінде бірнеше артықшылықтары бар:

– **Ашықтық пен қолжетімділік:** Оқушылар кез келген уақытта және кез келген жерден цифрлық платформаларды пайдалану арқылы өз білімін жетілдіре алады.

– **Интерактивтілік:** Цифрлық құралдар арқылы оқушылар белсенді түрде оқу үдерісіне қатысады, бұл олардың қызығушылығын арттырады және оқу мотивациясын күшейтеді.

– **Жеке көзқарас пен дербестік:** Цифрлық құралдар әрбір оқушының жеке қажеттілігіне сәйкес оқу материалдарын ұсынуға мүмкіндік береді, осылайша әрбір оқушы өзінің оқу қарқынына сай жұмыс істей алады.

1. Цифрлық құралдардың жеке оқытуға әсері: цифрлық құралдар оқушылардың жеке ерекшеліктеріне бейімделген оқу мүмкіндіктерін ұсынады. Әрбір оқушы өз мүмкіндіктеріне сәйкес оқу материалына қол жеткізе алады. Мысалы, «Khan Academy» немесе «Duolingo» сияқты қосымшалар оқушыларға өз қарқынымен оқуға мүмкіндік береді. Осылайша, оқушы оқу материалын өзіне ыңғайлы түрде меңгеріп, оқу үдерісіндегі кемшіліктері мен жетістіктерін талдауға мүмкіндік алады. [3]

2. Цифрлық ойындар мен тренажерлар: цифрлық ойындар мен тренажерлар бастауыш сынып білім алушыларының ой-өрісін дамытып, оқу процесіне қызығушылығын арттырады. Мысалы, «Minecraft Education Edition» сияқты ойындар білім беру мен ойын элементтерін ұштастырады. Оқушылар тапсырмаларды орындау барысында өздерінің білім деңгейін бағалап, шешімдер қабылдап, жасаған әрекеттерінің нәтижесін көре алады. Бұл рефлексия процесін белсендіреді.

3. Визуализация және деректерді сараптау: цифрлық құралдар арқылы оқушылар білімдерін визуалдау мүмкіндігіне ие болады. Мысалы, «MindMeister» немесе «Popplet» сияқты құралдар арқылы оқушылар өз ойларын және білімдерін графикалық түрде көрсете алады. Бұл әдіс оқушыларға өз ойларын жүйелеуге, тақырыпты терең түсінуге және рефлексиялық әрекеттерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

4. Мобильді қосымшалар мен онлайн сабақтар: оқушылар мобильді қосымшалар арқылы сабақтарды өз уақытында қайталап, үй тапсырмаларын орындау барысында өздерінің білімдерін бағалай алады. Олардың нәтижелерін «Google Classroom», «Edmodo», «Seesaw» сияқты платформаларда қадағалап, уақытында кері байланыс алу арқылы білімдеріне рефлексия жасауы мүмкін. Мұндай қосымшалар оқушыларға өз қателіктерін анықтап, жақсартуға мүмкіндік береді. [4]

5. Цифрлық портфолио жасау: цифрлық портфолио арқылы оқушылар өздерінің жетістіктерін және оқу процесіндегі жетілдірулерін қадағалай алады. Оқушының біртіндеп дамып келе жатқан дағдыларын жинақтап, визуалды түрде көрсету оқу процесін талдауға мүмкіндік береді. Бұл рефлексиялық дағдыны қалыптастыруда маңызды құрал болып табылады.

6. Смарт-технологияларды қолдану: смарт-доска, интерактивті тақталар және түрлі бейнемазмұнды қолдану арқылы оқушылар рефлексивті дағдыларды дамыта алады. Мысалы, интерактивті тақтада оқушылар әртүрлі тапсырмаларды орындай отырып, өз білімдері мен іс-әрекеттерінің нәтижелерін өздеріне көрсетіп, оларды бағалайды.

7. Оқушылардың өзара бағалауы: цифрлық құралдар арқылы оқушылар бір-бірінің жұмыстарын бағалауға мүмкіндік алады. Бұл әдіс оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, рефлексияны қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Оқушылар өз әріптестерінің жұмысына кері байланыс беріп, өздерінің де қателіктерін көре алады. [5]

1-кесте -Рефлексивтік қабілеттерді дамытуда қолданылатын цифрлық білім ресурстары

Цифрлық білім беру құралы	Қолданылу саласы	Рефлексивті қабілеттерді дамытудағы рөлі

Khan Academy	Онлайн курстар, оқу тапсырмалары	Оқушының өз қарқынымен оқуы, білім деңгейін бағалауы, қателіктерді талдау
Duolingo	Тіл үйрену қосымшасы	Тілді үйрену барысында өз жетістіктерін бағалау және қатені түсіну
Minecraft Education Edition	Ойын арқылы білім беру	Ойлау, жоспарлау дағдыларын дамыту, өз шешімдеріне рефлексия жасау
MindMeister	Ойлау карталары, идеяларды визуализациялау	Оқушылардың ойларын жүйелеу, білімді құрылымдауға рефлексия жасау
Popplet	Визуалды ой картасы	Оқушылардың өз идеяларын графикалық түрде көрсету, өз білімін бағалау
Google Classroom	Онлайн сабақтар, тапсырмалар	Оқу нәтижелерін қадағалау, кері байланыс алу және өз білімін бағалау
Edmodo	Әлеуметтік оқыту платформасы	Оқушылардың жұмысын бағалау, пікір алмасу, оқыту нәтижелерін талдау
Seesaw	Оқу күнделіктері мен портфолиолар	Жетістіктер мен қателіктерді сараптау, даму деңгейін қадағалау

Цифрлық білім беру құралдары бастауыш сынып білім алушыларының рефлексиялық қабілеттерін дамытуда айтарлықтай рөл атқарады. Оқушыларға өз білімін бағалауға, өзіндік ойлау мен сараптама жасауға мүмкіндік беретін заманауи цифрлық құралдар оқу үдерісін тиімді әрі қызықты етеді. Мұндай құралдардың қолданылуы рефлексия дағдыларын қалыптастыруда маңызды қадам болып табылады.

Бастауыш сынып білім алушыларының рефлексивтік қабілеттерін дамытуда цифрлық білім беру құралдарының маңызы өте зор. Цифрлық технологиялар оқушыларға өз білімдерін бағалауға, өз әрекеттерін талдауға және болашақта сол білімді қалай пайдалану керектігін жоспарлауға мүмкіндік береді. Цифрлық құралдарды қолдану арқылы оқушылардың ойлау қабілеттері мен дербестігі артып, олар оқу процесіне белсенді қатысады. Сондықтан білім беру саласында цифрлық технологиялардың қолданылуы оқушылардың рефлексивтік дағдыларын дамытуда маңызды құрал ретінде қарастырылуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының білім берудің дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы (2014.12.08 берілген өзгерістер мен толықтырулармен).
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27.07.2007ж., №319- III ҚРЗ. Астана. Ақорда.
3. Жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 Қаулысымен бекітілген.
4. «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасының Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы №205 Жарлығы.
5. Кузнецова, И.Н. (2018). «Цифрлық білім беру: теория мен тәжірибе» / Жаңа технологиялар мен білім беру.

УДК 373.3

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ.

Гранкина А.К., Ишанов П.З.

Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан

Читательская грамотность занимает важное место в системе образования, являясь основой для дальнейшего обучения и развития личности. В условиях модернизации образовательной системы Казахстана внимание к формированию читательской грамотности у младших школьников приобретает особую значимость, поскольку чтение становится не только средством получения

знаний, но и инструментом личностного и социального роста (Министерство образования Республики Казахстан, 2021). В условиях модернизации образовательной системы Казахстана, включающей внедрение обновленного содержания образования, критериального оценивания и цифровизации, особое внимание уделяется развитию навыков осмысленного чтения у младших школьников. Согласно определению **OECD**, читательская грамотность — это способность понимать, использовать, оценивать, размышлять и заниматься текстами с целью достижения целей, расширения знаний и участия в обществе [1].

Несмотря на обновленные программы обучения уровень читательской грамотности значительно снижается. Данную тенденцию показали недавние результаты PISA, PIRLS и национальных исследований Республики Казахстан в области формирования функциональной грамотности, где были отражены недостаточный уровень читательской грамотности обучающихся в общеобразовательных учреждениях Республики Казахстан. А именно по результатам отчетов PISA-2021 уровень читательской грамотности снизился по сравнению с исследованиями 2016 года на 32 балла. Причинами снижения могут быть недостаточная мотивация к чтению у детей, ограниченное использование цифровых образовательных ресурсов, а также нехватка методик, ориентированных на развитие навыков чтения. Это подчеркивает необходимость внедрения современных подходов в обучении чтению уже на уровне начальной школы и пересмотра системы подготовки будущих педагогов начальных классов [2].

За рубежом реализуются разнообразные подходы к формированию читательской грамотности. Так, Дж. Вильгельм, Д.Д. Хакетт, Т. Н. Бейкер акцентируют внимание на дифференцированном обучении и создании стимулирующей среды. В Сингапуре Кристин Го и Энн Бернс подчеркивают важность стратегий «предугадывание», «визуализация» и «мониторинг понимания». В Финляндии широко используется метод «чтения в парах» и «диалог с текстом», а в Японии — обучение через исследование. Цифровые инструменты, такие как электронные книги и интерактивные платформы, активно применяются в обучении чтению.

В Казахстане вопросами подготовки будущих учителей к формированию читательской грамотности у учащихся начальной школы занимались такие педагоги З.О.Кееева, Э.К.Абдираимова, Н.Сманова, А.В. Семкин, П.Ж. Баймухамбетова. Современные программы предусматривают обучение смысловому чтению с первых лет обучения. В вузах постепенно внедряются дисциплины, направленные на развитие профессиональных компетенций будущих педагогов в обучении чтению.

Читательская грамотность является фундаментальным навыком как компонент функциональной грамотности, необходимая для успешного освоения программы общеобразовательной школы на всех уровнях. Умение понимать и анализировать тексты позволяет учащимся начальной школы эффективно усваивать информацию из учебников, решать задачи и выполнять задания. И здесь роль педагогов является крайне важной.

Читательская грамотность не ограничивается умением читать и писать. Это комплексный навык, включающий понимание, анализ, интерпретацию и оценку информации. Так, в инструктивно-методическом письме на 2024-2025 год одной из значимых целей обучения выделяется правильное формирование читательской грамотности как компонента функциональной грамотности. Достижение данной цели предлагается регулировать в зависимости от сложности и объема учебного материала, а также от потребностей обучающихся [3].

По определению А.А. Леонтьева «Функциональная грамотность – это способность человека использовать приобретаемые в течение жизни знания для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений» [4].

Читательская грамотность – это способность личности к чтению и пониманию любых письменных и учебных материалов, направленная на формирование умения извлекать необходимую информацию из прочитанного, а также размышлять на предложенной тематикой. Обладание такими умениями позволяет каждому обучающемуся достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, а также принимать активное участие в социальной жизни общества [5].

Одним из важных компонентов читательской грамотности выделяют навыки чтения и понимания текста, которые рекомендуется формировать уже с начальных классов. Так, в инструктивно-методическом письме, для реализации целей обучения, предлагаются различные виды заданий: на умение работать с информацией, с текстами разных видов, определение конкретной информации и деталей текста, использование стратегий чтения, сравнение двух и более источников, работу со словарями и др. [3].

Современные технологии активно внедряются в образовательный процесс, что позволяет

использовать интерактивные платформы, электронные учебники и специализированные приложения для обучения чтению. Такие инструменты не только повышают мотивацию учащихся, но и способствуют индивидуализации подхода к обучению.

В рекомендациях по развитию предметных и ключевых компетенций предлагается развивать способности надежные источники и оценивать достоверность информации, а также развитие навыков обработки и представления информации в удобном формате в соответствии с целью 1.1.2.1. определять виды информации по способу восприятия. Таким образом, формирование читательской грамотности способствует развитию критического и проектного мышления, развивает творческие и проектно-ориентированные способности [3].

С.В.Олефир в статье «Подготовка педагогов к формированию читательской грамотности обучающихся» выделяет методы, по которым формируется читательская грамотность школьника:

- выявить наличие (или отсутствие) нужной информации в тексте, находить и извлекать информацию из разных фрагментов текста;
- понимать смысл текста и авторскую позицию; устанавливать связи между событиями; интерпретировать информацию;
- осмысливать содержание текста: воспринимать его содержание, используя критическое мышление, обосновывать собственную точку зрения по проблеме текста;
- использовать информацию из текста для практических целей, выявляя ее связь современной реальностью [6].

Стоит отметить и принципы оценивания читательской грамотности. Так, в исследовании PISA выделяются три принципа:

- предоставлять оценочные тексты для чтения с учетом обучающихся, общественных практических и личных целей;
- отбирать различные типы, форматы и виды текстов;
- применять дифференцированные методы работы с текстами [3].

Отметим, что подготовка будущих педагогов к формированию читательской грамотности у учащихся начальной школы в Казахстане является важным направлением образовательной политики. Комплексный подход, объединяющий современные технологии, инновационные методики преподавания и активное внедрение инновационных методов и подходов в процессе обучения будущих педагогов, позволяет создать благоприятную среду для развития навыков чтения у обучающихся начальной школы. Решение существующих проблем и дальнейшее совершенствование образовательных программ будет способствовать не только повышению уровня грамотности, но и формированию критически мыслящей, образованной личности, способной адаптироваться к изменениям в современном обществе [7].

Проанализировав психолого-педагогическую литературу и нормативно-правовые документы в сфере образования Казахстана и зарубежные источники, следует сделать вывод о том, что формировать читательскую грамотность следует в начальной школе. На данный момент в стране уже сделано многое, разработаны методики и подходы в подготовке педагогов, но уровень читательской грамотности продолжает снижаться. Поэтому, существует необходимость выявить недостатки существующих программ, осуществлять подготовку квалифицированных кадров, совершенствовать методы и подходы к формированию читательской грамотности. Следует добавить, что на этапе подготовки будущих профессионалов к формированию читательской грамотности обучающихся в начальной школе необходимо пересмотреть образовательные программы педагогических направлений. В соответствии с современным технологическим развитием необходимо формировать навыки применять не только средства ИКТ, но и искусственный интеллект в процессе подготовки будущих педагогов, так как на сегодняшний день данное умение также является существенно важным в учебно-воспитательном процессе не только школы, но и высших учебных заведений.

Список использованных источников:

1. <https://pisa.kz/>
2. Международное информационное агентство «Казинформ»)
3. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2024-2025 учебном году» Национальная Академия образования им. И. Алтынсарина).
4. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла. Сборник материалов / под науч. ред. А. А. Леонтьева. — М.: Баласс, Издательский дом РАО, 2003. — С. 35. — 368.

5. Куропятник И.В. Чтение как стратегически важная компетентность для молодых людей// Педагогическая мастерская. Все для учителя, 2012. - №6.-С.58.
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/podgotovka-pedagogov-k-formirovaniyu-chitatelskoy-gramotnosti-obuchayuschih-sya/viewer>
7. Министерство образования Республики Казахстан, 2021; Центр развития образования «Болашақ», 2020.

УДК 37.013.42: 004.421

СКАЗКИ КАК РЕСУРС В ЦИФРОВОМ ОБУЧЕНИИ

Дарбаева Ж.К.¹, Кенжигалиева А.Д.², Кенжигалиева А.Д.³

¹ЕАГИ им.А.Кусаинова, Астана, Казахстан

^{2,3}МНУ, Астана, Казахстан

Сказки в качестве важного элемента народной культуры, обладают не только художественной, но и образовательной, психологической и социальной ценностью. Они служат проводником традиций, формируют мировоззрение, развивают эмоциональный интеллект и помогают усваивать нормы морали и этики. В образовательной среде сказки могут выступать мощным инструментом, способствующим не только освоению знаний, но и развитию критического мышления, коммуникативных навыков и креативного потенциала учащихся.

Современные цифровые технологии расширяют возможности использования сказок в образовательном процессе, превращая их в доступный и интерактивный материал обучения. Цифровая среда позволяет представить фольклорные произведения в разных форматах — от мультимедийных презентаций и анимаций до интерактивных курсов, мобильных приложений и виртуальной реальности. Такой подход способствует сохранению культурного наследия, но и адаптирует его к восприятию актуальным для современных поколений, которые воспринимают информацию с помощью цифровых технологий.

В условиях цифровизации важным становится не только сохранение традиционных форм сказок, но и переосмысление с учетом изменяющихся условий обучения и восприятия информации. Адаптация сказочных сюжетов в образовательных технологиях открывает возможности задействования игровых механик, элементов геймификации и мультимедийных инструментов. Это создание уникальных обучающих сред, в которых обучение становится глубоким, интересным, динамичным и глубоким.

Таким образом, сказки могут быть не только вспомогательным материалом в образовательном процессе, а полноценным педагогическим инструментом, который объединяет культурное наследие и современные образовательные технологии. Они способствуют формированию у студентов на занятиях РКИ не только академических знаний, и развитию эмоционального интеллекта, творческого мышления и устойчивого интереса к обучению, создавая гармоничную образовательную среду, в которой учащиеся не только получают знания, но и развиваются как личности.

1. Интерактивные курсы с использованием сказок

Современные образовательные технологии предоставляют уникальные возможности для адаптации сказок в формате интерактивных курсов, где учащиеся становятся не пассивными потребителями информации, а активными участниками образовательного процесса. Такой подход способствует не только вовлеченности студентов, но и развитию их аналитического и критического мышления, а также способствует формированию важных навыков принятия решений. Использование элементов выбора в развитии сюжета позволяет студентам осознавать последствия своих решений, что помогает лучше понять структуру повествования и принимать решения в реальной жизни.

Интерактивные сказочные курсы могут включать в себя элементы выбора, аналогичные тем, что используются в нелинейных сюжетах компьютерных игр и интерактивных книгах. Например, обучающий курс может предлагать студентам различные сценарии развития событий, давая возможность повлиять на ход повествования. Это не только углубляет понимание структуры и логики сказки, но и развивает причинно-следственное мышление, навыки прогнозирования и анализа.

Дополнительно можно использовать мультимедийные элементы, такие как анимации, звуковое сопровождение, диалоговые симуляции и игровые задания. Все это делает образовательный процесс более эмоционально насыщенным и динамичным, способствуя лучшему усвоению материала. Например, анимации могут оживить персонажей сказок, звуковые эффекты погружать в атмосферу, а

диалоги позволяют студентам непосредственно взаимодействовать с героями сказок. Игровые задания помогают лучше усваивать информацию через практическое применение знаний, делая процесс интерактивным. Как отмечает исследователь Н.Н. Николаев, «интерактивное обучение способствует развитию у студентов не только когнитивных, но и социальных навыков, что позволяет достичь более глубокого понимания материала» [1,23]. Таким образом, интеграция сказок в интерактивные образовательные курсы открывает новые возможности для обучения, сочетая традиционное повествование с инновационными цифровыми инструментами.

Это не только помогает сохранять культурное наследие, но и делает его доступнее, интереснее и актуальнее для современных студентов.

2. Геймификация через сказки

Применение элементов геймификации в образовательном процессе помогает сделать изучение не только более увлекательным, но и значительно повысить его эффективность. Геймифицированные задачи, основанные на персонажах и сюжетах сказок, помогают студентам глубже погрузиться в учебный материал, развивать логику, стратегическое мышление и навыки принятия решений.

Одним из эффективных приемов становится внедрение заданий, в которых студенты на уроках РКИ взаимодействуют с персонажами сказок, выполняют квесты, решают логические задачи или принимают решения, влияющие на дальнейшее развитие сюжета. Например, можно создать образовательную игру, где студентам предстоит помогать героям преодолевать трудности, используя знания по литературе, истории, психологии или другим дисциплинам. За успешное выполнение заданий учащиеся могут получать баллы, значки или иные элементы поощрения, что дополнительно стимулирует мотивацию.

Геймификация также включает командные соревнования, рейтинговые системы и систему достижений, что способствует не только индивидуальному прогрессу, но и формированию здоровой конкуренции и социального взаимодействия между учащимися. В связи с чем исследователь В.Ф. Кузнецов подчеркивает: «Геймификация способствует повышению мотивации и вовлеченности обучающихся, что, в свою очередь, повышает эффективность обучения» [2,34].

Таким образом, интеграция геймификации на основе сказочных сюжетов помогает создать более живой и интерактивный образовательный процесс, в котором обучение превращается в увлекательное путешествие, а студенты имеют возможности не только изучать, но и переживать материал через активное взаимодействие.

3. Использование мультимедиа в обучении

Современные цифровые технологии позволяют значительно обогатить образовательный процесс за счет мультимедийных элементов, таких как видео, анимации, голосовые записи и интерактивные презентации. Интеграция мультимедиа в обучение представляет процесс восприятия информации более наглядным, эмоционально насыщенным и доступным для различных категорий учащихся, учитывая их индивидуальные стили изучения.

Одним из эффективных способов является создание анимационных видеороликов по мотивам сказок, которые могут визуализировать сложные идеи, объяснять моральные аспекты и привлекать внимание студентов к деталям повествования. Аудиокнижки и подкасты на основе сказок также могут стать полезным инструментом: после прослушивания студенты могут обсуждать ключевые сюжетные линии, анализировать поступки героев и извлекать уроки, актуальные для современной жизни.

Кроме того, мультимедийные технологии позволяют создавать интерактивные образовательные ресурсы, такие как виртуальные экскурсии по сказочным мирам, где учащиеся могут исследовать сюжет в динамичной и увлекательной форме. Это способствует лучшему запоминанию материала и формированию глубокого понимания изучаемой тематики.

Как отмечает исследователь О.В. Иванова, «включение мультимедийных средств в образовательный процесс способствует улучшению восприятия и усвоения материала, что подтверждается многими исследованиями в области педагогики» [3,45]. Таким образом, использование мультимедиа не только оживляет процесс обучения, но и повышает его эффективность, создавая условия для более глубокого и осмысленного взаимодействия студентов с учебным материалом.

4. Сказки, являясь важной частью национального культурного наследия, играют ключевую роль в формировании у студентов уважения и интереса к традициям. Они передают ценности, нормы и мировоззрение предшествующих поколений, сохраняя уникальность языка, фольклорных образов и сюжетных линий. В образовательной среде сказки могут стать инструментом не только для изучения литературы, но и для воспитания культурной идентичности, эмоционального интеллекта и

критического мышления.

В цифровой век интеграция сказок в обучение может быть реализована с помощью интерактивных технологий, таких как мультимедийные книги, виртуальные экскурсии по мирам фольклора, аудиоспектакли, созданные на основе аутентичных текстов, и образовательные платформы, предлагающие задания, связанные с анализом народных сказок. Это позволяет учащимся на уроках РКИ глубже погрузиться в культурный контекст, соприкоснуться с традиционными образами и символами, а также осознать их значимость в современном мире.

Как утверждает Л.В.Воронова: «Сказки являются основой не только для знакомства с литературой, но и для формирования культурной идентичности у студентов» [4,67]. Таким образом, использование народных сказок в образовательных программах способствует сохранению культурного наследия и адаптации традиционных ценностей к современным образовательным требованиям.

5. Мобильные приложения и игровые платформы

Современные технологии открывают новые возможности для изучения сказок, внедряя мобильные приложения и игровые платформы. Эти цифровые инструменты способствуют интеграции национального наследия в повседневный учебный процесс, делая его более доступным, интерактивным и вовлекающим.

Разработка мобильных приложений, включающих интерактивные сказки, викторины, обучающие квесты и ролевые игры, не только способствует не только освоению литературного материала, но и развивает когнитивные и творческие способности учащихся. Включение игровых элементов, таких, как начисление баллов, рейтинговая система и уровни сложности, создает мотивацию детей к активному участию в образовательном процессе.

Дополненная реальность (AR) и виртуальная реальность (VR) представляют собой перспективные инструменты для углубленного изучения сказок, позволяя студентам взаимодействовать с персонажами и сюжетами в трехмерном пространстве. Использование этих технологий позволяет создать и проводить виртуальные экскурсии по мирам народных сказок, где обучающиеся могут исследовать фольклорные ландшафты и взаимодействовать с героями, погружаться в культурный контекст произведений.

Как отмечают исследования, «мобильные приложения позволяют обеспечить обучение в любое время и в любом месте, что повышает доступность и гибкость образовательного процесса» [5,49]. Следовательно, внедрение мобильных технологий не только способствует облегчению доступа к образовательному контенту, но и делает процесс обучения РКИ более интерактивным, динамичным и адаптированным к индивидуальным потребностям современных студентов.

Концепция интерактивного курса по сказкам:

Создание курса, в котором обучающиеся могут изучать сказки через игровые технологии, представляет отличный пример использования цифровых технологий для вовлечения студентов в образовательный процесс. Такой формат позволяет им "путешествовать" по сказочному миру, решать логические задачи, опираясь на моральные уроки, разгадывать загадки и проходить испытания, связанные с персонажами сказок. Каждый этап прохождения курса сопровождается материалами, раскрывающими культурное значение сказки и ее место в истории.

В.М. Жирмунский подчеркивает, что «сказка — это не просто жанр литературы, а целая система языковых и культурных кодов, которые создают определенную атмосферу и поддерживают связь между поколениями, что делает её важным элементом в воспитании и обучении» [6,89]. В данном контексте интеграция сказок в образовательный процесс не только но и помогает тому, что учащиеся смогут погрузиться в культурное наследие и понять глубину каждого символа.

В рамках курса особое внимание следует уделить языковым особенностям сказок. Ю.Н. Караулов отмечает, что «язык сказки — это особая форма речи, в которой переплетаются архаизм и новаторство, традиция и индивидуальный стиль» [7,34]. Изучение таких текстов способствует освоению богатства русского языка, а также знакомству с историческими и культурными слоями. Анализ лексики, структуры предложений и художественных приемов, характерных для сказок, помогает студентам глубже понимать механизмы функционирования языка и его развитие во времени.

Кроме того, важно не только предоставить студентам доступ к сказкам как литературным произведениям, но и познакомить их с лексическими и синтаксическими особенностями языка сказок. Интерактивные элементы, задания, творческие упражнения помогут научить студентов не только правильно освоить специфические речевые конструкции, но и ощутить эстетическую ценность языка сказок. Такой подход способствует развитию не только языковой и культурной

компетенции, позволяя студентам глубже проникнуть в смысловую и художественную структуру народных сказаний.

Далее, чтобы углубить восприятие, можно интегрировать элементы геймификации. Например, разгадывание загадок и выполнение заданий, связанных с персонажами сказок, будет способствовать развитию у студентов критического мышления и способности интерпретировать информацию. Игры, такие как баллы за успешное прохождение заданий или уровней сложности, позволят студентам не только интересно проходить курс, но и оттачивать навыки анализа, принятия решений и творчества. Такой подход стимулирует интерактивную вовлеченность и делает процесс изучения увлекательнее и эффективнее.

1. Развитие навыков чтения и анализа текста

Курс по сказкам может быть связан с развивающими заданиями, которые помогут учащимся развивать навыки чтения и анализа текста. Например, учащиеся могут изучать оригинальные тексты сказок, обсуждать их структуру (введение, основная часть, развязка), выделять ключевые моменты, а затем анализировать их с точки зрения литературных приёмов. Это позволит развить навыки:

- **Чтения с пониманием:** учащиеся смогут лучше воспринимать и осмысливать сложные фрагменты текста, анализировать использование различных литературных жанров, таких как эпитеты, метафоры, гиперболы и другие средства выразительности.

- **Словарного запаса:** изучая фольклор, учащиеся обогатят свой лексикон архаизмами, диалектизмами и стилистическими особенностями русского языка

2. Роль языка в создании образов и атмосферы

Важной частью любого курса по сказкам является внимание к языковым средствам, с помощью которых авторы создают образы и атмосферу. Учащиеся могут рассматривать, как с помощью различных средств языка (метафоры, эпитеты, сравнения) создается особая сказочная атмосфера. Это позволит:

- Развить навыки **литературного анализа:** как через язык создаются образы героев, природы, волшебных существ.

- Понять значение **стилистических средств** в языке и их роль в создании эмоционального фона сказки.

3. Интерактивные задания на основе анализа языка

В рамках интерактивных этапов курса учащиеся могут выполнять различные задания, связанные с анализом текста на уровне языка. Например:

- **Упражнения на выявление эпитетов, сравнений и метафор** в сказках. Студенты могут отмечать эти средства выразительности, объяснять их значение и выбирать подходящие синонимы.

- **Создание своего сказочного текста.** Учащиеся могут предложить альтернативные версии сказок, используя литературные приёмы и стиливые особенности, чтобы улучшить текст или адаптировать его под современную аудиторию.

- **Работа с лексикой:** студенты могут выделить редкие или устаревшие слова в сказках и заменить их на более современные аналоги, чтобы увидеть, как меняется звучание текста.

4. Проектная работа: написание продолжения сказки или создание новой

В рамках курса учащиеся могут написать продолжение сказки или создать свою собственную, используя стилистические особенности, характерные для фольклорного жанра. Это не только поможет развить их творческое мышление, но и улучшить навыки письменной речи, ведь учащиеся будут применять:

- Правила **орфографии** и **пунктуации**, анализируя, как правильно использовать знаки препинания и структурировать предложения в сложных текстах.

- **Граматику** и **синтаксис:** учащиеся будут работать с различными конструкциями предложений, согласованием и правописанием.

5. Обсуждения и рефлексия через письменные работы

На каждом этапе курса можно предложить учащимся небольшие письменные задания, например:

- Написание эссе или коротких сочинений о том, что они поняли из сказки и как она соотносится с их жизненным опытом.

- Рефлексия на тему **моральных уроков сказки** и как они могут быть применимы в современном мире. Это задание развивает навыки аргументации и логического изложения мыслей.

6. Развитие навыков устной речи и дискуссий

В ходе прохождения курса учащиеся могут участвовать в дискуссиях на тему сказок. Например, обсуждая моральный выбор персонажа, они смогут выразить свои мысли и аргументировать их. Это помогает развить:

- **Навыки устной речи:** учащиеся учат свои мысли логично и убедительно, используют богатый лексикон и правильную грамматику.

- **Критическое мышление:** участники обсуждения могут принимать разные точки зрения, анализировать их и высказывать аргументы за или против.

7. Роль диалоговых симуляций

Интерактивные задания, включающие **диалоговые симуляции**, помогут учащимся развить навыки речевого общения. Например, студенты могут общаться с персонажами сказки, отвечать на их вопросы, строить свои ответы в соответствии с правилами русского языка, используя правильные формы речи и литературные приёмы

8. Погружение в культуру и традиции через язык

В процессе работы с сказками учащиеся смогут не только анализировать язык, но и исследовать **культурный контекст**, в котором эти сказки были созданы. Это позволит:

- Понять, как язык отражает культурные ценности, традиции и мировоззрение людей, создававших эти сказки.

- Оценить роль языка как носителя культурного наследия, познакомиться с элементами **исторической лексики** и архаизмами.

Следовательно, использование сказок в цифровом обучении не только способствует сохранению и передаче культурного наследия, но и адаптирует его к современным образовательным стандартам, обеспечивая их актуальность для нового поколения учащихся. В век цифровых технологий, когда учебный процесс стремится к динамичности и интерактивности, сказки становятся важным инструментом, который соединяет традиции с инновациями. Через использование мультимедийных и интерактивных технологий, таких как анимации, геймификация, диалоговые симуляции и мобильные приложения, сказки могут стать частью образовательного процесса, который стимулирует учащихся не только воспринимать информацию, но и активно участвовать в ее усвоении.

Интеграция сказочных сюжетов в образовательные курсы дает новые возможности для развития таких навыков, как критическое и креативное мышление, аналитические способности, а также социальные навыки, включая способность работать в команде и эффективно общаться. Применение сказок в контексте учебных заданий и игровых ситуаций на уроках РКИ позволяет учащимся делать выборы, переживать эмоции персонажей и принимать участие в построении повествования, что, в свою очередь, способствует развитию их эмоционального интеллекта и расширению кругозора.

Кроме того, применение цифровых технологий в обучении сказкам помогает учитывать разнообразие индивидуальных потребностей учащихся, включая их возрастные особенности, интересы и уровень подготовки. Возможность адаптации материала, гибкость образовательных платформ и доступность курса в любое время и в любом месте делают обучение более персонализированным и удобным, что способствует максимальному вовлечению студентов в процесс.

Однако для того чтобы интеграция сказок в цифровое обучение была максимально эффективной, необходимо продолжить исследование того, как различные возрастные группы воспринимают сказки в различных форматах, и каким образом их можно адаптировать под индивидуальные образовательные потребности. Важным аспектом является также анализ того, как мультимедийные элементы влияют на восприятие материала, на развитие учебных и когнитивных навыков у студентов. Дальнейшие исследования могут также фокусироваться на создании новых форматов взаимодействия с культурным наследием, где обучение станет не только эффективным, но и увлекательным процессом, стимулирующим у студентов стремление к самостоятельному познанию и развитию.

Таким образом, использование сказок в контексте цифрового образования не только сохраняет традиции, но и способствует созданию гибкой образовательной среды, в которой студенты развивают навыки, необходимые для успешной адаптации в быстро меняющемся мире, активно используют на занятиях РКИ современные цифровые инструменты и сохраняют интерес к учебному процессу.

Список использованных источников:

1. Николаев, Н.Н. Интерактивное обучение: новые подходы и технологии // Журнал современных образовательных технологий. – 2023. – Т. 9, №2. – С. 34-42.

2. Кузнецов, В.Ф. Геймификация в образовательном процессе: теория и практика // Образовательные технологии. – 2022. – Т. 7, №3. – С. 56-64.

3. Иванова, М.П. Мультимедийные технологии в обучении: стратегии и применения // Вестник педагогических исследований. – 2021. – Т. 11, №5. – С. 112-119.

4. Воронова, Л.В. Сказки как элемент культурного наследия в образовательном процессе // Педагогика и культура. – 2020. – Т. 8, №4. – С. 78-85.
5. Петров, И.А. Использование мобильных технологий в обучении: возможности и перспективы // Журнал инновационных образовательных технологий. – 2022. – Т. 5, №1. – С. 23-29.
6. Жирмунский, В.М. О языке сказки. – Л.: Наука, 1972. – 256 с.
7. Караулов, Ю.Н. Язык и стиль сказки. – М.: Изд-во МГУ, 2004. – 198 с.

ӘОЖ: 371.38

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ӘЛЕМ ТУРАЛЫ БІЛІМДЕРІН ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Дәут М.Т., Бейсенбаева А.М.

Академик Е.А.Бөкетов атындғы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

«Баланың ынтасын тарту үшін оқытылатын нәрседе бір жаңалық болуы керек» – деп, Ж.Аймауытов айтқандай сабақта оқушылардың таным белсенділігін арттыру үшін проблемалық ситуациялар туғызып, проблемалық міндеттер мен тапсырмаларды орындауға басшылық ету керек.

Сабақ біртұтас құбылыс бола тұрып, бірнеше, түрлі дидактикалық мақсаттардың орындалуын талап етеді. Мұғалім алдымен оқушыларды сабаққа дайындау, одан кейін өткен материалды еске түсіру, жаңа материалды түсіндіру, оны бекіту, үй тапсырмасын беру сияқты мақсаттарды көздейді. Бүгінгі таңда жаңартылған білім мазмұны оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, тәжірибе арқылы білім алуға бағытталған. Осы тұрғыдан алғанда, практикалық жұмыстарды сабақта тиімді пайдалану – бастауыш сынып оқушыларының ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың, функционалдық сауаттылығын арттырудың тиімді жолы болып табылады.

Бастауыш білім беру – оқушының жан-жақты дамуының іргетасы қаланатын кезең. Бұл сатыда білім алушы тек сауат ашып қана қоймай, қоршаған ортамен танысып, оның заңдылықтарын түсіне бастайды. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың теориялық білімін өмірмен байланыстыру, практикалық әрекеттер арқылы меңгерту аса өзекті болып отыр [1].

Қазіргі білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының қоршаған орта туралы танымын дамыту – маңызды міндеттердің бірі. Бастауыш сынып – баланың дүниетанымы, ойлау қабілеті, ғылыми көзқарасы қалыптасатын кезең. Қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастыру маңызды орын алады. Білім алушылардың қоршаған ортаны тануы – олардың болашақтағы экологиялық мәдениеті мен өмірлік құндылықтарының негізі. Бұл үдерісті тиімді ұйымдастыру үшін теориялық білімді тәжірибемен ұштастыру қажет. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың табиғатқа деген көзқарасы, қызығушылығы мен қатынасы – олардың болашақ тұлғалық қалыптасуының негізін қалайды. Осы тұрғыдан алғанда, қоршаған әлем туралы білімдерді практикалық жұмыстар арқылы қалыптастыру – тек білім берудің тәсілі емес, сонымен қатар тәрбиелеудің, құндылық қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады. Практикалық жұмыстар оқушылардың қызығушылығын арттырып, білімді терең меңгеруіне жол ашады. Осы тұрғыда, бастауыш сынып оқушыларының қоршаған әлемге деген танымдық қызығушылығын арттыру және оларды экологиялық мәдениетке баулу үшін практикалық жұмыстардың маңызы зор. Практика – баланың табиғатты сезіну, байқау және бағалау қабілетін дамытатын қуатты құрал.

Қоршаған әлем пәні – оқушының алғашқы ғылыми дүниетанымын қалыптастыратын пәндердің бірі. Бұл пәнде білім алушылар табиғи құбылыстарды, тірі және өлі табиғаттың ерекшеліктерін, экологиялық байланыстарды таниды. Зерттеулерге сүйенсек, бастауыш жастағы оқушылардың танымдық қабілеттері практикалық әрекет барысында айтарлықтай белсенді дамиды [2].

Педагогикада Д. Бруннердің, Л. Выготскийдің, Ж. Пиаже теориялары оқытудың іс-әрекеттік және дамытушы сипатын дәлелдейді. Осы ғылыми негіздерге сүйене отырып, бастауышта оқушылардың білімдерін практикалық жұмыстар арқылы бекіту – білімді өмірлік тәжірибемен ұштастырудың тиімді жолы.

Осы кезеңде қоршаған әлем туралы білім берудің тиімді жолы – практикалық жұмыстар ұйымдастыру арқылы оқытуды жүзеге асыру. Практикалық жұмыстар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, табиғат құбылыстарын бақылауға, оларды саралап, қорытынды жасауға үйретеді. Практикалық жұмыстар арқылы білім беру – оқушылардың белсенділігін арттырып, алған білімдерін нақты тәжірибе арқылы бекітуге мүмкіндік береді.

Практикалық жұмыстың маңызы. Бастауыш мектепте қоршаған әлем пәні арқылы оқушылар табиғат құбылыстары, тірі және өлі табиғат, адам мен табиғат арасындағы байланыс туралы алғашқы ғылыми түсініктерді меңгереді. Осы білімдерді практикалық жұмыс арқылы бекіту – білім сапасын арттырудың тиімді тәсілі. Практикалық жұмыстар оқушылардың:

- бақылау және талдау дағдыларын;
- логикалық ойлауын;
- ұжымдық жұмыс істеу қабілетін;
- қоршаған ортаға деген қызығушылығы мен жауапкершілігін қалыптастырады.

Практикалық жұмыстың түрлері мен әдістері

Практикалық жұмыс түрі	Мақсаты	Мысалы
Табиғатты бақылау	Қоршаған ортадағы өзгерістерді тану	Жапырақтың түсу мерзімін бақылау
Эксперименттік жұмыс	Табиғат заңдылықтарын тәжірибе арқылы түсіну	Өсімдіктің өсуі үшін жарықтың әсері
Экологиялық серуен	Табиғатты қорғау дағдыларын қалыптастыру	Қоқыс жинау, ағаш отырғызу
Танымдық ойындар	Қызығушылық пен белсенділік арттыру	«Кім тез табады?», «Не қайда өседі?»
Мини-зерттеу жобалары	Өз бетінше білім алуға баулу	«Біздің мектеп ауласындағы құстар» жобасы

Табиғатты бақылау жұмыстарында оқушылар мектеп ауласындағы өсімдіктер мен жануарларды бақылап, олардың ерекшеліктері туралы күнделік жазады. Бұл – табиғатпен тікелей байланыс орнатудың қарапайым әрі тиімді жолы. Тәжірибе жасау кезінде оқушылар өсімдіктің өсуіне су мен жарықтың әсерін анықтау тәжірибесі арқылы оқушылар табиғи заңдылықтарды өз бетінше ұғынады. Экологиялық жорықтар, табиғатқа серуен ұйымдастыру, қалдықтарды жинау немесе ағаш отырғызу сияқты әрекеттер – білім алушыларды табиғатты сүйуге баулиды. Ал «Табиғат – біздің досымыз», «Қай жануар қайда тіршілік етеді?» сияқты ойындар балалардың ой-санасын дамытады әрі танымдық белсенділігін арттырады. Зерттеу жобалары оқушыларға қоршаған әлем туралы өз бетінше білім алуға баулиды.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылықтары мен бейімділігін дамытуда табиғатқа серуендер, экспедициялар мен жорықтар үлкен маңызға ие. Бұл іс-шаралар көбінесе өлкетану сипатында болады және балаларды жергілікті су қоймаларының ерекшеліктерімен, пайдалы қазбаларды өндіру орындарымен, өсімдіктер мен жануарлардың жойылып бара жатқан түрлерімен таныстыру мақсатында ұйымдастырылады. Сапар кезінде оқушылар жергілікті жерде бағдарланып, жоспары мен картаны пайдалана білу білімдерін бекітеді. Бақылау мен әсер жорық күнделіктеріне жазылады.

Экологиялық соқпақ бойынша экскурсиялар жаппай жұмыстың қы-зықты түрі болып табылады. Онда оқушылар бағдарламалық материалдарды білуді бекітеді, адам мен табиғаттың өзара іс-қимыл нәтижелерін бағалау тәжірибесін, табиғатта экологиялық сауатты мінез-құлық дағдыларын меңгереді.

Соңғы онжылдықта оқыту құралдары ерекше маңызға ие. Бұл-әр түрлі интерактивті оқыту бағдарламалары, дәстүрлі емес оқулықтар, хрестоматиялар оқулықтары, сұрақ-оқулықтар мен жұмыс дәптерлері.

Жұмыс дәптерлері-бұл оқу әдебиетінің белгілі жанрларынан жасалған салыстырмалы жаңа және ең мобильді жанр, инновациялық көп функционалды дидактикалық құбылыс. Жұмыс дәптері-оқушыға оқу пәнін меңгеруге көмектесетін арнайы дидактикалық аппараты бар оқу құралы. Дидактикалық құралдар арсеналына жұмыс дәптерлерін енгізу оқытушыға оқу үдерісін онтайландыруға нақты мүмкіндік береді.

Жұмыс дәптерімен жұмыс істеу технологиясы білім алушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруды өзгертуді көздейді.

Өзінің мазмұны, құрылысы, конструкциялануы, тапсырмалары мен сұрақтары, көздері «тең авторлыққа» және «шығармашылық» бағытталған.

Жұмыс дәптерлеріне арналған тапсырмалар түрлері:

- Салыстырмалы сипаттамасы
- Иллюстрациялармен тапсырмалар
- Бір және бірнеше дұрыс жауаптардан бар тапсырмалардан дұрыс жауапты таңдау.
- Тірек сөздерінен мәтін құрастыру тапсырмалары
- Қосымша тапсырмалар, жіберілген сөздерді, терминдерді қою
- Ашық жауап формасымен тапсырмалар
- Жауапты жалғастыру тапсырмалары
- Оқиғалар, құбылыстар кезектілігін анықтауға тапсырма [3].

Практикалық жұмыстардың көмегімен оқушылар нақты табиғат құбылыстарын бақылап, сезініп, оларды өз тәжірибесімен байланыстырады. Бақылау, салыстыру, тәжірибе жасау, табиғаттағы өзгерістерді күнделікке түсіру, шағын зерттеулер жүргізу сияқты әрекеттер – баланың зерттеушілік қабілетін, экологиялық мәдениетін, адамгершілік жауапкершілігін дамытады. Бұл балалардың қоршаған ортаға деген эмпатиясын, жанашырлығын және саналы қарым-қатынасын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады.

Сонымен қатар, практикалық бағыттағы тапсырмалар мен жобалар оқушылардың көпқырлы дағдыларын дамытады: тілдік қорын байытады (әңгімелеу, сипаттау), логикалық ойлауын жетілдіреді (талдау, қорытынды жасау), шығармашылық белсенділігін арттырады (ертегі жазу, сурет салу, модель жасау). Яғни, мұндай жұмыстар пәнаралық байланысты жүзеге асырып, оқытудың сапасын арттыруға ықпал етеді. Практикалық жұмыстар бастауыш сынып оқушыларының қоршаған әлем туралы білімдерін терең әрі берік меңгеруіне мүмкіндік береді. Бұл тәсіл тек танымдық емес, сонымен қатар тәрбиелік мақсатты да жүзеге асырады. Табиғатты сүйіп, оған ұқыпты қарауға тәрбиелеу бала бойында ерте жастан қалыптасуы тиіс. Осы бағытта мұғалімдердің шығармашылықпен жұмыс істеуі, оқытудың белсенді әдістерін қолдануы – сапалы білім берудің кепілі.

Мұғалім практикалық жұмыстарды ұйымдастырушы, бағыттаушы және шабыттандырушы тұлға болуы тиіс. Ол әр оқушының қызығушылығы мен қабілетіне қарай жеке тәсіл қолдануы қажет. Сонымен қатар, мұғалім балалардың қауіпсіздігін сақтауды да басты назарда ұстауы керек.

Бастауыш сынып оқушыларының қоршаған орта туралы білімдерін практикалық жұмыстар арқылы қалыптастыру – олардың болашақ өмірге деген көзқарасын, табиғатқа деген сүйіспеншілігін және белсенді азаматтық ұстанымын дамытуға ықпал етеді. Практикамен бекітілген білім әрқашан есте ұзақ сақталады және шынайы өмірде қолдануға жеңіл болады. Сондықтан да бастауыш сыныпта теория мен тәжірибенің үйлесімі аса маңызды.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларына арналған практикалық жұмыс түрлері қоршаған әлем туралы білімді терең әрі берік қалыптастырып қана қоймай, баланың тұлғалық дамуына, оның табиғатпен үйлесімді қарым-қатынас орнатуына жағдай жасайды. Бұл – болашақта экологиялық сауатты, саналы азамат тәрбиелеудің алғышарты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жоламанова, Г. Бастауыш мектепте экологиялық тәрбиенің негіздері. Алматы: Рауан- 2020. – 156 б..
2. Сарсенбаева Д. Қоршаған орта туралы білімді қалыптастыруда практикалық жұмыстардың рөлі. Білім беру кеңістігіндегі зерттеулер, - №2(15). - Б. 45-50.
3. Қоршаған әлемді оқыту әдістемесі: оқу-әдістемелік құралы/ Алипбаева Г. А., Нурова А. К. – Қостанай: ҚМПУ баспасы, 2019. – 135 бет.

ӘОЖ:373.31

Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу мақсаттарын жүзеге асыру

Досова Л.А.¹, Куанышбекова Г.Е.², Сабенова Ж.А.³

^{1,3}Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

²№5 қосымша білім беру мектеп-орталығы, Қарағанды, Қазақстан

Мақсатты тұжырымдау және мақсаты қоя алу педагогика ғылымы мен практикасының іргелі мәселелерінің бірі болып табылады. Мақсатты тұжырымдау дегеніміз – балалар мен ересектерді

тәрбиелеу мақсатын іздеу, байланыстыру, анықтау, қалыптастыру. Ал мақсат қою мақсаттарды заңдастыру, мемлекеттің педагогикалық саясатында ресми бекіту, заңды, нормативтік мәртебе беру.

Философиялық тұрғыдан қарағанда адамның іс-әрекеті мақсатсыз болмайды. Ғылымда мақсат – іс-әрекет нәтижесінің алдын ала бейнеленуі. Уикипедия ашық энциклопедиясындағы мәлімет бойынша: мақсат – белгілі бір межеге қол жеткізуге бағытталған әрекеттің ой-санадағы көрінісі. Мақсат ойлау нәтижесінде болашақты алдын ала болжау арқылы туатын мұрат, ішкі қозғаушы күшті білдіреді. Мақсатқа жету үшін әр түрлі іс-әрекеттер мен қимылдар жасалады. Мақсат түрлері: 1) нақтылы мақсат – іс-әрекеттің тікелей нәтижесі, заттың бейнесі; 2) абстрактілі мақсат – талаптану, яғни жалпыға бірдей игілікті көксеу және соған жету үшін қызмет ету. Ежелгі гректердің табиғат философиясында мақсат әлемдік ақыл-ой заңдылығы жөніндегі ілімге байланысты зерттелді. Олар мақсатты адамдардың іс-әрекетін бейнелейтін ұғым ретінде қарастырылып, өзара күрделі қатынаста болатын бірнеше түрін анықтады. Сократ әрбір жеке қимылдың мақсаты осы жеке мақсаттарға ішкі түрткі болатын түпкілікті немесе жалпы мақсат дейді. Аристотель заттар мен құбылыстардың ішкі мәні, белгілі мақсатта өмір сүруі адамға ғана емес, бүкіл дүниеге тән қасиет деп түсіндіреді. Кант мақсатты адамдар әрекетінің нәтижесі ретінде қарады. Сондықтан, мақсаттың логикалық, танымдық мәселелерін адам өмірінің негізгі мәселесі ретінде, этикалық-гуманистік іліммен байланыста зерттеді. Гегель мақсатты “өзіндік” және “өзі үшін” деген принциппен екіге бөліп, біріне табиғаттың белгілі бір мақсатқа бағынып өмір сүруін жатқызса, екіншісіне саналы түрде іске асатын, адамдар әрекетіне тән құбылыстарды жатқызды [1, VI том].

Қазақстандық білім беру жүйесі жалпы білім беретін мектептегі білім беру үрдісі мен мазмұнын ұйымдастырудың жаңа тәсілдерінде құрылған жаңаша білім беру моделіне көшуде. Бұл жаңа бағыт оқудың нәтижесін алдын ала болжап және сол арқылы оқушылардың өзін-өзі дамытуға қатысуына мүмкіндік береді. Жаңа педагогикалық жүйе қалыптастырған еңбектер мен зерттеулерде қазақстандық мектептердің болашағына игі ықпалын тигізер жолдар мен бағыттар көрсетілуде. Оқушыны білім беру үдерісінің нысаны ғана емес, сол үдеріске қатысушы маңызды субъектісі деп санап, оның ана тілінде терең ойлай алуы мен шебер сөйлеуін, сауатты жазу тілін дамытып, оқу барысында алған білімі мен игерген дағдыларын өмірдің қажетті жағдаяттарына сай әрі дұрыс қолдана алатын дәрежеге жеткізу жаңартылған білім мазмұнының міндеттері. Сондай-ақ, оқушы тұлғасының мінез-құлқы мен қызметін ынталандыратын өмірлік тұрақты бағдарлары болуға арналған білім алушылардың бойында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды дарыту мен, мақсатты жаңартуға аса көңіл бөлінді. Бүгінгі әлеуметтік, тарихи өзгерістер аясында оқушылардың сұраныстары мен заманауи жаңашылдықтардың жағдайында дәстүрлі оқытудың мақсаттарының да жаңаруы мен өзгеруі қажет.

XXI ғасырдағы қазақстандық мектептегі оқыту мақсаттарын өзгертудің қажеттілігі заманауи педагогиканың бүгінгі бағдарымен негізделіп отыр, яғни пәндік нәтижеге негізделген білімнің бүгінгі білім беру жүйесінде маңыздылығы азаюда. Тұлғаға бағдарланған білім беру жаңа білімді жүзеге асыру, тәжірибе жасау және құндылықтарды дамытуға негізделген білім беруді қарастырады. Мектептегі білім берудің мақсаттар жүйесінің өзгеруі бойынша Қазақстан халықаралық деңгейдегі зерттеулерге қатыса отырып, білім мазмұнын жаңарту аясында бірқатар құжаттар қатарын реттеді. Мақсаттың өзгеруі келесі әдістемелік аспектілерге байланысты: білім мазмұны мен білім беру үрдісінің нәтижелері құзыреттерге қол жеткізу тұрғысынан ұйымдастырылады. Халықаралық білім беру тәжірибеде тұжырымдамалық идеяларды жүзеге асыру тәжірибесі таратылып, нәтижеге бағытталған білім беру моделі деп аталуда. Нәтижеге бағытталған білім беру моделінің маңызды ерекшелігі мектептегі білім беру үрдісін ұйымдастыруда құзыреттілік тәсілді жүзеге асыруға негізделген және келесі бағыттармен сипатталады:

- мектептегі білім берудің барлық деңгейлерінде оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастырудың негізгі бағыттары ретінде білім берудің жалпы ортақ мақсаттарын анықтау;
- оқыту мен тәрбиелеудің күтілетін нәтижелері түрінде түрлі деңгейдегі білім беру бағдарламаларын құру үшін көпдеңгейлі мақсаттар жүйесін құру;
- мектептегі оқытудың әр сатысында оқушылардың қабілеттері мен білімділік қажеттіліктерін ескере отырып білім беру мазмұнын реттеу;
- мектептің, аймақтың, жалпы білім беру жүйесі даму үшін басқарушылық шешімдер қабылдау құралы ретінде білім сапасы мониторингін қамтамасыз ету [2, 74 бет].

Нәтижеге бағытталған білім беру моделін жүзеге асырудың ерекшеліктеріне білім беру мазмұнының негіздері ретінде мақсатты тұжырымдаудың жаңа тәсілдері жатқызылады:

1. Мектеп бітірушісінің базалық құндылықтары түрінде ұлттық деңгейдегі білім берудің ортақ мақсаттарын құру.

2. Әр білім беру саласы бойынша оқытудың күтілетін нәтижелерін анықтау.

3. Оқу жетістіктерінің деңгейлері бойынша оқытудың күтілетін нәтижелерін белгілеу.

Өзгерістер мен толықтырулар енгізілген мемлекеттік жапыға міндетті бастауыш білім берудің стандартының «Білім алушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар» бөлімінде бастауыш білім берудің белгілі бір білім беру саласына енетін пәндер бойынша ұзақ мерзімді сипаттағы мақсаттар жүйесі түріндегі оқытудан күтілетін нәтижелер көрсетілген. Білім алушылардың дайындық деңгейі бірнеше мәндес оқу пәндерін біріктіретін әрбір білім саласының ерекшеліктері ескеріле отырып жобаланған оқытудан күтілетін нәтижелер арқылы айқындалады [2, 3 бет].

Жаңартылған білім мазмұнындағы оқу бағдарламаларын жүзеге асыру барысында оқушылардың нені істей білулері керек екендігін жан-жақты көрсететін критериалды бағалауға негізделген әр сыныпта күрделеніп отыратын оқу мақсаттары әзірленген. Оқу үдерісіндегі ілгерілеуді көру үшін оқу мақсаттары бөлім мен бөлімшелерге топтастырылған. Мысалы, математика пәнінің мазмұны 5 бөлімнен тұрады. Бұл бөлімдер сыныптарға арналған оқыту мақсаттары бойынша білім, білік және дағдыларды қалыптастыруға арналған бөлімшелерден тұрады: [3, 7 бет].

1-кесте - Математика пәнінің мазмұны.

№	Бөлім	Бөлімше
1	Сандар және өлшемдер	1.1 Натурал сандар және 0 саны. Бөлшектер
		1.2 Сандармен амалдар орындау
		1.3 Шамалар және оларды өлшеу бірліктер
2	Алгебра элементтері	2.1 Санды және әріпті өрнектер
		2.2 Теңдік және теңсіздік. Теңдеу
3	Геометрия элементтері	3.1 Геометриялық фигуралар және олардың жіктелуі
		3.2 Геометриялық фигураларды кескіндеу және салу
		3.3 Нүктелер координаттары және қозғалыс бағыты
4	Жиын. Логика элементтері	4.1 Жиындар және олармен орындалатын амалдар
		4.2 Пікірлер
		4.3 Тізбектер
		4.4 Нысандардың комбинациялары
5	Математикалық модельдеу	5.1 Есептер және математикалық модель
		5.2 Математикалық тіл

Әр бөлімшелердің сәйкес оқу мақсаттары мұғалімге өз жұмысын жоспарлауға, оқушылардың жетістіктерін бағалауға, сонымен қатар оқушыларды келесі оқыту мақсаттарымен таныстыруға мүмкіндік береді. Оқу мақсаттарына негізделе отырып, оқушылар сан, алгебра, геометрия және математикалық модельдеу туралы білу арқылы математиканы түсінетін болады. Математикалық талдауды орындау арқылы оқушылар өз сұрақтарына және басқа адамдардың сұрақтарына жауап беру үшін білімдерін, рәсімдерді, әдіс-тәсілдер мен технологияларды қолданады.

Пән бойынша спиральді білім беру бағдарламасындағы ілгерілеуді оқу мақсаттарының сыныптан сыныпқа көшкен сайын күрделенуінен көруге болады. Мысалы, математика пәнінің оқу мақсаттарының бір мысалын қарастыратын болсақ, оқушылар екі таңбалы сандарды оқу, жазу, салыстыруды сандардың құрамының өсуіне қарай меңгереді және әр сыныпта жаңа білім қалыптастырады.

1 – кесте - Математика пәні бойынша оқу мақсаттарының ілгерілеуі.

1-сынып	1.1.1.2 бір таңбалы сандарды және 10 санын/ 11-ден 20-ға дейінгі сандарды оқу, жазу және салыстыру
2-сынып	2.1.1.2 екі таңбалы сандарды оқу, жазу және салыстыру

3-сынып	3.1.1.2 үш таңбалы сандарды оқу, жазу және салыстыру
4-сынып	4.1.1.2 көп таңбалы сандарды оқу, жазу және салыстыру, сандарды берілген разрядқа дейін дөңгелектеу

Мұғалім оқу бағдарламасындағы ұзақ мерзімді жоспарға сәйкес оқу мақсатын анықтаған соң, осы мақсатқа қол жеткізу үшін сабақты қалай жоспарлау керек екендігін шешеді. Оқушылардың оқу мақсаттарына жетуіне мүмкіндік беру үшін оқу мақсаттарын белгілеп, олармен оқушыларды таныстыру арқылы, мақсаттарды бақылап, оқытуды реттеу арқылы оқу үдерісінің ашықтығын қамтамасыз етеді.

Сабақтың барысында мақсатқа жету үшін мұғалім бірқатар белсенді оқу тәсілдерін қолдана алады. Оқыту мен оқудың заманауи әдістері оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін, тұлғалық дербестігін ескеру арқылы оқу үдерісін ұйымдастыруға аса мән береді және бұл бағыттағы мұғалімнің табыстылығы оқушылардың оқу үлгеріміне оң әсерін тигізеді. Мұғалімдер пән бойынша оқу бағдарламасының талаптарын орындау үшін, сонымен қатар, оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін сабақты барынша тиімді жоспарлауы қажет.

«Математика» пәні бойынша «Шамалар және өлшем бірліктері» бөлімшесіндегі *ұзындық/масса/көлем (сыйымдылық) /уақыт шамаларын ажырату; оларды өлшеу үшін өлшемдер мен құралдарды таңдау, өлшемдер жүргізу* оқу мақсаты бірнеше сабаққа негіз болуы, ал сабақтардың мақсаты әртүрлі болуы мүмкін. Сабақ мақсатында оқушының қадағалауға болатын іс-әрекеті, белсенділігі/мінез-құлқы сипатталып, оқушылар оқу нәтижесінде не үйренуге тиіс екені туралы жазылады. Сабақ мақсатын тұжырымдау барысында олар оқушылардың сабақ соңында не істей алу керектігі тұрғысынан белгілі бір нәтижелерді сипаттауы керек екенін есте ұстау керек.

Бұл:

- сабақта мұғалімнің не істейтініне емес, оқушылардың немен айналысатынына назар
- аударуға;
- сабақты жоспарлауды жеңілдетуге;
- оқуды бағалауды жеңілдетуге;
- оқыту мен оқуды бағамдауды жеңілдетуге көмектеседі.

Қысқа мерзімді жоспар немесе сабақ жоспарын дайындау барысында мұғалім оқушылардың жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, саралап оқыту тәсіліне ерекше назар аударғаны жөн. Қысқа мерзімді жоспарлау мұғалімге сабақты тиімді құруға көмектеседі. Ол үшін мұғалім әр сыныптың оқу материалы мен сабақтағы әрекетті мұқият іріктейді. Әр сабақтан кейін мұғалім оқушылар меңгере алмаған немесе түсінбеген жерлерін анықтау мақсатында сабақты талдап, рефлексия жасайды.

Қысқа мерзімді жоспарды құрған кезде мұғалім төмендегі ұсыныстарды басшылыққа алуына болады:

- сабақты ұйымдастырғанда оқу бағдарламасы мен оқу жоспарында көрсетілген оқу мақсаттарын басшылыққа алу;
- сабақтың мақсатын анық тұжырымдау, яғни нақты, өлшемді, қолжетімді, шынайы мақсаттар қою;
- орта мерзімді жоспарда көрсетілген барлық іс-әрекеттерді, әдістемелік кеңестерді, ресурстарды мұқият зерделеу;
- мұғалім өзінің қалауы бойынша іс-әрекет түрін қажеттілігіне қарай толықтыру.

Мұғалім білімнің тек дара көзі ретінде емес, оқушылардың өздерінің оқу-танымдық қызметінің белсенді ұйымдастырушысы ретінде қызмет етуі тиіс. Мысал ретінде математика пәніндегі жоғарыдағы келтірілген оқу мақсатына байланысты мұғалім барынша белсенді сабақ жоспарын әзірлеу жолдарын ұсынуға болады:

- оқушылар сызғыштың көмегімен сантиметр арқылы нені өлшеуге болатынын қарастырады;
- жұмыс дәптерінің ұзындығы мен енін өлшеп, парталас көршісінің нәтижесімен салыстырады;
- өзі отырған партаның ұзындығын өлшеп, қандай қиындыққа кездескенін айтады (партаны сантиметрмен өлшеу қиын), дециметрге көшеді;
- қасықтың ұзындығын және өшіргіштің биіктігін өлшейді;
- жасыл және қызыл баудың ұзындықтарын өлшеп, қайсысы ұзын екенін жұпта талқылайды;
- сызғыштың көмегімен ұзындығы 1 см және 1 дм жолақтар сызып, бірін-бірі бағалайды.

Мұғалімдер барынша тиімді оқуды жоспарлау үшін төмендегідей бірқатар мәселелерді ескергені жөн:

Сабақта *көптеген* жаттығу түрлерін жоспарлауға тырысу қажет. Бір сабақта мұғалім төрт, бес немесе одан да көп жаттығу түрлерін қамти алады. Аз уақыт алатын, айталық, минуттық жаттығу дайындауға болады. Әдетте баланың назары бір нәрсенің төңірегінде ұзақ шоғырланып тұра алмайтынын естен шығармау керек.

Мұғалім сабақ барысында бір жұмыс түрінен екіншісіне *біртіндеп ауысып*, сабақтың мақсатын оқушылардың есіне салып отыруды ұмытпауы керек. Жаттығуды әртүрлі тәсілмен түсіндіруге дайын болу қажет. Мысалы, оқушылар бастапқыда жаттығуды бүкіл сынып болып орындап, кейіннен жұптасып оның орындалуын шыңдай алады. Бұл оқушыларға жаңа жаттығуға біртіндеп көше отырып, тапсырманы түсінуге көмектеседі, өткен сабақта алған білімдерін нығайтып, оқушыларға іс жүзінде бірнеше дағдыны қатарынан шыңдауға мүмкіндік береді.

Сыныппен өзара әрекеттестік стилін өзгертіп отыру қажет. Мұғалім сабақ барысында өзінің қанша сөйлейтіні туралы ойлануы қажет. Егер мұғалім тым көп сөйлесе, оқушыларда пікір таластырып, бір-бірінен үйренуге уақыт аз қалады. Оқушыларға сұрақ қойып, жауаптары бойынша сыныптың нені түсінгенін/түсінбегенін бағдарлаған дұрыс.

Сабақта жеке, жұптық, топтық немесе бүкіл сыныпты қамтитын жұмыс түрлерін араластырып қолдану тиімді болады. Сабақ жоспарында мұғалім:

- сабақ мақсатын анық, түсінікті түрде тұжырымдауы;
- сабақ жоспарының әртүрлі компоненттерінің тиісті бөлшектерін қамтуы (оқу жоспарындағы сабақ жоспарының үлгісін қараңыз);
- логикалық жағынан реттелген және оқу мақсаттарына сай келетін жаттығулар мен тапсырмалар туралы толық ақпарат ұсынуы;
- мақсатты білім мен дағдыларды қалыптастыруға арналған тиісті әдіс-тәсілдерді анықтап, проблемаларды алдын ала көре білуге және анықталған дағдыларға қатысты шешім ұсынуы;
- қажетті материалдар мен ресурстарды пайдалануды жоспарлауы тиіс.

Сондай-ақ, бастауыш сынып пәндеріне арналған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шынайы проблемаларды анықтап зерттей білуді талап етеді. Мұғалім оқу жоспарларындағы оқу мақсаттарына жетуге ынталандыратын жаттығуларды қалай жоспарлауға болатынын көре алады. Оқушыларға оқу жоспарындағы жаттығулар аясында көзделген оқу мақсаттарына қол жеткізуге көмектесетін бірқатар педагогикалық тәсілдерді пайдалану қажет. Мұғалім оқушылардың оқу мақсаттарына жетуіне мүмкіндік беру үшін оқу мақсаттарын белгілеп, олармен оқушыларды таныстыру арқылы, мақсаттарды бақылап, оқытуды реттеу арқылы оқу үдерісінің ашықтығын қамтамасыз етеді.

Әр сыныптың ерекшеліктерін ескере отырып оқу пәндерін оқыту арқылы оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай өз түсініктерін кеңейтуге және өзінің ой-пікірі үшін жауапты бола алуға, өзіндік көзқарасы мен пайымдауын қалыптастыруға, мұқият зерделеуге және өз ойын сенімді айта білуге әртүрлі тәсілдердің көмегімен ынталандыруға негізделген оқытудың белсенді әдіс-тәсілдерінің түрлерін пайдалана отырып сабақ жоспарларын құру, әрбір мұғалімнің өз шығармашылығы мен тәжірибесі болмақ. Осы орайда, «мақсатқа жету мүмкін болмаса, мақсатыңды емес, әдісіңді өзгерт» деген Конфуцийдің сөзінің аса маңыздылығына көз жеткіземіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998 ISBN 5-89800-123-9, VI том [Электронды ресурс]. – URL: <https://kk.wikipedia.org/wiki>
2. М 90 Муканова С.Д. Вопросы развития школьного образования: Сборник статей. – Караганда, 2013. – 79 с.
3. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 13 тамыздағы № 29031 Қаулысына толықтырулар мен өзгерістер енгізу туралы «Білім берудің тиісті деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндеті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы № 348 Қаулысы [Электронды ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>
4. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптарына арналған «Математика» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2016 жылғы 8 сәуірдегі №266 бұйрығына қосымша [Электронды ресурс]. – URL: <http://nao.kz/loader/fromorg/2/25?lang=kz>
5. Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған критериялы бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдіст. құрал /О.И.Можаева, А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиеденованың редакциясымен. – Астана:

МУЛЬТИПЛИКАЦИЯ ТҮРЛЕРІ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Душанова А.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Мультипликация мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Латынның «multiplication» және «anima» (жан, анимация) сөздерінен бастау алған бұл өнер пластилиннен немесе құмнан сызылған немесе жасалған сюжеттер мен идеяларды бейнелейтін бейнелерді өмірге әкелуге мүмкіндік береді. Көбінесе мультипликация тек автордың қиялында болатын сиқырлы ертегілер әлемін білдіреді. Мультипликация театр, кино, музыка және бейнелеу өнерінің элементтерін біріктіретіндіктен, ол кең ауқымды қызмет түрлерін қамтиды: әдеби шығармашылық пен сурет салудан аппликацияға, модельдеуге және, әрине, мультфильмдерді түсіру және монтаждау. Д.В. Велинский мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істеуді сәтті қолдануға болатын әртүрлі мультипликация әдістерін ұсынды: тегіс, көлемді және рельефті. Көлемді мультипликация декорациядағы қуыршақ кейіпкерлерін кадр-кадрға түсіруге негізделген. Тегіс суретке түсіру, өз кезегінде, сызбаларды немесе тегіс жерде орналасқан жалпақ қуыршақтарды түсіруді қамтиды. Рельефті мультипликация қолмен салынған және «тасымалдау» әдістеріне бөлінеді [1].

Қолмен салынған мультфильм жасау үшін балалардың негізгі сурет салу дағдылары болуы керек: әр түрлі композицияларды - сәндік, объектілерді бейнелеу немесе әңгімелеу, әртүрлі көркемдік материалдарды пайдалану, түстерді дұрыс таңдау және әртүрлі әдістерді меңгеру. Мультипликацияны қайта төсеу технологиясымен түсіру үшін қуыршақтар мен декорациялар дайындалуы қажет. Мультфильм-аударма жасау технологиялары мыналарға байланысты: қуыршақтар үшін қолданылатын материал (мысалы, мата немесе қағаз); фон жасалатын материал (қағаз, ағаш, тоқыма және т.б.); таңдалған кескіндеме техникасы (акварель, гуашь, пастель және т.б.); сурет салу құралдарының жиынтығы (қалам, қылқалам, қарындаш, фломастер, бор және т.б.) [1]. Қайта төсеу технологиясы өте қарапайым және мектеп жасына дейінгі балаларға қолдануға жарамды. Мультфильм жасау үшін алдымен бөліктерге бөлінген кейіпкерді сызып, қиып алу керек, содан кейін оларды сым топсаларымен байланыстыру керек. Негізгі процесс келесідей: кейіпкерді жылжытыңыз, қолды алыңыз - кадрды түсіріңіз. Бұған дыбыс әсерлері мен диалогтар қосылады [2]. Қуыршақ мультипликациясы, көлемді мультипликацияның бір түрі, сахна үлгісі мен қуыршақ актерлерін пайдалануды қамтиды. Көрініс шағын өзгерістермен кадр кадр жазылады. Кадрлар тізбегін қарау кезінде объектілердің қозғалысының әсері жасалады [3].

Рельефтік мультипликация жартылай немесе толық көлемді және көлденең бетке орналастырылған объектілерді кадр бойынша жазуға негізделген. Бұл түрге тікелей камераның алдында иілгіш материалдан фигуралар жасау, жартылай көлемді қуыршақтарды түсіру және сусымалы заттармен жұмыс істеу кіреді [1].

Ерекше мәнерлілігімен және икемділігімен ерекшеленетін құм және пластилин мультипликациялары да рельефті мультипликацияға жатады. Воинова А. анықтаған құм мультипликациясы - мультфильмнің баяндауын қалыптастыру үшін жеңіл үстелге құм құю арқылы кескіндер сериясын жасау. Мектеп жасына дейінгі балалар объектілердің өзгеруін оңай бақылап, құм мультипликациясына түзетулер енгізе алады [4].

Балшықтан жасалған мультипликация - бұл мультфильм техникасы, онда балшықтан жасалған заттар кадр арасында өзгеріп тұратын кадр бойынша түсіріледі. Мектеп жасына дейінгі балалар күрделі әсерлерге жүгінбестен объектілерде қозғалыс жасау үшін пластилинді оңай басқара алады және бос орындарды бірнеше рет қайта пайдалана алады [5].

Анимацияның дәстүрлі емес түрі көлеңкелі мультипликация болып табылады, мұнда баяндау актерлердің немесе қуыршақтардың көлеңкелі силуэттерін түсіру арқылы жасалады. Бұл әдіс декорацияны, кейіпкерлерді және түсіру процесін дайындаудың қарапайымдылығына байланысты балаларға қолжетімді [6].

LEGO құрылыс жинақтарын пайдаланатын LEGO мультипликациясы барған сайын танымал бола түсуде. Бұл технология мектеп жасына дейінгі балалардың құрылыс дағдыларын, қиялын және

кейіпкерлерді өмірге әкеле отырып, өз әлемдерін құру қабілетін дамытуға көмектеседі. Мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік-эстетикалық дамуында мультфильмдер жасауда қолданылатын дәстүрлі емес әдістердің ішінде квиллингті - бұралған қағаз жолақтарынан аппликация жасау өнерін ерекше атап өтуге болады [7].

Әрине, квиллинг балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, әсіресе, эмоциялар мен идеяларды адекватты түрде көрсету үшін қажетті қиялды ойлау, шығармашылық қиял және пропорция мен ырғақ сезімін дамытуға ықпал етеді [8].

Бейнелеу өнерінің тағы бір ерекше әдісі коллаж, мультипликация жасауда да қолданылады. Негізге әртүрлі материалдарды (тұсқағаздар, газеттер, журналдар, маталар және т.б.) жапсыруды қамтитын бұл әдіс болашақ мультфильм үшін фон, декорация және кейіпкерлерді жасауға мүмкіндік береді. Содан кейін алынған объектілерді тегіс бетке қайта орналастыру әдісі арқылы анимациялайды [9].

Коллаж мультипликациясы гетерогенді материалдардың үйлесуі арқасында өзінің күтпегендігімен, эмоционалды тереңдігімен және экспрессивтілігімен ерекшеленеді. Әрқайсысының көркемдік талғам мен эстетикалық құндылықтардың қалыптасуына әсер ететін өзіндік ерекшеліктері бар көптеген анимация әдістері бар. Бұл әдістерді мектеп жасына дейінгі үлкен жастағы балалармен жұмыс жасауда олардың көркемдік және эстетикалық дамуы үшін қолдануға болады.

Бүгінгі таңда мультипликация көптеген әдістерді қолдана отырып, белсенді дамып келеді. Мультипликацияның негізгі түрлеріне мыналар жатады:

- Сызылған;
- Қуыршақ;
- Пластин;
- Реле;
- Шыныға сурет салу;
- Компьютерлік 2D және 3D анимация;
- Біріктірілген;
- Құм анимациясы;
- LEGO анимациясы;
- Коллаж;
- Тақырыптық және экзотикалық анимация.

Классикалық мультфильмдер бір-бірінен сәл ғана ерекшеленетін сызбаларды дәйекті түрде түсіруге негізделген анимация технологиясы арқылы жасалады. Ол үшін сызылған танбалары бар мөлдір парақтар қабаттасып, бір кадрға біріктіріледі. Классикалық мультипликация анимацияның ең қызықты және танымал түрлерінің бірі болуы мүмкін. Қолмен салынған мультипликацияны жасау үшін суреттер тізбегі пайдаланылады, олардың әрқайсысы алынбалы объектілер қозғалысының келесі кезеңін түсіреді. Классикалық анимация әрбір кадрды мөлдір пленкаға салу, содан кейін осы кадрларды арнайы өңдеу бағдарламасында біріктіру арқылы жасалады. Мультипликацияның бұл әдісі жандылықтың, тегістіктің және кеңістіктің тереңдіктің жоғары деңгейіне ие, бірақ оны жүзеге асыру өте қымбат. «Дисней» және «Союзмультфильм» киностудиялары жасаған мультфильмдер мұндай мультипликацияның жарқын мысалдары болып табылады.

Қуыршақ (көлемдік) мультфильмдер: жасауда сахналық макет пен қуыршақ актерлері қолданылатын көлемді анимация әдісі. Stop motion мультипликациясындағы барлық қуыршақтар мен жиынтықтар қолдан жасалған, бұл оны дәстүрлі анимация сияқты қымбат етеді. Дегенмен, мультипликацияның бұл түрі бүгінгі күні де өте танымал. Көлемді мультипликация декорациядағы қуыршақ кейіпкерлерін кадр-кадрға түсіруге негізделген. Қуыршақтардың орнын өзгерту, олардың қозғалысының елесін жасау сурет салуға қарағанда біршама оңайырақ, бірақ мұнда да кейбір нюанстар бар. Мысалы, ауада қалықтап тұрған нысанды бейнелеу үшін оны созылған сызық арқылы кеңістікте бекіту керек. «Бекіткіштің» өзі камера объективіне іс жүзінде көрінбейді. Қуыршақ мультфильмдері қолмен салынған мультфильмдер сияқты тек кадр-кадр мұқият түсіру арқылы ғана «өмірге келеді». Олардың айырмашылығы – қуыршақ кейіпкерлерін жасау тек бояу мен қағазды ғана емес, қолдағы басқа да көптеген материалдарды қажет етеді. Бұл мата қалдықтары, жіптер, көбік резеңкелері, сымдар, түймелер, ағаштар, әртүрлі жемістер және т.б. болуы мүмкін. Lego конструкторы қуыршақ мультфильмдерін жасау үшін де негіз бола алады. Шындығында, сіздің қуыршақ кейіпкеріңіздің неден жасалғаны маңызды емес, ең бастысы, ол даралықпен ерекшеленеді. Қуыршақ мультипликациясында арнайы эффектілер ерекше орын алады. Осылайша, қарапайым жарма немесе тұз әдемі қысқы пейзажды және жақтауда терең «қар» дрейфтерін жасауға көмектеседі.

Пластелин мультфильмдері: өзінің ерекше икемділігі арқасында пластелин көптеген жылдар бойы аниматорлардың ең сүйікті материалдарының бірі болып қала берді. Пленкалар пластелиннен жасалған заттарды кадр-кадрға түсіру арқылы жасалады, бұл ретте объектілер кадр арасында ауысады.

Тасымалдау техникасы арқылы жасалған мультфильмдер қолмен салынған және қуыршақ анимациясының арасындағы нәрсе. Әрбір кадрды суретші салған қолмен салынған мультфильмдерден айырмашылығы, мұнда қозғалыс жасау үшін жылжытылатын және реттелетін, мысалы, картоннан кесілген дайын элементтер пайдаланылады. Бұл әдіс сазды мультипликацияда да қолданылады, мұнда кейіпкерлер қабаттары мен декорациялар бірнеше деңгейлі әйнектерге орналастырылады, камера жоғарыдан түсіріледі.

Шыныға майлы бояу – майлы бояумен шыныға тікелей сурет салу арқылы жасалған мультипликация. Әрбір кадр суретшінің қылқаламының әр штрихында өзгертін импрессионистік картиналарды еске түсіретін ерекше өнер туындысы. Сызылған жақтау келесіге орын беру үшін дереу өшіріледі.

2D компьютерлік мультипликациясы дәстүрлі қолмен салынған анимация принциптеріне негізделген, бірақ кейіпкерлер мен фон жасау үшін компьютерді пайдалану. After Effect және Toon Boom Studio сияқты қол жетімді 2D анимация бағдарламаларының әртүрлілігіне қарамастан, оны жиі қате түрде Flash анимациясы деп атайды. Бүгінгі таңда 2D компьютерлік мультипликациясы телехикаяларда, интернетте және компьютерлік ойындарда кеңінен қолданылады. 3D мультипликациясы қуыршақ анимациясының принциптеріне негізделген, бірақ барлық объектілер мен кейіпкерлер компьютерде модельденеді, бұл оларға үш өлшемді көрініс береді.

Үшөлшемді мультипликация – 3D графикасын жасау үшін компьютерлік бағдарламаларды қолдануға негізделген қазіргі заманғы анимация түрі. Технологияның дамуымен екі өлшемді анимацияны ғана емес, сонымен қатар үш өлшемді нысандарды «жандандыру» мүмкін болды. Өндіріс процесі бірнеше кезеңдерді қамтиды: концепциялық өнерді жасау, 3D моделін әзірлеу, текстуралау, қозғалыстарды басқаруға арналған «қаңқаны» жасау. Дайындалған модельді алғаннан кейін аниматорлар максималды табиғилыққа ұмтылып, оның қозғалыстарымен жұмыс істей бастайды. Соңғы кезең – визуализация – 3D көріністі соңғы кескінге айналдыру. Мысал ретінде Pixar студиясының мультфильмдерін келтіруге болады.

Аралас мультипликация әртүрлі мультипликация түрлерін бейне материалмен біріктіреді. Мысалдарға «Роджер қоянды кім түсірді» және «Капитан Врунгелдің шытырман оқиғалары» жатады. 3D технологияларының дамуымен анимацияның бұл түрі жоғары шынайылықпен көркем фильмдерде жиі қолданылады.

Құмды анимация - жарықтандырылған бетке құм жағу арқылы кескіндерді жасау. Суреттер камерамен түсірілген. Көркем эсерлерді жасау үшін артқы жарықтандырылған әйнек пен әртүрлі реңктегі құм қолданылады.

LEGO анимациясы анимациялық бейнелер жасау үшін LEGO конструкциялары мен картон жинақтарын пайдаланады.

Коллаж анимациясы: Бұл әдіс баспа басылымдарындағы кесінділерді және басқа да дайын кескіндерді пайдаланады.

Нысанды анимациялау: жансыз объектілерге адами қасиеттер беріледі, көбінесе сағаттар мен шамдар сияқты күнделікті заттар, сондай-ақ суреттер немесе фотосуреттер қолданылады.

Экзотикалық анимация: мультфильмдер жасаудың бірегей әдістерін қамтиды, мысалы, көлеңкелі анимация (көлеңкедегі силуэттерді түсіру), ашық пленканы сызу арқылы кескін жасау. Ине экраны тік жазықтықта орналасқан көптеген инелерден тұрады. Инелер қозғала алады, олардың орналасуына байланысты әртүрлі ұзындықтағы көлеңкелер жасайды.

Ротоскопинг: 1914 жылы ойлап табылған және бүгінгі күнге дейін танымал әдіс, бұл нақты актерлер мен жиынтықтарды пайдалана отырып, кадр бойынша фильмнің кадрын қадағалауды қамтиды. Бастапқыда фильм калькаға проекцияланса, қазір компьютер қолданылады.

Мақсаттары бойынша мультфильмдер дамытушылық, тәрбиелік, тәрбиелік, танымдық және ойын-сауықтық болып бөлінеді. Өндіріс бойынша: орыс, жапон, француз және т.б. Ұзақтығы бойынша: қысқа және толық метражды. Жас ерекшеліктері бойынша: балалар, ересектер және жасөспірімдер. Мультипликацияның бұл түрлері мектеп жасына дейінгі балаларға арналған мультфильм әрекеттерінде қолданылады.

Мультипликация – мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық және танымдық қабілеттерін дамытуға үлкен мүмкіндіктер беретін өнердің ерекше түрі. Бұл ойын-сауық құралы ғана емес, сонымен қатар балалардың қиялын, көркемдік талғамын, қол моторикасын және қиялды

ойлауын дамытатын маңызды педагогикалық құрал. Классикалық суреттен пластилинге, құмға, 3D және компьютерлік анимацияға дейін әртүрлі анимация түрлерін пайдалана отырып, мұғалім әр баланың жеке қызығушылықтары мен қабілеттеріне сәйкес шығармашылық орта жасай алады. Мультфильм жасау процесіне қатысу балаға өз идеясын жүзеге асыруға, эмоцияларды жеткізуге және көркемдік әдістерді меңгеруге мүмкіндік береді. Сондықтан мектепке дейінгі мекеменің оқу-тәрбие үрдісіне мультипликацияны тиімді енгізу – баланы жан-жақты дамыту жолындағы маңызды қадам.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Велинский, Д.В. Қайта орналастыру әдістерін қолдану арқылы мультфильмдер шығару процесінің технологиясы [Мәтін]: Әдістемелік құрал / Д.В.Велинский. – 2-ші басылым, испан. және толықтыру.: Новосибирск, 2011. – 41 б.
2. Анофриков, П.И. Балалар анимациялық студиясының жұмыс істеу принциптері [Мәтін] / П.И.Анофриков. – Новосибирск, 2011. – 43с.
3. Никитин, А.А. Ағартушылық дәуірі ойшылдарының көркемдік таланты туралы ойлар [Мәтін] / А.А. Никитин // Психологиялық-педагогикалық зерттеулердегі жаңалық. Психология мен педагогиканың теориялық және практикалық мәселелері. – 2012. No 1. – Б.166-172
4. Войнова, А. Құмды сурет [Мәтін] / А.Войнова. – М., 2014.- 114с.
5. Анимация [Электрондық ресурс] / Қол жеткізу режимі: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/4716>
6. Анимация [Электрондық ресурс]: Балаларға арналған қосымша білім беру бағдарламасы / ред. Туаркина С.А. Қол жеткізу режимі: <http://www.multiki-kraski.ru/wp-content/uploads/2014/09/Programma-dopolnitelnogo-obrazovaniya-Multiplikatsiya.doc>
7. Күлкілі мультфильмдер [Электрондық ресурс]: Қосымша білім берудің жұмыс бағдарламасы / ред. ред. Лобосова Т.В. Қол жеткізу режимі: http://bal-ds14.edumsko.ru/activity/additional_groups/zabavnye_mul_tyashki/program
8. Яковлева, Е.В. Дәстүрлі емес квиллинг техникасы және оның мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылығын дамытуға әсері [Мәтін] /Е.В. Яковлева // Инновациялық педагогикалық технологиялар: IV халықаралық материалдары. ғылыми конф. – Қазан, 2016. – 219 б.
9. Гусакова, А.А. Балабақшадағы мультфильмдер [Мәтін] / А.А. Гусакова. –М., 2010 ж.

ӨОЖ 37.018.43:004

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ КЕЗІНДЕ МҰҒАЛІМДЕРГЕ ӘДІСТЕМЕЛІК СҮЙЕМЕЛДЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Жакенова К.Б., Жусупбекова Г.Г.

Шоқан Уәлиханов атындағы Көкшетау Университеті, Көкшетау, Қазақстан

Кіріспе. 2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасында сапалық трансформациялау, инновациялық экономиканы дамыту жаһандық бәсекелестікке қол жеткізудің ажырамыс бөлігі және цифрлық трансформация мемлекеттің әлем елдері бойынша бәсекелестікке қол жеткізудің маңызды құралы ретінде сипаттайды [1]. Берілген тұжырымдамадағы ақпаратты ескере отырып, білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформацияның маңыздылығы мен өзектілігі анықталады. Білім беру жүйесінің цифрлық трансформациясы жаңа цифрлық технологияларды енгізумен ғана шектелмейді. Цифрлық трансформация оқытуды ұйымдастыру әдістері мен тәсілдеріне тікелей өзгеріс енгізу, білім беру процесінің қатысушылары арасындағы өзара іс-әрекет және педагогтарға қойылатын жаңа кәсіби талаптарды қалыптастыруды қамтиды. Осындай өзгеріс жағдайында әдістемелік сүйемелдеу мұғалімдердің цифрлық трансформация кезеңінде тиімді бейімделудің ажырамас факторы.

Қазіргі уақытта цифрлық білім беру ортасын жетілдіру мемлекеттік білім беру саясатының негізгі даму траекториясы ретінде саналады. Дегенмен, жүз пайыз мұғалімдер цифрлық форматта тиімді жұмыс істеуге дайын емес. Кейбір мұғалімдерде білім беру платформаларын қолдануда қиындықтар туындаса, басқа мұғалімдерде цифрлық технологияларды қолдануда уақыттың, ресурстардың немесе әдістемелік сүйемелдеудің жетіспеушілігі сияқты қиындықтарға тап болуының ықтималдылығы жоғары. Берілген мәселелер мен қиындықтарды есепке ала отыра, мұғалімдерге әдістемелік сүйемелдеуді жүзеге асыру қажеттілігінің өзектілігін анықтайды.

Цифрлық трансформация кезеңде әдістемелік сүйемелдеудің маңыздылығын ескере отырып, **мақаланың мақсаты** білім берудің цифрлық трансформация үдерісінде әдістемелік сүйемелдеудің маңыздылығын айқындау және жүзеге асырудың тиімді формаларын анықтау.

Мақсатты орындау үшін келесідей **міндеттер** қойылды:

1. Білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация ұғымын ашу;
2. Цифрландыру үдерісінде әдістемелік сүйемелдеу маңызын айқындау;
3. Тиімді әдістемелік сүйемелдеу түрлерін ұсыну.

Білім берудегі цифрлық трансформация білім беру мекемелерінің цифрлық білім беру ортасында онлайн оқытуды есептегенде, мектептің оқу-тәрбие жұмысының әдістері мен ұйымдық нысандарын жаңартуды көздейді [2]. Омар А.Д. еңбектерінде цифрлық трансформация тек IT технологияларды қолданудан және енгізуден ғана тұрмайды, цифрлық трансформация өз алдында білім беру жүйесіндегі өзгерістерді де қамтитындығы туралы жаза кетті [3]. Цифрлық трансформацияның маңызын Дуламбаева Р.Т. өз еңбектерінде білім беруді ғана қамтымай, жалпы цифрлық трансформацияның адамзат дамуына тигізетін жаһандық ықпалы ретінде түсіндіріледі [4].

Кесте 1 – Цифрлық трансформацияның Жуан Рейс бойынша үш аспектісі

<i>Аспект</i>	<i>Анықтама</i>	<i>Мысал (педагогтарға әдістемелік сүйемелдеу мақсатында)</i>
<i>Технологиялық</i>	Жаңа технологияларды қолдану, енгізу және оларды тиімді пайдалану	Кіріктірілген технологиялар, әлеуметтік желілер, жасанды интеллект, цифрлық платформалар және т.б.
<i>Ұйымдастырушылық</i>	Мекеменің құрылымына, басқаруы мен жұмыс үрдістеріне цифрлық технологиялар арқылы өзгерістер енгізу	Мұғалімдерге арналған әдістемелік сүйемелдеу орталықтарын ашу, тұрақты және жүйеді түрде онлайн кеңес беру жүйесін құру
<i>Әлеуметтік</i>	Педагогтардың цифрлық құзыреттілігі мен дағдыларын дамыту, қолдау, ынталандыру	Әлеуметтік желілер, онлайн форумдар арқылы тәжірибе алмасу, өзара қолдау білдіру

Жуан Рейс цифрлық трансформация ұғымын негізгі үш аспектіге бөліп қарастырады. Технологиялық аспектке жаңа технологияларды қолдану, оның ішіне кіріктірілген технологиялар, цифрлық платформалар (Zoom, Google Classroom, BilimLand), жасанды интеллект (ChatGPT, Gemini, DeepSeek) сияқты технологиялар кіреді.

Ұйымдастырушылық аспект мекеменің құрылымы мен басқару ерекшеліктеріне, жұмыс үрдістеріне цифрлық технологиялар арқылы өзгерістер енгізуді құрайды. Ұйымдастырушылық аспектісі қандай да бір жаңа технологияларды енгізу барысында олардың артықшылықтарын толық пайдалануды қамтитын ұйымдық өзгерістермен қатар жүруі керек. Цифрлық трансформация қаржылық инвестицияларды, технологиялық инфрақұрылымдарды және адами капиталды есептей отыра, ресурстарды стратегиялық бөлуді талап етеді. Берілген аспект бойынша мұғалімдерге арналған әдістемелік сүйемелдеу орталықтарын ашып немесе тұрақты жұмыс істейтін онлайн кеңес беру жүйесін құру сияқты жұмыстарды қамтуы мүмкін.

Әлеуметтік аспект педагогтардың құзыреттілігі мен дағдыларын дамыту, қолдау және ынталандыруды қамтиды. Әлеуметтік аспект бойынша мұғалімдермен әлеуметтік желілер арқылы байланыс орнату, онлайн форумдар арқылы тәжірибе алмасу, өзара қолдау білдіру сияқты іс-әрекеттерді қамтиды [5]. Цифрлық трансформацияның үш аспектісі Кесте 1-де берілген.

Цифрлық трансформация үдерісінде білім беру сапасын көтеру мақсатында әдістемелік сүйемелдеу педагогтар үшін таптырмас құрал ретінде танылады. Әдістемелік сүйемелдеу бұл озық, педагогикалық тәжірибенің жетістіктеріне негізделген әр педагогтың құзыреттілігі мен кәсіби шеберлігін арттыруға бағытталған практикалық іс-шаралардың арнайы кешені [6]. Әдістемелік сүйемелдеу арқылы педагогикалық кадрдың шығармашылық әлеуетін арттыруға, сайып келгенде білім беру үдерісінің сапасы мен нәтижелілігін арттыруға бағытталған кешен.

Әдістемелік сүйемелдеу мақсатында жүргізілетін әдістемелік жұмыс ұғымының заманауи түсінігі кеңейіп келуде. Молчанов С.Г. пікірінше, әдістемелік жұмыс педагогикалық және басқарушылық іс-әрекеттерге тірек болатын теориялық негіздер (әзірлемелер, конспектілер,

материалдар) әзірленетін кәсіби-педагогикалық қызметтің ажырамас бөлігі. Әдістемелік жұмыс кәсіби-педагогикалық, коммуникация құралдарын ғана емес, сонымен қатар білім беру үдерісінің мазмұнын және басқарушылық ықпалдың мәнін қамтиды [7, 14 б].

Әдістемелік жұмыс, көптеген ғалымдардың пікірінше келесідей міндеттерді атқарады:

- 1) Озық педагогикалық тәжірибені зерделеу және енгізу;
- 2) Педагогтың ғылыми деңгейін арттыру мақсатында психологиялық-педагогикалық ғылымның жетістіктерімен танысу;
- 3) Педагогтың кәсіби шеберлігін арттыру [6].

Әдістемелік жұмыстың міндеттерін орындауда Моисеев А.М. келесідей принциптерді жіктейді:

- 1) Өмірмен, мектепті қайта құруды жүзеге асыру тәжірибесімен байланысы, өзектілігі;
- 2) Ғылымилық;
- 3) Жүйелілік;
- 4) Кешенді сипат;
- 5) Жүйелілік, сабақтастық;
- 6) Шығармашылық;
- 7) Нақтылық;
- 8) Әдістемелік жұмыстың практикалық бағыты бойынша теория мен практиканың бірлігі;
- 9) Тиімділік, икемділік, ұтқырлық.

Әдістемелік жұмыстың нысандарын топтарға және оны жүзеге асыру сипатына қарай бөлуге болады. Молчанов С.Г. әдістемелік жұмыстарды әкімшілік және дидактикалық формаларын анықтайды.

Әкімшілік формаларына:

- Оқу-білім беру аудандары;
- Қауымдастық (зерттеу мәселелері бойынша мұғалімдерді топқа бөлу);
- Қауымдастық (оқу пәндері бойынша мұғалімдерді топқа бөлу);
- Білім беру саласы бойынша ғылыми-әдістемелік кафедра;
- Білім беру саласы бойынша әдістемелік бірлестік;
- Оқу пәні бойынша әдістемелік секция;
- Жеке кәсіби-педагогикалық өзін-өзі тәрбиелеу.

Дидактикалық формаларға:

- Проблемалық семинарлар;
- Проблемалық-жобалық семинарлар;
- Ұйымдастырушылық және белсенді ойындар;
- Репродуктивті-эвристикалық (педагогикалық идеялар, әлеуметтік-педагогикалық бастамалар, жобалар, фестивальдар, кәсіби шеберлік конкурстар);
- Нәтижелі (ғылыми конференциялар; теориялық (әдіснамалық) семинарлар; жеке жоспар бойынша біліктілік арттыру, шығармашылық демалыстар, ғылыми тағылымдамалар);
- Репродуктивті (экстернат; практикум; ғылыми-практикалық семинарлар; педагогикалық шеберханалар, семинар-практикумдар; тренингтер) [7].

Жоғарыдағы ақпараттар бойынша цифрлық трансформация үдерісінде педагогтарды қолдауда әдістемелік жұмыстың міндеттері, формалары маңыздылығын айқындай түседі. Цифрлық трансформация білім беру үдерісінің барлық деңгейлерін, оның ішінде материалды ұсыну формаларын, өзара әрекеттесу тәсілдерін қамтып, жаңа құзыреттіліктерге қажеттілік туындайды. Педагогтарға тек қана цифрлық технологияларды игеріп қана қоймай, тиімді меңгеріп оларды оқу процесіне біріктіре алу керек. Педагогтар жоғарыда берілген мәселелермен қатар келесідей қиындықтарға тап болуы мүмкін:

- АҚТ құзыреттілігінің жеткіліксіздігі немесе болмауы;
- Қажет жағдайларда білікті көмектің қол жетімсіздігі;
- Өзін-өзі оқытуға уақыт тапшылығы;
- Шамадан тыс жүктеме жағдайында кәсіби күйреу.

Білім беру ұйымының әдістемелік сүйемелдеу педагогтың жаңа талаптары мен практикалық қызметі арасындағы байланыстырушы буынға айналады. Цифрлық трансформация үдерісінде педагогтарды қолдау мақсатындағы әдістемелік жұмыстың негізгі міндеті – педагогтардың цифрлық құзыреттіліктерін үздіксіз сүйемелдеу мен дамытуды қамтамасыз ету. Цифрлық трансформация кезінде әдістемелік сүйемелдеу:

- Цифрлық сауаттылық деңгейін арттыру;

- Дәстүрлі әдістерді заманауи жағдайларға бейімдеу;
- Тәжірибе алмасу ортасын құру;
- Мазасыздық пен алаңдаушылықтың деңгейін төмендету.

Цифрлық трансформация кезінде педагогтардың нәтижелі бейімделуі үшін әдістемелік сүйемелдеудің әртүрлі нысандарын пайдалану қажет:

- Жеке кеңес берулер, атаулы әдістемелік ұсынымдар;
- Цифрлық құралдар бойынша вебинарлар, тренингтер, мастер-класстар;
- Педагогикалық практикумдар мен тағылымдамаларды ұйымдастыру;
- Әдістемелік материалдарды (нұсқаулықтар, құралдар, жадынамалар) әзірлеу және тарату;
- Мұғалімдер тәжірибе алмасатын кәсіби қауымдыстықтар құру.

Цифрлық трансформация үдерісінде әдістемелік сүйемелдеу жүйелі және бірізді болу керек, педагогтардың дайындық деңгейін және білім беру мекемесінің ерекшеліктерін ескеру маңызды.

Қорытынды. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы мен білім беру жүйесінің цифрлық трансформация үдерісінде педагогтарға әдістемелік сүйемелдеу ерекше маңызды. Цифрлық трансформация өз кезегінде тек қана техникалық құралдарды қолдануды ғана емес, оқыту әдістер мен тәсілдеріндегі, оқушылармен өзара әрекеттесудегі терең өзгерістерді қамтиды. Осы тұрғыда әдістемелік сүйемелдеудің рөлі маңызды.

Біріншіден, әдістемелік сүйемелдеу мұғалімдердің өзгермелі білім беру ортасында өнімді жұмыс істеуі үшін қажетті цифрлық технологияларды тиімді және еркін қолдану үшін цифрлық құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Екіншіден, сауатты және білікті әдістемелік сүйемелдеу мұғалімдерге интерактивті технологияларды, мультимедиялық ресурстарды және жекелендірілген оқыту траекторияларын біріктіре отырып, дәстүрлі оқыту әдістерін цифрлық форматқа тиімді бейімдеуге көмектеседі.

Үшіншіден, тұрақты әдістемелік сүйемелдеу педагогтар арасында, әсіресе цифрлық технологиялармен қолданып көрмегендер арасында алаңдаушылық, мазасыздық пен кәсіби күйіп қалу деңгейін түсіреді. Педагогтар бір бірімен кеңес ала отырып цифрлық технологияларды меңгеруге, әріптестерімен бірге тәжірибе алмасу арқылы өз қабілеттеріне сенімділік артады.

Осылайша, әдістемелік сүйемелдеу білім беруді табысты цифрлық трансформациялаудың алғышарттарының бірі. Ол педагогтардың тек техникалық тұрғыдан дайын болуына ғана емес, сонымен қатар жаңашылдыққа, кәсіби өсімге және өзара әрекеттестікке негізделген жаңа білім беру мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №269 қаулысы. 2023–2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы. – [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000269>
2. Сартаков И.В., Славенинова Н.В., Чикова О.А. Актуальные направления методической поддержки педагогов по реализации онлайн-обучения школьников. Вестник Кемеровского государственного университета. Серия: Гуманитарные и общественные науки. 2023. Т. 7. № 2. С. 178–186. <https://doi.org/10.21603/2542-1840-2023-7-2-178-186>
3. Омар А.Д., Шильдибеков Е.Ж. Цифровая трансформация Республики Казахстан: проблемы человеческого капитала // Вестник Казахстанско-Британского технического университета. – 2019. – Т. 16, № 3. – С. 383–387. – Режим доступа: <https://vestnik.kbtu.edu.kz/jour/article/view/315/330>.
4. Дуламбаева Р.Т., Жумашева М.Б. Цифровая трансформация: ретроспектива и развитие информационно-коммуникационных технологий в Казахстане // Вестник университета «Туран». – 2021. – № 3. – С. 124–132. – Режим доступа: <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2021-1-3-124-132>
5. Reis J. Digital transformation: A literature review and guidelines for future research. Trends and Advances in Information Systems and Technologies / J. Reis, M. Amorim, N. Melo, P. Matos; In: Rocha, Á., Adeli, H., Reis, L.P., Costanzo, S. (Eds) // WorldCIST'18 2018. Advances in Intelligent Systems and Computing. — 2018. — P. 745. — Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77703-0_41
6. Потапов Е.А. Методическая работа в образовательной организации // Вестник науки и образования. – 2018. – № 1. – С. 45–49. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskaya-rabota-v-obrazovatelnoy-organizatsii> (дата обращения: 10.04.2025).
7. Молчанов С.Г. Профессиональная компетентность в системах аттестации, управления, повышения квалификации и профессиональной деятельности // Научное обеспечение системы

УДК 373

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Жамбулова А.Б., Жекибаева Б.А.

Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан

В связи модернизацией и интенсификацией системы образования, происходящей в нашей стране, возникла необходимость внедрения новых образовательных стандартов, апробации новых академических дисциплин, связанных с ними учебников и учебно-методического сопровождения. В свою очередь, это послужило основанием для использования новых инновационных методик обучения младших школьников, влияющих на творческую деятельность субъектов педагогического процесса.

С точки зрения обновленного содержания среднего образования совершенствование системы образования в Республике Казахстан, развитие творческой деятельности обучающихся младшей школы является требованием времени, связанным с учебно-познавательной деятельностью и ее эффективной активизацией.

Одно из важнейших качеств современного человека - критическое мышление, поиск новых открытий, потребность и способность самостоятельно приобретать знания. Активность учебно-познавательной деятельности является важным инструментом улучшения качества образования, и способствует ее модернизации и стимулированию на всех фазах образовательного процесса. Это особенно важно в начальной школе, когда развиваются стойкие интересы к тому или иному виду деятельности, формируются навыки, связанные с самостоятельным усвоением знаний и потребностью к обучению в целом.

Изучение психолого-педагогических трудов позволило нам проанализировать определения, тесно связанные с понятием «творческая деятельность», среди которых:

- категория «познание», связанная с образовательной деятельностью обучающихся, рассматривается как процесс творческой деятельности, направленный на формирование их знаний» [1, с.125];

- понятие «преобразование», связанное с творческой активностью обучающихся, является фундаментом осмысления усвоенных знаний, способствующих формированию основы для обобщения новых учебных и специальных знаний» [1, с.126].

- категория «создание», связанная с творческой деятельностью, направлена на проектирование обучающимися образовательной продукции в исследуемых сферах» [1, с.128].

- понятие «творческое применение знаний», связанное с учебной активностью обучающихся, отражают их собственное видение в процессе применения усвоенных знаний в практической деятельности» [2, с.113].

Эти определения позволяют рассматривать категорию «творческая деятельность» обучающихся младшей школы как: продуктивный вид деятельности обучающихся младшей школы, связанный с накоплением опыта познания, преобразования, создания, применения в новых условиях и новом качестве предметов духовной и материальной культуры в процессе учебной деятельности и взаимодействия с педагогом.

На сегодняшний день в педагогике регламентировано правило единства знаний и учебно-познавательной деятельности, проявляющееся в их взаимосвязи, так как в содержании обучения осмысливается на уроках и продолжает обобщаться в процессе дальнейшей учебно-познавательной деятельности. В такой ситуации надо принимать во внимание, что главное в образовательном процессе – самостоятельность в деятельности, так как это важнейший фактор, позволяющий протянуть всю линию обучения, разрешая проблемы, стоящие перед школами и всей системой образования в целом. Вместе с тем, в настоящее время эта проблема не утратила своей важности, поскольку процесс развития общества и системы образования является непрерывным. В научных трудах ученых последних лет проблема единства учебно-познавательной активности и ее стимулирования становится все яснее и яснее. Результаты ряда научных исследований наглядно

показывают, что теоретическая деятельность не только занимает основное место и роль в умственных видах труда, но и определяют результаты практической деятельности (П. Я. Гальперин, В. В. Давыдов, Н. Ф. Талызина) [3, с.].

Итак, творческая деятельность - одна из ведущих форм активности учащихся младших классов, стимулирующая обучение на основе когнитивного интереса, поэтому учебно-познавательной активностью учащихся является частью усовершенствования процесса обучения и его составных частей: преподавания и учения.

Познание требует активной мыслительной работы, и не только мыслительных процессов, но и комплексности всех процессов сознательной деятельности. Хорошо известно, что личность развивается только в ходе собственной деятельности. «Можно только научить человека плавать в воде, и можно только научить ребенка действовать в процессе деятельности».

Проблема, связанная с движущими силами развития субъекта обучения, решается в контексте концепции ведущей деятельности. Ведущим условием, способствующим творческой деятельности, является гуманистический, творческий, позитивный, эмоционально комфортный характер образовательной среды в школе. Процесс обучения определяется желанием преподавателей активизировать творческую деятельность учащихся, а цели современного образования - не только добиться того, чтобы субъекты обучались в рамках школьной программы, но и продвинулись в своем развитии дальше. Работа по развитию субъектов обучения особенно важна в начальной школе, эта работа является фундаментом для дальнейшего развития личности школьника [5, с. 184]

Изучение проблемы развития творческой деятельности обучающихся младшей школы в психолого-педагогической литературе позволяет выявить отдельные основополагающие принципы ее успешной реализации, связанные:

- с *принципом субъектности*, означающим максимальную помощь учителя развитию творческих способностей школьника понимать свое собственное «Я» по отношению к другим субъектам социума и мире в целом;

- с *принципом* самостоятельности, связанным с активным отношением к изучению явлений окружающей жизни. Творческая самостоятельность младшего школьника определяется наличием целого комплекса определенных свойств и качеств, связанных с:

- интересом к когнитивной деятельности;
- эмоциональной и волевой ориентацией;
- развитием когнитивной активности;
- умением анализировать и корректировать работу;
- умением использовать имеющиеся знания и навыки в новой ситуации;
- умением находить необходимую дополнительную информацию и т. д.;

- с *принципом* творчества, который помогает субъектам обучения не только активно чувствовать образовательный материал в процессе его представления учителем, но также и его творческого преобразования;

- с *принципом* ориентации к творческой самореализации, включающей:

- обеспечение психологического комфорта в классе, что предполагает установление сотрудничества между учителем и учащимися;

- использование личного опыта учащихся как одного из источников учебно-познавательной активности;

- индивидуализации и дифференциации обучения;
- учет чувств, эмоций и ценностных ориентаций субъектов обучения;
- постоянное стимулирование учебно-познавательной активности и креативной самостоятельности и т.д.

- с *принципом* педагогической поддержки, означающим специальную систему педагогической деятельности, которая показывает отдельный потенциал каждого субъекта обучения в процессе совместного определения их интересов, целей, возможностей и способов разрешения проблем, которые препятствуют тому, чтобы они достигли желаемых результатов в учении, творческой деятельности, самообразовании, взаимодействии с другими субъектами и здоровом образе жизни [6, с.121].

В результате дальнейшего анализа, мы выявили условия, способствующие развитию творческой деятельности учащихся младшей школы, обеспечивающие:

- внутреннее принятие обучающимися цели предстоящей работы, т.е. обеспечение понимания того, почему необходимо сделать это, и на каком результате сосредоточиться. Если учащиеся не

будут готовы к решению образовательной задачи, они не смогут полноценно заниматься творческой деятельностью;

- объединение различных форм или видов учебного труда, определение их роли и места на каждом этапе урока и при выполнении творческих заданий;
- анализ результатов деятельности и применение творческих заданий, упражнений и задач, придуманных самими школьниками;
- обучение учащихся младших классов оптимальным методам творческой интеллектуальной деятельности;
- эмоциональную интенсивность урока, создание дружелюбной эмоциональной обстановки в работе учителя и учеников. положительных эмоций. Испытываемые школьниками в процессе обучения положительные эмоции стимулирует их творческую деятельность;
- стимулирование и помощь в учебно-познавательной деятельности субъектов обучения со стороны учителя;
- выражение на каждом уроке своего отношения к происходящему, в процессе развития и рефлексия, для осознания важности достигнутого результата своей творческой работы;
- учет индивидуальных и возрастных особенностей детей, который помогает грамотно распределить объем и содержание творческих заданий;
- применение соответствующих методик и принципов индивидуального или дифференцированного обучения к учащимся разных групп.

Развитию творческой деятельности и ее стимулированию у учащихся младшей школы содействуют приемы, характеризующиеся:

- разнообразием, эмоциональностью, яркостью образовательного материала;
- выполнимостью и целесообразностью материала для творческого задания;
- связью с ранее накопленными знаниями;
- систематическим оцениванием и поддержкой творческой деятельности учащихся младшей школы;
- участием школьников в процессе самостоятельного поиска, решением задач проблематичного характера и т.д.

Прием обучения являясь частью метода, элементарным действием учителя и как правило, ассоциируются с логическими методами обучения, основанными на анализе, синтезе, сравнении, обобщении. Они становятся методиками преподавания в случае, когда эти методы применяются преподавателем для управления и стимулирования творческой деятельности субъектов обучения. Метод преподавания – как система целенаправленных действий учителя, является способом управления познавательной деятельностью учащихся, в результате которой учитель достигает цели и полноценного освоения школьником содержания образования при помощи активных методов.

К активным методам преподавания являются такие, которые повышают уровни познавательной активности учащихся, пробуждают их к прилежному учению [7, с.68].

В педагогической практике и в методической литературе традиционно принято делить методы преподавания по источникам знаний:

- словесные методы, а именно рассказ, лекция, разговор, беседа.
- зрительные, к ним относятся: демонстрация естественного, экранного и другого зрительного материала, эксперименты);
- практические методы (лабораторная и практическая работа).

Каждый из них может быть очень активным или не очень активным, пассивным. Леонтьев А. А., известный психолингвист, считает, что на уроках могут использоваться различные методы, инструменты и формы работы, направленные на гармоничное развитие личности субъекта обучения. Так, чтение литературных произведений неотъемлемо переплетается с рисованием, моделированием, театрализацией и драматизацией.

Творческая деятельность в результате активных познавательных действий может стать стабильным показателем учащегося младшей школы и оказывать сильное влияние на его развитие. Это возможно при:

- в своевременном направлении действий субъектов обучения;
- систематическом и целеустремленном образовательном процессе;
- творческом взаимодействии учителя и учащихся;
- использовании усвоенного учебного материала.

Творческая деятельность, как результат обучения, всегда связана со стремлением к цели, и ее реализации, преодолением препятствий, с волевой напряжённостью и усилиями.

Биологически наиболее ранней формой творческой активности является любознательность и любопытство, характерные преимущественно для учащихся начальной школы, и довольно часто проявляющиеся в детском возрасте. Они характеризуются:

- прямым интересом к новым фактам, любопытным явлениям, связанным с вопросами к родителям и учителям;
- положительным эмоциональным опытом, связанным с получением новых знаний.

Следовательно, творческая деятельность как и познавательный интерес – «не враг волевых усилий, а его верный союзник».

Необходимо отметить, что в соответствии теорией Л.С. Выготского, школьник в процессе своего развития присваивает культурный опыт человечества, представленный в виде различных моделей, знаков, символов [7, с.137]. Это означает, что творческая деятельность связана с потребностями в новых чувствах, эмоциях, впечатлениях, которые свойственны с момента рождения каждому человеку.

Таким образом, в младшем школьном возрасте, исходя из этих потребностей, в процессе творческой деятельности у школьников формируется желание учиться и открывать как можно больше нового для себя. Поэтому для стимулирования творческой деятельности субъектов обучения важно создать специальные условия и использовать наиболее эффективные **методы творческой активности, в том числе:**

- исследовательскую работу с учебником или другими материалами, упражнениями, работу со словарями и диаграммами, а также всеми видами проблемного обучения. Этому способствует широкое использование новизны знаний, элементов решения проблем в обучении, привлечение данных о современных достижениях науки и техники, показывающих важность знаний, умений, организации самостоятельной творческой работы, организации взаимного обучения, взаимного контроля студентов [8, с.65];

- викторины, олимпиады, так как в активном восприятии и понимании изучаемого материала большое значение имеет способность учителя придать этому материалу увлекательный характер, сделать его живым и интересным. Основной задачей педагога в процессе активизации творческой деятельности является включение в изучаемый материал увлекательных моментов, элементов новизны и непонятности, что способствует развитию познавательного интереса и формированию творческих потребностей. Следует отметить, что развитие деятельности, связанной с творчеством, является важным средством повышения качества обучения в начальной школе, когда постоянные интересы в том или ином предмете еще формируются и определяются, поэтому для формирования у обучающихся творческих способностей необходимо развивать мотивацию к данному виду деятельности;

- внедрение интеграции: интеграция - процесс объединения и связь наук, которое происходит наряду с процессами дифференцирования, представляющие собой высокую форму реализации межпредметных связей на качественно новом уровне обучения. Этот процесс влияет на его эффективность: знание приобретает качество последовательности, навыки становятся обобщенными, сложными, усиливается мировоззренческая ориентация познавательных мотивов субъектов обучения, их убежденность, более эффективно формируется и осуществляется гармоничное личностное развитие [8, с.48];

- игру и игровые формы работы на уроке, так как игра - «ребенок труда». Дети, наблюдая действия взрослых, передают их в своей игре. Игра для них является любимой формой времяпрепровождения, так как в игре, представляя игровые ситуации, они обогащаются опытом социального взаимодействия, приспосабливаясь к новым незнакомым обстоятельствам. При этом, интерес школьников к дидактической игре переходит от игровых воздействий к творческому решению интеллектуальной задачи.

Список использованных источников

1. Шубинский В.С. Педагогика творчества учащихся. – М.: Просвещение, 2009. – 300 с.
2. Матюшкин А.М., Аверина И.С., Чистякова Г.Д., Шумакова Н.Б. Развитие творческой активности школьников. – М: Просвещение, 2005. – 256 с.
3. Гальперин П.Я., Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников / Н.Ф. Талызина. М.: Изд-во Моск. ун-та, – 179с.

4. Клишина М.В. Проблемы формирования творческого мышления.- М.: Знание, 1999. - 162 с.
5. Анциферова М.М. Психология формирования и развития личности. – М.: Просвещение, 1995. – 286 с.
6. Гатанов Ю.Б. Курс развития творческого мышления «ИМАТОН»: для детей 7-10 лет. – СПб.: ИМАТОН, 2019. – 159 с.
7. Выготский Л.С. Проблема обучения и умственного развития в школьном возрасте // Хрестоматия по психологии. – 1999. – 213 с.
8. Страунинг А. Методы активизации творческого мышления. - М., - 2015. – 106 с.

ӘОЖ: 371.39

БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҮЙ ТАПСЫРМАЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ

Жасузакова З.К.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушының тұлғалық дамуына, өзіндік ойлауына, шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге бағытталған оқыту үдерісін қалыптастыру. Осы тұрғыда бастауыш сынып – баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуының алғашқы әрі ең маңызды сатысы. Бұл кезеңде оқушының білімге деген құлшынысы, жаңа нәрсені танып-білуге деген қызығушылығы ерекше болады.

Алайда дәстүрлі үй тапсырмалары көбіне репродуктивті сипатта болып, оқушының ойлау қабілетіне, қиялына, ізденісіне жеткілікті түрде әсер етпейді. Сол себепті шығармашылық сипаттағы үй тапсырмаларын қолдану – оқушыны білімді жай ғана жаттап алуға емес, оны өз бетінше игеруге, талдауға және жаңа тәсілмен жеткізуге бағыттайды.

Шығармашылық үй тапсырмалары білім алушының танымдық қызығушылығын оятып, ізденісін арттырады, өзіндік ойлау мен шешім қабылдау дағдыларын дамытады. Бұл өз кезегінде баланың оқу мотивациясын күшейтіп, оқуға деген жағымды көзқарасын қалыптастырады. Сонымен қатар, мұндай тапсырмалар баланың өз қабілеттерін еркін көрсетуіне, дербестігін арттыруға сеп болады. Сондықтан бастауыш сынып білім алушыларының танымдық қызығушылығын дамытуда шығармашылық үй тапсырмаларын пайдалану – қазіргі білім беру кеңістігінде өзекті әрі маңызды мәселе болып табылады.

Мектеп оқушыларының танымдық қызығушылықтарын дамыту мәселесі әрқашан мұғалім алдында тұртатын маңызды мәселе болып табылады. Педагогика тарихына Сократ шәкірттерінде әрдайым шындықты іздеп, логикалық ойлау қабілетін дамытты, Ж.Ж.Руссо білім алушыларға жаңа біліммен ақпарат әкелетін танымдық ой шиеленісіне мәжбүр ететін арнайы күрделі жағдайлар жасады, Песталоцци және басқа оқытушылар бала дайын білім алып қана қоймай, оны өз бетінше әрі қарай іздестіріп, өндіріп алатындай етіп үйретті. Бұл мәселе өткен ғасыр педагогикасында толық зерттеліп, негізделді. Ал, Ш.А.Амонашвили балалардың танымдық қызығушылығын оятуға, олардың пән мұғалімімен бірлескен қызметін, білім беру үдерісін ұйымдастыруға бағытталған оқытумен тәрбиелеу жүйесін жасады. Қызығушылық, әдетте, адамның оның қызметіне деген оң көңілін бағалау қатынасы негізінде анықталады. Танымдық қызығушылық танымдық қызмет саласында, оның барысында оқушы қажетті әдістерді, білім алу дағдыларын игеріп, нәтижесінде білік қалыптасады [1].

Оқушылардың танымдық белсенділігін ынталандыру және әртүрлі әдістерді, формалар мен жұмыс түрлерін қолдана отырып, кез-келген сабақтың барлық кезеңдерінде оқу процесіне қызығушылықты арттыру қажет. Оларға сараланған көзқарас, әртүрлі дидактикалық, үлестірмелі, иллюстрациялық материалдар, жеке жұмыс, техникалық оқыту құралдары және басқалар жатады. Оқушылардың әр сабақта ашылу қуанышын сезінуі өте маңызды, сондықтан олар танымдық қызығушылықты дамытады және өз күштеріне деген сенім қалыптасады [2].

Сабақта стандартты емес жағдайларды құру сонымен қатар оқу материалына танымдық қызығушылық пен зейіннің дамуын ынталандырады, оқушылардың белсенділігіне және олардың шаршауын жеңілдетуге көмектеседі. Жұмыс тәжірибесінде мұғалімдер көбінесе сабақ-конкурс, сабақ-ертегі, сабақ-ойын, сабақ-саяхат сияқты стандартты емес сабақ формаларын қолданады. Бұл сабақтардың барлығының өзіндік ерекшеліктері бар, бірақ олардың әрқайсысы білім беру негізіндегі

ізгі ниет атмосферасын құруға мүмкіндік беріп, қызығушылықтың оянуына ықпал етеді, оқушыларға білімді игеру процесін жеңілдетуге көмектеседі. Осы әдістер мен формалардың барлығын білу және қолдану арқылы білім алушылардың танымдық қызығушылығының айтарлықтай артуына қол жеткізуге болады [3].

Тиімді әдістердің алуан түрлілігі балалардың қызығушылығының пайда болуына және нәтижелерге ғана емес, сонымен бірге оқу процесінің өзіне, мұғалімге деген оң көзқарасына ықпал етіп, қиындықтарды жеңу кезінде өз қабілеттеріне деген сенімділікті арттыруға көмектеседі [4].

Қалайша қызығушылық пайда болады? Бұл – жануарларда да болатын бағдарлау-зерттеу рефлексінің әсерінен туындайды, яғни – қызығушылық. Оның танымпаздыққа айналуы үшін зияткерлік белсенділік қажет. Танымпаздық – танымдық әрекетке деген қажеттілікті ынталандырады, ол өз кезегінде белгілі бір пәнге немесе құбылысқа қызығушылықты тудырады. Осы тізбектің бірде-бір буыны жоғалып кетпеуі үшін ересектер баланың дамуының әр кезеңінде оны қолдап, көмектесіп отыруы қажет. Мазмұн – оқу қызметіне деген қызығушылықтың негізгі көзі болып табылады. Қызығушылық жайдан-жай пайда болмайды. Психологиялық-педагогикалық зерттеулерде дәлелденгендей, бала қайшылықпен бетпе-бет келгенде және сол қайшылықты шешуге талпынысы пайда болғанда ғана қызығушылық туындайды.

Қайшылықтар мынандай болуы мүмкін:

- бар білім мен жаңа нәрсені білуге деген ұмтылыстың арасындағы қайшылық;
- сабақтағы шектеулі қарым-қатынас мүмкіндіктері мен құрдастар ортасында және оның шегінен тыс кеңірек қарым-қатынасқа деген ұмтылыстың арасындағы қайшылық;
- баланың өз ұстанымын дәлелдеуге ұмтылысы мен оны жалпы міндетті оқу үдерісінде толық жүзеге асыру мүмкіндігінің шектеулілігі арасындағы қайшылық.

Пәнге деген танымдық қызығушылықты қалыптастыру үдерісі көптеген факторлардың ықпалымен жүреді. Ол факторларға мұғалім тұлғасы, пәннің мазмұны, оқытуды ұйымдастыру түрлері, оқыту әдістері, оқыту құралдары, танымдық әрекеттің түрлері, оқытудың материалдық қамтылуы, басқа факторлар (ата-аналар, саяхаттар, т.б.)

Мұғалімдер бұл факторларды күнделікті оқыту барысында шебер қолданады және келесі әдістерді пайдаланады:

- эмоционалды-адамгершілік тұрғыдан ынталандыру әдісі;
 - қызықтыру арқылы ынталандыру әдісі;
 - оқу үдерісіне қызықты мысалдар мен тәжірибелерді енгізу;
 - қызықты ұқсастықтар әдісі;
 - жекелеген табиғи құбылыстардың ғылыми және тұрмыстық түсіндірмелерін салыстыру әдісі;
 - жаңалық, өзектілік жағдайларын жасау әдістері – мазмұнды ғылым мен техникадағы ең маңызды жаңалықтарға, қазіргі мәдениет, өнер, әдебиет жетістіктеріне жақындату;
 - оқу үдерісінде ойындық жағдайларды құруға негізделген танымдық ойындар әдісі;
 - танымдық дау-дамай жағдайларын жасау әдісі, оқу пікірталастарын ұйымдастыру әдісі.
- Оқушыларды ғылыми пікірталас жағдайларына тарту олардың белгілі бір мәселелер бойынша білімдерін тереңдетіп қана қоймай, сол тақырыпқа назарын аудартып, соның негізінде оқуға деген қызығушылықтың жаңа толқынын тудырады.

Оқушылардың сабақтан тыс уақытта оқу материалын өз бетінше, жеке зерттеп-үйренуінің ұйымдастырушылық формасы – бұл үй тапсырмасы. Ол оқушының ойлау әрекетін белсендіреді, себебі ол өз бетінше ой қорытып, шешім табуға, дәлелдеуге қажетті тәсілдер мен құралдарды іздеуге мәжбүр болады. Үй тапсырмалары оқушыны өзін-өзі бақылауға үйретеді, ұйымдастырушылық еңбек дағдылары мен біліктерін қалыптастыруға ықпал етеді: оқушылар өз жұмыс орнын өздері ұйымдастырып, белгіленген уақыт тәртібін сақтауға, қажетті құрал-жабдықтар мен оқу материалдарын дайындауға тиіс.

Алайда, бұл бөлім оқушылардың көңілінен шыға бермейді. Біріншіден, бұл – мектептегі оқу сабақтарына қосымша жүктеме. Екіншіден, жиі жағдайда бұл – қызықсыз, жалықтыратын, бірсарынды жұмыс, ол жиі жауапкершіліксіз орындалады. Үшіншіден, оқушылар кейде тапсырманы дұрыс орындай алмайды, себебі әркімнің қабілеті әртүрлі. Осындай жағдайда көмекке шығармашылық үй тапсырмалары келеді.

Бұл тапсырмалар оқушыларға шамадан тыс жүктеме болмас үшін айына 1–2 рет қана беріледі және бір апта ішінде орындау мерзімімен белгіленеді.

Үй тапсырмаларының бірнеше түрі бар:

- дифференциалды тапсырмалар – репродуктивті, конструктивті және шығармашылық деңгейдегі тапсырмалар;

- жеке тапсырмалар – дарынды оқушыларға арналған күрделілігі жоғары жаттығу және шығармашылық тапсырмалар;
- көлемді тапсырмалар – мәтіндерді мазмұндау, өлеңдерді жатқа оқу, оқушының қалауына қарай ұсынылған материал ішінен жаттығуларды таңдап орындау;
- шығармашылық тапсырмалар – сызбалар, кроссвордтар, ребустар құрастыру, ертегілер жазу, жобаларды қорғау және т.б.

Бұл тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, сабақта немесе үй тапсырмасын жоспарлауда да үлкен көмек береді. Мысалы:

1. Дифференциалды тапсырмалар:

Репродуктивті деңгей: Мәтінді оқып, негізгі ойды жазу. «Менің отбасым» тақырыбында 4–5 сөйлем жаз. Мәтінді оқып, сұрақтарға жауап бер (кім? не істеді? қайда?).

Конструктивті деңгей: Мәтіндегі кейіпкердің орнына өз нұсқанды ұсынып, оқиғаны аяқтау. Суретке қарап, оқиғаның басын, ортасын және соңын құрастыр. Ертегіні оқып, басқа аяқталуын ойлап жаз.

Шығармашылық деңгей: Осы тақырып бойынша шағын әңгіме немесе эссе жазу. «Егер мен жануар болсам...» тақырыбына шағын шығарма жаз. Туған күнін қалай өткізетінің туралы сурет салып, әңгімеле.

2. Жеке тапсырмалар:

Дарынды оқушыға: Ғылыми мақала негізінде баяндама дайындау немесе шағын зерттеу жобасын жасау. Белгілі бір тақырыпқа слайд-презентация жасау. Жаттығы тапсырма: 20-ға дейінгі сандарды 2-ге көбейтіп жаз. Жыл мезгілдері туралы қосымша мәлімет тауып кел.

Шығармашылық тапсырма: «Менің қиял әлемім» тақырыбына әңгіме жаз. Сыныптағы балалар үшін қызықты математикалық есеп құрастыр.

3. Көлемді тапсырмалар:

Ұсынылған 3 өлеңнің бірін таңдап, жаттап айту. Төмендегі өлеңдердің біреуін жаттап кел: «Ана тілім – асыл мұрам», «Табиғат – тіршілік көзі», «Менің мектеп партам».

5 тапсырманың ішінен өзіне қызықты 2-еуін таңдап орындау. Мәтіндердің ішінен біреуін таңдап, мазмұнын айту. Суретке қарап мазмұндама жаз. Ертегінің қысқаша мазмұнын айт. Мәтін бойынша 5 сұрақ құрастыр.

4. Шығармашылық тапсырмалар:

Кроссворд немесе ребус құрастыру: «Мектеп құралдары», «Жануарлар әлемі» тақырыбы бойынша 5 сөзден тұратын.

Сызба жаса: «Жыл мезгілдері және олардың белгілері». Әр мезгілге сурет салып, атауларын жаз.

Өз ертегіңді жаз: «Егер мен сиқыршы болсам...», «Қарындаштың саяхаты» 5 сөйлемнен кем емес.

Жобаны қорғау: Мектептегі экологиялық бастама туралы жоспар құру немесе «Менің сүйікті жануарым» тақырыбында сурет салып, ауызша баяндама дайындау.

Тапсырмаларды орындаудағы өзіндік ізденісті арттыру бойынша ұсыныстар:

– өзіндік жұмыстың әртүрлі формаларын қолдану, өйткені олардың ауысуы оқушылардың танымдық белсенділігін күшейтеді;

– оқушылардың белсенділігі мен өзіндік ізденісін ынталандыратын таңқаларлық, қиындықтар, оларды шешудің жолдарын іздеу керек проблеманы енгізу;

– оқушының эмоционалды–ерікті және интеллектуалды психикалық процестерін белсендіретін шығармашылық жұмыстарды қолдану;

– теориялық білімді қолдану арқылы белсенділікті қалыптастыратын практикалық жұмыстарды қолдану.

Қиындықтарды жеңе алмайтын өзіндік ізденіс деңгейі төмен балалар үшін қолданған жөн:

– алгоритмі бар тапсырмалар;

– жауап жоспары бар тапсырмалар;

– дайындық жаттығулары бар тапсырмалар;

– нұсқаулығы бар тапсырмалар.

Өзіндік іздену мен оқытуды дамытуда заманауи ақпараттық технологиялар мектеп оқушыларының оқу іс–әрекетіне танымдық қызығушылығын арттыру құралы ретінде тиімді әсер етуі мүмкін. Пәндер бойынша презентациялар, жаратылыстану ғылыми жобалар, медиа эсселер, әртүрлі тест түрлері, анимациялық және бейне роликтер жасау, шығармашылық жобаларды әзірлеу және т.б. сияқты өзіндік жұмыстардың түрлері оқушыларының оқу іс–әрекетіне танымдық қызығушылығын арттыру процесіне ықпал етеді [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Волостникова А.Г. Познавательные интересы и их роль в формировании личности: учеб.-метод. пособие / Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького. Свердловск, 2021. – 13 с.
2. Меньшикова Е.А. Психолого-педагогическая сущность познавательного интереса / Е.А. Меньшикова // Вестник ТГПУ. 2018. – №3. – 16–20 с.
3. Куликова В.А. Формирование у школьников познавательного интереса к математике (из опыта работы) / В. А. Куликова // Образование и наука. – 2010. – №6. – 132–142 с.
4. Литранович Ж. Т. Развитие познавательной активности и творческих способностей учащихся в контексте современных образовательных технологий / Ж. Т. Литранович, В. Д. Землянова // Педагогический альманах. – 2022. – № 1. – 94–99 с.
5. Смағұлова Г.Қ., Сагинтай А.М. Мектеп оқушыларының танымдық қызығушылықтарын дамыту жолдары. Алтынсарин оқулары: Қазіргі білім берудегі инновациялық технологиялар: стратегиясы, міндеттері, енгізуі/ Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы, II кітап. - Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, 2024.- Б.1030-1035

УДК 37.02

ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ В РАЗВИТИИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ: ОПЫТ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ АПРОБАЦИИ

Жекибаева Б.А., Ефимович А.С.

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан

В условиях цифровой трансформации системы образования Республики Казахстан особое значение приобретает использование инновационных средств обучения, направленных на развитие метапредметных навыков [1]. Одним из таких навыков является креативное мышление – способность генерировать новые идеи, мыслить гибко и нестандартно. Особенно актуальным становится развитие этих способностей у младших школьников, когда происходит интенсивное формирование познавательной сферы [2, с.112].

Креативное мышление рассматривается как ключевой компонент успешного обучения и личностного роста. Исследования в области педагогики и психологии свидетельствуют о важности развития креативных способностей у детей на начальной стадии образования. В частности, на уроках литературного чтения дети учат не только основы понимания текста, но и развивают способность видеть новые смыслы, генерировать идеи и формулировать альтернативные интерпретации [3, с.35].

Цифровая трансформация образовательного процесса представляет собой внедрение информационных технологий, которые значительно изменяют процесс обучения. В Казахстане активно используются электронные учебники, онлайн-платформы и программы для развития определенных навыков. Одним из таких ресурсов является электронный учебник «Развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения», который был апробирован в ходе нашего исследования [4].

Цифровизация образовательного процесса предоставляет новые возможности для развития креативного мышления у младших школьников, позволяя использовать интерактивные задания, мультимедийные ресурсы и электронные учебники. Это позволяет не только углубить знания детей, но и развить их способность к самостоятельному мышлению, творческому подходу к решению задач. Внедрение цифровых технологий на уроках литературного чтения способствует повышению интереса учащихся к обучению и созданию условий для более глубокого осмысления прочитанного.

В данной статье рассматривается опыт разработки и апробации обучающего контента электронного учебника, интегрированного в процесс литературного чтения.

Цель исследования – разработка и апробация электронного учебника, направленного на развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения.

Экспериментальный этап исследования был направлен на апробацию авторской Программы для ЭВМ – электронного учебника «Развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения» и оценку его эффективности как педагогического инструмента.

Эксперимент проводился с 10 февраля по 11 марта 2025 года на базе КГУ «Школа-лицей №66» города Караганды. В исследовании приняли участие 106 учащихся третьих классов, которые были разделены на:

- экспериментальную группу (52 человека), в которой применялся электронный учебник;
- контрольную группу (54 человека), где обучение проходило в традиционной форме без цифрового контента.

Для диагностики уровня развития креативного мышления у младших школьников использовались валидные методики, направленные на оценку ключевых компонентов творческого мышления:

1. Методика «Три слова» (Л.Ю. Субботина) – направлена на выявление уровня ассоциативного мышления и оригинальности. Ребёнку предлагается составить рассказ, в котором должны быть использованы три, на первый взгляд, не связанные между собой слова [5, с.124].

2. Методика «Вербальная фантазия» (Р.С. Немов) – позволяет оценить воображение, фантазию и гибкость мышления. Задание состоит в придумывании как можно большего количества ответов на вопросы с открытым окончанием (например: «Что было бы, если люди умели летать?») [6, с.150].

3. Методика «Волшебные кляксы» (О.С. Рудяков) – выявляет особенности образного мышления, воображения и способности к трансформации абстрактного образа. Школьникам предлагается дорисовать кляксы и придумать название/историю [7, с.110].

4. Фигурный тест креативности Э.П. Торренса «Закончи рисунок» – направлен на выявление оригинальности и способности к визуальному воображению. Учащиеся получают незавершённые графические изображения, которые нужно творчески дополнить [8, с.98].

Для анализа уровней сформированности креативного мышления использовались следующие критерии: ассоциативное мышление – способность устанавливать нестандартные связи между понятиями, свободно оперировать ассоциациями; воображение и его использование – умение создавать ментальные образы, «оживлять» объекты, наделять их новыми функциями; оригинальность и новизна идей – степень нестандартности, уникальности предложенных решений; фантазия и её проявление – способность к выдумке, созданию вымышленных ситуаций, героев, мира.

Учащиеся экспериментальной группы проходили обучение с применением электронного учебника, содержание которого включало: 9 теоретических лекций с вопросами и тестами; практические задания по теории и литературным текстам; список рекомендованной литературы; визуальный интерфейс с удобной навигацией (главная страница, содержание, информация об авторах).

Структура Программы для ЭВМ соответствовала содержанию учебной программы по литературному чтению и тематике учебников по литературному чтению для 3-х классов общеобразовательных школ г. Караганды.

Скриншот титульного листа Программа для ЭВМ – электронный учебник «Развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения» для учащихся 3-х классов представлен на рисунке 1.

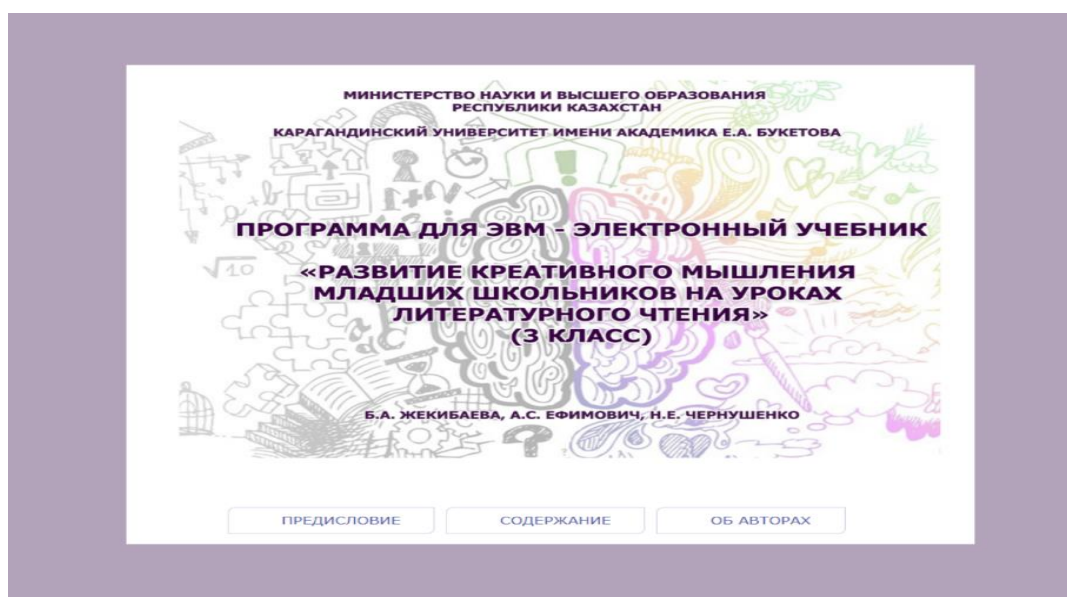

Рисунок 1. Скриншот титульного листа Программа для ЭВМ – электронный учебник «Развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения»

Программа для ЭВМ разработана с целью развития креативного мышления обучающихся третьих классов на уроках литературного чтения, что способствует формированию их функциональной грамотности. Это позволяет обучающимся применять полученные знания для решения широкого спектра задач в различных сферах деятельности, общения и социальных отношений.

Структура электронного учебника включает несколько ключевых разделов. Главная страница представляет собой навигационный центр, обеспечивающий доступ ко всем основным модулям. В предисловии рассматривается значимость развития креативного мышления у младших школьников, подчеркивается его важность в образовательном процессе.

Раздел «Содержание» включает основные темы курса, представленные в интерактивной форме: при нажатии на определенную тему в главной области отображаются соответствующие задания. Для удобства пользователей на панели управления расположена кнопка «Содержание», которая упрощает навигацию по учебнику. Раздел «Об авторах» содержит информацию о разработчиках программы.

Скриншот содержания Программы для ЭВМ – электронного учебника «Развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения» представлен на рисунке 2.

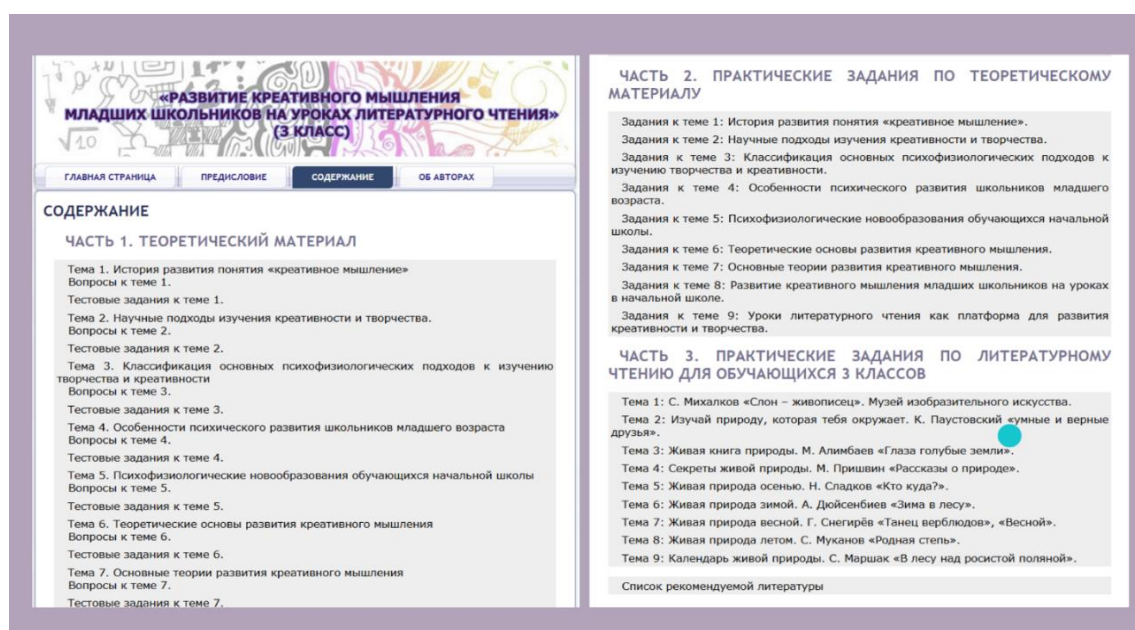

Рисунок 2. Скриншот содержания Программа для ЭВМ – электронный учебник «Развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения»

Программа для ЭВМ включает практические задания, направленные на развитие сформулированных нами компонентов креативного мышления на основе исследований Дж. Гилфорда: ассоциативное мышление: задание «Календарь-словесное облако» - учащиеся подбирали слова, ассоциирующиеся с осенней природой; воображение и его использование: пересказ текста от лица разных животных; оригинальность и новизна идей: написание мини-сказки о живой природе осенью; фантазия и ее проявление: метод «Оживление» – продолжение рассказа с оживлением объектов [9, с.184].

Практическое задание на тему: «Живая природа осенью», реализованное в программе для ЭВМ, было направлено на развитие ключевых компонентов креативного мышления младших школьников, включая беглость, гибкость, оригинальность и разработанность мышления в соответствии с теорией Дж. Гилфорда. Развитие беглости, как способности к быстрому и продуктивному генерированию идей, осуществлялось через выполнение задания «Календарь-словесное облако». В этом упражнении учащиеся подбирали максимальное количество слов, ассоциирующихся с осенней природой, что способствовало активизации ассоциативных связей, обогащению словарного запаса и формированию навыка свободного порождения идей.

Практическое задание на тему: «Живая природа осенью», реализованное в программе для ЭВМ, было направлено на развитие ключевых компонентов креативного мышления младших школьников, включая беглость, гибкость, оригинальность и разработанность мышления в соответствии с теорией

Дж. Гилфорда. Развитие беглости, как способности к быстрому и продуктивному генерированию идей, осуществлялось через выполнение задания «Календарь-словесное облако». Пример практических заданий для развития креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения представлен на рисунке 3.

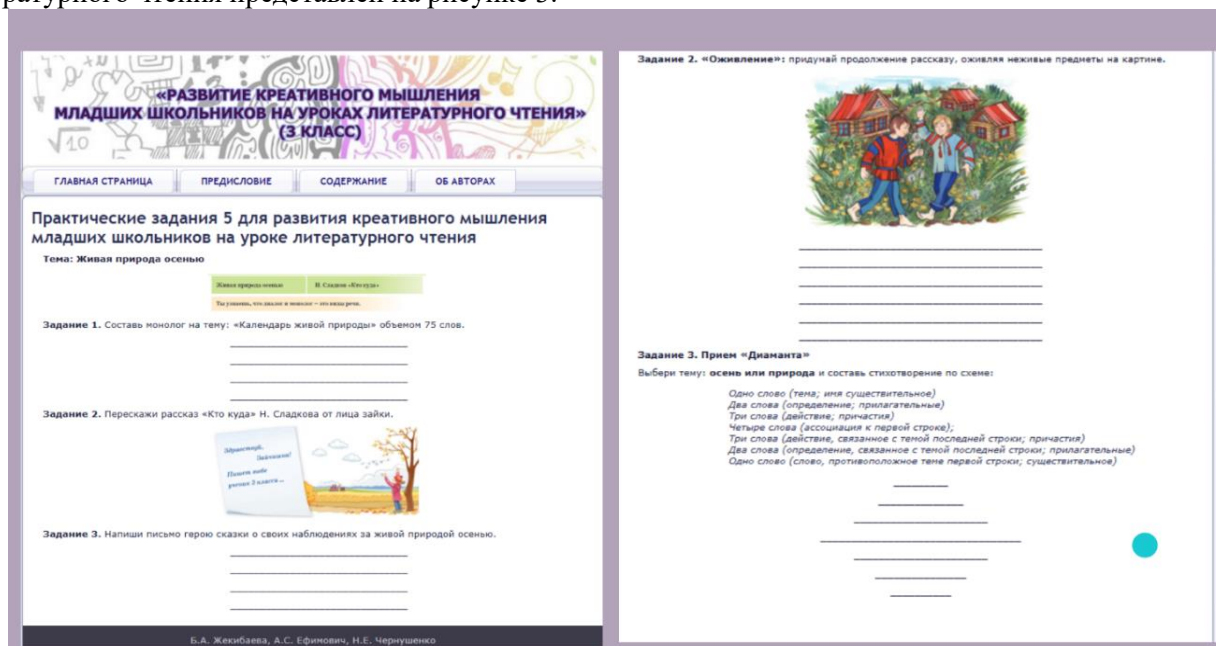

Рисунок 3. Скриншот практического задания программы для ЭВМ – электронный учебник «Развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения» по теме «Живая природа осенью»

В этом упражнении учащиеся подбирали максимальное количество слов, ассоциирующихся с осенней природой, что способствовало активизации ассоциативных связей, обогащению словарного запаса и формированию навыка свободного порождения идей.

Формирование гибкости мышления, подразумевающей способность переключаться между разными подходами к решению задачи, происходило в процессе пересказа текста «Кто куда» от лица различных животных. Дети переосмысливали содержание, представляли события с разных точек зрения персонажей, что способствовало развитию их вариативного мышления и способности к перевоплощению. Развитие оригинальности, выражающееся в умении выдвигать нестандартные идеи, осуществлялось через создание мини-сказки о живой природе осенью. В этом задании школьники самостоятельно придумывали необычные события и образы, что способствовало формированию способности к новаторскому подходу в творчестве.

Фантазия и глубина мышления развивались с помощью метода «Оживление», в рамках которого дети придумывали продолжение рассказа, оживляя неживые предметы, изображенные на иллюстрации. Это упражнение способствовало развитию динамического воображения, усиливало выразительность сюжетов и проработку деталей. Дополнительное задание «Диаманта», основанное на поэтической форме с фиксированной структурой, помогало школьникам тренировать способность к смысловой организации текста, развивать образное мышление и лаконично выражать сложные идеи.

Выполнение данного комплекса заданий способствовало активному развитию креативного мышления младших школьников, позволяя им проявлять фантазию, находить нестандартные решения и выражать свои идеи через литературное творчество.

Следующее задание, направленное на дальнейшее развитие этих навыков, предлагало школьникам активно применять элементы креативного мышления в работе с текстами и символами. Анализ художественного произведения, способствует развитию образного мышления, умения интерпретировать информацию и выражать собственное мнение. Пример задания, направленного на развитие ассоциативного и дивергентного мышления младших школьников через работу с поэтическими текстами и поиск креативных идей представлен на рисунке 4.

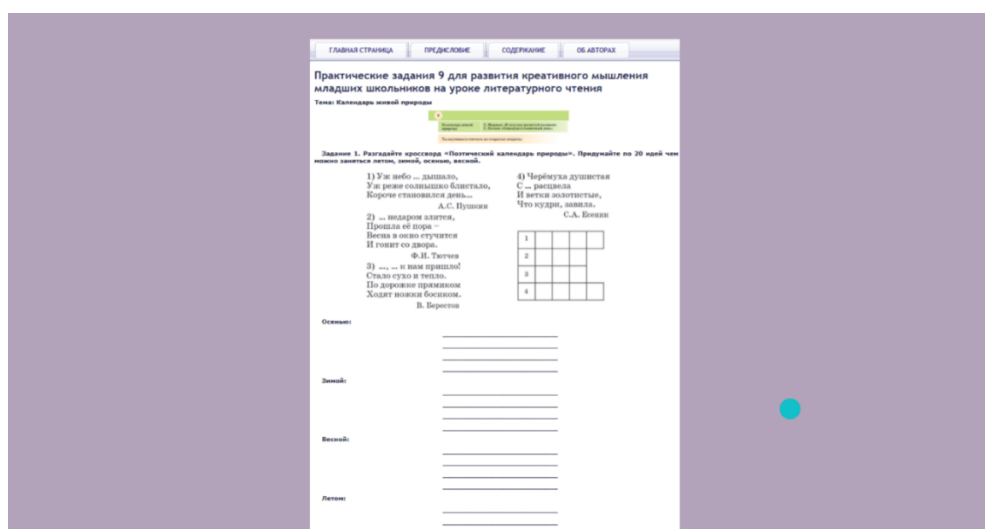

Рисунок 4: Пример практического задания, направленного на развитие ассоциативного и дивергентного мышления младших школьников через работу с поэтическими текстами и поиск креативных идей.

Данное задание направлено на развитие ассоциативного мышления, воображения и гибкости мышления у младших школьников. Разгадывание кроссворда «Поэтический календарь природы» стимулирует умение работать с метафорами и символами, а также расширяет словарный запас и развивает языковую интуицию.

Вторая часть задания, где детям предлагается придумать 20 идей занятий для каждого времени года, развивает дивергентное мышление – способность находить множество вариантов решений одной задачи. Это упражнение способствует формированию нестандартного подхода к восприятию окружающего мира, учит детей находить новые возможности в привычных вещах и стимулирует творческое воображение.

Первичные замеры проводились до начала эксперимента, повторные – по его завершению. Ниже представлены усреднённые показатели по каждому критерию (Диаграмма 1).

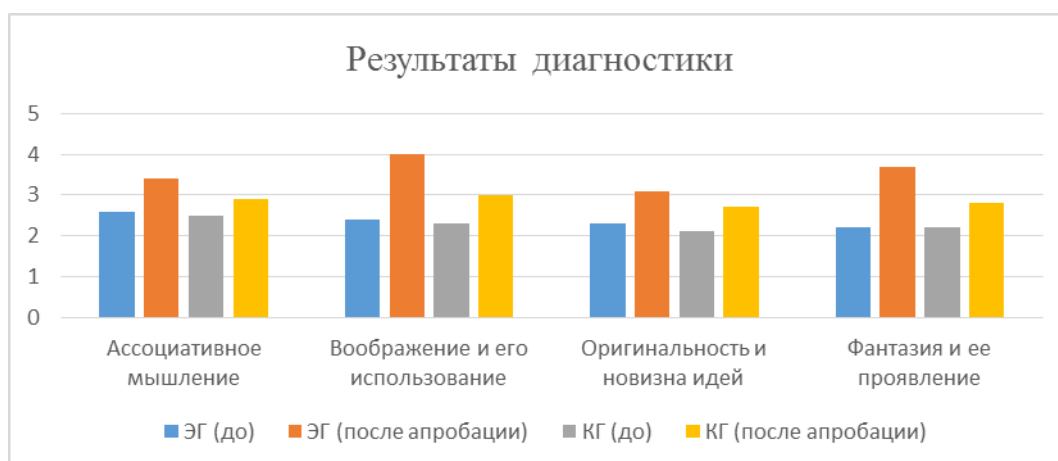

Диаграмма 1. Результаты диагностики

Результаты экспериментального этапа свидетельствуют о положительной динамике развития всех компонентов креативного мышления у учащихся экспериментальной группы:

- ассоциативное мышление повысилось благодаря заданиям на составление творческих историй;
- воображение активизировалось через задания и визуальные упражнения в электронном учебнике;
- оригинальность и новизна идей развивались в процессе дорисовывания и преобразования абстрактных образов;

- Фантазия проявлялась при создании авторских текстов, вымышленных персонажей, волшебных миров и сюжетов.

Применение электронного учебника, направленного на развитие креативного мышления, продемонстрировало высокую результативность. Существенные изменения в экспериментальной группе по всем критериям подтверждают, что интеграция творческих заданий и цифровых инструментов в процесс литературного чтения способствует формированию у младших школьников способности нестандартно мыслить, воображать, фантазировать и создавать оригинальные идеи.

Таким образом, результаты внедрения электронного учебника продемонстрировали положительную динамику развития креативного мышления обучающихся. Отмечены следующие достижения:

- повышение уровня учебной мотивации;
- активизация мыслительной и речевой деятельности;
- расширение словарного запаса;
- рост числа нестандартных и оригинальных ответов при выполнении заданий.

Разработка и внедрение обучающего контента электронного учебника доказали эффективность интеграции цифровых технологий в процесс литературного чтения. Созданная цифровая среда способствовала формированию креативного мышления, вовлечению школьников в активное обучение, а также реализации компетентностного подхода в начальном образовании. Полученные результаты подтверждают целесообразность дальнейшего использования разработанного продукта в образовательной практике. Использование электронных учебников и инновационных методов в целом способствовало повышению познавательной активности учащихся. Электронные ресурсы создали мотивацию к участию в творческих заданиях, а также предоставили возможность для индивидуализации обучения. Введение цифровых инструментов в учебный процесс также способствовало улучшению взаимодействия между обучающимися и педагогом.

Цифровая трансформация в образовании играет важную роль в модернизации педагогических практик и может значительно повысить качество учебного процесса. В рамках данного исследования было продемонстрировано, что внедрение электронных учебников и цифровых методов обучения на уроках литературного чтения способствует развитию креативного мышления у младших школьников, что подтверждается результатами апробации.

На основе полученных данных можно сделать вывод о необходимости дальнейшего развития и внедрения цифровых технологий в образовательный процесс для достижения более высоких результатов в развитии креативности и аналитических способностей учащихся. Данный подход способствует более глубокому осмыслению текстов, развитию гибкости мышления, а также поддерживает внедрение инновационных методов, учитывающих культурные и образовательные особенности Казахстана.

Список использованной литературы:

- 1 Государственная образовательная программа Республики Казахстан «Цифровая трансформация образования», 2022 – [Электронный ресурс] URL: <https://www.gov.kz>
- 2 Монахов, В.М. Теория и практика проектирования инновационного учебного процесса / В.М.Монахов. – М.: Академия, 2007. – 320 с
- 3 Кудрявцева, Н.Л. Формирование креативного мышления младших школьников средствами художественной литературы / Н.Л. Кудрявцева // Начальная школа. – 2021. – № 3. – С. 34–38.
- 4 Жекибаева Б.А., Чернушенко Н.Е., Ефимович А.С. Программа для ЭВМ «Развитие креативного мышления младших школьников на уроках литературного чтения» (3 класс) // Свидетельство о внесении сведений в Государственный реестр прав на объекты, охраняемые авторским правом №52485 от 11.12.2024 г. – 2,24 КБ.
- 5 Рудяков, О.С. Игры для развития воображения и творческого мышления / О.С. Рудяков. – М.: Генезис, 2005. – 160 с.
- 6 Субботина, Л.Ю. Диагностика креативности у детей младшего школьного возраста / Л.Ю.Субботина // Вопросы психологии. – 2012. – № 5. – С. 123–127.
- 7 Немов, Р.С. Психология: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений: в 3 т. – М.: Владос, 2001. – Т. 3. – 640 с.
- 8 Торренс, Э.П. Руководство по измерению творческого мышления: Фигурные тесты / Э.П.Торренс. – СПб.: Речь, 2003. – 112 с.
- 9 Гилфорд, Дж. Психология креативности / Дж. Гилфорд. – М.: Педагогика, 1988. – 224 с.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА ОНЫ САҚТАУ

Жоламанова А.Г., Бакирова И.Д.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

«Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты халыққа Жолдауында Қазақстан Республикасының Президенті жалпы білім беретін мектептердің Назарбаев Зияткерлік мектептері деңгейінде білім беруге көшу қажеттілігі туралы айтты. Бұл орта білім берудің болашақ даму бағытын айқындайды.[1]

Ұлт – бұл белгілі бір мемлекеттің азаматтарынан құралған саяси қауымдастық. Қазақстанда тұрып, оның азаматы бола отырып, адам өзін қазақ, орыс, өзбек, неміс немесе басқа этнос өкілі ретінде таниды, бірақ олардың барлығы бірігіп – қазақстандық ұлтты құрайды.

Тәрбие тұжырымдамалық негіздерінде тәрбиенің басты мақсаты – жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарға негізделген жан-жақты және үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыру деп көрсетілген. Тәрбиелік жұмыстың басым бағыттары айқындалған, олардың ең бастысы – қазақстандық патриотизм мен азаматтықты тәрбиелеу.

Ұлттық идеяның негізінде Тәуелсіздік жатыр. «Тәуелсіздік – бұл халқымыздың бірегей тарихы мен мәдениеті, мемлекеттік тілі және барлық қазақстандықтардың этникалық тілдеріне деген құрметпен байланысты Ұлы бірлігі. Тәуелсіздіктің өмірлік философиясы – Мәңгілік Ел».

Осы идеяны жүзеге асыру аясында қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндер мазмұнына Мемлекет басшысының 2014 жылғы 15 желтоқсандағы «Тәуелсіздік туралы сөз» атты баяндамасының мәтіні енгізілді. Пәндерді оқыту оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттері мен патриоттық сезімдерін, азаматтық жауапкершілігін, ұлттық өзін-өзі тануын және төзімділікті қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Білім беру – кез келген мемлекеттің өркендеуінің басты тірегі. Қазақстанда білім беру жүйесінің басты мақсаты – жаһандану заманында ұлттық бірегейлікті сақтай отырып, заман талабына сай жан-жақты дамыған, елінің болашағына жауапкершілікпен қарайтын тұлға тәрбиелеу. Тұлғаның рухани-адамгершілік, азаматтық- патриоттық, зияткерлік тұрғыдан қалыптасуы – білім мен тәрбие үдерісінің ажырамас бөлігі. Осы мақсатта Қазақстан Республикасының Президенті мен Үкіметі тарапынан бірқатар стратегиялық құжаттар қабылданып, білім беру мазмұны жаңартылуда.

Қазіргі таңда мектеп тек білім беретін орын ғана емес, сонымен қатар ұлттық тәрбие мен азаматтық жауапкершілік қалыптастыратын рухани ортаға айналуы қажет. Мұғалімдердің басты міндеті – өскелең ұрпақтың бойына елжандылық, адамгершілік, толеранттылық сияқты қасиеттерді дарыту. Бүгінгі жас – ертеңгі ел тірегі. Сол себепті ұлттық идеямен қаруланған, елінің мәдениетін, тарихын, тілін құрметтейтін ұрпақ тәрбиелеу – елдің болашағына қосылған баға жетпес үлес.

«Мәңгілік Ел» – бұл біздің барша қазақстандық ортақ үйіміздің ұлттық идеясы, ата-бабаларымыздың арманы. Егемен даму жылдарында барлық қазақстандықтарды біріктіретін және еліміздің болашағының іргетасы болып табылатын басты құндылықтар қалыптасты. Бұл құндылықтар қиялдан туған емес – олар уақыт сынынан өткен Қазақстан жолының тәжірибесіне негізделген.

Біріншіден – Қазақстанның Тәуелсіздігі және Астана.

Екіншіден – ұлттық бірлік, қоғамдағы бейбітшілік пен келісім.

Үшіншіден – зайырлы қоғам және жоғары руханият.

Төртіншіден – индустрияландыру мен инновацияға негізделген экономикалық өсім.

Бесіншіден – Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамы.

Алтыншыдан – ортақ тарих, мәдениет және тіл.

Жетіншіден – ұлттық қауіпсіздік және еліміздің жаһандық және өңірлік мәселелерді шешуге қатысуы.

Осы құндылықтардың арқасында біз әрдайым жеңіске жетіп, елімізді нығайтып, үлкен жетістіктерге қол жеткіздік. Бұл мемлекетті құраушы, бүкілхалықтық құндылықтар Жаңа Қазақстандық Патриотизмнің идеялық негізін құрайды.

«Халықтың өмірі әр ұрпағымен бірге жалғасып, байып отырады, – деді Президент. – Сондықтан Елдің Мәңгілігі туралы арманнан биік арман жоқ. «Мәңгілік Ел» – бұл ертеңгі күнге жол ашатын

идея, болашаққа деген сенімді білдіретін, қайтымсыз әрі мызғымас тұрақтылықтың символы...».

«Біз, Қазақстан Республикасының азаматтары, қоғам мен мемлекеттің жоғарғы мүдделерінен туындай отырып, ортақ тағдырмен және тарихи жадпен байланысқан, ежелгі қазақ жерінде өмір сүріп жатқан, Ұлы Дала Елі – Ұлы Түрленген Дала Мемлекетінің даңқты тарихы мен дәстүрлерінің жалғастырушылары ретінде, көптеген ұрпақтардың Тәуелсіздік туралы арманын жүзеге асырып, келешек ұрпақ алдындағы қасиетті борышымызды, бейбітшілік пен келісімнің, бірлік пен тұтастықтың маңызын сезіне отырып, Тәуелсіздіктің 25 жылдық мерейтойы қарсаңында «Мәңгілік Ел» атты осы патриоттық актіні қабылдаймыз».

«Мәңгілік Ел» идеясының негізі – мектепте қалануы тиіс. Осы идеяны жүзеге асыру шеңберінде мектепте мақсатты түрде тәрбие мен білім беру жұмыстары жүргізілуі тиіс. Пәндерді оқыту – оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттері мен патриоттық сезімдерін, азаматтық жауапкершілігін, ұлттық сана-сезімін және толеранттылықты қалыптастыруға бағытталуы қажет.

Сондай-ақ, зайырлы құндылықтарды нығайту, терроризм мен экстремизм идеяларын жастардың саналы түрде қабылдамауын қалыптастыру, көпэтносты Қазақстан жағдайында тиімді қарым-қатынас жасауды үйрету де негізгі міндеттердің бірі болуы керек.

Мұғалімдердің міндеті – шығармашыл әрі дарынды, жақындарын, халқын, Отанын сүйетін, шын мәнінде өз елінің азаматы бола алатын тұлғаны тәрбиелеу.

Тиімділікке қол жеткізу үшін тек білім мен дағды беру ғана емес, сонымен қатар баланың жеке тұлғалық қасиеттерін, рухани дүниесін дамыту қажет. Бұл – оларды өз еліне лайықты азамат етіп қалыптастырудың алғышарты.

«Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы – бұл қазіргі қазақстандық қоғам дамуының бағдары болып табылады және оны бүгінгі мұғалім басшылыққа алуы тиіс. Бұл идеяның негізі мектеп қабырғасында қалануы қажет. Осы идеяны жүзеге асыру аясында мектебімізде мақсатты түрде оқу-тәрбие жұмыстары жүргізілуде. Пәндерді оқыту оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттері мен патриоттық сезімдерін, азаматтық жауапкершілігін қалыптастыруға, ұлттық өзіндік сананы және толеранттылықты дамытуға, зайырлы құндылықтарды нығайтуға, жастардың терроризм мен экстремизм идеяларын саналы түрде қабылдамауын қалыптастыруға, полиэтносты Қазақстан жағдайында тиімді қарым-қатынас жасауға бағытталған.

Өз Отанының азаматы әрі патриоты болу – бұл белсенді азаматтық ұстанымға ие болу, өз құқықтарын сауатты пайдалана білу, міндеттерін адал әрі жауапкершілікпен орындау деген сөз. Бұл – еңбекқор болу, көмекке мұқтаж жандарға қамқорлық таныту, елінің өткеніне, бүгіні мен болашағына деген жауапкершілік пен ортақтықты сезіну.

Ұлттық құндылықтарды сақтау бойынша ұсынылатын іс-шаралар:

- Білім беру бағдарламаларын ұлттық мазмұнмен байыту
- Оқулықтар мен оқу құралдарына ұлттық тарих, әдебиет, мәдениет элементтерін енгізу.
- Мектеп бағдарламасына халықтық педагогика элементтерін қосу.
- Тәрбие сағаттары мен арнайы іс-шаралар ұйымдастыру
- Ұлттық мерекелер мен атаулы күндерге арналған мәдени-көпшілік іс-шаралар өткізу.
- «Ұлттық құндылықтар апталығы» сияқты арнайы жобалар.
- Отбасылық құндылықтарды насихаттау
- Ата-аналармен тығыз байланыс орнату арқылы балаларға ұлттық тәрбиенің маңыздылығын

жеткізу.

- Ұлттық салт-дәстүрлерді үйде насихаттау мен қолдану.
- Тұлғалық үлгілерді ұсыну
- Ұлттық қаһармандар, ақындар, жазушылар, ғалымдар туралы тәрбие жұмыстары.
- Заманауи тұлғаларды үлгі ретінде көрсету, олар арқылы құндылықтарды түсіндіру.
- Көркем өнер және халық шығармашылығын дамыту
- Домбыра, күй, ұлттық би, қолөнер үйірмелерін ашу.
- Ұлттық киім мен ас мәзірін насихаттайтын іс-шаралар.
- Ақпараттық технологияларды пайдалану
- Ұлттық құндылықтарды насихаттайтын бейнероликтер, мультфильмдер мен онлайн-курстар

жасау.

- Әлеуметтік желілерде ұлттық идеологияны қолдайтын парақшалар жүргізу.
- Мұғалімдер мен тәрбиешілерге арналған арнайы курстар
- Ұлттық құндылықтар бойынша семинарлар, тренингтер ұйымдастыру.

- Тәрбие жұмысына ұлттық бағыт беретін әдістемелерді үйрету.

Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында патриотизм мен азаматтылықты қалыптастыру әрбір білім беру ұйымының жұмысындағы міндетті мақсатты бағдар болып табылады.

Жаңартылған білім мазмұнында баланың жеке тұлғасын дамыту, сыни ойлау, өмірлік дағдылар қалыптастыру басты назарда. Бірақ осының бәрі ұлттық негізде құрылса ғана жас ұрпақ өз тамырынан ажырамай, заман талабына сай дамып отырады. Мысалы, халықтық педагогиканың озық үлгілерін оқу бағдарламасына енгізу, халық ауыз әдебиеті, ұлттық ойындар, мақал-мәтелдер, ертегілер, батырлар жыры арқылы тәрбие беру — балалардың ұлттық санасын арттыруда үлкен рөл атқарады.

Ұлттық құндылықтарды сақтаудың тағы бір маңызды жолы – білім беру үдерісін цифрландыруды тиімді пайдалану. Қазіргі таңда интернет, әлеуметтік желілер, мобильді қосымшалар, электронды оқулықтар арқылы жастарға қазақ тілінде, ұлттық мазмұндағы сапалы контент ұсынуға болады. Осы арқылы олар ұлттық тарих пен мәдениетті, ұлы тұлғаларды тереңірек танып, рухани құндылықтарды бойына сіңіреді. Сонымен қатар, ұстаздардың кәсіби біліктілігі мен ұлттық көзқарасы да ерекше маңызға ие. Мұғалім – тек білім беруші емес, сонымен бірге ұлттық тәрбиешінің рөлін атқарады. Сондықтан педагог кадрларды даярлау мен қайта даярлау курстарында ұлттық құндылықтарды оқыту, халықтық педагогиканы меңгерту, ұлттық дүниетаным негіздерін үйрету – заман талабы.

Қорыта айтқанда, «Мәңгілік Ел» – тек ұран емес, бұл – халқымыздың болашаққа деген сенімі, ұлттық бірлікті нығайтатын басты идея. Бұл идеяны жүзеге асыру – әрбір ұстаздың, әрбір ата-ананың және барша қоғамның ортақ міндеті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2050» стратегиясы: Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Казахстанская правда газеті. № 437–438. 15.12.2012.
2. Қазақстандық патриотизм мен азаматтықты жалпыұлттық «Мәңгілік Ел» идеясы негізінде тәрбиелеу / Ж.А. Мақатова, А.Д. Танатова, Л.А. Дорожкина. – Алматы: «Өрлеу» БАҰО» АҚ, 2017. – 73 б.
3. Өзекті саяси үлкен энциклопедия. — М.: Эксмо. А.В. Беляков, О.А. Матвейчев. 2009 ж.
4. Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан жастарының II конгресінде сөйлеген сөзі, Астана, 2002 жыл.
5. <https://articlekz.com/article/21540> – «МӘҢГІЛІК ЕЛ» жалпыұлттық патриоттық идеясының құндылықтық негіздері Қазақстандық бірегейлікті нығайтушы фактор ретінде.

ӘОЖ 378

САЛТАНАТ ҚУАТҚЫЗЫ – ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ БІЛІКТІ, ЖАНЫ ЖАЙСАҢ ҒАЛЫМЫ

Жуматаева Е.Ө.

«Торайғыров университет» КеАҚ, Павлодар, Қазақстан

Бүгінде тәуелсіз Қазақстан дәуірінде «Қасында жүр жақсылар» деген болашақ қамын ойлауға тірек болар жан қуатына дауа ұғымға мән бермеушілік белең алуда. Заман түзелгеннен бері осы Заман ғалымдарын ұлықтау әдебі күннен - күнге орындалмай келеді. Мұның өзі кейінгі ұрпаққа алдыңғы ғасырларға еңбек сіңірген ғұламаларды айта беруіміздің таптаурын (стереотип) болуына әкелері сөзсіз.

Кешегі зұлмат заманда соғыстың бетін әрі буруға себеп болған Жезқазған жерінен бүгінгі күннің ғылымын жас бүлдіршіндерге арнаған, өзінің ұлттық құндылығын педагогика ғылымының ауқымындағы тәрбиенің адамгершілік нысанына бағамдаған Абильдина Салтанат Қуатқызы 1970 жылдың мамырында дүниесі ашқан. 1989 жылы Жезқазған педагогикалық училищесін үздік бітіріп, КарПИ-дың педагогика факультетіне «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша оқуға түсіп, оны 1993 жылы үздік тәмамдады. Салтанаттың осы жолынан аңғарғанымыз: алдымен өзінің оқыған педагогикалық училищесін және оған деген сүйіспеншілігін байқау қиын емес. 1993 жылдан бастап КарПИ-де Педагогика және бастауыш оқыту әдістемесі кафедрасында жұмыс істей бастады. Байқап отырғанымыздай, баяғы кәсіби азбукасын сабақтастыру қағидасымен жалғастыру, өз ісіне тұрақтылық тұрғыда қарауын аңғартады.

Білім мен ғылымды қатарынан қамти отырып, оның үзіліссіз ілгерлеу траекториясын алға жылжыту мақсатында КарПИ-нің сырттай бөлімінің аспирантурасына оқуға түседі және 1999 жылы бітіргеннен кейін Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетіне педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін 14.50.01 диссертацияларды қорғау бойынша диссертациялық кеңесте «Болашақ мұғалімдердің қазақ ауызша халық шығармашылығы арқылы бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеуге дайындығын қалыптастыру» тақырыбында кандидаттық диссертация қорғаған. Кеңестік қоғамда осындай ұлттық мүддеге қатысты тақырыпты қазақша алып қорғау ерліктің ерлігі дегенді білдіреді.

Ол заманда мұндай проблеманың көкейкестілігін дәлелдеу қиынның қиыны екеніне менің 28 жыл Павлодар облыстың оқу бөлімінде қызмет атқаруым тұсындағы көрген азабым куә. 2010 жылы білім мен ғылымды тұтас алып, екеуін де алға жылжытудан қажымаған Салтанат Қуатқызы 2010 жылы 14.50.01 педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін диссертацияларды қорғау бойынша «Оқушылардың этномәдени білімінің қалыптасуы мен дамуы» тақырыбында Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінде диссертациялық кеңесте докторлық диссертация қорғады. Оған білім беру саласындағы бақылау комитетінің шешімімен 2017 жылдың 6 қаңтарындағы бұйрыққа сәйкес педагогика профессоры ғылыми атағы берілді (№ 5 бұйрық).

Бүгінгі саяси бағытымызда «Адал адам», «Әділетті қоғам» құру мәселесінің алғашқы ірге тасын қалаған ғалым – Салтанат Қуатқызы. Адамгершілік мәдениетін жас бүлдіршіндердің бойына дарыту бүгінгі адамның капитал болуының маңыздылығын айқындауы, оның өзі адам баласының жеке болмысының сапалық деңгейіне әсер етуі, тұрақтылық тұғырының берік болуы және когнитивті қарым-қатынаста унификациялық іс-әрекет жасауына бірден-бір мүмкіндік беретінін байқаймыз. Адамгершілік мәдениетінің ең жоғары иерархиясы басқалармен қарым-қатынас үдерісін өзара сыйластыққа қуруына және эмпатия мен әлеуметтік жауапкершілікке бағам жасап, этикалық және табысты қоғам қуруға бағыт беретініне көз жеткізеді. Әуелгі ақ паракқа жазу жазғандай бастаушта оқитын сәбилік кезеңнен шықпаған балалардың білім мазмұнын меңгерулеріне өнімді әдіс-тәсілдерді игерту де бүгінгі күннің шешетін өткір мәселесі деп түсінеміз.

Кафедрада педагогикалық және жеке-әдістемелік пәндер нысанында: педагогика, педагогикалық менеджмент, ғылыми-педагогикалық зерттеу әдістемесі, педагогикалық шеберлік, бастауыш мектепте қазақ тілін оқыту теориясы мен технологиясы бағытында дәріс және тәжірибелік жұмыстар жүргізіп, менгерілген білімі-ғылыми нысандардың іс-әрекетте нәтижеге қызмет етуінің сапасында жасөспірімдердің прагматикалық іскерліктерін түзуіне Салтанат Қуатқызының кәсіби шеберлігі күнен – күнге тірек көзіне айналып отырғаны баршаға аян.

Пиаже ойлау қабілетін абстрактылы ойлау және мектеп мұғаліміне, оқушыларға білім және өзіне жақын адамдармен қарым-қатынасқа тепе-теңдік қалпын сақтауға бейімдеу айтып отырған қызметтің доминанттық мәні екені түсінікті.

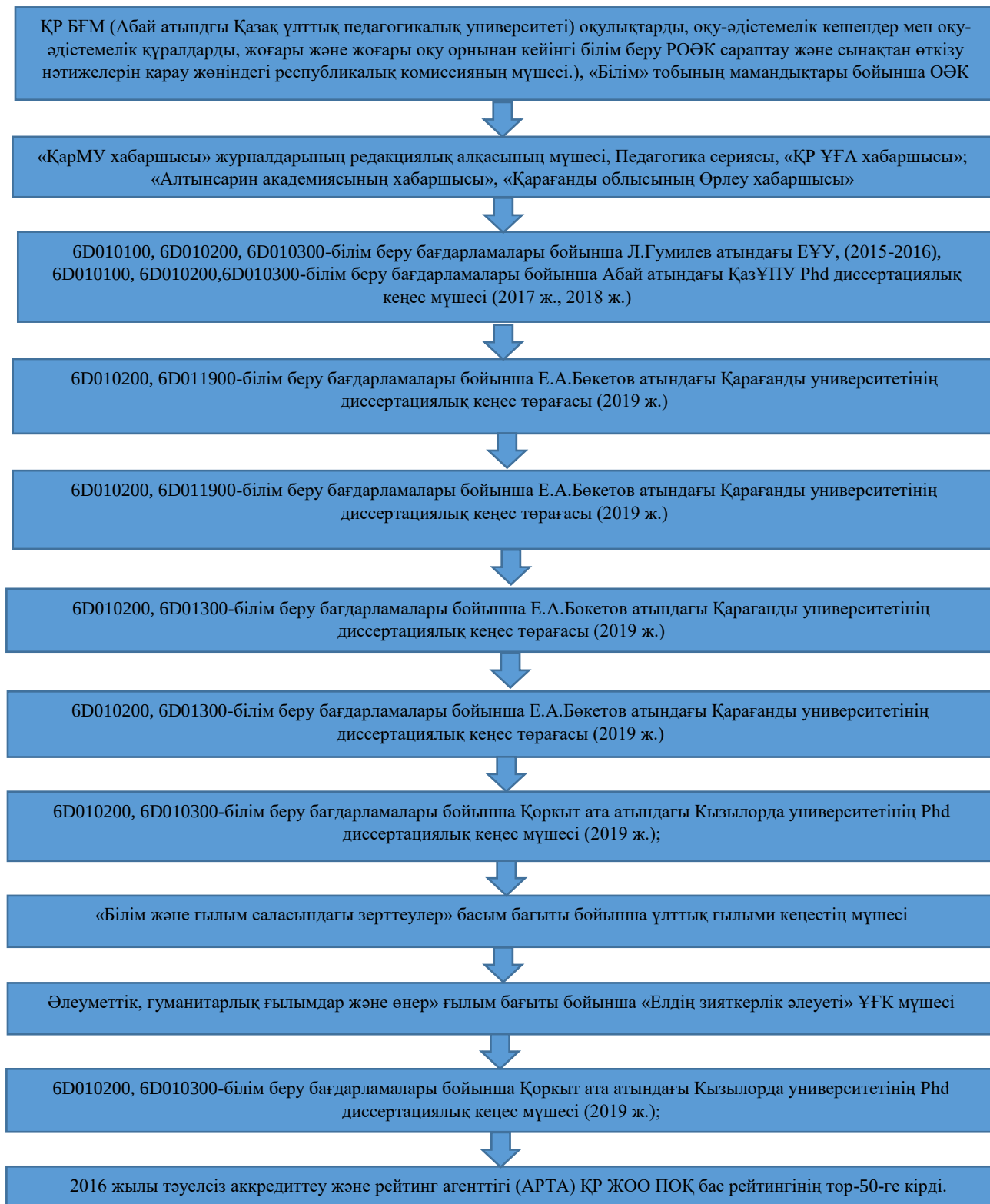
Салтанат Қуатқызының қызметін ғылыми тұрғыда үдерістік қалпына бағам жасасак, Пиаженің үдерістің бірінші сатысы – аккомодация, екінші сатысы - ассимиляция деп жіктегеніне сәйкес келеді. Аккомодация ғылыми тұрғыда сатылау деңгейді кіші элементтерді ірілету жән оны тұтастыру сияқты үдерістерден өтуін аңғардық. Ассимиляция – сол сатыларда кездесетін соқпақсыз жолдар, кедергілер. Міне, ғалымның ғылыми еңбегінің зерттеушілілік зертханасына айналуының өзі осы ассимиляциядан өтуі екені анықталды. Бұл екі үдерістің өте сирек жүзеге асырылуына Пиаже екпін жасаған. Ғылыми бенсенділіктің ұтымды болуы қоршаған ортаны дұрыс жолға өзгертуіне ықпал ететін бірнеше түйісе бермейтін проблемалардың шешілуін таба білгені де біздерге үлгі-өнеге. Белсенділіктің қозғалмалы болуының өзі оқушының, жасөспірімнің танымдық қызметтерінің координациясын таптаурын қызметке жетуіне көзғаушы күш. Осы жерде Салтанат Қуатқызы таптаурын болған нысаналардың басын біріктіріп, ойлау өнерінің психомоторлық белсенділігін схема сияқты жүзеге асыруына бағам жасаған, ғылыми-зерттеу іскерлігін ұштай алған.

Салтанат Қуатқызының келесі ерекшелегі – сенсомоторлық интеллектісінің ғылыми еңбек жазудағы айрықша көзге түсер тұсы. Бүлдіршіндердің дүниетанымдық деңгейін 2 жас шамасында рефлексстік белсенділігінің дене қуатының межесімен ықпал жасаудан бірте-бірте координациялап және өзінің еңбегін ұйымдастра алу жағдайын жасау әдістері де бүгінгі күнгі тәрбие тәңірінің бала өзінің даму барысында әлемді түсінетіндей кейбір құбылыстарға мән беретініне зерттеушінің көңіл аударуы құптарлық. Нысандардың әрбір өзгерістеріне құлақ асып, олардың өзіне тәуелді еместігін аңғаруына және олардың барлығына бала көңіл бөліп, екінші сатыға көтеріледі. Бұл саты баланың дамуын білімділігі мен түсінігі ғана емес, еске сақтау қызметін іске қоса алу әрекетін өркендетуіне ғалымның жазған еңбектері көмек беретінін аңғардық. Түсінік баланың жеке тәжірибесіне қатысты құрылатынына, болашақта жеңілдетуіне мүмкіндік беретіні де Салтанат Қуатқызының ғылыми

еңбектерінде түсінікті тілмен жазылған. Сабаққа құмарлықты, қызығушылықты арттырып отыру мәселесі де нұсқалы мысалдармен бекітіліп ұсынылған.

2 жастан 7-ге дейінгі балалардың білім игеру үдрісінде лексикалық қолдану аясының маңызы да жан-жақты зерделенген. Әр баланың қабілеті әр түрлі болғандықтан, олардың сөйлеу мәдениетінде эгоорталық характері сыртқы әрекетке бейімделіп дамиды. Бұл орайда, зерттеуші перцептивті және апперцептивті қабылдауларына қатысты жұмыс түрлерін құрғаны өнімді іс-әрекетке жетектеуі демекпіз.

Абиљдина Салтанат Қуатқызының ғылыми еңбектерінің иерархиясы

Абильдина С.К. басқа ғалымдардан ерекшелігі ол- ағылшын тілін меңгеруге ыңғалы болғаны Абай атындағы ҚазҰПУ жанындағы Жоғары мектеп оқытушылары үшін қарқынды ағылшын тілі курсынан өтті. А1 деңгейін табысты бітіргені туралы сертификаты бар, шетел тілдер факультетінің «Шет тілі:екі шет тілі» мамандығы бойынша бітірген, ағылшын тілінде пәндерді оқытады: History of pedagogics, Methodology and methods scientifically pedagogical research.

Соңғы уақытта бірқатар республикалық журналдардың редакциялық алқының мүшесі болуы және «Білім және саласындағы зерттеулер» басым бағыты бойынша ұлттық ғылыми кеңестің мүшесі.

2008ж. – «ЖОО үздік оқытушысы-2008ж.»;

2013ж. - өнертабыстың дамуына қосқан үлесі үшін А. Нобель медалімен марапатталды.

2013ж.-қаланың әлеуметтік-экономикалық дамуына қосқан үлесі және қоғамдық-саяси өміріне белсенді қатысқаны үшін «Нұр Отан» ХДП «Жас Отан» жастар қанаты Атқарушы хатшысының Алғыс хатымен марапатталды;

2014ж.-«ЖОО үздік оқытушысы-2014ж.»;

2015ж. - ҚР Ғылым мен техникаға қосқан үлесі үшін мемлекеттік ғылыми стипендия иегері;

2017ж. - педагогика мамандығы бойынша профессор ғылыми атағы берілді;

2018 ж. - білім және ғылым Министрінің Құрмет грамотасымен марапатталды

ҚР. 2019ж. - ҚР Білім және ғылым Министрінің Құрмет грамотасымен марапатталған.

2020 ж. – «Ы.АЛТЫНСАРИН» өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу ісіндегі елеулі жетістіктері үшін.

2020 ж. - Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің 25 жылдық мерейтойлық медалімен марапатталған.

2020ж. - ҚР Педагогика Ғылымдары Академиясының қазіргі мүшесі академиялық атағы берілді.

2021ж. – «Қазақстан Тәуелсіздігіне 30 жыл» мерейтойлық медалімен марапатталды (Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 2 желтоқсандағы Жарлығы)

Көріп отырғанымыздай, ғылымның әрбір жыл сайын дәрежесінің, атағы мен даңқының арта түсуіне көз жеткізу қиын емес.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абильдина, С.К., Б.А.Жекибаева, Ж.Б.Асетова. Бастауыш мектеп жасындағы оқушыларды қашықтықтан оқытудың мүмкіндіктері» Программа Международной научно-практической конференции Шоқан оқулары -28 Новая научная парадигма: Коллаборация цифровизация и коммерциализация бағдарламасы. - Алматы: Эверо, 2017. - 228 б. Педагогикалық мамандыққа кіріспе [Мәтін]: оқулық 521б.

2. Абильдина С. К., Асетова Ж. Б. Духовная культура будущих учителей начальных классов как основа профессиональной деятельности

3. Жуматаева Е. Креативтік ойлауды дамытудағы когнитивтік функциялардың өзара байланысы Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. «Педагогика. Психология. Әлеуметтану» сериясы. №4 (133) 2020. Нұр-Сұлтан қ. . – 123-130б.

4. Жуматаева Е. Қазақ тілін жаңа технологиялармен оқытудың тағылымы Павлодар Toraighyrov University. 2023 , 199

5. Илларионова Л.П. Формирование духовно-нравственной культуры учителя в системе непрерывного педагогического образования: Дисс. ... докт. пед. наук. - М., 2002. // <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-duhovnoy-kultury> (дата обращения: 02.12.2018).

ӘОЖ 373.24

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІ ҮЛГІЛЕРІНҢ БІРІ – ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Жұмабек А.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Бүгінгі таңда мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту – білім беру жүйесінің негізгі басым бағыттарының бірі. Бала тілінің дамуы оның танымдық, эмоциялық және әлеуметтік қалыптасуына тікелей әсер етеді. Осы тұрғыда халық ауыз әдебиеті үлгілері – ертегілер, жұмбақтар,

мақал - мәтелдер мен жаңылтпаштар – тіл дамытуда теңдесі жоқ құрал ретінде қарастырылады. Бұл үлгілер баланың дүниетанымын кеңейтумен қатар, сөздік қорын байытып, тілдік қарым - қатынас дағдыларын жетілдіреді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 8 - бабында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мақсаты ретінде баланың жан - жақты дамуы мен тілін жетілдіру баса көрсетілген. Сондай - ақ, Мемлекеттік жалпыға міндетті мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандартына (2022 ж.) сәйкес, білім беру процесінде халықтық мәдени мұра элементтерін пайдалану ұсынылады. Осыған байланысты мектепке дейінгі ұйымдарда фольклорлық материалдарды тіл дамыту жұмыстарына енгізу ғылыми тұрғыдан негізделіп, тәжірибелік бағытта қолданыс тауып келеді [1].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту – баланың жас ерекшеліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оның жан-жақты дамуына, тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасайтын *үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы сатысы* болып табылады. Бұл кезең – баланың негізгі дағдылары қалыптасатын, соның ішінде сөйлеу, ойлау, әлеуметтік қарым-қатынас және шығармашылық қабілеттері дамитын маңызды уақыт.

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қызығушылығы жоғары, олар еліктеу мен қабылдау арқылы үйренеді. Сондықтан бұл кезеңде тиімді әдістемелер мен ұлттық құндылықтарға негізделген оқу-тәрбие құралдарын қолдану – баланың тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді. Солардың бірі – *халық ауыз әдебиеті*, оның ішінде *ертегілер* – балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда таптырмас құрал.

Тәрбиенің кілті халық педагогикасында деуге толық негіз бар. Қазақ халқының ғасырлар бойы жинақталған тәлім-тәрбиелік мұрасы – ұлт болмысының ажырамас бөлігі. Халық даналығы адамгершілік, имандылық, қайырымдылық, мейірімділік сынды ізгі қасиеттерді ұрпақ бойына сіңіруді басты міндет еткен. Бала тәрбиесін бесіктен бастаған қазақ халқы жоғары педагогикалық білімі болмаса да, тәрбиенің ең тиімді тәсілдерін өмірлік тәжірибесі арқылы ұтымды қолдана білген.

Халық ауыз әдебиетінің, әсіресе *ертегілердің*, бала тәрбиесіндегі маңызы зор. Ертегілер – баланың ой-санасын оятып, сөйлеу мәдениетін дамытатын көркемдік құрал. Бала ертегі арқылы жақсылық пен жамандықты, әділет пен әділетсіздікті ажыратуға үйренеді, кейіпкерлердің әрекеттерін саралай отырып, қорытынды жасауға дағдыланады. Сонымен қатар, бала ертегідегі кейіпкерлерге еліктеп, өзі де сөйлеуге, пікір айтуға, өз ойын білдіруге тырысады.

Ұлы ағартушы, педагог Ыбырай Алтынсарин де ертегінің бала дамуына қосар үлесін жоғары бағалап: «Бала кезде, үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады», – деп атап көрсеткен. Бұл пікір бүгінгі күні де өзектілігін жойған жоқ. Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ертегіні тәрбие мен оқытудың маңызды құралы ретінде кеңінен қолдану – баланың сөйлеу дағдысын жетілдірудің тиімді жолы болып табылады [2].

Ертегі – халық ауыз әдебиетіндегі ең көне әрі кең тараған жанрлардың бірі. Ол – фольклорлық прозаның көркемделген, дамыған түрі ретінде халық дүниетанымының, арман-мұраттарының, ізгілік пен зұлымдық арасындағы күрестің бейнелі көрінісі болып табылады.

Ертегі жанрының пайда болуы мен қалыптасу тарихы өте көне дәуірлерге барып тіреледі. Зерттеушілер ертегінің арғы тегі – миф жанры екендігін айтады. Миф – алғашқы рулық қауымның киелі деп танылған құпия аңыздары мен шежірелерінің жиынтығы болған. Онда әлемнің жаратылуы, табиғат құбылыстары, ата-бабалардың шығу тегі, аспан денелері мен құдайлар туралы баян етілген. Ерте кезеңдерде миф ақиқат ретінде қабылданып, оған адамдар шын сенген. Мифтер тек белгілі ортада, белгілі адамдарға ғана айтылған.

Уақыт өте келе адам санасы дамып, дүниені тану деңгейі артқан сайын миф өзінің "қасиетті" сипатынан айырылып, құпия болудан қалады. Мазмұны жағынан тарылып, тек жеке кейіпкерлер мен олардың басынан өткен оқиғаларды баяндайтын сипатқа ие бола бастайды. Осылайша миф біртіндеп хикаяға, кейіннен ертегіге айналған.

Бүгінгі күнге жеткен ертегілер – осы тарихи дамудың жемісі. Олар халықтың өмірге деген көзқарасын, арманын, қиялын бейнелеп қана қоймай, *тәрбиелік және тіл дамыту құралы* ретінде де үлкен мәнге ие. Балалар ертегі тыңдай отырып, өз ойын жеткізуге, сөздік қорын толықтыруға, байланыстырып сөйлеуге дағдыланады.

Халық ауыз әдебиетінің көрнекті түрі ретінде ертегі тек балаларды қызықтырып қана қоймай, олардың ішкі жан дүниесін тәрбиелеуге, рухани дамуына ықпал етеді. Осы орайда Т.Барласұлы ертегі жанрының адамзат баласы үшін рухани маңызын ерекше атап көрсетіп:

"Ертегі – рухани тәрбиенің мәні аса зор, көзіміз көріп, құлағымыз ести алмайтын, тек ақылмен ажыратып, жүректен ғана түйсіне алатын материалдық әлеммен бірге шегі жоқ рухани әлем болмысының біртұтас түсінікті баян етілген көрінісі", – деп тұжырымдайды [3].

Бұл анықтамадан ертегінің тек сыртқы оқиғаларды емес, адамның ішкі рухани әлемін де қозғайтын, адамгершілік, ізгілік, әділет, ар-ұят секілді ұғымдарды бала санасына терең сіңіретін құрал екенін көреміз. Ертегі кейіпкерлерінің басынан өткен оқиғалар арқылы бала өз бойындағы жақсы мен жаманды, дұрыс пен бұрысты айырып үйренеді. Мұндай ішкі қабылдау тек логикалық түсініктен емес, жүреппен түйсіну арқылы жүзеге асады.

Сондықтан мектепке дейінгі кезеңде ертегілерді жүйелі түрде оқу мен талдау – баланың рухани және тілдік дамуына оң әсер етіп қана қоймай, оның тұлғалық қалыптасуына да үлес қосады.

Қазақ ертегілері – тек қана қызықты оқиғалар емес, олар халқымыздың дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын, ар-ұят, адалдық, батырлық, мейірімділік сынды асыл қасиеттерін бойға сіңіретін баға жетпес рухани қазына. Әсіресе ерте жастан ертегі тыңдап өскен бала, ұлттық тәрбиені бойына сіңіріп өседі.

Бүгінде шетелдік ертегілердің ықпалы күшейіп, бөтен мәдениет пен құндылықтар баланың санасына ерте жастан ене бастады. Ол кейде біздің ұлттық болмысымызға қайшы келіп жатады. Мысалы, «батыр» деген ұғым біз үшін елін, жерін қорғайтын, әділ әрі дана адам болса, кей мультфильмдерде ол тек қана күш көрсетіп, тәртіп бұзумен шектеледі.

Ал қазақ ертегілері болса, балаға «Тазша бала» арқылы тапқырлықты, «Алдар көсе» арқылы әділеттілікті, «Ер Төстік» арқылы батырлықты үйретеді. Одан бөлек, туған жерге деген махаббат, үлкенді сыйлау, кішіні қорғау, жамандық пен жақсылықтың ара-жігін ажырата білу сияқты көптеген тәрбиелік мәні бар [4].

Ертегі – халқымыздың рухани байлығы, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан асыл қазына. Ол тек балаларға арналған қызықты әңгіме ғана емес, сонымен қатар тәрбие құралы, тарих пен таным көзі.

Ертегілер ерте заманда, жазу-сызу болмаған дәуірде пайда болып, халық арасында ауызша тараған. Олар адамдардың тұрмыс-тіршілігіне, еңбекке, табиғатқа деген көзқарасына негізделген. Қиял мен шындықты астастыра отырып, халық өзінің мұңын, қуанышын, арманын жеткізген. Табиғат құбылыстарының сырын толық түсінбеген халық ертегі арқылы оларға өзінше түсінік берген. Мысалы, желдің соғуын, күннің күркіреуін түрлі бейнелермен байланыстырып, қиял әлемінде бейнелеген.

Қазақ ертегілерінде жақсылық пен жамандықтың күресі, адалдық пен арамдықтың тартысы жиі көрініс табады. «Тазша бала», «Алдар көсе», «Ер Төстік» сынды кейіпкерлер арқылы балаларға тапқырлық, әділдік, батырлық, еңбексүйгіштік сияқты қасиеттер дәріптеледі.

Қазіргідей шетелдік мультфильмдер мен ертегі кейіпкерлері көбейген заманда, ұлттық ертегілердің маңызын жоғалтпау — маңызды міндет. Қазақ ертегілері баланың ой-санасын дамытып қана қоймай, оның бойына ұлттық құндылықтарды дарытады.

Балалар ертегіні тыңдай отырып, оқиғаға еніп кетеді, өзін кейіпкердің орнында елестетеді. Бұл – олардың елестету, қиялдау қабілетін арттырады. Әрбір ертегі баланың тек танымын кеңейтпей, мінез-құлқын да қалыптастырады. Мысалы, «Қаңбақ шал» ертегісінде кейіпкердің әлсіз болса да ақылымен жеңуі – баланың бойында үміт, сенім, тапқырлыққа деген қызығушылық оятады [5].

Халқымыздың әр ертегімен өрілген өмірлік даналығы ұрпақ тәрбиесінде айрықша рөл атқарады. Тілі көркем, мазмұны терең ертегілер баланың дүниетанымын кеңейтумен қатар, оны жақсы мен жаманды ажыратуға, ізгілік пен әділеттілікке ұмтылуға жетелейді. Халық ертегілері арқылы бала тілі де дамиды, ойы да өседі, жүрегі мейірімге толады.

Мысалы, «Бай баласы мен жарлы баласы» ертегісі – еңбек пен өмірлік тәжірибенің қаншалықты маңызды екенін дәлелдейтін шынайы тәрбиелік туынды. Бұл ертегіде бай баласы өмірдің машақатын көрмей өскен, дайын асқа тік қасық болған болса, жарлы баласы еңбекпен шыңдалып, өмірдің қиындығын жеңе білетін жігіт болып өседі.

Қазақ халқының «Мақта қыз бен мысық» атты ертегісі – баланың алғашқы түсінігіне жеңіл, әрі тартымды, тәрбиелік мәні зор шығарма. Бұл ертегіде адам әрбір ісіне жауапты болуы керек екені айтылады. Мақта қыздың мысыққа берген уәдесінде тұрмауы, ал мысықтың ренжіп кетуі – кез келген қарым-қатынаста сенімділік пен жауапкершілік маңызды екенін ұқтырады. Оқиға барысында кейіпкерлердің бір-бірінен талап етуі арқылы бала шарт қою мен келісім жасаудың, өз құқығын қорғаудың, әділ болудың алғашқы ұғымдарымен танысады. Ертегі соңында кейіпкерлердің татуласуы – кешірімді болудың, тату өмір сүрудің маңызын көрсетеді. Осылайша, қарапайым ғана «Мақта қыз бен мысық» ертегісі арқылы балалар жауапкершілікке, мейірімділікке, адалдыққа тәрбиеленеді.

Қазақ ертегілерінің не үшін қажет екенін әдебиет зерттеушісі А.Байтұрсынов былай деп түсіндіреді:

"Ертегінің қадірі қанша деп сұрағанда, керектігіне қарай жауап беріледі. Ертегінің керек

орындары:

1. Халықтың ұмытылған сөздері ертегіден табылмақ. А.Байтұрсыновтың бұл сөзі ертегінің ең басты құндылықтарының бірін көрсетеді. Ертегілерде көнерген сөздер, тұрақты тіркестер, бейнелі теңеулер, мақал-мәтелдер өте жиі кездеседі. Бұл – ертегіні тіл байлығының баға жетпес қайнар көзіне айналдырады.

2. Бала әдебиеті жоқ жерде баланың рухын, қиялын тәрбиелеуге зор керегі бар нәрсе. Баланы қиялдауға, сөйлеуге үйретеді.

А.Байтұрсынов айтқандай, ертегі – бала әдебиетінің негізі. Бала әдебиеті дегеніміз – тек ойын-сауық емес, ол – баланың жан дүниесін, рухын, қиялын, сөйлеу қабілетін дамытатын тәрбие құралы. Әсіресе ертегі – осы міндетті мүлтіксіз атқаратын көркем құрал. Ертегілерде орын алатын таңғажайып оқиғалар, батырлар мен сиқырлы кейіпкерлер, түрлі қиял-ғажайып әлемдер – баланы ойша ізденуге, армандауға, жаңаша ойлауға жетелейді. Осылайша бала тек қиялдап қана қоймай, өз ой-пікірін еркін жеткізе алатын, тілі дамыған, сөйлеу мәдениеті қалыптасқан тұлға болып өседі. Сонымен қатар, ертегіде кездесетін диалогтар, кейіпкерлердің сөйлеу мәнері – баланың сөздік қорын байытып, сөйлеуге деген ынтасын арттырады. Бала ертегі тыңдап қана қоймай, оны қайталап айтып, шығармашылыққа қадам басады.

3. Бұрынғылардың сана-саңлау, қалып-салты жағынан дерек беру үшін керегі бар нәрсе.

Ертегі – тек қиялдан туған шығарма емес, ол – халықтың өмір сүру салтының, дүниетанымының, сана-сезімінің, салт-дәстүрінің айнасы. Әдебиет зерттеушісі А.Байтұрсынов айтқандай, ертегіден бұрынғы ата-бабаларымыздың ойлау жүйесін, таным-түсінігін, моральдық ұстанымдарын, тіпті сол дәуірдің қоғамдық жағдайларын аңғаруға болады. Мысалы, ертегілерде жиі кездесетін *жер-су атаулары, салт-жоралғылар, тұрмыстық бұйымдар, киім-кешек сипаттары, туыстық атаулар* – барлығы да қазақ халқының бұрынғы өмірінен сыр шертеді. Сонымен қатар, ертегідегі *әдет-ғұрыпқа қатысты көріністер* (мысалы, жасы үлкенге иіліп сәлем беру, асқа бата жасау, ат қою, жесір дауы, рулық қарым-қатынас) – халқымыздың тұрмыс-салты мен моральдық нормаларының көрінісі. Сондықтан ертегі – тек балаларға арналған шығарма емес, ол этнография, тарих, тіл, мәдениет сияқты ғылым салалары үшін де маңызды дерек көзі. Бұл арқылы біз ата-бабаларымыздың рухани болмысын, өмірлік ұстанымдарын, дүниеге көзқарасын танимыз [6].

Қорытындылай келе, Бауыржан Момышұлының «Мен үш нәрседен қорқамын. Бірінші – баласына бесік жырын айтпаған анадан, екінші – немересіне ертегі айтпайтын әжеден, үшінші – бір-бірімен қазақша сөйлеспеген қазақтардан» деген сөзінен халық ауыз әдебиетінің бала тәрбиесіндегі рөлінің ерекше екенін аңғаруға болады. Бесік жыры мен ертегілердің ұлттық құндылықтарды сақтаудағы және баланың рухани дамуына қосар үлесі зор. Бұл дәстүрлер арқылы балаларға тек тіл үйретіліп қана қоймай, сонымен қатар олар өз халқының тарихын, салт-дәстүрлерін, ұлттық бірегейлігін сезініп, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасатын рухани құндылықтарды бойларына сіңіреді [7].

Сондықтан, ертегілер балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту үшін тиімді әдіс ғана емес, оларды қазақ халқының мәдениетімен таныстырудың да маңызды жолы болып табылады. Ертегілер арқылы баланың рухани әлемі байып, әлемге деген көзқарасы кеңейеді. Сонымен қатар, бұл шығармалар арқылы оларда жақсы әдеттер мен моральдық құндылықтар қалыптасады, өз халқының тілі мен дәстүрлеріне деген сүйіспеншілік пайда болады.

Ертегі – халық даналығының қайнар көзі. Ол арқылы жас ұрпақ тек қана көңіл көтеріп қоймай, өмір сүрудің мәнін, адамгершілік пен әділдікті үйренеді. Сондықтан қазақ ертегілерін тыңдау, оқу, насихаттау – ұлт болашағы үшін қажет іс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана: ҚР Әділет министрлігі, 2007. – №319-III. – 8-бап.
2. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары / құраст. Ш. Әбенев. – Алматы: Жазушы, 1983. – 368 б.
3. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы: Мектеп, 1991ж. 376 б.
4. Сейітова Б. *Қазақ ертегілерінің тәрбиелік мәні*. – Астана: Фолиант, 2017. – 160 б.
5. Жарықбаев Қ. Қазақ психологиясының тарихы. – Алматы: Қазақстан, 1996. – 160б.
6. Байтұрсынов, А. Ақ жол: мақалалар мен зерттеулер / құраст. Р. Нұрғали. – Алматы: Жалын, 1991. – 464 б.
7. Момышұлы Б. Жұлдызды сәттер / Құраст. Ж. Әлімбеков. – Алматы: Өнер, 2004. – 352 б.

«БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МӘТІНДЕРІМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ АРҚЫЛЫ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ЖЕТІЛДІРУ»

Зенда А.М.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру. Бастауыш сынып оқушыларының оқу материалын қабылдауы мен түсінуі көбінесе олардың қызығушылығына байланысты. Сондықтан оқу процесінде тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы олардың білімге деген ынтасын ояту маңызды. Оқу мәтіндері – оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, логикалық ойлау қабілетін дамытуға, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге ықпал ететін маңызды құралдардың бірі. Мәтінмен дұрыс жұмыс істей білу арқылы бала жаңа ақпараттарды тез меңгеріп, шығармашылық қабілеттерін дамытады. Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру туралы мәселе, тамырын тереңге жіберіп, көне заманнан бастау алады. Ал Ежелгі Рим философтарының түсіндірулерінде білімді игеруде шәкірттердің белсенді танымдық қызығушылығы айтарлықтай рөл атқарады деген пікір айтылады. Қазіргі педагогикада оқыту адамның танымдық іс-әрекеті түрінде сипатталады. Оқушы әрбір сабақта, кез-келген сыныпта адамзаттың қоғамдық тәжірибесін зерттейді, қоршаған әлемді таниды. Оқушылар берік және ықпалды білімді ұжымдық қоғамдық пайдалы іс - әрекетте өз қабілеттерін қалыптастыру мен қатар алады. Сонымен таным шындықты танудың мүмкіндігі, мақсаттары, жолдары және құралдары жөніндегі философиялық ілім. Таным теориясы таным деген не оның негізгі түрлері қандай, білмеуден білуге, үстірт білімнен терең білімге көшудің заңдылықтары қандай, мұның белгілері не, бұған қандай жолдармен және әдістермен қол жетеді және тағы басқа сұрақтарға жауап береді.

Оқу қызығушылықтары көбінесе адамның жеке басын анықтайды, сондықтан олардың мектеп оқушыларында қалыптасу процесі педагогикалық, психологиялық, әдістемелік қана емес, сонымен қатар әлеуметтік мәселе ретінде қарастырылады. Мемлекеттік білім беру ұйымдарында бастауыш сынып оқушыларының оқу қызығушылықтарын қалыптастыруға байыпты көңіл бөлінуі кездейсоқ емес. Оқу қызығушылығын қалыптастыру көптеген ғалымдардың назарын аударады. Белгілі педагогтар, психологтар, әдіскерлер еңбектері оқу қызығушылығын зерттеудің әртүрлі аспектілеріне арналған: Ш.А. Амонашвили, Л.И. Беленкая, В.Г. Белинский, Л.С. Выготский, М. Горький, Н.А. Добролюбов, Л.В. Занков, А.Н. Леонтьев, А.С. Макаренко, З.И. Романовская, Н.Н. Светловская, В.А. Сухомлинский, Л.Н. Толстой, К.Д. Ушинский, Д.Б. Эльконин және т.б. [1] Мәтін – қазақ тілін оқыту барысында үлкен орын алатын оқыту нысаны. Біріншіден, тілден білім беретін материал оқыту мәтіндері түрінде болса, екіншіден, жаттығулардың тұтас мәтін түрінде берілуі де мәтінмен орындалатын жұмыстардың сараланып жүйеленуін қажет етеді. Мәтіннің қызметін таныту – оқушыға тіл бірліктерін функционалдық тұрғыдан танып-білуіне, сол арқылы логикалық ойлауы бірізді қалыптасуына мүмкіндік береді. Осыған байланысты мұғалім мәтінмен жұмысты жүйелі жүргізгенде және оқушының сауатты оқу дағдысын қалыптастыра білгенде ғана нақты нәтижеге қол жеткізе алады.

Танымдық қызығушылық дегеніміз не? Танымдық қызығушылық – баланың жаңа ақпараттарды білуге, зерттеуге деген ұмтылысы. Ол оқу мотивациясының негізі болып табылады және баланың белсенді оқу әрекетіне ықпал етеді.

Танымдық қызығушылықтың қалыптасуына әсер ететін факторлар:

- Оқу материалының мазмұны мен берілу тәсілі
- Мұғалімнің оқыту әдістері
- Оқу үрдісіндегі ойын элементтері
- Топтық және жекелей жұмыс түрлері
- Оқушының жеке қызығушылығы мен қабілеті

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамыту үшін олардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, қызықты әрі түсінікті оқу материалдарын ұсыну қажет. Мәтін – қазақ тілін оқыту барысында үлкен орын алатын оқыту нысаны. Біріншіден, тілден білім беретін материал оқыту мәтіндері түрінде болса, екіншіден, жаттығулардың тұтас мәтін түрінде берілуі де мәтінмен орындалатын жұмыстардың сараланып жүйеленуін қажет етеді. Мәтіннің қызметін таныту – оқушыға тіл бірліктерін функционалдық тұрғыдан танып-білуіне, сол арқылы логикалық ойлауы бірізді

қалыптасуына мүмкіндік береді. Осыған байланысты мұғалім мәтінмен жұмысты жүйелі жүргізгенде және оқушының сауатты оқу дағдысын қалыптастыра білгенде ғана нақты нәтижеге қол жеткізе алады. Оқу мәтіндері – оқушылардың ой-өрісін кеңейтетін, олардың тіл байлығын арттыратын және логикалық ойлау қабілеттерін дамытатын негізгі құралдардың бірі [4]. Танымдық іс-әрекетті оңтайлы ұйымдастыру қоғам сұранысына сай білім алушылардың жеке тұлғасын қалыптастыруда маңызды мәселе болып табылады. Себебі қазіргі кезеңдегі ғылымның бүкіл саласында білім мазмұны тереңдеп, оның ауқымы қауырт өсіп отырған қазіргі ғылыми-техникалық өрістеу кезеңінде оқушының өз іс — әрекетін ұйымдастыру біліктілігін қажет етеді. Сондықтан оқушылардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру біліктерін қалыптастыруды арнайы ұйымдастыру оқыту процесін жетілдірудің шарттарының бірі ретінде қарастыру керек [2].

Оқу мәтіндерінің түрлері:

- Көркем мәтіндер: ертегілер, әңгімелер, мысалдар
- Ғылыми-танымдық мәтіндер: табиғат, жануарлар, ғарыш туралы ақпараттар
- Тарихи мәтіндер: ел тарихы, мәдени мұралар туралы мәліметтер

Осы мәтіндерді тиімді пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың танымдық белсенділігін дамытуға болады.

Мұғалім неғұрлым көп ойлануға, ойлануға, пайымдауға, ізденуге мәжбүрлесе, танымдық қызығушылықты қалыптастыру мүмкіндігі соғұрлым жоғары болады. Ол үшін сабақта проблемалық жағдаяттарды, танымдық есептерді шешу жағдаяттарын, жаңа ақпаратты белсенді түрде іздеу жағдаяттарын, болжамдарды, рефлексияларды, әртүрлі көзқарастардың соқтығысуын пайдалану қажет. түсіну және белгілі бір жағын қабылдау қажет. Кез келген мұғалім ерте ме, кеш пе, қызықсыз нәрселерді оқытуды мәжбүрлеудің қажеті жоқ, материалды түсініп, мұғалім қойған міндеттерді шешу жолдарын іздейтін оқыту әдістемесі мен оқу үдерісін ұйымдастырудың түрін таңдау қажеттілігіне тап болады. Бұл жерде, біздің ойымызша, француз жазушысы Анатоль Франстың: "Оқу қызық болуы мүмкін. Білімді қорыту үшін оны тәбетпен сіңіру керек". Мұғалімнің міндеті - сабақта шығармашылық көзқарасты қалыптастыру, шығармашылықпен жұмыс істеуге және ойлауға үйрету, осы мақсатқа жету үшін оқытуды оқушылардың ақыл-ойының дамуына барынша бағытталатындай етіп ұйымдастыру қажет [3].

Оқу мәтіндерімен жұмыс жасаудың тиімді әдістері

1. Сұрақ-жауап әдісі – оқушыларға мәтін бойынша сұрақтар қою арқылы олардың ойлау қабілетін дамыту.

2. Инсерт әдісі – оқылған мәтіннен жаңа және қызықты ақпараттарды белгілеу, саралау.

3. Рөлдік ойындар – кейіпкерлерді сомдау арқылы мәтінді терең түсінуге көмектесу.

4. Болжау әдісі – мәтіннің жалғасын өз бетінше ойлап табу.

5. Шығармашылық тапсырмалар – мәтінге байланысты сурет салу, әңгіме жазу, шағын көрініс қою.

6. Топтық жұмыс – мәтінді талқылап, ортақ шешім қабылдау.

Бұл әдістер бастауыш сынып оқушыларының оқу материалын жақсы меңгеруіне көмектесіп қана қоймай, олардың логикалық және шығармашылық ойлауын дамытады. Тәжірибелік зерттеу нәтижелері Оқу мәтіндерімен жұмыс жасаудың тиімділігін зерттеу мақсатында бастауыш сынып оқушылары арасында тәжірибелік жұмыс жүргізілді. Оқушылар екі топқа бөлініп, бір топта мәтінмен дәстүрлі оқыту әдістері қолданылса, екінші топта интерактивті және шығармашылық тәсілдер қолданылды. Нәтижесінде шығармашылық және интерактивті әдістерді қолданған топтағы оқушылардың танымдық қызығушылығының жоғарылағаны байқалды. Олар мәтінді қызығушылықпен оқып, сұрақтарға белсенді жауап беріп, өз ойларын еркін жеткізе алды. Бастауыш мектептегі оқудың негізгі принциптері оны өмірмен байланыстыру болып табылады. Оқу сабақтарында балалардың алған мағлұматтарының шындық екенін дәлелдеу, тәжірибеден көрсету мақсаты көзделеді. Оқу сабақтарының міндеті — балаларда дүниеге дұрыс көзқарас қалыптастыру [5].

Оқу мәтіндерімен жұмыс жасау – бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудағы негізгі құралдардың бірі. Дұрыс таңдалған мәтіндер мен тиімді оқыту әдістері оқушылардың оқу процесіне деген ынтасын арттырып, олардың шығармашылық және логикалық ойлау қабілеттерін дамытады. Болашақта оқу мәтіндерімен жұмыс жасаудың инновациялық әдістерін одан әрі зерттеп, оларды оқыту процесіне кеңінен енгізу қажет. Бұл бастауыш сынып оқушыларының оқу үлгерімін арттырып қана қоймай, олардың білімге деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Г.Н.Алексеевна Формирование читательских интересов у младших школьников// https://translated.turbopages.org/proxy_u/ru-kk.ru.333aff4e-67d7c497-b50b7749-74722d776562/https/urok.1sept.ru/articles/703805
2. Қ.Қ.Шалғынбаева, А.Қ.Турдыбекова, Жеткіншектердің танымдық іс-әрекетін дамыту бағытында педагог-психолог мамандарды даярлау тиімділігі // <https://bilimainasy.kz/жеткіншектердің-танымдық-іс-әрекеті/>
3. Г.Е.Владимировна Проектирование образовательной среды, позитивно влияющей на формирование познавательного интереса обучающихся // https://translated.turbopages.org/proxy_u/ru-kk.ru.333aff4e-67d7c497-b50b7749-74722d776562/https/urok.1sept.ru/articles/703805
4. ИБРАЕВА Г.Н Мәтінмен жұмыс жасауда қолданылатын тиімді әдістер // <https://ustazvko.orleu-edu.kz/?p=491&lang=ru>
5. Рахметова С. Қазақ тілін оқыту методикасы. - Алматы: Ана тілі, 1991, 47 б.

УДК 373.3:004.8:371.13

Педагогические условия готовности учителей начальных классов к внедрению веб-инструментов искусственного интеллекта на уроках русского языка

Илиусирова А.М.

**Аркалыкский государственный педагогический институт им.И.Алтынсарина,
Аркалык, Казахстан**

Современное начальное образование сталкивается с необходимостью адаптации к цифровой среде, где применение искусственного интеллекта (ИИ) становится ключевым фактором повышения эффективности учебного процесса. Цель статьи – выявить и обосновать педагогические условия, способствующие формированию готовности учителей начальных классов к эффективному применению веб-инструментов ИИ на уроках русского языка.

На сегодняшний день существует широкий спектр веб-инструментов ИИ, которые эффективно используются на уроках русского языка в начальных классах. Анализ современных веб-инструментов ИИ позволяет выделить четыре основные категории:

- Инструменты проверки грамматики и орфографии (Grammarly, LanguageTool) [1];
- Генераторы учебного контента (MagicSchool AI, Curipod) [2];
- Инструменты для практики языка (SpeakPal, Memrise) [3];
- Интегрированные образовательные платформы (Google Classroom, BiliimLand) [4].

Эти инструменты обеспечивают учителям поддержку в обучении грамматике, навыкам письма, чтения и говорения, а также в подготовке учебных материалов и организации уроков.

Исследование готовности учителей показало, что ключевыми препятствиями являются недостаток уверенности, низкий уровень цифровой грамотности и отсутствие методической поддержки. В исследовании приняли участие 50 учителей начальных классов школ города Астаны. Для диагностики использовались анкеты и интервью, что позволило выявить уровень владения ИКТ и отношение педагогов к технологиям [5].

Результаты исследования представлены в таблице 1.

Уровень готовности	Количество учителей (%)
Высокий	18%
Средний	54%
Низкий	28%

На основе анализа были выделены следующие основные аспекты готовности учителей, необходимые для эффективного внедрения веб-инструментов ИИ (рисунок 1):

Рисунок 1 - Анализ готовности учителей внедрению веб-инструментов ИИ

Одним из значимых элементов современной образовательной среды является применение различных форм обратной связи, включая опросы, онлайн-форумы, чаты, а также автоматизированные системы оценки знаний. Эти инструменты способствуют оперативному получению информации о степени усвоения учебного материала и уровне включенности учащихся в образовательный процесс. В этом контексте критически важной становится способность педагога к эффективному управлению цифровой образовательной средой: выбор адекватных инструментов для организации как индивидуальной, так и групповой работы требует высокого уровня профессиональной компетентности. Грамотно выстроенная цифровая коммуникация обеспечивает повышение результативности обучения и способствует созданию мотивирующей среды для всех участников образовательного взаимодействия.

Рассматривая психолого-педагогические аспекты готовности учителей начальной школы к цифровой трансформации, следует подчеркнуть, что мотивационная составляющая занимает центральное место в структуре профессиональной готовности. Психологическая устойчивость и заинтересованность педагога в освоении цифровых и интеллектуальных технологий становятся определяющими условиями успешной реализации инноваций в образовательной практике. Восприятие ИКТ и ИИ не как формальной нагрузки, а как ресурса для совершенствования педагогической деятельности способствует внутреннему принятию инноваций и формированию позитивного отношения к ним. Осознание значимости цифровых инструментов как для собственной профессиональной реализации, так и для активизации учебной деятельности учащихся усиливает вовлечённость педагога в цифровую трансформацию образовательного пространства [6].

Согласно данным современных исследований, одной из важнейших предпосылок эффективного внедрения ИКТ является формирование у учителей устойчивого положительного отношения к возможностям цифровых технологий и их образовательному потенциалу. Понимание того, что цифровая среда способствует росту мотивации учащихся, облегчает адаптацию педагога к новым условиям и становится частью его профессиональной мотивации [6]. Гибкость мышления, открытость к инновациям и готовность к непрерывному обучению выступают как необходимые качества современного педагога, способного к быстрой адаптации в условиях стремительных технологических изменений.

Наряду с этим, важной составляющей цифровой компетентности становится педагогическая рефлексия, то есть способность критически оценивать эффективность применяемых технологий, выявлять слабые стороны и совершенствовать методы своей работы. Овладение цифровыми инструментами предполагает не только технические умения, но и устойчивость к стрессу, умение сохранять самообладание при возникновении технических сбоев, а также способность оперативно взаимодействовать с коллегами и техническим персоналом в решении проблем [7].

Организационные условия, в свою очередь, играют важную роль в формировании готовности педагогов к цифровизации. Материально-техническое обеспечение образовательного процесса — наличие высокоскоростного интернета, современной компьютерной техники, мобильных устройств, интерактивных панелей и иных цифровых ресурсов — является необходимой основой для успешной реализации цифровых программ. Регулярное обновление оборудования и наличие технической поддержки создают устойчивую цифровую инфраструктуру, обеспечивая стабильность и доступность цифровых сервисов.

Не менее важным фактором становится поддержка со стороны администрации образовательной организации. Стратегическое планирование цифрового развития школы, создание условий для педагогических экспериментов, формирование культуры обмена опытом, выделение временных и ресурсных возможностей для повышения квалификации — всё это способствует укреплению цифровой компетентности учителей. Введение системы стимулирования за внедрение цифровых решений, проведение обучающих семинаров и мастер-классов поддерживают высокий уровень вовлеченности и профессионального роста педагогов.

Профессиональная готовность к цифровой трансформации требует от учителей систематического повышения квалификации. Участие в образовательных курсах, вебинарах, программах наставничества, а также в совместных проектах и рабочих встречах создает условия для профессионального общения и обмена лучшими практиками, способствуя формированию профессионального сообщества, способного эффективно интегрировать цифровые технологии в образовательный процесс [8].

Для комплексной оценки уровня готовности педагогов к цифровой трансформации необходимо учитывать следующие параметры: степень овладения ИКТ, активность применения цифровых ресурсов в образовательной деятельности, влияние этих инструментов на результаты учеников и вовлеченность их родителей, а также участие педагогов в профессиональных мероприятиях. Немаловажное значение имеют субъективные показатели, такие как уровень удовлетворенности и уверенность в собственной способности использовать технологии для улучшения качества образования.

Итак, готовность учителей начальных классов к цифровой трансформации представляет собой многоаспектную структуру, включающую техническую, методическую, психолого-педагогическую и организационную составляющие. Эффективная интеграция цифровых технологий, включая элементы искусственного интеллекта, возможна лишь при наличии комплексной цифровой компетентности, включающей мотивацию к инновационной деятельности, рефлексивную позицию, адаптивность и устойчивую поддержку со стороны образовательной системы. Высокий уровень профессиональной подготовки педагогов напрямую влияет на формирование цифровой грамотности учащихся и качество образовательного процесса в целом. Следовательно, устойчивое развитие цифровой компетентности требует не только индивидуальной инициативы, но и системной институциональной поддержки, направленной на модернизацию инфраструктуры, развитие образовательных программ и формирование культуры цифрового взаимодействия.

Предложенные условия были успешно апробированы в школах города Астаны, где отмечено значительное улучшение готовности педагогов.

На практике учителя использовали веб-инструменты ИИ следующим образом:

- Использование Grammarly для проверки и коррекции грамматических и стилистических ошибок в сочинениях учеников.
- Применение MagicSchool AI для автоматизированного создания интерактивных учебных заданий, которые способствовали увеличению вовлеченности учащихся.
- Внедрение SpeakPal на уроках для улучшения произношения и разговорных навыков у учеников начальных классов.

Эти примеры демонстрируют практическую эффективность и педагогическую целесообразность интеграции инструментов ИИ в процесс обучения русскому языку.

Этапы интеграции инструментов искусственного интеллекта в образовательный процесс представлены следующим образом:

1. Подготовительный этап: Обучение педагогов, формирование методических материалов.
2. Этап выбора инструментов: Анализ потребностей и подбор подходящих веб-инструментов ИИ.
3. Этап внедрения: Реализация ИИ-технологий непосредственно на уроках.
4. Этап мониторинга и анализа: Сбор данных об эффективности применения и внесение корректировок.

Эта схема наглядно демонстрирует последовательность шагов, обеспечивающих успешное применение инновационных технологий.

Анализируя международный опыт, можно выделить успешные практики и подходы, применяемые в таких странах, как Сингапур и Финляндия:

Сингапур: Эффективна практика постоянного и систематического профессионального развития учителей через обязательные курсы и сертификацию, обеспечивающая высокую компетентность в области цифровых технологий.

Финляндия: Акцент на интеграцию ИИ-технологий через интерактивные и геймифицированные подходы к обучению, что повышает мотивацию учащихся и делает учебный процесс более эффективным и увлекательным [9].

Эти подходы могут быть успешно адаптированы в казахстанской образовательной среде благодаря сходству целей по развитию цифровой грамотности, наличию инфраструктуры и готовности образовательных учреждений к инновациям.

Использование ИИ в начальном образовании поднимает важные этические вопросы и требует высокой степени ответственности. Основными рисками являются конфиденциальность данных учащихся и возможная автоматизация оценивания, которая может привести к снижению личностного взаимодействия. Для минимизации рисков необходимы прозрачные политики управления данными, регулярное обучение педагогов вопросам конфиденциальности и корректное использование автоматизированных систем как дополнения, а не замены личного взаимодействия учителя с учеником [10].

Важными направлениями для будущих исследований являются разработка конкретных методических пособий по использованию ИИ-инструментов, углублённое изучение влияния этих инструментов на учебные достижения школьников и долгосрочные исследования изменений педагогической культуры в условиях цифровизации образования.

Исследование показало, что эффективное внедрение веб-инструментов искусственного интеллекта в начальное обучение возможно при наличии комплексной педагогической поддержки. Ключевыми условиями выступают высокий уровень цифровой грамотности педагогов, методическая и техническая обеспеченность, а также административная поддержка. Практика школ города Астаны подтвердила, что использование ИИ способствует росту мотивации учеников и повышению качества образования. Для устойчивой цифровой трансформации необходимо обеспечить системное повышение квалификации учителей и развитие культуры цифрового взаимодействия в образовательной среде.

Список использованной литературы:

1. LanguageTool. Доступно по ссылке: <https://languagetool.org>
2. MagicSchool AI. Доступно по ссылке: <https://www.magicschool.ai>
3. SpeakPal. Доступно по ссылке: <https://www.speakpal.ai>
4. Google Classroom и BiliimLand. Доступно по ссылкам: <https://edu.google.com>; <https://bilimland.kz>
5. Analysis of Teacher Preparedness for Using Technology in the Classroom Learning Process. Доступно по ссылке: <https://www.irje.org/irje/article/view/1105>
6. Семенихин, В., Семенихина, С., & Утебаев, И. (2024). Ключевые компетенции педагога в цифровой трансформации образования. Вестник НАН РК, 412(6), 199–218. <https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.864>
7. Сардарова, Ж., Кисметова, Г.Н., Гауриева, Г.М., Аубакирова, С.С., Токашова, Г.Ж. (2024). Предпосылки психологической готовности педагогов к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования и цифровизации. Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Психология, 77(4). <https://doi.org/10.51889/2959-5967.2023.77.4.015>
8. Аманова, М.К., Бейсенова, Ж.Ж., Сабирова, Ж.Н., Аманова, И.К. (2022). Психолого-педагогические аспекты профессиональной деятельности преподавателя вуза в условиях цифровизации образования. Eurasian Journal of Current Research in Psychology and Pedagogy, (1), 86–95.
9. Artificial Intelligence in Education – Singapore and Finland Experience. Доступно по ссылке: <https://www.ibo.org/programmes/artificial-intelligence-ai-in-learning-teaching-and-assessment>
10. Ethical Considerations in Artificial Intelligence in Education. Доступно по ссылке: <https://www.hmhco.com/blog/ethics-of-ai-in-education>

ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ТЕАТРЛАНДЫРЫЛҒАН ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ КОММУНИКАТИВТІК DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Исаметова А.Т.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Қазіргі білім беру кеңістігінде мектепке дейінгі балалардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын дамыту – басты міндеттердің бірі болып саналады. Коммуникативтік дағды баланың айналасындағылармен еркін қарым-қатынас жасауына, әлеуметтік бейімделуіне, танымдық белсенділігінің артуына тікелей ықпал етеді. Мектепке дейінгі ересек топ балалары өз ойын толық жеткізуге, диалог жүргізуге, сұрақ қойып, жауап беруге, серіктесінің пікірін ескеруге талпынады. Осы кезеңде берілетін тілдік білім мен тәжірибе кейінгі оқу-тәрбиелік үдерістің іргетасы ретінде маңызды рөл атқарады.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (2022 ж.) мектепке дейінгі ұйымдар қызметінің мазмұнын баланың жан-жақты дамуына бағыттап, тәрбиелеу мен оқытудың нәтижелеріне қол жеткізуге басымдық береді. Стандарттың талаптары мен көзқарастары балалардың тілдік құзыреттілігін, сөйлеу белсенділігін, қарым-қатынас мәдениетін дамыту қажеттілігін нақты көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда, мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын театрландырылған іс-әрекет арқылы дамыту – стандарт қағидаларымен толық үндес [1].

2024 жылы жарық көрген «Баланың тілін дамытуда кешенді тәсілдерді қолдану жолдары» атты әдістемелік құралда кешенді тіл дамыту технологиялары мен театрландырылған іс-әрекетті қолданудың нақты әдістемелік нұсқаулары берілген. Аталған құрал тәрбиеші-педагогтер үшін практикалық тұрғыдан маңызды зор ресурс ретінде танылып отыр [2].

Аталған құжаттарда коммуникативтік даму бағыттарының бірі ретінде балалардың сөздік қорын молайту, байланыстырып сөйлеуге дағдыландыру, диалог пен монолог құрылымын меңгерту, өз ойын анық әрі еркін жеткізуге мүмкіндік жасау міндеттері қойылады. Бұл талаптар театрландырылған іс-әрекетті оқу-тәрбие үдерісінде мақсатты қолдануға негіз бола алады. Себебі рөлдік және көркем қойылымдар барысында бала рөлге ене отырып, сөйлейді, тыңдайды, сұрақ қояды, диалог құрады және өзін түрлі жағдаяттарда көрсете біледі. Мұндай әрекет баланың тілдік белсенділігін арттырумен қатар, оның эмоциялық және әлеуметтік бейімделуіне де оң әсер етеді.

Зерттеу тақырыбы аясында жүргізілген экспериментке Алматы қаласындағы мектепке дейінгі ұйымның ересек тобында тәрбиеленіп жатқан 53 бала қатысты. Зерттеудің мақсаты – арнайы ұйымдастырылған театрлық-ойын әрекеттерінің балалардың коммуникативтік дағдыларына ықпалын анықтау.

Зерттеу аралас әдіснамаға негізделді: теориялық және практикалық деңгейдегі әдістер қатар қолданылды. Теориялық кезеңде тіл дамыту мен ойын әрекетінің байланысына қатысты әдебиеттерге шолу жасалып, балалардың сөйлеу қабілетін жетілдірудегі заманауи тәсілдер жүйеленді.

Эмпирикалық зерттеу барысында мына әдістер қолданылды:

Педагогикалық бақылау - Диагностикалық әдістемелер: Г.А.Цукерманның «Рукавички» әдісі, М.И.Лисинаның формалық диагностикасы, А.М.Щетинина мен М.А.Никифорованың «Коммуникативтік сапалар» әдістемесі.

Салыстырмалы талдау – эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелерін салыстыру

Сандық өңдеу – нәтижелер пайыздық көрсеткіштермен сипатталып, диаграмма түрінде ұсынылды

Эксперименттік жұмыстарда М.Юи (2023), Мамедова (2023), және Салимбаха (2022) ұсынған әдістемелер үлгі ретінде алынды [7], [8], [9].

Зерттеу тақырыбымен тығыз байланысты маңызды ұғымдардың бірі – коммуникация. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде коммуникация ұғымына бірнеше анықтамалар берілген болатын. Ал, біздің зерттеуімізде коммуникация ұғымы мектепке дейінгі ересек топ балалардың өзара қарым-қатынасын білдіретін ұғым ретінде қарастырылады.

Коммуникация – адамдар арасындағы өзара ақпарат алмасу үдерісі, әлеуметтік қарым-қатынасты орнату мен қолдау тетігі. Коммуникация ұғымы адамзаттың танымдық, еңбек және әлеуметтік тәжірибесінде пікір алмасу, ой бөлісу, серіктестік орнату секілді әрекеттерді жүзеге асыру құралы

ретінде қарастырылады. Латын тіліндегі «communicatio» сөзі «байланыс», «қатынас» дегенді білдіреді және ол өзара әрекеттестіктің ерекше формасы ретінде сипатталады.

Аталған терминді ғылыми айналымға XX ғасырдың басында енгізген алғашқы зерттеушілердің бірі - неміс саясаттанушысы Ф.Ратцель. Оның пайымдауынша, саяси коммуникация - ақпаратты жеткізу арқылы ықпал етудің негізгі тетігі. Кең мағынада алғанда, *коммуникация* дегеніміз – адамның өз ойын, сезімін, көзқарасын сөз, қимыл, бейне немесе басқа да таңбалық құралдар арқылы басқа адамға жеткізу үрдісі. Яғни, ақпарат алмасу тек тіл арқылы емес, вербалды емес амалдар арқылы да жүзеге асады.

Сонымен қатар, Н.Н. Князева (2018) *коммуникацияны* «мінез-құлықтық әрекетке тән ерекшеліктері бар тірі табиғаттың бірнеше өкілі арасындағы өзара әрекеттесу» деп түсіндіреді. Осы мағынада коммуникация – субъектілер арасындағы өзара әрекеттестік [3].

Ал О.В.Трофимов (2019) *коммуникацияны* «адам-адам жүйесінде өмірдің әртүрлі салаларында жүзеге асатын, вербалды және вербалды емес құралдар арқылы жүретін ерекше формадағы өзара әрекеттесу» деп сипаттайды [4].

Коммуникация ұғымы қазіргі кезде тек саясатта ғана емес, білім беру, психология, педагогика, мәдениеттану салаларында да кеңінен қолданылады. Оның ішінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде балалардың тілдік қатынасын, сөйлеу қабілетін қалыптастыруда маңызды орын алады. Мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың сөйлеуін дамыту үшін көркем әдебиет – тиімді құралдың бірі. Себебі оқыту мен тәрбиелеу үдерісіне көркем мәтінді тыңдату мен сахналық ойындардың рөлдерін сомдату, баланың коммуникативтік дағдыларын арттырудың тиімді жолы болып саналады.

Зерттеу тақырыбымыз бойынша көптеген зерттеулер мен тәжірибелік жұмыстар театрландырылған іс-әрекеттің тиімді құрал екенін айғақтайды. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту мәселесіндегі театрландырылған ойын іс-әрекеті бала тілін дамытудың қуатты құралы екенін зерделеген ғалымдардың еңбектерін атап айтуымызға болады:

Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда әлеуметтік және тілдік контексті ескере отырып жүргізілген зерттеулер маңызды орын алады. М. Шатц пен Р. Гельман [5] өз еңбектерінде балалардың сөйлеу мәнері тыңдаушының ерекшелігіне қарай бейімделіп өзгеретінін көрсеткен. Авторлар 4 жастағы балалардың сөйлеуі ересек пен құрдас тыңдаушыға әртүрлі құрылымда қалыптасатынын анықтаған. Авторлардың зерттеуі сөйлеу әрекетінің тек грамматикалық емес, әлеуметтік-когнитивтік құбылыс екенін дәлелдейді.

Сонымен қатар, балалардың сөйлеуін дамытудағы театрландырылған әрекеттің тиімділігіне қатысты бірқатар еңбектер бар. И. Бачинська мен С. Кость [6] театрлық ойындардың байланыстырып сөйлеуді, сөздік қорды, грамматикалық құрылымдарды жетілдіретінін, сондай-ақ баланың эмоциялық және ұжымдық әрекетке бейімділігін арттыратынын дәлелдеді. Сол сияқты М.Юи және әріптестері [7] драма-тақырыптық сабақтардың эксперимент арқылы балалардың сөйлеу қабілетіне оң әсерін тигізетінін анықтаған. Зерттеу нәтижесінде балалардың сөйлем құрау, сөздік қорды қолдану, экспрессивті сөйлеу дағдылары едәуір артқан. Мұндай нәтижелер театрландырылған әдістің әмбебаптығын, барлық балалар үшін тиімді екенін көрсетеді.

Ойын арқылы сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған зерттеулер де осы бағытпен үндес келеді. Л.В.Мамедова [8] «Қарым-қатынасқа бейім балалар» бағдарламасы арқылы арнайы ұйымдастырылған ойын әрекеті балалардың еркін қарым-қатынас жасауына, ойын жеткізе білуіне, сөйлеу икемінің жоғарылауына ықпал еткенін көрсетеді. С.Бақытгүл [9] сюжеттік, қимыл-қозғалыс және драмалық ойындарды баланың сөйлеу белсенділігін арттыруда тиімді педагогикалық құрал ретінде сипаттайды. Ол «ойындар арқылы бала диалог жүргізуді, пікір білдіруді, сөздік қорды байытуды үйренеді» дейді. Д.Т.Каримова мен Ж.К.Даниярова [10] да бірлескен ойын әрекеті арқылы балалардың сөйлеу тілі мен ойлау үдерістерінің өзара байланысын зерттеп, лексикалық және грамматикалық бірліктерді меңгертудің тиімді жолдарын ұсынады.

Коммуникативтік дағдылардың құрылымдық аспектілеріне арналған зерттеулер ішінде З. Амет-Уста мен Н.Н.Сапон [11] еңбегі ерекшеленеді. Олар коммуникативтік, интерактивтік және перцептивтік компоненттерді бөліп көрсетіп, балада серіктестік қарым-қатынасты, эмоциялық тануды дамыту механизмдерін нақтылайды.

Қорыта келе, әдеби шолудан байқалғандай, сөйлеу мен коммуникативтік дағдыларды дамытуда театрландырылған және рөлдік ойын әрекеттері – тиімді, әрі ғылыми негізделген әдістердің бірі екенін байқауымызға болады. Аталған тәсілдер балалардың тілдік, әлеуметтік және эмоциялық дамуына кешенді әсер етеді.

Жалпы алғанда, театрландырылған іс-әрекетті жүйелі түрде оқыту мен тәрбие үдерісіне қолдану

– балалардың тілдік құзыреттілігін арттырудың тиімді, ғылыми негізделген және тәжірибе жүзінде дәлелденген жолы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. (2022). Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (№ 348 бұйрық, 2022 жылғы 3 тамыз). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200024587>
2. Зерттеу тобы. (2024). Баланың тілін дамытуда кешенді тәсілдерді қолдану жолдары: Әдіскерлер мен педагогтерге арналған әдістемелік ұсынымдар. Астана: Балаларды ерте дамыту институты. <https://irrd.kz/>
3. Князева Н.Н. (2018). Речевое и социально-коммуникативное развитие старших дошкольников в игре в рамках реализации ФГОС. Вестник Омского государственного педагогического университета. Серия: Гуманитарные исследования, (3)20, 139–143.
4. Трофимова О.В. (2019). Формирование коммуникативных навыков у детей старшего дошкольного возраста. Вопросы науки и образования, (3)47, 207–226.
5. Schatz M., Gelman, R. (1973). Communicative competence: Changes in children's speech with age and listener. Child Development, 44(3), 1068–1075. <https://doi.org/10.2307/1165783>
6. Bachynska I., Kost, S. (2023). Teatral'no-ihrova diial'nist' iak zasib rozvytku kultury movlennia ditei starshoho doshkil'noho viku. Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriya Pedahohichna, 38, 29–38.
7. <https://doi.org/10.30970/vpe.2023.38.11851>
8. Yu, M., Abd Rahman, F., & Li, J. (2023). The effect of children's drama-themed activities on the development of speaking skills in 4–5-year-old children. International Journal of Social Science and Business Management, 2(1), 64–70.
9. Mamedova L. V. (2023). Issledovanie razvitiia kommunikativnykh navykov u detei starshego doshkol'nogo vozrasta. Upravlenie obrazovaniem: teoriia i praktika, 13(7), 147–153. <https://doi.org/10.25726/b6403-4192-0881-n>
10. Салимбаха Б. (2022). Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдысын дамытуда ойын іс-әрекетінің маңызы. Ғылымдағы шексіз жарық (Endless Light in Science), 74–78 б.
11. Каримова Д.Т., Даниярова Ж.Қ. (2016). Балабақшадағы мектепке дейінгі 5–6 жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру. Инновациялық Еуразия университетінің хабаршысы, (3), 73–76.
12. Amet-Usta Z.R., Sapon N.N. (2022). Features of development of communication skills of children of preschool age. Crimean Engineering and Pedagogical University.

ӘОЖ 372.4:37.01

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

**Карабекова А.Ж., Турсынбеков Д.Д.
М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз, Қазақстан**

Қазіргі заманның өрескел және өзекті талаптарының бірі – білім беру жүйесінің жан-жақты дамып, алдыңғы қатарлы озық мамандарын даярлау болып отыр. Сондай-ақ, білім беру жүйесі күн санап тіпті сағат сайын шексіз мүмкіндіктердің арқасында ұдайы дамып келеді. Біз дәстүрлі оқу форматында да онлайн платформалар мен түрлі гаджеттерді атап айтқанда, электрондық пошта, интерактивті тақта, ноутбук, ұялы телефон сынды жүйелерді тұрақты түрде қолданған сайын өзіміздің күннен-күнге заман ағымына сай төселіп келе жатқанымызды байқаймыз.

Қазіргі таңда білім беру қызметінің сапасын арттыру және әрбір оқушының деңгейін тұрақты түрде және үздіксіз дамыту арқылы біз қоғамда әрдайым ойып тұрып орын алуға мол мүмкіндіктер ашамыз. Білім беру жүйесінде ең озық сапаны қалыптастыру үшін түрлі түзету жұмыстары да түрлі сыртқы және ішкі факторлардың көмегімен жүзеге асуда. Атап айтсақ, жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау, нақтылау сондай-ақ жүзеге асу және бағалау сынды циклдардың көмегімен ұдайы түрде дамып отыруда.

Оқыту процесінде оқушылардың арасында олардың деңгейлерінде білім, білік, дағды әрекеттерін әрдайым назарда ұстай отырып, педагогикалық бақылау жасау және критериялды бағалау процестерін білім беру жүйесінің қажетті ажырамас құрамдас бөлігі етіп қарастыруымыз қажет. Әрбір дәрежелі, креативті педагог өзінің құзырындағы оқушылардың оқу жүйесіндегі жаңа бағдарламалар мен тың идеяларды дұрыс әрі оңтайлы шешімдермен ұйымдастыра білуге қабілетті болуы шарт. Көптеген жағдайларда оқу-тәрбие процесінің табысты әрі мақсатты болуы педагог мамандарға да тікелей байланысты. Дәл осы орайда оқушылардың оқыту процесінде білім, білік, дағды қасиеттерін тұрақты түрде есепке алу арқылы педагогикалық бақылау мен критериялды бағалау жүйесін қолдану әрі пайдалану һәм пайдалы және өте ерекше процесс екені анық.

Біз оқушылардың әрбір жетістіктеріне педагогикалық бақылау жасаудың көмегімен оларға теориялық білімді меңгерудегі сапалық, сандық білімділіктері мейлінше айқындала бермек. Осы тұрғыда дәл осы бақылау мен бағалаудың тың ерекшеліктеріне анық тоқталғым келіп отыр. Жалпы оқушыларға педагогикалық бақылау жасауды ұйымдастырудың практикалық мәселелеріне П.Горбунов, Е.С.Березняк, В.И.Иващенко, А.К.Исақов, Е.И.Перовский, С.Ф.Сухорский, Н.В.Чертинский, В.О.Онищук сынды ғалым-жазушылардың ғылыми-педагогикалық еңбектерінде талданғанын ерекше атап айтқымыз келіп отыр.

Педагогикалық бақылау – оқыту процесінде кез-келген нәрсені басшылық жасау арқылы тексеріс жүргізу болып табылады [1].

Жалпы бағалау – білім беру процесінде бақылаудың нәтижесін қорытындылау сатысы. Бағалау әрқашан бір нәрсенің деңгейін, сапасын, жетістіктерін белгілеу арқылы ерекшеленеді. Әдетте біз бағалау процесін оқушылардың оқу-таным әрекетінде кеңінен қарастырсақ, оны оқыту процесінде қандай дәрежеде меңгергенін, дайындық деңгейі мен дамуын оның сапасын білік пен дағды циклыларын анықтауға уәке беретін көмекші құрал ретінде пайдалансақ болады.

Педагогика ғылымы саласында білім, білік, дағдыны педагогикалық бақылаудың көптеген түрлері мен формаларын зерттеген ғалым-педагогтар Ю.К.Бабанский мен Н.А.Сорокина сынды ғалымдардың пікірлеріне сүйенетін болсақ, оқушылардың ата-аналарынан жиі мынадай пікірлерді естіп жатамыз: «Мұғалім менің балама дұрыс емес баға қойды! Менің балам өте жақсы оқиды, оның 2 және 3 деген баға алуы мүмкін емес!» - деп ата-аналар шағымданып жатады. Әдеттегі көзқараспен қарайтын болсақ, көптеген адамдар оқушылардың білім сапасын бағалау жүйесі өте оңай деп ойлайды. Тіпті, ата-аналар да сабаққа қатыса отырып, өз балаларының қалай жауап бергеніне қарай отырып баға бере алады. Дегенменен, сырттай қарағанда аса күрделі емес болып көрінуі әбден мүмкін. Өйткені, бағдарламалар тым оңай, тілге жатық, үйреншікті пән мұғалімдері деген ой келеді.

Бағалау мәні мазмұнды болу үшін заманауи бағалау параметрлерге, өлшемдер мен көрсеткіштерге сәйкес жүзеге асырылуы керек. Параметр бағалауға жататын нәтижені көрсетеді. Критерий (грек тілінен аударылған «бағалау» критерийі) нәтижеге сәйкес белгілерді көрсетеді. Индикатор - бұл оның мазмұнын анықтайтын жеке өлшем болып саналады.

Бағалаудың критерийлік негізі мемлекеттік білім беру стандарттарында тіркелді және онда негізгі білім беру бағдарламасын игерудің жоспарланған нәтижелерін атап айтатын болсақ:

1) стандарттың талаптары, оқу процесі және негізгі білім беру бағдарламасын дамыту нәтижелерін бағалау жүйесінің арасында байланыс көрсету;

2) оқу субъектілері мен оқу әдебиеттерінің жұмыс бағдарламаларын, сыныптан тыс жұмыстарға арналған жұмыс бағдарламаларын, магистратуралық жұмыстарға, білім беру бағдарламаларын, білім беру бағдарламаларын, сондай-ақ негізгі білім беру бағдарламасын игеру жүйесін бағалаудың айтарлықтай және өлшемдер негізі болып табылады.

Жоғарыда айтылғандай, білім беруге қатысты критерийлер кез-келген заманауи бағалаудың міндетті мүлкі ретінде қабылданады. Критерийлердің қасиеттерін бағалау үшін практикалық қосымшада, критерийлер педагогикалық технология ретінде әрекет етеді [2].

Шетелде критерийлерді бағалау жүйесі теориялық тұрғыдан оқытудың әлеуметтік-конструкторлық тәсілдеріне негізделген деп саналады. Әлеуметтік-конструктивті оқыту теориясы жеке және ұжымдық, топтық оқыту процесінде әлеуметтік құрылыстарды қалыптастыруға бағытталған. Пьенгионның конструктивизм теориясына сәйкес оқушы өзінің түсінігін және оның қандай білім игергені, оның қандай әрекет жасағаны ең маңызды рөл атқарады.

Критериялды бағалаудың теориялық негіздерін дамытудағы маңызды және тәуелсіз рөлді педагогикалық тәсілдерден тыс жерде дамытудағы өлшемді ғалым Л.С.Выготский дәлелдеді және ол оқытуды жаңа ақпаратты оқушының түсіністік пен тәжірибесіне айналдыру үшін пайдаланылуы керек деп санайды. Бұл оқушыларға өздерінің біліктілігін арттыруға және болашақта алған білімді өздерінің дағдыларына қолдануға мүмкіндік береді. Әлеуметтік-конструктивті оқыту теориясына

сәйкес, оқушылардың ойлау қабілетін дамыту қоғаммен үйлесімді қарым-қатынас, мұнда «қолданыстағы» білім, «сатып алынған» (оқытушы, құрдастар, білім беру ресурстары) өзара әрекеттесу, мүлдем жаңа «білім». Әлеуметтік-конструкторлық оқыту теориясының идеяларына негізделген бағалау бізге әртүрлі елдерде кеңінен қолданылатын қалыптастырушы бағалау тәжірибесін жасауға мүмкіндік береді [3].

Білімді бағалаудың субъективтілігі белгілі бір дәрежеде білім жүйесін бақылау әдістерінің жеткіліксіз дамуымен байланысты. Көбінесе тақырыпты, курсты немесе оның бөліктерін бағалау жеке, көбінесе қосалқы элементтерді тексеру арқылы жүзеге асады. Олардың игерілуі қалыптасып жатқан білім, білік және дағдылардың бүкіл жүйесін меңгеруді көрсетпеуі мүмкін. Сұрақтардың сапасы мен реттілігін әр мұғалім интуитивті түрде анықтайды. Бүкіл тақырыпты тексеру үшін қанша сұрақ қою керектігі, тапсырмаларды диагностикалық мәні бойынша қалай салыстыру керектігі түсініксіз болып жатады.

Қолданылатын тексеру әдістері мен нысандарының әрқайсысының артықшылықтары мен кемшіліктері, шектеулері де бар. Білімді тексеру мен бағалаудың нәтижесіне психологиялық факторлар, мұғалімнің жалпы және арнайы дайындығы, оның жеке қасиеттері (принциптілік, жауапкершілік сезімі) әсер етеді. Мұғалімнің тұлғалық қасиеттері оқытудың табиғатынан да білімді тексеру, бағалау процесінде де көрінетіні сөзсіз [4].

Сонымен өз сөзімізді қорытындылайтын болсақ, білім беру мазмұнын меңгеруді педагогикалық бақылаудың бір түрі ретінде оқушылардың білімін тексеру мен бағалау көптеген объективті және субъективті факторларға байланысты. Бақылау тәрбиелік іс-әрекет ретінде оқу іс-әрекетінің соңғы нәтижесі бойынша меңгеру сапасын тексеру ретінде емес, оның барысында жүретін және оқушының өзі орындайтын әрекет, нақтылықты белсенді қадағалау әрекеті ретінде жүзеге асырылады. оның ақыл-ой операцияларының, олардың оқу мәселесін дұрыс шешуге индикативті негіз болатын зерттелетін норманың мәні мен мазмұнына (қағидаларына, заңдарына, ережелеріне) сәйкестігі. Оқушылар мен студенттердің танымдық іс-әрекетінде оқу-тәрбие процесінде бақылау механизмі маңызды рөл атқарады. Олардың білімі мен дағдыларын тексеру жүйесі оқу процесінің органикалық бөлігі болып табылады және оның функциялары дұрыс бақылау шегінен әлдеқайда асып түседі. Бақылау бақылаумен қатар оқыту, диагностикалық, тәрбиелік, дамытушылық, болжау және бағдарлау функцияларын орындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Сулейменова З.Е. Критериалды бағалау технологиясы/ Оқу құралы. - Алматы: ЭСПИ, 2021. – 204 б. - <http://elib.dulaty.kz/MegaPro/Download/MObject/30526>
- 2 Урмашев Б.А. Критериалды бағалау технологиясы/ Оқу құралы. - Алматы: Эпиграф, 2016. - 140 б. - <http://rmebrk.kz/book/1165435>
- 3 Оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау жүйесін енгізудің әдіснамалық және оқу-әдістемелік негіздері: Әдістемелік құрал. - Астана: БІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2015. - 58 б. - <http://rmebrk.kz/book/1166903>
- 4 Шунк Д.Х., Б.М. Мизамхан/ Оқыту теориясы: білім беру көкжиегі: Learning theories: an educational perspective: оқулық. - 7-ші басылым. - Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» ҚҚ, 2019. - 608 б. - <http://rmebrk.kz/book/1171569>

ӘОЖ 373.3:37.01

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Карбаева Г.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Педагогикалық тәжірибенің қазіргі кезеңі – ақпараттық-түсіндірмелі оқыту технологиясынан баланың кең ауқымды тұлғалық қасиеттерін қалыптастыратын белсенділік-дамыту технологиясына көшу. Маңыздысы тек білімді меңгеру ғана емес, сонымен қатар оқу ақпаратын алу және өңдеу әдістері, оқушылардың танымдық қызығушылықтары мен шығармашылық әлеуетін дамыту. Баланың мектепте болуының маңызды нәтижесі оқушының бүгінгі және ертеңгі сәтті оқуы үшін қажетті

психикалық ісіктерді және оның жеке басының қасиеттерін қалыптастыру болуы керек.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеті – оқушыны шығармашылықпен ойлай алатын, өз бетінше шешім қабылдайтын тұлға ретінде тәрбиелеу. Осы мақсатқа жетудің маңызды бір жолы – логикалық ойлауды ерте жастан бастап қалыптастыру. Бастауыш мектеп – баланың тұлғалық және интеллектуалдық дамуының негізі қаланатын кезең. Сондықтан дәл осы уақытта логикалық ойлау қабілетін дамыту өзекті мәселе болып табылады.

Логикалық ойлаудың мәні мен мазмұны:

Логикалық ойлау – нақты заңдылықтарға сүйене отырып, қорытынды жасау, себеп-салдарлық байланыстарды анықтау, дәлелдеу, салыстыру, жіктеу, жалпылау сияқты операцияларды қамтитын ойлау формасы. Бұл қабілет оқушының танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық әлеуетін дамытады. Бастауыш сынып жасы – баланың логикалық ойлау әрекеті қарқынды дамиды кезең.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту ерекшеліктері

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытуда келесі ерекшеліктер ескерілуі тиіс:

1. Жас ерекшеліктері: 6–10 жас аралығындағы балалардың ойлауы көрнекі-бейнелі сипатта болады. Сондықтан логикалық тапсырмалар көзбен көру, нақты бейнелер арқылы ұсынылуы тиіс.

2. Ойын арқылы дамыту: Ойын – бастауыш сынып оқушыларының негізгі іс-әрекет түрі. Логикалық ойындар, ребустар, жұмбақтар, математикалық басқатырғыштар арқылы логикалық ойлауды қызықты әрі тиімді дамытуға болады.

3. Пәнаралық байланыс: Логикалық ойлау тек математикамен шектелмейді. Ана тілі, дүниетану, бейнелеу өнері пәндерінде де логикалық тапсырмалар кеңінен қолданылуы қажет.

4. Жеке және топтық жұмыс: Топпен жұмыс жасау барысында оқушылар өзара пікір алмасып, дәлелдейді, бұл олардың ойлау қабілетіне оң әсер етеді. Ал жеке жұмыс оқушының өз бетінше ойлауын жетілдіреді.

Логикалық ойлауды дамыту әдістері мен тәсілдері

- Салыстыру, топтастыру тапсырмалары
- Себеп-салдарлық байланыстарды анықтау
- Ұқсастық пен айырмашылықты табу
- Логикалық тізбектерді жалғастыру
- Сызбалар мен диаграммалар арқылы ойлау
- «Неліктен?», «Қалай?» деген сұрақтарға жауап беру тапсырмалары

Логикалық ойлауды дамыту жолдары:

1. Логикалық ойындар арқылы дамыту

Ойын – бастауыш сынып жасындағы оқушының негізгі іс-әрекет түрі. Логикалық ойынды оқу үрдісіне енгізу арқылы мұғалім оқушылардың ойлау белсенділігін арттырады. Мысалы:

- "Не өзгерді?" (есте сақтау мен салыстыруға үйретеді),
- "Сандық кесте" (логикалық байланысты табуға бағытталған),
- "Қайсысы артық?" (талдау және дәлелдеу дағдысын дамытады).

2. Оқулықпен және қосымша материалмен жұмыс

Математика, дүниетану және қазақ тілі пәндерінде берілген тапсырмаларды логикалық жағынан байытып беру – ойлауды дамытудың тиімді тәсілі. Мысалы, мәтіндік есептерді шешу кезінде "не белгілі?", "не белгісіз?", "не істеу керек?" деген сұрақтар қою арқылы логикалық құрылым түзіледі.

3. Сұрақ қою және жауап іздеу әдісі

Оқушыға дайын жауап бермей, сұрақ арқылы ойлануға итермелеу – логикалық ойлауды дамытудың негізгі тәсілдерінің бірі. Мысалы:

- «Бұл жағдай неліктен осылай болды деп ойлайсың?»
- «Басқа қандай шешім жолдары бар?»
- «Егер былай болса, не өзгерер еді?»

4. Суретпен, диаграммамен жұмыс

Кестелер мен диаграммалар оқушының визуалды есте сақтау қабілетін дамытып қана қоймай, ақпаратты жүйелеуге, қорытынды жасауға үйретеді. Мәселен, Вен диаграммасы екі ұғым арасындағы ұқсастық пен айырмашылықты анықтауға мүмкіндік береді.

Мектептерде жұмыс істеген көп жылдық тәжірибеміз оқушылардың берік білімге жетуіне логикалық ойлауды дамыту қажетті шарт екеніне көзімізді жеткізді. Салыстыру, талдау, негізгі ойларды бөліп көрсету, жалпылау және қорытынды жасау қабілеті кез келген қызмет түрінде оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Тәжірибе көрсеткендей, бастауыш сынып оқушыларының көпшілігі мүмкіндігінше жаңа ақпаратты білгісі келеді, бірақ, өкінішке орай, бұл

тілек әрқашан олардың мүмкіндіктерімен сәйкес келе бермейді. Бірінші сыныпта балалармен жұмыс жасау барысында олардың қарапайым логикалық амалдарды орындай алмау мәселесі ашылды.

Көптеген балалар мәлімдемені дәлелдеудің нені білдіретіні туралы бұлыңғыр түсінікке ие болды, дәлелдеу логикасы туралы негізгі түсінігі жоқ, зерттелетін жалпы жағдайды көрсететін нақты мысал келтіре алмады, теріске шығаратын мысалды таңдай алмады, белгілі бір математикалық объектіні тану үшін анықтаманы пайдалануда қиындықтар болды және әрқашан сұраққа нақты жауап бере алмайды.

Әрбір ұрпақ мектепке өз талаптарын қояды. Бұрын оқушыларды терең білім, білік, дағдымен қаруландыру басты мақсат болатын. Бүгінгі таңда жалпы білім беретін мектептердің міндеттері әртүрлі. Мектепте оқу сізді біліммен, дағдылармен және дағдылармен соншалықты қаруландырмайды. Әмбебап оқу әрекетін дамыту бірінші орынға шығады, мектеп оқушыларына білім алу қабілетін, ақпарат массасынан қажет нәрсені таңдай білу, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру. Екінші ұрпақтың жалпы білім берудің жаңа федералдық білім беру стандарттары пайда болды, онда оқу процесінің негізгі мақсаты жалпыға бірдей білім беру әрекеттерін қалыптастыру болып табылады, мысалы: тұлғалық, реттеуші, когнитивтік, коммуникативті. Екінші буын стандарттары бойынша әмбебап танымдық әрекеттерге мыналар жатады: жалпы білім беру, логикалық, сонымен қатар мәселені қою және шешу.

Логикалық әмбебап әрекеттерге мыналар жатады:

- белгілерін (маңызды, елеусіз) анықтау мақсатында объектілерді талдау;
- синтез — бөлшектерден бүтін жасау, оның ішінде жетіспейтін компоненттерді толықтыра отырып, өз бетінше аяқтау;
- объектілерді салыстыру, сериялау және классификациялау негіздері мен критерийлерін таңдау;
- тұжырымдаманы жеткізу, қорытынды жасау;
- себеп-салдар байланысын орнату;
- ойлаудың логикалық тізбегін құру;
- дәлелдеу;
- гипотезаларды ұсыну және оларды негіздеу.

Білім беру жүйесінің қазіргі даму кезеңінде оқушылардың жеке тұлғалық және интеллектуалдық әлеуетін жан-жақты дамыту мәселесі күн тәртібінде тұр. Әсіресе бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын қалыптастыру — олардың болашақ оқу жетістіктері мен өмірлік құзыреттіліктерінің негізін құрайды. Швейцария ғалымы Жан Пиаже баланың ақыл-ойының дамуы кезең-кезеңімен жүзеге асатынын айта келе: «Логикалық ойлау — танымның жоғарғы сатысы» деп тұжырымдайды (Piaget, 1972).

Логикалық ойлау — адамның шындық болмысты ұғынудағы күрделі танымдық қабілеті, ол салыстыру, талдау, жалпылау, жүйелеу арқылы қалыптасады. Қазақстандық ғалым Қоянбаев Ж.Б.: «Бастауыш сынып оқушысының ойлауы нақты-бейнелік сипатта болғанымен, осы кезеңде логикалық ойлау элементтері қарқынды дами бастайды» деп атап көрсетеді (Қоянбаев, 2004).

Сондықтан логикалық ойлау дағдыларын ерте жастан дамыту — білім беру процесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Логикалық ойлау — жүйелі және дәлелді ой қорытуға бағытталған танымдық үдеріс. Ол баланың талдауға, салыстыруға, қорытынды жасауға, себеп-салдар байланыстарын орнатуға үйретеді. Ресейлік педагог Л.В. Занков логикалық ойлаудың мәнін былайша сипаттайды: «Баланың логикалық ойлауы оның ойлау операцияларын меңгеруінен басталады» (Занков, 1990).

6–10 жас аралығындағы балалардың ойлауы нақты бейнелік сипатта болады. Алайда бұл кезең — логикалық ойлауға көшуге дайындық жасайтын кезең. Л.С. Выготскийдің айтуынша: «Дамыта оқыту — баланың даму аймағына бағытталған оқыту ғана емес, сонымен қатар ойлау мен сөйлеудің жаңа формаларын қалыптастыратын үдеріс» (Выготский, 1982).

Ойлауды дамытуда түрлі әдістер тиімді:

- Логикалық тапсырмалар мен ойындар — пазлдар, сөзжұмбақтар, ребустар, логикалық есептер.
- Дидактикалық ойындар — көрнекі құралдарды пайдалану арқылы жүзеге асады.
- Оқу пәндеріндегі пәнаралық байланыс — әсіресе математика, тіл сабағында қолдану.
- Зерттеушілік және жобалық жұмыстар — оқушыны ізденуге итермелейді.

Мысалы, «Не артық?» ойыны немесе «Себеп пен салдарды тап» тапсырмалары оқушылардың логикалық ойлауын белсендіруге мүмкіндік береді.

Мұғалім оқушылардың логикалық қабілеттерін ашуға жағдай жасай отырып, тұлғааралық қарым-қатынасты дамытуы қажет. Психолог А.Н.Леонтьев: «Ойлау — бұл жеке адамның ішкі әрекеті ғана емес, ол өзара іс-әрекеттен туындайтын құбылыс» деп атап көрсетеді (Леонтьев, 1975).

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту — олардың зияткерлік қабілеттерін дамытудың негізі болып табылады. Бұл үрдіс оқушыны тек қана есте сақтау мен қайталауға емес, өз бетінше ой қорытуға, дәлелдеу мен талдауға үйретеді. Қазақстандық ғалым А.Е.Әбілқасымованың айтуынша: «Логикалық ойлау – тұлғаның танымдық белсенділігін дамытудың қуатты құралы» (Әбілқасимова, 2010).

Логикалық тапсырмалар мен ойындар, дамытушы әдістер мен оқыту формалары — осы бағытта тиімді нәтиже береді. Сондай-ақ, педагогика ғылымдарының докторы Р.Ә.Оралбаев: «Бастауыш мектепте логикалық ойлауды дамыту – сапалы білім берудің кепілі ғана емес, сонымен бірге ұлттық интеллектуалдық әлеуетті нығайтудың негізі» деп тұжырымдайды (Оралбаев, 2018). Осыған байланысты мұғалімнің рөлі ерекше екенін атап өту қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып отыр. Себебі, бастауыш мектеп оқушысының ойлау қабілетінің қалыптасуы – оның болашақтағы академиялық жетістіктерінің негізі. Осы бағытта қазақстандық зерттеушілердің ғылыми еңбектері логикалық ойлауды дамытудың тиімді әдістемелерін ұсынуда. Мысалы, С.Ж.Жиенбаева былай дейді: «Оқу үдерісінде логикалық ойлауды дамыту – баланың білімді терең әрі жүйелі меңгеруіне жол ашады» (2021). К.Т.Тұрсынова өз еңбегінде бастауыш буындағы оқушылардың логикалық тапсырмалар арқылы ойлау қабілетін дамытудың мазмұндық ерекшеліктерін нақты талдаған (2022). Сондай-ақ, А.К.Мұратова логикалық ойлау мен функционалдық сауаттылықтың байланысын ашып көрсетіп: «Оқушының сыни тұрғыда ойлау қабілеті мен логикалық қорытынды жасауы – заманауи білім беру үдерісінің негізгі құралы» деп жазады (2023).

Осыған байланысты, мұғалім оқушының ойлау белсенділігін арттыруға, шығармашылық тапсырмалар арқылы өз пікірін еркін білдіруіне мүмкіндік беруі керек.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту — олардың зияткерлік қабілеттерін дамытудың негізі болып табылады. Логикалық тапсырмалар мен ойындар, дамытушы әдістер мен оқыту формалары - осы бағытта тиімді нәтиже береді. Зерттеу барысында логикалық ойлауды дамытудың мазмұны, әдістері мен педагогикалық шарттары нақтыланды. Осыған байланысты мұғалімнің рөлі ерекше екенін атап өту қажет. Оқушының ойлауын дамытатын орта қалыптастырып, олардың белсенділігін арттыру - сапалы білім берудің кепілі.

Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамытуда байланысты практикалық ұсыныстар ретінде төмендегілерді беруге болады:

1. Бастауыш сынып бағдарламасына логикалық тапсырмаларды жүйелі түрде енгізу.
2. Мұғалімдерге логикалық ойлауды дамыту әдістемесіне қатысты біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру.
3. Сабақ барысында дидактикалық және зияткерлік ойындарды тиімді пайдалану.
4. Логикалық есептер мен жаттығуларды пәнаралық байланыс арқылы жүргізу.
5. Ата-аналармен бірлесе отырып, логикалық ойлауға арналған үй тапсырмаларын әзірлеу.

Бастауыш сынып – баланың логикалық ойлау дағдыларының қалыптасуы мен дамуына аса қолайлы кезең. Оқушыны ойлауға, сараптауға, дәлелдеуге үйрету – мұғалімнің мақсатты әрекетінің нәтижесі. Логикалық тапсырмаларды жүйелі түрде қолдану, ойын және шығармашылық элементтерін енгізу, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру арқылы мұғалім оқушының болашақтағы интеллектуалдық әлеуетінің берік негізін қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Педагогика, 1982. — 320 с.
2. Занков Л.В. Развитие мышления младших школьников. — М.: Просвещение, 1990. — 216 с.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. — Алматы: Раритет, 2004. — 384 б.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Политиздат, 1975. — 304 с.
5. Piaget J. The Psychology of the Child. — New York: Basic Books, 1972. — 255 p.
6. Әбілқасимова А.Е. Болашақ мұғалімдерді дайындауда логикалық ойлау дағдыларын дамыту. — Алматы: ҰҒПО, 2010. — 212 б.
7. Оралбаев Р.Ә. Бастауыш білім берудің әдістемелік негіздері. — Астана: Фолиант, 2018. — 276 б.
8. Жиенбаева С.Ж. Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлауын дамыту жолдары. — Алматы: Білім, 2021. — 198 б.
9. Тұрсынова К.Т. Бастауыш мектептегі логикалық тапсырмалардың әдістемесі. — Шымкент: Айкөне, 2022. — 154 б.

10. Мұратова А.К. Логикалық ойлау арқылы функционалдық сауаттылықты қалыптастыру. — Астана: Елорда, 2023. — 165 б.
11. Жұмаханова С. Логикалық ойлауды дамыту жолдары. — Алматы: Рауан, 2019.
12. Қараев Ж.А. Инновациялық технологиялар арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту. — Алматы: Ғылым, 2021.
13. Мұқанова К. Бастауыш мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын арттыру. — Астана: Фолиант, 2020.
14. Тұрғынбаева Б.Ә. Дамыта оқыту технологиясы. — Алматы: Білім, 2017.
15. Сейілова Ж.С. Ойын арқылы оқыту әдістемесі. — Шымкент: Әлем, 2020.

ӘОЖ 371.31

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ - БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚУШЫ БІЛІМІНІҢ БАСТЫ НӘТИЖЕСІ

Каузова А.Т., Ишанов П.З.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бастауыш сынның білім алушының функционалдық қасиеттері болып табылатын бастамашылдық, шығармашылық ойлау және ақпаратты іздеу қабілеті стандартты емес шешімдер, кәсіби жолды таңдау мүмкіндігі, өмір бойы оқуға дайын болу сияқты функционалдық дағдылары мектептің педагогикалық үдерісте қалыптасады.

Осы орайда, Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: «Білім берудің заманауи моделін құрудың ғылыми-теориялық негізі гуманистік парадигманың тұжырымдамалық идеяларын жүзеге асыруға бағытталған тұлғалық-іс-әрекеттік және құзыреттілік тәсілдер болып табылады. Білім алушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін анықтайтын TIMSS, PISA халықаралық зерттеулеріндегі көрсеткіштер салыстырмалы түрде төмен болғандықтан, еліміздің білім беру мазмұнында құзыреттілік тәсілді іске асыру маңызды» делінген [1].

Функционалдық сауаттылық білім алушының алған білім, біліктілігі мен дағдыларын нақты өмірлік жағдайларда қаншалықты пайдалана алатынын көрсетеді. Ол белгілі бір мәдени ортада өмір сүру үшін адамның дайындығының ең төменгі қажетті деңгейін белгілейді [2].

Сондықтан да, елімізде заманауи әлемдік білім кеңістігінде оқыту үдерісінің нәтижелеріне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылатын бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейіне қойылатын халықаралық стандарттың талаптарына сәйкес, оқушы білімінің басты нәтижесі олардың қалыптасатын құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылық» ұғымын енгізуге негіз болды.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру, ең алдымен, пәндік білімді, ұғымдарды, жетекші идеяларды игеруге негізделген. Бастауыш білім беруде қазақ тілі пән ретінде ерекше орын алады, өйткені ол бастауыш мектеп жасындағы балалардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған. Қазақ тілін меңгерудегі жетістіктер бастауыш сынып оқушыларының жалпы жетістігінің маңызды шарты екені белгілі. Қазақ тілі сабақтарында негізгі дағдылар мәтінмен жұмыс істей білу, сонымен қатар ауызша және жазбаша сөйлеуді меңгеру болып табылады. Бұл дағдылар арнайы оқу дағдылары ғана емес, сонымен қатар мектептегі барлық басқа пәндерді оқып-үйрену үшін жалпы білім беру ретінде де әрекет етеді, сондықтан қазақ тілінде пәндік мазмұнды игеру арқылы функционалды сауатты тұлғаны дамыту қажет.

Қарапайым сауаттылықтан айырмашылығы, адамның оқу, түсіну, қысқа мәтіндерді шығару және қарапайым арифметикалық амалдарды орындау мүмкіндігі ретінде функционалдық сауаттылық білімнің басқа деңгейі болып табылады. Негіздері функционалдық сауаттылығын қалайды алғашқы оқу жылдары (1 - 4-сыныптар), қашан назар ынталандыру сөйлеу қызметінің оқушы оқиды, оқу, тыңдау, жазу, сөйлеу, санау. Кешенді түрде барлығы жалпы білім беру дағдыларын дамытуға әсер етеді (зияткерлікті дамыту, бағалауды орындау, ұйымдастырушылық қасиеттер), нәтижесінде функционалдық сауаттылықтың пайда болуын қамтамасыз етеді.

Бірінші сыныптан бастап төртінші сыныпқа дейін сабақ беретін мұғалім өзінің оқушысында маңызды құзіреттіліктер кешенінің болуын қамтамасыз етуі керек, оның өзін-өзі дамыту

қажеттілігіне әсер етуі, өзін-өзі тәрбиелеу бойынша жұмыс істеуі, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі жетілдіре білуі және кейінгі білім беру кезеңдерінде оқуға дайын болуы керек.

Функционалдық сауаттылық-бұл адамның өмір сүру процесінде алған білімін, қабілеттері мен дағдыларын пайдалану, қажет болған жағдайда адамның жұмыспен қамтылуының әртүрлі салаларына қатысты мәселелерді, сондай-ақ әлеуметтік мәселелерді, күнделікті қарым-қатынасты шешу жолдарын табу мүмкіндіктерін сипаттайтын ұғым [3].

Функционалды сауатты адамның белгілері келесідей: ол тәуелсіз бола алады, білуге қабілетті, адамдар қоғамында жайлы өмір сүре алады, негізгі құзыреттілікке қатысты қасиеттерді көрсете алады.

Негізгі ұғымның құрамдас бөліктері: негізгі критерийлерді, ережелерді, талаптарды білу; оқушының өмірлік міндеттерді шешу үшін қажетті негізгі ұғымдарды, дағдыларды игеруі; жағдайлардың өзгеруіне тез бейімделе білу; мәліметтермен жұмыс істей отырып, жанжалды жағдайлардан шешім таба білу; іскерлік стильде сөйлесе білу; өмірлік міндеттерді шешуге қатысты өзінің қауіпсіздігіне қатысты ережелерді білу және қолдану қоғамның құндылықтарына, жарғыларына қабілетті және бағдарлы болуға; өмірдің ерекшеліктерін өзінің талаптары мақсатында пайдалануға дайын болуы; орындауға өз білімін жетілдіру негізінде жасалынған таңдау.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығының болуын, сондай-ақ дамуын, олардың базалық және пәндік қасиеттеріне қол жеткізуін қамтамасыз ету үшін мынадай талаптарды орындау қажет:

- Іс-әрекет түрінде оқу процесін қамтамасыз ету, бұл бастауыш мектепте оқытылатын кез-келген пән бойынша оқу функциясының бірі болады. Өз бетінше оқу қабілетін қамтамасыз етуге баса назар аудару керек. Бұдан шығатыны, бұл тақырыптың проблемасы белсенді сипатқа ие. Білім алушы қазіргі әлем аясында тиімді және жылдам бейімделудің тетіктері мен мүмкіндіктерін іздеуі керек;

- Білім алушылардың жеке талаптары мен мүдделерін ескере отырып, оқу бағдарламасын әзірлеу, бұл мұқият дайындықты қажет етеді. Осылайша, жаңа Стандарт осы талапты ескере отырып әзірленді;

- Оқушылардың өздері жаңа материалды оқу процесіне белсенді қатысуы керек;

- Оқу процесі тәуелсіздік, өз іс-әрекеттері үшін жауапкершілік сияқты қасиеттерді дамытуға бағытталуы керек;

- Сабақта жұмыс формаларының бірі ретінде топтарда да қолданылуы керек.

Сондай-ақ, балалардың функционалдық сауаттылығын дамытуға қатысты тиімді нәтижеге қол жеткізу үшін сабақтар дамуға бағытталған белсенді және жеке тұлғаға бағытталған технологияларды ескере отырып жүргізілуі тиіс. Оларға келесі технологиялар жатады:

- проблемалық-диалогтық салыстырмалы түрде жаңа, бұл ұйымдастыруға, зияткерлікті көрсетуге, әсіресе өзін-өзі оқытуға қатысты дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді;

- коммуникативтік қасиеттерді дамытуға негіз болатын іс-әрекет түрі ретінде дұрыс оқу және осы дағдыларды қалыптастыру;

- ұйымдастырушылық, зияткерлік, бағалау және қарым-қатынас дағдыларын қамтамасыз ету үшін маңызды дизайн. Осындай мақсаттарға жету үшін сіз плакаттар, модельдер, зерттеулер, көрмелер сияқты тапсырмаларды қолдана аласыз, олар кейіннен нәтижелерді көрсетуге көшуі керек;

- білім беру процесінің міндеті баланың іс-әрекетіне әсер ететін жағдайларды қамтамасыз ету болып табылатын оқу жағдайларымен оқыту;

- оқу процесін деңгейлер бойынша саралау, нәтижесінде оқушы мен мұғалімнің жұмыс стилінде өзгерістер болуы мүмкін. Бұл шешім қабылдауға құқығы болған кезде оқушы-серіктес нұсқасы болуы мүмкін. Мысал ретінде ол білім берудің мазмұнын, оған қол жеткізу деңгейінің қажеттілігін анықтай алатын жағдай келтірілген. Бұл жағдайда мұғалім балаға қажетті шешімді таңдауға көмектесуі керек, содан кейін оны орындауға көмектесуі керек. Сабақта жұмыс стилінде басқа тиімді нұсқалар қолданылады;

- ақпараттық және коммуникациялық технологиялар. Оларды қолдану оқушының ақпаратты талдай білу, жалпылау, ақпарат синтезін жасау, салыстыру сияқты маңызды қабілеттерінің пайда болуына әсер етуі керек;

- оқушының жетістіктерін бағалау. Білім алушы өзінің жұмыс нәтижесін көруі керек, тапсырмаларды мұқият орындау, қабілеттерін көрсету арқылы жетістіктерін жақсартуға тырысуы керек.

Әлемдегі бүгінгі жағдайды тұрақты деп атауға болмайды, оның жағдайында функционалды сауатты болу керек және бұл оқу процесінде маңызды болып табылады. Бұл тәсіл адамдарға мәдени, әлеуметтік, саяси, сондай-ақ экономикалық қызмет саласында белсенді болуға мүмкіндік береді.

Бастауыш мектепте бастысы-логикалық әдістерді қолдану кезінде ойлау сапасын үйрету және дамыту. Оларға салыстыру, талдау, синтездеу, жалпылау қабілеті де жатады. Сондай-ақ, білім алушы жіктеуді, логикалық тұжырымды, шектеуді орындай алуы керек.

Бастауыш сынып оқушысының функционалды сауатты болуы үшін оған логикалық әдістерге сәйкес бөлу бойынша тапсырмалар беру ұсынылады. Бұл оқушының іс-әрекет барысында өзін көрсете алатындығын көрсетеді.

Оқушының жазу, оқу дағдыларын игеруінің маңыздылығына сүйене отырып, әр түрлі сабақ әдістерін, сондай-ақ балалармен жұмыс түрлерін үнемі қолдану қажет. Мысал ретінде әр сабақта мәтінді оқуға 5 минут, сөйлеу жаттығулары, диктанттар және сабақта басқа жұмыс түрлері болуы мүмкін. Оқу процесінде сыни ойлау процесін белсендірудің пайдалы әдісі. Технология сабақтың үш фазалы құрылымына негізделген, онда шақыру, түсіну және кейінгі рефлексия бар. Мысалы, бастауыш сыныптардағы балалардың көпшілігі жаңа орфографиялық немесе грамматикалық ережелерді қолдану кезінде қателіктерге жол беруге тән. Зерттелген материал күшейген сайын, білімдегі бұл олқылықтар өтеледі.

Осы бағыттарды дамытатын мұғалімдердің тәжірибесі көрсеткендей, сабақты осы технологияға сәйкес модельдеу қиын, әсіресе оқудың бірінші жылында. Сондықтан мұғалімдер жұмысты тек кейбір элементтерді таңдау арқылы бастайды. Негізгі кезеңде мысал «бұл шындық болуы мүмкін бе...» сияқты тапсырма бола алады. Оның арқасында талдау жүргізуге, салыстыруға, ұсынуға, өз пікірін негіздеу мүмкіндігі бар. Ол үшін белгілі бір түсті картаны қолдануға болады: біреуі «Иә», екіншісі «жоқ»деп жауап береді. Мысалы, тапсырмалар:

Алфавитте Б әрпінен кейін бірден В болуы керек деген рас па?

Жұмсақ белгінің дыбысы бар ма?

Қатты және жұмсақ дауыссыз дыбыстар бар екендігі рас па?

Барлық ағаштар күзде жапырақсыз қалмайды деген рас па?

Мұндай сұрақтар мұғалім үшін тиімді, өйткені олар оқушылардың жұмысын бағалауға көмектеседі. Сонымен қатар, балалар мәселені қаншалықты білетіндерін анықтай алады, қиындықтарды түсінеді және бағалайды, содан кейін оларды жоюға тырысады, қажетті нәтижеге жету үшін жұмысты үйлестіреді.

Мысалы, аялдамалармен оқудың мысалы пайдалы, өйткені бұл әдісті қолдану кідіртуге және оқылғанның мағынасына назар аударуға мүмкіндік береді. Осының арқасында оқу процесінің сапасы артады, бала ұсынылған ақпарат негізінде кескін қалыптастырады. Талдау ойлануға, салыстыруға мүмкіндік береді. Баланы өз мүмкіндіктерінің толық күшімен жұмыс істеуге ынталандыру үшін оның білуге деген ынтасын ояту керек. Егер ол қиындықтарды жеңе алатынына сенсе, болашақта оған оңайырақ болады. Себеп және қызмет түрінде. Олардың әрқайсысы қабілеттердің дамуын ынталандырмайды, тек жағымды эмоцияларды сезінуге мүмкіндік береді, бұл процесстен және қол жеткізілген нәтижеден ләззат алуға мүмкіндік береді.

Ғалымдардың зерттеулерінде оқушылардың білім жетістіктерінің мазмұны мен сапасын талдай отырып, қазіргі мектеп түлегіне өмірде, кәсіби қызметте табысты болуға мүмкіндік беретін білім беру нәтижелерін қалыптастыру қажеттілігін атап өткен.

Осы мәнмәтінде, Қазақстандық зерттеуші Авдарсоль С. «Жаңартылған білім беру бағдарламасы негізінде денсаулық, коммуникация, таным, шығармашылық, социум саласы бойынша құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған. Оның ішінде білімді функционалдық және шығармашылық тұрғыдан қолдану, сыни ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, АКТ пайдалану, коммуникацияның әртүрлі тәсілдерін қолдану, топта және жеке жұмыс істей білу, проблемаларды шешу және шешімдер қабылдау дағдыларына көңіл бөлу керек. Отандық білім беруде өзекті мәселердің бірі сауаттылық және құзыреттілік деңгейін бағалау жүйесін объективті тең бағалауды жетілдіру қажет» деп санайды.

Демек, оқушылар өз білімдерін басқа сабақтарда сәтті қолдана алады: әдебиеттік оқу, математика және т. б. Мысалы: «Әдебиеттік оқу» пәні оқушылардың сауатты жылдам оқу, балалар әдебиетінің шығармаларымен танысу және мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру қабілеттерін дамытуды, сонымен қатар кітапханада қажетті кітапты таба білуді; өзін және басқаларды бағалау қабілетін; оқылған және естіген нәрсеге өз көзқарасын қалыптастырады деген ойдамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы // Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы.

2. Арысбаева З. Инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану ерекшеліктері // Қазақстан мектебі. –

2003. - №8. - 20 б.

3. Губанова, М.И., Лебедева, Е.П. Функциональная грамотность младших школьников: проблемы и перспективы формирования // Начальная школа плюс до и после. – 2009. - №12

4. Авдарсоль С. Информатикадан критериалдық тәсіл негізінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын бағалау жүйесін дамыту. Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін диссертация. –Алматы, 2022.

ӘОЖ 378.147

«Адал азамат» деген атқа лайық адамды тәрбиелеуде ұлттық тәлім-тәрбие берудің мәні

Кертаева Ғ.М

Л.Н.Гумилев атындағы Евразия Ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Егеменді Қазақстанда болашақ ел иелерінің сана-сезімін, ұлттық психологиясын сонау ерте замандағы ата-бабалар ақылымен, салт-дәстүрімен сабақтастыра тәрбиелеу – қазіргі күннің ең өзекті мәселесі. Осы тұрғыда ұлттық тәрбие мен адамгершілік тәрбиесі сабақтастығы ұлы ойшылар мен заманауи ғалымдардың назарынан берік орын алған (Абай Құнанбаев, Г. Г. Шпет, Қ. Жарықбаев, С. Қалиев, М. Әлімбаев, Ж. Аймауытов, Ж. Наурызбаев, З. Серікқалиұлы, Ә. Табылдиев, М. Шаханов, К. А. Оразбекова, Қ. Жүкеш, М.Құрсабаев т.б).

Тәлім-тәрбие үрдісін ұлттық негізде құраудың қажеттілігі туралы ойды Мұхтар Шаханұлының ұлағатты өлең сөздерінен көруге болады:

Тағдырынды тамырсыздық індетінен қалқала.

Әр адамда өз анасынан басқа

Жебеп тұрар, демеп тұрар арқада

Болу керек құдіретті төрт ана:

Туған жері – түп қазығы, айбыны,

Туған тілі – сатылмайтын байлығы,

Туған дәстүр, салт-санасы – тірегі,

Қадамына шуақ шашар үнемі.

Және *туған тарихы*, еске алуға қаншама

Ауыр әрі қасіретті болса да.

Төрт анаға әнін жағдай алмаған

Пенделердің басы қайда қалмаған?

Төрт анасын қорғамаған халықтың

Ешқашан да бақ жұлдызы жанбаған.

Қасиетті бұл төрт ана – тағдырыңның тынысы,

Төрт ана үшін болған күрес – күрестердің ұлысы! [1].

Мұхтар Шаханұлының бұл даналық сөздері ұлттық тәлім-тәрбие беру үрдісінің ұраны болуға тиіс.

Білім берудің ұлттық жүйесінің тірегі – ұлттық мектеп. Яғни, мемлекетті құрайтын ұлттың тарихи аумағында қызмет атқаратын және осы аумақта өзінің егемендік білім беру саясатын жүзеге асыратын, оқушыларды ұлттық сипатта, өз халқының рухани әлемін ана тілі негізінде, еркін дамытатын мектеп болу керек.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына сәйкес «білім беру жүйесінің басты міндеті – жан-жақты дамуға, кәсіби шеберлікті жетілдіруге, жеке тұлғаны ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде қалыптастыруға жағдай жасау» болып отыр [2].

Бұл заман өзгерісіне икемделетін, бірақ ешқашан ескірмейтін мәселе.

Ел азаматтарының саналық қасиеттерін балалық шағынан бастап еліне, отбасына, болашақ қызметіне деген адал пейілін, парыздылық сана-сезімін жүйелі, міндетті, нық тәрбиелеу арқылы қалыптастыру қажеттілігі күмән тудырмайды. Мектепте бұл қажеттіліктерді іске асыру мұғалімнің кәсіби, адамгершілік парызы. Ұстаз қоғам мен өскелең ұрпақ арасындағы сарапшы. Жас ұрпақ ұстаз арқылы ең бағалы және қажетті мағлұмат алып санасына сіңіреді. Ұстаз оқушыларға өткен ұрпақ өнегесінің ең тандаулысын теріп беруі тиіс, жас ұрпаққа білімін ғана емес, ғылыми дүниетанымын, ұлттық мұрамен егеменді елімізде орныққан азаматтық позициясын қалыптастырады, оларды рухани-адамгершілік тұрғысында тәрбиелейді.

«Халық үшін қызмет ететін білімді адамдардың қатарын көбейту арқылы қазақ қоғамының мешеулігін жоюға болады, сондықтан жастарды оқытып- тәрбиелеу ісінен артық ешнәрсе жоқ» [3], - деп өз заманында Ыбырай Алтынсарин қазақ жастарын оқытып-тәрбиелеу ісін ең басты мәселе екеніне көп көңіл бөлген. Ғұламаның бұл ойының көкейкестілігі бүгінгі күні өзінің шырқау шегінде екені күмән тудырмайды.

Топшылай келе, мектептің тәлім-тәрбие үрдісін ұлттық негізде құрау үшін мұғалім:

- өзінің сөйлеу тілін кәсібіне сәйкес жетілдіруіне;
- ана тілінің тұнығына үңіліп, халық педагогикасынан өзбетінше дәрістеніп, сусындап, өздік жетілу жолына түсу. Кезінде көңіл бөлінбеген ұлттық тәрбие олқылығының орнын толтыруына;
- кез келген пән аясында оқушылардың қазақ тілін жетілдіре оқытуына;
- тәлім-тәрбие беру үрдісінің халықтық сипатын ескеруге;
- ана тілі, өз ұлтының тарихы, өнері, салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы арқылы оқушы тұлғасын жан-жақты дамытып болашақ қазақ зиялыларын тәрбиелеуге;
- ұлттық қасиеттерді танытып-білдіруге;
- халық педагогикасының материалдарын (шежіресін, ауыз әдебиетін, өнерін, әндерін, мақал-мәтелдерін, ертегі, эпостарын, күйлер, айтыс, аңыз, жұмбақтарын т.б.) жас өспірімдердің дүниетанымдық көзқарасын дамытуға кең қолдануына *парыздану керек*.

Сонымен қазақ мектебіндегі оқытудың мақсаттарының негізгі компоненттерінің үшеуін де (оқушылардың ден саулығы мен жан саулығының сақтау, нығайту; оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу; оқушыларды табиғатына сай интеллектуалды дамытып, білім сапасын халықаралық дәрежеге жеткізу) төртінші компонент арқылы іске асыру, яғни тәлім-тәрбие үрдісін ұлттық негізде құрау – бүгінгі мектеп мұғалімінің ең ұлы жүктемесі, ең маңызды ісі, ең киелі *парызы, педагогикалық деонтологияның талабы*.

Деонтология - адамның парызына негізделген мінез-құлқын зерттейтін ғылым. Деонтология терминін алғаш рет адамгершілік теориясын нақтылау үшін енгізген Джереми Бентам (Jeremy Bentham) (1748-1832 жж.). Бентам философ, заңгер, экономист және Лондон университетінің негізін қалаушыларының бірі. Ол ғылымда утилитаризм (*utilitas* - пайдалы) теориясының бағытын құрастырумен танымал «адамның әрбір іс-әрекеті басқа адамдарға пайдалы болуы керек»[4], деп тұжырымдады.

Педагогикалық деонтология, басқа да ғылым сияқты, белгілі бір қызмет атқарады. Ол ұстаздың және кез келген тәрбиешінің:

- тұлғасын шәкірт тәрбиелеуде ұтымды амалдар іздеуге ынталандыра әдіс-тәсілдерді;
- тәрбие үдерісінде нақты адамгершілік реакциясын тудыратын қабілет-қасиеттерді;
- бала әлемімен қарым-қатынас аясында жүріс-тұрысын, мінез-құлқын, іс-әрекеттерін реттеуші амалдарын зерттейді.

Педагогикалық деонтологияның басты ұстанымдары:

- баланың ден саулығына, жан саулығына зиян келтірмей ұлттық тәрбие мен адамгершілік тәрбие беру;
- барша ересек адамдар барлық жүріс-тұрысымен, ой-өрісімен, іс-әрекеттерімен осы ұстанымның кең тарауына және бала санасына өзіндік бақылау дағдыларын қалыптастыруына жол ашу, қарайласу, соған себепкер болу;
- бүкіл жан дүниесімен, сана-сезімімен осы ұстанымдарды бұзуынан келетін зиянды салдарын жоюға ынталану.

Осыған сәйкес ұстаз өз бойында деонтологиялық сананы қалыптастыруды төмендегідей амалдардан бастау керек:

- педагогикалық борышты сезіну;
- деонтологиялық нормалар, ұстанымдар мен ережелер туралы рационалды біліммен санаға әсер ету, жекелік сана-сезім қалыптастыру;
- сол білімдерді деонтологиялық нанымға айналдыру.

Мұнда басшылыққа алатын ой-түйір: наным - білімдер мен сезімдердің қорытпасы, сондықтан деонтологиялық наным тәрбиелік іс-әрекеттерді реттейді, сәйкесті мінез-құлық, тәртіп уәжіне айналады.

Сондықтан «деонтология» деп атамаса да парыз-борыштың тұрмыс-тіршілікке қатысты философиялық мәніне өзіміздің ата-бабаларымыз, ұлы-ойшылдарымыз айтарлықтай мән берген. Ел есінде, айтар ақылында "парыздан күшті күш жоқ, парыздан қатал сот жоқ"- деген ұғым берік орынға ие.

Бүгінгі жастар – халқымыздың болашағы, еліміздің ертеңі. Ұлттық санамыз, саяси ой-өрісіміз

сілкініп, өрлеу жолына түскен осы кезеңде ата-бабаларымыздың кең-байтақ өлкені қалай қорғағанын, бостандыққа жету жолындағы күресін, терең тамырлы тарихимызды, ту ұстаған батырларымыз бен көсемдеріміздің, сөз бастаған шешендеріміздің үлгі-өнегесін бүгінгі ұрпаққа ұғындырып, келешекке мирас ету – деонтологиялық даярлығы қалыптасқан ұстаздың қолынан ғана келеді. *Деонтологиялық даярлық* - ұстаздың кәсіптік қызметін деонтологиялық талаптарға сәйкес атқаруға санасының, білімділігі мен біліктілігінің дайын болу күйі.

Ұлы парыздың жетелеуімен жұмыс атқару үшін педагог тұлғасының өне бойы кәсіби шеберлігіне қоса отаншылдық сезіміне, ұлттық намысқа толы болуы қажет. Кәсіби парыздылықты мұғалім бойында болдыру, ойына сіңіру үшін педагогикалық оқу орындарының жалпы тәрбиелік жұмыс жүйесінде деонтологиялық дайындықтың ұлттық сипатына көңіл бөлінуі қажет. Осы іс бағыты бойынша тегеурінді қимыл жасауды қолға алу – заман талабы.

Педагогикалық деонтологияның басты қағидасының бірі – болашақ қазақ зиялыларын, бүгінгі оқушыны табиғатына сай үйлесімді, дені сау, жан-жақты дамыған адам етуді, ана тілі, өз ұлтының тарихы, ұлттық санасы, өнері, ақылы, салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы арқылы жүзеге асыруға жәрдемдесу.

Халық педагогикасының «Адамдықтың нұры бол, адалдықтың құлы бол» – дегені, педагогикалық деонтологияның ұстаздың адамдығы мен ары ғана оның қызмет барысындағы іс-әрекеттерінің бақылау-бағалаушысы бола алатынына сәйкес ақыл. Осыған сәйкес 2023 жылы өткен Ұлттық құрылтайдың екінші отырысы «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» тақырыбына арналды. Сонда президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаевтың сөйлеген сөзінде «Ең бастысы – адал еңбек ету, адал жолмен табыс табу, адал азамат болу. Адал азамат дегеніміз – жақсы қасиеттерге ие болып, адал еңбек ететін және табысқа адал жолмен жететін адам. Яғни, адалдық пен әділдікті бәрінен биік қояды. Озық ойлы ұлт болу үшін бүкіл қоғам сана-сезімін өзгертіп, жаңа құндылықтарды орнықтыруы керек. Әрбір адам «Адал азамат» деген атқа лайық болса, елімізде әділ қоғам орнайды» [5].

Осы тұрғыда ұстаздардың ролі ерекше, өйткені, олардың негізгі міндет-мақсаты – жас ұрпақты ұлттық игіліктер, адамзаттық құндылықтар мен рухани-мәдени мұралар сабақтастығын сақтай отырып тәрбиелеу. Онда олар, жалпыұлттық «Мәңгілік Ел» идеясын жас ұрпақ санасына сіңіруге жол ашады, сондықтан ұлттық құндылықтар негізінде сабақ берудің мән-мағынасының маңыздылығы күмән тудырмайды. Өйткені әрбір сабақтың мақсаты жас ұрпақтың бойында тарихи сана, елжандылық, өз елінің мәдениетіне құрмет сезімдерін қалыптастыру, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды дарыту, ойлау, талдау, т.с.с. дағдыларын дамыту.

Қазақстанда ұлттық құндылықтар негізінде сабағын сәтті ұйымдастырудың маңызды шарты ұстаздың кәсіби дайындығы мен жеке тұлғалық сапалары, білімділік деңгейі мен саяси дайындығына сәйкес парыздылық сана-сезімі, деонтологиялық даярлығы.

Осының барлығын ескеріп, іске асыру үшін аға ұрпақтың парызына сәйкес кәсіби шеберлігін шыңдауға шаршамайтын, үйретуге жалықпайтын, жаңалыққа құштар, ізденімпаз, өз ісіне адал, ұлтжанды мұғалім қажет. Ұстаздың осындай қасиетке ие болуын деонтологиялық дайындығы қамтиды.

Қорыта келе, деонтологиялық сана-сезімді қалыптастыруға өте пайдалы және жан-жақты шеңбері кең халық педагогикасының құралдарын тырнақтап теріп, жинақтап жүйеге келтіру — бүгінгі заман педагогикасының басты міндеті. Өйткені, қазақ халқының рухы таза ұлт болып қалыптасуы, тәуелсіздігіміздің ірге тасы берік болуы адал еңбек етіп, адал жолмен табыс тауып, адал азамат болған жас ұрпаққа байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шаханұлы М. Таңдамалы жырлар, Алматы, Дәуір, 1992, 63 б
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании»/Законодательство об образовании в РК. – Алматы: Юрист, 2003. – 177с.
3. Алтынсарин Ы. Мұсылманшылықтың тұтқасы. Алматы, Қазақстан.1991, 80 бет.
4. Педагогикалық деонтология негіздері: оқу құралы. / Кертаева Ғ. – Алматы, 2014. – 204 бет
5. Қасым-Жомарт Тоқаев. Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысы. 2023.

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ИНКЛЮЗИВНОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ: АНАЛИЗ МНЕНИЙ О НЕОБХОДИМОСТИ СОЗДАНИЯ КОМНАТЫ «КОМФОРТА» ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Книсарина М.М.

Западно-Казахский медицинский университет имени М.Оспанова, Актобе, Казахстан

Это исследование весьма актуально, поскольку образовательные учреждения всё больше осознают важность создания безопасных и благоприятных условий для представителей уязвимых групп. Результаты исследования подтверждают, что в обществе растёт понимание значимости инклюзивности и поддержки студентов из других стран в образовательной среде, особенно в контексте международных связей.

Поскольку университеты стремятся обеспечить безопасность и комфорт для всех студентов, потребность в специализированных помещениях, таких как комфортные комнаты, становится ключевым аспектом в создании благоприятной атмосферы.

Цель данного исследования – узнать мнение студентов медицинского университета о необходимости таких инклюзивных пространств. Это поможет лучше понять их перспективы и уровень поддержки, который они ощущают в университете. Поэтому основное внимание в исследовании уделяется уровню поддержки иностранных студентов и их настроению, связанному с их благополучием в университете.

Лейтмотивом к поднимаемому вопросу являются слова Президента Касым-Жомарта Кемелевича Токаева "Благополучие для всех! Преемственность. Справедливость. Прогресс", где он выделяет необходимость дальнейшего внедрения инклюзивного образования для безболезненной социализации и интеграции детей с особыми образовательными потребностями [1]. И как известно, к категории лиц, нуждающихся в инклюзивном подходе, относятся иностранные студенты, сталкивающиеся с объективными проблемами в полноценной социализации общества того государства, резидентами которого они не являются.

С каждым годом увеличивается количество иностранных студентов, получающих высшее образование в Казахстане. Общеизвестно, что большинство испытывают проблемы адаптации и т.п.

Методология исследования основана на количественном анализе с использованием описательного подхода. Данные были собраны с помощью опроса, которая была распространена через Google Forms среди обучающихся разных курсов Международного факультета медицины и ППС ЗКМУ имени Марата Оспанова. В университете уже за последние 5 лет было успешно подготовлено около 800 иностранных выпускников по 10-и образовательным программам медицинских направлений. На сегодняшний день примерно 500 иностранных молодых людей обучаются в ЗКМУ имени Марата Оспанова. Анализ настроений проводился с использованием подхода, основанного на правилах, с использованием программирования дополненного инструменты визуализации данных для эффективного представления результатов.

Это исследование способствует пониманию инклюзивности иностранных обучающихся в образовательных учреждениях, предоставляя эмпирические данные о настроениях обучающихся и педагогов. Полученные результаты имеют важное значение для политики и практики образовательных учреждений, поскольку они могут служить основой для институциональной политики и инициатив по повышению инклюзивности, созданию благоприятной среды.

Чтобы создать по-настоящему инклюзивные образовательные условия, при проектировании образовательных пространств необходимо учитывать разнообразные потребности обучающихся, включая их когнитивное и эмоциональное развитие.

Привлекательная среда, продуманная до мелочей, может значительно улучшить процесс обучения современной молодежи. Вовлечение обучающихся в процесс проектирования имеет решающее значение, поскольку их вклад дает ценную информацию о том, как можно оптимизировать помещения для эффективного удовлетворения их потребностей. Учитывая отзывы тех, кто использует эти помещения, учебные заведения могут создавать среду, которая лучше поддерживает широкий спектр стилей обучения и личной идентичности, способствуя тем самым реализации принципов глобальных целей, провозглашенных Организацией Объединенных Наций – ЦУР 3 «Обеспечение здорового образа жизни и содействие благополучию для всех в любом возрасте» и 4

«Обеспечение всеохватного и справедливого качественного образования и поощрение возможности обучения на протяжении всей жизни для всех».

Среди отечественных ученых, которые активно освещают проблемы инклюзивного образования, выделяются Мовкебаева З.А., Искакова А.Т., Мухамедханова А.К., Байтурсынова А.А. Представленные ими концепции отражают основные принципы инклюзивного обучения и воспитания и охватывают все возрастные категории подрастающего поколения. Следует отметить, что вопросы инклюзивного сопровождения рассматриваются в основном в рамках школьного обучения, что же касается высшего образования, то инклюзивный подход отражается в вопросах подготовки будущих учителей и их инклюзивных компетенций [2, 3].

Лонгитюдные исследования, изучающие долгосрочные последствия инклюзивных инициатив, выявили значительные преимущества в различных образовательных контекстах, особенно в том, что касается благополучия учащихся и академических успехов.

Эти исследования подчеркивают важность специальных стратегий, способствующих созданию инклюзивной среды, что в конечном итоге улучшает эмоциональное состояние учащихся и их академические результаты. Например, учеными Alvarado N.J.M., Chávez J.R.L., Hernández D.F., Caiza H.F.Q. было доказано, что надлежащая реализация инклюзивной политики повышает эмоциональное благополучие учащихся в значительной степени с ограниченными возможностями, способствуя лучшей академической интеграции. Сосредоточение внимания на комплексных подходах, таких как психологическая помощь и академические условия, имеет важное значение для удовлетворения разнообразных потребностей студентов в сфере высшего образования [4].

Кроме того, в исследовании подчеркивается, что инициативы, поддерживающие студентов с более широким опытом участия, повышают уверенность в себе, особенно в таких сложных областях, как медицинская школа, что коррелирует с улучшением успеваемости [5].

Продольные исследования также показали, что адаптация положительно влияет на успеваемость, хотя некоторые изменения в учебной программе могут иметь негативные последствия, что подчеркивает необходимость тщательного внедрения мер по обеспечению инклюзивности. Кроме того, мероприятия, основанные на осознанности, были связаны со значительным снижением стресса и улучшением успеваемости, что позволяет предположить, что инициативы по улучшению самочувствия могут оказывать долгосрочное положительное влияние на успехи учащихся [6].

Общеизвестно, увеличивающийся контингент иностранных обучающихся в образовательных университетах нашей страны способствует повышению, прежде всего, престижа отечественного образования в мировом образовательном пространстве. Не забываем также и об экономической выгоде, поскольку иностранные молодые люди инвестируют немалые финансовые средства в нашу образовательную систему.

Согласно казахстанским ученым Ахметовой Д.З., Нигматова З.Г., иностранные обучающиеся выделены в отдельную группу, относящихся к инклюзии. Такой вывод был сделан на основе анализа документов ООН и практического опыта стран Европы, где инклюзивное образование осуществляется более 40 лет. Авторы описывают инклюзивное образование как социальную модель общества, где в основе лежит принятие и понимание непохожих на остальных. На людей другой культуры, людей, принадлежащих к разным видам меньшинств или людей, попавших в затруднительные жизненные ситуации [7]. Безусловно, иностранные обучающиеся в новой незнакомой среде испытывают дефицит социальных контактов, нуждаются в социальной, психолого-педагогической поддержке.

При анализе настроений использовался подход, основанный на правилах, для классификации ответов на положительные, отрицательные или нейтральные. Позитивные настроения были обозначены такими ключевыми словами, как «дружба», «поддержка» или «забота». Мы извлекли фразы из ответов респондентов, чтобы получить более глубокое представление. Облака слов особенно актуальны при анализе настроений, поскольку они эффективно визуализируют общие темы, выделяют ключевые настроения, обобщают большие объемы текста, улучшают коммуникацию и выявляют тенденции. На рисунке 1 показано облако слов, представляющее наиболее часто встречающиеся позитивные настроения обучающихся.

Как показано на рисунке 1, респонденты выразили несколько положительных эмоций по поводу создания специальной комнаты комфорта для иностранных обучающихся в ЗКМУ имени Марата Оспанова. Эти термины отражают общее чувство одобрения и удовлетворенности среди респондентов. Анализ настроений показывает, что многие люди рассматривают предлагаемую комнату «комфорт» как позитивное дополнение к обстановке в университете. Такие фразы, как «чувствовать себя комфортно» и «быть счастливыми», свидетельствуют о том, что респонденты

считают, что это помещение повысит у иностранных студентов чувство принадлежности и личного комфорта.

Рисунок 1. Положительные отзывы о комнате комфорта для иностранных обучающихся

Это убедительно доказывает ценность comfort room и может быть использовано для сообщений, демонстрирующих широкую поддержку. Однако также важно подумать о том, как учесть и инкорпорировать любые конкретные предложения или озабоченности, вытекающие из этих позитивных настроений, чтобы обеспечить эффективное удовлетворение потребностей сообщества. Нейтральное отношение к происходящему проявляется в том, что респонденты не испытывают сильных положительных или отрицательных эмоциональных реакций по отношению к данной инициативе.

Что касается создания комнаты «комфорта», анализ настроений показал, что позитивно относятся к инициативе 41,5% респондентов, в то время как 21,5% относятся к ней нейтрально, а 3,4% - отрицательно. Эти настроения были отражены с помощью облака слов, которое выявило повторяющиеся темы поддержки инклюзивности, комфорта и безопасности, а также некоторые проблемы, связанные с логистикой и доступностью

Это исследование дает ценную информацию о перспективах иностранных обучающихся, предлагая всестороннее представление об их демографических характеристиках, уровне поддержки инициатив и отношении к пространствам. Полученные данные свидетельствуют о том, что большинство обучающихся поддерживают идею создания специальной комфортной комнаты, но для решения проблем нейтральных респондентов и обеспечения эффективной реализации таких инициатив может потребоваться дальнейшая разъяснительная работа.

Это исследование способствует более широкому обсуждению инклюзивности иностранных обучающихся в высшем образовании. Это могло бы послужить основой для дальнейшей разработки политики и исследования влияния гендерно-инклюзивных пространств на благополучие учащихся и их академическую успешность.

Вопрос о том, является ли образовательная среда действительно инклюзивной для всех обучающихся становится все более важным. Исследование направлено на изучение демографического профиля, уровня поддержки и настроений студентов в отношении предлагаемой специальной комнаты комфорта. Оценивая отношение и поддержку студентов, исследование направлено на информирование об инициативах, способствующих инклюзивности и удовлетворяющих потребности каждого в студенческом сообществе.

Предположим, что предлагаемая специальная комната для комфортного нахождения иностранных обучающихся в ближайшее время станет реальностью (на кафедре языков уже запланировано открытие такой комнаты, пока название и интерьер не раскрываются). Дизайн комфортной комнаты должен обеспечивать позитивное настроение и комфорт для всех обучающихся. Кроме того, создание постоянных систем обратной связи будет иметь ключевое значение для непрерывной оценки и улучшения качества помещений, учитывая меняющиеся потребности студентов.

Создание комфортной комнаты и другие меры по обеспечению инклюзивности для иностранных обучающихся, а также для других групп меньшинств будут иметь важное значение для создания более инклюзивной академической среды в университете. Следует осуществлять регулярный мониторинг и оценку для оценки эффективности этих инициатив, внося необходимые коррективы по мере необходимости.

Что касается будущих научных работ, то это исследование открывает несколько направлений для дальнейшего изучения. Изучение эффективности различных стратегий вовлечения в усиление поддержки иностранных обучающихся может дать ценную информацию о лучших практиках обеспечения инклюзивности в высшем образовании. Дальнейшие исследования также могут помочь изучить роль образовательных учреждений в формировании отношения общества к иностранным обучающимся, способствующие более широкому обсуждению вопросов инклюзивности в образовании.

Мы считаем, что одной из главных задач высшего образования должно быть создание благоприятной среды для обучения, которая позволит обучающимся процветать и развиваться успешно, что по сути измеримо и важно для нас. Такой подход придаст благополучию обучающейся молодежи тот приоритет, которого оно заслуживает, как с этической, так и со стратегической точки зрения.

Благодарность. Данное исследование ИРН №АР19678139 «Оценка социально-психологических возможностей интенсивного роста благополучия обучающейся молодежи в Западном Казахстане» финансируется Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан с 2023 года (руководитель М.М. Книсарина).

Список использованных источников:

1. Указ Президента Республики Казахстан от 19 июня 2019 года № 27. О мерах по реализации предвыборной программы Президента Республики Казахстан «Благополучие для всех! Преемственность. Справедливость. Прогресс». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U190000027U/history>
2. Искакова А.Т., Мовкебаева З.А., Закаева Г., Айтбаева А.Б., Байтурсынова А.А. Основы инклюзивного образования: учеб. пособие. – Алматы: L-Pride, 2013. – С. 280. – книга
3. Байтурсынова А.А. К вопросу о профессиональном развитии педагогов в условиях инклюзивного образования. Особенности развития инклюзивного образования: международный опыт и отечественная практика. Материалы международной научно-практической конференции. Национальная академия образования им. И. Алтынсарина. – Астана: НАО им. И. Алтынсарина, 2017. – С. 219 – 222 https://kaznpu.kz/docs/ins_pedagogiki_psih/resursni_center/21.09.2017_conference.pdf
4. Alvarado, N.J.M., Chávez, J.R.L., Hernández, D.F., & Caiza, H.F.Q. (2024). Inclusive strategies and public policies for the integration of university students with disabilities and the promotion of their mental wellbeing in academic environments. *Evolutionary Studies in Imaginative Culture*, 9(1), 40–51. <https://doi.org/10.70082/esiculture.vi.1000>
5. Fouda, S. S., Asim, N., Alberto, I., & Irfan, M. (2024). 550 Implement inclusive initiatives at a grassroots level to ensure long-term equality, diversity, and inclusivity in surgery. *British Journal of Surgery*, 111(Supplement_6). <https://doi.org/10.1093/bjs/znac163.036>
6. Lozano, C. S., Brandenburg, K., Wicki, M., Troesch, L. M., & Wüthrich, S. (2023). The effects of accommodations and curriculum modifications on academic performance and perceived inclusion: A prospective longitudinal study among students in Switzerland. *European Journal of Special Needs Education*, 39(3), 399–414. <https://doi.org/10.1080/08856257.2023.2227527>
7. Ахметова Д.З., Нигматов З.Г., Челнокова Т.А., Юсупова Г.В. и др. Педагогика и психология инклюзивного образования: учебное пособие. – Казань: Изд-во «Познание» Института экономики, управления и права, 2013. – С. 255. https://kpfu.ru/staff_files/F821861577/Pedagogika.i.psihologiya.pdf

ӘОЖ 373.1

МЕКТЕПТІҢ ЖАҒЫМДЫ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ

Кудайбергенов Д.Н.

Мәлік Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектебі, Ақтөбе, Қазақстан

Мәдениет – бұл ортақ құндылықтар мен ұстанымдар. Біз бәріміз белгілі бір нәрселерді ұстанамыз: кейбірі жалпы, кейбірі ерекше, кейбірі бірегей, кейбірі қатаң ұстанатын, кейбірі болжалдайтын. Дегенмен, адамдардың қалыптасқан топтары арасында келісімге келгеннен кейін

құндылықтар мен ұстанымдарды алмаса бастаймыз. Өйткені қандай да болмасын ұйым адамдарға қызметтес болуға, өзара қарым-қатынас орната отырып, жалпы ұстанымдар мен көзқарастарды қалыптастыруға ықпал етеді. Осы жағдайда ғана мектеп пайымдауын, миссиясын, стратегиялық мақсаттарды жүзеге асыруға мүмкіндік аламыз.

Мектеп - білім берудің ғана емес, сонымен қатар тұлғаның әлеуметтік және рухани қалыптасуының маңызды ортасы. Осы тұрғыдан алғанда, мектептің ішкі атмосферасы, яғни оның мәдениеті, оқушылардың оқу үлгеріміне, тәртібіне және жалпы даму деңгейіне тікелей әсер етеді. Жағымды мектеп мәдениеті - оқушылар мен мұғалімдер арасындағы сенім, ынтымақтастық және құрметке негізделген орта.

Мектеп мәдениеті дегеніміз не? Мектеп мәдениеті — бұл мектеп қауымдастығының (оқушылар, мұғалімдер, ата-аналар, әкімшілік) ортақ құндылықтары, сенімдері, дәстүрлері және мінез-құлық үлгілері. Ол формалды ережелермен қатар, бейресми қарым-қатынас пен моральдық ахуалды да қамтиды.

Жағымды мектеп мәдениетінің негізгі белгілері:

1. Қауіпсіз және қолайлы орта – Оқушылар өзін қауіпсіз сезінетін, еркін ой айтып, қателесуден қорықпайтын жағдай жасалған.

2. Ынтымақтастық – Мұғалімдер мен оқушылар арасында серіктестік қарым-қатынас орнаған.

3. Құрмет пен сенім – Әрбір адамның пікірі ескеріліп, тең құқықтылық сақталады.

4. Мотивация мен қолдау – Жетістіктер мадақталып, әр оқушының қабілетін ашуға жағдай жасалады.

5. Ашық коммуникация – Проблемалар мен ұсыныстар ашық талқыланатын орта бар. Жағымды мәдениетті қалыптастыру жолдары:

1. Мұғалімнің көшбасшылығы. Мұғалімдер - мектеп мәдениетінің айнасы. Олардың кәсібилігі, әділдігі, балаға деген мейірімі – ортақ құндылықтардың қалыптасуына ықпал етеді.

2. Мектепшілік ынтымақтастық. Бірлесе жұмыс істеу, ұжымдық жобалар, тәрбие сағаттары мен пікірталастар ұжымды біріктіреді.

3. Ата-анамен серіктестік орнату. Ата-аналар да мектеп мәдениетінің белсенді мүшесі болуы тиіс. Ашық есік күндері, жиналыстар мен кері байланыс жүйесі бұл бағытта тиімді.

4. Оқушылардың өзін-өзі басқару жүйесі. Мектеп өміріне оқушыларды қатыстыру олардың жауапкершілік сезімін арттырып, өздерін маңызды сезінуіне мүмкіндік береді.

5. Жағымды дәстүрлерді енгізу. Апталық тақырыптар, достық күндері, марапаттау рәсімдері – мұның бәрі жағымды эмоциялар қалыптастырып, ұжымды біріктіреді.

Сонымен мектеп мәдениеті дегеніміз – білім беру үдерісі субъектілерінің мінез-құлқын басқаруға және ұйымның сапалы қайта құрылуына мүмкіндік беретін негізгі құндылықтар мен түсініктер, ресми және бейресми ережелер, нормалар, іс-әрекеттер, дәстүрлер мен сенімдер, қарым-қатынастар жүйесі болып табылады.

Психологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, оқушылар мен мұғалімдер өз ойларын ашық айтып, қателесуден қорықпайтын орта құру. Сыйластыққа негізделген қарым-қатынас, әр оқушы мен мұғалімнің жеке ерекшеліктерін құрметтеу, төзімділік пен түсіністікке тәрбиелеу. Оқушының тұлғалық дамуына жағдай жасау, шығармашылық, көшбасшылық, жауапкершілік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беру, жетістігін мойындап, мотивация беру. Ұжымдық жұмыс пен серіктестік, командалық жобалар, бірлескен іс-шаралар ұйымдастыру, мұғалімдер, ата-аналар, оқушылар арасындағы тығыз байланыс орнату.

Эмоциялық қолдау көрсету, стрестен қорғау.орытындылай келе, мектептің жағымды мәдениетін дамыту"дегеніміз - оқу ордасында барлық қатысушылар (оқушылар, мұғалімдер, ата-аналар, әкімшілік) арасындағы өзара құрметке, сенімге, ынтымақтастыққа, қауіпсіздік пен қолдауға негізделген жағымды ахуалды қалыптастыру және нығайту процесі. Жағымды мектеп мәдениетін қалыптастыру - үздіксіз жүретін үдеріс. Бұл бағыттағы әрбір қадам оқушының жан-жақты дамуына, мұғалімнің кәсіби өсуіне және жалпы қоғамдағы білім сапасының артуына ықпал етеді. Ең бастысы - әрбір бала мектепке қуана келіп, сеніммен, қызығушылықпен оқитын орта қалыптастыру

Әрбір бала мектепке қуана келіп, өзін бағалы, қажетті, қорғалған сезінуі керек. Ал мұғалімдер өз еңбегінің бағаланатынын сезініп, шабытпен жұмыс істеуі маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сейталиева, Қ. Педагогикалық мәдениет негіздері. – Алматы: Рауан баспасы. 2019
2. Қалиев, С., Мұқанов. Білім беру жүйесіндегі тәрбие процесі. – Астана: Фолиант. 2020

УДК 373.3

ИНФОРМАЦИОННАЯ ГРАМОТНОСТЬ КАК КЛЮЧЕВОЙ НАВЫХ XXI ВЕКА: ТЕНДЕНЦИИ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ КАЗАХСТАНА.

**Колмагорова М.А., Сарсекеева Ж.Е. Карагандинский университет имени академика Е.А.
Букетова, Караганда, Казахстан**

В современном мире, где цифровые технологии стремительно проникают во все сферы жизни, система образования сталкивается с необходимостью адаптации к новым реалиям. Цифровая трансформация становится не просто трендом, а ключевым фактором конкурентоспособности и устойчивого развития любой страны. В Казахстане, с его богатым культурным наследием и стремлением к инновациям, вопрос цифровой трансформации образования приобретает особую актуальность.

В связи с этим, в современном информационном пространстве, характеризующемся быстротой распространения, противоречивостью и иногда негативным характером информации, особенно важно формировать у детей навыки информационной безопасности. Часто обучающимся приходится выполнять упражнения, требующие от них умения разбираться в большом объеме информации и выбирать материал, соответствующий заданной теме. Младшему школьнику сложно самостоятельно выполнить такие задания, поэтому он обращается за помощью к взрослым. Поэтому возникает вопрос: как научить самостоятельно использовать большой объем информации в своих интересах? Это требует пересмотра содержания образования и внедрения новых элементов, связанных с обучением информационной безопасности, а также изменения структуры, содержания, методов и форм обучения и воспитания [1].

Для решения этой проблемы необходимо подробно разобраться в определении таких понятий, как «грамотность», «информация», «информационная грамотность».

Первое понятие - «грамотность». Т.Г. Каленникова рассматривала её, как степень владения человеком навыками чтения и письма в соответствии с грамматическими нормами родного языка [2].

Следующее понятие – это «информация». В трактовке Ю.А. Белевской данное понятие рассматривается на основе критериев объективности и субъективности ее содержания. Понимая информацию как "определенные знания", она отмечает информацию как «одну ценностную меру по отношению к внешнему, объективному, миру, и другую ценностную меру- по отношению к получателю, обладающему определёнными и конкретными накопленными им знаниями, ставящему определённые познавательные цели и задачи» [3]. Иными словами, содержание информации определяется исходя из учёта её свойств некой двойственности, обуславливающей объективное и субъективное формирование её содержания.

Последнее понятие- «информационная грамотность». Н.И. Гендина пишет, что это набор компетенций и навыков обучающихся, позволяющих им обнаруживать, оценивать выбирать нужную информацию и использовать её, создавать новую информацию и обмениваться ею [4].

Информационная грамотность подразумевает не только умение находить и использовать информацию, но и способность критически ее анализировать, осмысленно извлекать знания и применять их в различных сферах жизни. В условиях бурного развития цифровых технологий, когда информация доступна в невероятных объемах, особенно важно научить младших школьников дифференцировать источники, понимать их значимость и корректность, а также формировать у них навыки безопасной работы в интернете.

Первым шагом в формировании информационной грамотности является привитие обучающимся навыков поиска информации. Умение задавать правильные вопросы, использовать различные источники - от книг до интернет-ресурсов - становится фундаментальным. Это требует от учителей внедрения в образовательный процесс элементов информационного поиска. Уроки могут быть построены так, чтобы обучающиеся учились формулировать запросы, оценивать найденную информацию на предмет ее достоверности и актуальности.

Кроме того, важно развивать критическое мышление у младших школьников. Они должны учиться не только воспринимать информацию, но и осмысленно ее анализировать. Это включает в себя умение выделять главное, делать выводы и формулировать собственное мнение. В этом

контексте внедрение элементов проектной деятельности и групповых обсуждений может способствовать развитию аналитических навыков у обучающихся.

В связи со всем вышесказанным, важно разработать эффективные педагогические условия для формирования информационной грамотности у младших школьников.

Первое педагогическое условие - компетентность учителей младших классов. Учителя должны иметь знания и навыки в области информационных технологий, а также уметь передавать эти знания своим ученикам. Они должны быть готовы применять различные методы и приемы обучения, адаптированные под потребности и способности каждого ребенка. Важно, чтобы учителя понимали, что информационная грамотность - это не просто умение пользоваться компьютером, а целостный навык работы с информацией.

Второе важное условие - доступность современных информационно-коммуникационных технологий. Школа должна обладать необходимым оборудованием, таким как: компьютеры, интерактивные доски и другие средства, которые позволяют использовать современные электронные ресурсы и программы.

Ученикам должно быть предоставлено достаточное количество времени и возможностей для работы с компьютерами и интернетом, поэтому следующим необходимым педагогическим условием для формирования информационной грамотности у младших школьников, является создание безопасной информационной среды. Обучающиеся должны быть осведомлены о правилах безопасного интернет-серфинга, защите персональных данных и оказывать помощь в случае возникновения проблем с информацией. Педагог должен организовать беседы и занятия, на которых рассказывается о возможных опасностях в сети и способах их предотвращения.

Также важно создать благоприятную психологическую атмосферу в классе. Младшие школьники должны чувствовать себя комфортно и безопасно, чтобы могли свободно выражать свои мысли и идеи. Учителя должны поощрять и поддерживать интерес учеников к приобретению информационной грамотности, показывая им практическую пользу таких навыков в повседневной жизни.

Но не менее важна и внеурочная работа. Организация интересных и актуальных внеклассных занятий поможет ученикам закрепить полученные знания и применить их на практике. Внеклассные мероприятия, включающие работу с электронными ресурсами, игры и проекты, могут быть отличным дополнением к урочной деятельности. Они помогут обучающимся увидеть практическую значимость информационной грамотности и стимулируют их активное участие в учебном процессе.

Переходя от рассмотрения условий к формированию информационной грамотности младших школьников, важно обратить внимание на педагогические аспекты, которые способствуют успешному развитию некоторых навыков [5] (рисунок 1).

Рисунок 1. Педагогические аспекты, которые способствуют успешному развитию некоторых навыков по формированию информационной грамотности

Начальное образование является ключевым этапом в образовательной системе, закладывающим основы для дальнейшего обучения и развития ребенка. Поэтому, начиная с начальной школы, необходимо знакомить детей с основами информационной грамотности, способствуя развитию умственных способностей, формированию умения обобщать информацию и усваивать новые понятия.

На предметах, таких как русский язык и литературное чтение, где ведется активная работа с текстами, особенно важно формировать информационную грамотность младших школьников. Во-первых, эти уроки направлены на развитие языковых навыков, что является неотъемлемой частью информационной грамотности. Во-вторых, изучение русского языка и литературного чтения позволяет ученикам познакомиться с разными текстами, источниками информации и жанрами, что способствует развитию критического мышления и способности анализировать информацию.

Согласно запланированным результатам, развитие навыков работы с информацией в процессе изучения учебных предметов проходит несколько ключевых этапов в начальной школе [3]:

1. Развитие понятийного аппарата и освоение техники чтения (1 класс).

На первом этапе обучения в начальной школе особое внимание уделяется формированию базового понятийного аппарата. Это включает в себя расширение словарного запаса, понимание значения слов и умение использовать их в контексте. Одновременно с этим происходит освоение техники чтения, начиная с распознавания букв и слогов и постепенно переходя к беглому и осознанному чтению целых слов и предложений. Развитие речи и навыков слушания также играют важную роль в формировании фундамента для дальнейшего обучения.

2. Формирование представления о справочной литературе и развитие навыков поиска информации в интернете (2 класс).

На втором году обучения обучающиеся знакомятся с различными видами справочной литературы, такими как словари, энциклопедии и справочники. Они учатся находить в них необходимую информацию, используя алфавитный порядок, оглавление и другие поисковые инструменты. Параллельно начинается освоение навыков поиска информации в интернете. Обучающиеся учатся формулировать поисковые запросы, оценивать релевантность результатов поиска и отбирать необходимую информацию из различных источников.

3. Формирование умения кодировать и обрабатывать информацию, осознание культуры поведения в информационном пространстве (3 класс).

На третьем этапе обучения акцент делается на формировании умения кодировать и обрабатывать информацию. Обучающиеся учатся представлять информацию в различных форматах, таких как таблицы, схемы, графики и диаграммы. Они также осваивают базовые навыки работы с текстовыми и графическими редакторами. Важной составляющей является осознание культуры поведения в информационном пространстве. Обучающиеся знакомятся с правилами сетевого этикета, учатся уважительно относиться к другим пользователям и избегать распространения недостоверной информации.

4. Формирование умения анализировать и интерпретировать информацию, освоение правил безопасного использования интернета (4 класс).

На заключительном этапе обучения в начальной школе обучающиеся развивают умение анализировать и интерпретировать информацию, полученную из различных источников. Они учатся критически оценивать достоверность информации, выявлять противоречия и делать обоснованные выводы. Особое внимание уделяется освоению правил безопасного использования интернета. Обучающиеся узнают о возможных рисках и угрозах в сети, учатся защищать свои личные данные и избегать нежелательного контента (рисунок 2).

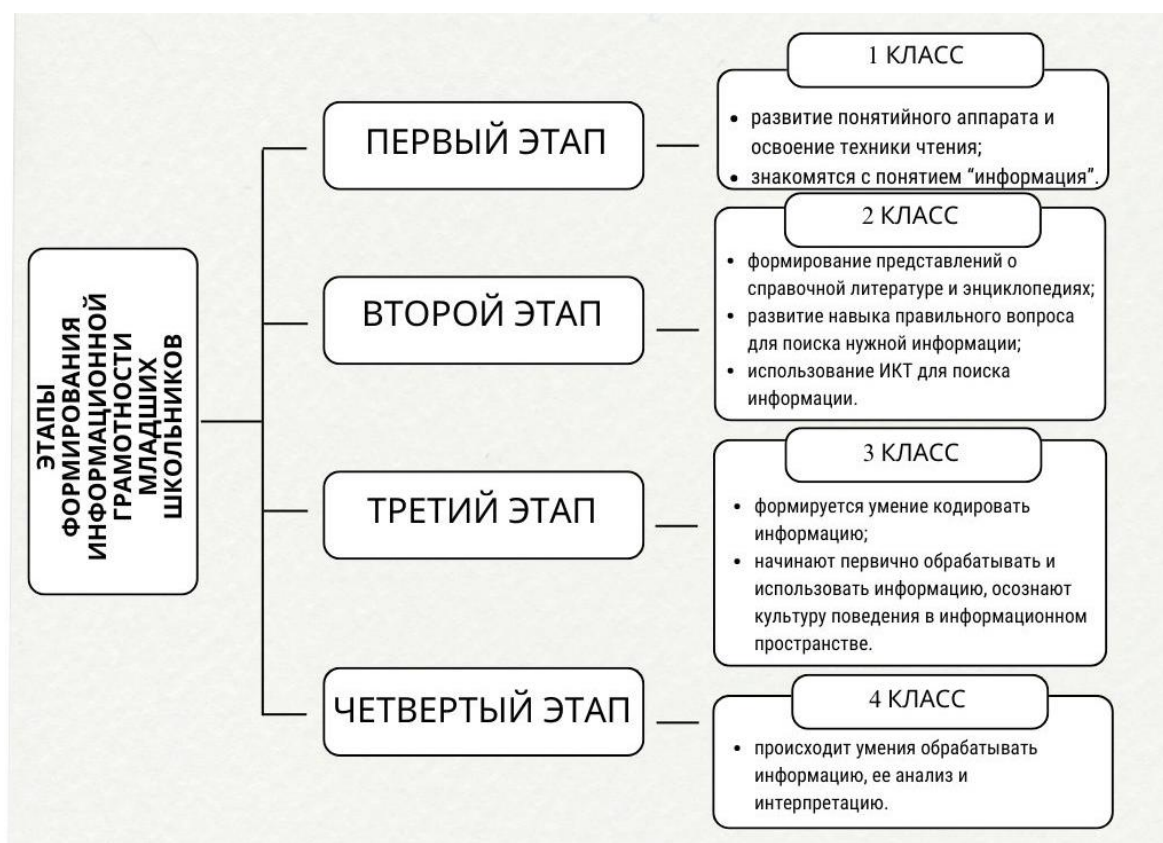

Рисунок 2. Планируемые результаты умения работать с информацией в процессе изучения учебных предметов

Оценка информационной грамотности младших школьников вечной темой обсуждения среди педагогов и родителей. Важно понимать, что формирование этой грамотности – процесс, требующий не только времени, но и целенаправленных усилий со стороны образовательного сообщества. Важно, чтобы информация была доступна не только в учебниках, но и в интерактивной форме, чтобы младшие школьники могли развивать свои навыки через практические занятия и различные проекты.

Формирование информационной грамотности в начальной школе играет ключевую роль для успешного обучения в средних и старших классах, способствуя развитию самостоятельности, саморегуляции и мотивации к самостоятельному освоению новых знаний.

Эффективность работы учителя во многом определяется грамотным выбором технологий, методов и приемов, направленных на формирование информационной грамотности. К ним относятся игровые, информационно-коммуникативные, интерактивные методы, а также проблемное и проектное обучение. Важно демонстрировать правильное и безопасное использование современных технологий и инструментов, а также объяснять, какие дополнительные возможности они предоставляют. Использование методов критического мышления также является эффективным подходом.

Суммируя, формирование информационной грамотности у младших школьников - это не только ответ на вызовы времени, но и вклад в будущее. Прививая навыки работы с информацией с детства, мы воспитываем не только успевающих школьников, но и ответственных членов общества. В эпоху информации и технологий, цифровизации, эти навыки станут для них прочным фундаментом на всю жизнь.

Список использованных источников:

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования. Приложение 2 к приказу Министра образования и науки Республики Казахстан от 23 сентября 2022 года № 406. - <https://adilet.zan.kz>
2. Каленникова Т. Г. Словарь психолого-педагогических понятий: справочное пособие для студентов всех специальностей очной и заочной форм обучения. – Минск: БГТУ, 2007. – 68 с.
3. Белевская Ю.А. Информация - центральное понятие методологии инфокоммуникационных

- технологий и информационной безопасности современного общества. – Орёл: «Стерх», 2015. – 117 с.
4. Гендина Н.И. Информационная грамотность в контексте других видов грамотности // Школьная библиотека. – 2009. – № 9. – С. 28-39.
5. Шмелёва Н.Г. Основные аспекты информационной грамотности // NovaInfo, 2017. - № 65 - С. 379-383.

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖАҒДАЙЫ МЕН ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Копбалина К.Б.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім беруді цифрландыру, білім сапасын арттыру білім беру жүйесінің негізгі, стратегиялық міндеттерінің бірі ретінде қарастырылады. Қазіргі қоғам дамып келе жатқан постиндустриалды әлемде болып жатқан динамикалық өзгерістерге тез бейімделе алатын адамдарға өте мұқтаж. Бастауыш білім беруді дамытудың объективті заңдылығы қазіргі уақытта бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылық деңгейіне жоғары талаптар қояды.

Білім беру сапасын бағалаудың ұлттық жүйесінің (БСБҰЖ) бірқатар құжаттарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың жағымсыз салдарлары атап өтілген. «TALIS-2018 оқыту мен оқитудың халықаралық зерттеуі: Қазақстанның алғашқы нәтижелері» ұлттық есебінде қазақстандық мектептерде сапалы білім берудің дамуына кедергі келтіретін негізгі себептер анықталды. Ең алдымен, тез бейімделуге, сондай-ақ онда жұмыс істеуге қабілетті функционалды сауатты тұлғаны сапалы даярлау үшін білім беруді цифрландыруда. Оқыту нәтижелерін жақсарту тәсілдерінің бірі-білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту болып табылады. Ақпараттың барлық түрлерін (мәтіндер, дыбыстар, визуалды эффектілер, бейнелер және басқа да түрлі дереккөздерден алынған мәліметтер) цифрлық тілге түрлендіретін цифрландыру жаһандық білім беру ортасын реформалау және жаңғырту тұрғысынан қуатты тренд болып табылады.

Қазақстанның PISA, TIMSS, PIRLS, ICILS және басқалары сияқты халықаралық салыстырмалы зерттеулерге белсенді қатысуы елдегі білім беру саясаты мен практикасын қалыптастыру үшін стратегиялық маңызға ие. Білім беру мақсаттарын осы бағалау құралдарымен белгіленген көрсеткіштермен теңестіру арқылы Қазақстан өзінің білім беру жүйесінің сапасын арттыруға ұмтылады. Атап айтқанда, оқуды, математикалық және жаратылыстану білімін қабылдау сапасы, сондай-ақ функционалдық сауаттылықты дамыту PIRLS, TIMSS және PISA сияқты халықаралық салыстырмалы зерттеулерге әсер ететін негізгі бағыттар болып табылады.

Білім беру жетістіктерін бағалау жөніндегі халықаралық қауымдастық (International Association for the Evaluation of Educational Achievement - IEA) осы салыстырмалы зерттеудің үйлестірушісі болып табылады. IEA өз зерттеулерін Бостон колледжінің халықаралық оқыту орталығы (ISC - International Study Center, Boston College, АҚШ), Білім беру саласындағы тестілеу қызметі (ETS - Educational Testing Service, АҚШ), Деректерді өңдеу орталығы (IEA Hamburg, Германия) және Канадалық статистика орталығы (Statistics Canada, Канада).

IEA -1960 жылдардан бастап білім беру саясатының әртүрлі білім беру жүйелеріндегі оқушылардың жетістіктеріне әсерін тереңірек түсіну үшін оқушылардың білім беру жетістіктері бойынша халықаралық салыстырмалы зерттеулер жүргізетін (PIRLS, TIMSS, ICILS, ICCS және т.б.) ұлттық ғылыми-зерттеу институттары мен мемлекеттік мекемелердің тәуелсіз халықаралық кооперативі. Бостон колледжіндегі TIMSS & PIRLS халықаралық зерттеу орталығы бұл зерттеуді IEA Амстердам, деректер орталығы (IEA Гамбург), канадалық статистика орталығы (Statistics Canada), білім беру тестілеу қызметі (Educational Testing Service) бірлесіп жүргізеді.

TIMSS-математика және жаратылыстану ғылымы бойынша 4 және 8 сынып оқушыларының білімі мен дағдыларын бағалауға бағытталған жаһандық бағалау. Ол төрт жылда бір рет өткізіледі және әлемнің әртүрлі елдеріндегі оқушылардың жетістіктері туралы құнды ақпарат беретін осы саладағы ең ірі және жан-жақты зерттеулердің бірі болып табылады.

Осы тақырыпты дамыта отырып, TIMSS оқушылардың оқу үлгерімін бағалап қана қоймай, сонымен қатар бүкіл әлемдегі білім беру жүйелеріне сілтеме ретінде қызмет етеді. Әр түрлі мәдени және білім беру ортасындағы білім алушылардың жетістіктерін салыстыра отырып, TIMSS білім беру мекемесінің қызметкерлеріне, тәрбиешілерге және зерттеушілерге математикалық және

жаратылыстану білім беруді жақсарту үшін ең жақсы тәжірибелер мен бағыттарды анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында біз бастауыш сынып оқушыларын қарастырдық, бұл біздің жұмысымыздың зерттеу объектісіне байланысты 4 сынып оқушылары болды. Сондықтан зерттеу жұмысымыздың объектісіне сәйкес PIRLS және TIMSS халықаралық салыстырмалы зерттеулерін қарастырдық, өйткені халықаралық зерттеу деректері оқушылардың, соның ішінде 4-сынып оқушыларының деңгейін бағалайды.

Осы төрт циклге қатысушылар санының халықаралық статистикасын талдай отырып, біз келесі динамиканы көре аламыз (1 кесте) [10].

1 кесте - PIRLS және TIMSS халықаралық зерттеудің қатысушылар статистикасы

Жылдар	Елдер саны	Оқушылар
2019	58	330 000
2015	57	583 827
2011	64	608 641
2007	61	424 763

TIMSS зерттеу бағдарламасы шеңберінде жеті цикл өткізілді, оның ішінде Қазақстан төрт циклге қатысты: 2007, 2011, 2015 және 2019 жылдары. Осы төрт цикл бойынша қазақстандық 4-сынып оқушыларының қатысу нәтижесінің ұлттық есебін талдай отырып, осындай статистика анықталды (2 кесте) [11].

2 кесте - 4-сынып оқушыларының TIMSS халықаралық зерттеуге қатысушылар саны

Жылдар	Мектептер	Оқушылар
2019	168	4791
2015	57	
2011		4385
2007	141	3990

Қазақстанның TIMSS халықаралық зерттеуіне қатысқан төрт циклінің ішінен соңғы жылын қарастырайық - TIMSS-2019. Төртінші сынып оқушыларын ескере отырып, өңірлер бойынша келесідей статистика анықталған (3 кесте).

3 кесте - Қазақстанның өңірлер қиығындағы TIMSS-2019 қатысушылары

	4 сынып	
	Мектеп саны	Білім алушылар саны
Қазақстан	168	4791
Ақмола	9	260
Ақтөбе	9	264
Алматы	14	438
Атырау	5	131
Шығыс Қазақстан	11	223
Жамбыл	16	394
Батыс Қазақстан	5	183
Қарағанды	13	352
Қостанай	9	244
Қызылорда	6	128
Маңғыстау	8	198
Павлодар	6	152
Солтүстік Қазақстан	7	98
Түркістан	19	482
Алматы қ.	17	642
Астана қ.	4	154
Шымкент қ.	10	448

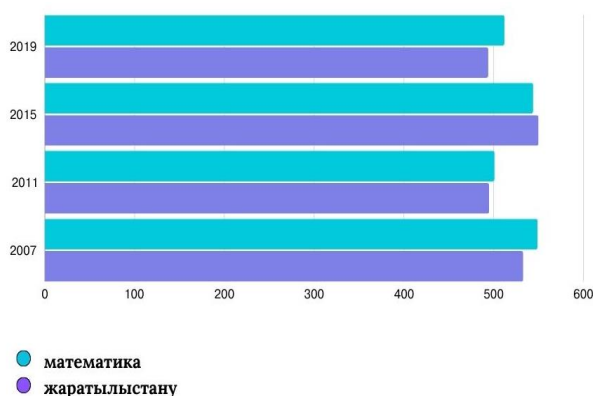
Қазақстанның төртінші сынып оқушылары TIMSS халықаралық зерттеуіне 2007 жылдан бері қатысып келеді [12]. Осы кезеңде Қазақстанның білім беру жүйесінде елеулі реформалар жүргізілді, бұл да елдің нәтижелеріне әсер етті. Зерттеу циклдары бойынша қазақстандық оқушылардың жетістіктерін салыстыру 2019 жылы көрсеткіштердің 2011 жылға қарағанда 11 баллға өскенін көрсетті.

Осы төрт цикл бойынша қазақстандық 4-сынып оқушыларының қатысу нәтижесінің ұлттық есебін талдай отырып, оқушылардың математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша балл жиынтығын көре аламыз (4 кесте) және төмендегі суретте өзгеру динамикасын бақылауға болады.

4 кесте - Математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша қазақстандық оқушылардың зерттеу нәтижелері

4-сынып TIMSS		
жылдар	математика	жаратылыстану
2019	512	494
2015	544	550
2011	501	495
2007	549	533

Кестедегі мәліметті талдайтын болсақ, математика бағыты бойынша барлық төрт циклда оқушылар нәтижесі елдердің жалпы рейтингінде шкаланың орташа мәні 500 орта көрсеткіштен жоғары көрсетеді. Ал жаратылыстану бағыты бойынша 2019 және 2011 жылдары рейтинг шкаланың орта көрсеткішіне жетпейді, яғни төмен көрсеткіш бақыланады [13].

Сурет 1. Қазақстандық 4 сынып оқушыларының математика және жаратылыстану қиығындағы диагностика

TIMSS-2019 бағалауға 14 облыс пен Республикалық маңызы бар үш қаланың атынан Қазақстанның 176 мектебінен 9244 білім алушылар бақ сынасты. Математика бойынша 4-сынып оқушыларының орташа балы 512 балды құрады, бұл Қазақстанды рейтингте 58 елдің ішінен шартты 31-ші орынға қойды. Қазақстанның төртінші сынып оқушыларының нәтижелері тоғыз елдің: Канада, Италия және Болгарияның нәтижелерімен салыстырылды. ТМД елдерінің рейтингінде қазақстандық оқушылар грузин оқушыларынан жоғары, бірақ ресейлік оқушылардан едәуір төмен нәтижелер көрсетті. Салыстырмалы нәтижелер 5-кестеде келтірілген.

5 кесте - 4-сынып оқушыларының TIMSS-2019-да математикадан нәтижелері

Позиция	Аймақ	Балл
1	Сингапур	625
2	Гонконг (САР)	602
...	...	...
6	Ресей Федерациясы	567
...	...	...
23	Түркия	523
...	...	...
29	Болгария	515
30	Италия	515
31	Қазақстан	512
32	Канада	512
...	...	...
42	Грузия	482

Дереккөз: Ұлттық есеп. Қазақстанның TIMSS 2019-ға қатысу нәтижелері

Жаратылыстану пәні бойынша 4-сынып оқушыларының орташа балы 494 балды құрады, бұл Қазақстанды рейтингтегі 58 елдің ішінен шартты 37-ші орынға қойды [14]. Қазақстанның

Жаратылыстану пәні бойынша төртінші сынып оқушыларының нәтижелерін Бельгия, Жаңа Зеландия және Мальта сияқты елдермен салыстыруға болады. Бұл салыстырмалы нәтижелер қазақстандық оқушылардың жаратылыстану ғылымдары саласындағы салыстырмалы үлгерімін халықаралық деңгейде бағалауға мүмкіндік береді. Толық нәтижелер 6-кестеде келтірілген.

Осылайша, TIMSS-2019 зерттеуінің нәтижелеріне сәйкес, қазақстандық оқушылар жаратылыстану ғылымдарымен салыстырғанда математикалық сауаттылықтың жоғары деңгейін көрсетеді. Әрі қарай, PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) халықаралық салыстырмалы зерттеуін қарастырайық.

6 кесте - 4-сынып оқушыларының жаратылыстанудан нәтижелері TIMSS-2019

Позиция	Аймақ	Балл
1	Сингапур	595
2	Корей республикасы	588
3	Ресей Федерациясы	567
4	Жапония	562
...	...	...
34	Жаңа Зеландия	503
35	Бельгия	501
36	Мальта	496
37	Қазақстан	494
38	Бахрейн	493
Дереккөз: Ұлттық есеп. Қазақстанның TIMSS 2019-ға қатысу нәтижелері		

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) - оқу дағдыларының сапасын және бастауыш сынып оқушыларының мәтінді түсіну деңгейін бағалайтын халықаралық салыстырмалы зерттеу [15].

Қазақстан 2016 жылдан бастап PIRLS халықаралық зерттеуіне қатысып келеді. Бұл елімізге 4-сынып оқушыларының оқу дағдылары туралы сенімді деректер алуға және олардың оқу үлгеріміне әсер ететін контекстік факторларды анықтауға мүмкіндік берді, сонымен қатар тіл мен әдебиет саласындағы бастауыш білім беру сапасын жақсарту үшін оқытудың жаңа әдістері мен технологияларын әзірлеу туралы түсінік берді.

PIRLS-2021 соңғы халықаралық зерттеуінің статистикасына талдап өтейік.

Компьютерлік зерттеу бойынша қазақстандық оқушылардың орташа нәтижесі 504 балды құрады. Бұл PIRLS-2021-ге қатысушы елдер тізіміндегі шартты 38-ші орынға сәйкес келеді. Осылайша, қазақстандық оқушылар PIRLS шкаласының орташа мәніне ұқсас нәтижелер көрсетті. Қазақстанмен сәйкес келетін нәтижелерді Түркия оқушылары көрсетті (496 балл немесе 39-орын). Бұл елдің орташа балы Қазақстанның нәтижесінен және PIRLS шкаласының орташа мәнінен статистикалық тұрғыдан айтарлықтай ерекшеленбейді.

Қазақстан оқушыларының нәтижелерінен төмен 19 елдің, соның ішінде Грузия, Бельгияның Франция қауымдастығы, Әзірбайжан, Өзбекстанның оқушылары көрсетті. Ең төменгі нәтижелерді Оңтүстік Африканың төртінші сынып оқушылары көрсетті (288 ұпай) [15].

8 кесте - PIRLS-2021 халықаралық зерттеуінің нәтижелері

Позиция	Аймақ	Балл
1	Сингапур	587
2	Ирландия	577
3	Гонконг (САР)	573
4	Ресей Федерациясы	567
...	...	...
37	Израиль	510
38	Қазақстан	504
PIRLS шкаласының орташа мәні		500
39	Түркия	496
40	Бельгия (Франц.)	494
41	Грузия	494
Дереккөз: Ұлттық есеп. PIRLS-2021-ге Қазақстанның қатысу нәтижелері		

Осылайша PIRLS және TIMSS халықаралық зерттеулерінің нәтижелерінен функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың әртүрлі жолдарын зерттеу қажеттілігі туралы қорытынды жасауға болады.

Зерттеуде тұрақты көшбасшы елдердің (Австралия, Финляндия, Ресей Жапония, Жаңа Зеландия, Италия, Оңтүстік Корея және т.б.) нәтижелері көрсеткендей, оқушылардың функционалдық сауаттылығының қалыптасуына келесі факторлар әсер етеді:

- білім беру мазмұны (нормативтік құжаттар);
- оқыту формалары мен әдістері;
- білім алушылардың оқу жетістіктерін диагностикалау және бағалау жүйесі;
- мектептен тыс, қосымша білім беру бағдарламалары;
- мектепті басқару моделі;
- барлық мүдделі тараптармен әріптестік қағидаттарына негізделген достық білім беру ортасының болуы;
- балаларды оқыту мен тәрбиелеу процесінде ата-аналардың белсенді рөлі.

Білім беру мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған, бұл оларды оқытудың негізгі аспектісі болып табылады. Алайда, білім беру мақсаттарын іске асыруда, әсіресе практикалық дағдыларды дамытуға және оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған контекстке бағытталған міндеттерді құруда мұғалімдердің кәсіби дайындығының жеткіліксіз деңгейі байқалады. Сонымен қатар, оқушылардың зерттеу дағдыларын, сыни ойлауын және шығармашылық белсенділігін дамытуға ықпал ететін білім беру ресурстарының жетіспеушілігі бар. Оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ету және оларды заманауи қиындықтар мен мүмкіндіктерге дайындау үшін тапсырмалар жинағы, онлайн ресурстар және әртүрлі күрделіліктегі бейімделген мәтіндер сияқты қосымша білім беру материалдарын әзірлеу және енгізу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Вершловский С.Г., Матюшкина М.Д. Функциональная грамотность выпускников школ // Социологические исследования. 2007. №5. С. 140–144.
2. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании //Школьные технологии. 2015. №5. С. 3–13.
3. Гершунский Б.С. Грамотность для XXI века Текст. // Советская педагогика. 1990. - № 4. - С.58-64.
4. Перминова Л.М. Минимальное поле функциональной грамотности Текст. // Педагогика. 1999, № 2. - С.26-29.
5. Хуторской А.В. Практикум по дидактике и методикам обучения Текст. /А.В. Хуторской. СПб.: Питер, 2004. - 541с.
6. Shpak V., Klim-Klimashevskaya A., Ninova T. Training of future primary school teachers for the formation of functional literacy in pupils // SHS Web Conf. - 2021. – Vol. 104. - P. 2-9. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110402010>
7. Retnawati H., Wulandari N.F. The development of students` mathematical literacy proficiency // Problems of education in the 21st Century. 2019. - Vol. 77, №4. DOI: <https://doi.org/10.33225/pec/19.77.502>
8. Fointuna D.W., Kaluge A.H., Fernandez A.J. An analysis of mathematical literacy of state junior high school students in Kupang // Journal of Physics: Conference Series, Vol. 1422, The 1st International Conference on Mathematics, Science and Computer Education 7-8 August 2019, Banjarmasin, South Kalimantan. DOI: 10.1088/1742-6596/1422/1/012025
9. Suprpto E., Suryani N. Mathematical literacy profile of junior high school students in solving PISA questions // AIP Conf. Proc. – 2023. – Vol. 2614, Iss. 1. DOI: <https://doi.org/10.1063/5.0126666>
10. «Қазақстанның TIMSS-2019 нәтижелері» Ұлттық есебі, 2021 жыл, Халықаралық салыстырмалы зерттеулер департаменті - Нұр-Сұлтан, «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ, 2021. – 180 бет.
11. «Результаты Казахстана в TIMSS-2015», 2017 год, Национальный отчет/ С.Ирсаилов, А.Култуманова, Б.Картпаев, А.Байгулова, Б.Исмаков - Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2017 - 220 с.
12. TIMSS-2007 в Казахстане. Национальный отчет об итогах международного исследования. Б.К. Дамитов, С.Ж.Ногайбаланова, А.Ж. Байзакова, Б.Г. Салимова – Астана: НЦОКО, 2009 – 124с.
13. Результаты международного исследования оценки учебных достижений учащихся 4-х и 8-х классов общеобразовательных школ Казахстана. Национальный отчет. - Астана: НЦОСО, 2013. - 237 стр. ТИМС-2011

14 Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2018 года). – Нур-Султан: МОН РК, АО «ИАЦ», 2019. – С. 42–43.

15 «PIRLS-2021: Қазақстан нәтижелері» Ұлттық есебі. – Астана қ.: Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі, «А.Байтұрсынұлы атындағы «Талдау» ұлттық зерттеулер және білімді бағалау орталығы» АҚ, 2023. – 121 бет.

ӘОЖ 373.1

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ПӘНАРАЛЫҚ ПРИНЦИПТІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Қайырбек Д.М., Шаяхметова М.Н.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Әлем адамзат тарихындағы маңызды кезеңге – экологиялық жауапкершілік дәуіріне қадам басуда. Қазіргі уақытта биосфераның ластануы, табиғи қорлардың шамадан тыс пайдаланылуы, тіршілік иелерінің сан алуан түрлерінің азаюы және халық санының артуы сияқты ғаламдық мәселелер терең әрі шұғыл шешімді талап етуде. Дегенмен, адам, қоғам және табиғат арасындағы өзара байланыстарды реттеуге бағытталған әрекеттер әзірге айтарлықтай нәтиже бермей, экологиялық жағдайдың нашарлауына алып келуде. Осындай күрделі жағдайда табиғат пен адам арасындағы үйлесімді дамуға бағытталған коэволюция тұжырымдамасы ерекше өзектілікке ие бола бастады.

Төменгі сыныптардағы экологиялық білім кейбір ерекшеліктерге ие. Олардың ішіндегі ең маңыздысы, жалпы алғанда, экологияның өзегін құрайтын өте "кұрғақ" ғылыми білім, ең алдымен, дайын емес топыраққа салынуы керек. Тиімді оқыту білім алушылардың оқуға деген ынтасы жоғары болған кезде ғана пайда болуы мүмкін. Бұл жағдайда бастауыш мектеп жасындағы баланың экологиялық білімді игеруге деген ынтасы өздігінен дамыды деп болжау мүмкін емес. Сондықтан оқу процесінде осындай мотивацияны қалыптастырудың бірнеше жолы бар. Біріншіден, бұл "өзімшілдік мотивация" жолы. Біздің елімізде қолайлы экологиялық жағдайы бар аймақтар аз: елдің көп бөлігінде экологиялық проблемалар бір жылдан астам уақыт болды және жақын арада болады. Бұл жағдайда балалардың денсаулығы көбінесе бірінші соққыны алады. Экологиялық проблемалардан туындаған аурулардың ауырлығы өте кең және іс жүзінде кез-келген ауру баланың қалыпты өмірінің шектелуіне әкеледі және осыған байланысты оған ыңғайсыздық тудырмайды.

Мұғалім балаға экологиялық мәселелерді шешу қажеттілігіне жеке қатысуын көрсетуі керек. Экология сабақтарын өткізу тәжірибесі көрсеткендей, көбінесе алғашқы сабақтар аймақтағы экологиялық жағдайдың баланың денсаулығына қатысуын және онымен байланысты ыңғайсыздықты анықтаудан тиімді басталады. Сонымен қатар, бұл түсініктеме әр балаға жағдайды байқап, алаңдаушылық деңгейінде емес, нақты деңгейде беруге мүмкіндік береді. Бұл жағдайда экологиялық білімді игеруге деген мотивацияны шартты түрде өзімшілдік деп атауға болатын нәрсе арқылы немесе әлеуметтік мәселелерді жеке маңызды мәселелерге дейін азайту арқылы жасауға болады [5, Б.212].

Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық білімді игеруге деген мотивациясын қалыптастырудың екінші жолы-олардың үлкендер арасында беделге ие болуға деген табиғи ұмтылысына жүгіну. Аймақта экологиялық проблемалардың болу фактісі объективті түрде ересектердің табиғатты ұтымды пайдалану, денсаулығына қамқорлық, келесі ұрпақтың болашағы туралы үнемі есте сақтамауы және қаламауы ретінде түсіндірілуі мүмкін. Бұл ойларды күнделікті проблемалар мен ересектердің мінез-құлқының фактілеріне дейін азайтуға болады. Бастауыш мектеп жасындағы бала үшін жеке мінез-құлық пен осы мінез-құлықтың нәтижесінде әлеуметтік маңызы бар проблемалар арасындағы байланысты түсіну өте қол жетімді. Мысалы, бастауыш мектеп жасындағы балалар ас үйдегі нашар жабылатын су шүмегі мен су объектілерінің кебуі, ауаның ластануы және т. б. сияқты экологиялық мәселелер арасындағы байланысты оңай үйренеді. Экологиялық проблемалардың тұрмыстық деңгейдегі мінез-құлық ерекшеліктерімен байланысын түсіну жас оқушыға ересектерге табиғатты ұтымды пайдаланудың әдеттегі ережелерін түсіндіру арқылы өзін-өзі растауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс бүкіл халықтың оқуға деген ынтасын, экологиялық тұрғыдан дұрыс ойлауы мен мінез-құлық қалыптастыруға арналған, өйткені нәтижелер ересектердің дәстүрлі әсер ету әдістерінің көпшілігіне иммунитетін көрсетеді, бұл радио мен теледидардағы арнайы хабарларды, арнайы мақалаларды жариялауды және т. б.

Бастауыш сынып оқушыларының экологияны оқытуға деген ынтасын қалыптастырудың тағы

бір тәсілі-бұл жас үшін табиғи нәрсе, ал мұғалім осы жас кезеңіне тән жетекші қызмет түрімен анықталған мүмкіндіктерге сүйене алады. Бастауыш мектеп жасының ерекшелігі-оны жетекші іс-әрекетке айналған кезеңнен өтпелі кезең ретінде қарастыруға болады. Осыған байланысты, бастауыш мектеп жасындағы балалармен жұмыс істеу кезінде оқытудың ойын әдістері, егер бұл ойындар белгілі бір жастағы дәстүрлі ойын әрекеттерімен жеткілікті түрде үйлесетін болса, жақсы тиімділікке ие болуы мүмкін.

Проблематизация экологияны игеруге ынталандыруды қалыптастырудың тиімді әдісі болып табылады. Бұл әдіс белгілі және кең таралған. Бірақ бастауыш сыныптарда экологияны оқыту проблемаларына қатысты өзіндік ерекшеліктері бар. Мәселені шешу үшін оқушы мәселені өзі тұжырымдап, оның шешімін табуы керек. Мысалы, қарағай конустарын қалай жинауға болады (оқушыларға мұндай конустар көрсетіледі, егер сіз жаңғақтарды сынап көрсеңіз жақсы), олар биік ағаш бұтақтарының ұштарында ілулі болғандықтан қол жетімді емес. Бұл проблема және ұқсас бастауыш сынып оқушылары үшін қол жетімді.

Проблемалық тәсілді қолдану материалды игеру тиімділігінің едәуір артуына әкеледі. Мәселенің әрбір шешімі жағымды эмоциялармен бірге жүреді және бұл балалардың экологиялық білімді игеруге оң мотивация қалыптастыратынын білдіреді. Экологиялық білім маңызды міндеттердің бірін шешуге арналған - жаңа ойлау тәсілімен және мінез - құлық түрімен жеке тұлғаны қалыптастырудың негізін қалау-экологиялық. Осы міндет шеңберінде балалардың қоршаған ортаны қорғауға қатысуға дайын болуы үшін оқушыларды Конституциямен және олардың құқықтарымен таныстыру қажет. Оқушылар тірі организмдер мен Ландшафттардың әртүрлілігі табиғи ресурстарды сақтау үшін тек бүгінгі ұрпақ үшін ғана емес, болашақ үшін де қажет екенін түсінуі керек; қоршаған ортаны қорғау мәселесі халықаралық мәселе болып табылады және табиғатты сақтау үшін жеке адамдар мен жалпы қоғамның жауапты әрекеттері қажет. Экологиялық білім берудің осы әдістерін неғұрлым тиімді іске асыру оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуге пәнаралық тәсілді жүзеге асыру кезінде мүмкін болады.

И.Д.Зверев пен А.Н.Захлебный экологиялық білім беру мәселесімен айналысып, осы мәселені шешудің негізгі жолдарын белгілейтін тұжырымдама жасады:

- а) жаратылыстану және қоғамдық-гуманитарлық білімді интеграциялау;
- б) экологиялық сана мен ойлауды, табиғатты адамгершілік-этикалық қабылдауды қалыптастыру;
- в) мектеп жасына дейінгі жастан бастап оқушылардың қоршаған ортаға және денсаулыққа жауапкершілікпен қарауын үздіксіз тәрбиелеу.

Бастауыш сынып мұғалімдері пәнаралық негізде экологиялық білім беруді жүзеге асыру мәселелері бойынша әдістемелік әдебиеттермен жеткіліксіз жабдықталған. Қолда бар тәжірибе мен әдістемелік ұсынымдар негізінен мұғалімдерді "қоршаған әлем"курсын оқып-үйрену кезінде осы бағытты жүргізуге бағыттайды. Бірақ бастауыш мектеп жасындағы балаларды экологиялық оқыту және тәрбиелеу бойынша міндеттер кешенін тек "қоршаған әлем" сабақтарында немесе "бастауыш сынып оқушыларына арналған Экология" сыныптан тыс сабақтарында рұқсат ету мүмкін емес. Сонымен қатар, оқушылардың білімі мен дағдылары біршама бытыраңқы болады. "Қоршаған әлем" сабақтары оқу сағаттарының торында экологиялық тәрбие бойынша жүйелі түрде жүргізіліп жатқан жұмыс туралы айтуға көп уақыт бермейді. Сондықтан осы мәселеге пәнаралық көзқарасты дамыту туралы мәселе туындайды.

И.Д.Зверев, В.Н.Захлебный, Н.А.Рыков, И.Т.Суравегина, А.Е.Тихонова, Л.А.Ситак және басқа ғалымдардың еңбектерінде пәнаралық байланыстар экологиялық білім беру принципі ретінде қарастырылады [6, Б. 42]. Олардың көшбасшылық рөлі біздің әлемнің негізгі бөліктерінің үштұғырлығына байланысты: "табиғат-қоғам-адам", интегралдық сипаттағы элементтер, әлемнің материалдық кеңістігі, табиғаттың тұтастығы, адамның табиғатты пайдалану және табиғатты қорғау қызметін анықтайтын жаратылыстану және әлеуметтік заңдылықтар. Экологиялық білім берудегі пәнаралық тәсіл (немесе пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру) әртүрлі оқу пәндерін қамтитын экологиялық білімнің барлық деңгейлерінде қоғамның табиғатпен оңтайлы өзара әрекеттесуінің тәсілдері, принциптері мен заңдарын ашудың мазмұны мен әдістерін өзара біріктіруді қамтиды. Аталған әдістердің әрқайсысы тиісті ғылымдармен байланысты: жаратылыстану — Биология, физикалық география, сонымен қатар геология, Топырақтану, астрономия, физика, химия, климатология; Әлеуметтік — тарих, экономикалық және әлеуметтік география. Бұл байланыстар осы Әдістемеді де орын алады. Олар екі бағытта — мазмұн желісі бойынша және әдістер желісі бойынша көрінеді. "Қоршаған әлемнің" мазмұны аталған ғылымдардың әрқайсысының білім элементтерін қамтиды. Бұл ғылымдармен байланыс зерттеу әдістерінде де көрінеді. Егер биологиялық ғылымдарда бақылау мен эксперимент негізгі әдістер болса, онда "қоршаған әлемде" бұл әдістер (әдістер) биологиялық объектілерді зерттеуде қолданылады. Ғылыми географияның картографиялық әдісі

мектеп географиясына көшті, ол белгілі бір географиялық мәселелерді (бағдарлау мәселелері, табиғи аймақтар және т.б.) зерттеуде "қоршаған әлемде" қолданылады. Болашақ мұғалімдер қоршаған әлеммен танысу әдістемесін оқымас бұрын географияны (жалпы жер зерттеу), биологиялық пәндерді (ботаника, зоология, адам физиологиясы) зерттейтіні кездейсоқ емес.

"Қоршаған әлемді" және экологиялық білім беруді зерттеу әдістемесі жас физиологиясымен және мектеп гигиенасымен байланысты. Бұл байланыс екі жақты. Бұл ғылымның білім элементтері дәстүрлі түрде бастапқы табиғаттану мазмұнына ("адам ағзасы" тақырыбы), ал қазір "қоршаған әлемнің" басқа курстарына енгізілді. Бұл жағдайда әдіс мектеп курсына ғылыми білімді таңдау, оларды зерттеудің ең ұтымды әдістерін шешеді. Екінші жағынан, жас физиологиясын білу бастауыш сынып оқушыларының табиғатты зерттеудің оңтайлы жағдайларын анықтау үшін қажет (мысалы, мектептегі табиғатқа экскурсиялар кезінде рұқсат етілген физикалық жүктемелер туралы мәселелерді шешу, табиғатты қорғау жұмыстарын жүргізу).

Жақында экология биологиядан асып, жаратылыстану және әлеуметтік ғылымдар элементтерін қамтитын жан-жақты ғылымға айналды. Қазіргі уақытта ғалымдар экологиялық білімнің жүзден астам саласын бөліп көрсетеді, кейбіреулерінің элементтері қазіргі мектеп пәндеріне де енген.

"Қоршаған әлем" және экологиялық білім адамның қоршаған ортамен қарым-қатынасын зерттейтін адам экологиясы, сондай-ақ қазіргі уақытта дамып келе жатқан психологиялық экология және педагогикалық экология, экологиялық факторлардың адам психикасына әсерін, адамның қоршаған ортамен қарым-қатынасын педагогикалық оңтайландыру мүмкіндіктерін қарастырады [3, Б. 54].

Отандық педагогикада 19-20 ғасырдың басында бастауыш мектеп жасындағы балаларды табиғи ортамен таныстыру бойынша интеграцияланған курс құру идеясы ұсынылды.

Қазіргі уақытта біздің елде және шетелде мектеп оқушыларына экологиялық білім беруге бағытталған интеграцияланған курстар құру әрекеттері бар. Сонымен, бастауыш мектептің заманауи оқу жоспарларына оқушылардың табиғат пен қоғам туралы білімдерін одан әрі дамыту үшін базаны құрайтын "қоршаған әлем" пәні енгізілген. Бұл интеграция идеясы қазіргі кезеңде мектеп оқушыларының өмір сүру ортасына жауапкершілікпен қарауын қалыптастырудың маңызды құралы ретінде танылғанын көрсетеді.

Бастауыш сыныптарда пәнаралық деңгейде экологиялық білім беру міндеттерін шешу үшін:

- адамның өмірі, еңбегі мен демалысы ортасы ретінде табиғи және әлеуметтік орта туралы тұтас идеяны қалыптастыру;
- қоршаған шындықтың фактілері мен құбылыстарын талдау кезінде сезімдер мен танымдық қызығушылық пен себептік түсіндіру қабілеті арқылы қоршаған әлемді қабылдау қабілетін дамыту;
- бастауыш сынып оқушыларына қоршаған әлемді тану әдістерін үйрету;
- адам өмірінің ортасына эстетикалық және адамгершілік қатынасты тәрбиелеу.

Осы талаптардың орындалуына экологиялық білім берудің жалпы жүйесіндегі әрбір пәннің функцияларын барынша үйлестіру, пәнаралық байланыстарды бөліп көрсету және пәнаралық тәсілдерді қамтамасыз ету ықпал етеді. Экологиялық білім берудегі пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру белгілі бір оқу пәнінің мазмұнына кіретін жетекші экологиялық идеялар мен ұғымдарды дамыту логикасын өзара үйлестіруді, содан кейін экологиялық мәселелерді тереңдетуді және жалпылауды қамтиды. Сонымен қатар, қоғамның табиғатпен оңтайлы өзара әрекеттесуінің экологиялық тұжырымдамалары мен заңдарын ашу әдістерін келісу қажет.

Экологиялық білім беру міндеттерін ескере отырып, А. Н. Захлебный, И. Т. Суравегина және басқа мамандар пәнаралық байланыстардың функцияларын анықтайды, олардың пікірінше, пәнаралық үйлестіру және тиісті білім мен дағдыларды кезең-кезеңімен интеграциялау арқылы мектеп пәндері жүйесіндегі табиғатты қорғау мазмұнының бүкіл құрылымының тұтастығын анықтайды [7]. Пәнаралық байланыстар біртұтас тәрбиелік нәтижеге қол жеткізуге жағдай жасайды-қоршаған ортаны қорғау, күту және жақсарту бойынша белсенді әрекет етуге дайындық пен қабілет сияқты жеке қасиеттерді қалыптастыру. Мұның бәрі оқу уақытының минималды шығындарымен оқу мазмұнының сыйымдылығын арттыруға, экологиялық және табиғатты қорғау сипатындағы нақты білімді байытуға, қоршаған ортаны қорғау проблемаларының туындауын себептік түсіндіру, оларды шешудің жолдары мен тәсілдерін іздеу дағдыларын дамытуға көмектеседі, қайталануды жоюға ықпал етеді, балалардағы экологиялық мәдениетті тәрбиелеуде бірыңғай нәтижеге қол жеткізуді анықтайды. Экологиялық мәдениетті қалыптастырудың мақсаты-адамның экологиялық санасын білім, сезім, ойлау және ерік жиынтығы ретінде дамыту; олардың экологиялық мәдениетін, белсенді табиғатты қорғау қызметіне дайындығын қалыптастыру. Бұл процестердің нәтижесі-адамдардың қоғам мен табиғаттың, адам мен қоршаған ортаның үйлесімді өзара әрекеттесуі, оның жай-күйі үшін

жауапкершілік идеясын жүзеге асыруы, нәтижесінде табиғатқа ғылыми негізделген әсер ету [6, Б.72].

Қорыта келе, мектептегі экологиялық оқытудағы пәнаралық байланыстар бүгінде ғылым мен қоғам өмірінде болып жатқан интеграциялық процестердің нақты көрінісі болып табылады. Пәнаралық байланыстар бастауыш сынып оқушыларына экологиялық білім беру мен экологиялық білім берудің кешенді тәсілінің маңызды шарты мен нәтижесі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бабанова Т. А. Эколого-краеведческая работа с младшими школьниками // М.: Просвещение, 1993. — С. 79.
2. Воробьева А. Н. Экологическое образование младших школьников. // — НШ., 1998. № 6. — С. 154.
3. Глазачев С. Н. Сохраним ценности экологической культуры // НШ. — 1998. №6. С.54.
4. Каропа Г. Н. Теоретические основы экологического образования школьников // — Мн.: НМО, 1999. — С. 86.
5. Развитие системы образования — обеспечение будущего / Германова Г. Н., Горшенина М. В., Ескиндинова М.Ж., Зубарева В.А., Карасюк В.В., Коновалова Н.Г., Красильникова Е.В., Макеева И.А., Романенко Е.С., Стовец В.Г., Уткина А.Н., Шаркун Ю.Ф., Шаркун Ю.Ф., Шевченко С.В. Одесса, 2013. Том 1, Книга 3
6. Ситак Л.А. Формирование экологической культуры студентов во внеклассной работе/ монография / Л.А.Ситак; М- во образования и науки РФ, ГОУ ВПО "Пятигорский гос. лингвистический ун-т". Пятигорск, 2011
7. Ситак Л.А. Формирование экологической культуры студентов педагогического колледжа во внеклассной работе/Ситак Л. А./диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук / Москва, 2004.

ӘОЖ 37:373.3

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЗАМАНАУИ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Қуанғали Д.Қ., Ишанов П.З.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі уақытта, «білімге апаратын бақытты жол» оқытуда заманауи инновациялық технологияларды қолданбай-ақ мүмкін емес. Қазіргі уақытта адам қызметінің барлық салаларына қазіргі заманғы инновациялық тәсілдерді енгізу мәселесіне көбірек көңіл бөлінуде. Білім беру саласы да ерекшеленген жоқ, сондықтан инновациялық педагогикалық қызмет кез келген оқу орнының білім беру қызметінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады [1].

Өз жұмысымда мен бастауыш мектептегі математика сабақтарында заманауи инновациялық технологияларды қолдану туралы айтқым келеді.

«Инновация» латын тілінен аударғанда «жаңару, жаңалық немесе өзгеріс» дегенді білдіреді. Бірақ, П.С.Лернердің айтуынша, инновация - «бұл жаңалық емес, жүйенің жаңашылдығын қамтамасыз ететін жүйе құраушы элементтерді енгізе отырып, түбегейлі жаңа қасиеттерге қол жеткізу».

Білім берудегі инновация - өзекті проблемалық жағдайды шешуге арналған жаңалық (оқу процесін оңтайландыруды қамтамасыз ету, білім сапасын арттыру немесе материалды игерудің қолайлы жағдайларын ұйымдастыру мақсатында), білім беру мазмұнындағы, оқыту әдістеріндегі, оқыту сапасын бақылау нысандарындағы бір немесе бірнеше тармақтағы елеулі өзгерістер.

Мен үшін, әрбір мұғалім сияқты, мынадай сұрақтар туындайды: әрбір математика сабағын қалай қуанышты және қызықты етуге болады? Оқушылардың қызметін қалай жандандыруға болады? Балаларға білімнің белгілі бір сомасын беріп қана қоймай, оларға ашылудың қуанышын сезінуге, көбірек білудің қажеттілігін тәрбиелеуге қалай мүмкіндік береді? Ал ол үшін, менің ойымша, екі шарт қажет: мұғалім тарапынан іске шығармашылық көзқарас және оқушылардың пәнге қызығушылығы. Бұл үшін маған оқушыларды бақылаудың және өзін-өзі бақылаудың түрлі түрлері, карточкалар бойынша тығыз бақылау көмектеседі; «Қате іздері бойынша» математикалық диктанттары; нұсқалық тапсырмалар; сигнал карточкаларын пайдалана отырып жұмыс істеу, компьютерлік тестілеу.

Балалардың бір нәрсені орындаудан тез шаршайтатыны, олардың жұмысы тиімсіз болып, даму үдерісі баяулайтыны белгілі. Материал баланың өз өмірінің құбылыстарын өз бетінше түсіне білуін, өнімді ойлай білуін дамыту үшін мен өз тәжірибемде проблемалық оқытуды қолданамын. Оның мәні - оқушылардың алдына проблема қойылып, олармен бірге ол қарастырылады. Бірлескен күш-жігер нәтижесінде оны шешу тәсілдері белгіленеді, мұғалімнің ең аз көмегі арқылы оқушылар өз бетінше іске асыратын іс-қимылдар жоспары белгіленеді [2].

Мысалы, 2-сыныпта математика сабағында «Метр» тақырыбында оқушыларға «Ұзындықтың қандай өлшем бірліктерін білесіз?» (см, дм). Содан кейін тапсырма беру: Сынып бөлмесінің периметрін таныс өлшем бірліктерін пайдалана отырып табу. Балаларға қиындық туады, себебі таныс ұзындық бірліктерінің көмегімен бұл ыңғайсыз және ұзақ уақыт алады, іс жүзінде мүмкін емес. Балалардан сұрағым келеді: осы өлшем бірліктерін пайдалана отырып, бұл міндетті шешуге бола ма? Проблемалық жағдайды шеше отырып, балалар ұзындығы ең үлкен өлшем бірлігі - метрмен танысу керек деген қорытындыға келді.

Көптеген проблемалық тапсырмалар ойға «түрткі» беріп, оқушыларды жаңалықтарға ілгерілетеді.

Бұл туралы швейцариялық педагог Песталоцци нақты айтты: «Менің оқушыларым жаңаны менден емес, өздері ашады. Менің басты міндетім - олардың өз идеяларын ашуына көмектесу» [3]. Мен өзімнің тәжірибемде дәл осындай проблемалық оқыту қағидасын жиі қолданамын.

Кіші мектеп оқушыларын топтық жұмыс қызықтырады, оны пайдалану инновациялық оқыту ерекшеліктерін қамтиды: іздестіру қызметі нәтижесінде өз бетінше білім алу, оқу материалын түсіну тереңдігі, оқушылардың танымдық белсенділігі мен шығармашылық дербестігі артады; өзін-өзі сынаушылық артады, өз мүмкіндіктерін нақты бағалайды, өздерін жақсы бақылайды; оқушылар қоғамда өмір сүруге қажетті дағдыларды: ашықтықты, тактты, басқа адамдардың ұстанымын ескере отырып, өз мінез-құлқын құра білуді меңгереді.

Топтық жұмыс қағидатын пайдалану кезінде мынадай ережелерді ұстану қажет:

1. Кез келген серіктеспен топта жұмыс істеу.
2. Белсенді жұмыс істеу, алынған тапсырмаға шынайы қарау.
3. Серіктестермен сыпайы және ізгі ниетпен қарым-қатынас жасау.
4. Өзіңнің жетістіктерің үшін ғана емес, командаластардың және бүкіл сыныптың жетістіктері үшін жауапкершілік сезімін сезіну.

Жоғарыда аталған оқыту әдістерімен қатар, мен өз практикада оқытуда зерттеу әдісін қолданамын.

Мысалы: 2-сыныпта бірқатар сандарды зерттеу кезінде - 6, 9, 12, 15,....., балаларға бірқатар сандардың заңдылығын анықтау және оны жалғастыру қажет.

Осындай тапсырманы орындай отырып, балалар бірқатар сандар (+ 3) ереже бойынша құрылған деген қорытындыға келді және осы қатарды жалғастырған кезде заңдылықты бұзбау үшін осы ережені сақтау қажет.

Жобалау қызметі бастауыш мектептен бастап дәстүрлі жүйені алмастырмай, оны кеңейтіп, толықтыра отырып тиімді пайдаланылады. Әрбір жаңа жобаны орындау кезінде бірнеше қызықты, пайдалы және нақты өмірмен байланысты міндеттер шешіледі. Баладан өз күш-жігерін басқалардың күш-жігерімен үйлестіре білу талап етіледі. Табысқа жету үшін оған қажетті білім алуға және олардың көмегімен нақты жұмыс істеуге тура келеді. Оны орындау үшін проблемалардың тұтас кешенін шешуге мүмкіндік беретін түрлі білім қажет болатын жоба мінсіз болып саналады. Жобалау оқушыны қызмет субъектісінің белсенді позициясына қояды, өйткені ол идеяларды өзі шығарады, қызметке бастамашылық жасайды, өзінің шығармашылық ойларын іске асырады. Математика мұғалімдерінің жұмыс тәжірибесі балалардың осындай жұмысқа үлкен қызығушылықпен қатысатынын көрсетті. Жобалық қызметке қатысу оқушылар мен ата-аналардың бірлескен қызметін ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Мысалы, «Айналамыздағы сандар» жобасы. Жобалау жұмыстарын орындау кезінде балалар біздің өмірімізде сандардың пайда болуы кездейсоқ емес екенін анықтайды. Сандарды пайдаланбай сөйлесуді елестету мүмкін емес. Сандардың тарихы қызықты және құпия. Сандар туралы тамаша ғылымсыз - математика - бүгінгі күні өткені де, болашағы да елеулі. Ал шешілмеген нәрсе қанша! Сондай-ақ, «Көбейту кестесі», «Ұзындықтың ежелгі өлшемдері», «Ежелгі халықтар құнының бірліктері», «Нөлдік өмір - сандар мен сандар» сияқты басқа да көптеген қызықты жобалар бар [4]. Жобалау кезінде балалар бес кезеңді ескереді.

Жоба - бұл бес «кезең»:

- Проблема;

- Жобалау (проект);
- Ақпаратты іздеу;
- Өнім;
- Презентация.

Сабақтарда ойын технологияларын пайдалану оқытуда эмоциялық және ұтымды бірлікке қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Мысалы, сабаққа ойын сәттерін қосу оқу процесін қызықтырады, оқушылардың көңіл-күйін көтереді, оқудағы қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Көптеген ойындарға жарыс элементін енгізу керек, бұл балалардың оқу процесіндегі белсенділігін арттырады. Осы мақсатта «Математикалық эстафета» ойынын өткіземін (бір мысалды екіншісіне түрлендіруді үйрету кезінде), бұл ретте қосындылар мен қосындылар арасындағы байланыс туралы, қосындыларды ауыстыру туралы ережелерді қайталаймын.

Ойын элементтерін сабақтың түрлі кезеңдерінде қолданамын. Мысалы, сабақтың басында «Сабақтың тақырыбын болжау» ойын сәтін қосамын, зерделенген материалды бекіту кезінде - «Қате табу», сөздерді кодпен ажырату - «Ғажайыптар алаңы» [5].

Көбейту кестесін бекіту кезінде және балалармен ауызша есеп жүргізу кезінде «Айтпаймын» ойын өткіземін. Оқушылар менің нұсқауым бойынша, мысалы, 28-ден 60-қа дейін санайды, ал 6-ға бөлінетін сандардың орнына олар «Айтпаймын» деген сөздерді айтады. Бұл сандарды тақтаға жазамын. Жазба пайда болады: 30, 36, 42, 48, 54, 60. Содан кейін оқушылар әрбір жазылған санмен мысалдар келтіреді: 30:6 және т.б.

Дұрыс ұйымдастырылған ойын процесінде балалар тез қарқынмен көптеген жаттығу жаттығуларын байқамай орындайды, бұл есептеу дағдысын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Сонымен қатар балалармен викториналар, қызықты математика сағаттарын өткіземін. Бұл оқушылардың ой-өрісін кеңейтуге, олардың танымдық қызметін дамытуға, практикалық қызметте қажетті белгілі бір іскерлік пен дағдыларды қалыптастыруға, жалпы оқу іскерлігі мен дағдыларын дамытуға бағытталған.

Білімді тексеру кезінде оқыту практикасында кеңінен таралған тест негізіндегі тапсырмаларды пайдаланамын. Бүгінде тестілердің әртүрлі нұсқалары бар. Мен мұғалімнің өзі жасаған тесттер әрбір оқушының ерекшеліктерін ескере отырып, білім сапасын анағұрлым тиімді анықтауға, тапсырмаларды дараландыруға мүмкіндік береді деп санаймын. Тест тапсырмаларын сабақтың міндеттерін, оқытылатын материалдың ерекшеліктерін, танымдық мүмкіндіктерін, оқушылардың дайындық деңгейін ескере отырып құрастырамын. Сондықтан мен әрбір топ үшін оқушылардың шеберлігі мен дағдыларын қалыптастыруға және білімді бекітуге бағытталған тесттер жасадым. Тест нәтижелерді тексеру кезінде субъективті факторды қамтамасыз етеді, сондай-ақ балалардың логикалық ойлауы мен мұқияттылығын дамытады. Тест тапсырмалары күрделілік деңгейі және жауаптар нұсқаларының нысаны бойынша ерекшеленеді.

Математика сабақтарында АКТ қолданғанда оқушылар тақырыпқа үлкен қызығушылық танытатыны байқалды.

Қазіргі заманғы компьютерлік технологиялар білім беру процесін дамыту үшін орасан зор мүмкіндіктер береді. «Балалар табиғаты көрнекілікті талап етеді», - деді К.Д.Ушинский [6]. Оқушылардың мәліметтерінше, адам естігендерінің 20%-ын және көргендерінің 30%-ын және бір мезгілде көргендерінің 50%-ын есте сақтайды. Ал осындай технологияларды қолданатын сабақтар жоғары эмоционалдық шиеленісті ішінара бәсеңдетуге және оқу процесін жандандыруға мүмкіндік береді.

Компьютер оқу мотивациясын күшейтуге көмектеседі. Оқушылар жеке жұмыс істейді, сынамаалар мен қателердің көмегімен дұрыс жауапқа келеді. Ақырында сыныпта тапсырманы орындай алмайтын, пассивті болып, мұғалімнің оған қашан назар аударатынын күтетін бала жоқ. Осылайша, жарқын бейнелердің көмегімен ақпаратты қабылдау және есте сақтау процесін жеңілдету - бұл кез келген заманауи тұсаукесердің негізі.

Жоғарыда баяндалғаннан мынадай қорытынды шығарылады: бастауыш сынып мұғалімдерінің мектепте компьютерлік техниканы қолдануы мектептегі оқытуды анағұрлым тиімді етуге көмектеседі.

Білім беру процесінде қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар мен олардың элементтерін пайдалану бойынша жүйелі жұмыс топтардағы математика бойынша үлгерімнің артуына, оқушылардың пәндік апталарға белсенді қатысуына, пән бойынша олимпиадаларға, ғылыми-практикалық конференцияларға қатысуына, әлсіз оқушылардың алаңдаушылық шегінің төмендеуіне алып келеді [7]. Сабақта компьютерлік тестілер мен диагностикалық кешендерді пайдалану мұғалімге

қысқа уақыт ішінде барлық оқушылардан оқытылатын материалды меңгеру деңгейінің объективті бейнесін алуға және оны уақтылы түзетуге мүмкіндік береді.

Компьютерді бастауыш мектептің білім беру ортасының элементі ретінде қолдану оқушылардың танымдық қабілеттерін (назар аудару, қиялдау, есте сақтау, логикалық ойлау) дамытады, әлемді қабылдауды жақсартады, дербестікті тәрбиелейді, оқу материалын меңгеруге диагностика жүргізуге мүмкіндік береді.

Бастауыш мектепте компьютерлік оқыту құралдарын қолдану сабақта шығармашылық жағымды-эмоциялық атмосфера жасауға мүмкіндік береді. Жаңалық әсері бар оқыту бағдарламаларында әдемі және жарқын графиканы, ертегі қабықшасын пайдалану (бір оқу мақсатымен ойнауға арналған түрлі ертегі қабықшалары баланың ұдайы қызығушылығын сақтауға мүмкіндік береді), бастауыш сынып оқушыларының компьютерлік сабақтарды асыға күтуіне әкеледі, бұл оқытудың мотивациясын арттырады [8].

Қазіргі заманғы оқыту технологияларын пайдалану балалар еңбегін ұтымды ете отырып, оқу материалын түсіну және есте сақтау процестерін оңтайландыра отырып, дәстүрлі оқу пәндерін оқытуды айтарлықтай өзгертеді. Егер педагог өз жұмысында инновациялық технологияларды пайдаланса, баланы қуанышпен, мәжбүрлеусіз үйретуге болады. Бүгінгі таңда заманауи инновациялық технологиялар білім берудің жаңа тәсілі болып саналады, ол баланың білім алуы мен дамуының сапалы жаңа мазмұнына сәйкес келеді. Бұл тәсіл балаға қызығушылықпен оқуға, ақпарат көздерін табуға мүмкіндік береді, жаңа білім алу кезінде дербестік пен жауапкершілікті тәрбиелейді, зияткерлік қызмет тәртібін дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Аналупо Н. Н. Дифференцированный подход к учащимся в процессе обучения // Начальная школа, 2013. – № 3.
2. Наренова А.Б. Білім берудегі заманауи инновациялық технологиялар //Научный журнал" Вестник Актюбинского регионального университета имени К. Жубанова". – 2022. – Т. 67. – №. 1.
3. Джиоева Ц.Г. и др. Жаңа ақпараттық технологиялар дәуіріндегі білім беру: мектептегі басқарудың ұйымдастырушылық-педагогикалық негіздері //Уральский научный вестник. – 2021. – Т. 3. – №. 2. – С. 30-33.
4. Захарова Н.И. Внедрение информационных технологий в учебный процесс // Начальная школа, 2008. – №1.
5. Крылов С.И. Использование информационно-коммуникативных технологий в обучении математике// Математика в школе, 2012. – № 8.
6. Молоков Ю. Г. Информационные технологии в традиционной начальной школе // Начальное образование. 2002. – № 2.
7. Абижанова К.С., Зейнелгабиденнова А.Н. білім берудегі заманауи педагогикалық технологиялар //Қайнар орта мектебіне 100 жыл: ауыл мектебінің өзекті мәселелері мен даму келешегі. – 2022. – С. 144.
8. Селевко Г.К. Проблемное обучение // Школьные технологи, 2006. – №2.

ӘОЖ 373.2

МЕКТЕПАЛДЫ ТОП БАЛАЛАРЫН ГЕЙМИФИКАЦИЯ АРҚЫЛЫ ТАНЫМДЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Құдайбергенова С.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпымазмұндық құндылықтар, ғылыми-практикалық құндылықтар негізінде жеке тұлғаны қалыптастыру, дамыту және кәсіби даярлауға бағытталған білім беру үшін қажетті жағдайлар жасау жетістіктері» негізге алынған [1]. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында мектепке дейінгі ұйымдарда білім беру мазмұнын жаңарту, инновациялық әдістерді енгізу және балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту қажеттілігі атап өтіліп, мектепке дейінгі ұйымдардағы білім беру процесі балалардың танымдық дағдыларын қалыптастыруға ерекше назар аударуда. Жаңартылған оқу

бағдарламалары мен әдістемелік ұсынымдар баланың қоршаған ортаны танып-білу қабілетін арттыруды, бақылау мен зерттеу әрекеттерін жүйелі түрде ұйымдастыруды көздейді. Мектепке дейінгі ұйымдар оқушылардың жеке ерекшеліктері мен әлеуетті мүмкіндіктеріне сәйкес оқыту әдістемелері мен технологияларын, білім беру процесін ұйымдастырудың инновациялық нысандарын, әдістерін, тәсілдерін пайдаланады. Баланың даралығы мен субъективтілігін қолдауға, өмірлік қажетті физикалық, әлеуметтік, эмоционалдық, коммуникативтік, танымдық дағдыларын дамытуға бағытталған кедергісіз даму ортасы, трансформацияланатын ойын және тақырыптық аймақтар құрылады [2].

Жаһандық білім беру кеңістігінде мектепке дейінгі балалардың танымдық дағдыларын дамыту – басты міндеттердің бірі болып саналады. Танымдық дағды баланың айналасындағылармен еркін қарым-қатынас жасауына, әлеуметтік бейімделуіне, танымдық белсенділігінің артуына тікелей ықпал етеді. Мектепке дейінгі мектеп алды топ балалары өз ойын толық жеткізуге, диалог жүргізуге, сұрақ қойып, жауап беруге, серіктесінің пікірін ескеруге талпынады. Осы кезеңде берілетін білім, білік дағдылар балалардың танымдық дағдыларын дамытудың іргетасы ретінде маңызды рөл атқарады.

Аталған құжаттарда танымдық дағды бағыттарының бірі ретінде балалардың сөздік қорын молайту, байланыстырып сөйлеуге дағдыландыру, диалог пен монолог құрылымын меңгерту, өз ойын анық әрі еркін жеткізуге мүмкіндік жасау міндеттері қойылады. Бұл танымдық дағдыларды дамытуда оқу-тәрбие үдерісінде мақсатты геймификация стратегиясын қолдануға негіз бола алады. Себебі геймификация құралдары арқылы мектеп алды топ балаларында игерілетін білім, білік дағдылар өте жеңіл қабылдауға, ойын толық жеткізуге мүмкіндік береді.

Зерттеу тақырыбы аясында жүргізілген экспериментке Алматы қаласындағы мектепке дейінгі ұйымның мектеп алды топта тәрбиеленіп жатқан 50 бала қатысты. Зерттеудің мақсаты – арнайы ұйымдастырылған геймификация ойын әрекеттерінің балалардың танымдық дағдыларына ықпалын анықтау.

Зерттеу аралас әдіснамаға негізделді: теориялық және практикалық деңгейдегі әдістер қатар қолданылды. Теориялық кезеңде таным, танымдық дағды мен геймификация құралдарының байланысына қатысты әдебиеттерге шолу жасалып, балалардың танымдық дағдыларын жетілдірудегі заманауи тәсілдер жүйеленді.

Эмпирикалық зерттеу барысында мына әдістер қолданылды:

Педагогикалық бақылау - Диагностикалық әдістемелер: Немовтың суретте қандай зат жасырынған диагностикасы, М.Б.Шумаковтың сұрақ әдістемелері қолданылды. Салыстырмалы талдау – эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелерін салыстыру

Сандық өңдеу – нәтижелер пайыздық көрсеткіштермен сипатталып, диаграмма түрінде ұсынылды.

Зерттеу тақырыбымен тығыз байланысты маңызды ұғымдардың бірі – таным. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде таным ұғымына бірнеше анықтамалар берілген болатын.

Таным (ағылш. *cognition*) — нәтижесі әлем туралы жаңа білім болып табылатын, субъект ойлауындағы шындықтың елесі мен жаңғыруы.

Таным мәселесі – педагогикалық зерттеудің терең негізі екенін атап, оның зерттелуіне маңызды үлес қосқандар: М.Н.Скаткин [4], Г.А.Урунтаева [5], Д.С.Годовикаова [6], И.Л.Лернер [7] және т.б. Маңызды әлеуметті күшіне байланысты бұл қазіргі диалектикада, білім беру тәжірибесі мен тәрбиеде негізгі болып саналып отыр.

Қазақ зиялылары мен Абай Құнанбайұлының [8] таным мен білімге қатысты айтқан ойлары терең философиялық мәнге ие. Абай «Білімдіден шыққан сөз, талаптыға болар үлгі» деп, білім мен ғылымның қоғамдағы маңыздылығын атап өтті, сонымен қатар, адамның өз білімін дамыту арқылы үлгі бола алатынын түсіндірді.

Шәкәрім Құдайбердіұлы [9] болса, танымның адамның рухани дамуына тигізетін әсерін айта келе, «Таным – ақылдың азығы, жүректің жарқылы» деген сөзінде адамның ішкі дүниесін танудың маңызды екенін және бұл процесс арқылы адамның жан-жақты дамитынын көрсеткен.

Ахмет Байтұрсынұлы [10] білімнің адамзат өміріндегі орнын жоғары бағалаған. Ол «Білімді болу – адам баласының қолынан келетін ең ұлы іс» деп, қазақ халқының рухани дамуы мен танымның адам өміріндегі орнына үлкен әсерін атап өтеді.

Балалардың танымдық дағдыларын қалыптастыруда олардың жас ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі де маңызды мәселе ретінде қарастырылған. Әдістер ретінде ойын, эксперименттік іс-әрекет, жобалық әдіс сынды тәсілдер ұсынылған. Сонымен қатар, отбасылық тәрбиенің бала дамуына ықпалы зор екендігі, баланың алғашқы әлеуметтік ортасы ретінде отбасының рөлі ерекше екендігі көрсетілген.

Танымдық дағдыны психологиялық-педагогикалық құбылыс ретінде анықтау мектеп алды топтағы (5 жастағы) балалардың тұлғалық сапасының ерекшеліктерін талдауға, сондай-ақ тәрбиелеу мен оқыту үдерісін ұйымдастырудың тиімді жағдайлары мен құралдарын қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл кезеңде баланың меңгерген білімінің сапасы мен беріктігі тек педагогикалық ықпал ету нәтижесіне ғана емес, сонымен қатар баланың өзінің танымдық іс-әрекетке белсенді қатысуына тәуелді болады.

Танымдық дағды баланың психологиялық және денелік дамуының әрі алғы шарты, әрі нәтижесі болып табылады. Балаларды ерте жастан дамыту мәселесінің арнайы зерттеу объектісі тұрғысынан басым зерттелуі XX- ғасырдың 80-ші жылдарынан бастап қорқынды түрде зерттеле бастады. Н.М.Аксарина баланың дамуын зерттей отырып, физиологиялық және психологиялық тұрғыдан ерекше маңызды екенін атап өтеді. Мектепке дейінгі жаста баланың миы мен жүйке жүйесі қарқынды дамып, ойлау, қабылдау, сөйлеу қабілеттері жетіле бастайды. Мысалы, 1 жасында бала заттарды танып, қолына ойыншық ұстауға үйренсе, 2-3 жасында оның сөздік қоры кеңейіп, алғашқы күрделі сөйлемдер құра бастайды, ал ересек топ жастағы баланың абстрактылы ойлау қабілеті арта бастайды. Олар заттардың қасиеттерін (түсі, формасы, өлшемі) салыстырып, топтай алады. Логикалық ойлауы дамып, қарапайым есептерді шешуге, тапсырмаларды орындауға қызығушылық танытады. Осы тұрғыдан алғанда балалардың жоғары психикалық үдерістері — қабылдау, зейін және ойлау ерекшеліктері маңызды рөл атқарады. Барлық танымдық психикалық үдерістердің ішінде ойлау жетекші үдеріс ретінде ерекшеленеді және баланың қоршаған ортаны танып-білуіне, жаңа білімдерді меңгеруіне тікелей ықпал етеді.

Барлық танымдың қасиеттерімен қатар бір-бірімен сипатын анықтай отырып, олармен бірге және тығыз байланыста болуып бірізділікте жүреді. Демек оқыту үрдісінде ынталандыру - бұл ең алдымен баланың танымын қалыптастыру болып табылады.

Таным адам өмірінде аса қымбат орын алады. Таным арқылы ғана заттардың, көріністердің араларындағы байламды белгілеп, оларда бар себептерді табады, келешекте оларға не болатынын ойлап шығарады. Келешекті болжай алады. Сондықтан тәрбиеші баланың дұрыс ойлап,ойлау арқылы танымына көп күш жұмсауы керек. Өйткені танымы дамыған бала тәрбиесі ұрпақтан ұрпаққа табиғи түрде беріледі, оның үстіне тәжірибе арқылы да қалыптасады.

Танымдық дағдылардың мәнін ғылыми тұрғыдан екі бағытта қарастыруға болады. Бірінші бағыт – танымдық дағдыны іс-әрекеттің ерекше түрі ретінде сипаттайды. Мұнда танымдық дағды – әрекетті бастау, дамыту және өзгертуге бағытталған, сонымен бірге оның мазмұнын тереңдететін динамикалық жүйе ретінде қарастырылады. Ғылыми әдебиеттерде танымдық дағды мен әрекеттің байланысы үш түрлі қатынаста көрсетіледі: біріншіден, ол әрекетті жүзеге асыру мүмкіндігін сипаттайды; екіншіден, әрекет барысындағы динамиканы бейнелейді; үшіншіден, үздіксіз және дамып отыратын белсенділіктің жоғары деңгейі ретінде анықталады.

Екінші бағыт – танымдық дағдыны тұлғалық сапа ретінде талдайды. Бұл тәсілде «Мен» тұжырымдамасы, жеке тұлғаның қарым-қатынас жүйесі мен мағыналық құрылымдары қарастырылады. Мұндай көзқарас баланың мінез-құлқын реттеуші ішкі тетіктер мен оның танымдық белсенділігі арасындағы байланысты ашуға мүмкіндік береді. Осыған сәйкес, баланың дербестік құрылымына негізделген белсенділіктің екі түрі айқындалады: әрекетке бағытталған және зерттеуге бағытталған белсенділік.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде балалардың танымдық дағдыларын түйсінуден басталады, қабылдау,ойлау,сөйлеуді дамытуға құрал ретінде геймификация маңызды орын алады. "Геймификация" термині (ағылш. "ойын" — "ойын") ойын автоматтарының элементтерін әртүрлі нұсқаларда, соның ішінде білім беруде қолдануды қамтиды. Бұл тәсіл оқушыларды оқу процесіне тартуға, олардың ынтасын арттыруға бағытталған.Бұл ойын элементтерін оқу сияқты ойын емес әрекеттерге енгізу. Бұл тәсіл мотивация мен оқу процесіне қосылуды арттыруға мүмкіндік береді.

Геймификация принциптері

-Мотивация принципі. Аудиторияны өзара әрекеттесуге ынталандыру керек, өйткені біз ойындарды тек осылай емес, нәтиже үшін жақсы көреміз.

-Күтпеген ынталандыру принципі. Егер сіз аудиторияға материалдық сыйлықтар беруге дайын болмасаңыз, эмоционалды сыйлыққа жүгініңіз

-Мәртебе принципі.

Геймификация оқуды қызықты етеді, белсенділік пен мотивацияны арттырады, жаңа материалды оңай сіңіруге мүмкіндік береді. Технологияның мәні ойын элементтерін қосу болып табылады. Ол бастапқыда балаларға арналған курстарда қолданылған, қазір барлық жастағы адамдарға бейімделген.

Геймификация арқылы оқыту – балалардың когнитивтік белсенділігін арттырып қана қоймай, оларды оқу процесінің басты субъектісіне айналдырады. Бұл тәсіл дәстүрлі білім беру формаларын бұзбай, оны жаңғыртады және икемді етеді. С.И.Никитин геймификацияны болашақ білім беру технологияларының негізі деп қарастырады. Қазіргі білім беру үдерісі заманауи технологиялармен тығыз байланысты. Атап айтқанда, смарт технологиялар негізіндегі геймификация құралдарын қолдану мектепке дейінгі ұйымдарда тиімді педагогикалық стратегия ретінде қарастырылуда. Ж.С.Асанова, Ш.М.Майгельдиева, Ж.Сапарқызы (2025) өз еңбектерінде болашақ педагогтарды смарт ортаның мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға бағыттаудың маңыздылығын атап өтеді. Осы бағытта, мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дағдыларын қалыптастыруда геймификация маңызды рөл атқарады (Асанова, et al, 2025). Смарт технологиялар мен геймификация болашақ педагогтер үшін көшбасшылық қабілеттерді жүйелі түрде дамытуға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде, мектепке дейінгі балалармен жүргізілетін тәрбиелік процестің сапасын арттырады. Заманауи тәрбиеші тек білім беруші ғана емес, баланың даралығын танитын, оған бағыт көрсететін көшбасшы тұлға болуға тиіс. Сондықтан педагогикалық білім беру бағдарламаларына геймификация элементтері мен көшбасшылықты дамыту стратегияларын кіріктіру – уақыт талабы.

Қазіргі қоғамда балалардың ақпаратты қабылдау тәсілі, қызығушылығы мен даму қарқыны айтарлықтай өзгеруде. Әсіресе мектепалды топ жасындағы балалар ойын арқылы әлемді тануға бейім келеді. Осы тұрғыдан алғанда, білім беру үдерісіне геймификация элементтерін енгізу – уақыт талабына сай тиімді тәсіл. Геймификация – оқу процесіне ойын тәсілдері мен механикаларын қолдану арқылы баланың ынтасын, белсенділігін және танымдық қабілетін арттыруды көздейді.

Мектепалды кезең – баланың ойлау, есте сақтау, зейін, қиял, тілдік даму, танымдық қабілеттерінің қалыптасатын кезеңі. Осы кезеңде балалар «неге?», «қалай?», «не үшін?» деген сұрақтарға жауап іздеуге қызығады. Геймификация тәсілдері осы сұранысты қанағаттандырып, оқу мазмұнын қызықты әрі бала түсінетін формада жеткізуге мүмкіндік береді.

Мысалы, әріптерді үйрету барысында қарапайым жаттауға емес, «Әріптер патшалығы» ойыны арқылы бала әр әріптің «кейіпкерге» айналған бейнесін көреді, оны іздейді, сипаттайды. Бұл кезде баланың есте сақтау қабілеті мен назар аудару деңгейі жоғарылайды. Немесе «Сандар еліндегі саяхат» ойыны арқылы бала сандарды санау, салыстыру, топтау әрекеттерін ойынмен бірге меңгереді.

Геймификацияның маңызды артықшылығы — ішкі мотивацияны ояту. Яғни, бала тапсырманы орындау үшін емес, ойыннан ләззат алу үшін әрекет етеді. Бұл – ерікті назар мен еркін танымдық қызығушылықтың негізі. Сонымен қатар, геймификация арқылы балалар:

- логикалық ойлауға,
- жылдам шешім қабылдауға,
- қателерден қорықпауға,
- өз ойын дәлелдеуге үйренеді.

Педагог үшін геймификация – сабақтың құрылымын баланың даму деңгейіне сай қызықты етіп ұйымдастырудың жолы. Дұрыс ұйымдастырылған ойын-сабақтар баланың ынтасын арттырып қана қоймай, оның бойындағы дербестік, топпен жұмыс жасау, тыңдау, сұрақ қою, жауап беру дағдыларын да дамытады. Диагностика нәтижелеріндегі оң динамика – бастапқы және қорытынды кезеңдер арасындағы айырмашылықтың айқын көрінісі. Жоғары деңгейдегі балалар үлесінің үш есеге артуы – театрландырылған әрекеттердің тілдік және әлеуметтік даму үшін қолайлы орта қалыптастыратынын дәлелдейді. Мұндай тәсілдер балалардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауына, диалог жүргізу машығын меңгеруіне, тыңдаушының рөлін түсінуге және эмоционалдық бейімделуіне ықпал етеді.

Сонымен қатар, зерттеу барысында алынған нәтижелер отандық және шетелдік ғалымдардың тұжырымдарын тәжірибе жүзінде растады. Геймификация ойын формалары арқылы балалардың танымдық дағдыларын дамытуға болады.

Қорытындылай келе, мектепалды топтағы балалар үшін геймификация – танымдық дағдыларды дамытудың заманауи, тиімді әрі табиғи тәсілі. Ойын баланың болмысымен біте қайнасқан. Сондықтан білім беруді ойынмен ұштастыра отырып, біз болашаққа сенімді, ойы жүйелі, танымы терең ұрпақ тәрбиелеуге жол ашамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Білім туралы. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі, №319 Заңы.
2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы – Астана: ҚР Оқу-ағарту министрлігі,

2023.

3.Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Әлеуметтану және саясаттану бойынша / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2006. - 569 б.

4.Скаткин, М.Н., Лернер, И.Я. (1970). *Проблемы методики обучения*. Москва: Просвещение.

5.Урунтаева Г.А. Детская психология:уч.для студ. сред.учеб. заведений. - М.: Изд.центр «Академия», 2006.

6.Годовикова Д.С. Соотношение активности детей в общении со взрослыми и в исследовании новых предметов Общение и его влияние на развитие психики младшего школьника. - М.: Просвещение, 1974. - С. 23-46

7.Лернер, И.Я. (1970). *Проблемы методики обучения*. Москва: Просвещение.

8.Құнанбаев А. Қара сөз. Поэмалар. – Алматы: Ел, 1993. - 272 б.

9.Алтынсарин Ы. Таза бұлақ. – Алматы, 1988. – 145 б.

10.Құдайбердіұлы Ш. Шәкәрімтану мәселелері // Сериялық ғылыми жинақ. - Алматы: Паритет, 2007. – Т. 1. - 448 б.

ӘОЖ: 371.31

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІ НЕГІЗІНДЕ ЗИЯТКЕРЛІК DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Магазова К.Б., Адилов Т.Д., Ишанов П.З.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі кезеңде оқыту процесінің басты міндеті оның сапасын арттыру болып қала береді, ол өз кезегінде зияткерлік дағдыларды дамытумен және оларды білім алушылардың автоматтандырылған дағдылары дәрежесіне жеткізумен байланысты мәселелерді шешумен тығыз байланысты.

Зерттелетін тақырып бойынша ғылыми еңбектерде дәстүрлі дидактикалық процесс, әдетте, алынған ақпаратты игеруге және қайта құруға бағытталған және ол қушылардың репродуктивті әрекеттерімен анықталады, ал зияткерлік дағдыларды қалыптастыру және оларды оқушының автоматтандырылған дағдылары жеткізу жеткілікті көңіл бөлінбейді.

Оқудың алғашқы жылдарында, бастауыш сынып оқушыларының болашақ белсенді жұмысының базасы қалыптасқан кезде, бұл мәселені шешуге мұқият назар аудару қажет, өйткені интеллектуалды дағдылардың берік және саналы қалыптасуы және оларды оқытудың бастапқы кезеңінде автоматтандырылған дағдылар дәрежесіне жеткізу юлімді тиімді және сапалы игеруге және оларды орта және жоғары сыныптарда практикалық қолдануға негіз болады.

Бұл бағытта, Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: «Цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект мүмкіндіктерін пайдалану, ең алдымен, әр оқушының, мұғалімнің және ұйымның қажеттіліктерін ескере отырып, сапалы контентті, дербестендірілген оқыту мен бағалауға жағдай жасауға, білім беру процесін жетілдіруге бағытталатын болады. Жасанды интеллект деректерді талдау және болжау негізінде білім беру ұйымдарын тиімді басқару үшін қолданылатын болады» деп жоспарланған [1].

Практик-мұғалімдердің жұмысын бақылау көрсеткендей, интеллектуалдық және ақыл-ой дағдылары қалыптаспаған, оқуды білмейтін, қарапайым оқу операцияларын білмейтін бастауыш сынып оқушысы орта мектеп жағдайында баяу және үлгермеген мектеп оқушыларының санын толықтырады. Тиімді интеллектуалды дамуға ықпал ететін факторларға мыналар жатады: бастауыш сынып оқушыларының қажеттілік - мотивациялық танымдық саласын қалыптастыру; білім алушылардың ғылыми білімге деген танымдық қызығушылығын дамыту; бастауыш сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктерін зерттеу және есепке алу; бастауыш сынып оқушыларының қызығушылығының табиғатын, олардың жаңа білімді игеруге ерекше бейімділігін, сондай-ақ бәріне белсенді қызығушылығын шебер пайдалану белгісіз; белгілі нәрседен белгісізге қарай жылжу процесінде қуаныш күйі; танымдық іс-әрекеттегі өзіндік жетістік сезімі: олар қызықты, оңай, қуанышпен үйренеді [2].

Қазіргі жағдайда мұғалім оқушыларға интеллектуалды іс-әрекеттің қиындықтарымен күресуге үйретеді, бұл олардың интеллектуалды жұмысының мәнін түсінуге ықпал етеді, бұл құбылыстардың, жағдайлардың қайшылықтарын ашуға мүмкіндік беретін интеллектуалды операциялар мен әрекеттерсіз мүмкін емес. Сондықтан оқушының зияткерлік мүмкіндіктерін жандандыру және әр оқушының жеке-маңызды қасиеттері мен шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға ықпал ету үшін

жалпы дидактикалық процесті және жеке сабақтарды құру қажет.

Оқушыларды жаңа, жиі түсініксіз, ерекше жағдайларды түсінуге шақыратын тез өзгеретін өмір жағдайында бастауыш білім берудің жаңартылған мазмұны жағдайында бастауыш мектептің басты міндеттерінің бірі зияткерлік қызметті дамыту болып қала береді. Бастауыш мектепте оқу барысында білім алушылар ақыл-ой операцияларының әдістерін меңгереді, оларды «ойда» қолдана алады және өз тұжырымдарын талдай алады. Сонымен қатар, білім алушыларда интеллектуалды дағдыларды және олармен байланысты автоматтандырылған дағдыларды қалыптастыра отырып, өз бетінше ойлануға, қойылған міндеттерді дұрыс шешудің ерекше тәсілдерін іздеуге байланысты әдеттерді дамыта отырып, мұғалім ойлау әрекеттері мен операцияларын белсендіреді. Бұл қасиеттер оқушыға оқу іс-әрекетінде жетістікке жету үшін қажет болады.

Ал дидактикалық процестегі интеллектуалды даму құзыреттілік пен педагогикалық шеберлік пен жауапкершіліктің жоғары деңгейін көрсететін мұғалімдердің кәсіби және жеке қасиеттерімен байланысты болатындығы белгілі.

Педагогикалық практика көрсеткендей, бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалдық дағдылары мен ақыл-ой дағдыларын дамыту бойынша мұғалімдердің мақсатты қызметінің жеткіліксіздігі оқушылардың интеллектуалдық мүмкіндіктерін толық анықтауға мүмкіндік бермейді, сондықтан орта сыныптарда оқытудың тиімділігі төмендеуі мүмкін.

Зияткерлік дағдыларды қалыптастыру процесінде оқушылардың жүйелі іс-әрекетінің белсенділігі мен бастамашылығы оқу материалын қызықты ұсыну, бастауыш сынып оқушыларын оқытудың белсенді және интерактивті әдістері мен құралдарын пайдалану арқылы ынталандырылады. Ғылыми еңбектерді зерделеу оқу үдерісі, оны дәстүрлі түрде жаңғыртуда, білім алушыларда шығармашылық және зияткерлік қызметпен толық байланысты емес мектепте білімінің сапасын дамуына ықпал ететіндігін көрсетеді.

Бұл бағытта бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалды дамуының кешеуілдеуіне әкелуі мүмкін, сондықтан қажетті дағдылар мен дағдылардың тиімді дамуын қамтамасыз ететін мектептердің педагогикалық ұжымдарының осындай жүйесі қажет деп есептейміз.

Интеллекті дамыту, оны оқу жұмысында қолдану дағдыларын қалыптастыру және оларды автоматтандырылған дағдылар деңгейіне жеткізу мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау бастауыш мектептің дидактикалық процесінде олардың мазмұндық негіздерінің дамымағандығын көрсетеді.

Осы сабақтарда алынған білімдерді, білім алушылар басқа оқу пәндерінде және практикалық қызметте қолдану жазықтығына тиімді аударылатынын атап өту қажет [3].

Г.З. Әділғазин, Л.В. Екімова, Т.А. Бардакованың зерттеуінде бастауыш сынып оқушыларының интеллектісін дамыту бойынша олардың әзірлемелері ұсынылған, онда олар мұғалімдерді бастауыш мектептегі оқу сабақтарында ойын әрекеттері мен процестерін пайдаланудың нәтижелерімен егжей-тегжейлі таныстырады [4].

Оқушыларды жаңа, жиі түсініксіз, ерекше жағдайларды түсінуге шақыратын, тез өзгеретін өмір жағдайында бастауыш оқытудың жаңартылған мазмұны жағдайында бастауыш мектептің негізгі міндеттерінің бірі зияткерлік дағдыларды және соған байланысты автоматтандырылған дағдыларды қалыптастыру болып қала береді.

Бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалды дамуы мен Интеллектуалды дағдыларын қалыптастыру, әсіресе, бастауыш мектеп жасындағы жас және жеке ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Демек, интеллект дамуының бастапқы кезеңінде және осы негізде бастауыш сынып оқушыларының теориялық ойлауын дамыту процесінде тиісті дағдыларын қалыптастыру ұғымдардың, категориялардың және басқалардың белгілерін таныстыру және игеру болып табылады.

Бұл процестің келесі кезеңі кішігірім белгілерді ескермей, осы категориялардың маңызды белгілерін қолдану дағдыларын дамыту болып табылады, өйткені бұл жағдайда біз логикалық ойлауға, яғни абстракцияға байланысты әрекеттің (операцияның) қалыптасуын байқаймыз [5].

Соңғы кезеңде бастауыш сынып оқушыларының интеллектуалды дағдыларын қалыптастырудың ажырамас бөлігі болып табылатын логикалық операция процесінде ұғымдардың, заттар мен құбылыстардың маңызды және маңызды емес белгілерін салыстыруға баса назар аударылады.

Оқушылардың зияткерлік дағдыларын қалыптастыру процесі, оқу-танымдық іс-әрекеттері негізінде жүзеге асады. Оқу-танымдық іс-әрекеттер - бұл оқушылардың өте белсенді ойлау әрекеттерін қалыптастыру бойынша қызметі. Ол танымдық қажеттіліктен, мақсаттан, таным логикасынан және іс-әрекеттерді орындау тәсілдерінен тұрады. Білім беру үдерісі оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті негізінде жүзеге асырылады, ал оқу-танымдық іс-әрекет негізінде оқушылардың зияткерлік дағдыларын қалыптасады.

Танымдық іс-әрекетті орындау оқушылардың оқу материалын ұғынуға, өткенді жаңамен байланыстыруға, негізгі және қолданбалы бағыттарды анықтауға, алған білімдерін тәжірибеде қолдануға, оларға өз ой-пікірлерінде сүйенуге ұмтылуымен көрінеді.

Оқушылардың танымдық қызметі үш ерекшелікпен сипатталады:

- Қоғамдағы оқу-танымдық іс-әрекеттің маңыздылығы.
- Оқу-танымдық іс-әрекетінің зияткерлік сипаты.
- Оқу-танымдық іс-әрекеттің реттеушілік сипаты.

Когнитивті дамудың тиімділігі келесі жетекші фактормен анықталады.

- Оқушылардың жас ерекшеліктерін есепке алу.
- Оқу үрдісіне проблемалық оқытуды кеңінен енгізу.
- Материалдарды интерпретациялауға жүйелі көзқарасты қамтамасыз ету.
- Кешенді шешу кезінде алынатын міндеттер біртіндеп күрделенеді [6].

Білім алушылардың зияткерлік дағдыларын қалыптастыру барысында мектеп алдындағы тұрған мақсат -халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті, өмірге белсенді көзқарас пен жоғары білімді жеке тұлғаны тәрбиелеу, мектеп қабырғасынан бастап оқушыларды ғылыми-зерттеу және тәжірибелік қызметке қатыстыру, оқушыларды өмір жолында туатын сұрақтарға жауаптарды өз бетімен табуға үйрету.

Қазақстандық және әлемдік білім беру жүйесінің таңдаулы дәстүрлеріне сәйкес жалпы орта білімнің инновациялық моделін құру, оқушылар өздерінің іс-әрекеттерінің салдарын бағалап, өздері үшін жауапкершілікті ала білу, мұның өзі өмір барысында жиналатын білімнің негізі болатын өзін-өзі оқыту мен дамыту дағдыларын алуды, осы білімді шығармашылық күйде қолдана білуді білдіреді. Біздің ойымызша, мектеп осы жағдайларда өз оқушыларының бойында жаңа педагогикалық технологиялар негізінде жинақылық, серпінділік, сындарлылық қасиеттерін дамыта отырып, заман өзгерістеріне әзірлеуі тиіс.

Жаңа педагогикалық технологиялар бойынша зияткерлік-әлеуетті дамытуды қолдау әдістері: миға шабуыл, ойлау қызметі, іскерлік ойын, психологиялық тренинг, тапсырмаларды шығармашылық тұрғыдан орындау, ойын, қиялмен жұмыс, ерікті іс-қимыл жағдайын қалыптастыру, шығармашылық ізденіс. Демек осы әдістерді, мәселенің мазмұнына сай тандап оларды тиімді қолдану қажет. Егер жаңалық шығармашыл субъект үшін ғана жаңалық болса, мұндай жағдайда шығармашылық тікелей жеке бастікі болып табылады. Егер жаңалық барлық адамдар үшін жаңалық болса, онда шығармашылықтың қоғамдық мәні болады. Қоғамдық мәні бар шығармашылық қана қоғамды дамыта алады.

Шығармашылықты тек еңбек және құрастырмалы – көркем білім дағдыларды үйрететін пән ретінде қарастырмай, ойларды, түйсіктік іс-әрекетті қалыптастыратын пән ретінде қарастыру керек.

Оқушы шығармашылық еңбекпен айналысу кезінде өзін «жасампаз» деп сезінеді, ол одан ләззат алады, сондықтан оның шығармашылығын шынайы бағалау керек, сонда ғана жақсы нәтижеге жетуге болады.

Қазіргі уақытта білімнің кең спектрі бар бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастыру мақсатында терең білімі, іскерлігі, іс-әрекеттің барлық салаларында шығармашылық бағдарлары бар, осы тұрғыдан өзін көрсете алатын тұлғаны тәрбиелеуге ерекше көңіл бөлінеді. Сондықтан мектепте оқу үдерісі оқушылардың танымдық белсенділігі мен шығармашылық белсенділігін дамытуға ықпал етуі тиіс.

Демек, танымдық іс-әрекет - оқушылардың оқуға және білімге деген қызығушылығы мен құмарлығының ерекше көрінісі, себебі олардың өз бетімен ізденіп тапсырмаларды орындау, проблемалық сұрақтар мен жағдаяттарға жауап іздеу кезінде танымдық іс-әрекет жүзеге асырылады.

Осы орайда, бастауыш мектепте оқушының өз бетінше білім алуы және өзін-өзі тәрбиелеуі жүйелі жұмысты қажет етеді. Өз білімін оқушылардың күнделікті рухани қажеттіліктеріне айналдыру мәселесіне ерекше назар аударылады және өзін-өзі жетілдіру, оқушылардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың мақсаттарына, міндеттеріне, мазмұны мен мүмкіндіктеріне байланысты болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы // Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы.
2. Лейтес Н.С. Умственные способности и возрастная одаренность. - М., 2016. – 198 с.

3. Гатанов Ю.Б. Курс развития творческого мышления «ИМАТОН»: для детей 7-10 лет. – СПб.: ИМАТОН, 2009. – 59 с.
4. Адильгазинов Г.З., Екимова Л.В., Бардакова Т.А. Дидактические игры как средства закрепления знаний, умений и навыков на уроках математики // Начальная школа Казахстана. - 2019. - № 2. - С. 24-28.
5. Крутецкий В.А. Психология: Учеб. для учащихся пед. училищ/ В.А. Крутецкий. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Наука. - 2006. - 336 с.
6. Рысбекова А. «Танымдық қабілетті арттыру шрттары», «Қазақстан мектебі» журналы №7-2017ж, Б. 38-39.

УДК 378.1

ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ К ИНКЛЮЗИВНОЙ ПРОАКТИКЕ: ПРОБЛЕМЫ И ОПЫТ

Мағауова А.С.

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Во «Всемирном докладе об инвалидности» было отмечено, что решающее значение имеет специальная подготовка компетентного, высоконравственного, высококвалифицированного педагога, обладающего высоким уровнем компетенций в области инклюзивного образования [1].

Значимым событием стало принятие «Саламанской Декларации о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями» (Испания, 1984), где были выделены следующие приоритеты:

- с точки зрения политики и бюджетных ассигнований необходимо уделять самый высокий приоритет совершенствованию систем инклюзивного образования;
- разработка стратегий, касающихся профессиональных аспектов инклюзивного образования;
- обеспечить подготовку учителей к работе с детьми с особыми образовательными потребностями с учетом разнообразия этих потребностей [2].

Назревшие проблемы, связанные с широким пониманием инклюзии, затрагивают многие аспекты развития *национальных систем образования*, в том числе формирование профессионального педагогического сообщества нового типа. Необходимость в учителях, подготовленных для удовлетворения потребностей всех учащихся, становится очевидной, чтобы обеспечить не только равные возможности для всех, но также становление системы инклюзивного образования. Важнейшей стратегией государственной образовательной политики Республики Казахстан является кадровое обеспечение, которое направлено на:

- обеспечение подготовленности педагогов к условиям работы в организациях, осуществляющих инклюзивную практику;
- включение в учебные планы педагогических специальностей высшего, технического и профессионального образования дисциплин «Инклюзивное образование» и «Специальная психология»;
- совершенствование программы повышения квалификации и переподготовки педагогических кадров для организаций образования, реализующих инклюзивное образование, в том числе учителей-дефектологов и педагогов для детей раннего возраста дошкольных организаций;
- создание в вузе специального структурного подразделения, включающего штатных работников-тьюторов, специального психолога, сурдопереводчика с целью психолого-педагогического сопровождения образовательного процесса инвалидов [3].

В Казахстане сформированы определенные модели и накоплена практика построения системы инклюзивного образования. Однако, одной из проблем развития инклюзивного образования остается подготовка педагогов, соответствующего всем критериям инклюзивного образования [4].

В современных социо-культурных условиях требуются педагоги, ориентированные на работу с детьми с особыми образовательными потребностями с учетом многочисленных социальных факторов, специфики ближайшего окружения и особенностей социализации. Подготовка к работе в условиях инклюзивного образования должно предполагать формирование готовности педагогов к взаимодействию с обучающимися разного возраста, пола, этнической, культурной, языковой или религиозной принадлежности, социально-экономическим статусом, с инвалидностью или с особыми образовательными потребностями, что требует сформированной нравственной основы для

работы с таким разнообразием контингента обучающихся. Педагог должен:

- быть готовым к толерантному восприятию детей с ограниченными возможностями здоровья или детей с особыми образовательными потребностями;
- знать современные тенденции развития психолого-педагогических концепций в системе образования лиц с ОВЗ (ООП);
- знать индивидуальные особенности психофизического развития ребенка;
- знать специальную методику обучения детей с ОВЗ (ООП), в том числе цель и задачи, принципы, методы и приемы, также организационные формы и коррекционную направленность инклюзивной практики;
- уметь работать в команде специалистов разного профиля по реализации психолого-педагогического сопровождения детей с ОВЗ (ООП) и их родителей;
- уметь проводить диагностическую работу по определению индивидуальных особенностей ребенка в его учебной деятельности;
- уметь составлять индивидуальную образовательную программу (разработка индивидуальной траектории обучения) [5].

Следует отметить, что исследование научно-методологических и обоснование методических основ совершенствования профессиональной подготовки специалистов для работы в условиях инклюзивного образования находятся в центре внимания ученых многих стран.

В профессиональной подготовке педагогов приоритетными методологическими подходами являются *компетентностный, контекстный и личностно-деятельностный подходы* (А.А.Вербицкий, О.Л.Жук, Э.Ф.Зеер, И.А.Зимняя, Д.А.Иванов, В.А.Козырев и др.). В содержании и средствах формирования готовности педагогов к инклюзивному обучению детей важную роль играет рефлексивный подход, который связан с осознанием педагогом смысла своей деятельности. Данные подходы наиболее полно отвечают научно-методическим, организационно-педагогическим и психолого-педагогическим требованиям, обеспечивающим готовность педагогов к инклюзивной практике.

Центральным подходом выступает компетентностный подход, при котором главным элементом содержания обучения будущих и работающих педагогов становится опыт решения разнообразных задач и выполнения социальных ролей и функций, который «формируется не как традиционные умения на основе «готовых» знаний и навыков, передаваемых по образцам и отрабатываемых в упражнениях, а за счет активных форм и методов обучения, посредством включения обучающихся в созданные в образовательном процессе ситуации, имитирующие жизненные и профессиональные проблемы» [6].

Проблеме профессиональной подготовки педагогов, разработке практико - ориентированных моделей обучения педагогов для реализации инклюзивного образования посвящены работы многих исследователей Е.Н.Кутеповой, Е.Г.Самарцевой; О.С.Кузьминой; И.Н. Хафизуллиной; В.В.Хитрюк; Ю.В.Шумиловской и др. Ученые отмечают важность формирования не только знаний, умений и навыков, образующих процессуальную сторону инклюзивной деятельности, но и развитие профессионально-личностных качеств инклюзивного педагога.

Внедрение инклюзивной образовательной практики связано с решением проблемы профессиональной готовности педагогов к обучению детей с ОВЗ с нормально развивающимися сверстниками. Как отмечает О.С.Кузьмина, при организации инклюзивного образования «учитель не может ограничиваться знаниями специфики общеобразовательных стандартов, программ и традиционных методик обучения» [7, с. 54], что ведет к повышению требований к деятельности педагогов, расширению их функциональных обязанностей, изменению профессионально значимых качеств личности педагогов.

Профессиональные требования к педагогу в условиях инклюзии нормативно закрепляются в новых профессиональных стандартах педагога, согласно которым профессиональная деятельность педагога должна быть наполнена новыми компетенциями, связанными с работой в условиях реализации инклюзивного образования. Прежде всего с его готовностью принимать разных детей, вне зависимости от их реальных учебных возможностей и особенностей психического и физического здоровья; с готовностью к взаимодействию с другими специалистами в рамках психолого-медико-педагогического консилиума; с умением составлять совместно с другими специалистами программы индивидуального развития ребенка, с владением специальными методиками, позволяющими проводить коррекционно-развивающую работу и др. Таким образом, педагог инклюзивной практики должен обладать педагогическими умениями организовывать совместное обучение и взаимодействие детей с нормативным развитием и детей с ОВЗ, а также умениями работать в команде специалистов,

осуществляющих психолого-медико-педагогическое сопровождение учебно-воспитательного процесса детей с различными образовательными потребностями.

Особый научный интерес исследователей направлен на анализ готовности педагога к инклюзивному обучению детей. Появляются такие понятия, как *профессиональная и психологическая готовность* педагогов к инклюзивному обучению детей, *инклюзивная готовность* и *инклюзивная компетентность* педагогов.

Анализ научных работ, посвященных исследованию готовности педагогов к инклюзивному обучению детей, показывает, что исследователи в зависимости от указанных теоретических подходов, определяют ее по-разному. С позиции личностного подхода готовность педагога к инклюзивному образованию детей определяют как «совокупность знаний и представлений об особенностях учащихся с ограниченными возможностями здоровья, владение способами и приемами работы с этими учениками в условиях инклюзивного образования, а также сформированность определенных личностных качеств, обеспечивающих устойчивую мотивацию к данной деятельности» [8, с. 9]; как профессионально-личностное образование, характеризующееся наличием установки и потребности на осуществление инклюзивного образования детей, проявляющееся в специальных знаниях, умениях и навыках реализации инклюзивного образования, в направленности сознания педагога и в его способности выполнять профессиональную деятельность по осуществлению полноценного обучения и воспитания ребенка в условиях инклюзивного образования. В.В.Хитрюк, помимо указанных видов готовности, выделяет социальную готовность, которую трактует «как желание и умение общаться и взаимодействовать с детьми с ОВЗ в условиях включенного обучения» [9].

Ряд научных исследований рассматривает готовность педагога к инклюзивному образованию с позиции компетентностного подхода (Т.Г.Зубарева, И.Н.Хафизуллина, В.В.Хитрюк и др.). В.В.Хитрюк, Е.И.Пономарева в содержание инклюзивной готовности педагога включают систему академических, профессиональных и социально-личностных компетенций, определяющих способность и готовность к успешной реализации функций профессионально-педагогической деятельности и достижения образовательных результатов с учетом потребностей всех субъектов инклюзивного образовательного пространства [9]. В исследовании И.Н.Хафизуллиной вводится понятие «инклюзивная компетентность», которое определяется автором как интегративное личностное образование, позволяющее осуществлять в процессе инклюзивного обучения профессиональные педагогические функции с учетом разных образовательных потребностей детей [10]. Важными представляются компетенции, связанные с коррекционно-педагогической и диагностико-консультативной деятельностью педагога в отношении детей с ОВЗ.

Итак, проведенный анализ научных подходов позволяет рассматривать готовность педагога к инклюзивному образованию детей как интегральную, личностно-профессиональную характеристику, отражающую ценностно-смысловые ориентации, знания и опыт, позволяющие успешно осуществлять педагогическую деятельность в условиях инклюзивного образования [11].

Обосновывая кадровое обеспечение как одно из важнейших направлений внедрения и развития инклюзивного образования казахстанские ученые (Рымханова А.Р., Алшынбекова Г.К., и др.) правомерно утверждают, что учитель основной субъект, реализующий учебно-воспитательный процесс, в данном контексте – инклюзивную практику. Далее они указывают на то, что «Изучая психофизические особенности детей с ООП и методические аспекты специального и инклюзивного образования, каждый педагог сможет правильно организовать систему работы с детьми, имеющими особые образовательные потребности и преодолевать трудности обучения в условиях общеобразовательной школы; приобрести практические навыки, необходимые для самостоятельных экспериментальных исследований с целью совершенствования коррекционно-воспитательной работы; и наконец, внедрять в практику идеи интегрированного обучения» [12].

Кафедрой педагогики и образовательного менеджмента Казахского Национального Университета имени аль-Фараби накоплен определенный опыт в подготовке будущих социальных педагогов, по формированию их профессиональных компетенций для социально-педагогической работы и в системе инклюзивного образования.

В образовательный процесс включены ряд дисциплин по инклюзивному образованию, направленных на формирование следующих **компетенций**:

- умение организовывать сотрудничество с лицами с ограниченными возможностями;
- толерантность к людям с ограниченными возможностями;
- ответственное отношение к профессиональной деятельности в области инклюзивного образования;

- профессиональная, социально-психологическая, педагогическая, поликультурная компетенция и компетенции саморазвития;

- умения использовать профессиональные знания в организации и осуществлении учебного процесса и других видов деятельности с лицами с ограниченными возможностями;

- умение устанавливать взаимодействие с семьями, где воспитываются дети с ограниченными возможностями.

- владение навыками диагностирования личностного развития детей с ограниченными возможностями.

С 2019-2020 учебного года дисциплина «Инклюзивное образование» была введена на всех педагогических специальностях университета. Целью дисциплины является формирование способности специалистов применять современные стратегии и методы инклюзивного образования. В ходе изучения курса студент должен усвоить общие, специфические (при разных типах нарушений) закономерности и индивидуальные особенности психического и психофизиологического развития лиц с ограниченными возможностями здоровья; описывать существующие модели инклюзивного образования, социальную модель инвалидности в её связи с инклюзивным образованием, нормативно-правовую базу обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями здоровья, особыми образовательными потребностями, детей группы «риска»; осуществлять сбор и первичную обработку информации об истории развития и заболевания детей с ограниченными возможностями здоровья разного типа; организовать совместную и индивидуальную деятельность детей с разными типами нарушенного развития в соответствии с их возрастными, сенсорными и интеллектуальными особенностями; применять стратегии и методы инклюзивного образования и т.д.

В 2019 г. на базе кафедры педагогики и образовательного менеджмента КазНУ им. аль-Фараби была открыта специальность в магистратуре по ОП **«Современные технологии в условиях инклюзивного образования»**. Реализация образовательной программы направлена на развитие специалиста, способного:

- интерпретировать и обобщать глубокие современные знания новейших концепций в области инклюзивного образования;

- самостоятельно осуществлять научные исследования, интегрировать знания смежных научных областей в контекст собственного научного исследования, интерпретировать результаты собственного научного исследования и способствовать их внедрению на практике;

- обеспечивать результативность образовательного процесса на основе классических и инновационных стратегий и методов обучения в условиях инклюзивного образования;

- оценивать и совершенствовать психолого-педагогическую и социально-педагогическую деятельность по диагностике, профилактике, консультированию личности в инклюзивном образовании, а также анализировать деятельность психологических, социальных, медико-профилактических служб в организациях образования;

- выстраивать собственную программу дальнейшего самообразования и научно-исследовательской деятельности.

С 2020 года осуществляется подготовка магистрантов по ОП **«7M01106 «Медико-педагогическое сопровождение инклюзивного образования»** (совместно с КАЗНМУ им С.Асфендиярова.) Подготовка специалистов по данной магистерской программе направлена прежде всего на овладение компетенциями по осуществлению медико-педагогического сопровождения на основе соблюдения гуманизма, нравственной культуры и этических норм, с использованием технологий социальной адаптации и навыков межличностной коммуникации, в соответствии с требованиями профессиональной этики.

Таким образом, проблема реализация идей инклюзивного образования, предполагающих создание условий для права лиц с особыми потребностями на полноценную жизнь в обществе и получение качественного образования во многом зависит от профессиональной подготовки специалистов для этой сферы педагогической деятельности.

Следует выделить основные направления по совершенствованию подготовки педагогических кадров к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования:

- приведение квалификационных требований к выпускникам системы профессионального педагогического образования в соответствии с задачами внедрения инклюзивного образования;

- обновление перечня специализаций, профилей подготовки, магистерских программ и дополнительных (minor-major) профессиональных образовательных программ, направленных на подготовку кадров для работы в условиях к работе в условиях интегрированного и инклюзивного образования;

- корректировка содержания и форм подготовки педагогов с учетом формирования компетенций разработки индивидуальных программ обучения для детей с особыми образовательными потребностями;
- совершенствование психологической, методической и методологической подготовки педагогов инклюзивного образования;
- формирование образовательных программ переподготовки и повышения квалификации, обеспечивающих развитие комплекса компетенций, необходимых для успешной профессиональной педагогической деятельности в условиях инклюзивного образования.

Список использованной литературы:

- 1.«Всемирный доклад об инвалидности»- Всемирная организация по здравоохранению (ВОЗ), Организация Объединенных Наций, США, Нью-Йорк, 2011 г. - <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wpcontent/uploads/2014/06/WHO-World-Report-on-Disability-Russian.pdf>.
2. [Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями](http://www.conventions.ru/view_base.php?id=118)http://www.conventions.ru/view_base.php?id=118
3. Об утверждении Государственной программы развития образования и науки в РК на 2016-2019г.г. - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000205>
4. Формирование и перспективы развития инклюзивного образования в Казахстане <https://bulletin-psysoc.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/261/114>
5. Концепция инклюзивного образования в Республике Казахстан -12.01.21 <https://www.gov.kz/memleket/entities/vkobilim/press/article/details/34559?lang=ru>
6. Жук О.Л. Педагогическая подготовка студентов : компетентностный подход / О. Л. Жук. – Минск : РИВШ, 2009. – 336 с.
7. Кузьмина О.С. Подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О. С. Кузьмина. – Омск, 2015. – 318 с.
8. Шумиловская Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ю. В. Шумиловская. – Шуя, 2011. – 28 с.
9. Хитрюк В.В. Модель педагога инклюзивного образования: компетентностный подход / В.В.Хитрюк, Е.И. Пономарева // Адукацыя і выхаванне. – 2013. – № 11. – С. 35–40.
10. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.08 / И.Н.Хафизуллина. – Астрахань, 2008. – 22 с.
11. Magauova A. S. (2018).Competence-oriented model of training of future pedagogue-psychologists.- Innovative activity in education:Materials of the XII International scientific conference. Part I // under the General editorship of G.Novikova.,Yaroslavl-Moscow: Publishing House "The Chancellor". - 520 p.
12. Рымханова А.Р., Алшынбекова Г.К., Саликов Ж.К., Мусеева Г.Н., Аманбай Ж.С. К вопросу о подготовке педагогов реализующих инклюзивную практику // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – №1-2. – С. 267-269.

ӘОЖ 378.1

БОЛАШАҚ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІН ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА КӘСІБИ ҚЫЗМЕТКЕ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІ

Майлыбаева Г.С.¹, Абильдина С.К.², Жексембаева Ж.Р.³, Утегулов Д.Е.⁴

^{1,3}Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан

²Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

⁴И.Арабаев атындағы Қырғыз мемлекеттік университеті, Бишкек, Қырғызстан

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы нормативтік-құқықтық құжаттарға сәйкес инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау мәселесі өзекті болып табылады.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлауды ғылыми-теориялық және әдістемелік тұрғыда зерттеу қажеттілігі туындап отыр.

Осы ретте, білім беру кеңістігінде инклюзивті ортаның қажеттілігін дәйектеу, кәсіби қызметті орындауға жоғары мотивациясы бар, ерекше қажеттіліктері бар балалардың жас және психологиялық

ерекшеліктерін білетін, білім беру ортасының барлық субъектілері арасында сындарлы педагогикалық өзара әрекеттесуді жүзеге асыра алатын білікті болашақ педагогтерді даярлаумен ерекшеленеді. Сондықтан да, біз жоба аясында инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлауды әлеуметтік, экономикалық, экологиялық, ғылыми-техникалық, мультипликативтік, оның ішінде ел өңірлеріндегі проблемаларды шешу бойынша негізгі үш аспектіде қарастырамыз:

- *әлеуметтік-педагогикалық аспектіде* - отандық білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беруді енгізу мен іске асыруға арналған әлеуметтік тапсырыс, білікті мамандардың жетіспеушілігі, кәсіби қызметті жүзеге асыра алатын педагог кадрлардың жаңаша білім беру жағдайындағы қызметі;

- *экологиялық-аймақтық аспектіде* - аймақтық даму жоспарларының әлеуметтік бағдарланған басым бағытына сәйкес инклюзивті білім беру жағдайын қамтамасыз ету, даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау және ерте түзетумен қамту, халықтың радиациялық қауіпті қабылдау мәселелеріне, осы жағдайда туындайтын психологиялық көріністердің сипатына, әртүрлі психологиялық бұзылулардың қалыптасуына түрлі полигондардың зардабының салдарынан ерекше қажеттіліктері бар балалардың санының артуы;

- *ғылыми-әдістемелік аспектіде* - инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау қажеттілігі мен педагогика ғылымы практикасындағы тұлғаны қалыптастыру мазмұны мен технологияларының ғылыми негіздемесін, бағдарламалық-әдістемелік материалдарын жүзеге асыру.

Жоба идеясы инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау арқылы үздіксіздік, сабақтастық, шығармашылық және кәсіби құзыреттілік қағидаттарына негізделген қоғамның жаңа әлеуметтік-мәдени жайлы ортасын қалыптастыру болып табылады.

Осыған орай біз, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлаудың мәселесін ғылыми-теориялық тұрғыда негіздеу және әдістемелік қамтамасыз етуді басты мақсат-міндетті қойып отырмыз.

Алдыға қойған міндетіміз келесі ретте болмақ:

1. *Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлаудың ағымдағы жағдайын талдау.*

2. *Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлаудың әдіснамасын психологиялық-педагогикалық жұмыстар негізінде жүзеге асыру*

3. *Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлауға әдістемелік материалдар әзірлеу.*

4. *Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау әдістемесін сынақтан өткізу, зерттеу нәтижелерін талдау және ұсыныстар әзірлеу.*

Жобада әр міндеттің мақсатына қол жеткізуде Қазақстан Республика жоғары оқу орындары ғалымдарымен ынтымақтастықта қарастырылған мәселенің әдіснамалық шешімі кәсіби-тұлғалық, кәсіби-дидактикалық, кәсіби-педагогикалық және т.б. құзыреттілік түрлерін қалыптастыру заңдылықтарына сүйене отырып, ғылыми-теориялық, әдістемелік жолдарын қарастыру басшылыққа алынды.

Инклюзивті білім беру дене бітіміне, психикалық, интеллектуалдық, мәдени, этникалық, тілдік және өзге де ерекшеліктеріне қарамастан ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру кеңістігіне енгізуді, оларға сапалы білім беру жолындағы кедергілерді жоюды және әлеуметтік ортада бейімделуін және ықпалдасуын көздейді [1].

ҚР «Білім туралы» Заңының 21-тармағының 3 тармақшасына [2] сәйкес «инклюзивті білім беру – оқытудың тиісті білім беретін оқу бағдарламаларына білім алушылардың өзге де санаттарымен тең қолжетімділікті, арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы дамытуға түзету-педагогикалық және әлеуметтік қолдауды көздейтін, мүмкіндігі шектеулі адамдарды бірлесіп оқыту және тәрбиелеу» деп атап көрсетілген.

Кәсіби стандарт негізінде инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогтер үшін біліктілік талаптары жаңартылуы қажет екендігі атап көрсетілген [3].

«Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасының басым міндеттерінің бірі мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың қолжетімділігін және сапасын қамтамасыз ету болып табылады [4].

ҚР 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарының [5] 3 - жалпыұлттық басымдық бөлімінде сапалы білім, барлық білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беру үшін жағдай жасалу қажеттілігін көрсетеді.

2021-2025 жылдарға арналған Жетісу облысының даму жоспарында [6] «Сапалы білім беру» мақсатында даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қолдау қарастырылса, Абай облысы даму жоспарының [7] әлеуметтік бағдарланған аймақ басымдылық бағытына сәйкес инклюзивті білім беру жағдайын қамтамасыз ету, халықтың радиациялық қауіпті қабылдау мәселелеріне, туындайтын психологиялық бұзылулардың қалыптасуына халықаралық, әсіресе, Семей полигоны зардабының салдарынан ерекше қажеттіліктері бар балалардың санының артуы экологиялық-аймақтық шешімдердің өзектілігін көрсетеді.

Психологиялық-педагогикалық ғылыми-теориялық әдебиеттерге шолу жасай отырып, инклюзивті білім беруде болашақ педагогтерді кәсіби тұрғыдан даярлау саласында озық тәжірибелерімен танылған бірнеше мемлекеттер белгілі (Ұлыбритания, АҚШ, Австралия).

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру жағдайында аталған мәселенің өзектілігі психологиялық-педагогикалық ғылымдар аймағында, оның ішінде мектепке дейінгі ұйымдарда зерттеулер жүргізуді қажет ететіндігі көрініс береді.

Инклюзивті білім беру жүйесі АҚШ, Ұлыбритания, Дания, Испания, Финляндия, Германия, Италия және Австралияда әлдеқайда жоғары деңгейде, теориялық жағынан жақсы дамыған әрі білім беру саясатының жетекші бағдарына айналған.

Инклюзивті білім беру мәселелері шетелдік ғалымдар Tony Booth [8], D.L. Voltz [9], D. Harvey [10], A. Broderick. [11], Y. Shemesh [12] және т.б. еңбектерінде де қарастырылған.

Инклюзивтік білім беруге мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің көзқарасы (Bryant, JP & Ewing, BF) [13]; ортақ құндылықтар мәдениеті және педагогикалық тәжірибені жақсартуға шынайы ұмтылыс болса, тіпті ауыр және дамуында бірнеше ауытқулары бар мектепке дейінгі жастағы балаларды әлеуметтік ортаға қосу сәтті болуы мүмкін екенін көрсететін жеткілікті зерттеулер (Jackson, R. [14], Llewellyn, G, Thompson, K & Fante [16] еңбектерінде көрініс тапқан.

Шетелдік тәжірибені зерттеу «инклюзивті бағдарланған білім беруде басты орын ерекше қажеттіліктері бар балаға беріледі» деген тұжырым жасауға мүмкіндік берді. Осылайша, инклюзияны білім беру үдерісімен емес, қоғамдағы баланың жағдайымен тікелей байланысты таныған дұрыс деп саналады.

Ресейдегі инклюзияның даму тарихы мен кіріктіре (интегарциялық) оқытудың маңыздылығына С.Л. Рубинштейн [15], В.В. Лебединский [16] және т.б. зерттеулерін арнаған;

Инклюзивті білім беру жағдайында педагогтердің кәсіби даярлық негіздері Е.Г. Самарцева [17], И.Н. Хафизуллина [18], В.В. Хитрюк [19], А. Авагян [20]. және т.б. өз еңбектерінде қарастырған.

Отандық педагогика ғылымында инклюзивті білім берудің мазмұны З.А. Мовкебаева [21], Р.А.Сулейменова [22], А.Т. Исакова [23] Г.С. Майлыбаева [24], Б.К. Оспанова [25], Г.Т.Дакина, Ш.О.Орынғалиева [26] және т.б. ғылыми еңбектерінде бір көзқарас көрініс береді: инклюзия баланың қажеттіліктеріне бейімдеу жүйесінен тұрады.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогтерді кәсіби қызметке даярлау мазмұны жоғарыдағы ғылыми еңбектерге контент талдау жасау арқылы дәйектелді. Дегенмен, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде болашақ педагогтерді кәсіби дайындаудың теориялары мен концепциялары ғылымда жеткілікті болғанымен, инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау мәселесі арнайы ғылыми-теориялық негіздемесі нақтылауды қажет ететіндігі, инклюзивті білім беру жағдайындағы кәсіби тұлғалық сапаларының мазмұнының айқындалмауы зерттеудің қажеттілігін айқындайды.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогтерді кәсіби қызметке сапалы даярлау жүйесін ұйымдастыру мен құрудың стратегияларының бірі ретінде педагогтерді даярлаудың оқу жоспарлары шеңберінде пәндерді кіріктіре оқыту қарастырылады. Болашақ педагогтердің кәсіби қызметін сәтті жүзеге асыруға қажетті құзыреттерді қалыптастыруға пәндерді кіріктіріп оқыту мүмкіндік береді деп болжануда.

Бұл жоба инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлауды жаңа сапалық деңгейге көтереді.

Жобаны жүзеге асыру инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогтерді кәсіби қызметке даярлауда жоғары оқу орындары студенттеріне сапалы білім беру мен тиімді әлеуметтендіруді қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлауды қалыптастыру мәселесі маңызды. Бұл әлеуметтік маңызды міндеттерді шешуге қазіргі болмыстың өзгермелі жағдайларында өмірге бейімделген білім беру ортасын құруға, нақты жұмыс істейтін және педагогикалық практиканың әдістемелік ресурсы ретінде қажетті дайындығы бар педагогтердің деректер банкіне кеңейтуге ықпал ететін болады.

Жоба бойынша әзірленген әдістемелер болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің еңбек нарығында сәтті бәсекелестігін және олардың кәсіби міндеттерін тиімді атқаруын қамтамасыз етеді.

Алынған нәтижелерді талдау негізінде оқу-әдістемелік ресурстарға, Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық құжаттарына сәйкес инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлаудың әдістемесі мен іске асыру тетіктері әзірленетін болады.

Әзірленетін әдістемелер отандық жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларын тиімді іске асыруды қамтамасыз етеді.

Зерттеу барысында жоғары оқу орындары педагогикалық мамандықтары үшін педагогтердің кәсіби дайындығын қалыптастыруды қамтамасыз ететін оқу-әдістемелік ресурстар әзірленіп, тәжірибе жүзінде сынақтан өткізіледі. Алынған нәтижелерді апробациялау, талдауда ЖОО-ғы білім беру бағдарламасының мазмұнын жетілдіру арқылы инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау ғылыми-теориялық тұрғыда негіздеп, Отандық білім берудің заңды талаптық-құқықтық құжаттарға сәйкес болашақ педагогтерді даярлаудағы білім беру бағдарламасына үйлесімділікті қамтамасыз ететін оқу-әдістемелік ресурстары дайындалады.

Қорыта келе, жоба инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, білім беру ұйымдары қызметінің жалпы әлеуметтік-экономикалық тиімділігін арттыруға әсер етеді.

Мақала AP23488199 «Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау» жобасы аясында даярланған.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасындағы арнайы және инклюзивті білім берудің жағдайы мен дамуы: аналит. баяндама / Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. – Астана, 2016. – Б.78.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III (05.05.2017ж. жағдай бойынша өзгерістер және толықтырулармен). <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
3. «Педагог» кәсіптік стандартын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2022 жылғы 15 желтоқсандағы № 500 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V22000031149>
4. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000726>
5. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1800000636#z406>
6. 2021-2025 жылдарға арналған Жетісу облысының даму жоспары <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/documents/details/383071?lang=kk>
7. Абай облысының 2021-2025 жылдарға арналған даму жоспары. <https://www.gov.kz/memleket/entities/abay/documents/details/395618?>
8. Тони Бут. Показатели инклюзии. Практическое пособие. - Москва, 2009.
9. Voltz D. L. What matters most in inclusive education: A practical guide for moving forward // Intervention in School and Clinic. - 2001. - Vol. 37. - №1. - P. 23- 30.
10. Tim Loreman, Joanne Deppeler, David Harvey “Inclusive Education: A practical guide to supporting diversity in the classroom”. Routledge Falmer, London and New York, Crows Nest, NSW. 2005.
11. Broderick A, Parekh H.M., Kim D.R. Differentiating Instruction for Disabled Students in Inclusive Classrooms. Theory Into Practice, 44:3, P. 194-202. URL: http://dx.doi.org/10.1207/s15430421tip4403_3
12. Shemesh Y. A survey of teacher’s perceptions of administrative support and their attitudes toward inclusion //Journal of Teacher Education for Sustainability. - 2015. - P. 60 - 67.
13. Bryant, JP & Ewing, BF (reviewing editor) 2018, ‘A phenomenological study of preschool teachers’ experiences and perspectives on inclusion practices’, Cogent Education, vol. 5, issue 1, P. 1–12. 10.1080/2331186X.2018.1549005
14. Jackson, R 2008, Inclusion or segregation for children with an intellectual impairment: What does the research say? Queensland Parents for People with a Disability, Brisbane. 11240-Inclusion-or-Segregation-What-does-Research-Say.pdf

15. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 712 С. 188
16. Лебединский В.В. Нарушения психического развития в детском возрасте: уч. пособие для студ. психол. фак. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2003. – С. 144.
17. Самарцева Е.Г. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста: дис. ... канд.пед.наук: - Орел, 2012. – С. 195.
18. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: дис. ... канд. пед. наук. – Москва, 2005. – С. 22.
19. Хитрюк В.В. Формирование инклюзивной готовности будущих педагогов в условиях высшего образования дисс. ...док. пед. наук: 13.00.08. - Калининград, 2016. – С. 390.
20. Авагян А., Кюрегян Х., Геворгян Ю., Геворгян С. (2019) Стратегии инклюзивного образования: Учебник. Миннеаполис, Миннесота, США: Университет Миннесоты; Ереван, Армения: ЮНИСЕФ в Армении и Армянский государственный педагогический университет. (армянский перевод), С. 249.
21. Мовкебаева З.А. Инклюзивное образование: учебное пособие /З.А.Мовкебаева, И.А.Денисова, И. А. Оралканова, Д. С. Жакупова. - Алматы, 2014 – С. 199.
22. Сулейменова Р.А. Социальная коррекционно-педагогическая поддержка как путь интеграции детей с ограниченными возможностями. Проблемы включения детей со специальными образовательными потребностями в общеобразовательный процесс. Алматы: Раритет, 2002.- С. 917.
23. Исакова А.Т., Мовкебаева З.А., Закаева Г., А.Б. Айтбаева, А.А. Байтурсынова Инклюзивті білім беру негіздері: Оқу құралы. - Алматы: ЖК «Балауса» -2016. – Б. 320.
24. Майлыбаева Г.С., Оналбекова Б.Н., Жакипбекова С.С. Инклюзивті білім беретін бастауыш сынып және арнайы мамандарға арналған әдістемелік нұсқаулық. Әдістемелік нұсқаулық. ISBN 978601-216-358-2, 2019. – Б. 90.
25. Оспанова Б.К. Султанова Н.К. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс: білім беру кеңістігі, отбасы: оқу құралы. Семей: Zhardem республикалық баспа компаниясы, 2022 ж.- Б. 98.
26. Дакина Г.Т., Орынғалиева Ш.О., Увалиева Г.Р. «Психикалық дамуында тежелуі бар балалармен жүргізілетін психодиагностикалық және коррекциялық жұмыстар». Семей қ. «Зияткерлік» қоғамдық бірлестік редакциясы, 2016 ж.- Б. 80

ӘОЖ 371.3

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ПАТРИОТТЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДЕ ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ

Мейрімжанова Қ.Н., Айдарбекова К.А.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бастауыш сынып оқушыларына гуманитарлық пәндер негізінде патриоттық тәрбие беру үдерісі педагогтың кәсіби шеберлігіне, әдістемелік қабілетіне және тұлғалық қасиеттеріне тікелей байланысты. Мұғалім әрдайым оқу-тәрбие үдерісін жан-жақты ұйымдастырып, оқушылардың білім алуға деген қызығушылықтарын арттырады. Осы тұрғыда педагогтың мәртебесін көтеруге бағытталған маңызды тарихи қадамдардың бірі – «Педагог мәртебесі туралы» заңның қабылдануы болып табылады. Мұғалімнің қоғамдағы орны мен беделі жөнінде Мағжан Жұмабаев: «Алты Алаштың баласы бас қосса, төрдегі орын мұғалімдікі», – деп атап көрсеткен болатын [1]. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев бұл сөзді қайта жаңғыртып, 2019 жылы 31 тамызда № 645 қаулымен педагогтың мәртебесін заңмен бекітті. Осылайша, мұғалімнің құқығы мен беделі заңдық тұрғыдан қамтамасыз етілді, әлеуметтік жағдайы жақсарды, әрі бұл педагогтердің кәсіби жауапкершілігін арттыруға ықпал етті.

Бастауыш сыныптардағы патриоттық тәрбие үдерісі оқушылардың даму деңгейі, олардың білім мен дағдыны меңгеру ерекшеліктері, сондай-ақ жалпы оқу-тәрбие процесінің міндеттерін ескере отырып ұйымдастырылады. Бұл ретте патриоттық тәрбие процесі оқушылардың өмірлік тәжірибесінің шектеулілігін және олардың білім деңгейінің нақты мазмұнын ескеруді талап етеді.

Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі - жас ұрпақты елін, жерін сүйетін азамат етіп тәрбиелеу. Патриоттық тәрбие ұлттық идеологияның өзегі бола отырып, оқушының әлеуметтік,

эмоционалды және адамгершілік сапаларын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Әсіресе бастауыш мектеп кезеңі - баланың ұлттық болмысы мен дүниетанымының іргетасы қаланатын кезең. Осы кезеңде оқушы тұлғасын патриоттық рухта тәрбиелеу – білім берудің басты міндеттерінің бірі.

Патриоттық сезім – адамның сана-сезімі мен рухани дүниесінің қалыптасқан жоғары моральдық деңгейін сипаттайтын қоғамдық сезім. Ол адамның Отанға деген сүйіспеншілігін, туған халқы мен жеріне деген құрметін, ұлттық құндылықтарға адалдығын білдіреді.

Патриоттық тәрбие - тұлғаның ұлттық келбетін анықтайтын өзіндік санасы мен адамгершілік құндылықтарға қатынасын көрсететін сенімі, көзқарасы, ұмтылыстары түріндегі ерекше тұлғалық құрылым.

Демек, патриоттық тәрбие оқушылардың идеалын, сенімін анықтайды, жеке тұлға ретінде қалыптасуында жетекші рөл атқарып, жаңа қажеттіліктердің туындауына ықпал етеді. Сондай-ақ, патриоттық тәрбие бастауыш сынып оқушыларын өз бетіндік, дербес іс-әрекетке бағыттайды.

Патриоттық тәрбиесі сезінуі оқушының өз бетінше сол құндылықтарды ой санадан өткізіп, өзіндік тұжырымдар жасауы және соларға ұмтылуы түрінде көрініп отырады. Патриоттық тәрбие қалыптастыруда осы құндылықтардың мәнін ашып, оларға жағымды қатынас тудыратын ата-ана мен мұғалімнің құндылықтарға деген оң бағасының әсері зор. Құндылық баға білімдік және эмоциялық құрылымдарымен бірлікте тұлғаның құндылық қатынасын қалыптастырады. Ал ол өз кезегінде оқушылардың адамгершілік құндылықтарға деген жағымды көзқарасы түрінде айқындалады.

М.Н.Росенконың «моральдық таным» ұғымына сүйене отырып, патриоттық тәрбие тұлғаның мінез-құлық нормалары мен принциптерінде, өмірлік ұстанымдары мен сенімдерінде көрініс табатын, әрі эмоциялық және теориялық деңгейлерде қалыптасатын құбылыс ретінде қарастырылады [2]. Бұл ұғым жеке тұлғаның этикалық, азаматтық қасиеттерінің дамуына негіз болады.

Патриоттық сезімнің дамуы – сананың жетілуімен, мәдени-әлеуметтік ортаның, мектептік тәрбие мен отбасылық құндылықтардың үйлесімді ықпалымен жүзеге асады. Бұл сезімдер тек сыртқы мотивациямен емес, тұлғаның ішкі жан дүниесіндегі сенімдермен ұштасып қалыптасуы қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының патриоттық тәрбиесі – қоғамның тұрақты дамуына және ұлттық бірліктің нығаюына бағытталған маңызды міндеттердің бірі. Бұл үдеріс тек дәстүрлі педагогикалық тәсілдермен шектеліп қана қоймай, заман талабына сәйкес жаңа әдіс-тәсілдер мен технологияларды қолдануды қажет етеді. Әсіресе, әдебиеттік оқу пәні мен жасанды интеллект құралдарының интеграциясы білім беру процесіне жаңа серпін бере отырып, оқушылардың патриоттық сезімін қалыптастыруда маңызды рөл атқара алады.

Әдебиеттік оқу пәні бастауыш мектептің оқу бағдарламасында маңызды орын алады. Ол оқушылардың қазақ халқының тарихы, мәдениеті және ұлттық құндылықтары туралы білімін тереңдетуге ықпал етеді. Әдебиет арқылы баланың рухани әлемі кеңейіп, ұлттық дәстүрлер мен жалпыадамзаттық құндылықтарға деген құрмет пен сүйіспеншілік қалыптасады (Жұмабаева, 2016). Сонымен қатар, әдебиет шығармалары патриоттық тәрбие берудің тиімді құралы ретінде қолданылады, өйткені олар оқушының дүниетанымын кеңейтіп, отан сүйгіштік, елге қызмет ету сияқты қасиеттерді дамытуға ықпал етеді.

Бүгінгі таңда білім беру үдерісінде цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын интеграциялау маңызды трендке айналды. Әдебиеттік оқу сабағында ЖИ технологияларын қолдану оқушылардың білімін тек ақпараттық деңгейде емес, тұлғалық-бағдарлы тұрғыда дамытуға септігін тигізеді. Жасанды интеллект негізіндегі құралдар арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытып, патриоттық мазмұндағы тапсырмаларды орындау барысында олардың елге деген сүйіспеншілік сезімі тереңдей түседі.

ЖИ көмегімен оқушы:

- патриоттық тақырыптағы шығарма, эссе жазуда бағыт алады;
- тарихи тұлғалар мен оқиғалар туралы сұрақтарға жауап іздеп, диалогтық оқытуға қатыса алады;
- виртуалды саяхаттар, квест ойындар, викториналар арқылы туған жер туралы білімін тереңдетеді;
- мәтінді талдау, түйін жасау, пікір айту дағдыларын жетілдіреді.

Мұндай тәсілдер оқыту процесін жандандырып қана қоймай, оқушылардың патриоттық құндылықтарды қабылдауын табиғи әрі эмоционалды деңгейде іске асырады.

Жасанды интеллект (ЖИ) құралдарының білім беру жүйесіне енгізілуі оқушылардың білім алуына, соның ішінде патриоттық тәрбиелеуге жаңа мүмкіндіктер туғызады. ЖИ құралдары оқыту процесін жекелендіруге, оқушылардың өзіне ыңғайлы темпте оқуына мүмкіндік береді. Сонымен

қатар, ЖИ технологиялары балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастыруға және олардың өз пікірін еркін білдіруіне әсер етеді (Құдайбергенова, 2020). Жасанды интеллект құралдары арқылы оқушыларға патриоттық тәрбие беру, оларды ұлттық құндылықтармен таныстыру, сондай-ақ ел тарихын терең түсінуге бағытталған арнайы тапсырмалар мен жобалар әзірлеуге болады.

Осылайша, әдебиеттік оқу мен жасанды интеллект құралдарының интеграциясы бастауыш сынып оқушыларының патриоттық тәрбиесін дамытуда тиімді әдіс-тәсілдердің бірі ретінде қарастырылады. Бұл тақырыптың өзектілігі бүгінгі күннің талаптарына жауап беретін, педагогикалық тәжірибені жаңа технологиялармен байытатын әдістемелік тәсілдерді қолдануды қажет етеді.

Этномәдени білім берудің мемлекеттік тұжырымдамасы (2015) патриоттық тәрбиені үш бағытта қарастырады [3]:

- Институционалдық (балабақша, мектеп, ЖОО және т.б.);
- Институционалдық емес (БАҚ, мәдени орталықтар, діни ұйымдар);
- Бейресми (отбасы, орта, достар ортасы, әлеуметтік желілер).

Әдебиеттік оқу – патриоттық тәрбиенің пәрменді құралы

Әдебиеттік оқу – көркем мәгін арқылы оқушының тілдік, танымдық, эстетикалық және рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыратын маңызды пән. Бұл пән арқылы оқушы қазақ халқының тарихы, салт-дәстүрі, ауыз әдебиеті және көркем шығармаларымен танысып, ұлттық дүниетанымның бастауларына бойлайды [4].

Патриоттық тәрбие беру тұрғысынан әдебиеттік оқу келесі функцияларды орындайды:

- Танымдық – оқушы ел тарихы, батырлық, ерлік туралы мәліметтер алады;
- Эмоциялық – шығармалар арқылы елге деген сүйіспеншілік, мақтаныш, күйіну, сүйсіну сезімдері оянады;

- Әлеуметтік – оқушы ұлтқа, қоғамға қызмет етуге даяр азамат ретінде қалыптасады.

Оқулық мазмұнында келесі бағыттар қамтылған:

- Туған тіліне сүйіспеншілік – көркем тіл, мақал-мәтелдер, ертегілер арқылы;
- Туған жерге құрмет – табиғат бейнесін сипаттау, өлке тарихы;
- Ұлттық салт-дәстүр – әдет-ғұрып, мейрамдар;
- Қазақ халқының батырлары мен даналары – тарихи тұлғалар бейнесі.

Цифрлық технологиялар мен ЖИ құралдарының мүмкіндіктері

XXI ғасырдағы білім беру процесінің жаңашалануы – цифрлық технологиялар мен жасанды интеллектті білім беру мазмұнына енгізуді талап етеді. Бүгінде ЖИ құралдарын тиімді қолдану арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, диалог жүргізу, мәтін талдау, ақпаратты іздеу және патриоттық мазмұнды терең игеруіне жағдай жасауға болады.

ЖИ құралдарын пайдаланудың тиімді жолдары:

- ChatGPT негізіндегі тапсырмалар – шығарма, эссе, өлең жазуға бағыт беру;
- Интерактивті диалогтар – тарихи тұлғалар бейнесіндегі әңгімелесулер;
- Викториналар мен квесттер – мемлекеттік рәміздер, Тәуелсіздік, қалалар туралы сұрақтар;
- Мәтіндік талдау құралдары – көркем шығарманың құрылымын, тақырыбын, идеясын анықтауға бағыттайды.

Инновациялық тәжірибе: «Отырарды қорғау» VR жобасы

Қазіргі әдебиет пен технологияның тоғысуынан туындаған жаңа бағыт – иммерсивті әдебиет. Мысалы, «Отырарды қорғау» атты анимациялық-VR жоба оқушыны тарихи оқиғаларға визуалды әрі эмоционалды түрде қатысушы етеді.

Жобаның ерекшеліктері:

Сценарийлік құрылым: Отырар қаласының бейбіт тіршілігінен бастап, Шыңғыс хан шапқыншылығына дейінгі кезеңді қамтиды;

Иммерсивті орта: VR көзілдірік пен тактильді костюм арқылы оқушы тарихи жағдайға «еніп», кейіпкермен әрекеттесе алады;

Педагогикалық мақсаттылық: Тарихты тек оқып қоймай, сезініп, түсіну арқылы патриоттық сана қалыптастыру.

Бастауыш сынып оқушылары эмоциялық сезімталдығымен ерекшеленеді. Осыған байланысты көркем әдебиетті оқу олардың ішкі жан-дүниесіне тікелей әсер етеді. Эмоциялық қабылдау –

патриоттық тәрбие берудегі маңызды механизм. ЖИ арқылы бұл әсерді күшейтуге болады.

Мысалы, әдеби кейіпкердің эмоцияларын ЖИ-мен талқылау, оның шешіміне баға беру – оқушының рефлексиялық ойлауын дамытады, азаматтық жауапкершілікті сезінуге итермелейді.

Патриоттық тәрбие – жеке тұлғаның ұлттық болмысын, рухани дүниесін және азаматтық ұстанымын қалыптастырудағы маңызды педагогикалық бағыт [5]. Әдебиеттік оқу пәні – осы тәрбиенің басты құралы. Ал жасанды интеллект құралдары бұл процесті жаңғыртып, оқушының танымдық және шығармашылық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Иммерсивті оқыту құралдарын қолдану арқылы оқушылар ел тарихына, мәдениетіне эмоционалды тұрғыда терең бойлап, ұлттық рухты сезінуге мүмкіндік алады. Мұндай тәсілдер тұлғаның патриоттық сезімін тек сана деңгейінде ғана емес, жүрекпен қабылдауына жол ашады.

Бастауыш сынып оқушыларын патриоттыққа тәрбиелеу – қоғамның рухани және мәдени дамуына ықпал ететін маңызды үдеріс. Бұл үдерісті тиімді жүзеге асыру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер мен технологияларды қолдану қажет, олардың бірі – әдебиеттік оқу пәні мен жасанды интеллект құралдарының интеграциясы. Әдебиеттік оқу пәні оқушылардың ұлттық құндылықтар мен мәдениетті танып-білуіне, сондай-ақ патриоттық сезімдерінің қалыптасуына негіз болады. Әдебиет арқылы оқушылар қазақ халқының тарихы, салт-дәстүрлері, әдеби мұрасы туралы түсінік алады, ал бұл олардың Отанға деген сүйіспеншілігін арттыруға мүмкіндік береді [6].

Жасанды интеллект құралдарының білім беру жүйесінде қолданылуы оқушылардың білім алу процесін жекелендіруге, оқытудың сапасын арттыруға және патриоттық тәрбиенің тиімділігін көтеруге мүмкіндік береді. ЖИ арқылы оқушыларға арнайы бағдарламалар мен тапсырмалар ұсынылып, олардың патриоттық сезімін оятатын білім беру ресурстары жасалады. Сонымен қатар, жасанды интеллект құралдары оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, ойлау дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді, бұл өз кезегінде патриоттық тәрбие беруде маңызды рөл атқарады.

Осылайша, әдебиеттік оқу мен жасанды интеллект құралдарының интеграциясы бастауыш сыныптарда патриоттық тәрбие беру үдерісін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға, Отанға деген сүйіспеншілік пен құрметті дамытуға бағытталған жаңа, тиімді педагогикалық тәсіл ретінде қарастырылуы тиіс. Аталған тәсілдердің бірігуі мектепте патриоттық тәрбие берудің сапасын арттырып, оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына оң әсерін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмабаев М. Шығармалары. - Алматы: Жазушы, 2013. - 376 б.
2. Основы этических знаний : Учеб. пособ. для студ. вузов. / Отв. ред. М.Н. Росенко ; СПб. : Лань, 2002.-224 с.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Этномәдени білім берудің мемлекеттік тұжырымдамасы. – Астана, 2015.
4. Тұрғынбаева Б.Ә. «Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту». – Алматы: Білім, 2011.
5. Әлмұханбетова Б.Р. «Бастауыш сыныпта әдебиеттік оқу сабағы арқылы патриоттық тәрбие беру». – Алматы: Рауан, 2021.
6. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030 Framework. OECD Publishing, 2019.

ӘОЖ 378.1

ПРОФЕССОР С.Қ. ӘБІЛДИНАНЫҢ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМНІҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Меңлібекова Г.Ж.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Қазақстан Республикасының 2024 жылғы 1 шілдедегі «Ғылым және технологиялық саясат туралы» Заңында «жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің барлық деңгейінде ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық қызмет пен білім беру процесін

интеграциялаудың» [1] зерттеу университетінің негізгі міндеттерінің бірі ретінде тұжырымдалғаны жаңа цифрлық технологиялық кеңістікте ғылыми және педагогикалық өзара әрекеттестікті жүзеге асыруға бағытталған ғалымдардың когнитивті жауапкершілігі мен шығармашылық ізденістерінің көкжиегін жаңғырта түседі.

Жоғары білім саласындағы инновациялық серпінді жобаларды стратегиялық кеңістіктің сұраныстарына сай ғылыми тұрғыдан негіздеу және заманауи қоғамның тарапынан жаңа іргелі және қолданбалы зерттеулердің нәтижелері мен ұсыныстарына деген саналы тұтыну қажеттіліктерін қанағаттандыру педагогикалық теория мен тәжірибенің интеграциясының заңдылық ретінде қабылдануы зияткерлік қауымдастықтың жасампаздық әлеуетін айқын көрсетеді.

Ұлттық зияткерлік ғылыми кеңістікте педагогика ғылымдарының докторы, профессор-зерттеуші; танымал ғалым, заманауи басшы, көрнекті ұстаз, парасатты тұлға Әбілдина Салтанат Қуатқызының шоқтығы биік ғалымдар шоғырында алатын орны айрықша.

Профессор Салтанат Қуатқызының ғылыми зерттеулерінің басым бағыттары еліміздегі ғылым және жоғары білімнің даму стратегиясымен тығыз байланысты, атап айтқанда:

- Қазақстанда этномәдени білім беру теориясы, әдіснамасы мен тарихы;
- этнопедагогика және этнодидактика;
- болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлаудың теориясы мен әдістемесі;
- жоғары мектеп педагогикасы (оқу зерттеу іс-әрекеті туралы дидактикалық ұғымдардың эволюциясы);
- цифрлық қолданбалы педагогика (білім беруді цифрландыру, қашықтан оқыту, онлайн оқыту, білім мазмұны, функционалды сауаттылық, дуальды оқыту т.с.с.);
- STEM педагогикасы;
- трансверсальды педагогика;
- білім саласындағы ғылыми терминологияның негіздері;
- арнайы және инклюзивті педагогика (ASD, инклюзивті білім беру т.б.);
- салыстырмалы педагогика;
- педагогика және психология;
- педагогикалық психология (оқу мотивациясы, трансверсальді дағдыларды дамыту);
- педагогикалық квалитология (сапаны бағалаудың ішкі жүйесін ұйымдастыру);
- әлеуметтік педагогика (еріктілер іс-әрекетіне студенттерді дайындау);
- ағылшын тілін оқыту мәселелері (шет тілін оқытуда интернет ресурстарын пайдалану т.с.с.);
- жалпы педагогика және білім тарихы.

«Қазақстанда оқушыларға этномәдени білім берудің қалыптасуы мен дамуы» атты тақырыптағы докторлық диссертациясында «этномәдени білім беру» ұғымының онтологиялық және гносеологиялық табиғатын нақтылау негізінде республикадағы жалпы білім беретін орта мектептерде этномәдени білім берудің мақсаты, міндеттері, мазмұны мен технологияларының қалыптасу үрдісіне терең талдауды жүзеге асырды [2].

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор С.Қ.Әбілдинаның тұжырымы бойынша, «әлемнің көптеген елдерінде тұлғаның үйлесімді дамуы, оның дербес және сыни ойлауын дамыту міндеттеріне негізделген білімге беруге гуманистік тұғырдан келу басым, сондықтан да ақпараттық қызмет көрсетудің кең спектрі, ақпараттардың алуан түрлі көздері, бір сұраққа қатысты әр алуан көзқарастар адамды өз бетінше ойлауға, өзіндік дәлелдерді іздеуге талпыныс жасауға ынталандырады» [3].

Ғалым өз зерттеулерінде дамыған және дамушы елдерде бастауыш мектептер оқушылардың трансверсальді дағдыларын дамытуға ықпал ететініне назар аудара келе, «мәдени және тілдік тосқауылдардың болуы педагогтердің өз шәкірттеріне трансверсальді дағдылардың маңызын жеткізуге айтарлықтай кедергі болады», -деп атап көрсетті [4]. Білім беру стратегияларын және оқу жоспарларын жасауда әр алуан мәдениеттің сезімтал аспектілерін ескере отырып, бұл тұғырды аймақтық ерекшеліктерге бейімдеу арқылы кең жаһандық дағдылардың дамуына ықпал ету қажеттілігін негіздеді.

Профессор С.Қ.Әбілдина «бейімділік/адаптивтілік ресурсын тұлғаның сыртқы орта жағдайының өзгерулеріне бейімделу қабілетін анықтайтын психологиялық қасиеттерінің жиынтығы» [5] деп түсінуді ұсынды.

«Merriam-Webster» сөздігінде «ғылым» сөзінің ықшамды анықтамасы ұсынылған; атап айтқанда «ғылым дегеніміз эксперимент және бақылау барысында алынған, фактілерге негізделген білім немесе табиғи әлемді зерттеу». «Болашақ мұғалімдердің кәсіби ойлауын қалыптастырудың педагогикалық жүйесі» атты мақаласында профессор С.Қ.Әбілдина «педагогикалық жүйені

белгіленген сапалары бар тұлғаның қалыптасуына ұйымдастырылған, мақсатқа бағытталған педагогикалық ықпал етуге қажетті өзара байланысқан құралдар, әдістер мен процестердің жиынтығы» деп түсіндіреді де, болашақ мұғалімдердің кәсіби ойлау мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық жүйесінің тиімділігін ұжымның келісілген, үйлестірілген ұйымдастырушылық әдістемелік қызметі шеңберінде қамтамасыз етудің кең мүмкіндіктерін ашып көрсетеді [6].

Профессор С.Қ.Әбілдина білім алушылардың цифрлық оқытуға даярлығы пен олардың бағдарлары мен академиялық мотивациясы арасындағы өзара байланысты анықтау қажеттілігін айқындай келе, «педагогикалық жоғары оқу орындарында цифрлық құзыреттерді қамтамасыз ететін іс-шаралар бағдарламаларға көбірек енгізілуі керек. Цифрлық оқыту процестеріне арналған қосымшалар технология интеграциясы және әсерлі оқыту өнімдерімен қамтамасыз етілуі керек», -деп тұжырым жасайды [7].

Ғалым «Болашақ педагог-психологтардың инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығының құрамдас бөліктері ақпараттық дайындық (педагог-психологтардың инклюзивті білім беру кеңістігінде жұмыс істеуге ақпараттық дайындығы ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларды және инклюзивті білім берудің басқа да субъектілерін психологиялық қолдау бойынша практикалық курстарды зерделеуді көздейді); әдістемелік дайындық (инклюзивті білім беру ортасында балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандырудың тиімді әдісі ретінде кәсіби тәжірибе кезеңінде түзету педагогикасы саласындағы мамандармен ынтымақтастықты жүзеге асыруға көмек көрсетуді көздейді); психологиялық дайындық (жеке мотивацияны, эмпатияны, психологиялық икемділікті, эмоционалды тұрақтылықты арттыруға арналған тренингтер мен жаттығуларды қолдану инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істеуге психологиялық дайындықты қалыптастыруға ықпал етеді» деген ғылыми тұжырымды негіздеді [8]. Демек, инклюзивті білім беру ортасындағы педагогикалық және психологиялық іс-әрекетті жүзеге асыру педагогикалық өзара әрекеттестіктің барлық субъектілерінің ынтымақтастық, теңдік, инклюзивтілік қағидалары мен тұлғаға бағдарланған құзыреттілік тұғырларын басшылыққа алуға сүйенеді және қоғамның тұрақты дамуына ықпал жасайды, әрі әлеуметтік жүйелерді ұйымдастырудың бірізділігінің жоғары деңгейін, яғни әлеуметтік үйлесімділікті қамтамасыз етеді. Бұл орайда, профессор С.Қ.Әбілдинаның «The ways of communication for children with autism spectrum disorder» атты еңбегі аутистік спектрі бар балалардың функционалды сипаттамалары мен болжауға қабілеттерін түсінуге елеулі үлес қосады. «Когнитивті модельдеу арқылы психикалық икемділікті арттыру аутизмдегі жақсартылған әлеуметтік болжау қабілеттерін арттыруы мүмкін» [10]. Инклюзивті педагогиканың жаңа зерттеу бағыттары қатарына енетін аутистік спектрі бар балалардың қарым-қатынасын құрылымдаудың тетіктері мен технологияларын әзірлеу мәселесі ғылымның ғаламдық деңгейдегі қолданбалы қызметінің маңыздылығын айқын көрсетеді.

Адам іс-әрекеті мен таным шеңберіндегі біріктіру процестерінің құрамдас бөлігі кіріктіру (интеграция) болғандықтан, ғылым мен жоғары білім беруді интеграциялауда профессор С.Қ.Әбілдинаның өзіндік ғылыми мектебін қалыптастыруы мен оны дамытудағы шығармашылық әлеуеті мен зияткерлік мүмкіндіктерді жүзеге асыру қабілеттерінің күрделі мемлекеттік маңызды мәселелерді шешуге бағытталғанын дәлелдейді. Педагогиканың ғылыми білімдер жүйесіндегі басқа ғылым салаларымен байланысы болашақта оның пәндік саласы ретінде медициналық педагогика, кванттық педагогика, жасанды интеллект педагогикасы т.с.с. бағыттарының бастау алуына негіз болады.

Білім тұйық немесе жабық әлем емес, білім сәйкес келетін мәдениеттің типімен анықталады және мәдениеттің өзгерулерімен өзгеріп отырады, дегенмен ол - мәдениеттің дамуының жаңа көкжиектерін ашатын шығармашылық сала. Демек, мәдениет пен білімнің өзара байланысы мен өзара ықпалдастығы - күрделі, көпқырлы, диалектикалық үдеріс, сондықтан көрнекті ғалым Салтанат Қуатқызының іргелі зерттеуінің - этномәдени білімнің теориялық және тарихи аспектілерін зерттеудегі нәтижелері қоғамның рухани өміріне әсер етіп қана қоймай, білім берудің жаңа дәуірдегі даму мәселелерін шешуде әлеуметтік институт ретінде мәдениеттің ерекшеліктерін ескеруді білдіреді. Бұл өз кезегінде ғылым, білім, мәдениет, спорт, экономика, әлеуметтік сала, медицина, технологиялық т.б. сфералардың арасындағы салааралық сабақтастықты зерттеуге ғылыми бағдар береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2024 жылғы 1 шілдедегі «Ғылым және технологиялық саясат туралы» Заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2400000103>

2. Rosenberg N. et al. Why do firms do basic research (with their own money) //Research policy. – 1990. – Т. 19. – №. 2. – С. 165-174.
3. Қазақстанда оқушыларға этномәдени білім берудің қалыптасуы мен дамуы [Мәтін] : автореф... п. ғ.д. ғылыми дәрежесін алу үшін / Ғыл. жет.: п.ғ.д., проф. З.У.Кенесарина. - Қарағанды : [б. и.], 2010. - 39 б.
4. Abildina S.K., Aidarbekova K.A. , Mukhametzhanova A.O. Opportunities to use educational resources in the context of distance learning// Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». -2023. -№ 1(109). -160-168.
5. Abildina S.K, Auken A.O., Bakirova I.D., Balapanova K.ZH., Dagarova ZH.U. Development of transversal skills in primary school children// Bulletin of national academy of sciences of the Republic of Kazakhstan. Volume 6. -2023. -№406. - P. 28-37
6. Kulshayeva A. et al. Psychological and Pedagogical Foundations of the Development of Speech Skills of Primary School Students in English Lessons //International Journal of Early Childhood. – 2023. – С. 1-16.
7. Abildina S. K. et al. Pedagogical System of Future Teachers' Professional Thinking Culture Formation //International journal of environmental and science education. – 2016. – Т. 11. – №. 10. – С. 3562-3574.
8. Abildina S. et al. The Effect of Variables Associated with the Digital Learning Environment on Students' Motivation and Attitudes //International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology. – 2023. – Т. 11. – №. 6. – С. 1497-1517.
9. Абильдина С.К., Айтжанова Р.М., Мусина В.Т., Копбалина К.Б., Айдарбекова Б.Ж. Педагогические условия подготовки будущих педагогов-психологов для системы инклюзивного образования//Аллея науки. -2018. -№10 (26). -С. 903-907.
10. Abayeva, G. A., Akhmetzyanova, A. I., Butabayeva, L. A., Abildina, S. K., & Umirbekova, A. N. (2024). The ways of communication for children with autism spectrum disorder. Online Journal of Communication and Media Technologies, 14(4), e202462. <https://doi.org/10.30935/ojcmt/15611>

УДК: 009; 004

Образовательные возможности интеграции искусственного интеллекта и виртуальной реальности

Мукашева М.У.

Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, Астана, Казахстан

Развитие технологии искусственного интеллекта (AI, Artificial Intelligence) и повсеместное использование его возможностей в различной сфере науки и технологий способствует совершенствованию других цифровых решений делая их более реалистичными, доступными и персонализированными. Одним из перспективных и сложных направлений искусственного интеллекта (ИИ) является создание объектов визуализации на основе машинного обучения. В этом контексте технологии на основе ИИ позволяют создать реалистичные сцены с высокотехнологичной графикой и убедительные симуляции с участием различных персонажей и аватаров.

До недавнего времени под «пространственным ИИ/Spatial AI» подразумевалась интеграция методов и технологий ИИ с пространственными данными и процессами. Эта область объединяет мощь ИИ, машинного обучения и аналитики данных с геопространственной информацией, позволяя системам понимать, рассуждать и принимать решения на основе пространственных отношений и закономерностей. Однако в связи с использованием таких инструментальных интерфейсов, как VR, AR и XR для взаимодействия с ИИ, «пространственный ИИ» начал приобретать новое значение [1]. Кроме того, также существует термин «интеллектуальная реальность (ИР)/Intelligent Reality (IR)» подразумевающая внедрение человеком интегрированной дополненной, виртуальной и смешанной реальности (AR/VR/MR) с искусственным интеллектом (ИИ) и машинным обучением, цифровыми близнецами, Интернетом вещей, робототехникой, блокчейном, носимыми устройствами, 5G, Интернетом всего и т. д. Она объединяет ускоренные с помощью ИИ рабочие процессы, сложные симуляции, расширенные визуализации, аналитику в реальном времени и многие другие компоненты для объединения физического мира с цифровыми пространствами, тем самым позволяя людям и

машинам сосуществовать и использовать сильные стороны друг друга [2]. В настоящее время 3D-пространственный ИИ или просто пространственный ИИ, как симбиоз вычислительной мощности, используемый в технологиях ИИ и 3D-пространственного представления реальности в VR начал привлекать внимания исследователей всего мира.

Пространственный искусственный интеллект (далее 3D-пространственный ИИ) является одним из высокотехнологичных решений в сфере цифровых технологий и объединяет потенциал таких областей, как пространственное вычисление, визуальный ИИ, виртуальная и дополненная реальности, компьютерное зрение и распознавание образов. 3D-пространственный ИИ продолжает развиваться быстро и предоставляет больше возможностей человечеству решать проблемы реального мира.

Интеграция возможностей 3D-пространственного ИИ и VR, без сомнения, входит в число наиболее влиятельных технологических достижений 21-века в обеспечении свободного доступа к качественному образованию в том числе и в дистанционном формате. Как известно, наиболее распространённым препятствием при внедрении цифровых инноваций в учебный процесс является создание или разработка образовательных контентов. Для создания высококачественных 3D-моделей виртуальных объектов и VR сцен требовались больше времени и значительные финансовые вложения. Сейчас инструменты генеративного ИИ предоставляет возможность создавать виртуальные среды и сцены с подсказками на естественном языке, а также на основе сканирования реальных ситуации и сцен. Например, инструменты на основе Stable Diffusion, Skybox AI, может генерировать среду виртуальной реальности за считанные секунды с помощью короткой подсказки. Генераторы 3D-контента, такие как Point E и Shape E, могут помочь в создании виртуальных 3D-объектов. ChatGPT и GitHub Copilot могут дополнительно помочь с задачами компьютерного программирования при разработке виртуальных сцен в игровых движках (например, Unity 3D или Unreal) для продвинутого и интерактивного моделирования. На рисунке 1 представлены 360 видео-контенты «Бұрынғы Арал» и «Қазіргі Арал», разработанные с использованием SkyBox AI с короткими подсказками на человеческом языке.

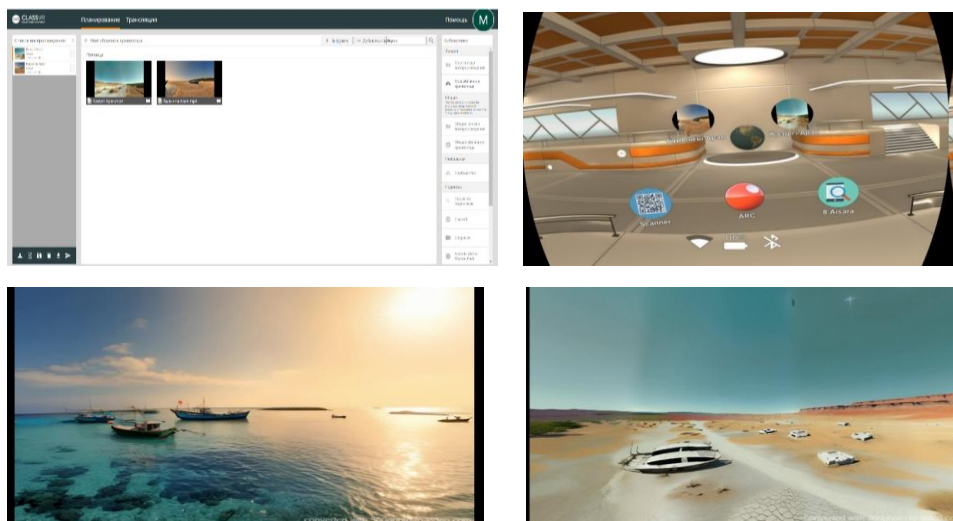

Рисунок 1. Загрузка и просмотр в ClassVR 360 видео-контентов «Бұрынғы Арал» и «Қазіргі Арал», разработанные с использованием SkyBox AI

Однако, интеграция 3D-пространственного ИИ и VR в образование требует изменения методологии и подходов как традиционного, так и дистанционного обучения.

Обзор научных исследований по изучению образовательных возможностей симбиоза ИИ и VR показали, что преимущества использования ИИ в VR и XR очевидны и в этой области существуют много тем, которые требуют собственных определений и исследований [1,2,3,4]. Авторы считают, что, во-первых, они (VR/AR/MR/XR) включают в себя лучшее взаимодействие с пользователем, лучший пользовательский опыт, возможность дополнения человеческого интеллекта и человеческих чувств, а также возможность снизить стоимость создания иммерсивного виртуального мира; во-вторых, почти любой тип симуляции VR может быть улучшен с помощью технологии ИИ; в третьих, расширенная реальность (VR/AR/MR/XR) во всех ее формах может создать иммерсивную среду обучения (IVR), но в сочетании с ИИ она может стать по-настоящему убедительной [3]. И, самое

интересное, почти во всех исследованиях по синтезу возможностей ИИ и VR подчеркивается, что «явная возможность» для ИИ и расширенной реальности (VR/XR) — это обучение [1,2,3,4]. В этом контексте исследователями выделены 3 направления, усиливающие эффект погружения в процесс обучения [4,5,6]:

- лучший вариант использования ИИ и VR — это возможность создания интеллектуальных аватаров, с которыми можно вести естественный разговор. Согласно исследованию, опубликованному дискуссионной площадкой ICIR [3], в игровой индустрии алгоритмы ИИ изначально были развернуты из-за необходимости создания достойных противников. Если этот опыт применить к контексту обучения, то в результате можно получить настраиваемые персоны, созданные с помощью ИИ для поддержки педагогических целей. Генеративный ИИ открывает дополнительные возможности для обучения в VR, аватары-персонажи управляемые ИИ, могут демонстрировать реалистичное поведение, адаптироваться к взаимодействиям с пользователем и предлагать более захватывающие и увлекательные взаимодействия. Например, персонаж-директор по персоналу, управляемый генеративным ИИ, может помочь кандидатам на работу практиковать навыки собеседования и переговоров, аватар-инструктор может психологически и технически подготовить обучающихся к сдаче экзаменов в реальности;

- гибрид искусственного интеллекта и виртуальной реальности позволяет создавать индивидуальные среды обучения и контента. Устоявшиеся методы ИИ для создания моделей, генеративного моделирования, анализа данных могут быть развернуты для создания цифровых двойников и реалистичных сред в VR. ИИ выводит моделирование в VR на новый уровень, создавая подробные реплики, быстро генерируя такие ресурсы, как изображения и 3D-структуры, и обеспечивая более реалистичные среды VR. Интеграция ИИ в виртуальную реальность может значительно сократить время и ресурсы, необходимые для создания учебных сценариев и повествований;

- ИИ в VR принимает форму персонализированного и адаптивного обучения. С помощью алгоритмов ИИ сценарии обучения в VR вполне могут развиваться на основе ответов обучающегося. ИИ может принимать форму человека – преподавателя в виртуальной симуляции, превращая его в другой опыт (другого преподавателя) с каждым членом группы, а также другой опыт каждый раз, когда один и тот же человек входит в симуляцию. В совокупности ИИ изменяет последовательность обучения, поскольку человек учится в группе и урок обновляется на основе знаний обучающегося по мере продвижения симуляции. И команда или группа обучающихся проходит уровни по мере того, как они усваивают знания, а не по мере того, как время диктует им двигаться вперед. Это делает процесс обучения более динамичным и интерактивным как в классно-урочном, так и дистанционном форматах.

Следовательно, методология и механизмы реализации каждого из этих направлений являются входными идеями для новых исследований в области образования, так как использование ИИ в иммерсивной виртуальной реальности — быстроразвивающаяся область.

Список использованной литературы:

1. Ballard A. What is spatial AI? Defining the field: Part One // Medium. – January 8, 2024. – URL: <https://medium.com/@spatial/what-is-spatial-ai-defining-the-field-part-one-211a83d98536>.
2. Conference Overview «IEEE International Conference on Intelligent Reality (ICIR)», December 14–16, 2022. – URL: <https://icir.ieee.org/home/>.
3. AI in Virtual Reality // IEEE Digital Reality. – URL: <https://digitalreality.ieee.org/publications/ai-in-virtual-reality>.
4. Gonzalez J., Joglekar Y. How AI and VR enhance the immersive learning experience // Training Industry. – May 8, 2024. – URL: <https://trainingindustry.com/articles/learning-technologies/how-ai-and-vr-enhance-the-immersive-learning-experience/>.
5. Setareh Aghel Manesh, Tianyi Zhang, Yuki Onishi, Kotaro Hara, Scott Bateman, Jiannan Li, and Anthony Tang. 2024. How People Prompt Generative AI to Create Interactive VR Scenes. In Proceedings of the 2024 ACM Designing Interactive Systems Conference (DIS '24). Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 2319–2340. <https://doi.org/10.1145/3643834.3661547>
6. Cinar, O. E., Rafferty, K., Cutting, D., & Wang, H. (2024). AI-Powered VR for Enhanced Learning Compared to Traditional Methods. Electronics, 13(23), 4787. <https://doi.org/10.3390/electronics13234787>

ОСОБЕННОСТИ И ВЫЗОВЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ ДЛЯ УНИВЕРСИТЕТСКИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВОЗРАСТА 50+ ЛЕТ

Муканова С.Д., Мукушева С.Б.

Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан

В данной статье рассмотрим возможности дополнительного обучения взрослых преподавателей в контексте цифровизации высшего образования. Цифровизация представляет собой качественный вызов для системы высшего образования, поскольку требует не просто внедрения технологий, а глубокой трансформации образовательных процессов, пересмотра ролей преподавателя и студента, обеспечения цифрового равенства и развития новых компетенций у всех участников образовательного процесса.

По мнению Г.В.Романова, «цифровизация высшего образования позволяет создать среду, не ограниченную географическими и языковыми рамками, способствующую сотрудничеству, творчеству, изобретательской деятельности, индивидуальному подходу и нешаблонному мышлению» [1].

Учёный В.Н. Минина выделяет четыре ключевые тенденции в развитии высшего образования, обусловленные активным внедрением цифровых технологий и инструментов:

- распространение моделей смешанного обучения, объединяющих традиционные и цифровые форматы;
- интеграция онлайн-обучения как неотъемлемой части образовательного процесса;
- формирование комплексной виртуальной образовательной среды;
- изменение управленческих подходов в образовательных организациях в условиях цифровой трансформации [2].

Программа развития НАО "Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова" на 2024–2028 годы актуализирует развитие потенциала преподавателей вуза [3]. По информации Управления персонала организации, доля преподавателей старшего возраста, достигших 50 лет, составляет 30 % от общего количества профессорско-преподавательского состава. Именно поэтому наш исследовательский интерес направлен на преподавателей университета возраста 50+ лет. Очевидно, обладая богатым профессиональным опытом, эта категория педагогов в условиях цифровизации получают как новые возможности, так и серьезные вызовы в отборе методов преподавания и взаимодействия со студентами.

Эта категория преподавателей нуждается в поддержке системы дополнительного образования в освоении современных технологий и педагогических подходов, с тем, чтобы они могли эффективно работать с учетом новых квалификационных требований к педагогам организаций высшего профессионального образования, а также исследовательского статуса КВУ КарУ. В статье 23, п. 1 Закона РК «Об образовании» дополнительное образование рассматривается как «процесс воспитания, обучения, осуществляемый с целью удовлетворения всесторонних потребностей обучающихся, воспитанников и специалистов с ориентиром на результаты обучения и соответствие национальной рамке квалификаций и отраслевым рамкам квалификаций» [4]. В контексте образования взрослых, к которым относятся преподаватели возраста 50+ лет, организация дополнительного образования актуальна как с теоретических аспектов, так и с точки зрения практического решения.

В целом, отметим, организация образования взрослых может рассматриваться индикатором способности государства, общества к выработке механизмов их поддержки в развитии профессиональных навыков, общекультурного и индивидуального развития граждан, завершивших программы высшего образования и начавших трудовую деятельность. С учетом этого организация дополнительного обучения преподавателей, направленная на поддержание их профессионального роста в условиях непрерывного развития образования, становится важнейшей задачей теоретического осмысления и практической реализации.

Генеральной конференцией ЮНЕСКО были утверждены «Рекомендации по развитию образования взрослых» (Найроби, 1976 г.). В документе понятие «образование взрослых» определено как «комплекс организованных процессов образования, независимо от содержания, уровня и метода, формальных или иных, продолжающих или восполняющих образование, получаемое в школах и

вузах, а также практическое обучение, благодаря которым лица, рассматриваемые в качестве взрослых обществом, частью которого они являются, развивают свои способности; обогащают свои знания, улучшают свою техническую и профессиональную квалификацию или получают новую ориентацию и изменяют свои взгляды или поведение в двойной перспективе всестороннего личного развития и участия в сбалансированном и независимом социальном, экономическом и культурном развитии» [5]. В Гамбургской декларации 1997 года в образовании взрослых выделяются следующие ключевые тенденции [6]:

- поддержание непрерывного характера образования;
- увеличение числа людей, вовлечённых в образовательные процессы;
- широкий охват специалистов, повышающих квалификацию или меняющих профессию;
- акцент на высокое качество образовательных программ;
- ориентация на саморазвитие и самореализацию в процессе обучения.

На наш взгляд, обучение взрослых преподавателей для подготовки их к работе в условиях цифровизации образования является одним из продуктивных направлений реализации формулы «образование продолжается всегда». В целом, рассматривая цифровизацию в образовании как системный процесс со своими особенностями организации для преподавателей 50+ лет, можно говорить о следующих ключевых особенностях цифровизации и их возможном потенциале:

К *первой особенности* отнесем необходимость освоения преподавателями новых цифровых инструментов (LMS, онлайн-курсы, видеоконференции). Очевидно, у преподавателей старшего возраста может быть меньше опыта в использовании цифровых технологий, и переход к работе с несколькими платформами требует времени, терпения и поддержки. Тем не менее, при наличии качественного сопровождения и пошаговых инструкций – этот барьер преодолим и даже может стать источником профессионального роста.

Второй особенностью можно рассматривать изменение роли преподавателя, заключающейся в переходе от передачи знаний к фасилитации образовательного процесса. Профессиональная деятельность взрослых педагогов направлена на студентов, воспитанных, как отмечали *Хелен Битэм и Рона Шарп*, «на инструментах редактирования, а не на традиционных ручке и бумаге», поколения с образом мышления «копировать – и – вставить» [7]. Изменение требует замены позиции преподавателя с носителя знаний – на навигатора, помощника в обучении. Допускаем, что для опытных педагогов, привыкших к традиционной лекционной модели, это может быть непривычно и вызывать внутреннее сопротивление. Однако, с другой стороны, это шанс использовать богатый профессиональный опыт в новом качестве.

Далее. В онлайн-формате «не работают» напрямую многие проверенные временем методы преподавания, что требует переосмысления подходов, разработки новых форм взаимодействия со студентами. Это можно рассматривать *третьей особенностью*. Хотя такой процесс требует усилий, но он дает возможность творчески пересобрать практику преподавания, сделать её более гибкой и современной.

Современный мир характеризуется наличием больших данных. Аналитическая работа с БД с целью понимания нужд студентов и повышения эффективности обучения через обеспечения персонализированных траекторий обучения студентов может рассматриваться *четвертой особенностью* цифровизации высшего образования.

Наконец, *пятая особенность* – возможность повышения квалификации через дистанционные образовательные платформы. Удобство очевидно: не нужно выезжать, можно учиться в удобном темпе. Но, с другой стороны, не все преподаватели старшего возраста привыкли к самостоятельному онлайн-обучению. И может потребоваться помощь в навигации по платформам, техническая поддержка и мотивация.

Перечисленные выше пять особенностей можно рассматривать как вызовы, особенно без системной поддержки, тьюторства и адаптированных программ. Однако при правильной организации обучения и психологической поддержке они могут стать и возможностями для профессионального роста преподавателей 50+.

Работы зарубежных исследователей позволяют выявить ряд существенных моментов, актуализирующих разработку программ подготовки взрослых преподавателей к работе в условиях цифровизации [8,9,10]. Во-первых, в условиях цифровизации преподаватели способны адаптироваться и профессионально расти при условии мотивационной поддержки, создания пространства для «мягкого» внедрения технологий и признания их вклада в цифровую трансформацию образования (*Beardsley et al*). Во-вторых, освоение новых технологий и адаптации их для работы в инклюзивной среде возможно при условии системной поддержки, разработки

персонализированных образовательных траекторий и признания ценности опыта старшего поколения в условиях цифровой трансформации (*Cabero Almenara et al*). Наконец, преподаватели вузов в возрасте 50+ обладают значительным потенциалом для осознанного и этически выверенного внедрения цифровых технологий. Их участие в цифровой трансформации должно сопровождаться не только обучением работе с ИКТ, но и созданием условий для ценностной рефлексии, обсуждения рисков и коллективного принятия решений. Это способствует сделать цифровизацию гуманной и профессионально осмысленной (*Davinia Hernández- Leo et al*).

В рамках поиска содержания дополнительного образования взрослых преподавателей к работе в условиях цифровизации Факультет дополнительного образования Карагандинского университета имени академика Е.А.Букетова провел исследование потребностей педагогов в применении активных форм преподавания. В опросе приняли участие 84 человек, в т.ч. на казахском языке – 46 человек, на русском языке – 38 человек. Приведем три вопроса из организованного анкетирования и комментариями по полученным результатам.

Вопрос 1. Какие темы для профессионального развития в условиях цифровизации вам наиболее актуальны? (можно выбрать несколько).

Рисунок 1. Темы профессионального развития

Результаты анкетирования свидетельствуют, что цифровизация радикально изменила формат и содержание преподавания. Преподаватели стремятся не отставать от изменений в формате и содержании преподавания, осваивая новые инструменты и подходы, чтобы оставаться актуальными в профессии и эффективно работать в гибридной и онлайн-среде. Цифровые технологии и активные методы (интерактивные задания, онлайн-дискуссии, мультимедийные кейсы и др.) помогают улучшить вовлечённость студентов, разнообразить подачу материала и усилить обратную связь. Это делает обучение более гибким, индивидуализированным и интересным. Преподаватели осознают необходимость соответствовать этим требованиям и развивать ИКТ-компетенции как часть профессионального роста.

Вопрос 2. Какие активные методы преподавания вы применяете? (можно выбрать несколько вариантов)

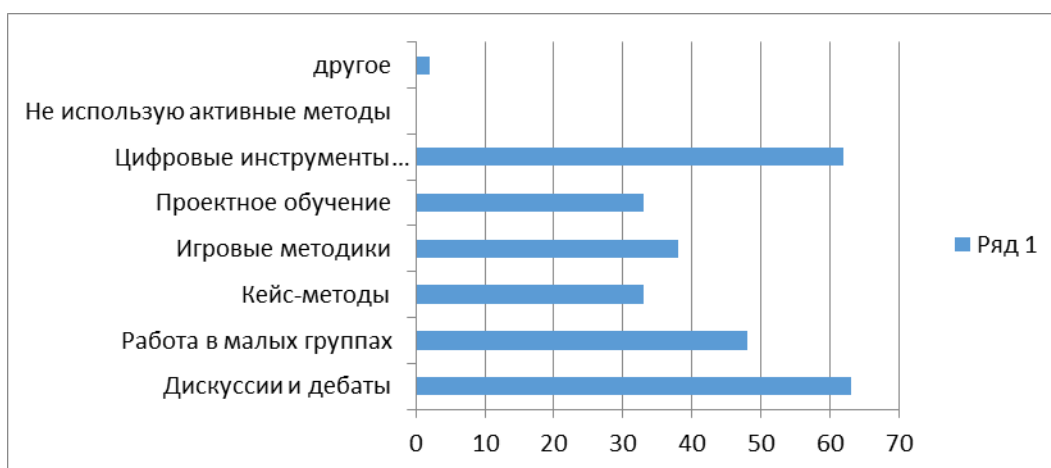

Рисунок 2. Применение активных методов преподавания

Как видно из рисунка 2, преподаватели в своей работе отдают предпочтение цифровым инструментам, дискуссиям и дебатам, работе в малых группах. Это, на наш взгляд отражает их стремление соответствовать современным требованиям образовательной среды, в которой студентоцентрированный подход и цифровизация становятся нормой. Использование дискуссий, работы в группах и цифровых ресурсов позволяет удерживать внимание современных студентов и активизировать их участие. В целом, освоение новых методов помогает им оставаться востребованными и эффективными специалистами.

Вопрос 3. Насколько вам интересны курсы по активным методам преподавания?

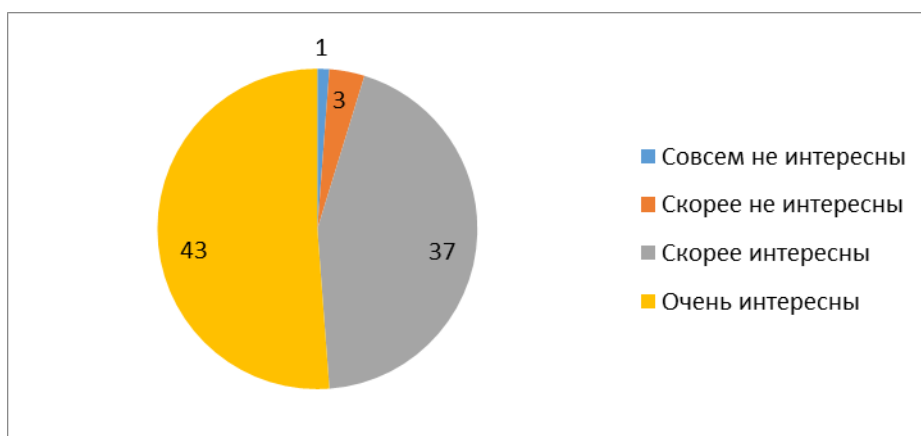

Рисунок 3. Интерес к обучению

Как видно из рисунка 3, большая часть респондентов в значительной степени заинтересована и изучении активных форм преподавания, что, на наш взгляд, объясняется пониманием преподавателями факта ориентированности современного образования на активную позицию студента, переход от трансляции знаний к формированию умений и навыков. Современные студенты предпочитают интерактивность, сотрудничество и гибкость в обучении. Преподаватели реагируют на этот запрос, стремясь быть ближе к ожиданиям аудитории и создавать более живую и продуктивную учебную атмосферу.

Результаты проведенного анкетирования позволили разработать проект образовательной программы повышения квалификации преподавателей возраста 50+ лет «Эффективное обучение активным методам: развитие профессиональных навыков». Программа направлена на развитие у них компетенций в области активного обучения. Структура курса охватывает шесть модулей:

1. Введение в активные методы обучения – знакомство с теорией и преимуществами методов.
2. Разработка интерактивных образовательных стратегий – освоение технологий кейс-стади, ролевых игр, дискуссий.

3. Информационные технологии в активных методах обучения – цифровые платформы, виртуальные классы и онлайн-ресурсы.
4. Оценка результатов обучения и обратная связь – методы оценки и корректировка подходов.
5. Развитие навыков фасилитации и модерации – роль преподавателя как организатора и координатора образовательных процессов.
6. Управление временными ресурсами и групповой динамикой – эффективность взаимодействия и учет индивидуальных стилей обучения.

В контексте заявленной проблемы, посвящённой особенностям и вызовам цифровизации для университетских преподавателей в возрасте 50+ лет, особую значимость приобретает разработка целевых образовательных программ, ориентированных на поддержку данной категории педагогов. На наш взгляд, программа повышения квалификации «Эффективное обучение активным методам: развитие профессиональных навыков» обладает высокой практической ценностью, так как сочетает методологическую основу активных методов с их цифровым обеспечением и инструментами оценки. Она помогает преподавателям адаптироваться к новым реалиям высшего образования, усиливает их педагогическое мастерство, а также способствует формированию гибкой, ориентированной на студента образовательной среды.

Развитие навыков фасилитации, использование цифровых инструментов и выстраивание продуктивной обратной связи трансформируют традиционную роль преподавателя – от передатчика знаний к модератору образовательного процесса и партнёру по обучению. Это особенно важно для педагогов старшего поколения, испытывающих необходимость в переосмыслении профессиональной роли и подходов к обучению в условиях цифровых преобразований.

Программа «Эффективное обучение активным методам: развитие профессиональных навыков» была разработана в рамках инициативы «Серебряный университет» Карагандинского университета – проекта, реализующего миссию поддержки граждан в их личностном и профессиональном развитии. Она представляет собой действенный ответ на вызовы цифровизации, укрепляя профессиональную устойчивость опытных преподавателей и предоставляя им в рамках дополнительного образования инструменты для уверенного функционирования в современной образовательной среде.

Список использованной литературы:

1. Романов Г.В. Цифровизация высшего образования: новые тренды и опыт внедрения <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-vysshego-obrazovaniya-novye-trendy-i-opyt-vnedreniya/viewer>
2. Минина В.Н. Цифровизация высшего образования и ее социальные результаты // Вестник Санкт-Петербургского университета. Социология. 2020. Т. 13. Вып. 1. С. 84–101. <https://doi.org/10.21638/spbu12.2020.106>
3. Программа развития некоммерческого акционерного общества "Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова" на 2024-2028 годы. Утверждена постановлением Правительства Республики Казахстан от 5 апреля 2024 года № 258 <https://buketov.edu.kz/ru/page/razvitie-universiteta>
4. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года №319-III. – [Электронный ресурс]: – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>
5. Рекомендации о развитии образования взрослых. Генеральная конференция ООН, 1976. – [Электронный ресурс]: – URL: https://www.un.org/ru/events/literacy/adult_education.pdf
6. Гамбургская декларация об обучении взрослых (1997 г.). – [Электронный ресурс]: – URL: https://www.un.org/ru/events/literacy/hamburg_decl.pdf
7. Хелен Битэм, Рона Шарп Переосмысление педагогики для цифровой эпохи. Дизайн в обучении XXI века. – Алматы: Общественный фонд «Ұлттық аударма бюросы», 2019. – 352 с. <http://library.atu.kz/files/045954.pdf>
8. Marc Beardsley, Laia Albó, Pablo Aragón, Davinia Hernández- Leo Emergency education effects on teacher abilities and motivation to use digital technologies. British Journal of Educational Technology. 2021;52:1455–1477 DOI: 10.1111/bjet.13101
9. Julio Cabero-Almenara, Francisco D., Guillén- Gámez, Julio Ruiz- Palmero, Antonio Palacios-Rodríguez Teachers' digital competence to assist students with functional diversity: Identification of factors through logistic regression methods. 2022;53:41–57. DOI: 10.1111/bjet.13151
10. Davinia Hernández- Leo, Karina Ginoyan Supporting teachers' value- sensitive reflections on the cost–benefit dynamics of technology in educational practices. 2025;00:1–20 DOI: 10.1111/bjet.13592

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАР - ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗІ

Мусина В.Т., Абильдина С.К.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі таңда еліміздегі оқу – тәрбие жұмысына байланысты болып жатқан жаңартулар білім мен тәрбие жұмысын қайта қарауды міндеттейді. Бүгінгі таңда тиянақты білім беру жүйесінде, оқушылармен тәрбие жұмысын дамыту мақсат болып отыр. Әсіресе қазіргі кездегі басты бағыттардың бірі барлығына қолжетімді білім–инклюзивті білім беру жүйесін енгізу. Жүйенің негізгі бағыты ерекше білім беруді қажеттілігі бар оқушылардың қалыпты дені сау балалармен бірге білім ала алатындай білім беру ортасын ұйымдастыруды көздеу.

Сонымен түзете білім беру ұйымдарының желісін сақтап, жетілдіру және инклюзивті білім беру жүйесін қатар дамыту ең тиімді қадамдардың бірі болып табылады. Мұндай жағдайда түзету ұйымдары жалпы білім беру мекемелерінде қызмет жасайтын педагогтерге әдістемелік көмек көрсетуді қамтамасыз ететін оқу-әдістемелік орталық, білім алып отырған тұлғалар және олардың ата- аналарына кеңес беру және психологиялық-педагогикалық түзете қолдау көрсету қызметін атқарады.

Инклюзия бұл-қазіргі кездегі қажеттілік. Әр баланың жеке тұлғасы қымбат бола тұра, біздер сенімдіміз, ерекше қажеттілігі бар балаларға әлеуметтік ортаға кіру үшін отбасынан басқа орта керек, басқа балалармен араласу керек, ата-анадан басқа мұғалім қажет. Инклюзивті білім берудің негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жою, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар әрбір санаттағы балаларға арнайы жағдай қалыптастыру мақсаты жатыр [1].

Инклюзивті білім беру жағдайында психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп жасындағы балалардың коммуникативтік дағдыларының бұзылулар саны жылдан жылға өсуде. Жалпы жақсы сөйлеу-баланың жан-жақты толыққанды дамуының кепілі. Баланың сөйлеуі дұрыс әрі неғұрлым бай болса, соғұрлым қоршаған шындықты тану мүмкіндіктері кең болады, бала өз ойын кеңінен айта алады, сонымен бірге үлкендермен, құрдастарымен толыққанды қарым– қатынаста болады, және психологиялық дамуы белсенді түрде жүзеге асады. Сондықтан баланың сөйлеу тілін оның ішінде коммуникативтік дағдыларын өз уақытында қалыптастыру, оның дұрыстығын, сөйлеу тілінің түрлі бұзылыстарының алдын алу мен түзету өте маңызды [2].

Бүгінгі таңда Қазақстанда ресми түрде «Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы» қорытындысымен бес жарым мыңға жуық бала тұрады және жыл сайын бұл сан өсуде–Білім және ғылым министрлігінің деректері осындай. Бірақ сарапшылар мұндай балалардың іс жүзінде көп екенін мойындайды. Ал Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының ақпараты бойынша, жер халқының шамамен 19% сөйлеу тілінің жалпы дамымауымен бетпе-бет келеді және жыл сайын мұндай адамдардың саны 14%-ға ұлғаяуда. Осы тұста барлығымызға белгілі инклюзия барлық балаларды білім беру, тәрбиелеу және әлеуметтендіру сапасын арттыруды қамтамасыз етуге бағытталған. Мұндай тәсілде оқыту жүйесіне бала емес, балаға жүйе бейімделеді. Осылайша, осы проблематиканың жеткіліксіз зерттелу деңгейін анықтауға болады, демек, осы санаттағы балалармен жұмыс жасау барысында ғылыми-негізделген тәсіл жоқ, сондықтан сөйлеу тілі дамымаған балалармен жұмыс жасауды ұйымдастыру қажеттілігі орын алады.

Инклюзивті білім беру жағдайында психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп жасындағы балалардың коммуникативті дағдыларын қалыптастыру мәселесі зерттеліп және зерттелу үдерісінде дегенмен осы мәселе бойынша зерттеулердің оның күрделілігі деңгейін дәл диагностикалау мәселесі жеткілікті қарастырылмағандығын атап өтуіміз керек.

Жалпы білім алушылардың инклюзивті білім беру жағдайында сенімді сипаттайтын психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп жасындағы балалардың коммуникативті дағдыларының бұзылыстар санының көрсеткіштері белгісіз. Бұл жағдайлардың барлығы қол жетімді нәтижелерді салыстыру үдерісін мүмкін емес етеді. Сондай-ақ жіберілген қателіктердің толық тізімі де жасалмайды [3].

Инклюзивті білім беру жағдайында психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп жасындағы балалардың коммуникативті дағдыларын қалыптастыру мәселесі де ашық күйінде қалып отыр.

Білім беру жүйесінің сапасы – ел мен қоғам экономикасының өсуін қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады. Әлемдік білім беру жүйесінің басым әрі өзекті бағыттарының бірі – инклюзивті білім беруді іс жүзінде енгізу болып отыр. Бүгінгі таңда инклюзивті білім беру саласындағы педагогикалық тәжірибеге сүйенетін жаңа білім беру парадигмасы қалыптасуда.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында инклюзивті білім беру – бұл ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, білім алушылардың барлығына тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін үдеріс ретінде қарастырылады [4].

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар – бұл денсаулығына байланысты білім алуда тұрақты немесе уақытша қиындықтарға тап болатын тұлғалар [4].

Соңғы жылдары біздің қоғамда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың мүмкіндіктеріне деген көзқарас өзгерді. Бүгінде қоғам балада психофизикалық ауытқулардың болуы оның адамдық болмысын, сезіну, қарым-қатынас жасау және әлеуметтік тәжірибе жинақтау қабілетін жоққа шығармайтынын мойындайды.

Осыған байланысты білім алудың жаңа формасы – инклюзия кеңінен таралуда. Инклюзия – бұл балаларды олардың жынысына, этникалық және діни тиістілігіне, алдыңғы оқу жетістіктеріне, денсаулық жағдайына, даму деңгейіне, ата-анасының әлеуметтік-экономикалық жағдайына және басқа да факторларға қарамастан жалпы білім беру үдерісіне кіріктіру процесі [2].

Мектеп жағдайындағы инклюзия кез келген баланың білім беру қажеттіліктеріне бейімделген моральдық, материалдық және педагогикалық ортаны қалыптастырады. Инклюзивті білім беру ортасы ата-аналармен бірлесе отырып және білім беру процесіне қатысушылардың барлығының өзара әрекеттесуі арқылы құрылады.

Инклюзивті білім беру ұйымы балаларды олардың физикалық, зияткерлік, әлеуметтік немесе өзге де ерекшеліктеріне қарамастан біліммен қамтамасыз етеді [3].

Дәл осы инклюзивті білім беру ұйымдары форматында оқытуды жүзеге асыру ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың да, қалыпты дамып келе жатқан құрдастарының да тұлғалық дамуына оң әсерін тигізеді. Бұл үдеріс барысында қалыпты дамып келе жатқан балаларда өзгелерді қабылдау ұстанымы, эмпатия ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға бағытталып, оларға көмек көрсетуге ұмтылыс қалыптасады.

Инклюзивті білім берудің мәселелері қазақстандық (А.А. Байтұрсынова, Б.С.Байменова, С.С.Жұбақова және т.б.) және ресейлік ғалымдардың (И.В.Вачков, Е.В.Самсонова, М.Л.Любимов, В.Л.Рыскина, Е.Е.Дмитриева және т.б.) еңбектерінде кеңінен қарастырылған.

ҚР-да инклюзивті білім берудің қағидаттары табысты жүзеге асырылып келе жатқанына қарамастан, қазақстандық қоғам мектеп оқушыларына арналған инклюзивті оқытуды толық көлемде енгізуге әлі де толық дайын емес. Басты мәселе, біздің ойымызша, осы бағыттағы проблемаларды шешуге педагог кадрларды, әсіресе педагог-психологтарды жүйелі түрде даярлау ісінің жеткіліксіздігінде жатыр.

Инклюзивті білім беру кеңістігіндегі барлық субъектілерге жан-жақты психологиялық қолдау көрсетуді қамтамасыз ету — дәл осы педагог-психологтардың кәсіби даярлығына тікелей байланысты.

«Педагогтің кәсіби стандарты» құжатында болашақ педагогтердің дифференциалды, интеграцияланған және дамыта оқыту технологияларын меңгеруі, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға қолдау көрсету дағдыларын игеруі қажеттігі атап көрсетілген [4].

Педагогтер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге қажетті кәсіби құзыреттерге ие болуы тиіс. Алайда, жоғары оқу орындарында педагогтерді инклюзивті білім беру жүйесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге даярлау мәселесі жеткілікті деңгейде зерттелмеген және жан-жақты дамытылмаған.

Сондай-ақ, жоғары оқу орындары жағдайында болашақ педагогтерді инклюзивті білім беру ұйымдарында жұмыс істеуге даярлауда кешенді тәсілдің болмауы қажетті кәсіби құзыреттердің жетіспеушілігіне алып келетінін атап өткен жөн. Болашақ мамандарда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеудің мазмұны туралы тұтас көзқарас қалыптаспайды.

Осылайша, мемлекет, қоғам және жеке тұлғаның инклюзивті білім беруге деген сұранысы мен педагогтерді бұл жүйеде жұмыс істеуге дайындық деңгейінің төмендігі арасында қарама-қайшылық туындайды. Сондықтан инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға білім беру жүйесін даярлаудың маңызды кезеңдерінің бірі – қажетті мамандардың кәсіби құзыреттіліктерін арттыру мәселесі болып табылады.

Инклюзивті білім беру қағидаттарын іске асыру барысында жалпы білім беретін мектеп мамандарының ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге дайын еместігі,

кәсіби құзыреттердің жетіспеушілігі және психологиялық кедергілердің болуы сияқты мәселелер туындайды.

Негізгі психологиялық кедергілерге белгісіздік алдындағы қорқыныш, инклюзияның білім беру процесінің басқа қатысушыларына зиян келтіруі мүмкін деген үрей, жағымсыз көзқарастар мен таптаурындар, мұғалімнің кәсіби сенімсіздігі, өзгеріске бейілділіктің болмауы және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге психологиялық дайын еместік жатады.

Инклюзивті білім беру жүйесінде болашақ педагогтердің жұмыс істеуге дайындығын зерттеу аясында 64 студент арасында сауалнама жүргізілді.

Сауалнама болашақ педагогтердің инклюзивті білім берудің нормативтік-құқықтық базасы бойынша білім деңгейін, инклюзивті білім берудің қағидаттары туралы түсініктерін, инклюзивті білім беруді жалпы білім беретін мектептерде жүзеге асыруға қатысты көзқарасын, сондай-ақ осы үдеріс барысында туындайтын ықтимал қиындықтардың себептері жөніндегі пікірлерін анықтауға бағытталды.

Сауалнама нәтижелерін талдау көрсеткендей, білім алушылардың 60%-ы инклюзивті білім берудің мәні – дені сау балалар мен ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың бірлесіп білім алуында деп есептейді.

Инклюзивті білім беру идеясын респонденттердің шамамен 53%-ы қолдайды. Олардың ішінде 31%-ы инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда елеулі кедергілер жоқ деп санайды. Алайда осы топтың 16%-ы «Инклюзивті білім беру» пәнінің ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға психологиялық қолдау көрсету бойынша практикалық аспектілерді жеткілікті ашпайтынын айтып, ақпараттық дайындықты күшейту қажет деп есептейді.

Респонденттердің 49%-ы Қазақстан қоғамы мен білім беру жүйесі инклюзивті оқытуға дайын емес деп санайды. Олардың ішінде 26%-ы жалпы білім беретін мектептердегі педагогтерге түзету педагогикасы салаларындағы мамандардың көмегі, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуда жекелеп оқыту және саралап оқыту қағидаттарын жүзеге асыруда қолдау қажет деп есептейді.

Сауалнамаға қатысушылардың қалған бөлігі (21%) педагогтердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге психологиялық тұрғыдан дайын еместігін атап өтті. Олар мұны төмен эмпатия деңгейімен, жеткіліксіз икемділікпен, эмоционалдық тұрақсыздықпен және басқа да факторлармен түсіндіреді.

Анкеталау нәтижелері негізінде болашақ педагогтердің инклюзивті білім беру ортасында жұмыс істеуге дайындығының келесі құрамдас бөліктерін бөліп көрсетуге болады:

– *Ақпараттық дайындық* – инклюзивті білім берудің мәні, нормативтік-құқықтық негіздері мен қағидаттары туралы білім деңгейі;

– *Әдістемелік дайындық* – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу әдістерін меңгеру;

– *Психологиялық дайындық* – кәсіби сенімділік, эмпатия, икемділік, эмоционалдық тұрақтылық және өзгерістерге ашық болу сияқты жеке қасиеттер.

Осы аталғандардың негізінде болашақ педагогтердің инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істеуге даярлаудың келесі педагогикалық шарттарын бөліп көрсетуге болады:

1. Ақпараттық дайындық – педагогтердің инклюзивті білім беру кеңістігінде жұмыс істеуге дайын болуын қамтамасыз ету үшін ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғаларға педагогикалық қолдау көрсету және инклюзивті білім беру үдерісіндегі басқа қатысушылармен жұмыс істеу бойынша практикалық курстарды енгізу қажет. Бұл курстар болашақ мамандарды инклюзивті білім беру жүйесінің нормативтік-құқықтық аспектілерімен таныстырып, оларды нақты жағдайларда қолдануға үйретеді.

2. Әдістемелік дайындықты қалыптастыруда болашақ педагогтерге түзету педагогикасы саласындағы мамандармен кәсіби тәжірибе кезеңінде ынтымақтастық маңызды рөл атқарады. Мұндай ынтымақтастық инклюзивті білім беру ортасында балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандырудың тиімді жолы болып табылады. Педагогтер тәжірибе барысында әдістемелік қолдау алып, инклюзивті ортада жұмыс істеудің нақты дағдыларын меңгереді.

3. Жеке педагогикалық-психологиялық дайындықты қалыптастыру үшін тренингтер мен жаттығуларды қолдану маңызды. Бұл әдістер болашақ педагогтердің мотивациясын, эмпатиясын, психологиялық икемділігін, эмоционалдық тұрақтылығын арттыруға бағытталған. Мұндай тренингтер инклюзивті білім беру жүйесінде жұмыс істеуге психологиялық тұрғыдан дайын болуға көмектеседі.

Осыдан жасайтын тұжырымымыз, қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру.

Инклюзивті оқыту – ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүру жағдайын қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алдырбаева М.Ж. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық-медициналық педагогикалық консультацияның жұмыс барысы – Алматы. - 2011. - С. 20 - 30.
2. Семаго Н.Я. Роль школьного психолога на начальных этапах организации инклюзивного образования в школе \ Н.Я. Семаго\ Пути развития инклюзивного образования в Центральном округе: сб. Статей \ под общ.ред. Н.Я. Семаго. – М.: ЦАО, 2009 - 56 с.
3. Ногайбаева Г. Рамка мониторинга инклюзивного образования в Республике Казахстан\ Г.Ногайбаева, С. Жумажанова, Е. Коротких. – Астана: АО ИАЦ, 2017. - 185 с.
4. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>

ӘОЖ 378.1

СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУДЫҢ ОБЪЕКТИВТІЛІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ТӘСІЛДЕРІ

Муратбаева Г.А., Бейсенбаева А.А.

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Қазақстан Республикасында білім алушылардың оқу жетістіктерін дәстүрлі және объективтік түрде бағалау мәселесі өлшемдер жүйесін жасауда олардың гуманитарлық және ғылыми-жаратылыстанушылық сауаттылық деңгейін көтеру күн тәртібіне үнемі қойылып отыруда. Сонымен қатар елімізде білім беру саясатын алға тартуда *нәтижеге бағытталған* білім беруді құзыреттілік тұғыр негізінде іске асырылып келеді. Бұндай оқу үдерісінде пәндік білім, білік, дағдыларды меңгеру емес, *құзыреттерді* дамытуға басты назарға алынды.

Қазақстан Республикасының 2023-2029 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының негізгі идеялары, ол білім алушылардың сапалы білім алуына бағалау және мониторинг жүйесін дамыту.

Өлшемдер мен диагностика теориялық әрі қолданбалы жағынан алғанда күрделі мәселелердің қатарына жатады. Өлшемдер сапалы және математикалық дәлдікте ұсынылған болжамдар мен пікірлерден гөрі мәлімет жинауға ықпал етеді.

Мәліметтерді өлшеу және болжау теориялық әрі қолданбалы қатынас тұрғысынан күрделі мәселелерді қамтиды. Сондықтан, алдымен «өлшеу», «диагностика», «параметр», «индикатор», «критерий», «көрсеткіш» «баға», «бағалау» ұғымдарына түсінік береміз.

Өлшеу – зерттеліп отырған құбылыстың сандық сипатын, белгіленген тәртіп бойынша заттың санын, көлемін (не болмаса, реттік көлемі) анықтайтын ерекше жұмыс.

Диагностика – объектілер мен үдерістерге талдау жасау, оның дамуы мен функционалдық мәселелерін анықтауға бағытталған.

Тұлғаның сапасын, білімінің әртүрлі деңгейін сипаттайтын санды тағайындау үдерісі де педагогикалық өлшеулерге жатады.

Психологиялық-педагогикалық болжауда зерттеліп отырған объектінің сандық және сапалық параметрлерін анықтауды белгілі әдістердің көмегімен қабылданған өлшемдер мен көрсеткіштерді (сонымен қатар стандартталған), сондай-ақ жаңа диагностикалық өлшем құралдарын қарастыру мен жобалау қарастырылады.

Өлшеулер екі мақсатты көздейді:

- зерттеу нысаны жөнінде ақпарат жинау;

- оқу-тәрбие үдерісінде жиналған ақпаратты зерттеу пәніне сәйкес болуы шарт.

Осыған байланысты, келесі педагогикалық болжау иерархиясының кілті тізбектеледі, атап айтсақ, «параметр», «индикатор», «критерий», «көрсеткіш», «құралдар өлшеуіші». Оларды интерпретация тұрғысынан қарастырамыз.

Параметр – көлем, нақты құбылыстар қасиетін, іс-әрекеті немесе қызметін анықтайтын баға; индикатор құрушы элемент.

Индикатор – көлем, бірнеше параметрлерді тарату және осы немесе басқа құбылыстың өзіндік өлшемдері бойынша бағалауға мүмкіндік беретін іс-әрекет немесе қызмет.

Баға – жеке тұлғаның әлеуметтік көзқарасы, мәдени деңгейі, адамгершілік және зияткерлік дамуы, алға қойған мақсаты мен іс-әрекет құралдары арқылы анықталатын феномен.

Бағалау - білім алушының білім жетістіктерінің деңгейін бағалаудың сараптамалық және формативті үдерісі [1].

Білім алушының оқу еңбегін, жетістіктері мен табысқа жетудегі деңгейін бағалаудың негізгі критерийлерінің бірі – білім мен біліктілік сапасы. *Білім толықтығы мен тереңдігі. Білім жүйелілігі мен жүйесі. Білімнің жедел шешім тапқыштығы мен икемділігі. Білімнің нақтылығы мен талдан қорытылуы. Білімнің ашықтылығы мен жабықтылығы. Білімнің ұғынықтылығы мен беріктілігі.*

Заманауи оқыту үдерісінің сапалық көрсеткіштері:

- педагогикалық міндеттердің орындалуын белгілі бір мерзім аралығында жеке тұлғаның дамуы мен тәрбиелілігін қамтамасыз етілуі;
- қоғам талаптарына сай білім мазмұнын құрылымдау;
- білім мазмұнына оқушыларға қолжетімді және түсінікті болатын таным үдерісі және әдістері туралы білімдерді кіріктіру;
- оқушылардың материалды, ақыл-ой әрекетінің оңтайлы тәсілдерін меңгерту;
- оқушыларға қоғам мүддесіне сай құндылықтар жүйесін меңгерту.

Бағалау үдерісі белгілі бір өлшемдер арқылы іске асады.

Критерий – бағалауға, пікір айтуға не топтастыруға негіз болатын белгі; қайсыбір құбылысты пайымдау, бағалау өлшемі.

Педагогиканың өлшемдік аппараты (диагностикалық-өлшемдік) - құралдар жүйесі, көрсеткіштер, оларды жаңарту жолдары және дамудың деңгейін анықтау білім алушыларды қалыптастыру, білім беру мен тәрбиелеу.

Көрсеткіштер – көрсеткіш, белгі: тиімділік көрсеткіші; дәреже көрсеткіші. Бұл белгілер даму деңгейін сипаттайды, тұлғаның қалыптасу үдерісі, оның білімділігі, тәрбиелігі, тәжірибе жүзінде жүзеге асырудың шаралары арқылы білім алушылардың білім мен білік, тәрбиелік деңгейін бақылауға мүмкіндік береді. Өлшеу құралы ретінде педагогикалық диагностикалауды қолдану және педагогикалық объектінің сапалық әдісін сандық әдіспен анықтау мәселелері қарастырылады [2].

Критерийлер мен көрсеткіштер педагогикалық болжамның сандық және сапалық деңгейдегі параметрлері деп қарастырамыз. Өз кезегінде сандық әдістер сипаттамасының жиынтығы, қазіргі заманғы математика мен есептеуіш техника жетістіктеріне сүйене отырып, білімді қайта жаңғырту мен қабылдауды қалыптастыру.

Педагогикалық болжау –білім алушылардың қалыптасуы, білімі мен тәрбиесінің даму деңгейін анықтаудағы ғылыми жағынан негізделген іс-әрекет.

Педагогикалық болжам мен педагогикалық өлшем бойынша монографиялар жазылып, ғылыми-тәжірибелік конференциялар, әдістемелік сессиялар өткізіліп тұрады. Дегенмен, ғалымдар педагогика саласындағы педагогикалық өлшемдер, педагогикалық болжауды өздеріне қоса отырып, жеке дамуы керек дегенді алға тартады. Педагогикалық сараптама, педагогикалық өлшемдер мәселелері бойынша қазіргі уақытта (В.С.Черепанов, Д.А.Иванов, В.И.Звонников, В.С.Аванесов, В.И.Звонников, М.Б.Челышкова, Л.Крокер, Т.О.Балықбаев, Б.Т.Жақыпақынов, және т.б.) зерттеулер жүргізілуде.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесінің индикаторлары құрастырылып, білім беру сапасын бағалаудың ішкі және сыртқы рәсімі енгізілді, білім алушылардың ғылыми жетістігі, педагогикалық зерттеудің сапасы бойынша білім беру сапасының бірыңғай ұлттық бағалау жүйесі құрастырылуда. Ғылыми-педагогикалық зерттеулердің сапасын анықтау туралы Ресей Білім Академиясының академигі В.М. Полонскийдің жобасы құрастырылды және практикаға ендірілді. Ғалымның пікірінше, оқу жетістірін меңгеру үшін ең алдымен бағалау тәсілдерін, дәстүрлі және альтернативті деп алу қажеттілігін айтады [3].

Педагогикалық өлшем және диагностика қажетті талап пен нақтылық, бастапқы мәліметті түсіну, зерттеулердің аралық және соңғы интерпретациясын анықтауға қол жеткізеді.

Философиялық деңгейдегі күтілетін нәтиженің стратегиялық болжамдалуына байланысты «сапа» ұғымына деген қажеттілік өзінен-өзі туындайды. Білімге қатысты сапа категориясын зерттеген ғалымдардың бірі А.И.Субетто [4] адам сапасы мен білім сапасының ұстанымдарына сай білім сапасының адам сапасына айналатындығын, онда ол өзіндік із қалдыратындығын, адамға қойылатын талап «білім сапасы» ұғымын қалыптастырушы бастапқы материал екендігіне ерекше көңіл аударады.

Білім сапасы түсінігіне талдау оның құрылымдық элементтерін төмендегідей жіктеуге мүмкіндік береді: білім алушының сауаттылығы, білімге қоғамның әсері мен білімдік орта сапасы ескерілетін білім жүйесінің сапасы.

Білім сапасы кіріктірілген сипаттама ретінде оқытудың барлық кезеңдерін, тұлғаның қалыптасуы мен дамуы және білім үдерісі нәтижелерін жүйелеуші кешенді көрсеткіш деген қорытындыға келе отырып, *білім сапасы – бұл негізгі өнімі түлек сапасы болып табылатын, білім ұйымдары қызметтерінің тиімділігі* деп пайымдалады.

Педагогикалық өлшем үдерісі өзіндік қағидалар тобымен реттелетін болса, ғылыми негізделген болып саналады. Ол қағидалар: объективтілік; білім берудің, оқыту мен тәрбиенің бақылаумен байланысы; әділеттілік пен жариялылық; ғылымилық пен тиімділік; жүйелілік пен жан-жақтылық [5].

Объективтілік қағидасы. Тестілеу үдерісінің барлық кезеңінде объективтілік ұстанымы педагогикалық өлшем үдерісінде субъективті әсерлерді азайтуға, осы үдерісте бағдарламалық-педагогикалық және бағдарламалық-инструменталды құралдардың рөлін арттыруға, бағалаудың шарттары мен ережелеріне ортақ стандарттарды қолдануға бағытталады. «Эксперимент жалғасуда...» атты кітабында В.Ф.Шаталов объективтіліктің талаптарына қарама-қайшы келетін, білімді бағалаудың қазіргі заманғы жүйесінің бір жағы болып саналатын, маңызды себебін айқындады және негіздеді – ол оқытушының асыра бағалауы. Бақылаудағы объективтілік алуан түрлі жолдар арқылы жүзеге асырылады.

Бірінші, дәстүрлі жолы – келісімдік бағалауды қалыптастыру, ол үшін алуан түрлі комиссиялар құрылады, олардың құрамы мен саны атқарылатын істің маңыздылығына байланысты болады. Нәтижесінде алынған бағалар көп жағдайда объективті болып саналады, бірақ субъективті пікірлердің болуы әрдайым объективті ереженің маңызын көрсетпейді. Бұлар субъективті пікірлер болып саналады, дәлірек айтсақ интерсубъективті болды: объективтілікке жақындық комиссияның сапалы құрамына байланысты болады, онда комиссия мүшелерінің барлығының шешіміне қарсы бір жоғары білікті маманның пікірі объективті болуы мүмкін. Осы жәйттің орын алмауына сараптама үдерісі ықпал етеді, оның рөлі білім берудің мазмұнын қайта қарауда және бақылау-өлшеу материалының сапасын объективті бағалауда ерекше маңызды болып саналады.

Объективтілікті арттырудың екінші жолы – бұл стандартты тест бағдарламалары мен техникалық құралдарды қолдану. Дайындықтың белгілі кезеңінен кейін, мұндай бақылау әрбір институтта және әрбір кафедрада жүргізілуі мүмкін. Білімді тексерудің тестілік құралдарына деген ерекше қызығушылықты басқару органдары оқу үдерісінің сапасын жоғары оқу орындарын аттестациялау және аккредитациялау арқылы жетілдірумен байланысты білдіре бастады.

Объективтілікті жетілдірудің үшінші жолы – бақылаудың бұл түрі психологиялық болып табылады. Ол тұлғалық факторлармен байланысты. Мысалы, ғалымдардың зерттеуінде студенттерге әртүрлі педагогтардың талаптарындағы жүйелі айырмашылықтардың болуы эксперименталды түрде анықталды және бекітілді. Кейбір педагогтар «мейірімді», кейбіреулері «қатал» болып шықты. Осыдан келіп, әрбір оқытушының баға қоюдағы, дәйектемелер жасаудағы психологиялық бейімділігін анықтаудың қажеттілігі туындайды. Шешім қабылдай отырып, педагог белгілі бір бағаның не үшін қойылмайтынын түсіндіреді. Сенімді дәйектер келтіру жағдайында, баға студенттердің белгілі бір білім деңгейінің объективті көрсеткіші болып көрінеді. Мұнда бағаны студент объективті баға ретінде қабылдаған кезде ғана, өзіндік тестілеу тәрбиелік қызметін дұрыс атқарады жалпы ережені шығаруға болады [6].

Тұлғалық факторды кейде субъективті фактормен және субъективизммен шатастырады. Субъектінің рөлі мен оның бағалауын абсолюттендіру оқыту мен бақылауды авторитарлы ұйымдастырылған жүйеде орын алады, ол субъективизмнің салдары болып саналады. Субъективизм бағалау пәні туралы өзіндік ұғымдарға және жеке қызығушылықтарды біржақты бағалаумен сипатталады. Себебі, адамның бағалауы көп жағдайда субъективті көріністерге негізделеді, кейде объективтіні субъективтіден бөлу әдістерін іздеу туралы мәселе қойылады. Бұл мәселе жұмыстың бастапқы бөлімі ғана, мұнда субъективизмді жою мәселесі қарастырылады, әзірге ол объективтілікті жоюға тең болмайды. Бағаларды объектінің қасиеттерінен туындайтын, бағалаушы

мен бағаланушының қажеттіліктерін, мүмкіндіктері мен қызығушылықтарын туындатушы ретінде қарастыруға болады. Субъективті сәттер адамзат бағалауының жалпы қасиеттерінен туындайды. Таныс жағдайларда субъективті сәттер объективті бағалауды қалыптастырудың бастапқы үдерісінің негізіне алынуы мүмкін. Мысалы, бұлай бағалау бақылау материалының мазмұны бойынша сараптамалық бағалауды жүргізуде, мемлекеттік емтихан комиссиясының жұмысында кездеседі. Мұнда бір маңызды шарт ұсынылады: бағаларды объективтілендіру үдерісі өлшеу идеясына негізделуі керек, немесе оқушылар мен оқытушылардың оқу іс-әрекетінің нәтижелерінің өлшемдеріне негізделуі керек.

Өлшеудегі **объективтілік ұстанымын** бұзудың формаларының бірі ретінде, жетілдірілмеген көрсеткіштерді асыра бағалауға ұмтылыс алынады. Бұл формализм элементі, онда жұмыс басты болмайды, бұнда жұмыстың жетілдірілмеген көрсеткіштері басты назарға алынады. Бірде-бір көрсеткіш іс-әрекеттің нәтижесі туралы толыққанды сәйкес ақпарат бермеуі себепті, бұлай алмастыру жұмыстың тактикасын көрсеткішке бағдарлайды.

Аталған ұстанымдар қызметтері білім алушылардың оқу пәнін меңгеруін бақылаудың дәстүрлі түрлерін тиімді қолдануға бағыт-бағдар береді. Олар: ауызша сауалнама, жазбаша жұмыс, әртүрлі техникалық құралдар мен ақпараттық жүйелер арқылы бақылау іс-әрекеттері негізге алынады. Қазіргі уақытта ақпараттық-коммуникациялық технологияларға көп көңіл бөлінетінін атап өтеміз. Мәселен, пән бойынша электронды оқу-әдістемелік кешендер аясында студенттің өзін-өзі бақылауына және одан әрі оқыту траекториясын анықтауға арналған оқыту тестілері жиі қолданылады.

Білім алушылардың оқу нәтижелерін объективтілік және дәстүрлі бағытта қолданылатын бағалау құралдарына қойылатын негізгі талаптар белгіленген. Олар:

- интегративтілік (пәнаралық сипат, теория мен практиканың байланысы);
- проблемалық-белсенділік сипаты;
- тапсырмалардағы кәсіби қызметтің мазмұнын өзектендіру
- критерийлердің жоспарланған нәтижелерімен байланысы [6].

Оқытудың қорытынды нәтижелеріне қатысты тұжырымдардың негізделуін арттыру үшін, портфолио орындау нәтижелерінің реттілігін сақтау арқылы практика жүзінде меңгерген білім, біліктілік, дағдылар жүйесін анықтауға болады.

Студенттердің оқу жетістіктерін бағалаудың объективтілік және дәстүрлі тәсілдері оқу материалының белгілі бөлімі бойынша тапсырмаларды орындаудағы қиындықтарының жүйелі сипатын құру, ондағы бағалау тәсілдерін тиімді қолдану арқылы нәтижеге қол жеткізуде портфолио мен диагностикалық тестілердің көмегіне жүгіне алады, олар ақпаратты өлшеудің сапалық деңгейін көрсетеді. Студенттердің оқу жетістіктерін бағалаудың объективтілік және дәстүрлі тәсілдерінің негізгі мақсаты – студенттердің білім алудағы кемшіліктердің себебін табу, берілген тапсырма мазмұнын іріктеу, білім алудағы табысқа жету мен тәжірибе жинақтау тәсілдеріне басмыдық беру құнды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Педагогикалық өлшемдердің теориялық негіздері. Оқулық.- Таубаева Ш.Т., Мұратбаева Г.А., Қоңырбаева С.С. Толықт. 2-бас.- Алматы. Қазақ университеті, 2021. – 297 б. ISBN 978-601-04-5783-6
2. Звонников В.И., Чельшкова М.Б. Современные средства оценивания результатов обучения. М.: Академия, 2007.
3. Полонский В.М. Оценка достижений школьников: методическое пособие: В.М. Полонский. – Москва: Просвещение. 2022.- 95 с.
4. Субетто А.И. «Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов» в моей творческой жизни : эссе / Под науч. ред. д.пед.н., д.псих.н., д.т.н., проф. В.В. Лукоянова. – СПб.: Астерион, 2021 – 56 с.
5. Таубаева Ш.Т. Мұратбаева Г.А. Педагогикалық өлшемдердің ғылыми бағыт ретінде дамуы// «Қазақстан Республикасының педагогикалық білімін жүйелі жаңғырту: мәселелері, шешу жолдары» Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары.–Алматы:Абай атындағы ҚазҰПУ, 2016.–Б.52-56
6. Мұратбаева Г.А. Білім беру сапасын басқару мен жобалау// «Заманауи педагог мамандарды даярлаудың өзекті мәселелері» педагогика ғылымдарының докторы, профессор Қадиша Қадырқызы Шалғынбаеваның 60 жылдық мерейтойына арналған республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. 1 қараша, 2014 ж. 1-бөлім. –Б. 27-36.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУ DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ДИЗАЙН-ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Мухаметжанова А.О., Даян М.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер білім беру жүйесінен жаңа сапа, шығармашылық және инновациялық қызметке қабілетті педагогтар даярлауды талап етеді. Әсіресе, бастауыш сынып мұғалімдері балалардың танымдық дамуына ықпал етуші негізгі тұлға ретінде олардың зерттеушілік әлеуетін ашуға бағытталған. Осы орайда, болашақ мұғалімдерді даярлау үдерісінде зерттеу дағдыларын қалыптастыру маңызды міндет болып табылады.

Бүгінгі күні білім беру жүйесі мұғалімдердің тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар зерттеуші, инноватор және шығармашыл тұлға ретінде қалыптасуын талап етеді. Осы орайда, бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау үдерісінде зерттеу дағдыларын қалыптастыру — болашақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің маңызды бөлігі. Бұл үдеріске дизайн-ойлау (design thinking) технологиясын енгізу зерттеушілік қабілеттерді дамытудың заманауи және тиімді тәсілі ретінде танылып отыр.

Зерттеу дағдыларын дамытуда дәстүрлі тәсілдермен қатар заманауи технологиялар, оның ішінде дизайн-ойлау (design thinking) технологиясы белсенді қолданылуда. Бұл технология оқытудың интерактивті, шығармашылыққа және тәжірибеге бағытталған әдісі ретінде мұғалімнің кәсіби педагогикалық даярлығын арттыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу дағдыларының мәні мен құрылымы

Зерттеу дағдылары – бұл жеке тұлғаның проблемалық жағдайларды ғылыми әдіснамалық негізде талдап, шешім қабылдай алу қабілеті. Мұндай дағдылар болашақ педагог үшін келесі маңызды бағыттарды қамтиды:

- ғылыми мәселелерді анықтау;
- зерттеу мақсаттары мен міндеттерін қою;
- ақпарат іздеу, іріктеу және талдау;
- гипотеза ұсыну және тексеру;
- эксперимент жүргізу;
- алынған нәтижелерді интерпретациялау және қорытынды жасау.

Бастауыш сынып мұғаліміне бұл дағдылар баланың оқу әрекетін зерделеу, әдістемелік шешімдерді дәлелді қабылдау, оқыту процесін жаңғырту үшін қажет. Демек, зерттеу дағдылары – кәсіби құзыретті мұғалім моделінің өзегі болып табылады.

Болашақ мұғалімнің зерттеу дағдылары – бұл педагогикалық білім беру үдерісінде қалыптасатын және болашақ мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінде маңызды рөл атқаратын қабілеттер мен құзыреттер жиынтығы. Бұл дағдылар мұғалімнің оқыту, тәрбиелеу, бағалау, білім сапасын арттыру секілді міндеттерді ғылыми-педагогикалық тұрғыда орындауына мүмкіндік береді. Қазіргі білім беру жүйесі мұғалімнен тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар зерттеуші тұлға ретінде әрекет етуді талап етеді. Зерттеушілік дағдылар мұғалімнің кәсіби дамуына, педагогикалық қызметінің тиімділігіне және білім беру процесінің сапасына тікелей әсер етеді. Болашақ мұғалімдердің зерттеу дағдыларын қалыптастыру – кәсіби даярлықтың негізгі бағыттарының бірі ретінде қарастырылады.

Қазіргі заманғы педагогикада «зерттеуші мұғалім» ұғымы қалыптасты. Ол тек дайын әдістемелерді қолданушы емес, сонымен қатар жаңа әдістерді жасап, оларды тәжірибеде сынақтан өткізетін, өзіндік педагогикалық тәсілдерді ұсынатын маман ретінде сипатталады.

Зерттеу дағдылары – мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі. Олар төмендегі бағыттарды қамтиды:

- Әдістемелік құзыреттілік: Сабақ құрылымын жетілдіру;
- Диагностикалық құзыреттілік: Оқушы қажеттілігін анықтау;
- Рефлексивтік құзыреттілік: Өз қызметін бағалау;
- Инновациялық құзыреттілік: Жаңашыл тәсілдерді сынау және енгізу[1].

Дизайн-ойлау технологиясының теориялық негіздері

Дизайн-ойлау – бұл адам орталығына негізделген, күрделі мәселелерді шығармашылық тұрғыда шешуге бағытталған тәсіл. Бұл ұғым алғаш рет инженерия және дизайн салаларында пайда

болғанымен, бүгінде білім беру саласында кеңінен қолданылып келеді. Дизайн-ойлаудың басты мақсаты – шынайы пайдаланушының қажеттілігін түсіну және соған сәйкес жаңашыл шешім ұсыну.

Теориялық тұрғыда дизайн-ойлау мынадай қағидаларға сүйенеді:

- Эмпатия – басқа адамның жағдайын түсіну арқылы мәселені сезіну;
- Проблеманы анықтау – шынайы мәселені тұжырымдау;
- Идея генерациясы – креативті шешімдерді ұсыну;
- Прототиптеу – шешімнің нақты үлгісін жасау;
- Тестілеу – шешімді тәжірибеде сынау және жетілдіру.

Бұл әдістеме Л. Браун, Т. Келли, Д. Келли сынды зерттеушілердің еңбектерінде кеңінен дамытылған. Олар дизайн-ойлауды тек технология емес, сонымен қатар шығармашылық ойлау мәдениеті ретінде қарастырады[2].

Зерттеу дағдыларын дамытудағы дизайн-ойлау технологиясының орны

Дизайн-ойлау технологиясы болашақ мұғалімдердің зерттеу дағдыларын жүйелі және шығармашылық тұрғыда дамытуға мүмкіндік береді. Оның артықшылықтары төмендегідей:

- Практикалық бағыттылық: Дизайн-ойлау нақты жағдайларды модельдеуге және оларды зерттеу нысаны ретінде қарастыруға жол ашады. Мәселен, оқу үдерісіндегі бір проблеманы анықтап, сол бойынша зерттеу жүргізуге болады.

- Командалық жұмыс: Бұл технология топтық жұмысты талап етеді, нәтижесінде студенттер бірлескен зерттеу жүргізу, пікір алмасу, шешім қабылдау сияқты дағдыларды меңгереді.

- Шығармашылық пен креативтілік: Зерттеу барысында стандартты емес, баламалы шешімдер іздеуге ынталандырады, бұл болашақ мұғалімдердің жаңашыл ойлауын қалыптастырады.

- Рефлексия және жетілдіру: Прототиптеу және тестілеу кезеңінде болашақ мұғалім өзінің іс-әрекетіне талдау жасап, зерттеу нәтижелерін қайта қарастырады.

Оқу процесінде дизайн-ойлау технологиясын пайдалану зерттеу жұмыстарын жобалау түрінде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, студент белгілі бір педагогикалық мәселені (мысалы, 1-сынып оқушыларының оқу мотивациясы) зерттеу объектісі ретінде алып, оны дизайн-ойлау кезеңдеріне сәйкес талдайды[3].

Дизайн-ойлауды қолданудың педагогикалық шарттары

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау үдерісінде дизайн-ойлауды тиімді пайдалану үшін келесі педагогикалық шарттарды сақтау қажет:

- Мотивациялық орта құру: Студенттің қызығушылығын арттыру үшін нақты, шынайы проблемалар ұсынылуы тиіс.

- Тәжірибелік бағытталған тапсырмалар: Жобалау, зерттеу, талдау, презентациялау тапсырмалары арқылы студенттің белсенділігі артады.

- Педагог-коуч рөлі: Оқытушы студенттің дербес жұмысын бағыттап, қолдау көрсетуі қажет.

- Цифрлық құралдарды пайдалану: Прототип жасау және тестілеу үшін сандық технологияларды енгізу тиімді (мысалы, онлайн сауалнамалар, презентациялар, визуалды модельдеу құралдары)[4].

Болашақ мұғалімнің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру нәтижелері

Дизайн-ойлау технологиясын жүйелі қолдану келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- зерттеу жүргізудің құрылымын меңгеру;
- мәселені анықтап, оны шешу жолдарын жоспарлай білу;
- өз бетінше және топпен ғылыми жұмыс жүргізу қабілеті;
- рефлексия жасау және өзіндік дамуға ұмтылу;
- бастауыш білім беру мазмұнын тәжірибелік тұрғыда зерттеу.

Зерттеу дағдыларын дамыту – болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қалыптасуындағы маңызды компоненттердің бірі. Бұл бағытта дизайн-ойлау технологиясы тиімді әдістемелік құрал ретінде танылуда. Оның теориялық негіздері – эмпатия, шығармашылық, прототиптеу, тәжірибелік тексеру – мұғалімді тек білім алушы емес, зерттеуші және жаңашыл тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған.

Сондықтан болашақ мұғалімдердің зерттеушілік мәдениетін дамытуда дизайн-ойлауды мақсатты түрде қолдану – заманауи педагогикадағы өзекті міндеттердің бірі.

Жоғарыда келтірілген ақпараттарға сүйене отырып қазіргі таңда болашақ мұғалімдердің зерттеу дағдыларын қалыптастыруда дизайн-ойлау технологиясын пайдалану тиімді және білім берудегі өзекті негіздеменің бірі деп айта аламыз. Болашақ мұғалімнің зерттеу дағдыларын қалыптастырудың қажеттілігі мен маңызы күннен-күнге артып отыр. Осы тұста оны қалыптастыруда дизайн-

технологиясын пайдалану тиімді жолдардың бірі болып тұр. Айтылған мәліметтерге сәйкес бұл технологияны пайдалана отырып болашақ бастауыш мұғалімдердің бойында зерттеу дағдыларын қалыптастырар болсақ, білім беруде жас ұрпақтың ізденімпаз, шығармашыл жан-жақты тұлға тәрбиелейтініне көз жеткіземіз.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу дағдыларын қалыптастыруда дизайн-ойлау технологиясын қолдану оқу процесін тиімді ұйымдастыруға және инновациялық шешімдер табуға көмектеседі. Мұғалімдердің зерттеу дағдыларын қалыптастыруда дизайн-ойлау технологиясын пайдалану арқылы шығармашылық тұрғыдан мәселе шешу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік алады. Дизайн-ойлау технологиясы мұғалімдердің кәсіби дамуында маңызды құрал болып табылады және оқу процесінің сапасын арттыруға айтарлықтай үлес қосады.

Болашақ мұғалімнің зерттеу дағдыларын қалыптастыруда дизайн-ойлау технологиясының рөлі ерекше. Бұл әдіс студенттерді нақты мәселені анықтап, зерттеу жүргізіп, нәтижеге негізделген шешім қабылдауға үйретеді. Мұғалім ретінде олар өз тәжірибесіне сыни қарайтын, жаңашыл, оқушының қажеттілігін ескеретін маманға айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Климова Л.Н. Профессиональная практика как инструмент интенсификации решения учебных задач в дизайн-педагогике // Вестник ФГОУ ВПО Московский государственный агроинженерный университет им. В.П. Горячкина «Теория и методика профессионального образования» - М. -2009.- №6(37).-0,2 5 п.л.
2. Рахметова Р.С. «Дизайн-ойлау» әдісі арқылы оқушылардың шығармашылық ойлауын жетілдіру// «ОҚМПУ хабаршысы –вестник ЮКГПУ». – 2021. – №2(28).
3. Том К., Дэвид К. Креативная уверенность. Как высвободить и реализовать свои творческие силы // пер.с англ. Т.Землянской//. –М.: Азбука Бизнес, Азбука –Аттикус. – 2015. – С.288.
4. Максимова С.М., Пулявина Н.С. Дизайн-мышление в организации проектной работы студентов // Российское предпринимательство. – 2018. – Том 19. –№ 4. –С.1323-1330.

ӘОЖ 378.1

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ АЛЬФА ҰРПАҚ: БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗГЕРІС

Мухаметжанова Ж.О.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Цифрлық технологиялардың дамуы оқыту процесінде түбегейлі өзгерістерге алып келуде. Альфа ұрпақ - цифрлық дәуірде дүниеге келген, жаңа технологиялармен еркін жұмыс істей алатын балалар. Бұл ұрпақтың басты ерекшелігі - цифрлық әлемге терең енуі. Олар интернет, мобильді құрылғылар, және басқа да сандық технологияларды ерте жастан қолданады. Альфа ұрпағы үшін оқу - бұл тек дәстүрлі мектептерде білім алу емес, сондай-ақ онлайн курстар, виртуалды зертханалар, және сандық ресурстарды пайдалану арқылы білімді толықтыру.

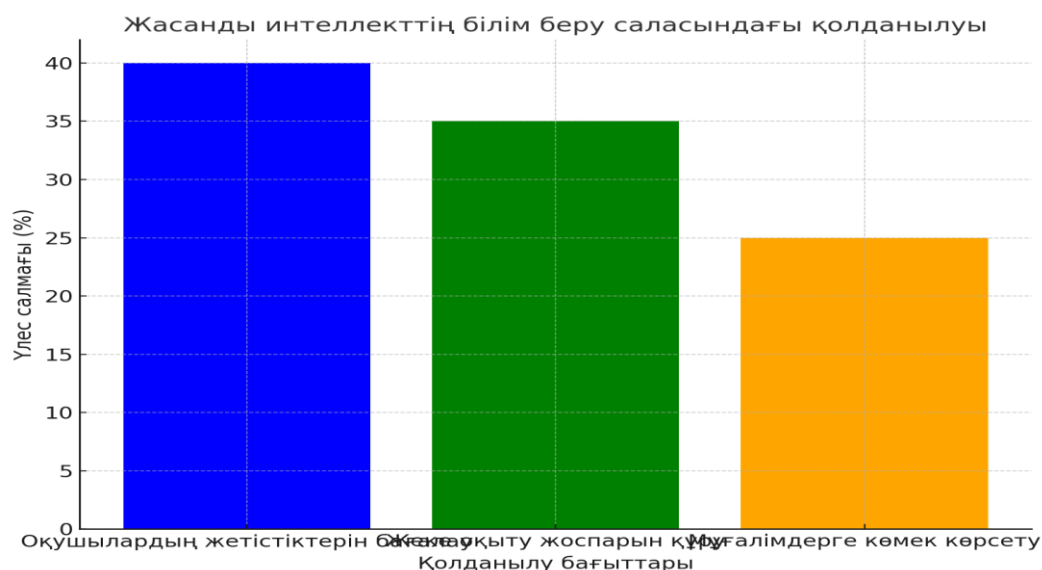
Қазіргі таңда статистика бойынша Альфа ұрпағының көп бөлігі бастауыш сыныптарда білім алуда. Бұл кезеңде балалардың цифрлық құралдармен танысуы, онлайн ресурстарды пайдалану дағдылары қалыптасады. Мысалы, бастауыш білім берудің басты міндеттерінің бірі - бастауыш сынып оқушысының шығармашылық әлеуетін дамыту болып табылады, ал жасанды интеллект (ЖИ) осы процесс үшін үлкен мүмкіндік ұсынады. Жасанды интеллект бастауыш сынып оқушыларының білім алу тәсілдерін түбегейлі өзгертеді, өйткені ол оқытуды интерактивті әрі жеке бейімделген етеді. Жасанды интеллект оқушылардың оқу процесіне түрлі тәсілдермен әсер етеді.

№	Жасанды интеллекттің оқушыларға әсері	Мысалдар немесе түсініктемелер
1	Жеке оқу жоспарларын құру	ЖИ негізіндегі білім беру платформалары оқушылардың деңгейі мен қызығушылықтарына сәйкес жеке оқу материалдарын ұсынады.
2	Шығармашылық дағдыларын дамыту	ЖИ технологиялары балаларға сурет салу, музыка жасау немесе шығармалар жазу сияқты

		шығармашылық тапсырмалар орындауға мүмкіндік береді.
3	Жеке кері байланыс беру	ЖИ жүйелері оқушылардың тапсырмаларын бағалап, олардың даму деңгейін көрсетеді, мұғалімдер осы мәліметтер арқылы жеке көмек көрсету үшін түзетулер енгізе алады.

Жасанды интеллекттің бастауыш білім беру жүйесіндегі тағы бір артықшылығы - балаларды тек ақпаратты тұтынушы ретінде емес, оны өңдеуші, шығармашылықпен ойлайтын тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған. ЖИ жүйелері балаларға түрлі тапсырмалар арқылы ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, сондай-ақ оларды проблемаларды шешуге, сын тұрғысынан ойлауға және жаңа шешімдер ұсынуға ынталандырады. Жасанды интеллект бастауыш сынып оқушыларының білім алуына көп өзгеріс әкеліп, олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға үлкен әсер етеді. Бұл технологиялар оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, оқыту әдісін әрдайым жаңартып отыруға мүмкіндік береді, сондай-ақ оқыту процесін қызықты әрі тиімді етеді.

Жалпы цифрландыру білім беру процесін өзгертті. Альфа ұрпағының оқыту әдістері гибриді түрде дамып, виртуалды және нақты әлемнің араласуын қамтиды. Бұл ұрпақтың білім алу тәсілдері дәстүрлі оқыту әдістерінен ерекшеленеді. Альфа буынының білім алуына жасанды интеллект (ЖИ) үлкен өзгеріс әкелді, себебі ЖИ дәстүрлі оқыту әдістеріне жаңа мүмкіндіктер мен әдістер ұсынады. Жасанды интеллект оқыту процесін жеке және интерактивті етуге мүмкіндік береді. Мысалы, ЖИ негізінде жұмыс істейтін платформалар мен қосымшалар оқушының деңгейіне, қызығушылықтарына және үйрену қарқынына сәйкес бейімделген білім беру мазмұнын ұсынады. Бұл олардың білім алу процесін жеңілдетіп, жеделдетуге көмектеседі. ЖИ жүйелері оқушыларға түрлі ресурстарды ұсына алады, мысалы, видеолар, интерактивті тапсырмалар, немесе тақырыптар бойынша толық ақпараттар. Бұл өз кезегінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, білім алу процесін көбірек қызықты әрі тиімді етеді. Жасанды интеллекттің білім беру жүйесінде пайдаланылуы білім алушыларға тиімді әрі өзекті әдістермен білім беру мүмкіндіктерін ұсынады.

Ғылыми зерттеулердің нәтижелері бойынша, ЖИ технологиялары оқыту әдістерін революциялайды және дәстүрлі білім беру жүйесін трансформациялайды. Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы басты артықшылықтарының бірі - бұл оқыту процесінің индивидуализациялануы. ЖИ жүйелері оқушылардың жеке қажеттіліктері мен дағдыларына негізделген арнайы бағдарламаларды ұсына алады. Бұл идеяның ғылыми негізі - ЖИ алгоритмдерінің оқушының даму деңгейін, оқу қарқынын және мінез-құлық үлгілерін нақты талдай алуы. Бұл процесс оқушылардың жеке қабілеттеріне сәйкес арнайы оқу бағдарламаларын қалыптастыруға мүмкіндік береді (Baker & Siemens, 2014). Нәтижесінде, оқушылар өздерінің жеке қарқынымен, өздеріне ыңғайлы уақытта білім алады, бұл оқытудың тиімділігін арттырады. Сонымен қатар ЖИ құралдары оқыту процесін жеке оқушыға бейімдеуге, оқушылардың оқу қарқынын бақылауға және дербес білім алу мүмкіндіктерін арттыруға көмектеседі.

Ғылыми зерттеулер бойынша, бұл ұрпақтың оқыту тәжірибесі жасанды интеллекттің көмегімен бейімделген оқу әдістеріне негізделген. Альфа ұрпағының жеке оқу жолдары бірқатар факторларға байланысты, мысалы, олар интернет арқылы көбірек өзара әрекеттеседі, әлеуметтік медиа және онлайн платформаларды пайдаланады, бұл өз кезегінде олардың сыни ойлау дағдыларын дамытады (Prensky, 2001). Жасанды интеллекттің білім беру саласында қолданылуы кең ауқымда жүзеге асуда.

Бұл графикада жасанды интеллекттің білім беру саласындағы қолданылуының үш негізгі бағытының үлесін көрсетеді:

1. **Оқушылардың жетістіктерін бағалау** - 40%: ЖИ оқушылардың оқу нәтижелерін нақты бағалап, бірден кері байланыс береді, бұл жүйе оқушының үлгерімін бақылап, оқу процесін реттейді.

2. **Жеке оқыту жоспарын құру** - 35%: ЖИ оқушылардың жеке қажеттіліктерін анықтап, оқу бағдарламаларын бейімдеуге мүмкіндік береді.

3. **Мұғалімдерге көмек көрсету** - 25%: ЖИ мұғалімдерге оқушылардың нәтижелерін мониторинг жасап, оқыту әдістерін бағалауға және өз тәжірибелерін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Ғылыми зерттеулерге сәйкес, виртуалды әлемдегі оқыту әдістері оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытады және оларды өздерін басқаруға үйретеді. Осы тұрғыда ЖИ арқылы жүзеге асырылатын адаптивті оқыту әдістері оқушыларды жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді.

Альфа ұрпағының цифрлық білім беру ортасы олардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, шешім қабылдау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Жасанды интеллект жүйелері оларды түрлі тапсырмалар мен проблемаларды шешуге ынталандырып, сынақтар мен симуляцияларды қолдану арқылы тереңірек ойлауға мүмкіндік береді.

Жасанды интеллекттің білім беру жүйесінде қолданылуы Альфа ұрпағының оқу әдістерін түбегейлі өзгертті. Бұл технологиялар оқу процесін автоматтандыруға, оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделген бағдарламалар жасауға және оқытуды интерактивті етуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде, Альфа ұрпағы білім алуда жаңа тәсілдерді меңгеріп, тек ақпаратты тұтынушы емес, оны жасаушы әрі шығармашылықпен ойлайтын тұлға ретінде қалыптасады. Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы рөлі алдағы уақытта артып, оны дамыту бағытында ғылыми зерттеулер жалғасын табады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шанин Т. История поколений и поколенческая история. Отцы и дети: поколенческий анализ современной России. М.: НЛЮ: 2005. - 17–38с.

2. Кон И.С. Междисциплинарные исследования. Социология. Психология. Сексология. Антропология. Ростов-н/Д.: Феникс. – 2006. – 345 с.

3. Семенова В.В. Современные концепции и эмпирические подходы к понятию «поколение» в социологии. Отцы и дети: поколенческий анализ современной России. М.: НЛЮ, 2005ю- 80–107с.

4. Мухаметзянова Ф.Г., Степанова К.И. Размышления о новых поколениях обучающихся и особенности поколения альфа в глобальном образовании //Глобальная экономика и образование. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razmyshleniya-o-novyh-pokoleniyah-obuchayuschih-sya-i-osobennosti-pokoleniya-alfa-v-globalnom-obrazovanii> (дата обращения: 08.09.2024).

5. Marc Prensky. Digital Natives, Digital Immigrants. // On the Horizon.-University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001.

6. Hattie J. Visible Learning. A Synthesis of over 800 meta-analyses related to achievement. Routledge. London.- 2009. P 385 <https://doi.org/10.4324/9780203887332>

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Мухтар Д.¹, Аналбекова К.Т.², Аубакирова К.Ф.³

^{1,2}**Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан**

³**Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан**

Оқушының өзіндік жұмысы-тәуелсіздікті тәрбиелеудің басты жолы. Мектептің көп жылдық тәжірибесі-осының ең жақсы дәлелі. Өзіндік жұмыс жасау оқушылар үшін үлкен қиындықтар туғызады. Бұл эмоционалды және психикалық стрессті қажет етеді, күтпеген сұрақтар мен қателіктер, күмәндар мен тәжірибелер тудырады. Әсіресе, белгілі бір дағдыларды дамытудың бастапқы кезеңінде

балаларда көптеген қиындықтар туындайды, сондықтан бұл жұмысты бастауыш сыныптарда бастау керек. Егер сіз оны жіберіп алсаңыз, онда бұл жұмысты орта және жоғары сыныпта жасау кеш болады.

Өзіндік жұмысты ұйымдастырудың тиімділігі туралы қаралу маңызды, өйткені ол жеке тұлғаны қалыптастырудың тиімді құралы ретінде қызмет етеді, балалардағы ақыл-ой тәуелсіздігін оятады деп санаймын. Яғни, ойды тәртіпке келтіреді, мектеп оқушыларының өзіне, күші мен мүмкіндіктеріне деген сенімін тудырады. Бастауыш сыныптарда өзіндік жұмысты ұйымдастыру тікелей мұғалімге байланысты.

Өзіндік жұмыс жасау-бұл мұғалімге оқушылардың қабілеттерін анықтауға көмектесетін әдіс. Жұмыс жасай отырып, оқушы біртіндеп өз бетінше жұмыс істеудің жалпы әдістерін игеруі керек, мысалы, жұмыстың мақсатын нақты көрсету, оны орындау, тексеру, қателерді түзету.

Өздігінен орындайтын жұмыс бір жағынан, оқу үдерісі барысындағы оқушының өзіндік іс-әрекетін ұйымдастыру мен басқарудың педагогикалық құралы ретінде болса, екінші жағынан, оқу мен ғылымды үйренудің арнайы бір түрін білдіреді. Өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамыту оқушыларды дамыту мен оқытудағы алдыңғы қатарлы бағыттар болып табылады. Осыған байланысты, оқушылардың өзіндік жұмысының маңызы жылдам артты. Өзіндік жұмыс мектептің - білім сапасын қамтамасыз ету секілді, негізгі мәселесін шешудегі маңызды бөлігі болып табылады. Ақпараттық технологиялардың жылдам дамуы және таралуы адамзат іс-әрекетінің барлық салаларында инновациялық белсенділік тудырды. Өзін-өзі жетілдіруге, үздіксіз білім алу жүйесін кеңейтуге, ұлттық білім беру жүйесін жаһандық білім беру ортасына кіріктіретін қолайлы жағдайлар туғызған, жаңа білімдік-ақпараттық орта пайда болды. Өзін-өзі жетілдіру заманауи, сауатты, мәдениетті тұлғаның өміріндегі тұрақты іс-әрекетіне айналды. Өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамыту оқушыларды дамыту мен оқытудағы алдыңғы қатарлы бағыттар болып табылады.

Педагогика ғылымында өзіндік жұмыстардың мәні туралы біркелкі түсінік әлі қалыптаспаған. Қазіргі мектепте ғылыми еңбектерді және нақты оқу тәжірибесін талдау әдіскерлер мен мұғалімдер оларды орындаудың тәсілдерін, ұйымдастыру формаларын көрсету арқылы өзіндік жұмыстың мәнін сипаттайды. Осыған байланысты бірқатар авторлар өз бетінше жұмысты оқыту әдісі ретінде (Лернер И.Я.), кейбіреулері-оқыту құралы ретінде (Л.И.Пидкасистый), үшіншілері-оқушылардың қызметін ұйымдастыру формасы ретінде (Есипов Б.П.) анықтайды.

Соңғы жылдары педагогикалық басылымдар беттерінде тапсырмалардың сипаты, оқушылардың тапсырмаларды орындауы, оқушының жеке тұлғасын тәрбиелеу мен дамытудың мәні, қол жеткізілген нәтижелердің сапасы арқылы өзіндік жұмыстың мәнін түсіндіруге талпыныстар жасалды.

Оқу үрдісінде оқушылардың өзіндік жұмысының тиімділігі көп жағдайда оның ұйымдастырылу жағдайына, өзіндік жұмыстың қандай да бір түрінің мазмұнына, оны орындау кезінде оқушылардың қол жеткізген нәтижелерінің сапасына байланысты болады. Бірақ еріксіз сұрақ туындайды: жоғарыда көрсетілген шарттардың құрылымы мен мәнін ашудағы басты қағидат ретінде не қабылданады, оқушыларды өз бетінше жұмысқа тарту және олардың түрлерін жіктеу үшін қажетті өзіндік жұмыстың нақты түрлері.

Оқушының өзіндік жұмысының сапасына мұғалімнің көмегі және оқушылардың өзін-өзі реттеу әрекеті елеулі әсер етеді. Оқушылардың өзіндік ізденіс жұмысының жіктелуін П.И.Пидкасистый құрады. Осы сыныптамаға сәйкес оқу процесінде 4 өзіндік жұмыс түрі қарастырылады. Олар:

- үлгі бойынша орындалатын өзіндік жұмыстар.
- реконструктивті-вариативті өзіндік жұмыс.
- эврикалық (ішінара іздеуді талап ететін) дербес жұмыстар.
- шығармашылық (іздеуді талап ететін) өзіндік жұмыстар.

Үлгі бойынша орындалатын жұмыстарды орындау кезінде білім алушы мұғалім ұсынған үлгіні пайдалана отырып, белгілі бір әрекеттерге қол жеткізуге тырысады. Мұндай жұмыстар үшін арнайы тапсырмалар әзірленеді (тапсырмаларға дайын жауап үлгілері, алгоритмдік тапсырмалар, теориялық мәліметтер, нұсқаулықтар, ілеспе нұсқаулар және т.б.). Нысан бойынша ұсынылған жұмыстар оқушылардың оқу материалын мұқият меңгеруінің мақсатын көздейді. Бірақ олар оқушылардың танымдық, шығармашылық іс-әрекеті тәжірибесін жетілдірмейді, сондықтан оқушылар өз бетінше жұмыс істеудің басқа түрлерінің көмегімен қиын болады.

Реконструктивті-вариативті өзіндік жұмыс танымдық тапсырмаларды қамтиды. Оны орындау барысында оқушылар мыналарды қолданады:

- жағдайды талдау қажеттілігі;
- оқу проблемасының белгілерін анықтау;
- осы мәселелерді шешу жолдарын іздеу;
- белгілі бір тәсілдерден тиімділікті таңдау және т. б.

Вариативті өзіндік жұмыстарды орындау барысында оқушылар бірнеше ережелерді, алгоритмдерді, формулаларды орындайды, тапсырмаларды орындаудың бірнеше тәсілдерін қарастырады, орындау тәсілдерін, ережелерді және т. б. талдайды және қорытады.

Осылайша, реконструктивті - вариативті өзіндік жұмыс оқушыларды алған білімдерін қолдануға, ал олардың білімін тереңдету нәтижесінде ынталандырады. Мұндай өзіндік жұмыстар үшін мұғалімдер проблеманың жаңа шешімдерін іздестіріп, алынған білімді, (бірнеше тақырыптар мен бөлімдерден) бір жүйеге келтіруді көздейтін тапсырмаларды іріктеп дайындайды.

Өзіндік жұмыстың ең жоғары кезеңі-эвристикалық және шығармашылық дербестік. Осы өзіндік жұмысты орындау үшін оқушылар өздері алған білім негізінде тапсырмаларды орындау тәсілдерін өзгертуі және оларды басқа жағдайларға ауыстыруы, шығарудың жаңа тәсілдерін өз бетінше көрсетуі, оның мазмұнын, мақсатын, шығару жоспарын әзірлеуі тиіс. Оқушылардың зерттеу және шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру үшін практикада арнайы дайындалған танымдық тапсырмалар ұсынылады.

Таныс тәсілді ұқсас немесе тым ұқсас пәнаралық жағдайға ауыстыруды талап ететін үлгі бойынша дербес жұмыс жоғарыда аталған жұмысқа ұқсас. Бірақ оларды орындау үшін оқу пәндерінен осындай тапсырмаларды орындау тәсілін білу талап етіледі.

Үлгі бойынша өзіндік жұмысты орындау оқушының барлық әрекеті өзінің танымдық қызметін жоспарлай білуін қалыптастырудың негізі, оның танымдық дербестік тәжірибесін қалыптастырудың негізі болып табылады. Бұл тәжірибе таныс көзқарасты басқа пәнішілік немесе пәнаралық жағдайға елеусіз өзгеріс түрінде ауыстыруды талап ететін дербес реконструктивті - вариативтік жұмысты жүргізуге мүмкіндік береді.

Өзіндік жұмыс балалардың белсенділігін, өзіндік назарын дамытады, жан-жағында болып жатқан құбылыстармен байланыстырып өз жұмысын бір арнаға шоғырландыра алуға үйретеді. Өзіндік жұмыс ойлауды талап етеді, ал тапсырманы формальды түрде орындауға көшіру де жатады. Осылардың барлығы маңызды қасиеттерді-оқуға шеберлікті, білімді өзіндік игеруіне қабілеттілікті дамытады.

Осылайша, сабақтарда біз оқушыларды ұйымдастыру, пайдалану, өз бетінше іздеу үшін жағдай жасауымыз керек. Біздің айтқанымызды, түсіндіргенімізді қайтадан өзімізге ғана айтып қоймай, түрлі қосымша тапсырмаларды алып, интернеттен, акпарат көздерінен материал жинайды, сабақта реферат етіп жазған сол жаңалықтарын оқып, қысқаша ауызша айтып қорғайды. Бұл үшін өткен жылдары алған білім, дағды, іскерліктер негіз бола алады. Сондықтан өздік жұмыс істеуге, өз бетімен жұмыс істеуге ерте кезден үйреткен жөн. Американдық психологтарды анықтау бойынша дербес жұмысты ұйымдастыру-өз бетінше тану, өз тәжірибесін терең және жаңа нәрселерді анықтауға ұмтылу қабілеті.

Сабақта өзіндік жұмыстар айрықша оқу және бақылау функциясы ретінде жүзеге асады. Сондықтан да сабақтың барлық кезеңдерінде оның міндеттері мен мақсаттарына тәуелді қолданылады. Мұғалім өзіндік жұмыстың көп бөлігін бекіту мен қайталауға (барлық көлемнің 60%-на жуық), жиірек жаңа материалды игеру (20% жуық), өзіндік жұмыстардың бір бөлігі бақылау жұмыстарын орындауға (20% жуық) арналады.

Әрбір сабақта оқушыларға әртүрлі мақсаттағы және түрдегі жұмыстар ұсынылады: тексерушілік, дайындық т.б. Тексерушілік өзіндік жұмыстар білім, білік, оларды қолдану тәсілдерін тексеру үшін өте қажет. Мұғалімдер оларға оқушылық бағытын беруге тырысады. Ереже жұмыс істейді: тексере отырып оқытамыз. Жұмыстар қорқынышты емес, қызықты уақыт үнемдей бастайды. Барлық өзіндік жұмыстарды міндетті түрде тексеріліп отырады. Сондықтан да оқытылатын тапсырмалар өзінің тікелей мағынасынан басқа да - бақылау қызметін атқарып оқытады. Жаңа материалды түсіну және қабылдауға қажетті тіректі білім, білікті маңыздандыра түсу үшін балаларға дайындық жаттығулары ұсынылады. Бұлар салыстыруға, бөлуге арналған ауызша және жазбаша тапсырмалар, фактілердің қойылуы, ережені қайталау, әрекет ету тәсілдері, алдын-ала оқу мен бақылау, иллюстрациялар мен суреттерді қарау, суреттерді құрастыру, сурет салу, берілгендерді табу және т.с.с. жатады.

Соңғы жылдарға дейін жаңа материалды оқыту үшін өзіндік жұмыстар өте аз қабылданды.

Педагогикалық тәжірибенің дәлелдеуі бойынша егер оқушыларда оқу және оқылғанды түсінуде проблемасы болмаса, онда өзіндік жұмыстарды жаңа білімді игеру үшін сәтті қолдануға болады. Мұнда балалардың танымдық қабілеттері жақсы дамиды, бәрінен бұрын - өзіндік білім алудың дағдылары сәтті құрылады. Айтқандай, егер мұғалім қатесіз оқумен оқығанды түсінуге деген тұрақты дағдысын қалыптастырса, онда оның бағдарламаны сәтті меңгеруге жақсы мүмкіншіліктері және басқа сабақтарға кішкене болса да уақытын үнемдеуге көмектеседі.

Бір сабақтағы өзіндік жұмыстардың саны бір жұмыс тәртібіне бағынбайды. Оларды ұсына отырып, бәрінен бұрын оқушылардың мүмкіншіліктерін есепке алған жөн. Жұмыс сәтті орындалады деген кепілдіксіз балаларға ұсынылмауы керек. Өзіндік жұмыстарға мақсаттылық талаптары мен оқушылардың назарын аудару шарттарын кіргізу бар іс-әрекет түрлерін жиі өзгерту уақыт жоғалтудың көлемін өсіріп нәтижелерді төмендетуі мүмкін.

Өзіндік жұмыстардың келесі түрлері 1-4 сынып оқушыларының қолы жетерлік және шамасы жетерлік болып саналады:

- жаңа материалды оқытқанға дейін жүргізілген дайындық жұмыстары. (оқулық бойынша қайталау, карточкалармен, таблицалармен жұмыс істеу және т.с.с.);

- бөлшектеп нұсқаулар бойынша өткізілген, алдында аналогиялық игерілген жаңа материалды өзіндік оқу;

- естелік, алдын-ала жазып қойғандар, алгоритмдік таблицалар тірегімен іс-әрекет тәсілдерін меңгеру мақсатымен бекітуге арналған жаттығулар;

- әртүрлі дағдылану жаттығулары;

- оқу материалының барлық бөлімін меңгеріп болғаннан кейінгі ұсынылатын тексеруші және бақылаушы жаттығулар.

Формалар бойынша өзіндік жұмыстар ауызша және жазбаша болуы мүмкін. Ауызша өте сирек және тек шарты болса ғана қолданылады. Мысалы, 2-3 бала фонетикалық жаттығуларды орындай алатындай, жаңа әнді айта алатындай, көрініске дайындала алатындай бос бөлме берілсе. Ал, жазбаша жұмыстарда есте сақтаудың барлық түрі: көру, есту, моторлы тең даму үшін өзіндік тапсырмаларды әртүрлі етіп өзгерту керек. Ішпыстырарлық, монотонды, қабылдаудың бір каналын асыра басып тастайтын тапсырмаларды қолданбауға тырысу керек. Бұл талаптар тек өзіндік жұмыстарға байланысты емес.

Өзіндік жұмыстың нәтижелілігі оны ұйымдастыруға тікелей байланысты. Бұл жерде ұсақтылық жоқ, кез-келген ойланбаған қадам, күшті қызығушылықты, уақытты жоғалтады. Бастауыш мектептерде өзіндік жұмыстарды жоспарлап және ұсына отырып мұғалім міндетті:

- оның мақсатын жақсы түсіну;

- берілген сабақтың құрылымындағы және оқу процесінің жалпы құрамындағы орнын және маңызын нақты көре білу;

- оқу материалын меңгерудегі анықталған деңгей талаптарын болжай алу;

- индивидуальды, дифференциалды, белсенді тапсырмадан қолдана алу;

- өзіндік жұмысты орындау кезінде туатын қиындықты алдын-ала көре білу.

Барлық сабақтар емес және тіпті бір пәннің барлық сабақтарында емес өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру үшін бірдей мүмкіндіктер бола бермейді.

Барлық сабақтарды өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруда маңызды орынды көрсету алады; нұсқаулар, алгоритмдер, алдын-ала жазулар тірек схемалары және т.с.с. Осылар бойынша балалар өз іс-әрекетінің дұрыстығын тексереді. Осы материалдардың сапаларынан танымдық іс-әрекеттердің нәтижелі басқарылуы тәуелді. Олар индивидуальды карточка, кестелер, таблица және жалпы нұсқау ретінде тақтаға жазылу түрінде орындалады. Әдетте мұғалімдер әр өзіндік жұмысқа текстер және тапсырмалармен бірге қажетті нұсқаулар салынған конверт немесе папкаларды дайындайды. Бұны тарату материалы деп атайды. Оның құрамында міндетті түрде «тірек» болады-дайын түрлері тапсырманы орындау амалдары, іс-әрекеттер немесе талқылаулар. Өзіндік жұмыстарды әлсіз басқару басты кемшіліктердің бірі болып табылады. Сондықтан да бұлар өте қажетті. Егер оқушы қалай әрекет етуді білмесе ол тоқтайды және мұғалім босанып, өзіне назар аударуын күтіп тұрады. Сондықтан да нұсқаулар ешқашан да кедергі болмайды.

Бастауыш сыныптарда өзіндік жұмысты ұйымдастыру кезінде бағдарламаның мазмұны, оның талаптары, оның әртүрлі мазмұн мен формадағы көрінісі, оқушылардың шығармашылық бағытта жұмыс істеуге бағдарлануы, сонымен қатар бағалау сияқты мәселелерге ерекше назар аударылады және марапаталады.

Өздік жұмыс - бұл шығармашылық жұмыстың бастамасы. Сол себепті де оқушылардың шығармашылық қабілеттерін оларды өзбетіндік жұмысынсыз дамыту мүмкін емес. Бастауыш

мектепте өзбетімен жұмысты тиімді ұйымдастыруға жол ашатын қолайлы жағдай - бұл оқушылардың жас еркшеліктеріне сәйкес өзіндік ерекшеліктері. Өйткені бұл жастағы балалардың ойлау қаблеті жоғары және қиялдау, елестету, шығармашылық, жұмысқа талпынысы басым болады. Сол себепті де тиімді түрде ұйымдастыра білген мұғалімге оның берерлік маңызы зор.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кішібеков Д, Сыдықов Ү. Философия. А., 1994, 202 б «Қазақ ССР экология және табиғатты пайдалану жөніндегі мемлекеттік комитеті туралы Ереже», 1991, 117 б.
2. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі. Экология және табиғат қорғау. А., 2002, 321 б
3. Агеева А.И. Метод проектов как средство развития творческих способностей школьников. - Кемерово: Изд.обл. ИИУ, 2011 – 98 с.
4. Арипова И.К. Деятельностный подход при организации проектной деятельности в рамках воспитательной работы в средней школе. // Молодой ученый. – 2015. - №9. – 1751 с.
5. Бекетова Т.И. Экологическое образование и воспитание учащихся// Начальная школа. - 2014. - №2.

ӘОЖ 378.1

ОҚЫТУШЫЛАР МЕН ЖИ УНИВЕРСИТЕТТІК БІЛІМ АЯСЫНДА: МҮМКІНДІКТЕР МЕН СЫН-ҚАТЕРЛЕР

Нагымжанова Қ.М.

Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Жасанды интеллект (ЖИ) соңғы жылдары айтарлықтай белең алды. Ол контент құру, дизайн, зерттеу және басқа да көптеген мүмкіндіктердің арқасында әртүрлі секторларға интеграцияланды. Жасанды интеллекттің шынайы суреттер мен бейнелерден мәтінге, тіпті компьютерлік кодқа дейін жаңа контент жасай білу қабілеті саланың да, жалпы жұртшылықтың да назарын аударды. Осы қызметтерді ұсынатын жалпыға қол жетімді платформалар санының өсуі ЖИ-ді кең қол жетімді етіп, олардың танымалдығы мен таралуына ықпал етті.

Жасанды интеллект - бұл бастапқыда «интеллектуалды машиналарды жасау ғылымы мен инженериясы» ретінде анықталған жалпылама термин [1]. Ақылды машиналарды жобалаудың көптеген әдістері және ЖИ жүйелерін анықтайтын көптеген функциялар бар. Негізгі модельдер болжамды, рецептивті және генеративті ЖИ-ді қамтыды.

2022 жылдың аяғында ChatGPT және 2025 жылы Қытайдан DeepSeek-R1 және DeepSeek-R1-Zero жаңа генеративті нейрондық желісінің пайда болуы білім беру жүйесінде бірқатар үлкен қиындықтар туғызады. McKinsey жаһандық институтының нәтижелеріне сәйкес, 2030 жылға қарай қазіргі жұмыс күшінің 32%-ы автоматтандырылуы мүмкін және миллиондаған жұмысшылардың ығыстырылуына әкелуі мүмкін [2]. ChatGPT, Grammarly, QuillBot, Gamma және Copilot сияқты студенттер мен оқытушылар белсенді қолданатын көптеген танымал ЖИ құралдары бар. Бұл құралдар әртүрлі тәсілдермен қолданылады. Алайда, AI адамды алмастыруға емес, адамның қабілеттерін жақсартуға және толықтыруға арналғанын есте ұстаған жөн [3] Адамның қатысуынсыз, оның кеңестерінсіз, generative AI контент жасай алмайды. Құрылған жағдайда берілген ЖИ нәтижелеріне мұқият талдау жүргізу қажет. ЖИ өнімділігін арттыруға ықпал ететін, тиімді кері байланысты қамтамасыз ететін, бүкіл цикл адам мамандарының анықтамасын әзірлеуден басталып, ЖИ әзірленген мазмұнын қарау, пайдаланушы жасалған мазмұнды қайта қарау және нақтылау немесе толықтыру одақты Hao et.al «ЖИ-цикліндегі-адам» ретінде атап өтеді [4]. Бұл аналитикалық процесс ЖИ моделінің нәтижелері негізінде пайымдаулар мен шешімдер шығарумен аяқталады. Бұл процесс үшін сыни ойлауды дамытудың жоғары деңгейі және ғылым мен оқыту және бақылау стратегиялары саласындағы жоғары деңгей қажет [5].

Көптеген елдер, соның ішінде ЖИ дамуының маңыздылығы ең жоғары деңгейде атап өтілетін Қазақстанда жасанды интеллектті білім беру жүйесіне интеграциялау бойынша күш салуда. Қазақстан Республикасының (ҚР) Үкіметі 2024 жылғы 24 шілдеде жасанды интеллектті дамытудың 2024-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекітті. Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі еліміздің жоғары оқу орындары үшін жасанды интеллект стандартын қабылдады. Осы стандартқа сәйкес 20 жетекші университет ЖИ бойынша 20 білім беру

бағдарламасын, сондай-ақ жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруде жасанды интеллектті қолдану бойынша ЖОО аралық стандартты әзірледі. «Болашақ» бағдарламасы аясында жасанды интеллект бойынша мамандар даярлау үшін 2024 жылдан бастап квота көзделген. Сондай-ақ 100 000 қатысушыны оқытуға, білікті мамандарды даярлауға және DeepTech-стартаптарды құруға бағытталған ауқымды AI-Sana бағдарламасы іске қосылды [6].

Blockchain & AI Technology Center (BAITC) және Astana Hub ҚР цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің қолдауымен «AI People» жасанды интеллект бойынша тегін білім беру курсын іске қосты. Бағдарлама 20-дан астам жасанды интеллект құралдарына қол жеткізуді, жазу және шығармашылық жұмыс үшін 40+ промпт меңгеруді және процестерді автоматтандыру әдістерін қамтиды. Сондай-ақ, ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігімен бірлесіп Қазақстанның 47 жоғары оқу орнынан жасанды интеллект (650 адам) және Game Development (50 адам) саласындағы 700 оқытушы үшін біліктілікті арттырудың ауқымды бағдарламасын іске қосты. Оқыту жоғары оқу орындарында AI-пәндерді оқытудың мазмұны мен әдістерін жаңарту мақсатында «Бапкерлерге арналған тренинг» жүйесі бойынша гибриді форматта жүргізілетін болады. Бағдарлама жасанды интеллект пен ойын дамытудың әртүрлі аспектілері бойынша негізгі және жетілдірілген курстарды қамтиды. 2024 жылдың 31 желтоқсанында 300 педагог 6 айға созылған курстарды бітірді [7]. Осыған байланысты, оқытушылардың ЖИ қабылдау ерекшеліктерін анықтау, оның оқыту сапасына әсерін бағалау және оқу процесінде ЖИ құралдарын қолдануға байланысты ықтимал қауіптерді талдау, осы зерттеудің мақсаты мен тақырыбы өзекті деп санаймыз.

Зерттеу мақсаттарына жету үшін 2020 жылдың 1 қаңтары мен 2025 жылдың 01 қаңтары аралығында жарияланған ғылыми мақалаларға бағытталған іздеу стратегиясы жасалды. Жан-жақты қамтуды қамтамасыз ету үшін кілт сөздерді нақтылау және кеңейту үшін іздеу нәтижелеріне алдын ала шолу жасалды. Бұл процесс ЖИ («жасанды интеллект», «ЖИ», «ChatGPT», «жасанды интеллект білім беру», «білім берудегі ЖИ», «генеративті жасанды интеллект», «жасанды интеллект технологиялары», «жасанды интеллект құралдары (ЖИ)» және «білім берудегі жасанды интеллект») және оқытушыларға («оқыту», «білім беру», «жоғары білім») қатысты терминдерді енгізуге әкелді. Іздеу кем дегенде бір жасанды интеллектке және оқыту мен жасанды интеллектке қатысты бір терминді қамтитын толық мақалалардың тақырыптарына, кілт сөздеріне және аннотацияларына қолданылды. Әдебиеттерді іздеу білім беру және жасанды интеллект сияқты әртүрлі пәндер бойынша жоғары сапалы журналдарды кеңінен қамтуымен танымал Scopus дерекқорын пайдалану арқылы жүргізілді. Бұл мәліметтер базасы ғылыми негізделген зерттеулерде индекстеудің ең сенімді көзі ретінде және беделіне байланысты таңдалды [8].

Бастапқы іздеу нәтижелері 973 рецензияланған журнал мақалаларын берді. Hwang және т.б. ғалымдар жоғары сапалы журнал мақалаларына негізделген жүйелі шолулар зерттеудің маңызды тенденцияларын анықтайтынын атап өтті [9]. Алдын ала анықталған қосу және алып тастау критерийлерін қолданғаннан кейін егжей-тегжейлі скрининг үшін бастапқы пул 45 мақалаға дейін қысқарды (1 кесте).

Кесте-1 - Деректер базасы арқылы зерттеулерді анықтау

Анықтау	
Деректер базасында табылған жазбалар (n = 973)	Жазбалар скринингтік кезеңге дейін жойылды: - Толық мәтінді мақалалар (final); - Оқытушылар тұрғысынан жасанды интеллект технологиясын қамтиды; 2015-2024 жылдар аралығында рецензияланған журналдарда жарияланған мақалалар.
Жойылғаннан кейін қалған жазбалар(n = 284)	Бағыттарды тексергеннен кейін 239 мақала жойылды, қызығушылық танытқан бағыттар: әлеуметтік ғылымдар, компьютерлік ғылымдар, өнер және гуманитарлық ғылымдар
Скрининг	
Сканерленген жазбалар (n = 45)	Тақырыптар мен аннотацияларды оқығаннан кейін 9 жазба алынып тасталды: Тұжырымдамалық мақалалар, шолу зерттеулері, түсініктемелер, конференция материалдары және эмпирикалық емес зерттеулердің басқа түрлері.

Сканерленген жазбалар (n = 34)	Тақырыптар мен аннотацияларды оқығаннан кейін 24 жазба алынып тасталды: • 3 жазбаның толық нұсқасына қол жетімділік болмауы; • Тақырыпқа сәйкес келмейтін, болашақ мұғалімдердің немесе мектепке дейінгі және мектептегі білім беру педагогтарының ЖИ-ді білім беру процесіне интеграциялау туралы көзқарастарын қарастыратын 21 мақала алынып тасталды.
Қосу	
Шолуға зерттеулер қосылды (n = 10)	

Бұл анализде біз зерттеу атауына толық сәйкес келетін мақалаларды талдадық.

Жалпы, оқытушылар жасанды интеллекттің олардың кәсіби қызметіне әсерін оң бағалайды [10]. Олар ЖИ-ді бейімделуді қажет ететін жаңа шындық ретінде қарастырады [11]. Мысалы, зерттеуде респонденттердің бірі ЖИ дамуын Google және Wikipedia іздеу жүйелерінің пайда болуымен салыстырып, ЖИ-ге бейімделу бір кездері Google-ді қолдануды үйренгендей болуы керек екенін атап өтті. Басқа респондент білімнің түбегейлі өзгерістерге ұшырайтынын, сондықтан оқытушылар бұл фактіні қабылдап, шешім іздеуі керек екенін атап өтті. Өз кезегінде, Трап және басқалар ЖИ құралдары студенттерге күрделі тақырыптарды тереңірек түсінуге көмектесетін «репетитор» немесе «білімді әріптес» рөлін атқара алатынын атап өтті [12].

Мүмкіндіктер. Күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру арқылы ЖИ құралдары [13] оқытушыларға технологиялық қолдау көрсетеді, бұл өз кезегінде уақытты үнемдейді [10] және оқытушылық қызметке назар аударуға мүмкіндік береді [14]. Олар оқу материалдарын және оқу үшін үлгі мәтіндерді жасау арқылы оқыту сапасын арттыра алады [15].

Сонымен қатар, ЖИ құралдары оқытушы мен білім алушылардың өзара әрекеттесуін жақсарту арқылы, білім беру процесін динамикалық етуге ықпал етеді [10]. Олар жазбаша жұмыстың сапасын жақсартатын құрал ретінде қарастырылады, өйткені олар қателерді түзетуге көмектеседі, ақпарат іздеуді жеңілдетеді, идеялар тудырады және білім алушылардың мәтіндерін бағалайды.

Атап айтқанда, ChatGPT жиі қойылатын сұрақтарға жауаптарды автоматтандыруға мүмкіндік береді, осылайша оқытушыларға жүктемені азайтады және білім беру процесінің тиімділігін арттырады [12]. Ол сонымен қатар қателерді тез түзетеді және материалды жақсы түсінуге ықпал ететін түсініктемелер береді. Бейімделу мүмкіндіктерінің арқасында білім алушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімделу, ChatGPT нақты қарым-қатынас жағдайларын имитациялайтын сценарийлер мен диалогтар арқылы тілдік дағдыларды жақсарту үшін пайдаланылуы мүмкін береді [16]. Al-khreshheh зерттеуінің нәтижелеріне сәйкес, ол лезде кері байланыс және тілді меңгерудің әртүрлі деңгейіне бейімделу арқылы білім алушылардың белсенділігін арттыруға қабілетті [16].

Кемшіліктер. Мүмкіндіктерден басқа, оқытушылар жасанды интеллект құралдарын қолданудың бірқатар кемшіліктері мен проблемаларын анықтады. Атап айтқанда, ағылшын тілін үйрену кезінде келесі қиындықтар атап өтілді: ChatGPT-ке шамадан тыс тәуелділік, мәдени контексттерді түсіндірудегі ықтимал қателіктер, тыңдау және айтылу дағдыларын дамытудағы шектеулі мүмкіндіктер, технологиялық кедергілер, сондай-ақ білім алушылардың шығармашылық деңгейінің төмендеуі [16].

Сонымен қатар, оқытушылардың даярлығының жеткіліксіз деңгейі, сондай-ақ деректердің құпиялылығы, цифрлық теңсіздік және оқытушыларға сұраныстың төмендеуіне байланысты проблемалар бар [10]. Тағы бір маңызды мәселе - ChatGPT дұрыс емес жауаптар бере алады, бұл плагиат пен авторлық құқықты бұзу қаупін тудырады, сонымен қатар білім іздеуге және сыни ойлауды дамытуға деген ынтаның төмендеуіне әкеледі [13].

Сонымен қатар, оқытушылар білім алушылар материалды нақты түсінбестен эссе жасау үшін ЖИ қолдана алады деген аландаушылық білдірді. Бұл өз кезегінде оқу және ғылыми материалдарды өз бетінше талдау, сыни тұрғыдан ойлау және терең өңдеу қабілетінің төмендеуіне әкеледі, өйткені білім алушылар дайын материалдарды алады. «Үстірт оқыту» қаупі білім сапасына теріс әсер етіп, зерттеуді бағалауды бағаламауға әкелуі мүмкін [12].

ЖИ құралдарын, атап айтқанда ChatGPT-ті шамадан тыс пайдаланудың негізгі мәселелерінің бірі - студенттер мен оқытушылар арасындағы жеке қарым-қатынас деңгейінің төмендеуі. Limpa және басқалар зерттеуінде респонденттердің бірі келесідей деп жауап берді: «*Чатботтар пайдалы*

болуы мүмкін, бірақ оқытушы жеке байланыс пен студенттерді қолдау үшін қол жетімді болуы керек» [17].

Бұл тақырыпта жеткілікті зерттеулер бар, алайда қазақстандық жоғары оқу орындары оқытушыларының пікірлерін зерделеуге байланысты зерттеулердің саны өте шектеулі. Осыған байланысты келесі зерттеу сұрақтары әзірленді:

1. Оқытушылар жасанды интеллект интеграциясының білімге әсерін қалай бағалайды?

2. Оқытушылар білім беруге ЖИ енгізуге қатысты қандай мүмкін артықшылықтарды, кемшіліктер мен проблемаларды өз тәжірибелеріне сүйене отырып, атап бере алады?

Зерттеу әдістемесі. Жасанды интеллектті (ЖИ) қабылдауға арналған заманауи зерттеулерде білім алушылардың пікіріне, олардың білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдануға дайындығына және ЖИ-дің оқу процесіндегі әсеріне көп көңіл бөлінеді. Алайда, біздің ойымызша, оқытушылардың жасанды интеллектке деген көзқарасын зерттеу де маңызды, өйткені олар білім беру процесінің негізгі субъектілері болып табылады және оқытуға жаңа технологияларды біріктіруге белсенді қатысады.

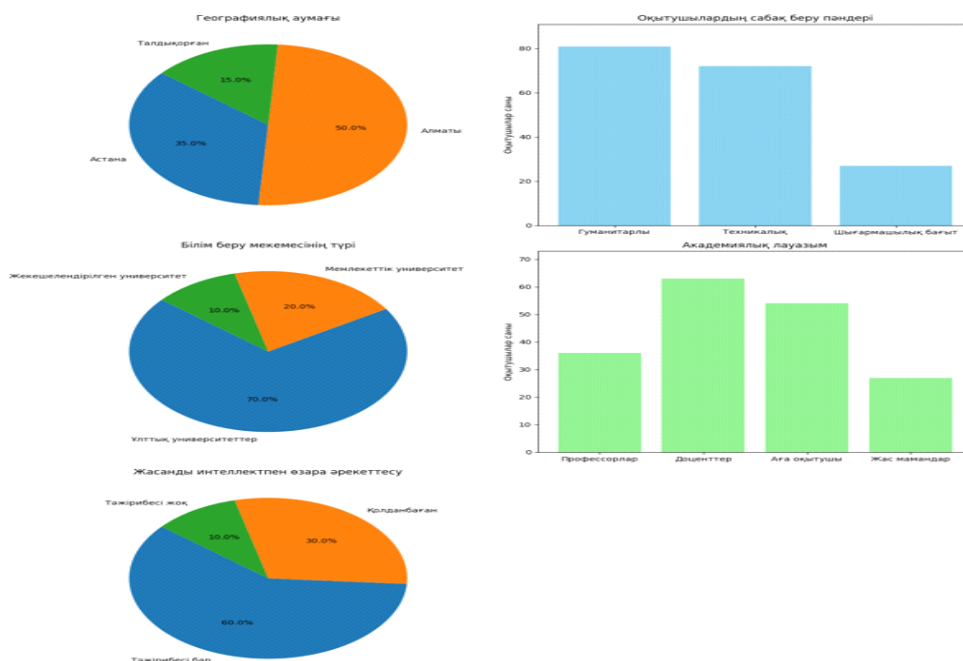
Оқытушылардың білім беру үдерісіндегі ЖИ рөлі туралы пікірін зерделеу ғылыми талдаудың маңызды бағыты болып табылады, бұл олардың осы технологияларға қатынасын анықтап қана қоймай, оларды тиімді енгізуге кедергі келтіретін негізгі тосқауылдарды анықтауға, сондай-ақ оқытушылардың субъективті пікірін білуге мүмкіндік береді. Жоғары оқу орындарының оқытушылары арасында білім беру процесіне жасанды интеллектті (ЖИ) енгізудің тәуекелдері мен сын-қатерлерін қарастыру үшін *зерттеудің келесідей әдістер* пайдаланылды: сауалнама, терең сұхбат, фокус-топтар.

Процедуралар. Сауалнама - Google Drive платформасында Google Forms пайдаланып онлайн сауалнама жүргізілді. Сауалнама жабық және ашық сұрақтарды қамтыды, бұл білім беру ортасында ЖИ қабылдау туралы сандық деректерді жинауға, сондай-ақ оқытушылардың негізгі мәселелерін, алаңдаушылықтары мен үміттерін анықтауға мүмкіндік берді.

Терең сұхбат - 30-ға жуық оқытушы ЖИ қолданумен байланысты тәуекелдер мен сын-қатерлерді егжей-тегжейлі талқылауға қатысты. Бұл әдіс субъективті көзқарастарды тереңірек түсінуге, сондай-ақ оқытушылардың оқу процесінде ЖИ қолдануға деген көзқарасына әсер ететін негізгі факторларды анықтауға мүмкіндік берді.

Фокус-топтар - түрлі бағыттағы оқытушылармен 5 пікірталас кездесу ұйымдастырылды. Бұл әдіс ЖИ қабылдаудың пәнаралық ерекшеліктерін анықтауға, білім беруге технологияны енгізу мәселелері мен перспективаларын талқылауға мүмкіндік берді.

Оқытушылардың статистикалық деректері

Сурет 1. Оқытушылардың жұмыс өтілі, академиялық бағыттары және білім беру практикасында ЖИ қолдану процесіне қатысу деңгейі бойынша бөлінуін суреттейтін іріктеме сипаттамалары

Қатысушылар. Зерттеу үлгісі білім беру процесіне жасанды интеллект (ЖИ) енгізудің тәуекелдері мен сын-қатерлерін зерделеу үшін іріктелген Қазақстанның жоғары оқу орындарының **180 оқытушысынан** тұрды.

Зерттеу сипаттамасын біз келесідей бөлдік:

1. Географиялық аумағы: Астана – 35% (63 оқытушы); Алматы – 50% (90 оқытушы); Талдықорған – 15% (27 оқытушы).

2. Оқытушылардың сабақ беру пәндері: гуманитарлық ғылымдар - 45% (81 оқытушы); техникалық ғылымдар - 40% (72 оқытушы); шығармашылық бағыт – 15% (27 оқытушы)

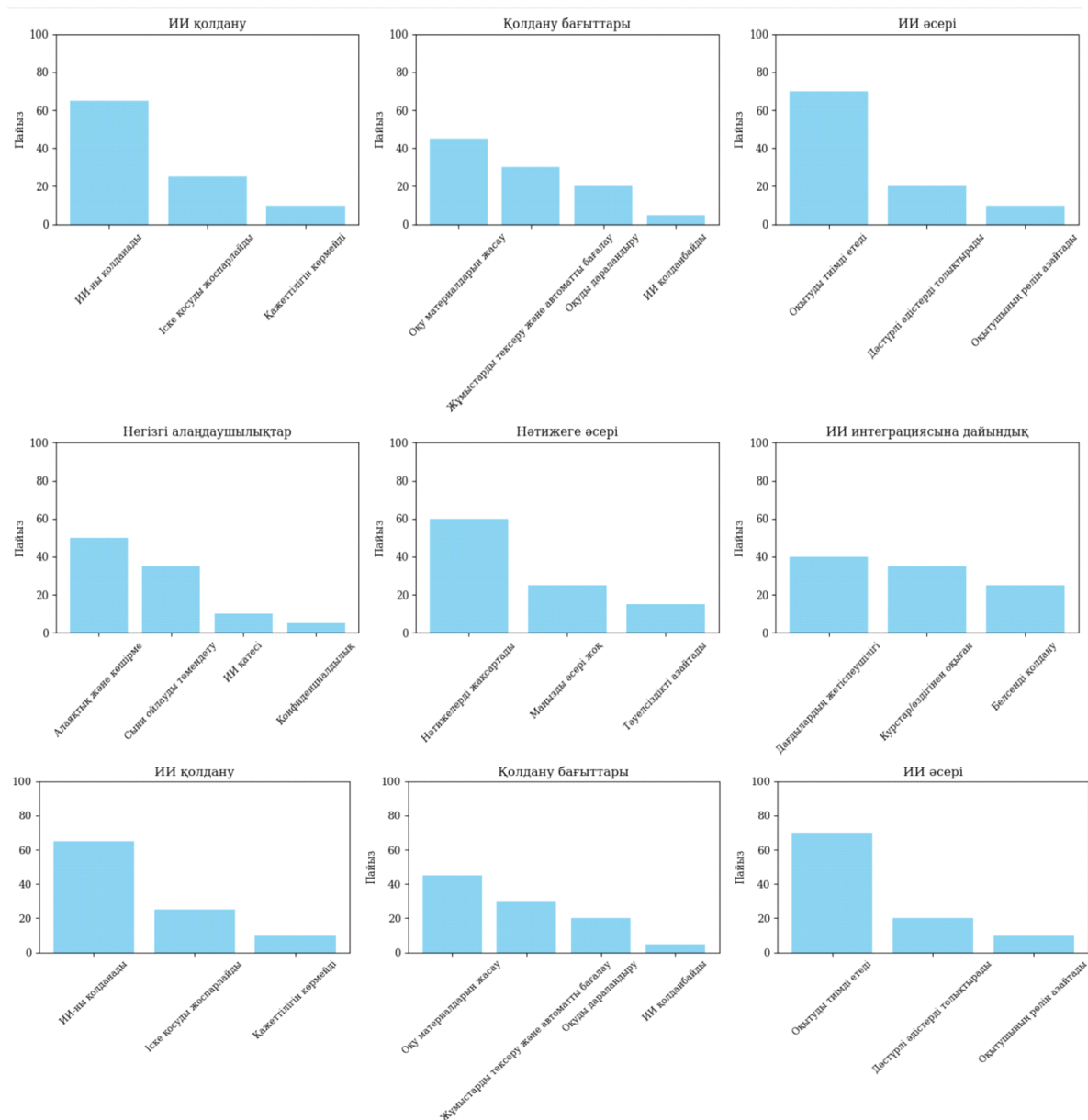
3. Білім беру мекемесінің түрі: ұлттық университеттер - 70% (126 оқытушы); мемлекеттік университет - 20% (36 оқытушы); жеке университет - 10% (18 оқытушы)

4. Академиялық лауазымы: профессорлар – 20% (36 оқытушы); доценттер - 35% (63 оқытушы); аға оқытушылар - 30% (54 оқытушы); жас мамандар – 15% (27 оқытушы)

5. ЖИ-мен өзара әрекеттесу тәжірибесі: білім беру процесінде ЖИ қолдану тәжірибесі бар – 60%; ЖИ туралы естіген, бірақ тәжірибеде қолданбаған – 30%; ЖИ-мен жұмыс істеу тәжірибесі жоқ және оны енгізуге күмәнмен қарайды - 10%. Көрнекі түрде көрсету үшін аталған деректер оқытушылардың жұмыс өтілі, академиялық бағыттары және білім беру практикасында ЖИ пайдалану процесіне қатысу деңгейі бойынша бөлінуін суреттейтін тиісті диаграммада көрсетілген (сурет 1).

Нәтижелер. Зерттеу аясында әртүрлі оқу орындарының 180 оқытушысы арасында онлайн-сауалнама жүргізілді. Сауалнама сандық және сапалық деректерді алуға мүмкіндік беретін жабық және ашық форматтарды қамтитын 10 сұрақтан тұрды.

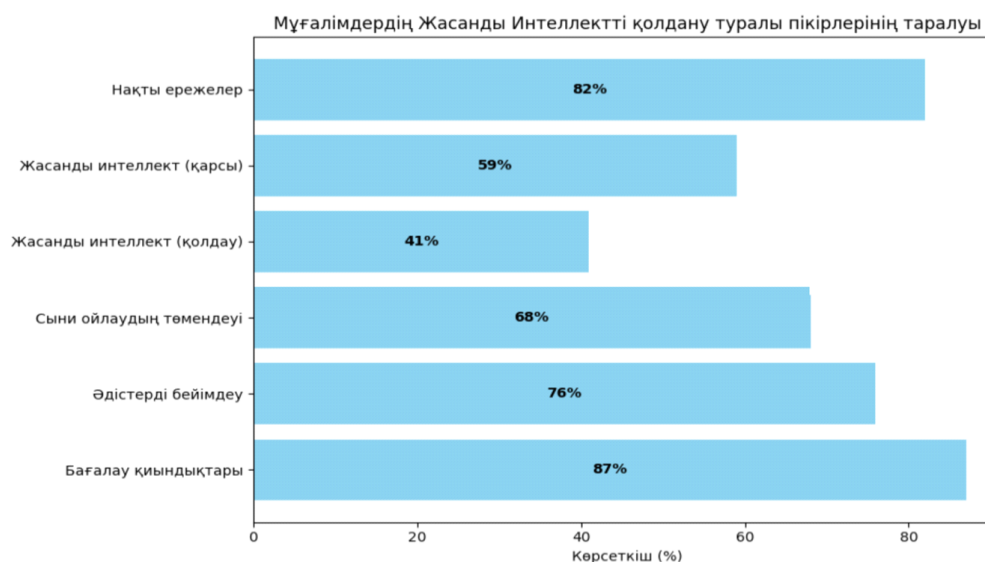
«Білім беру процесінде ЖИ қолдану» мәселесі бойынша келесі нәтижелер болды: оқытушылардың 65%-ы өз жұмысында ЖИ құралдарын (ChatGPT, Grammarly, QuillBot және т.б.) қолданады; 25%-ы ЖИ технологияларын енгізуді жоспарлап отыр; 10%-ы оларды қолданудың қажеттілігін көрмейді. «ЖИ қолданудың негізгі бағыттары» сұрағына келесі жауаптар болды: 45% оқу материалдарын жасау үшін ЖИ пайдаланады; 30% – жұмысты тексеру және автоматты бағалау үшін; 20% – жеке оқыту үшін; 5% - оқытуда ЖИ қолданбайды. «ЖИ-дің білім беру процесіне әсері» оқытушылардың 70%-ы ЖИ оқытудың тиімділігін арттырады деп санайды; 20% дәстүрлі әдістерді толықтырады деп санайды; 10% оқытушының білім беру процесіндегі рөлінің төмендеуіне алаңдайды. «Оқытушылардың негізгі алаңдаушылығы» 50% алаяқтық пен көшіру мүмкіндігіне алаңдайды; 35% жасанды интеллектті шамадан тыс пайдалану білім алушылардың сыни ойлауын төмендетеді деп санайды; 10% жасанды интеллекттің дәлдігі жеткіліксіздігін және ықтимал қателіктерін көрсетеді; 5% деректердің сақталуы мен құпиялылығына алаңдайды. «Оқытушылардың үлгеріміне ЖИ әсерін бағалау» 60% ЖИ нәтижелерді жақсартуға ықпал ететінін атап өтеді; 25% айтарлықтай әсерді байқамады; 15% ЖИ оқытушылардың тәуелсіздігін төмендетуі мүмкін деп санайды. «Оқытушылар ЖИ интеграциясына қаншалықты дайын?» 40%-ы жасанды интеллектті тиімді пайдалану дағдылары жеткіліксіз деп санайды; 35%-ы курстардан өтті немесе жасанды интеллект негіздерін өз бетінше үйренді; 25%-ы қиындық көрмейді және оқытуда жасанды интеллектті белсенді қолданады. «Әкімшіліктің қолдауы» оқытушылардың 55%-ы оқу орындарының басшылығы жасанды интеллектті пайдалануға оң көзқараспен қарайтынын атап өтті; 30% әкімшіліктің бейтарап ұстанымы туралы хабарлады; 15% басшылықтың қарсылығын көрсетті. «Студенттік жұмыстарды бағалаудағы қиындықтар» оқытушылардың 42%-ы объективті бағалауда қиындықтарға тап болады, өйткені олар жұмыстың білім алушының өз бетінше немесе ЖИ көмегімен орындалғанын анықтай алмайды; 35% дәстүрлі тексеру әдістері тиімсіз болып келеді деп санайды; 23% мұндай проблемаларға тап болған жоқ. «Білім берудегі ЖИ перспективалары» 50% ЖИ білім беру процесінің ажырамас бөлігі болады деп санайды; 35% көмекші құрал болады деп күтеді; 15% ЖИ дәстүрлі оқыту әдістерін ауыстырады деп қорқады. «Мұғалімдер қандай ЖИ құралдарын қолданғысы келеді?» Ең танымал жауаптардың ішінде: автоматтандырылған тексеру жүйелері (Turnitin, Copilot); сабақтарды дайындауға арналған ЖИ көмекшілер; жеке оқыту платформалары; тест және жаттығу генераторлары. Онлайн сауалнама нәтижелері диаграмма түрінде берілген (сурет 2).

Сурет 2. Оқытушылар арасында жүргізілген онлайн-сауалнама нәтижелері

Терең сұхбат қорытындылары. Zoom платформасында оқытушылармен жүргізілген сұхбаттар олардың оқу процесінде ЖИ қолдануға қатысты бірнеше негізгі тенденцияларды анықтады. Нәтижелер келесідей болды: практикалық тапсырмаларды бағалаудағы қиындықтар (87%). Оқытушылардың басым көпшілігі (87%) студенттердің жұмысын бағалауда қиындықтарға тап болғанын атап өтті, өйткені оқушылар ЖИ көмегімен толық орындалған тапсырмаларды тапсырады. Бұл бағалаудың объективтілігіне күмән тудырады және білім алушылардың нақты білім деңгейіне деген сенімін төмендетеді. Тексеру әдістемелерін бейімдеу қажеттілігі (76%). Оқытушылардың шамамен 76%-ы бағалаудың дәстүрлі әдістері енді жасанды интеллектті белсенді пайдалану жағдайында жұмыс істемейтінін мойындайды. Балама шешімдер ретінде олар білім алушылардың білім деңгейін дәлірек анықтау үшін ауызша қорғауды, жобалық жұмыстарды және жеке сұхбаттарды енгізуді ұсынады. Сыни ойлаудың төмендеуіне қатысты алаңдаушылық (68%). Оқытушылардың шамамен 68%-ы білім алушылар жасанды интеллект тудырған дайын жауаптарға сүйене отырып, ақпаратты өз бетінше аз талдайды деп алаңдаушылық білдірді. Бұл сыни тұрғыдан ойлау мен дәлелді сөйлеудің даму деңгейінің төмендеуіне әкелуі мүмкін. ЖИ пайдасы туралы пікірлердің бөлінісі (41% үшін, 59% қарсы). Оқытушылардың шамамен 41%-ы ЖИ ақпарат іздеу процесін жылдамдататын және білім алушыларға оқуда көмектесетін пайдалы құрал болуы мүмкін деп санайды. Алайда, көпшілігі (59%) оны бақылаусыз пайдалану өзін-өзі ойлау және түпнұсқа мәтіндерді жазу дағдыларын жоғалтады деп алаңдайды. Нақты ережелерді әзірлеу қажеттілігі (82%) Оқытушылардың басым көпшілігі (82%) білім беру процесінде жасанды интеллектті пайдаланудың нақты критерийлері

мен ережелерінің жоқтығын атап өтеді. Олар студенттік жұмыстарды орындау кезінде жасанды интеллектті қолданудың рұқсат етілген шекараларын реттейтін әдістемелік ұсыныстар мен институционалдық нормалардың қажеттілігін атап көрсетеді. Zoom платформасында жүргізілген терең сұхбаттар білім беруге ЖИ енгізумен байланысты негізгі сын-қатерлер мен тәуекелдерді анықтауға мүмкіндік берді. Оқытушылардың көпшілігі жаңа білім беру шындығына бейімделуде айтарлықтай қиындықтарға тап болады және білім алушылардың білімін бағалаудың тиімді әдістемелерін әзірлеу қажеттілігін білдіреді. Терең сұхбат нәтижелері төменде келтірілген (сурет 3).

Сурет 3. Терең сұхбат нәтижелері

Фокус-топтар бойынша қорытындылар. Техникалық, гуманитарлық және шығармашылық жоғары оқу орындарын қоса алғанда, әртүрлі бағыттағы оқытушылармен жүргізілген фокус-топтардың нәтижелері қатысушылардың 78%-ы білім беру қызметіндегі ЖИ мүмкіндіктері мен шектеулерін объективті бағалауда қиындықтарға тап болатынын көрсетті. Оқытушылардың 64%-ы технологияны қабылдаудағы пәнаралық айырмашылықтарды атап өтті: техникалық мамандықтардың өкілдері жасанды интеллектті автоматтандыру құралы ретінде қарастырады, ал гуманитарлық мамандардың 57%-ы оның білім алушылардың сыни ойлауын дамытуға әсері туралы алаңдаушылық білдіреді. Өз кезегінде, шығармашылық пәндер оқытушыларының 69%-ы көркемдік ойлау мен авторлық тәсілдің ерекшелігіне байланысты ЖИ-ді оқу процесіне біріктірудің қиындығын көрсетеді. Бұл ретте барлық қатысушылардың 83%-ы әдістемелік ұсынымдардың және ЖИ қолдану тиімділігін бағалаудың нақты критерийлерінің жетіспеушілігін атап өтті, бұл оны білім беру процесіне толыққанды енгізуді қиындатады. Нәтижелермен танысуға болады (сурет 4).

Сурет 4. Фокус-топтар бойынша нәтижелер

Онлайн сауалнама, интервью және фокус топ нәтижелері негізінде, біз мұғалімдердің ЖИ-ге қатысты қарым-қатынастарын жүйелеу үшін арнайы матрица құруға қол жеткіздік. Бұл матрица мұғалімдердің ЖИ-ні қабылдауларын, оны қолданылуы, ықпалы мен қауіп-қатерлеріне деген көзқарастарын оң, бейтарап және теріс бағытта топтастыруға мүмкіндік алдық.

- Оң көзқарастар: мұғалімдердің көпшілігі ЖИ технологиясына оң көзқараста болып, оқыту процесін тиімді етуге мүмкіндік беретіндігіне сенімін білдірді.

- Бейтарап көзқарастар: кейбір жағдайларда ЖИ-нің тиімділігі мен қажеттілігіне қатысты белгісіздік немесе бейтараптық танытылды, бұл қосымша зерттеуден немесе білім беру кезеңдерінен кейін нақты шешімдер қабылдауды талап етеді.

- Теріс көзқарастар: ЖИ енгізумен байланысты анықталмаған алаңдаушылықтар мен қауіптер, сондай-ақ сыни ойлауды төмендету, алаяқтық және көшірмелер мәселелері байқалды.

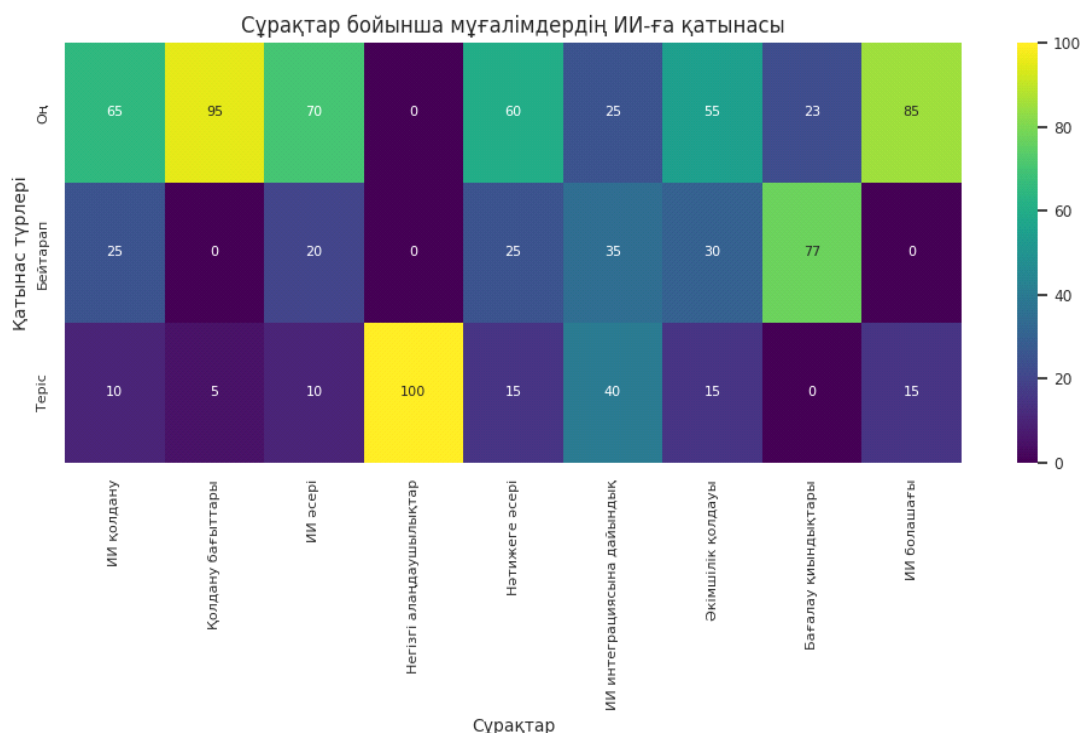
Бұл матрица мұғалімдердің ЖИ-ге деген көзқарастарын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді және ЖИ-ні білім беру саласына тиімді енгізу үшін қажетті шараларды жоспарлауда қолдануға болады деп ойлаймыз. Матрица көрсеткіштерімен 5-ші суретпен таныса аласыздар.

Матрица кросс-талдау (cross-tabulation) әдісі негізінде құрылып, мұғалімдердің жасанды интеллектке (ИИ) деген көзқарасын түрлі аспектілер бойынша салыстыруға мүмкіндік береді.

Визуализация жылу картасы (heatmap) әдісімен жасалған, деректер арасындағы байланыстарды түсінікті түрде көрсетеді. Матрица респонденттердің ЖИ технологиясына деген көзқарастарын үш негізгі категорияға бөліп көрсетеді: оң, бейтарап және теріс.

Бұл интерпретация ЖИ енгізу барысында қандай аспектілерге көбірек назар аудару керектігін анықтауға көмектеседі: әдістемелік қолдау мен оқыту, бағалау жүйелерін жетілдіру, сондай-ақ қауіп-қатерлерді басқару шараларын енгізу маңызды екендігін көрсетеді.

Пікірталас. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ЖИ қазірдің өзінде білім беру процесінде белсенді қолданылады, бірақ оның интеграциясы бірқатар қиындықтар мен қайшылықтармен бірге жүреді. Оқытушылар жалпы оның оқу тиімділігін арттыру әлеуетін мойындайды, бірақ оның оқушылардың сыни ойлауына, бағалаудың объективтілігіне және академиялық адалдығына әсері туралы алаңдайды.

Сурет 5. Онлайн сауалнама, интервью және фокус топ нәтижелері негізінде, мұғалімдердің ЖИ-ге қатысты көзқарастары бойынша көрсеткіштерінің матрицасы

Зерттеу нәтижелері бойынша жасанды интеллект құралдарын білімге сәтті интеграциялаудың мүмкін шешімдерін бөліп көрсетуге болады:

1. Оқытушылардың назарын оқушыларға жалпы тыйым салудан гөрі жасанды интеллект құралдарын дұрыс пайдалануды үйретуге аудару [12, 18]. Ол үшін білім алушыларға да,

оқытушыларға да білім беруде жасанды интеллектті қолдану бойынша мамандандырылған білім беру курстарын, тұрақты тренингтер мен семинарлар өткізген жөн (10, 13, 14, 18). Көптеген оқытушылар білім алушыларды оқытпас бұрын, өздері ЖИ технологияларын түсініп, цифрлық сауаттылықты дамыту қажеттігін бірнеше рет атап өтті. Бұл саладағы құзыреттіліктің болмауы көбінесе оқу процесіне ЖИ құралдарын енгізу кезінде сенімсіздікке әкеледі [15]. Жасанды интеллект технологиясының қарқынды дамуы үнемі білімді жаңартуды қажет етеді [19]. Бұл оқытушыларға ЖИ-ді білім беру процестеріне тиімдірек біріктіруге, оны қолдану стратегияларын әзірлеуге және жаңа технологияларды ескере отырып, оқу бағдарламаларын бейімдеуге мүмкіндік береді [18]. Алайда, ЮНЕСКО-ның зерттеуінде атап өтілгендей, оқытушылардың техникалық дайындығы ғана емес, сонымен қатар олардың ЖИ қолдануға психологиялық дайындығы да маңызды [20].

2. Білім алушылардың сұраныстарды тұжырымдау дағдыларын дамыту (prompt engineering). Сұрақтарды дұрыс қоя білу, қарым-қатынас жасау, сұрауларды нақтылау, бұл өз кезегінде жасанды интеллект құралдарынан жоғары сапалы ақпарат алуға мүмкіндік береді [18].

3. Оқыту мен білімді бағалау әдістерін жаңа шындыққа бейімдеу. ChatGPT көмегімен оңай орындалатын дәстүрлі жазбаша тапсырмаларға қарағанда материалдарды тереңірек түсінуді және өз бетінше талдауды қажет ететін ауызша емтихандар, жобалау жұмыстары және жеке тапсырмалар тәжірибесін кеңейту қажет [18]. Ол үшін оқытушыларда да, білім алушыларда да цифрлық сауаттылықты, эмоционалды интеллект пен сыни ойлау дағдыларын дамыту маңызды [16].

4. Білім алушылар мен оқытушылардың дербес деректерін қорғаудың нақты нормалары мен ережелерін енгізу, ЖИ-мен жұмыс істеу үшін қажетті заманауи технологияларға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында цифрлық инфрақұрылымды жаңартуға инвестициялау қажет [10].

5. Академиялық адалдықты қамтамасыз ету үшін плагиатты тексеруге мандандырылған бағдарламаларды (Turnitin, AI-detection software) пайдалану, сондай-ақ білім алушылардың жұмысын қолмен тексеру және пайдаланылған әдебиет тізімін сұрау ұсынылады [13].

6. Білім беруде ЖИ құралдарын пайдалану бойынша нақты нұсқаулықтар мен регламенттер әзірлеу [13].

Қорытынды. Бұл тақырыптың одан әрі дамуы білім берудегі жасанды интеллекттің үдемелі дамуы жағдайында оқытушылар алдында жаңа рөлдер тұрғаны айқын. Енді оқытушылар фасилитатор, оқу дизайнері және талдаушы болуы керек, бұл тек жасанды интеллектті механикалық пайдалануға ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың қажеттіліктері мен олардың мотивациясына бағытталған дербестендірілген білім беру ортасын құруға әкеледі.

Бұл зерттеу жұмысы тек мақала көлемінде екенің ескеру қажет. Болашақта қарастырылатын ғылыми жұмыстарда басқа мүдделі тараптардың (әкімшілік, ата-аналар, саясаткерлер) пікірлеріне назар аударып, және тек Scopus емес, әртүрлі мәліметтер базасының мақалаларын қарастыру қажеттілігін атап өткіміз келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Manning C. Artificial Intelligence Definitions // Human-Centered Artificial Intelligence. – 2020.
2. Ellingrud K. et al. Generative AI and the Future of Work in America. – McKinsey & Company, 2023.
3. Shneiderman B. Behind the Cover: Human-Centered AI // OUPblog. – 2022. – URL: <https://blog.oup.com/2022/03/behind-the-cover-visualizing-human-centered-ai/>
4. Hao J., von Davier A.A., Yaneva V., Harris D.J. Transforming Assessment: The Impacts and Implications of Large Language Models and Generative AI. – Educational Measurement: Issues and Practice, 2024. – Vol. 43(3). – URL: <https://doi.org/10.1111/emip.12602>
5. Eloundou T., Manning S., Mishkin P., Rock D. GPTs are GPTs: An Early Look at the Labor Market Impact Potential of Large Language Models // arXiv. – 2023. – arXiv:2303.10130. – URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2303.10130>
6. Tengrinews.kz. Қазақстанда жасанды интеллект саласы үшін мамандарды даярлау басталды. – 2024. – 11 қаңтар. – URL: <https://tengrinews.kz/newseducation/kazakhstan-nachinaet-podgotovku-spetsialistov-iskusstvennomu-539800/> (орысша).
7. Gov.kz. 700 ЖОО педагогі жасанды интеллект пен GameDev оқытуға грант алды // ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. – 2024. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai/press/news/details/855805?lang=ru>
8. Ng D.T.K., Leung J.K.L., Su J., et al. Teachers' AI Digital Competencies and Twenty-First Century Skills in the Post-Pandemic World // Education Technology Research and Development. – 2023. – Vol. 71. – P. 137–161. – URL: <https://doi.org/10.1007/s11423-023-10203-6>

9. Hwang G.J., Tu Y.F., Lin C.J. Advancements and Hot Research Topics of Artificial Intelligence in Mobile Learning: A Review of Journal Publications from 1995 to 2019. – International Journal of Mobile Learning and Organisation, 2021. – Vol. 15(4). – P. 427–447.
10. Zhang J., Zhang Z. AI in Teacher Education: Unlocking New Dimensions in Teaching Support, Inclusive Learning, and Digital Literacy. – Journal of Computer Assisted Learning, 2024. – Vol. 40(4). – P. 1871–1885. – URL: <https://doi.org/10.1111/jcal.12988>
11. Moorhouse B.L., Kohnke L. The Effects of Generative AI on Initial Language Teacher Education: The Perceptions of Teacher Educators. – System, 2024. – Vol. 122. – Article 103290. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103290>
12. Tran T.M., Bakajic M., Pullman M. Teacher's Pet or Rebel? Practitioners' Perspectives on the Impacts of ChatGPT on Course Design. – Higher Education, 2024. – URL: <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01350-7>
13. Ali H.O. University Teachers' Vantage Points on ChatGPT Integration in Education: Upsides and Downsides. – Rotura – Revista de Comunicação, Cultura e Artes, 2024. – Vol. 4(1). – URL: <https://publicacoes.ciac.pt/index.php/rotura/article/view/223>
14. Ankitdhamija, Dhamija D. Understanding Teachers' Perspectives on ChatGPT-Generated Assignments in Higher Education. – Journal of Interdisciplinary Studies in Education, 2024.
15. Moorhouse B.L., Kohnke L. The Effects of Generative AI on Initial Language Teacher Education: The Perceptions of Teacher Educators. – System, 2024. – Vol. 122. – Article 103290. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.system.2024.103290>
16. Al-khresheh M.H. Bridging Technology and Pedagogy from a Global Lens: Teachers' Perspectives on Integrating ChatGPT in English Language Teaching. – Computers and Education: Artificial Intelligence, 2024. – Vol. 6. – Article 100218. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2024.100218>
17. Limna P., Kraiwanit T., Jangjarat K., Klayklung P., Chocksathaporn P. The Use of ChatGPT in the Digital Era: Perspectives on Chatbot Implementation. – Journal of Applied Learning & Teaching, 2023. – Vol. 6(1). – P. 1–15. – URL: <https://doi.org/10.37074/jalt.2023.6.1.32>
18. Žáková K., Urbano D., Cruz-Correia R., Guzmán J.L., Matisák J. Exploring Student and Teacher Perspectives on ChatGPT's Impact in Higher Education. – Education and Information Technologies, 2025. – Vol. 30. – P. 649–692. – URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-024-13184-y>
19. Parviz M. AI in Education: Comparative Perspectives from STEM and Non-STEM Instructors. – Computers and Education Open, 2024. – Vol. 6. – Article 100190. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2024.100190>
20. European Commission: European Education and Culture Executive Agency. AI Report – By the European Digital Education Hub's Squad on Artificial Intelligence in Education. – Publications Office of the European Union, 2023. – URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2797/828281>

ӘОЖ 37.018:504

ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Наженова Ж.С., Шаяхметова М.Н.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі заманда экологиялық тәрбие — білім беру жүйесінің маңызды салаларының бірі. Әсіресе, экологиялық сананы қалыптастыру бастауыш сынып оқушыларынан басталуы қажет. Табиғатты қорғауға, оны сүйуге, жанашырлық танытуға тәрбиелеу жұмыстары мектеп қабырғасынан бастап жүзеге асуы тиіс. Бұл ретте халық педагогикасының мәні зор. Ата-бабаларымыздың табиғатқа деген ілтипаты, табиғат пен адам арасындағы үйлесімділік туралы ұғымдары бүгінгі таңда экологиялық тәрбиенің негізі бола алады.

Халық педагогикасы — ғасырлар бойы жинақталған ұлттық тәрбие құндылықтарының жиынтығы. Ол табиғатқа деген ерекше сүйіспеншілікті, оны аялауға, қорғауға бағытталған өсиеттерді, ырым-тыйымдарды, мақал-мәтелдерді қамтиды. Мысалы, «Бұлақ көрсең — көзін аш», «Атадан мал қалғанша, тал қалсын» деген мақалдардан табиғатты аялау, сақтауға деген жауапкершілікті көруге болады. Бұл - баланың табиғатқа деген қатынасын тәрбиелеуде таптырмас

құрал.

Қазіргі таңда халық педагогикасы негізінде экологиялық тәрбие беру мәселесі ғылыми-педагогикалық тұрғыда кеңінен зерттелуде. Бұл бағытта отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері экологиялық тәрбиенің теориялық негізін қалап, әдістемелік бағыт-бағдар беріп отыр.

Қазақстандық зерттеушілердің ішінде Ж.Ә. Әбиевтің еңбектерін ерекше атап өтуге болады. Ол этнопедагогика саласында ұлттық тәрбиенің мазмұнын терең зерттеп, экологиялық көзқарастың қалыптасуына халық даналығының әсерін дәлелдеді. Оның «Этнопедагогика» еңбегінде халықтық тәлім-тәрбиенің мазмұны кеңінен қарастырылады [1].

Сол сияқты С. Қалиев қазақ этнопедагогикасының ғылыми негізін салушылардың бірі ретінде табиғатқа деген құрмет, оны аялау ұстанымдарының тәрбиелік мәнін өз еңбектерінде нақтылап көрсетті [2]. Ғалым халық ауыз әдебиетінің үлгілері арқылы оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру жолдарын ұсынған.

Экологиялық тәрбиенің әдістемелік негіздерін Бейсенбаева А.А. жан-жақты зерттеген. Оның еңбектерінде табиғат пен адам арасындағы қарым-қатынас, экологиялық сана мен мәдениетті қалыптастыру жолдары баяндалады. Автор экологиялық тәрбие беруде халықтық құралдарды қолданудың тиімділігін көрсетеді [3].

Мухамеджанова Г.К. өз еңбектерінде бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие берудің мазмұны мен формаларын, әдістерін зерттеген. Ол халық педагогикасының тәрбиелік әлеуетін ғылыми-әдістемелік тұрғыда жүйелеген [4].

Ал Ж. Аймауытовтың «Тәрбиеге жетекші» еңбегінде табиғатты сүю, оны қорғау адамгершілік тәрбиесінің негізгі бөлігі ретінде қарастырылады. Ғалым баланың рухани дамуы мен табиғат арасындағы байланысты терең түсіндіреді [5].

Сондай-ақ Көпжасарова А.Қ. халық педагогикасының экологиялық тәрбие берудегі маңызын зерттеп, оның бастауыш мектептегі қолданылу мүмкіндіктерін жан-жақты талдаған [6].

Халық педагогикасы – оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастырудың қайнар көзі

Табиғатты қорғау мен экологиялық сауаттылық – адамзат алдында тұрған басты міндеттердің бірі. Бұл бағыттағы тәрбие бастауыш сыныптан бастап берілуі тиіс. Ал оны тиімді ұйымдастыруда халық педагогикасының атқаратын рөлі ерекше. Себебі ата-бабамыз табиғатты қадірлеп, оны тіршілік көзі деп бағалаған. Осы тұрғыдан алғанда, халық педагогикасы – бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие берудің сарқылмас қазынасы.

Шетелдік ғалымдардан Ж.Ж. Руссо, И.Г. Песталоцци, Ф. Фребель табиғатпен үндесе отырып тәрбиелеу идеясын ұстанған. Олар баланың қоршаған ортамен байланысын нығайту арқылы оның танымын, сезімін дамыту қажет екенін атап көрсеткен [7].

Ал В.А. Сухомлинский табиғатты аялау – адамгершілік тәрбиенің негізі екенін дәлелдеген. Оның еңбектерінде экологиялық тәрбие тек білім беру емес, тұлғаның рухани-адамгершілік дамуының құралы ретінде сипатталады [8].

Жоғарыда аталған ғалымдардың еңбектері халық педагогикасы арқылы экологиялық тәрбие берудің теориялық және практикалық негізін қалайды. Бұл зерттеулер қазіргі білім беру жүйесінде экологиялық мәдениетті қалыптастыруға үлкен үлес қосып келеді.

Халықтық дүниетанымда адам мен табиғат арасында рухани байланыс бар. Қазақ халқының «Табиғат – адамзаттың анасы», «Жер-ана», «Суға түкірме», «Ағаш кессең, орнын толтыр» деген ұғымдары табиғатпен үйлесімді өмір сүруге үндейді. Мұндай ұлағатты сөздер арқылы оқушылардың табиғатқа деген сүйіспеншілігі, қамқорлық қарым-қатынасы қалыптасады.

Халық педагогикасының негізгі құралдары – мақал-мәтелдер, тыйым сөздер, ырымдар, аңыз-ертегілер – экологиялық тәрбиенің мазмұнын байытады. Мысалы: «Атаңнан мал қалғанша, тал қалсын» — ағаш отырғызу тәрбиесін меңгертеді. «Жерді бейберекет қазба», «Бұлақ көрсең, көзін аш» деген тыйымдар – экологиялық мәдениетті қалыптастырады.

Бастауыш сыныпта экологиялық тәрбие берудің тиімді әдістері:

1. Табиғат бұрыштарын ұйымдастыру: оқушылар гүл, өсімдік, жануар күтімі арқылы қамқорлық пен жауапкершілікке үйренеді.

2. Халықтық танымға негізделген әңгіме-сабақтар: қазақ ертегілеріндегі табиғат кейіпкерлері (құстар, аңдар, өзендер) арқылы баланың табиғатқа деген жанашырлығын арттыру.

3. Тәрбие сағаттарында халықтық ойындар мен дәстүрлерді қолдану: мысалы, «Көкпар» немесе «Асық ойыны» арқылы табиғатпен етене танысу.

Педагогтің рөлі – халық даналығын тиімді пайдалана отырып, экологиялық білім мен тәрбиеге байланысты оқу-тәрбие үдерісін дұрыс ұйымдастыру. Мұғалім баланың бойында табиғатты аялауға,

оны қорғауға деген азаматтық қасиет қалыптастыруы керек.

Халық педагогикасы – оқушының экологиялық мәдениетін тәрбиелеуде ұлттық негізге сүйенген сенімді құрал. Бұл әдіс тек экологиялық білім беріп қана қоймай, табиғатқа сүйіспеншілік пен ұлттық рухта тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың дүниетанымы қалыптасу үстінде болады. Олар қоршаған ортаны тануға құмар, табиғи құбылыстарға қызығушылық танытады. Осы кезеңде табиғатты сүю, оған қамқор болу сезімдерін дарыту оңай және тиімді. Осы мақсатта сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда халықтық педагогикалық элементтерді енгізу – экологиялық тәрбие берудің маңызды тәсілі болып табылады.

Халық педагогикасы арқылы экологиялық тәрбие берудің әдістері

- Мақал-мәтелдер мен жұмбақтар қолдану. Сабақ барысында табиғат туралы мақал-мәтелдер, жұмбақтар арқылы балалардың ойлау қабілеті мен табиғатқа деген қызығушылығы артады.

- Тыйым сөздер арқылы тәрбие беру. Мысалы, «Құстың ұясын бұзба», «Ағашты кеспе» деген тыйымдар арқылы оқушылардың табиғатқа зиян келтірмеуге дағдыландыру.

- Халықтық мерекелер мен салт-дәстүрлер. Наурыз мерекесі кезіндегі ағаш отырғызу, су көзін ашу дәстүрлерін қолдану.

Педагогикалық шарттар:

- Халық педагогикасы арқылы экологиялық тәрбие берудің тиімді жүзеге асуы үшін мынадай педагогикалық шарттар қажет:

- Мұғалімнің ұлттық тәрбие негіздерін меңгеруі. Халықтық педагогика құралдарын дұрыс тандап, тиімді қолдана білуі тиіс.

- Оқу-тәрбие процесіне жүйелі түрде енгізу. Сабақтың әрбір кезеңінде экологиялық тәрбие элементтері болуы қажет [9].

Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру барысында халық педагогикасының бай мұрасын тиімді пайдалану үшін келесі педагогикалық шарттар сақталуы тиіс:

1. Мұғалімнің халық педагогикасын терең меңгеруі Мұғалім халықтық тәрбиенің мәнін, мазмұнын, формаларын жақсы білсе ғана оны сабақ үрдісінде орынды қолдана алады. Мақал-мәтелдер, тыйым сөздер, ертегілер мен аңыздардың тәрбиелік мәнін түсіну. Табиғатқа байланысты салт-дәстүрлерді игеру.

2. Оқу бағдарламасына жүйелі түрде енгізу Экологиялық тәрбие тек бір пән аясында ғана емес, барлық оқу пәндерінде қамтылуы қажет. Ана тілі, дүниетану, бейнелеу өнері сабақтарында табиғат туралы халық шығармаларын қолдану. Сабақтан тыс уақытта экологиялық мазмұндағы ойындар, сайыстар өткізу.

3. Оқушының жас ерекшелігіне сай мазмұн таңдау Бастауыш сынып оқушыларына қарапайым, түсінікті тілмен жеткізілген құралдар тиімді. Қысқа ертегілер, қызықты жұмбақтар, көрнекі суреттер. Қозғалыс ойындары мен табиғатқа қатысты сахналық қойылымдар.

4. Қоршаған ортамен және отбасымен тығыз байланыс Мектеп пен отбасы арасында бірлік болса, тәрбиенің нәтижесі артады. Ата-аналарды табиғатқа қатысты іс-шараларға тарту. Үй жағдайында да баланың табиғатқа жанашырлықпен қарауын қадағалау.

5. Іс-әрекетке негізделген тәрбие. Оқушы тек тыңдаушы емес, белсенді орындаушы болуы тиіс. Мысалы ағаш отырғызу, гүл егу, қоқысты жинау сияқты нақты әрекеттер. «Жас эколог» клубтарын ұйымдастыруға болады.

6. Халық педагогикасына негізделген көрнекі құралдарды пайдалану Сабақта қолданылатын құралдар ұлттық нақышта болуы — баланың танымдық қызығушылығын оятады. Ол үшін халық суретшілерінің табиғат көріністері, қазақи нақыштағы тақырыптық бұрыштар (мысалы: «Табиғатты аяла», «Ұлт және табиғат») жасау керек.

Экологиялық тәрбие беруде жобалық және шығармашылық жұмыстардың маңызы

Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие берудің тағы бір тиімді жолы – жобалық жұмыстар мен шығармашылық тапсырмаларды ұйымдастыру. Бұл әдіс оқушылардың экологиялық тақырыптарға қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың зерттеушілік, сын тұрғысынан ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Жобалық жұмыстардың мысалдары:

«Менің аулам – менің жауапкершілігім» атты жоба арқылы оқушылар өз ауласындағы тазалық, көгалдандыру, қоқыс тастамау мәселелерін зерттейді.

«Туған өлкенің табиғаты» тақырыбында жергілікті флора мен фаунаны таныстыратын альбом жасау.

«Эко-саяхат» – ауылдың немесе қаланың табиғи нысандарына (орман, өзен, бұлақ) сапар ұйымдастырып, бақылау жүргізу, күнделік толтыру.

Шығармашылық жұмыстар: табиғат туралы өлең, әңгіме, ертегі жазу; табиғи материалдардан қолөнер бұйымдарын жасау.

«Мен табиғатты қалай қорғаймын?» тақырыбында эссе немесе сурет салу байқаулары.

Бұл жұмыстар оқушылардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттырып, олардың ішкі экологиялық мәдениетін тәрбиелеуге септігін тигізеді [10].

Мұғалімнің кәсіби шеберлігі – басты шарт. Экологиялық тәрбие беру мұғалімнің кәсіби дайындығы мен шеберлігіне тікелей байланысты. Мұғалім:

— Халықтық педагогика мен экологиялық білім негіздерін жетік меңгеруі керек;

— Балалармен тиімді қарым-қатынас орната білуі тиіс;

— Оқыту мен тәрбиелеуде шығармашылық тәсілдер қолдануы қажет;

— Оқушыларға үлгі болатындай экологиялық мәдениетті тұлға болуы керек.

Сондай-ақ, мұғалім ата-аналармен тығыз байланыс орнатуы арқылы баланың отбасындағы экологиялық тәрбиесін де қамтамасыз ете алады.

Халық педагогикасы — экологиялық тәрбие берудің маңызды қайнар көзі. Оның мазмұны балалардың бойында табиғатқа деген сүйіспеншілік пен жауапкершілік сезімін тәрбиелеуге үлкен үлес қосады. Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру барысында халықтық тәрбиенің озық үлгілерін қолдану – ұлттық болмысымызды сақтаудың, табиғатпен үйлесімді өмір сүрудің жолы. Сол себепті әрбір педагог халық педагогикасының бай мұрасын меңгеріп, оны оқу үдерісінде тиімді пайдалана білуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбиев Ж.Ә. Этнопедагогика. – Алматы: Дарын, 2019. – 240 б.
2. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының негіздері. – Алматы: Рауан, 2020. – 280 б.
3. Бейсенбаева А.А. Экологиялық тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Білім, 2021. – 216
4. Мухамеджанова Г.К. Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру жолдары. – Алматы: Ұлағат, 2020. – 180 б.
5. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы: Ана тілі, 2020. – 190 б.
6. Көпжасарова А.Қ. Халық педагогикасы арқылы экологиялық көзқарас қалыптастыру. – Қарағанды: Болашақ, 2021. – 165 б.
7. Песталоцци И.Г. Как Гертруда учит своих детей. – Москва: Просвещение, 2019. – 240 с.
8. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Москва: Педагогика, 2021. – 380 с.
9. Фребель Ф. Человек и природа в воспитании ребенка. – СПб.: Ленанд, 2020. – 195 с.
10. Нұрахметов Н.Н. Бастауышта экологиялық білім мен тәрбие беру. – Астана: Фолиант, 2022. – 164 б.

ӨӘЖ: 371.31

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН РУХАНИ - АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРГЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Нугманова Ж.А, Ишанов П.З.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Тұлғаның адамгершілік жағынан қалыптасуы оның өмірге келген күнінен басталады. Балалардың бастапқы адамгершілік сезімдері мен ұғымдары, мінез-құлықтың ең қарапайым дағдылары мектепке дейінгі жаста қалыптасады. Бұл жаста қалыптасқан мінез-құлықтар келешекте баланың ересек адамдармен және құрбы-құрдастарымен қарым-қатынасында көзге түседі. Сезім баланың мінез-құлқына керемет әсер етеді. Тәрбиеде сезімге сүйену тәрбиенің тиімділігін арттырады. Баланың сезіміне әсер ету шексіз және тәрбие жұмысының неғұрлым күрделі саласы болып табылады. Сондықтан көптеген мұғалімдер баланың санасына әсер етуді жөн көреді, тәрбие жұмысында оның сезіміне қалай әсер етуге болатынды кейде білмейді. Бастауыш сынып оқушысының сезіміне әсер етудің тәсілдерін анықтағанда сезімді тәрбиелеу, негізінен баланың

бұрынғы өз сезімдерін өзгерту және оған әрі жетілдіру жолымен жүзеге асырылатындығын ескерген жөн.

Осы орайда, «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы – ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Бұл құжатта білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын толыққанды жүзеге асыру үшін білім алушылардың бойында қалыптастырылуы тиіс құндылықтар мен тәрбиенің мақсаты, міндеттері айқындалады. «Біртұтас тәрбие бағдарламасының» мақсаты: жалпыадамзаттық және құндылықтарды бойына сіңірген еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеу болып анықталған [1].

Сезімге тәрбиелеудің дәл тіке жолдарын оқушыға айтып беру мүмкін емес. Қажетті сезімді тудыру үшін соған сәйкес оқушының сезім дүниесіне қатты әсер ететін жағдайлар жасалынуы тиіс. Мысалы: туған табиғат туралы мектеп қабырғасында қаншама айтқанмен оның сұлулығы мен ұлылығы балаларға әсер етпеуі мүмкін. Ал енді табиғатқа саяхат жасаса, оның ең сәнді жерлерін тауып, фотосуретке түсіру, монтаж жасау жайлы тапсырма берілсе, бұл балалардың табиғатқа ең нәзік сезімдерді туғызып қана қоймайды, оның бекінуіне де жағдай жасайды [2].

Бастауыш сыныптарда адамгершілік көзқарастардың, мінез-құлықтың, сезім мен сананың жаңа түрлері одан әрі дамытылады. Мектеп оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеу ең алдымен - оқыту үрдісі барысында жүзеге асады. Түрлі пәндерді оқу кезінде бастауыш сынып оқушыларының достық, жолдастық, бірге белсенді көзқарасы, Отан туралы ұғымдары қалыптасады және кеңейеді. Үлкенді сыйлауды, ата-аналарды құрметтеуге, еңбектенуге, ізеттілік сақтауға үйренеді. Бұл жаста балалар сапалы тәртіпке, жолдастық өзара көмекке, адамның көңіл-күйін түсінуге дағдыланады. Олар мектепте оқу-әрекетіне өзінің қатынасын, отбасыда, қоғамдық орында өзін-өзі ұстауды біледі. Соның нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының дербес және қоғамдық мінез-құлқы және адамгершілік қарым қатынасы байиды.

Қазіргі халықтық педагогика адамгершілік тәрбиенің кейбір тиімді көрсеткіштерін: адамгершілік мінез-құлықтың тұрақтылығын, сыртқы бақылаудан мінездің біршама тәуелсіздігін, өзі істеген ағаттығының салдарын алдын ала көре білуді ішкі бақылаудың пайда болуын жасап шығарады. Осы көрсеткіштер бойынша қандай сатыда болсын адамгершілік тәрбиенің тиімділігі туралы пікірлесуге болады.

Жеке тұлғаның адамгершілік тәрбиелілігі – оның адамгершілік түсініктерді саналы меңгеруі, адамгершілік сезімі мен санасының қалыптасуы, қарым-қатынаста және әр түрлі жағдайларда бойындағы адамгершілік қасиеттердің жас шамасына қарай көрінуі.

Адамгершілік адамның тұлғалық сипаты болып саналады да, мейірімділік, парасаттылық, адалдық, шыншылдық, әділдік, еңбек сүйгіштік, тәртіптілік, ұжымдылық деген қасиеттерді біріктіреді. Ұлы Абай шығармашылығының негізгі өзегі – адамның адамгершілігі, ар-ұяты, ақылдылығы болып келеді, мысалы «Адам бол», “Өзіндегі адамгершілікті сақта” - деген өсиеттері осыны айғақтайды.

Сонымен қатар, адамгершілік тұлғаның басқа "Мен"-дермен әрекеттесу процесін қамтитын қарым-қатынастар жүйесі болып табылады. Осы қарым-қатынастар адамгершілік нормалар мен мінез-құлық механизмдерін игеруге әкеледі (Хмель Н.Д.). Тұлғаның адамгершілік нормалары мен талаптарын меңгеру механизмдерінің ерешеліктері адамгершілік тәрбиеге жағымды психологиялық жағдай тудырумен, адам іс-әрекеттерінің адамгершілік жақтарын және нәтижелерін бағалаумен тығыз байланысты болады.

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұрған ұлы мұрат-міндеттердің ең бастысы өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу болып табылады. Ұрпақ тәрбиесін келешек қоғам қамын ойлау тұрғысынан қарастырып, М.Дулатов «Бастауыш мектепте алған тәрбиенің әсері күшті, сіңімді болуы қай халықтың мектебінде болса да, оқу кітапшасы ана тілінде өз ұлтының тұрмысынан һәм табиғатынан жазылып, баяндап оқытуды, осылай біліп баяндап оқытқанда, жас баланың ойына, қанына, сүйегіне керекті мағлұмат алып шығады», - деген болатын. Жас ұрпақты ұлттық бірлікке, Отаның елің жерін сүюге, ұлттық тәуелсіз мемлекетті нығайтуға өз үлесін қосуға тәрбиелеуде көркем шығарманың маңызы зор.

Халық шығармашылығына дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, мерекелеріміз, ырым-жоралғылар, халық ауыз әдебиеті, халықтың билер, ойындар, ұлттық киімдер, кәсіптік қол өнер, бейнелеу көне сәндік қолданбасы өнерлер енеді. Жұртымыз қоғамның даму барысында жинақталған халқымыздың ең асыл, тәлім-тәрбиелік мәні зор сөздерін, ойларын, іс-әрекеттерін бүгінгі күнге жеткізіп, тәрбиелеу мен оқыту, үйрету мен баулу барысында зерттеулер, ғылыми еңбектерде халық педагогикасын әртүрлі тұрғыдан қарастырылған [3].

Мысалы, халық ертегілері, мақал-мәтел, эпостар арқылы тәрбиелеуді, тарихи педагогикалық тұрғыдан А.Э.Измайлов, жеткіншектерді халықтың педагогика арқылы адамгершілікке тәрбиелеу

туралы Ж.Б.Сәуірмекова, халықтың, педагогикадағы ірі ойшылдардың тәрбие туралы көзқарас идеяларымен Т.Т.Тәжібаев, Қ.Б.Бержанов, Қ.Б.Жарықбаев, А.Көбесев т.б. қарастырған.

Ал С.Қалиевтың «Халық педагогикасының ауыз әдебиетіндегі көрнісі» - атты еңбегінде бала тәрбиесінде халқымыз, ауыз әдебиетінің мұрасын талай ғасырлар бойы пайдаланып келгені, кәзір оқу-тәрбие жүйесіндегі барысы жөнінде көрсетілген.

Бірақ қоғам өмірінің нормаларын қадағалап қорғайтын заңдардың маңыздылығын қарастырмай адамгершілік тәрбиесінің мазмұны толық ашылмайды.

Адамның жан дүниесіне, болмысына терең үңіліп, олардың бейнесіндегі маңызды қасиеттері туралы психологиялық тұжырымдар, ой-пікірлер айтқан қазақ халқының ірі тұлғаларының бірі Жүсіпбек Аймауытов жастарға өзінің жан дүниесін түсіне білуіне көп көмектескен. Ол адамның өзін өзі тану өте қиын екенін айтады. Бұл қиындық салмағы әсіресе жастарға түседі. Олар тәжірибесіз, олардың көңілі, ойы құбылмалы, толқымалы; сондықтан өзін сынай алмайды. Жастар тоқсан жолдың торабында тұрады, қай жолға түсерін білмей, дағдарады. Егер жазатайым теріс жолға түсіп кетсе, өмірі өкінішпен өтеді. Әр адам әлеуметтік тұлға болғандықтан, әлеуметтік істермен біте қайнасады, ілгері жылжуына ықпалын тигізеді, қабілет-қасиетіне қарай әрекет етеді, өнер таңдайды. Өнер белгілі бір мінездік қасиеттерді талап етеді. Ондай қасиеті болмаса, адамның қызметі жемісті болмайды. Белгілі бір өнерге, бейім туған адамда ондай қасиеттер басымдау болады. Мысалы, артиске тән негізгі қасиеттер: айналасындағылардың хал-жағдайын ұға білу, өзін өзгенің орнына қоя білу, басқалардың кейпіне түсу, мұның үстіне артисте өткір сезім, қиял, баурап алу, ықпал ете білу, сөзді есте тұту, жаттау қабілеті сияқты сипаттар да болуы керек. Саудагер қуақы, епті, айлакер, пысық, ісмер, тапқыш, болғаны жөн. Ол көрсекызар, шыдамсыз, күйгелек, ұрыншақ болса ұтылады. Іскер, қызметке көнбістікті, ерлікті, тәуекелшілдікті, тез байқағыштықты тілейді. Осындай ерекшеліктер адамның түр-сипатының қалыптасуына да әсерін тигізеді.

Адамның адамгершілік қасиеттері өмірге көзқарасынан, дұрыс не нашар мінез-құлқынан көрініс беріп отырады, ал дұрыс мінез-құлықты, өмірге көзқарасты қалыптастыру адамның өскен ортасына, тәрбиеге тікелей байланысты.

Педагогика ғылымында соңғы жылдары оқушыларды рухани адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеу мәселесі кеңінен көтерілуде. Бұл мәселе қазіргі таңда мектептерден бастау алуда. Қазіргі мектептердің міндеттерінің бірі - кез-келген жасөспірімге білімді меңгеру ғана емес, оның рухани-адамгершілік қасиетін танып, ішкі жан-дүниесіне әсер ету арқылы жас ұрпақтың өзін-өзі дамытуына жол көрсету.

Болашақ ізбасарларға адамгершілік, имандылық, әдептілік сияқты қасиеттер арқылы жас кезінен сан ғасырлар бойы қалыптасқан өзіндік тарихы бар құндылықтар негізінде тәрбиелеудің саласы мол, мазмұны бай, атадан балаға ұласатын құндылық сезім ниеттерден, ізгі қасиеттерден жалғасып отырғанына көзіміз жетті. Жалпы құндылықтар арқылы тәрбие беру - рухани азғындықтан шығудың ең басты жолы. Сондықтан бүгінгі таңдағы мектептерде жүргізілетін тәрбиенің өзіндік басты мақсаты да осында айқын-далып, бағыты белгіленуі керек. Ауыл оқушыларының рухани адамгершілік тәрбиесінің нәтижелі болуы үшін, оның нақты педагогикалық шарттары болу қажеттілігі туындайды. Жалпы шарттарға әлеуметтік, экономикалық, мәдени, ұлттық, географиялық жағдайлардың болуы жатқызылса, арнайы шарттар ретінде белгілі бір мектептің ерекшеліктері, әлеуметтік құрамы, орны, материалдық жағдайы, қоғамдық сұраныстарға қатысты мазмұны жатқызылады. Сондықтан тәрбиелеудің құрылымы мен бөліктерін айқындауға нақты шарттардың орындалуы әсер етеді. Тәрбие үрдісінде оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын анықтамас бұрын, шарттар ұғымының мәнін ашуды жөн деп санадық.

Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде - "Шарт - өзара міндеттер алу жөніндегі келісім, міндет, борыш, керектілік, қажеттілік" - деп көрсетілген. Ш.К.Беркімбаеваның пікірінше, тәрбиені ұйымдастырудың шарттарына: мақсат, міндет, мазмұн, әдіс-тәсіл, амал-құралдар және нәтиже жатады. Сонымен қатар тәрбиеге ықпал етуші шарттарды да (мотивациялық, кадрлық, материалдық-техникалық, ғылыми-әдістемелік, қаржылық, ұйымдастырушылық, нормативтік, құқықтық және ақпараттық) қалыс қалдырмаған. Ал, зерттеуші Ә.Садуақасов шарттарды белгілі объектілерге (оқыту, тәрбиелеу, тұтас мектеп үрдісін ұйымдастыру, мектепке дейінгі, мектептен тыс тәрбие, қоғамдық, отбасылық тәрбиеге) бағыттап, өзіне тән шарттарын белгілеп, этнопедагогиканың дәстүрлі қағидаларын пайдаланған. Шарттар - белгілі бір объектінің туындауы, өмір сүруі немесе өзгеруі үшін қажетті объектілер жиынтығы.

Біздің мәселеміздегі педагогикалық шарттарды анықтаудан алдын, біріншіден, мұғалім рухани-адамгершілік тәрбиесіндегі алдына қоятын мақсатты анықтап алғаны жөн. Педагогика ғылымының

жүздеген жылдардан бергі тәжірибесіне сүйенетін болсақ, ол мақсат бүкіл адамзатқа тән - баланы рухани адамгершілікті болуға тәрбиелеу, әрине, бұл өте қиын.

Адамгершілік нормалары баланың сезімдік қабылдауының субъектілік ынтасына байланысты қалыптасады. Адамгершілік оған ең алдымен тірі сезім, терең қанағаттандырудың шындық жағдайы немесе керісінше болуы мүмкін. Адамдық сезім адамдық адамгершіліктің қалыптасуына әсер ететін жүйелік бастау болып табылады. Осыған орай рухани адамгершілік қасиеттер адамгершілік мағынаға, мәнге ие болады. Адамгершілікті түсінік адамгершілік шарттарына бағынышты болады және де баланың өз адамгершілік қатынастарындағы белсенді үрдіс.

Рухани адамгершілік тәрбиедегі педагогикалық, шарттардың бірі - кешенділік. Яғни, педагогикалық үрдісте оқушының дүниетанымымен, мінез-құлқының бағалы негіздерімен, оқуға, еңбекке, табиғатқа, өз-өзіне, басқа адамдарға қатынасымен байланысты жүргізілетін рухани тәрбиелік шарт.

Рухани адамгершілік тәрбиенің тағы бір шарты, оқу-тәрбие жұмыстарының өмірмен тығыз байланыста жүргізілуі. Педагогика балаларды тек өмірге ғана дайындамайды, сонымен қатар, жаңа нәрселерді дұрыс қабылдап, ескірген нәрселермен күресуге де дайындауы керек. Балалардың ұжымдық ортада өзін-өзі ұстауына қатысты педагогикалық үрдістегі адамгершілік тәрбиесінің орны ерекше. Бұл баланы қоғамдық ортада өзін-өзі қалай ұстау керектігіне үйретеді. Ұжымдық қарым-қатынас дағдыларын ұстамдылық, бақылау, талаптылық тағы сол сияқтылар осы шарттың ішінде қарастырылады.

Рухани адамгершілік тәрбиенің тағы бір шарты балалардың шығармашылық қабілетін дамыту болып табылады. Баланың еңбекке, тағы басқа қызметтерге қызығушылығын арттыру мақсатында, рухани адамгершілік тәрбиедегі маңызды педагогикалық шарттардың бірі - танымды, қабілетті қалыптастыру болып табылады.

Қандай халық болса да оның ұлттық үрдісі, өзіндік әуені, білікті қасиеті ұлттық болуы арқылы болашақ, өскелең жас ұрпақтың өз ұлтына тән қабілетін қалыптастырады. Сондықтан да сан ғасырлар бойы халықтың өзімен бірге жасасып бірге өмір сүріп келе жатқан ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып өмір сынынан екшеліп, сыналып, еленіп електен өтіп, бүгінгі өмірге жеткен ұлттық құндылықтар, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, ұлттық мәдениет пен ырым-тыйымдарды, рухани - адамгершілік тәрбиесінде пайдалану үшін өткен тарихи дәуірлердегі халық педагогикасына сүйенген дұрыс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы // Қазақстан Республикасының оқу-ағарту министрлігінің №194 бұйрығы, 30.07.2024.- Астана, 2024.
2. Өтеген Қ.О. Тәртібі қиын оқушыларды этнопедагогика құралдары арқылы адамгершілікке тәрбиелеудің шарттары.-2000.
3. Қалиев Ж.Н. Халық педагогикасы құндылықтары негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру. Пед.ғылымд. канд. ...автореф. Астана, 2005.

УДК 004.8:37.018.43(045)

ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОСНОВА БАЛАНСА РОЛЕЙ ПЕДАГОГА И ИИ

Нурбекова Ж.К.

Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Алматы, Казахстан

В настоящее время эпоха генеративного искусственного интеллекта приносит кардинальные перемены в образовательную среду, требуя нового взгляда на взаимодействие и распределение ролей между педагогом и ИИ.

Эволюция системы педагогических исследований в контексте сквозных цифровых технологий, а также многолетний научно-практический опыт автора демонстрируют трансформацию образования, в которой ключевыми аспектами являются человеко-машинное взаимодействие, роль человеческого фактора и влияние технологий. Эти элементы прослеживаются на каждом этапе развития — от механизации до современной цифровизации образовательного процесса (Рисунок 1).

Эволюционный путь исследований обучения состоит из следующих ключевых этапов,

отражающих постепенное внедрение и усложнение технологий в преподавании и обучении: *этапы механизации, автоматизации, информатизации, цифровизации*.

Рисунок 1. Эволюция системы педагогических исследований в контексте реализации сквозных цифровых технологий в образовании.

Этап механизации связан с использованием простейших технических средств обучения (ТСО), таких как логарифмическая линейка, механические счеты и аналогичные инструменты, которые помогали автоматизировать отдельные операции и визуализировать учебный материал.

Этап автоматизации ознаменовался внедрением электронных средств обучения: калькуляторов, офисных программ (текстовые, графические, табличные редакторы), обучающих и тестирующих программ для ЭВМ, автоматизированных систем управления (АСУ). Появились первые системы дистанционного обучения (LMS, LCMS) и интеллектуальные обучающие системы, что способствовало расширению возможностей преподавания и повышения эффективности учебного процесса.

Этап информатизации образования характеризуется активным развитием научных исследований и образовательных технологий (EdTech), ориентированных на электронное и мобильное обучение (e-learning, m-learning). На этом этапе происходила разработка цифровых образовательных ресурсов, внедрялись системы интеллектуальной поддержки обучения, развивалась аналитика преподавания и обучения. Существенное внимание уделялось теории и методике преподавания таких дисциплин, как информатика, математика, физика и другие, в условиях информатизации образования. Параллельно происходило внедрение геймификации, направленной на повышение мотивации и вовлеченности обучающихся.

Этап цифровизации в контексте сквозных цифровых технологий, таких как большие данные, наука о данных, дополненная и виртуальная реальности, машинное обучение, технологии искусственного интеллекта (ИИ) и генеративные ИИ-системы и сервисы, отмечен появлением широкого спектра исследований и разработок, связанных с созданием ИИ-помощников, ИИ-агентов, ИИ-инструкторов и других интеллектуальных систем. Ведущими направлениями становятся персонализация обучения, адаптивные образовательные среды и интеллектуальные фасилитаторы.

Исследования и разработки исследовательских групп автора на современном этапе сосредоточены на научно-обоснованном внедрении этих технологий в образовательный процесс, анализе их влияния на традиционную педагогическую дидактику, а также на вопросах оптимизации системы образования с сохранением базовых ценностей и культурного контекста.

Организация и проведение *трансдисциплинарных исследований по методологии R&D*: исследование и разработка инновационных EdTech базируются на интеграцию со сквозными цифровыми технологиями. На рисунке 3 в качестве примера приведен стек технологий для геймификации обучения, на основе которых нами были разработаны и размещены на App Store Apple

мобильные приложения национальных игр для гаджетов с операционными системами iOS, Android: Тоғызқұмалақ, Асық ату, а также разработана компьютерная программа Көксерек.

Рисунок 2. Стек технологий для геймификации обучения

Таким образом, научно-обоснованное внедрение сквозных цифровых технологий в образовательный процесс позволяет обеспечить не только технологическую модернизацию, но и гармоничное развитие личности обучающихся в условиях цифровой трансформации.

Баланс ролей педагога и ИИ нами определяется как гармоничное распределение образовательных задач и ответственности между человеком (преподавателем) и искусственным интеллектом. Идея данного баланса заключается в использовании сильных сторон каждой стороны ролей педагога и ИИ.

Функции ИИ заключается в автоматизации рутинных задач, обработка больших данных, настройка адаптивных моделей, обеспечивает техническое сопровождение. Функции педагога состоит в экспертном решении на основе данных, в развитии критического мышления и soft skills студентов, в формировании этических рамок, обеспечении мотивации и социализации студентов.

Анализ научных работ [1]-[3] и исследовательских отчетов американской исследовательской и консалтинговой фирмы Gartner [4], специализирующейся на бизнесе и технологиях, позволили определить новые роли ИИ в образовании, функции ИИ и функции педагога с указанием соотношения ролей педагога и ИИ в образовании (Таблица 1).

Таблица - 1 – Баланс ролей с функциями ИИ и педагога.

Роль ИИ в образовании	Функции ИИ	Функции педагога	Баланс (%) ИИ / Педагог	Примеры EdTech инструментов
Data & AI Translator Переводчик данных и ИИ	Переводит задачи в формат данных и ИИ	Формулирует педагогические цели, интерпретирует выводы ИИ	50 / 50	Инструменты аналитики данных о ходе обучения Tableau, Power BI в LMS, Learning Analytics
Prompt Engineer Инженер по подсказкам (запросам)	Создаёт эффективные запросы (подсказки) к ИИ	Формирует обучающие сценарии, обучает студентов взаимодействовать с ИИ	60 / 40	Инструменты поддержки обучения и написания кода hatGPT, Copilot, Jasper

ML Engineer / Model Validator Инженер машинного обучения / Валидатор моделей	Разрабатывает и проверяет ИИ-модели	Обеспечивает педагогическую корректность применения моделей	70 / 30	Адаптивные обучающие платформы с ИИ Knewton, Squirrel AI, Smart Sparrow
AI Ethics Specialist Специалист по этике ИИ	Следит за этичностью алгоритмов, анализирует риски	Определяет ценностные ориентиры, устанавливает педагогические этические нормы	40 / 60	Инструменты для проверки этики ИИ AI Fairness 360 Toolkit, Explainable AI (XAI)
UX Designer Дизайнер пользовательского опыта (UX)	Проектирует интерфейсы взаимодействия с ИИ	Настраивает образовательный опыт с учётом когнитивных и психологических факторов	50 / 50	Образовательные платформы с продуманным UX Khan Academy, Coursera, Moodle UX модули
Learning Data Analyst Аналитик данных об обучении	Систематизирует и анализирует данные о процессе обучения	Интерпретирует данные, адаптирует образовательные стратегии	60 / 40	Аналитика в LMS Brightspace Insights
AI architect Архитектор цифровых образовательных экосистем EdTech Architect	Проектирует архитектуру цифровых платформ и интеграций ИИ	Обеспечивает педагогическую целостность и соответствие целей образовательного процесса	70 / 30	Moodle, Canvas, Open edX, Microsoft Teams, Zoom

В таблице 2 представлены роли педагога и ИИ в соответствии задачам в обучении диагностики, адаптации, обратной связи, развитие навыков, когнитивных вызовов и креативности, мотивации, этического контроля и безопасности.

Таблица - 2 –ИИ и педагог по ролям в обучении

Задачи в обучении	Роль Педагога (Human)	Роль ИИ (AI)
Диагностика уровня знаний	Интерпретация, выявление скрытых факторов мотивации	Сбор и анализ данных, тестирование, прогнозирование
Адаптация учебного контента	Персонализация с учетом целей, интересов, контекста	Автоматическая настройка темпа, сложности и формата
Обратная связь	Эмоциональная поддержка, развитие критического мышления	Быстрая проверка заданий, автоматические рекомендации
Развитие soft skills	Формирование коммуникативных, лидерских навыков	Моделирование ситуаций (VR, симуляторы)
Когнитивные вызовы, креативность	Постановка открытых вопросов, кейс-стади, дебаты	Генерация идей, подбор примеров, стимулирование поиска
Мотивация и вдохновение	Личностное влияние, наставничество	Персонализированные напоминания, игры, челленджи
Этический контроль, безопасность	Принятие решений с учетом этики и ценностей	Мониторинг рисков, выявление аномалий

Заключение. Трансформация образования посредством ИИ имеет множество преимуществ и положительное влияние на результаты обучения. Использование ИИ для автоматизации рутинных задач, таких как оценивание и административная работа, позволяет педагогам сосредоточиться на более сложных аспектах обучения, требующих человеческого участия. Обеспечение профессионального развития учителей в области ИИ и цифровых технологий способствует более эффективному использованию этих инструментов в образовательном процессе. Педагоги должны сохранять контроль над образовательным процессом, используя ИИ как инструмент для поддержки, а не замены своей роли.

Таким образом, хотя ИИ предлагает значительные возможности для улучшения образовательного процесса, сохранение баланса между технологиями и человеческим участием остается критически важным для обеспечения качественного образования. С целью сохранения баланса ролей педагога и ИИ рекомендуется, во-первых, интегрировать ИИ в образовательный

процесс в качестве вспомогательного инструмента, во-вторых, поддерживать и развивать цифровые компетенций у педагогов, в-третьих, обеспечить сохранность педагогической автономии.

Данное исследование финансируется ГУ «Комитет науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан» (Грант №BR21882260).

Список использованной литературы:

1. Cecilia Ka Yuk Chan, Louisa H.Y. Tsi, Will generative AI replace teachers in higher education? A study of teacher and student perceptions, *Studies in Educational Evaluation*, Volume 83, 2024, <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2024.101395>.
2. Lamer, P.; Arnab, S. Power to the Teachers: An Exploratory Review on Artificial Intelligence in Education. *Information* 2022, 13, 14. <https://doi.org/10.3390/info13010014>
3. Xiao Tan, Gary Cheng, Man Ho Ling Artificial intelligence in teaching and teacher professional development: A systematic review, *Computers and Education: Artificial Intelligence*, Volume 8, 2025, <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2024>.
4. Материалы <https://www.gartner.com/en>

ӘОЖ 373.3

ЭТНОМӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІК ПЕН ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК САБАҚТАСТЫҒЫ

Нұржауова М.Б., Шаушекова Б.Қ.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі таңда этникалық мәдениетті қорғау мен сақтау үшін маңызды фактор ретінде этномәдени бірегейлікті атап өткен жөн. Этномәдени бірегейлік – жеке тұлғаның белгілі бір этникалық мәдениетке жататындығын түсінуі мен өз орнын мәдени кеңістікте анықтауы. Бұл үдеріс барысында индивидтер өздерінің ана тілін үйренеді, мінез-құлық нормаларын игереді, соның нәтижесінде өз мәдениетінің таратушысына айналады. Әсіресе туған тілдің меңгерілуі этникалық бірегейліктің маңызды бөлігі. Этномәдени орта адамға ортақ менталдық көзқарастар мен дүниетаным қалыптастырады.

«Бірегейлік» ұғымы философия, психология, этнология, саясаттану, мәдениеттану мен әлеуметтік антропология салаларында кеңінен қолданылады. Осы құбылыстың мазмұндық күрделілігіне байланысты қазіргі ғылыми әдебиетте «ұлттық бірегейлік», «этномәдени бірегейлік», «этникалық бірегейлік», «азаматтық бірегейлік» ұғымдары көбіне бір-бірінің орнына қолданылып жүр.

Ғалым В.А. Ачкасов пайымдауынша, бірегейлік «өзінді» және «оларды» бөлуге көмектеседі. Ол бір топқа қосылудың және басқа топтардан алыстаудың құралына ұқсас [1].

Ғылыми еңбектерде негізіне бұл ұғым екі іргелі құрамдас бөліктен тұрады: азаматтық-құқықтық және этномәдени. Біріншісі – биологиялық, яғни қандық туыстық пен ортақ аймақта өмір сүруге негізделген байланыс. Екіншісі – мәдени өлшемдерге сүйене отырып белгілі бір этникалық немесе ұлттық қауымдастыққа саналы түрде жататындықты мойындау, сол мәдениет үлгілерін өз болмысының құрамына енгізу [2, 27].

Зерттеушілер А.П.Садохин мен Т.Е.Грушевицкаяның пікірінше, бірегейлік – субъектінің басқа бір объектімен немесе субъектімен өзара байланысын, яғни бөлшек пен тұтастық, жекелік пен жалпылық қатынасындағы сәйкестігін сезінуі болып табылады [3]. Ал А.М. Монаковтың айтуынша, бұл үдеріс әлеуметтік мәртебелер мен рөлдерді меңгеру арқылы жүзеге асатын, тұлғаның өзін басқа тұлғамен немесе топпен эмоционалды сәйкестендіруі болып табылады [4].

Әрбір әлеуметтік топты басқалардан ажыратып тұратын ерекше белгілер жиынтығы этномәдени бірегейліктің негізгі өлшемдері ретінде қарастырылады. Осыған байланысты этномәдени бірегейліктің үш басты критеріі анықталады:

- аймақтық (территориялық);
- мәдени;
- тілдік.

Жоғарыда келтірілген ғалымдардың тұжырымдарын ескере отырып, этномәдени бірегейлік – бұл индивидтің немесе этникалық топтың белгілі бір этносқа тән тілдік, мәдени, тарихи, салт-дәстүрлік құндылықтарды саналы түрде қабылдауы және олармен өзін ұштастыруы деп анықтама беруге болады.

XXI ғасырдың қарқынды өзгеріп жатқан шынайылығы – цифрлық технологиялардың қоғам өмірінің барлық саласына енуі мен ақпараттық кеңістіктің жаһандануы этномәдени бірегейлікке айтарлықтай ықпал етуде. Әлемдік ақпараттық ағымға жаппай тартылған адам санасы жаһандық құндылықтармен қатар, өз ұлттық-мәдени кодтарын жоғалту қаупіне де бетпе-бет келіп отыр. Осы орайда, этномәдени бірегейлікті сақтау мәселесі білім беру жүйесі үшін тек мәдени немесе тәрбиелік мәселе емес, ұлттық қауіпсіздік пен қоғамдық тұрақтылықтың негізін құрайтын стратегиялық міндетке айналып отыр. Сол себепті этномәдени бірегейлік пен цифрлық құзыреттілік арасындағы байланысқа тоқталайық: (Этномәдени бірегейлік пен цифрлық құзыреттілік байланысы туралы ақпарат 1-кестеде берілген)

Кесте – 1 - Этномәдени бірегейлік пен цифрлық құзыреттілік байланысы

Этномәдени бірегейлік	Цифрлық құзыреттілік	Байланысы
Мәдени кодтарды тану	Ақпаратты іздеу	Оқушы өз халқының мәдениетін цифрлық дереккөздерден іздейді
Тарихи жады	Мультимедиялық құралдар	Тарихи оқиғалар мен тұлғалар туралы цифрлық жобалар жасау
Ұлттық салт-дәстүр	Визуализация (инфографика, презентация)	Салт-дәстүрлерді инфографика немесе бейнеролик түрінде ұсыну
Тіл және фольклор	Аудио-видео өңдеу	Мақал-мәтел, ертегі, жырларды цифрлық форматта жеткізу
Мәдени коммуникация	Цифрлық коммуникация	Ұлттық мәдениет туралы контентті ортаға салу, пікірлесу

Көріп отырғанымыздай, цифрлық дәуірдегі білім беру – тек цифрлық сауаттылық пен функционалды білім беру ғана емес, сонымен қатар ұлттық мәдени-рухани иммунитет қалыптастыру. Оқушының өзінің этносына, ұлтына тән құндылықтарды (тіл, салт-дәстүр, тарихи-мәдени жады, дүниетаным, ұлттық рәміздер мен символдар) тануы, саналы түрде қабылдауы және күнделікті өмірде қолдануға ұмтылуы. Бұл – оқушының ұлттық болмысын ұғыну үдерісі. Цифрлық құзыреттілік пен этномәдени бірегейлік – білім алушыны тек саналы, ақпаратты меңгерген тұлға ретінде емес, сонымен қатар өз мәдени болмысын заманауи формада танып, жеткізе алатын ұлттық тұлға ретінде тәрбиелеудің формалары.

Этномәдени бірегейлікті қалыптастыру бастауыш сынып кезеңінен басталуы керек. Бастауыш сынып оқушысының даму ерекшелігін ескерсек, олардың қызығушылық жоғары болады, «мен» бейнесі қалыптасады, өзін бағалауға үйренеді, топтық жұмысқа бейімделу, ережеге бағыну қалыптасады. Жетістікті қажет етеді, мотивация сыртқы түрткіге тәуелді болады.

Бастауыш сынып оқушыларына арналған кешенді педагогикалық модель – оқушының жан-жақты дамуын, соның ішінде танымдық, тұлғалық, әлеуметтік және цифрлық құзыреттерін үйлесімді қалыптастыруға бағытталған білім беру жүйесінің теориялық және практикалық негіздерін біріктіретін тұжырымдама.

Кешенді педагогикалық модельдің ғылыми негізі:

Дамыта оқыту теориясы (Л.С.Выготский, В.В.Давыдов): оқушының аймақтық, ұлттық және дүниетанымдық ерекшеліктерін ескере отырып, шығармашылық қабілетін дамыту.

Құзыреттілікке негізделген тәсіл (Т.М.Бердикеев, Ә.М.Абдулина): пәндік білімнен гөрі өмірлік мәні бар дағдылар мен құзыреттерді меңгерту.

Интеграциялық оқыту теориясы: білім мазмұнын пәнаралық байланыста беру арқылы кешенді дүниетаным қалыптастыру.

Гуманистік педагогика (Ш. Амонашвили, А. Маслоу): баланың тұлғалық дамуын басты нысан ету.

Бастауыш сынып білім алушыларының этномәдени бірегейлігін қалыптастырумен қатар, цифрлық құзыреттілігін дамытатын кіріктірілген оқыту жүйесін ұсыну үшін модельдің құрылымдық компоненттерін көрсетейік: (ол 2-кестеде көрсетілген)

Кесте – 2 - «Ұлттық-цифрлық көпір» моделінің құрылымдық компоненттері

Компонент	Қысқаша мазмұны
Мазмұндық	Этнографиялық, фольклорлық, ұлттық құндылықтарға негізделген оқу мазмұны: тұрмыс-салт, ұлттық киім, тағам, ырым-тыйым, дәстүрлер

Цифрлық құралдар	Padlet, Canva, Bookcreator, Thinglink, Genially, Wordwall, LearningApps, Kahoot – этномәдени мазмұнды визуалдауға арналған
Тәрбиелік	Ұлттық сана мен патриотизмді дамыту, отансүйгіштікке тәрбиелеу
Оқыту әдістері	Геймификация, жобалық әдіс, цифрлық сторителлинг, AR/VR, этноквест
Бағалау	Цифрлық портфолио, өзіндік бағалау, peer review, цифрлық өнім (бейне, плакат, слайд, квест) арқылы нәтиже көрсету

Ұсынылған «Ұлттық-цифрлық көпір» моделі – бастауыш сынып оқушыларына этномәдени бірегейлікті цифрлық құралдар арқылы меңгертетін интеграцияланған педагогикалық жүйе. Ол оқушылардың ұлттық болмысын сақтай отырып, заманауи технологиямен жұмыс істеу дағдысын қатар дамытуды көздейді.

Сабақ тақырыбы: «Наурыз – дәстүр мен жаңғыру мейрамы».

Padlet платформасында «Менің отбасымдағы Наурыз» атты фото-естеліктер жинағы жасалады.

Thinglink арқылы ұлттық тағамдардың виртуалды дастарқаны жасалып, әр тағамға сипаттама беріледі.

Bookcreator-та «Наурыз күнделігі» цифрлық кітапшасы құрастырылады.

Сабақ соңында Kahoot тесті арқылы оқушылар білімі тексеріліп, цифрлық портфолиоға енгізіледі.

Осы форматта білім алған бастауыш сынып оқушылар:

Ұлттық құндылықтарды түсініп, қабылдап, салыстыра алады;

Цифрлық құралдармен жұмыс істейді, визуалды және мәтіндік өнім жасайды;

Жобамен жұмыс, презентация, өз пікірін айтады;

Ұлттық мәдениетке құрмет, цифрлық этика, жауапкершілікті түсінеді;

Қорыта айтқанда, этномәдени бірегейлік пен цифрлық құзыреттіліктің тоғысуы – қазіргі білім беру жүйесі үшін стратегиялық маңызы бар бағыт. Ұлттық мәдениетті сақтап, оны жаңа формада жеткізе алатын ұрпақ тәрбиелеу – жаһандану дәуіріндегі басты міндеттердің бірі. Ұсынылған «Ұлттық-цифрлық көпір» моделі – бастауыш сынып оқушыларының танымдық, тұлғалық және технологиялық дамуын үйлестіретін, этномәдени мазмұнды цифрлық құралдар арқылы меңгертетін тиімді педагогикалық жүйе. Бұл модель баланың ұлттық болмысын заманауи форматта тануына, мәдени кодтарды түсінуіне, цифрлық сауаттылықты арттыра отырып, ұлттық-рухани иммунитетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Демек, цифрлық ортада этномәдени бірегейлікті дамыту – тұлға мен қоғамның тұрақты дамуына негіз болатын маңызды бағыт.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ачкасов В.А. Этническая идентичность в ситуациях общественного выбора. – Журнал социологии и социальной антропологии. 1999. – Т.2. Вып. 2.С.56-68.
2. Шарапова С.М. Феномен идентичности в истории профессиональной художественной культуры коми (зырян) XX века: автореф. дис. ... к.культурологии. 2005. – 219 с.
3. Садохин А.П. Грушевицкая Т.Е. Этнология: учебник для студентов высших учебных заведений. М.: ИЦ «Академия». – 2000. – 304 с.
4. Монаков А.М. Этнос и этническая идентичность. – Вестник Московского университета. Сер. 12. Философия. №1.С.84-92.

ӘОЖ 373.2

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ (10 АСЫҚ) АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ МЕТАТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

Омарбекова Ф.Қ.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Метакогниция – өз ойлау процестерін түсіну және басқару қабілеті — когнитивті дамудың негізгі дағдысы болып табылады. Ерте балалық шақта метакогнитивті қабілеттерді дамыту проблемаларды шешу, эмоционалды реттеу және оқу дайындылығын жақсартумен байланысты. Мұғалімдер инновациялық әдістер іздеп жатқан кезде, дәстүрлі мәдени тәжірибелерді ерте оқыту ортасына енгізу тиімді тәсіл ретінде қарастырылады.

Қазақстанның бай мұрасында көптеген дәстүрлі ойындар бар, олардың бірі – «10 Асық». Бұл ойын қой асықтарымен ойнауға негізделген және оның рекреациялық құндылығы ғана емес, сонымен

қатар құрылымдалған когнитивті қатысу мүмкіндігі де бар. Бұл зерттеу 10 Асық ойынын мектепке дейінгі балалардың метакогнитивті дамуын ынталандыру құралы ретінде қолданудың мүмкіндігін қарастырады. Балалардың когнитивтік және эмоционалдық негіздері қалыптасқан бұл кезеңде метакогниция — өз ойлауын рефлексиялау және басқару қабілеті — маңызды рөл атқарады. Зерттеулер көрсеткендей, жас балалар да өз стратегияларын айта алады, тапсырманың қиындығын бағалай алады және қателіктерін түсіне алады, егер оларға қолдау көрсетілсе.

Дәстүрлі ойындар ерекше қызығушылық тудырады себебі олар баланың мотивациясын арттырып қана қоймайды, сонымен қатар оның мәдени сәйкестігін нығайтады. Ойындар арқылы балалар өздерінің мақсаттарын қояды, назарын шоғырландырады және стратегияларын түзетеді — бұл метакогнитивті процестердің негізгі элементтері болып табылады. Ойынға рефлексияны енгізу арқылы ("Неге дәл осылай таңдадың?", "Келесі жолы не істер едің?") балалар өз ойлау процесін түсіне бастайды.

Зерттеу мақсаты — дәстүрлі қазақ ойыны 10 Асықты қолдана отырып, мектепке дейінгі балалардың метакогнитивті дағдыларын дамыту жолдарын анықтау. Бұл жұмыс мәдени мұра мен қазіргі педагогикалық теорияларды үйлестіре отырып, баланың кешенді дамуына ықпал етуді көздейді.

Метакогниция — екі негізгі компоненттен тұрады: метакогнитивтік білім (өз ойлау процестерін білу) және метакогнитивтік реттеу (ол процестерді басқару). Флавелл (1979) мен басқа ғалымдардың зерттеулері көрсеткендей, метакогницияның негізі мектеп жасына дейінгі кезеңде қалыптаса бастайды және бағытталған ойындар мен әңгімелеу арқылы дамиды. Виготский (1978) ойынның жоғары психикалық функциялардың дамуына әсерін ерекше атап өтті; құрылымдалған ойындар мен рөлдік ойындар арқылы балалар өз мінез-құлқын бақылайды әрі икемді ойлауды үйренеді. Бурнер (1983) ойынның стратегиялық ойлауды жетілдіретінін дәлелдеді. Ж. Пиаже және оның когнитивтік даму теориясы (1950-1960 жж.)

Жан Пиаже балалардың ойлау қабілеттері олардың жасына байланысты дамиды деп тұжырымдады. Ол балалардың өз ойларын бақылау және бағалау қабілеті (метакогнитивтік дағдылар) мектепке дейінгі жаста толық қалыптаса бермейтінін көрсетті. Бұл кезеңде балалар өз ойларын түсіну мен бақылауда әлі де шектеулі. Л.Виготскийдің әлеуметтік даму теориясы (1960 ж.) Лев Виготский балалардың дамуында әлеуметтік орта мен мәдениеттің рөлін ерекше атап өтті. Ол «жақын арадағы даму аймағы» концепциясын енгізіп, баланың метакогнитивтік дағдыларын дамыту үшін мұғалімнің және ересектердің қолдауын қажет ететінін көрсетті. Бұл тұжырым мектепке дейінгі жастағы балалардың өз ойларын бақылау және реттеу қабілетін дамыту үшін маңызды негіз болды. А.Бандураның әлеуметтік оқыту теориясы (1970-1980 жж.) Альберт Бандура балалардың өздігінен бақылау және бағалау дағдыларын әлеуметтік үлгілер арқылы меңгеретінін айтты. Ойындар мен қарым-қатынас арқылы метатанымдық қабілеттерді дамытуға болатынын дәлелдеді. Зерттеушілер балалардың метатанымдық қабілеттері ерте жастан бастап дамитынын және оны ойындар, әңгімелер, мәдени дәстүрлер арқылы жетілдіруге болатынын көрсетуде. Мысалы, қазақтың ұлттық ойындары мен дәстүрлі ойындарында баланың рефлексиялық әрекеттері мен ойлау дағдылары дамиды деген тұжырымдар бар.

Ғалымдардың зерттеулері көрсеткендей, мектепке дейінгі кезең — метатанымдық қабілеттердің қалыптасуы үшін ең маңызды кезеңдердің бірі. Бұл қабілеттердің дамуы баланың оқу жетістіктеріне, әлеуметтік қатынастарға және мәдени құндылықтарды меңгеруге әсер етеді. Сондықтан, ғалымдар бұл мәселені әрі қарай зерттеп, тиімді әдістерді қолдануды ұсынады.

Дәстүрлі ойындардың білім берудегі әлеуеті кеңінен зерттелуде: мысалы, Африкадағы Манкала немесе Азиядағы «Го» сияқты ойындар назар аудартады. Қазақстанда да ұлттық ойындардың педагогикалық маңызы артып келеді; олардың ішінде асық ойындары ерекше орын алады. Асықтармен ойнау моторикаға, жадыға және стратегияға әсер етеді; бірақ олардың метакогнитивті даму үшін қолданылуы әлі толық зерттелмеген.

Асықтар — қой асықтарымен ойналатын стратегиялық әрі әлеуметтік мәні бар ойындар жиынтығы; оларда мақсат қою, жоспарлау және түзету сияқты когнитивтік әрекеттер қажет болады. Ойын барысында рефлексияны дамыту үшін мұғалімдер сұрақтар қоя алады ("Неге осылай жасадың?", "Келесі жолы не істер едің?"). Осылайша дәстүрлі қазақ ойындары баланың ойлауын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістемесі бұл бөлімде дәстүрлі қазақ ойыны 10 Асықты қолдана отырып мектепке дейінгі балалардың метакогнитивті дамуын зерттеуге арналған әдістеме сипатталады.

1. Зерттеу дизайны, салыстырмалы эксперименттік әдіс қолданылды: алдын ала және кейінгі бағалау жүргізілді.

2. Эксперименттік топ: 20 бала (10 ұл мен 10 қыз), оларға құрылымдалған 10 Асық сабақтары мен метакогнитивті нұсқаулық жүргізілді. Бақылау тобы: 20 бала (11 ұл мен 9 қыз), стандартты бағдарламаны орындады. Зерттеу мерзімі – 6 апта.

3. Қатысушылар

1. Жалпы саны: 40 бала

2. Орналасқан жері: Алматы қаласындағы үш балабақша

3. Таңдау критерийлері: бір деңгейдегі когнитивтік даму деңгейі бар балалар; бұрыннан дәстүрлі ойындарға қатыспаған; ата-аналардан келісім алынған.

Құралдар мен әдістемелер

1. Метакогнитивтік Білімділік Инвентаризациясының бейімделген нұсқасы: суретті сұхбат түрінде жүргізілетін тест.

2. Тәрбиешінің бақылау парағы: мақсат қоюы, стратегия қолдануы, қателерін түзетуі мен рефлексиялық әңгімелерді бағалау.

3. Видео жазбалар: сабақтар кезінде балалардың әрекеттері мен өзара әрекеттесуін талдау үшін.

4. Рефлексиялық сұрақтар: тәрбиешілер тарапынан қолданылып отырған стратегиялар туралы ойланып айтуға көмектесетін нұсқаулықтар.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, құрылымдалған сабақтар барысында эксперименттік топта метакогнитивті дағдылар айтарлықтай арттырылды әрі бұл өзгерістер статистикалық тұрғыдан маңызды болды.

Қорытындылай келе, дәстүрлі қазақ ойындары жас балалардың жоғары деңгейдегі ойлау қабілеттерін дамытуда тиімді құрал бола алатынын дәлелдейді әрі мәдени мұраны сақтау мен заманауи педагогика арасындағы байланысты нығайтуға септеседі.

Интервенция Процедурасы Ұзақтығы: 6 апта (аптасына 3 сеанс, әрқайсысы 30 минуттан) Әр Сессияның құрылымы (Эксперименттік Топ):

1. Кіріспе (5 минут): күннің ережелері мен тапсырмалардың мақсаттарына Шолу.

2. Геймплей (15 минут): Балалар 10 Тапсырманы жұпта немесе әртүрлі тапсырмалары бар шағын топтарда орындады (мысалы, белгілі бір мақсаттарға жету, ретімен жинау).

3. Рефлексия Және Стратегия Туралы Әңгіме (10 минут): о Балаларға келесі сұрақтар қойылды: "Бастамас бұрын сіздің жоспарыңыз қандай болды?" "Неге бұл қадамды таңдадың?" "Келесі жолы басқаша не істей алар едің?" Бақылау Тобының Қызметі:

4. Деректерді Жинау Және Талдау, Этикалық Ойлар

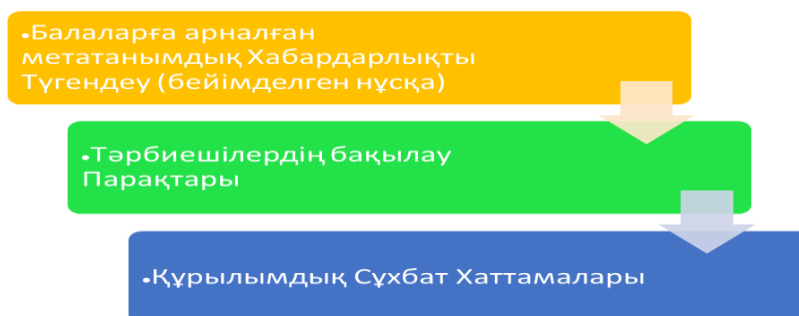

- Ақпараттандырылған Келісім: Ата-Аналар мен тәрбиешілерге зерттеудің мақсаты туралы толық ақпарат берілді, қатысу алдында келісім бланкілеріне қол қойылды.
- Баланың келісімі: жасына сәйкес тіл арқылы түсіндіріледі.
- Құпиялылық: Балалардың жеке басы барлық жазбаларда жасырын болды.
- Мәдени Сезімталдық: ойын өзінің дәстүрлі құндылықтары мен рәміздерін сақтай отырып, мәдени тәрбиешілердің қатысуымен құрметпен ұсынылды.
- Алматы қаласындағы үш балабақшадан 5-6 жас аралығындағы 40 мектеп жасына дейінгі бала.
- Эксперименттік топта 20 (ойынға негізделген араласу), бақылау тобында 20 (стандартты оқу жоспары).

Барлық балаларда бұрын когнитивті немесе даму бұзылыстары диагнозы қойылмаған.

Аспаптар

- Балаларға арналған метатанымдық Хабардарлықты Түгендеу (бейімделген нұсқа)
- тәрбиешілердің Бақылау Парақтары
- құрылымдық сұхбат хаттамалары

Қазақтың ұлттық ойындары, соның ішінде 10 Асық сияқты ойындар, мектепке дейінгі бағдарламаларға енгізілгенде, мәдени тұрғыдан негізделген, қызықты әрі тиімді әдіс болып табылады. Бұл зерттеу көрсеткендей, мұндай ойындар рефлексивті педагогикамен үйлескенде, балалардың жоспарлау, өзін-өзі бақылау және стратегиялық ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Дәстүрлі ойындар жай ғана бос уақыт өткізу емес, олар өмірлік маңызды білім беру құралдары

болып табылады. Олар балаларды мәдени мұраларымен байланыстырып қана қоймай, когнитивтік дағдыларды қалыптастыруға да ықпал етеді. Болашақтағы зерттеулер ұзақ мерзімді әсерлерін зерттеп, ауылдық жерлерде кеңейту қажет. Бұл зерттеу қазақтың дәстүрлі ойыны 10 Асықтың мектепке дейінгі балалардың метакогнитивті қабілеттерін дамытуға әлеуетін құрылымдалған ойынға негізделген интервенция арқылы қарастырды. Нәтижелер көрсеткендей, мәдени ойындарды ерте балалық шақта енгізу балалардың ойлау мен әрекеттерін жоспарлау, бақылау және бағалау қабілеттерін айтарлықтай арттыра алады – метакогнитивтің негізгі компоненттері.

Эксперименттік топ бақылау тобынан метакогнитивтік хабардарлық бағалауларында ғана емес, сонымен қатар ойын кезінде жиі және күрделі рефлексиялық мінез-құлықтар көрсетуде де озып шықты. Бұл нәтижелер жас кезеңіне сай, мәдени тұрғыдан мағыналы білім беру тәжірибесінің құндылығын растайды. Әсіресе, когнитивтік әдеттер мен оқу ұстанымдары қалыптасып жатқан ерте жаста бұл әдістердің маңызы зор. Сонымен қатар, бұл зерттеу метакогнитивті дамудың дәстүрлі түрде қабылданғаннан әлдеқайда ерте басталуы мүмкін екендігін дәлелдейді. Балаларға бай мүмкіндіктер беріліп, оларды белсенді оқыту жағдайларында бағыттап, қолдау көрсету арқылы бұл даму процесі жүзеге асады. Маңыздысы 10 Асық ойыны тек когнитивтік жетістіктерді ғана емес, сонымен бірге мәдени сәйкестік пен әлеуметтік өзара әрекетті нығайтып, мотивацияны арттырады. Бұл факторлар кешенді тәсілдермен ерте білім беруде маңызды орын алады. Жас оқушыларды дәстүрлі мұралармен педагогикалық тұрғыдан байланыстыру арқылы бұл зерттеу жергілікті білім мен жаһандық білімдік мақсаттарды үйлестірудің үлгісін ұсынады.

Бұл зерттеу қазақтың дәстүрлі ойыны 10 Асықтың мектепке дейінгі балалардың метакогнитивтік қабілеттерін дамытуға әлеуетін құрылымдалған, ойынға негізделген интервенция арқылы қарастырды. Нәтижелер көрсеткендей, мәдени ойындарды ерте балалық шақтағы білім беру бағдарламаларына енгізу балалардың ойлау мен әрекеттерін жоспарлау, бақылау және бағалау қабілеттерін айтарлықтай арттыра алады — метакогнитивтің негізгі компоненттері. Эксперименттік топ бақылау тобынан метакогнитивтік хабардарлық бағалауларында ғана емес, сонымен қатар ойын кезінде жиі және күрделі рефлексиялық мінез-құлықтар көрсетуде де озып шықты. Бұл нәтижелер жас кезеңіне сай, дамуға лайықты, мәдени тұрғыдан мағыналы білім беру тәжірибесінің маңыздылығын растайды. Әсіресе, когнитивтік әдеттер мен оқу ұстанымдары қалыптасып жатқан ерте жаста бұл әдістердің құндылығы ерекше.

Сонымен қатар, бұл зерттеу метакогнитивті дамудың дәстүрлі түрде қабылданғаннан әлдеқайда ерте басталуы мүмкін екендігін қолдайды. Балаларға бай мүмкіндіктер беріліп, оларды белсенді оқыту жағдайларында бағыттап, қолдау көрсету арқылы бұл даму процесі жүзеге асады.

Қорыта келе, 10 Асық ойыны тек когнитивтік жетістіктерді ғана емес, сонымен бірге мәдени сәйкестік пен әлеуметтік өзара әрекетті нығайтып, мотивацияны арттырады. Бұл факторлар кешенді тәсілдермен ерте білім беруде маңызды орын алады. Мектеп жасына дейінгі балаларды дәстүрлі мұралармен педагогикалық тұрғыдан байланыстыру арқылы бұл зерттеу жергілікті білім мен жаһандық білімдік мақсаттарды үйлестірудің үлгісін ұсынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақ халқының ұлттық ойындары: "Асық ойыны" –
Martebe.kz <https://martebe.kz> > ...
2. Аймауытұлы Ж. Психология. - Алматы: Рауан, 1995-312 б.
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі «Балаларды ерте дамыту институты» базасында әзірленген. Түрлі жас топтарында ойындарды ұйымдастыру және басшылық ету әдістемесі бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана, 2022. - 40 б.
4. Сабиева У. А., Шомалова Б.Т., Науанова Ж. А. Ұлттық ойын арқылы мектеп жасына дейінгі балаларды салауатты өмір салтына тәрбиелеу. Әдістемелік ұсынымдар. - Нұр-Сұлтан, 2020- 42 б.
5. Мид М. Культура и мир детства. – М., 2008 -428 б.
6. Базарбек Төтенай. Қазақ ұлттық ойындары. – Алматы: «Балауса» баспасы, 2019.
8. Әйіпқалиева Г. Қазақ ұлттық ойындарының топтастырылуы және олардың сипаттамасы [Электронды қор] <https://oqu-zaman.kz/?p=19202>
9. Алимханов Е. «Қазақтың ұлттық халық ойындары мен спортының теориялық және педагогикалық негіздері»: монография / Е. Алимханов. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 250 б.

ӘОЖ 37.018

**ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ
КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Омарова А.Б., Мухаметжанова А.О.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазақстан Республикасында соңғы онжылдықта жүргізілген білім беру реформасы бірқатар проблемаларды анықтады. Мектепке дейінгі білім берудің бірыңғай жүйесінің құлдырауы, әртүрлі балама бағдарламалар мен мекемелердің пайда болуы осы саладағы барлық мәселелерді шеше алмады. Мектепке психологиялық дайындық, сабақтастық және дамуында әр түрлі қиындықтары бар балаларға көмектесу, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мәселелері және басқалары әлі де шешімін күтуде. Жақында мамандандырылған және танымал басылымдарда «ертегі рапиясы» термині көбірек қолданыла бастады.

Қазіргі кезде көптеген балалар мектепке келгенде қарым-қатынаста қиындықтарға тап болады. Бұл мәселені шешу үшін сынып жетекшісінің қызметінде ертегі терапиясының әдістері ұсынылады, олар сонымен қатар бір жетекші қызметтен екіншісіне ауыртпалықсыз ауысуға көмектеседі. Ертегі әрқашан балаларға түсінікті және қызықты болды, және онымен кешенді жұмыс әртүрлі қиындықтарды шешуге көмектеседі. Біздің жағдайда коммуникативті қиындықтарды шешу үшін ертегімен жұмыс істеу әдістері ұсынылады. Жыл сайын қазіргі балалар әртүрлі себептерге байланысты тірі қарым-қатынас пен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болады.

Көптеген балалар балабақшаға бармайды немесе құрдастарымен аралас пай-ақ ата-аналар жасаған «мінсіз» әлемде өмір сүреді. Бастауыш мектеп оқушылары мектепке келгенде, олардың алдында білім алу ғана емес, сонымен қатар олардың өмірінде маңызды рөл атқаратын алғашқы ұжымын құру міндеті тұр. Мұны қарым-қатынаста туындаған қиындықтарға байланысты жасау қиынға соғады. Балалар сыныптастарымен қалай дұрыс қарым-қатынас жасау керектігін білмейді. Осыған байланысты келіспеушіліктер, жанжалдар немесе ұжымнан бөліну туындауы мүмкін, ал ерекше қиын жағдайларда сынып ұжымы мүлдем қалыптаспауы мүмкін, бұл сыныпта жағымсыз психологиялық атмосфераны тудырады және білім алуды қиындатады.

«Егер сіз балаларыңыздың ақылды болғанын қаласаңыз, оларға ертегілерді оқыңыз. Егер сіз олардың одан да ақылды болғанын қаласаңыз, оларға көбірек ертегілер оқып беріңіздер. Ұлы ғалым Альберт Эйнштейннің бұл дәйексөзін сипаттайтын сияқты шындығында, ертегінің баланың дамуына әсері зор. Ертегі адамгершілікті дәріптейді. Ертегінің мықты тұсы-ол сабақ беру кезінде көңіл көтереді, бұл ертегінің маңызды ерекшелігіне айналады [1, 3].

Ертегі терапиясы - бұл сөйлемге сілтеме жасау процесі: мағынаны іздеу, әлем және ондағы қатынастар жүйесі туралы білімді ашу. Ертегілерді оқу бала тәрбиесінде үлкен маңызға ие. Кешенді ертегі терапиясы бойынша бірнеше ғылыми жұмыс жазылып, түрлі бағдарламалар жасалды. Ертегі терапиясы-баланың коммуникативті мінез-құлқы мен санасын қалыптастырудың ең қолжетімді және сонымен бірге тиімді әдістерінің бірі. Ұсынылған нәтижелер экспрессивтілікке, сөйлеудің дәлдігіне,

грамматикалық дұрыстығына, лексикалық толықтығына және семантикалық ұйымдастырылуына, оқушылардың когнитивті дамуына, мұғалімнің ертегілердегі дәстүрлер мен құндылықтарды қабылдауына, сыртқы түріне, интерпретация қабілетіне және жеке дамуына әсер ететіндігін көрсетеді. Мұндай табиғи себеп-ертегілерді қолдана отырып, арнайы ұйымдастырылған сабақтарды өткізуге және сөйлеуді дамыту мүмкіндіктерін пайдалануды түсіндіруге жүйелі және ғылыми негізделген тәсіл [2, 15].

Осылайша, ертегі бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекетінде сөйлеуін дамытудың тиімді құралы бола алады, сонымен қатар оқушының жеке тұлға ретінде қарым-қатынасын қамтамасыз етудің тағы бір құралы бола алады деген гипотеза мұғалімдер мен балалар арасындағы семантикалық байланыс ретінде бір-бірін ескере отырып айқындыққа қол жеткізуге көмектеседі. Бұл зерттеу ертегілердің метафоралық мәтін ретінде бастауыш сынып оқушыларындағы төзімділіктің дамуына әсер ету мәселелерін одан әрі зерттеуге, сондай-ақ жағымсыз семантикалық резонанс құбылысының пайда болу мүмкіндігін зерттеуге мүмкіндік береді. Балалармен қарым-қатынасының коммуникативті дамуының қажетті шарты [3].

Ертегілерді оқу балалардың біртұтас дамуына, бейнелі ойлауды, қиял мен шығармашылықты дамытуға, ішкі әлемді байытуға және сөздік қорын кеңейтуге ықпал етеді. Балаларға арналған ертегілер, соның ішінде қайтала натыйн әңгімелер есте сақтау қабілетін дамыту үшін өте пайдалы. Алмақ сезімін дамыту үшін өлең оқу керек.

Қазіргі ата-аналарға кейде балалармен араласуға уақыт жетіспейді. Бұл процесте ертегі терапиясы маңызды рөл атқарады. Бұл барлық салаларда, соның ішінде коммуникативті мәдениетте дамудың ең балалық әдісі. Ертегі терапиясы балаларға алаңдаушылықтан, қорқыныштан арылуға, белгілі бір жағдайларға деген көзқарастарын өзгертуге көмектеседі, шығармашылық қиялын дамытады және балалардың мектепке сәтті бейімделуіне ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативті дағдыларын дамыту педагогика мен психологияның маңызды және күрделі мәселелерінің бірі болып табылады, өйткені ол баланың дамуының жалпы заңдылықтары туралы ғана емес, сонымен бірге оның даму ерекшеліктері туралы да түсінік береді. Бастауыш сынып оқушыларының жеке басын қалыптастыру туралы. Ана тілін қарым - қатынас пен таным құралы мен әдісі ретінде меңгеру - бастауыш сынып оқушыларының маңызды игерімдерінің бірі.

В. Сухомлинский кітап оқу - шебер, ақылды, ойлы тәрбиешінің баланың жүрегіне апаратын жолы екенін айтты. Көркем әдебиет сөйлеуді дамытуда, баланың сөздік қорын қалпына келтіруде маңызды рөл атқарады [4].

В. Белинский балаларға арналған кітаптар оқу бағдарламасына маңызды аспектілердің бірі ретінде енгізілуі керек деп есептеді. Д.Тихеева баланың сөйлеу дамуындағы әлеуметтік фактордың маңызды рөлі туралы қорытындыға келді. Ол: тіл-қоғамның өнімі және құралы. Бұл адамның басқа адамдар мен қарым-қатынас жасау қажеттілігінен туындайды [5].

Осылайша, баланы әлеуметтік ортаға қосу және оның әлеуметтік байланыстарының бағдарламаланған кеңеюіне қамқорлық жасау оның тілінің дамуының басты шарттарының бірі болып табылады. Белгілі австралиялық психолог Д. Бретт балалар ертегілерден өз өмірлеріне «шолулар» табады деп жазды. Олар өздерінің қорқыныштары мен мәселелерін позитивті кейіпкердің мысалында шешуге тырысады. Сонымен қатар, ертегілер балаға өте маңызды деген үміт береді. Үміт артпаған немесе оны жоғалтқан бала күресуден бас тартады және ешқашан табысқа жете алмайды [6].

Балалар ертегілерінің заманауи терапиясы баланың дамуына ғана емес, сонымен қатар қиын өмірлік жағдайларға көмектесуге бағытталған. Ертегінің адам өміріне қалай әсер ететінін білу баланың психологиялық жағдайына оң әсер етуі мүмкін. Т. Зинкевич-Евстигнееваның айтуынша, ертегі-бұл әлемді және оның ішіндегі қатынастар жүйесін жақын және терең білу. Бұл дегеніміз, ертегінің шығу тегіне жеткенде, балалар өздеріне және айналасындағыларға бұрыннан белгілі және ертегіні интуитивті түрде түсінуге көмектесетін нәрсені ашады.

Ертегі терапиясының әншілік әлеуеті: ертегі-бала тәрбиесінің ажырамас бөлігі. Ертегілердің рөлі көп қырлы. Қиялды дамытудан бастап дұрыс және мәнерлі сөйлеуді дамытуға дейін. «Ертегі» терминінің өзі ауызша әдеби шығарма ретінде анықталады, негізінен прозалық, сиқырлы, шытырман оқиғалы немесе кездейсоқ, әдеби турға баса назар аударады. Ертегі терапиясы - бұл адамның сөйлеуін дамыту, сананы кеңейту және сөйлеудің сыртқы әлеммен өзара әрекеттесуін жақсарту үшін ертегі формасын қолданатын әдіс. Әр түрлі әдістер мен әдістердің, пәндік орта мен қарым-қатынастың өзара әрекеттесуі бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу және психикалық дамуының ішкі қозғалтқыштары болып табылады [7, 24].

Бірақ сонымен бірге адамгершілікті жоққа шығаратын және ойындардағы қарым-қатынасты қамтитын ертегіні ұстану керек. Сөйлеу-бұл адамның қарым-қатынас жасау қабілеті ғана емес.

Сөйлеудің толыққанды дамуы адамға логикалық және бейнелі ойлауға мүмкіндік береді. Сөйлеу жалпы адамның қиялымен және үйкелісімен тікелей байланысты. Сондықтан баланың сөйлеуін дамытуды ерте жастан бастау керек. Сөйлеуді дамыту моториканы дамытумен байланысты, ал моториканы жетілдіру сөйлеуді дамытуды білдіреді. Ертегі терапиясында бастауыш мектеп оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын дамыту құралы ретінде көптеген әдістер мен әдістер қолданылады, мысалы, моториканы дамытатын ойыншықтар. Ойын негізгі әрекеттердің бірі болып табылады және мектеп жасына дейінгі бала үнемі бақыланады, ойын сөйлеуді дамытады. Балалардың өздері жасаған ойындар ерекше орын алады – бұл шығармашылық немесе сюжеттік ойындар. Бұл әнмен, ойыншықпен ойнау, сахналау, импровизация, ертегіден үзінді көрсету болуы мүмкін. Сөйлеуді дамыту үшін әр бала өзінің эмоциялары мен сезімдерін қарапайым әңгімеде ғана емес, басқа адамдардан Ұялмай көпшілік алдында білдіре алатын жағдайлар жасау қажет. Бұл қасиеттер театр қойылымдарында қалыптасады және дамиды. Ертегі театр қойылымдарында жұмыс істеуге негіз бола алады. Қазіргі уақытта балаларды тәрбиелеудің, дамытудың жаңа формалары мен әдістерін іздеу бастауыш мектепте білім берудің басым бағыттарының бірі болып табылады [8].

Бастауыш мектеп жасындағы балалар ойыннан оқу іс-әрекетіне көшеді және бұл процесті еш ауыртпалықсыз және жағымды ету өте маңызды. Бұл мұғалімге сабақтағы ойын сәттері, дене шынықтыру минуттары және арнайы технологиялар мен әдістер көмектесе алады. Сонымен, бір жағынан бастауыш сынып білім алушыларына бір-бірімен қарым-қатынас жасау қабілетіне қойылатын талаптарды қоятын қоғам бар. Екінші жағынан, келісе алмайтын, ерлі-зайыптылар мен топта жұмыс істей алмайтын қазіргі бастауыш сынып оқушылары жиі қақтығысады. Содан кейін жауап беруге тұрарлық сұрақ туындайды. Жас қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға қандай құралдар көмектеседі? Бұл сұраққа жауап беру үшін біз ертегі терапиясын ұсынамыз. Ертегі-ауызша халық шығармашылығының негізгі түрлерінің бірі. Ертегілер бастауыш мектеп жасындағы балалар үшін әрқашан қызықты болды. Олар балаларға қол жетімді түрде әлем, оның заңдары мен құрылымы туралы әңгімелейді, халықтың даналығы мен оның өміріндегі тәжірибені жеткізеді. Балаға ертегімен жұмыс істеу және осы мәтін арқылы әлемнің заңдары мен құрылымын, басқалармен қарым-қатынасты түсіндіру керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Путь к волшебству. СПб.: Златоуст, 2021. 352 с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии. Санкт-Петербург: ООО «Речь», 2019. 310с.
3. Зобков В.А. Психология понимания в сказкотерапии: учебное пособие для вузов. Москва: Издательство Юрайт, 2022. 154 с. (Высшее образование) (дата обращения: 23.04.2025).
4. Ковтун Т.В. Влияние сказок на формирование личности младшего школьника на уроках чтения. // Инновационные педагогические технологии: материалы I Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). Казань: Бук, 2014. С. 171-174. (дата обращения: 29.04.2025).
5. Морозова Т.А. Сказка как инструмент воспитательной деятельности педагога (из опыта работы). // Образование и воспитание. 2018. №5(20). С. 18-20. (дата обращения: 30.04.2025).
6. Угринчук О.Н. Использование потенциала сказки в педагогике В.А. Сухомлинского. // Молодой ученый. 2018. №26(212). С. 179-181. (дата обращения: 28.04.2025).
7. Хухлаева О.В. Лабиринт души. Терапевтические сказки. / О.В. Хухлаева, О.Е. Хухлаев. Москва: Академический проект, 2022. 208 с.
8. Широкова Л.К. Применение сказкотерапии в работе с детьми младшего школьного возраста. // Современные научные исследования и инновации. 2022. №8. (дата обращения: 29.04.2025).

ӘОЖ 37.018.43:004(574)

ҚАЗАҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ СЕРПІЛІС: МӘДЕНИ МҰРА МЕН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯ

Орынбасар Б., Бакирова И.Д.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

2021–2025 жылдар аралығында Қазақстанда білім беру жүйесін цифрландыруға бағытталған бірнеше ірі мемлекеттік бағдарлама мен бастамалар жүзеге асырылды. Атап айтқанда, «Цифрлық

Қазақстан» бағдарламасы [1] шеңберінде білім беру мекемелерін кеңжолақты интернетпен қамту, интерактивті оқу платформаларын енгізу, мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыру жұмыстары жүргізілді. Сонымен қатар, «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасы [2] (2021) аясында оқушылар мен студенттердің білім сапасын арттырумен қатар, цифрлық дағдыларын дамытуға ерекше көңіл бөлінді. Бұл жоба аясында ауыл мектептеріне робототехника кабинеттері орнатылып, e-learning форматындағы оқулықтар мен цифрлық контентпен қамтамасыз ету жұмыстары жандандырылды.

Педагогикалық жоғары оқу орындары да осы трансформация процесінен тыс қалған жоқ. 2022 жылдан бастап Назарбаев Университеті, Абай атындағы ҚазҰПУ, Еуразия ұлттық университеті сынды оқу орындары педагогтарды даярлауда EdTech, Blended Learning (аралас оқыту), STEM білім беру бағыттарын интеграциялай бастады. Бұл – білім алушыларға өздерінің кәсіби дамуын сандық құралдар арқылы бақылап, бағалауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, ұлттық дәстүр мен мәдениетті цифрлық форматта насихаттау бастамалары да кең өріс алды. Мәселен, «Qazaq Epos», «Ұлы дала мұрасы», «Ashyq kitap» [3] сияқты цифрлық платформалар арқылы халық педагогикасының элементтері, шешендік сөздер, мақал-мәтелдер және тарихи деректер заманауи оқыту құралдарына енгізілді.

2023 жылы «Педагог мәртебесі туралы» Заң [4] аясында цифрлық құжат айналымы мен педагогикалық портфолио жүргізу электронды форматқа ауыстырылды. Мұның бәрі мұғалімдердің жұмысын жеңілдетіп, қағазбастылықты азайтты.

2024 жылы алғаш рет "Цифрлық мұғалім – 2024" ұлттық байқауы ұйымдастырылып, үздік цифрлық сабақ үлгілері мен әдістемелері жиналып, республикалық базаға енгізілді. Бұл білім беру саласында озық тәжірибе таратуға мүмкіндік берді.

Ал 2025 жылы цифрлық трансформацияның екінші кезеңі басталды. Бұл кезеңде жасанды интеллект элементтерімен жабдықталған адаптивті оқыту жүйелері енгізіліп, білім алушылардың жеке траекториясын қалыптастыруға жағдай жасалды. Сонымен қатар, қазақ тіліндегі цифрлық контент үлесі едәуір артты, бұл ана тіліндегі оқытудың сапасын жаңа деңгейге көтерді.

2024 жылы Қазақстанда жоғары білім беру саласындағы ауқымды жаңалықтардың бірі — бірыңғай цифрлық білім беру платформасының іске қосылуы болды. Бұл платформа — тек оқыту емес, әкімшілік процестерді де автоматтандыруға бағытталған кешенді экосистема. Оның көмегімен 2,6 миллионнан астам студент пен оқытушы білім беру қызметтеріне бір терезе қағидаты бойынша қол жеткізе алады. Платформа мемлекеттік жүйелермен, атап айтқанда *Egov.kz*, *ENbek.kz*, *BOLASHAQ*, *BFM интеграциялық жүйелерімен* тығыз байланыста жұмыс істейді.

Орта білім беру деңгейінде де цифрландырудың белсенді кезеңі жүріп жатыр. 2023 жылы Қазақстан Үкіметі мектеп оқулықтарын толық цифрлық форматқа көшіру туралы бастама көтерді. Нәтижесінде, 2024 жылы барлық пәндер 100% цифрлық оқулықтармен қамтылуы жоспарланды. Бұл оқу процесін икемдірек, қолжетімді әрі жеке білім беру траекториясын қалыптастыруға ыңғайлы етті.

Қазіргі таңда республикадағы 7 мыңнан астам мектеп электронды журнал мен күнделік жүйелерін толық енгізіп үлгерді. Сонымен қатар, 50 мыңнан астам цифрлық білім беру ресурстары жасақталып, *BilimLand*, *Kundelik.kz*, *Daryn.online*, *Opiq.kz* [5] секілді платформалар кеңінен қолданылуда.

Педагогикалық кадрларды сапалы даярлау — цифрлық трансформацияның өзегінде тұрған маңызды бағыттардың бірі. 2024 жылы Қазақстанда педагогикалық бағыт бойынша білім беретін 54 жоғары оқу орны лицензияланған. Бұл оқу орындары цифрлық ортаға бейімделген жаңа буын мұғалімдерін даярлауға басымдық беріп отыр.

Мемлекет тарапынан бөлінетін гранттар саны да жыл сайын артып келеді: 2023–2024 оқу жылында 15 923 грант, ал 2024–2025 оқу жылында 15 973 грант бөлінді. Бұл — болашақ педагог мамандарға деген сұраныстың артуының дәлелі. Сондай-ақ, барлық жоғары оқу орындары заманауи LMS (Learning Management System) платформаларына қосылып, оқыту процесін толық цифрлық форматқа көшіруге көшті. Студенттер оқу материалдарын онлайн форматта алып, өз үлгерімін қадағалай алады. Сонымен бірге, педагогикалық тәжірибеден өту және қорытынды аттестаттау кезеңдері де цифрлық жүйелер арқылы бағалана бастады.

Қазақстанның білім беру жүйесі ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық педагогикалық мұраға негізделіп дамып келеді. Цифрлық трансформация кезеңінде де бұл рухани іргетастар өз маңызын жоғалтқан жоқ. Керісінше, заманауи технологиялардың арқасында ұлттық тәрбиелік компоненттер жаңа форматта қайта жаңғырып, білім беру процесіне сәтті интеграциялануда.

Ең алдымен, ұстаздық этика ұғымы ерекше назарда. Қазақ қоғамында ұстаз тұлғасына құрмет көрсету – терең тарихи тамырдан бастау алған дәстүр. Бұл дәстүр қазіргі уақытта «Мұғалім – тұлға қалыптастырушы» ұстанымымен жалғасып, педагог мәртебесін арттыру саясаты аясында жаңа серпінге ие болды. Қашықтан оқыту кезеңінде де ата-аналар мен қоғам тарапынан мұғалімге деген сенім мен қолдау арта түсті.

Халық педагогикасы — ұлттық болмысты сақтай отырып, заманауи білім беруді ұйымдастырудың тиімді құралы. Мысалы, ауыз әдебиетіндегі тәрбиелік мәні зор ертегілер, мақал-мәтелдер, жыраулар поэзиясы бүгінгі күні анимациялық бейнесабактар, интерактивті платформалар арқылы мектеп бағдарламасына енгізілуде. Бұл бастамалар баланың дүниетанымын ұлттық құндылықтар негізінде қалыптастыруға ықпал етеді.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы [6] аясында цифрлық білім беру кеңістігінде ұлттық мазмұндағы контенттердің үлесі айтарлықтай артты. “Абайды оқы”, “Ұлы дала тұлғалары”, “Dala Edu” [7] сияқты онлайн платформалар ұлы ойшылдардың мұрасын жаңа буынға қолжетімді әрі тартымды түрде жеткізудің жолына айналды.

Ауыл мектептерінде дәстүрлі өнерлерді – қолөнер, күй, терме, салт-дәстүр элементтерін заманауи жабдықтар арқылы оқыту кең етек алды. Бұл – мәдени мұра мен цифрлық білімнің тоғысуының көрінісі.

Цифрлық трансформация тек технологиялық жағынан ғана емес, әлеуметтік теңдікті қамтамасыз етуде де маңызды рөл атқарады. 2023–2024 жылдары білім беру инфрақұрылымын дамытуға 2 триллион теңгеден астам қаржы бөлінді, бұл – ел тарихындағы рекордтық көрсеткіштердің бірі.

Осы кезеңде:

- 500 жаңа мектеп пайдалануға берілді;
- 1000-нан астам мектепке кеңжолакты интернет тартылды;
- ауылдық және шалғай елді мекендердегі мектептер интерактивті құрылғылармен толық жабдықталды.

Инклюзивті білім беру саласында да елеулі өзгерістер орын алды. Ерекше қажеттілігі бар балаларға арналған бейімделген цифрлық контенттер жасалды. “BilimLand”, “Kundelik.kz”, “Opiq.kz” платформаларында арнайы интерфейстер мен шрифттер енгізіліп, қолжетімділік талаптары ескерілді.

Қазақстанда жасанды интеллект пен IT бағыттарына басымдық беру 2024 жылы жаңа деңгейге шықты. Осы жылы “Жасанды интеллектті дамыту тұжырымдамасы” қабылданып, білім беру саласында нақты қадамдар жасалды.

Мектептер мен колледждерде:

- *Python, Scratch, Unity* сияқты бағдарламалау тілдерін меңгеру бойынша курстар ашылды;
- *Game Development, Machine Learning* бағыттары оқу жоспарына енгізілді;
- *AI зертханалары* құрылып, мыңдаған оқушылар мен студенттер заманауи IT саласында білім ала бастады.

Нәтижесінде, 2024 жылы 27 000-нан астам оқушы цифрлық сауаттылық пен жасанды интеллект негіздерін меңгерді. Бұл – болашақ мамандарды ерте кезеңнен бастап даярлаудың нақты мысалы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. ҚР Үкіметі, 2018.
2. ҚР Білім және ғылым министрлігі. «Білімді ұлт» сапалы білім беру ұлттық жобасы. – Нұр-Сұлтан, 2021.
3. Qazaq Epos, Ұлы дала мұрасы, Ashyq kitap платформалары туралы ақпарат. – <https://qazaqepos.kz>
4. Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы. – 2019 ж.
5. BilimLand, Kundelik.kz, Daryn.online, Opiq.kz – цифрлық білім беру платформалары. – <https://bilimland.kz>

6. «Рухани жаңғыру» мемлекеттік бағдарламасы. – <https://ruh.kz>
7. Абайды оқы, Ұлы дала тұлғалары, Dala Edu – онлайн платформалар туралы ақпарат. – ҚР Оқу-ағарту министрлігі.
8. Қазақстан Республикасының «Жасанды интеллектті дамыту тұжырымдамасы». – Астана, 2024.

УДК 378.14

ПРИМЕНЕНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ - БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Отынгина Г.С.¹, Абденов Р.Т.²

¹Карагандинский университет имени Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан

²ТОО «Natige», Караганда, Казахстан

В условиях стремительного развития цифровых технологий и перехода к информационному обществу система педагогического образования переживает значительные преобразования. Одним из ключевых направлений этих изменений стало внедрение дистанционных форм обучения, особенно актуальных в период пандемии COVID-19 и в постпандемийную эпоху.

Подготовка будущих учителей начальных классов требует формирования не только теоретических знаний, но и развития профессионально-значимых компетенций, педагогических умений, а также способности использовать современные технологии в образовательной деятельности. Использование дистанционных средств обучения предоставляет широкие возможности для индивидуализации и гибкой организации образовательного процесса, однако одновременно с этим вызывает ряд методических и практических трудностей.

Применение дистанционных средств обучения при подготовке будущих учителей начальных классов стало особенно актуальным в последние годы, особенно в условиях цифровизации образования и опыта пандемии.

В государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы подчеркивается о необходимости цифровизации образования и обеспечении равного доступа к качественным ресурсам через онлайн-платформы, а также внедрении гибридного (blended) и дистанционного форматов в подготовке педагогов.

Нормативно-правовая база Казахстана поддерживает развитие дистанционного образования как полноценной формы, особенно в контексте высшего педагогического образования. Важно, чтобы будущие учителя были не только потребителями, но и активными создателями цифрового контента и образовательных решений, что также отражено в государственных приоритетах.

Подготовка будущих учителей начальных классов имеет свою специфику, обусловленную возрастными особенностями детей, многофункциональностью роли педагога и необходимостью формирования широкого набора профессиональных компетенций.

Учитель начальных классов обучает детей по всем основным предметам (язык, математика, окружающий мир, труд, ИЗО и др.). Поэтому будущий педагог получает многофункциональную подготовку, включая предметное содержание, методики преподавания каждого учебного предмета, психолого-педагогические дисциплины, практические навыки коммуникации и работы с родителями.

В рамках легализованного дистанционного образования в Казахстане используют следующие Цифровые образовательные ресурсы и платформы: Platonus, Moodle, Daryn.Online, BilimLand, платформы Univer, Zoom, Microsoft Teams и др. Ниже в таблице описаны назначение и преимущества некоторых онлайн-платформ:

№	Онлайн-платформы	Назначение	Преимущества
1	(Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment)	Платформа для организации дистанционного обучения; Используется для размещения курсов, лекций, тестов, форумов.	Гибкая настройка курсов; Поддержка разных форм контроля (тесты, задания, форумы); Возможность интеграции с Zoom и другими инструментами.
2	Google Classroom	Бесплатная платформа для взаимодействия преподавателей и студентов; Интеграция с Google Документами, Диском, Формами и т.д.	Простота в использовании; Быстрая обратная связь; Удобная организация домашних заданий и онлайн-проектов.

3	Zoom / Microsoft Teams / Google Meet	Видеоконференции, онлайн-лекции, защита проектов, практикумы.	Демонстрация экрана, работа с доской; Запись занятий; Групповая работа в «комнатах» (breakout rooms); Чат, реакции, тесты в реальном времени.
4	BilimLand / Daryn.online (казахстанские ресурсы)	Электронные образовательные платформы с видеолекциями, тестами, анимациями; Ориентированы на школьные предметы и педагогов.	Локализованный контент; Интерактивные упражнения; Поддержка преподавателей и студентов из Казахстана.
5	Padlet, Mentimeter, Kahoot, Quizizz	Создание интерактивных заданий, викторин, мозговых штурмов, опросов	Вовлеченность студентов; Использование на вебинарах и в проектах; Развитие творческого мышления и педагогических навыков.
6	Canva, Genially, Prezi	Создание визуального контента (презентации, инфографика, карточки).	Современный дизайн; Возможность создавать материалы для уроков; Формирование ИКТ-компетенций.

Использование данных платформ позволяет: обеспечить гибкость и доступность обучения, развивать цифровую грамотность студентов, моделировать современные методы преподавания, которые они в будущем смогут применять в работе с младшими школьниками.

Основными достоинствами дистанционных образовательных технологий в процессе подготовки студентов - будущих учителей начальных классов являются:

1. Доступность образования:
 - студенты могут обучаться из любой точки, где есть интернет.
 - упрощенный доступ к образованию для иногородних, студентов с ОВЗ и работающих студентов.
2. Гибкость и индивидуальный темп обучения:
 - каждый студент может учиться в удобное время, повторять сложные темы, возвращаться к материалу.
 - возможность индивидуальной образовательной траектории.
3. Развитие цифровых компетенций:
 - умение использовать интерактивные платформы, онлайн-сервисы, электронные ресурсы становится частью профессиональной подготовки.
 - готовит студентов к преподаванию в условиях цифровой школы.
4. Широкий выбор образовательных ресурсов:
 - доступ к электронным библиотекам, видеоурокам, методическим пособиям.
 - возможность участия в вебинарах, онлайн-курсах, форумах, мастер-классах от экспертов.
5. Автоматизация контроля и оценки:
 - тесты, задания и опросы могут проверяться автоматически;
 - повышается объективность и оперативность обратной связи.
6. Повышение самостоятельности и ответственности:
 - студенты учатся планировать своё время, расставлять приоритеты, формируют навыки самоконтроля и самоорганизации.
 - подготовка к реальной практике дистанционного преподавания
 - учителя начальных классов должны уметь организовывать дистанционные уроки (в том числе в случае карантина или работы с детьми на домашнем обучении).
 - студенты осваивают цифровые инструменты, которые затем смогут использовать в работе.
8. Возможность межрегионального и международного взаимодействия:
 - онлайн-обучение облегчает участие в межвузовских проектах, стажировках, конференциях.
 - расширяется профессиональное сообщество и обмен опытом.

Сегодня дистанционное обучение выходит на первый план и становится важной составляющей виртуальной социализации современной личности. Очень сложно точно спрогнозировать дальнейшие тенденции развития образования. Трансформируется и вся педагогическая деятельность. Необходимо указать, что дистанционное образование не просто предполагает размещение фото учебников или заданий на образовательных платформах (например, Moodle, Skype, ZOOM, Zillion и др.). Самое сложное – это построение качественного дистанционного образования, которое направлено на

интерактивное взаимодействие в процессе обучения. Обязательно отводится время для самостоятельного освоения материала обучающимися в процессе обучения, консультационное сопровождение дисциплины преподавателем и т.д. (например, видеоконференция). В случае необходимости может быть проведена и очная консультация, на которой преподаватель поможет разобраться с трудной темой, подберет необходимые цифровые учебно-методические материалы.

Несмотря на то, что цифровизация и дистанционное обучение предоставляют обучающимся широкие возможности (открывает новые перспективы реализации индивидуальной образовательной траектории), в то же время создают ряд трудностей:

- низкая степень готовности цифровой инфраструктуры, недостаточность технического оснащения;
- проблема непосредственного контакта между участниками образовательного процесса;
- трудности в изменении подходов преподавания, овладение новыми знаниями и навыками педагогического мастерства, улучшение методического обеспечения;
- невозможность сохранить контроль за обучением, как это было при обычном обучении;
- проблема идентификации обучающегося (невозможность установить личность соискателя; проверить самостоятельность выполнения заданий, помощь со стороны);
- большая часть учебного материала выносится на самостоятельное изучение, обучающимся трудно сосредоточиться на обучении;
- проблемы с организацией дистанционного обучения, т.к. не все обучающиеся имеют дома технологически оснащенное рабочее место;
- ухудшение психологического и эмоционального состояния из-за вынужденной изоляции и переутомления из-за сверхурочной работы не только обучающихся, но и преподавателей;
- потеря у обучающихся мотивации к обучению;
- проблема безопасности в сети Интернет.

Развитие дистанционного и смешанного обучения в педагогических вузах - это **не временное явление, а стратегическое направление**. Оно не отменяет живого взаимодействия, а делает подготовку педагогов более гибкой, современной и ориентированной на вызовы цифровой эпохи.

Анализируя условия современного общества, можно отметить, что все сферы общественной жизни активно переходят в дистанционный формат. Безусловно, повышение активности использования именно такой формы организации деятельности в школе обусловлено спецификой используемого учебного предмета, а также информационными технологиями, компьютерных телекоммуникаций, организация интерактивного виртуального взаимодействия школьников и учителей.

Список использованной литературы:

1. Андреева, Т. В. Информационные технологии в образовании: дистанционное обучение / Т.В.Андреева. - М.: Академия, 2021.
2. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П.Беспалько. - М.: Сфера, 2020.
3. Хуторской А.В. Дистанционное обучение: теория и практика / А.В.Хуторской. - М.: ИНФРА-М, 2022.
4. Джусубалиева Д. М. Эффективное использование дистанционных образовательных технологий в учебном процессе: проблемы и перспективы // Вестник педагогических наук. - 2021. - №2.
5. Оспанов Т.К., Астамбаева Ж.К. Подготовка будущих учителей начальных классов к использованию ИКТ в малокомплектной школе // Jurnal.org, 2012.
6. Маркова Т. Д. Организация дистанционного обучения в высшей школе / Т.Д.Маркова. — СПб.: Лань, 2020.

ӘОЖ 37.018.43(574)

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ: ҚАЗАҚСТАН БІЛІМІНІҢ ЖАҢА КӨКЖИЕГІ

Рахметова А., Мадали А., Бакирова И.Д.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

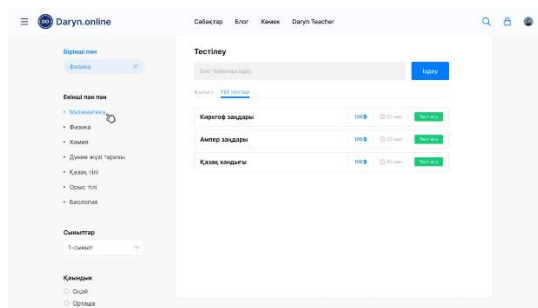
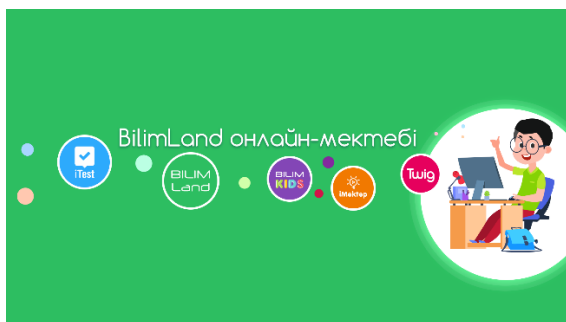
XXI ғасыр – ақпараттық технологиялар ғасыры. Бұл дәуір адамзат өркениетінің барлық салаларында түбегейлі өзгерістердің орын алуымен ерекшеленеді. Әсіресе, білім беру жүйесі жаңа

талаптар мен мүмкіндіктердің ортасына айналды. Әлемдік білім кеңістігінде қарқынды түрде жүріп жатқан цифрлық трансформация үдерісі Қазақстанның педагогикалық білім беру саласына да өз әсерін тигізуде.

Цифрлық трансформация – бұл жай ғана технологияларды енгізу емес, бұл білім беру үдерістерінің құрылымдық, мазмұндық және әдістемелік тұрғыдан жаңаруын білдіреді. Қазақстанда бұл бағыттағы алғашқы ауқымды қадамдар Цифрлық Қазақстан мемлекеттік бағдарламасы аясында жүзеге аса бастады. Бұл бағдарлама аясында білім беру саласына цифрлық технологияларды енгізу, оқытушылардың IT-құзыреттілігін арттыру және оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамыту басты басымдық ретінде қарастырылды [1]. Сонымен қатар, Қазақстанның педагогикалық білім беру

жүйесі ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерді сақтау арқылы инновациялық бағытта дамып келеді. Цифрлық форматтағы оқулықтарда, интерактивті платформаларда қазақтың салт-дәстүрлері, тарихы мен мәдениеті қамтылып, оқушылардың ұлттық болмысын қалыптастыруда маңызды рөл атқаруда. Мәселен, BilimLand, Kundelik.kz, Daryn.online секілді платформаларда оқушылар тек техникалық білім ғана емес, сонымен қатар отансүйгіштік пен мәдени сананы бойларына сіңіреді [2].

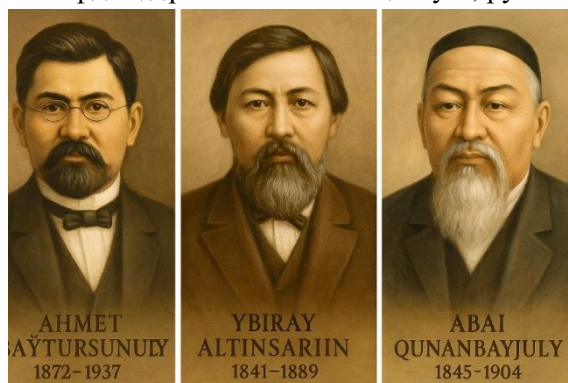

Жоғары педагогикалық оқу орындарында да заманауи әдістер – геймификация, онлайн-курстар, жасанды интеллект негізіндегі жүйелер енгізіліп, болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығы жаңаша сипат алуда. Бұл процесте ұлттық педагогика негіздері – Ыбырай Алтынсариннің ағартушылық идеялары, Ахмет Байтұрсынұлының тіл үйрету әдістемесі, және Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының тәрбиелік көзқарастары жаңа мазмұнда жаңғырып келеді [3]. Сонымен қатар, БҰҰ-ның Білім, ғылым және мәдениет жөніндегі ұйымы – ЮНЕСКО да цифрлық педагогиканы дамытуда ұлттық болмысты сақтаудың маңыздылығын атап өткен [4]. Бұл Қазақстан үшін де өзекті, себебі инновацияны сіңіре отырып, төл руханиятымызды сақтау – ұлт ретінде дамудың негізгі шарты.

Қазақ халқының тәрбие беру жүйесі ғасырлар бойы қалыптасқан, ұлттық болмысқа негізделген өзіндік ерекшеліктерге ие. Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы: «Мектеп — қазаққа қызмет ететін орын» деп бекер айтпаған. Бұл тұжырым бүгінгі күні де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Қазіргі педагогикалық білім беру жүйесі инновациялық құралдар мен әдістерді ендіре отырып, ұлттық тәрбиені, халықтық педагогика негіздерін басты ұстаным ретінде қабылдап отыр.

Бүгінгі оқу бағдарламаларына қазақ халқының салт-дәстүрлері, мақал-мәтелдері, шешендік өнер үлгілері мен халық даналығы кеңінен енгізіліп, білім алушылардың дүниетанымын кеңейтуге, рухани дамуына әсер етуде. Мысалы, бастауыш сыныптардан бастап ұлттық құндылықтарға арналған интеграциялық сабақтар ұйымдастырылып, ата-баба мұрасын заманауи әдістер арқылы оқыту қолға алынуда.

Ұлттық дәстүрлер — бұл тек өткеннің естелігі емес, бұл — қазіргі қоғамның іргетасын қалыптастыратын рухани тұғыр. Оқушылардың бойына отансүйгіштік, үлкенді сыйлау, еңбекке баулу, кішіпейілділік секілді қасиеттерді дарытуда ұлттық тәрбиенің орны ерекше. Осы орайда халық педагогикасының негізгі қағидаттары цифрлық

технологиялармен үйлесімді интеграцияланып, қазіргі заман талабына сай жаңғыртылуда.

Цифрлық трансформация ұлттық дәстүрлерді ығыстырмайды, керісінше, оларды жаңа форматта дәріптеуге, танытуға кеңінен мүмкіндік береді. Білім беру саласында дәстүр мен технологияның тиімді тоғысуы қазіргі таңда ерекше маңызға ие болып отыр. Мысалы, интерактивті сабақтарда ұлттық ойын элементтерін, шешендік өнер кейіпкерлерін, тарихи тұлғалардың бейнелерін қолдану арқылы білім беру үдерісі қызықты әрі әсерлі бола түсуде.

Қазіргі таңда виртуалды мұражайлар, 3D-модельдер, анимациялық видеолар және цифрлық

мәдени жобалар қазақ халқының тарихи мұрасын оқушылар мен студенттерге қолжетімді, көрнекі және тартымды түрде ұсынуға мүмкіндік беріп отыр. Мәселен, *"Ұлы Даланың жеті қыры"*, *"Абай әлемі"*, *"Ұлы Жібек жолы"* сияқты тақырыптар заманауи мультимедиялық технологиялар арқылы кеңінен насихатталуда.

Цифрлық трансформация үдерісі мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігіне жаңа талаптар қояды. Бүгінгі мұғалім — тек пән үйретуші емес, сонымен қатар ақпараттық технологияларды меңгерген, дербес цифрлық ортада жұмыс істей алатын, оқушыларды шығармашылыққа баули алатын тұлға болуы тиіс. Бұл ретте мұғалімнің цифрлық сауаттылығы — оның кәсіби шеберлігінің ажырамас бөлігіне айналып отыр.

Қазақстанның педагогикалық университеттері болашақ ұстаздарды заманауи білім беру технологияларына үйрету бағытында жаңа оқу бағдарламаларын енгізуде. Мәселен, *AR/VR технологияларын қолдану әдістемесі*, *Онлайн білім беру платформаларының педагогикасы*, *Сандық контент әзірлеу негіздері* сияқты пәндер болашақ мұғалімдерді ХХІ ғасырдың талаптарына сай дайындауға бағытталған. Сонымен қатар, білім беру ұйымдарында қызмет етіп жүрген педагогтер үшін біліктілікті арттыру курстары, онлайн-семинарлар мен вебинарлар жиі өткізіліп келеді. Әсіресе, ауылдық жерлердегі мұғалімдерге арналып *"Цифрлық мұғалім"* секілді мемлекеттік бағдарламалар жүзеге асырылуда. Бұл жобалар педагогтердің IT-құзыреттілігін арттырумен қатар, оларды ұлттық құндылықтарды цифрлық құралдар арқылы жеткізе алатын деңгейге көтеруге бағытталған.

Мұғалім – ұлттық рухты ұрпақ бойына сіңіретін басты тұлға. Сол себепті де мұғалімнің цифрлық сауаттылығы оның ұлттық педагогикалық миссиясымен тығыз байланыста дамуы тиіс. Қос бағыттың үйлесуі — қазіргі білім берудің басты жетістігі.

Болашақ мұғалім – цифрлық сауатты, креативті ойлайтын, ұлттық болмысты ұлықтай білетін, заманауи технологияларды еркін меңгерген тұлға болуы тиіс. Қазақстанның білім беру жүйесі дәл осы бағытта дамып келеді. Қазіргі таңда жоғары оқу орындары мен педагогикалық колледждер болашақ мұғалімдерді жаңа білім беру парадигмасына бейімдеуде. Олар оқу үдерісінде геймификация, жобалық оқыту, цифрлық зертханалар, мультимедиялық құралдар секілді заманауи әдістерді меңгеруде.

Сондай-ақ, мұғалімдерге арналған EdTech жобалар мен стартаптар да артып келеді. Мысалы, *"OpenU"* ұлттық онлайн-білім беру платформасы немесе *"Ustaz"* мобильді қосымшасы мұғалімдердің кәсіби дамуына, жаңаша ойлауына, цифрлық ортада еркін жұмыс істеуіне ықпал етуде [5]. Мұндай бастамалар педагог мамандардың кәсіби әлеуетін арттырып қана қоймай, білім беру сапасына да оң әсерін тигізуде.

Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесіндегі цифрлық трансформация — бұл заманауи қоғамның сұранысына жауап беретін заңды құбылыс. Алайда бұл өзгеріс ұлттық дәстүрлерден, рухани негіздерден алшақ болмауы тиіс. Керісінше, инновацияларды тиімді қолдана отырып, ұлттық құндылықтарды жаңа форматта, жаңа мазмұнда болашақ ұрпаққа жеткізу — басты міндет.

Ұлттық болмысты сақтай отырып цифрлық жаңаруға бет бұру — Қазақстанның білім беру саясатының стратегиялық бағытына айналды. Бұл жолда мұғалімдердің кәсіби дамуы, білім беру мазмұнының жаңаруы және ұлттық тәрбиенің сабақтастығы ерекше рөл атқарады. Осы бағыттағы жүйелі саясат пен сапалы жүзеге асырылған бағдарламалар ғана еліміздің педагогикалық білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтере алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. ҚР Үкіметі, 2018.

2. BilimLand, Kundelik.kz, Daryn.online – білім беру платформалары. <https://bilimland.kz>
3. Байтұрсынұлы А., Алтынсарин Ы., Көпейұлы М. Қазақ ағартушыларының педагогикалық идеялары. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. UNESCO. Education in a Digital World. – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
5. OpenU және Ustaz жобалары туралы ақпарат. ҚР Оқу-ағарту министрлігі сайты.

ӘОЖ 37.013.42

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН РУХАНИ МҰРАНЫ САБАҚТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Риза С.Е.¹, Шопанбекова Г.Ж.²

¹**Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан**

²**Ақселеу Сейдімбек атындағы жалпы білім беретін мектебі, Ұлытау, Қазақстан**

Қазіргі заманғы жаһандану үдерісі мен технологиялық прогресс аясында ұлттық тәрбие мен рухани мұраны сақтау өзекті мәселелердің біріне айналып отыр. Әсіресе білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды жаңғырта отырып, оларды заманауи инновациялық технологиялармен сабақтастыру – жаңа талаптарға жауап беретін үрдіс. Білім беру саласында қолданылып жатқан жаңа технологиялар – бұл оқытудың тиімділігін арттыруға, оқушылардың жеке қабілеттерін ашуға және олардың ұлттық сана-сезімін нығайтуға бағытталған құралдар.

Инновациялық технологиялар – білім беру үрдісін жетілдіруде, оқушының жеке қабілетін дамытуда, шығармашылық әлеуетін арттыруда маңызды рөл атқарады. Олар оқыту әдістерінің тиімділігін арттырып, білім алушылардың танымдық белсенділігін күшейтеді. Бұл технологияларды ұлттық тәрбие мен рухани мұраны дәріптеу мақсатында қолдану – заман талабы [1].

Ұлттық тәрбие мен рухани мұраны интеграциялаудың маңыздылығы.

Ұлттық тәрбие – халықтың рухани байлығын, салт-дәстүрін, мәдениетін, тілін, тарихын қадірлеуге тәрбиелеу үрдісі. Рухани мұра – ұрпақтан ұрпаққа жеткен құнды дүниетанымдық, мәдени, тарихи жәдігерлер жиынтығы [2]. Бүгінгі күні ұлттық құндылықтарды сақтап, жас ұрпақтың бойына сіңіруде жаңа технологиялардың мүмкіндіктерін тиімді пайдалану аса маңызды.

Инновациялық технологиялардың көмегімен оқушыларға қазақ халқының тарихы, мәдениеті, салт-дәстүрлері туралы мол ақпарат беру жеңілдей түсті. Әртүрлі интерактивті құралдарды, электрондық ресурстарды қолдану арқылы білім алушылардың қызығушылығы оянып, оларды белсенді түрде оқу процесіне тартуға болады [3,5].

Инновациялық технологияларды қолданудың негізгі бағыттары.

Білім беру саласындағы инновациялық технологиялар әртүрлі формада қолданылады. Олардың ішінде ең тиімділері:

- Интерактивті оқыту әдістері: Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану (интерактивті тақта, мультимедиялық презентациялар, онлайн-платформалар);

- Электронды ресурстар: Электронды оқулықтар, цифрлы кітапханалар, білім беру веб-платформалары;

- Виртуалды шындық (VR) және толықтырылған шындық (AR): Тарихи оқиғаларды немесе мәдени мұра нысандарын 3D форматта көрсету;

- Онлайн курстар мен вебинарлар: Ұлттық тәрбие мәселелеріне арналған арнайы курстар мен жобалар [4].

Осындай технологияларды қолдану ұлттық тәрбие мен рухани мұраны оқушылар санасына тереңірек жеткізуге ықпал етеді.

Мысал ретінде қолдану бағыттары.

Мысалы, қазақтың батырлар жыры немесе шежірелік деректерін оқытқанда, оларды бейнеформатта ұсыну, тарихи оқиғалардың хронологиялық картасын интерактивті тақтада көрсету арқылы білім алушылардың түсіну қабілеті едәуір артады. Сонымен бірге, оқушылар қазақ халқының қолданбалы өнерін (зергерлік, кілем тоқу өнері) VR форматта тамашалай алады [6].

Оқушыларға ұлттық музыкалық аспаптарды (қобыз, домбыра) үйрету барысында арнайы мобильді қосымшалар арқылы тыңдау, үйрену мүмкіндігі беріледі. Бұл – ұлттық өнерді насихаттаудағы жаңа қадам.

1-кесте - Инновациялық технологиялардың ұлттық тәрбиеге қосатын үлесі

<i>Технология түрі</i>	<i>Ұлттық тәрбиеге қосатын үлесі</i>
Виртуалды шындық (VR)	Тарихи оқиғаларды шынайы түрде көрсету
Толықтырылған шындық (AR)	Ұлттық мұраны интерактивті түрде ұсыну
Мультимедиялық сабақтар	Музыка, әдебиет арқылы ұлттық сана қалыптастыру
Цифрлық платформалар	Ұлттық құндылықтарға қолжетімділікті арттыру
QR-кодтар мен подкасттар	Оқушылардың өз бетімен зерттеуіне ынталандыру
Электронды оқулықтар	Ұлттық мұраны заманауи форматта меңгерту
Бейнефильмдер мен деректі фильмдер	Тарихи тұлғалардың өмірімен таныстыру

Ұлттық құндылықтарды оқу бағдарламасына енгізу үшін цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану, интерактивті платформаларда сабақ өткізу, виртуалды музейлер мен тарихи экспозицияларға онлайн саяхат жасау сынды әдістер кеңінен қолданылуда. Мультимедиялық сабақтар арқылы оқушылар халқымыздың тарихымен, салт-дәстүрімен, музыкасы мен әдебиетімен тереңірек таныса алады. Сонымен қатар, арнайы жасалған бейнематериалдар мен танымдық ойындар арқылы балалардың ұлттық сана-сезімін дамытуға мүмкіндік бар.

Сондай-ақ, инновациялық технологиялар арқылы рухани мұраларды визуализациялау – оқушының елге, жерге деген сүйіспеншілігін арттырады. Бұл ретте ұлттық бейнелеу өнері, фольклорлық туындылар, тарихи тұлғалар жайлы анимациялық фильмдер ерекше рөл атқарады. Мысалы, «Қазақ хандығы», «Алтын адам», «Күлтегін жазбалары» секілді тарихи-мәдени мұралар негізінде жасалған цифрлық контенттер жастардың қызығушылығын оятады [7].

Инновациялық технологиялардың бірі – виртуалды және толықтырылған шындық (VR және AR) құралдарын қолдану. Мұндай технологиялар арқылы оқушылар тарихи оқиғалардың куәсі болатындай әсер алады. Бұл олардың сабаққа деген ынтасын арттырып қана қоймай, ақпаратты терең әрі ұмытылмастай меңгеруіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, QR-кодтар арқылы әдеби немесе тарихи мәтіндерге сілтемелер беру, подкасттар мен бейнедерістер тындау білім алушылардың өздігінен ізденуіне жағдай жасайды.

Ұлттық тәрбие беруде отбасы, мектеп және қоғам арасындағы байланыс шешуші рөл атқарады. Осы орайда, ата-аналармен кері байланыс орнату мақсатында арнайы мобильді қосымшалар мен онлайн платформалар қолданылады. Бұл оқушының тәрбиелік деңгейін қадағалауға, жетістіктерін ортақ бағалауға және отбасылық тәрбиенің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді [8].

Сонымен қатар, цифрлық мұрағаттар мен электронды кітапханалар, электронды оқулықтар мен тест жүйелері білім алушының өз бетімен білімін толықтыруына, ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Мұндай ресурстар арқылы оқушы белгілі бір тарихи кезеңдермен, ұлттық батырлар мен ақын-жазушылардың шығармашылығымен, ұлттық музыка және қолданбалы өнер туындыларымен терең танысады.

Инновациялық технологиялар арқылы ұлттық ойындарды жаңғырту – тәрбиенің тағы бір маңызды бағыты. Мысалы, «Тоғызқұмалақ», «Асық ату», «Көкпар» сынды ұлттық ойындарды заманауи форматта таныстыратын мобильді қосымшалар балалардың қызығушылығын арттырып, олардың бойында ұлттық рух пен намыс қалыптастырады.

Инновациялық технологияларды тиімді пайдалану үшін педагогтың кәсіби деңгейі өте жоғары болуы шарт. Мұғалім тек техникалық құралдарды қолдана білуі ғана емес, ұлттық құндылықтарды насихаттай алатын терең дүниетанымға ие болуы тиіс. Педагогтар үшін ақпараттық сауаттылық курстары, цифрлық технологияларды ұлттық тәрбиеге бейімдеу тренингтері ұйымдастырылуы қажет.

Қорытындылай келе, ұлттық тәрбие мен рухани мұраны сабақтастыруда инновациялық технологиялар үлкен мүмкіндіктер ұсынады. Дұрыс қолданылған заманауи әдістер оқушылардың ұлттық сана-сезімін оятап, рухани байлығын арттырады. Болашақта Қазақстанның білім беру саласы ұлттық құндылықтар мен жаңа технологияларды үйлестіру арқылы жаңа сапалы деңгейге көтерілуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сатыбалдиева Б. Инновациялық технологиялар негізінде білім сапасын арттыру. // Білім, 2019.
2. Оразбекова К. Рухани жаңғыру және ұлттық тәрбие. – Астана: Елтаным, 2018.

3. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Білім беру саласындағы цифрлық трансформация тұжырымдамасы. – Нұр-Сұлтан, 2021.
4. Тұрғынбаева Б. Оқытудың жаңа технологиялары. – Алматы: Мектеп, 2006.
5. Баймырзаева Ж. Ұлттық тәрбие – рухани мұра негізі. // Ұлағат, 2020.
6. Абдраманова С. Инновация және білім беру. – Алматы: Ғылым, 2017.
7. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Егемен Қазақстан, 2017.
8. Асылбекова Ә. Білім мен тәрбиенің ұлттық негіздері. – Алматы: Санат, 2019.

ӘОЖ 371.39

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЕСЕПТЕУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ОҚУ ҮДЕРІСІНІҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫ

Сайлаубай М.С., Айдарбекова К.А.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастыру мәселесі қазіргі білім беру жүйесінде аса маңызды орын алады. Математика пәні негізінде қалыптасатын есептеу дағдылары балалардың логикалық ойлауын дамытуға, сандық түсініктерін тереңдетуге және күнделікті өмірде тиімді шешімдер қабылдай алуына мүмкіндік береді. Осы мақсатта математикалық білімді игеру процесі бастауыш сынып оқушыларының ақыл-ойының дамуына және болашақта түрлі ғылым салаларында табысты болуына ықпал етеді. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастырудың педагогикалық маңызы, әдіс-тәсілдері мен тиімді жолдары қарастырылады.

Есептеу дағдылары — балалардың математика пәні арқылы қабылдаған білімдерін өмірлік жағдайларда қолдануға бағытталған қабілет. Бұл дағдылар тек арифметикалық амалдарды орындаумен ғана шектелмейді, сонымен қатар логикалық ойлау, ережелерді түсіну, нәтижені талдау және математикалық ұғымдарды қолдану дағдыларын қамтиды. Бастауыш сыныптарда есептеу дағдыларын қалыптастырудың педагогикалық маңызы ерекше. Себебі, олар оқушылардың келешекте ғылыми негіздегі пәндерді түсініп, меңгеруіне ықпал етеді және адамгершілік, әлеуметтік-мәдени даму деңгейін арттырады.

Есептеу дағдыларының педагогикалық маңызы мынадай аспектілерден тұрады:

- **Логикалық ойлау:** Математикалық есептерді шешу балалардың абстрактілі ойлауын дамытады, оларды себеп-салдар байланысын табуға үйретеді [1].
- **Ақыл-ойды дамыту:** Есептерді шешу барысында оқушылар өз ойларын жүйелі түрде ұйымдастырып, деректерді сараптап, жинақтай білу дағдыларын игереді [2].
- **Практикалық қолдану:** Есептеу дағдылары күнделікті өмірде түрлі мәселелерді шешуде қажетті құрал болып табылады, мысалы, саудада, уақытты басқаруда және қаржылық есептеулерде [3].

Бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын дамыту үшін әртүрлі педагогикалық әдіс-тәсілдер қолданылады. Олардың ішінде ең тиімділері мыналар:

- **Дидактикалық ойындар мен тапсырмалар:** Оқушыларды қызықтырып, олардың пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін түрлі математикалық ойындар мен тапсырмалар пайдаланылады. Мысалы, «Есептеп көр», «Қарапайым және күрделі есептер» ойындары оқушылардың зейінін шоғырландырып, есеп шығаруға деген ынтасын қалыптастырады [4].
- **Интерактивті оқыту әдістері:** Заманауи педагогикалық технологияларды қолдану оқушылардың білімін тереңдетуге мүмкіндік береді. Мысалы, компьютерлік бағдарламалар мен мобильді қосымшалар арқылы есептер шығару дағдыларын дамытуға болады. Бұл әдіс оқушылардың өзіндік жұмыс істеу қабілетін арттырып, олардың есептеу дағдыларын заманауи түрде жетілдіруге ықпал етеді [5].
- **Қолданбалы тапсырмалар:** Оқушылардың есептеу дағдыларын дамытуда нақты өмірлік жағдайларды қолданатын тапсырмалар өте маңызды. Бұл оқушылардың математикалық теорияны практикалық жағдайда қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, «Магазиндегі есеп» немесе «Саяхатшының есептері» тапсырмалары баланың қоршаған ортамен байланысын нығайтып, оны

математикалық ұғымдарды практикалық деңгейде пайдалануға үйретеді (Баймұратова, 2018).

– **Дифференциацияланған оқыту:** Әрбір оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, тапсырмаларды түрлі деңгейде ұсыну маңызды. Бұл әдіс оқушылардың оқу үрдісіндегі теңгерімділігін сақтап, олардың жеке ерекшеліктеріне негізделген әдістерді қолдануға мүмкіндік береді [6].

1 сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған «Тез әрі оңай» тапсырмалар жинағы, олардың арифметикалық амалдарды түсініп, қолдануына ықпал етіп, логикалық ойлау қабілеттерін дамытады. Мұғалімдер бұл тапсырмаларды оқушылардың деңгейіне қарай оңтайлы етіп ұйымдастырып, балалардың пәнге деген қызығушылығын арттыруы тиіс.

Бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастыруда арнайы тапсырмалар жинағының маңызы зор. Бұл тапсырмалар оқушыларға есептеуді тез әрі тиімді үйренуге мүмкіндік береді. 1 сынып оқушыларына арналған «Тез әрі оңай» тапсырмалар жинағы келесідей тапсырмалардан тұрады:

1. Қосу:

$$5 + 3 = \underline{\quad}$$

$$6 + 2 = \underline{\quad}$$

$$7 + 4 = \underline{\quad}$$

$$9 + 1 = \underline{\quad}$$

Азайту:

$$8 - 2 = \underline{\quad}$$

$$10 - 3 = \underline{\quad}$$

$$7 - 5 = \underline{\quad}$$

$$6 - 4 = \underline{\quad}$$

2. Қосу және азайту:

$$3. 3 + 2 - 1 = \underline{\quad}$$

$$4. 6 - 3 + 4 = \underline{\quad}$$

$$5. 5 + 4 - 2 = \underline{\quad}$$

$$6. 9 - 4 + 2 = \underline{\quad}$$

7. Санмен жұмыс:

Төменде көрсетілген сандарды ретімен қой:

– 3, 1, 4, 2

– 7, 5, 9, 8

8. Қарапайым есептер:

– Дәрумендер сатып алған қыздар 5 алма мен 3 апельсин алды. Олар неше жеміс алды?

– Ақшаны үш тең бөлікке бөлгенде, әр бөлікке 4 теңгеден кетеді. Барлығы қанша теңге болды?

4. Есептеу дағдыларын дамытудағы қиындықтар мен шешу жолдары

Бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастыру математика пәнінің негізгі мақсаттарының бірі болып табылады. Бұл дағдылар оқушылардың сандық ойлау қабілеттерін дамытуға, математикалық амалдарды түсіну мен қолдану дағдыларын жетілдіруге бағытталған. Бастауыш сыныпта есептеу дағдыларын дамыту оқушылардың математикалық білімдерін практикамен ұштастыруды қамтамасыз етеді. Осыған байланысты, 1 сынып оқушылары үшін есептеуді тез әрі тиімді үйренуге мүмкіндік беретін тапсырмалар жинағының маңызы зор.

Бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастыру барысында кейбір қиындықтар туындауы мүмкін:

– **Зейіннің төмендігі:** Оқушылар есеп шығару барысында зейіндерін шоғырландыруда қиындықтарға тап болуы мүмкін. Бұл мәселені шешу үшін тапсырмаларды қызықты әрі тартымды ету қажет [7].

– **Есептеу әдістерін меңгерудегі қиындықтар:** Балалар кейде математикалық амалдарды дұрыс орындауда қателіктер жібереді. Мұғалімдер есептеу тәсілдерін түсіндіріп, практикалық жұмыс арқылы оқушылардың білімін тереңдетуі тиіс [8].

– **Жеке ерекшеліктер:** Әр оқушының даму қарқыны әртүрлі болғандықтан, мұғалім тапсырмаларды дифференциациялап, әр оқушының қабілетіне қарай тапсырмалар ұсынуы керек [9].

Бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастыру – бұл олардың математика пәні бойынша білімін жетілдіру ғана емес, сонымен қатар өмірде кездесетін түрлі мәселелерді шешу дағдыларын дамыту үдерісі. Мұғалімдер қолданатын педагогикалық әдіс-тәсілдер мен дифференциацияланған тапсырмалар оқушылардың оқу үрдісіндегі белсенділігін арттырып, олардың

есептеу дағдыларын тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Осылайша, бастауыш сыныптардағы есептеу дағдыларын қалыптастыру оқушылардың болашақтағы академиялық жетістіктері мен өмірлік дағдыларын нығайтуға маңызды үлес қосады.

Бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастыру – бұл олардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға, математика пәніне деген қызығушылықты арттыруға және күнделікті өмірде математикалық білімдерін қолдана білуге мүмкіндік береді. Осы процесс барысында балалар арифметикалық амалдарды меңгеріп қана қоймай, оларды түрлі жағдайларда тиімді қолдануды үйренеді. Бұл дағдылар болашақта оқушылардың барлық пәндер бойынша білімдерін тереңдетуге, ғылыми дүниетанымдарын кеңейтуге, сондай-ақ күрделі есептерді шешуге деген сенімділікті қалыптастыруға септігін тигізеді.

Есептеу дағдыларын қалыптастыруда тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану маңызды рөл атқарады. Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, дифференциацияланған тапсырмаларды ұйымдастыру, математикалық ойындар мен жаттығуларды енгізу, әртүрлі интерактивті әдістерді қолдану олардың мотивациясын арттырып, оқу үдерісін қызықты әрі нәтижелі етеді. Сонымен қатар, өмірлік тәжірибеге негізделген есептер мен тапсырмалар оқушылардың математикалық білімін практикамен ұштастырып, олардың білімін нығайтады.

Оқушылардың есептеу дағдыларын қалыптастыру процесі тек математика сабағының ғана емес, жалпы білім беру жүйесінің негізін құрайды. Бұл процесс білімнің негізгі бағыты болып табылатын функционалдық сауаттылықты дамытуға мүмкіндік береді. Ал болашақта алынған дағдылар балалардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, сондай-ақ олардың өмірдегі түрлі қиындықтармен күресуге дайын болуына ықпал етеді.

Оқудың белсенді әдістерінің бірі – оқушыларға өз бетімен жұмыс істете білу. Барлық сабақтың елеулі бөлігінде өз бетімен жұмыс істегенде оқушы жұмыстың мақсатын айқын түсіне білуі, оны орындауы, тексеруі және қателіктерді түзетуі сияқты өз бетімен істелетін жұмыстың жалпы әдістерін бірте-бірте игеріп алуы тиіс. Өзіндік жұмысты сыныпта жүргізу оқушыларға дағдыларын игертеді және олардың сабаққа деген ынтасын арттырады. Өзіндік жұмыстарды жүргізгенде тапсырмаларды карточкалар бойынша ұсынған тиімді. Мұнда оқушылардың жеке дара ерекшеліктері және үлгерім деңгейлерін барынша ескеру мүмкін болады. Оқушыларды жалықтырып жібермес үшін, өзіндік жұмыс түрлерінің өзгермелі болғаны жөн. Балалардың сабақта өз бетімен орындаған жұмысы сыныпта қандай формада болса да ескерілуі тиіс. Мұғалім тапсырманың орындалуын қарап шығуға уақыт бөлуі және өз бағасын айтып, жақсы жұмыстарды атап көрсетіп, қатесін табуға көмектесуі тиіс [2].

Оқушылардың өз бетімен орындайтын жұмыстары біріншіден, олардың ақыл-ойын, таным белсенділігін, екіншіден сабаққа ынталарын, қызығушылығын, үшіншіден ешкімнің көмегінсіз дербес жұмыс істеу қабілеттерін дамытады.

Математика сабағында қызықты тапсырмалар мен жаттығулар түрлері қазіргі кездегі математиканы терең меңгеруге, жаңа тәсілдерді қолдануға мүмкіндік береді, білімді меңгерумен қатар, оқушылардың танымдық, ойлау қабілетін күшейтеді, күрделендіреді, соның әсерінен ойлау жүйесін дамытады, оқушылардың алған білімдерін тереңдетеді, сабақтың сапасын жақсартады, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы, сүйіспеншілігі артады.

Қазіргі мектеп мұғалімдерінің алдында тұрған басты міндет – оқушылардың шығармашылық білім дағдыларын қалыптастыру. Міне, өз ұрпағымыздың өнегелі, еңбексүйгіш, абзал азамат болып өсуі үшін сабақта жаңа технология элементтерін қолданудың мақсаты шығармашылықпен оқу-тәрбие үрдісіне тиімді пайдалану әрбір ұстаздың міндеті болып табылады. Бүгінгі бала – ертеңгі жаңа әлем. Жаңа әлем жасаушыларын білімді, қабілетті, дербес, адамзатқа тән асыл өнер мен имандылықты бойына жиған жеке тұлға етіп қалыптастыру – білім беру жүйесінің негізгі мақсаты.

Жалпы алғанда, бастауыш сынып оқушыларының есептеу дағдыларын қалыптастыру – бұл математикалық білімді тереңдетудің, олардың оқу үдерісіне деген қызығушылығын арттырудың және функционалдық сауаттылықты дамыту жолында маңызды қадам болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дүйсенбинова М.Қ. (2018). *Логикалық ойлау мен есептеу дағдыларының дамуы*. Алматы: Білім.
2. Құдайбергенова Ә.А. (2019). *Математика және балаларды оқыту әдістемесі*. Алматы: Қазақ университеті.
3. Мұхамедияров С.Т. (2020). *Педагогикалық әдістер мен есептеу дағдыларын дамыту*. Астана: Мектеп.

4. Сейфуллина М.К. (2017). *Математика ойындары және оқушыларды қызықтыру тәсілдері*. Алматы: Атамұра.
5. Әбдрахманова Н.А. (2016). *Интерактивті оқыту әдістемесі*. Алматы: Ұлттық кітапхана.
6. Баймұратова А.Қ. (2018). *Қолданбалы математика тапсырмалары*. Шымкент: Оқулық.
7. Қожахметова Г.Қ. (2019). *Дифференциацияланған оқыту әдістемесі*. Алматы: Қазақ педагогикалық институты.
8. Көмекбаев А.Б. (2020). *Балаларда зейін қалыптастыру*. Алматы: ҚазАқпарат.
9. Еркінова Р.С. (2017). *Есептеу дағдылары мен әдістемесі*. Тараз: Қазақ университеті.

ӘОЖ 004.338

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕНГЕРУГЕ АРНАЛҒАН "IT QADAM" ПЛАТФОРМАСЫН ӘЗІРЛЕУДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

**Самашова Г.Е., Эргешова Х.Д.
ҚарТУ, Қарағанды, Қазақстан**

Қазақстанда IT саласына қызығушылық танытатын адамдар саны жыл сайын артып келеді. Дегенмен, олардың сапалы білім алуына және кәсіби деңгейін арттыруға арналған қазақ тіліндегі ресурстар жеткіліксіз. Осы мәселені шешу мақсатында "IT Qadam" платформасы әзірленді, ол IT саласында білім алғысы келетіндерге қолжетімді және сапалы материалдар ұсынуға бағытталған [1].

Платформаның негізгі мүмкіндіктері

Практикалық қолдану тұрғысынан бұл жүйе бірнеше деңгейде жұмыс істейді. Қолданушыға бағдарламалау, деректер қоры, киберқауіпсіздік, мобильді және веб-әзірлеу, сондай-ақ IT-менеджмент бойынша курстар ұсынылады. Жасанды интеллект (ЖИ) негізіндегі ұсыныстар жүйесі қолданушының білім деңгейін бағалап, жеке оқу жоспарын ұсынады.

Жүйенің негізгі құрамдас бөліктері:

1. Курстар және оқыту модульдері

"IT Qadam" платформасының негізін құрылымдалған онлайн курстар құрайды. Бұл курстар бірнеше деңгейге бөлінген:

– Бастапқы (Beginner): Программалау негіздері, компьютерлік сауаттылық, HTML/CSS.

– Орташа (Intermediate): JavaScript, Python, деректер қоры (SQL, MongoDB), веб және мобильді әзірлеу.

– Күрделі (Advanced): Backend (Node.js, Django), DevOps, киберқауіпсіздік, жасанды интеллект негіздері.

Курстар модульдерге бөлінген және әр модульге теориялық материал, видео дәрістер, интерактивті тапсырмалар мен тестілер кіреді. Барлық контент қазақ тілінде ұсынылады, бұл білім алу процесін ана тілінде ыңғайлы етеді [2].

2. ЖИ негізіндегі білімді бағалау

Жасанды интеллект (ЖИ) технологиясы арқылы қолданушының оқу процесі үздіксіз бақыланып отырады.

– Әр пайдаланушы платформада тіркелгеннен кейін, алғашқы деңгейлік тестілеуден өтеді.

– ЖИ алгоритмдері осы тест нәтижелеріне және оқу барысындағы әрекеттерге сүйене отырып, жеке оқу траекториясын құрастырады.

– Мысалы: Егер қолданушы JavaScript негіздерін жақсы меңгерген болса, платформа оған бірден күрделі модульдерді ұсынуы мүмкін.

– ЖИ сонымен қатар қай бөлімдерде қолданушы қиналып жатқанын анықтап, қосымша материалдар немесе кеңестер береді.

3. Практикалық тапсырмалар және жобалар

Теориялық білімді шынайы өмірде қолдану – платформаның басты мақсаттарының бірі. Сол себепті:

– Әр курс соңында интерактивті тапсырмалар және мини жобалар беріледі.

– Мысалы: HTML/CSS курсы аяқтағаннан кейін қолданушы жеке веб-бет құрастырады, ал Python курсына деректерді өңдеу жобасын орындайды.

– Сонымен қатар, "Capstone Project" деп аталатын кешенді жобалар да бар. Бұл жобалар портфолио жинауға және жұмысқа орналасуға көмектеседі [3].

4. Менторлық бағдарлама

Менторлық – IT Qadam платформасының бірегей мүмкіндіктерінің бірі.

– Қолданушыларға тәжірибелі IT мамандар бекітіледі.

– Олар аптасына немесе айына бір рет онлайн кездесу арқылы кеңес береді, жобаларға бағыт-бағдар көрсетеді, мотивация береді.

– Менторлар – отандық және шетелдік компанияларда жұмыс істейтін білікті мамандар.

Бұл байланыс студенттің кәсіби даму жолында бағыт алуға, сұрақтарын нақты қоюға мүмкіндік береді.

5. IT Qadam қауымдастығы

Платформа аясында арнайы форум, чат және жабық Telegram қауымдастығы ұйымдастырылады.

– Бұл жерде қолданушылар бір-бірімен тәжірибе алмасады, сұрақтар қояды, жауап алады, бірлесіп жобалар жасайды.

– Сонымен қатар, ай сайын вебинарлар, хакатондар, онлайн шаралар өткізіледі.

– Қауымдастық — оқушылардың ынтыласын сақтап, бірге өсуіне мүмкіндік беретін орта.

6. Жұмысқа орналастыру мүмкіндігі

Курсты аяқтағаннан кейін әрбір студентке нақты қолдау көрсетіледі:

– Платформада арнайы "Career Center" бөлімі болады.

– Бұл бөлімде резюме жасауға арналған шаблондар, сұхбатқа дайындық материалдары және бос жұмыс орындары жарияланады.

– Платформа отандық IT компаниялармен және стартаптармен серіктестік орнатады.

– Үздік студенттерге стажировка немесе жұмысқа орналасу ұсынылады.

Жүйенің жұмыс істеу принципі қолданушының білім деңгейін анықтау, қажетті материалдарды ұсыну, жетістіктерін бақылау және оқу процесін үздіксіз жетілдіруге бағытталған. AI жүйесі арқылы оқыту траекториясы әрбір қолданушы үшін жеке түрде жасалады [4].

Техникалық инфрақұрылым

• **Платформаны әзірлеу** – React (Next.js) немесе Vue.js негізінде фронтенд, ал бекенд үшін Node.js (NestJS) немесе Python (Django) қолдану жоспарланған.

• **Деректер базасы** – MongoDB немесе PostgreSQL, бұл үлкен көлемдегі пайдаланушы деректерін өңдеуге және сақтауға мүмкіндік береді.

• **Қауіпсіздік және деректерді қорғау** – SSL шифрлау, аутентификация әдістері және GDPR талаптарына сәйкестік қамтамасыз етіледі.

• **Қолданушы интерфейсі** – қарапайым әрі интуитивті UI/UX дизайны, толық қазақ тілінде қолдау көрсетіледі.

Қаржыландыру және жүзеге асыру бағытында

• **Жеке инвестициялар** – венчурлық қорлар мен стартап акселераторларынан инвестиция тарту.

• **Білім беру ұйымдарымен серіктестік** – университеттер мен IT мектептермен интеграция [5].

Платформаны дамыту және болашақ мүмкіндіктер

"IT Qadam" платформасының дамуы бірнеше бағытта жүзеге асырылады:

• **Геймификация және мотивациялық жүйелер** – қолданушылардың белсенділігін арттыру мақсатында түрлі марапаттар, сертификаттар және бонустар енгізу.

• **Тілдік қолдауды кеңейту** – қазақ тілінен бөлек, ағылшын және орыс тілдерінде контент әзірлеу арқылы платформаның аудиториясын кеңейту [6].

Қазақстандағы IT индустриясына әсері

Бұл платформа Қазақстанда IT мамандарын даярлау сапасын арттыруға ықпал етеді. Жергілікті кадрлар санын көбейтіп, шетелдік аутсорсинг жобаларына бәсекеге қабілетті мамандар ұсынуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жастарға қолжетімді білім беру арқылы елдегі IT секторының дамуына оң әсерін тигізеді [7].

Әлеуметтік әсері

"IT Qadam" платформасы елдегі IT саласының дамуына ғана емес, қазақ тілінің цифрлық саладағы беделін арттыруға да ықпал етеді:

– Аймақтарда тұратын жастарға IT-білім алуға мүмкіндік береді.

– Мемлекеттік тілде сапалы білім беру арқылы тіл мәртебесін арттырады.

– Жастар арасында цифрлық сауаттылық деңгейін жоғарылатады.

– Жоғары жалақысы бар жаңа мамандықтарға жол ашады.

– Жобаның өміршендігі мен масштабталуы

"IT Qadam" – ұзақ мерзімді даму жоспары бар жоба:

– Алғашқы жылда — 5 мыңнан астам қолданушыны тарту.

- Екінші жылы — мобильді қосымшаны енгізу.
- Үшінші жылы — Орталық Азия нарығына шығу.
- Бесінші жылы — шетелдік оқу платформаларымен интеграция (мысалы, Coursera, Udey) [8].

Жобаны жүзеге асырудағы кедергілер мен оларды еңсеру стратегиялары (Кесте 1):

1 - кесте - Қиындықтар және оларды шешу жолдары

Қиындықтар	Шешу жолдары
Қазақ тілінде контент тапшылығы	Сала мамандарын тарту, аударма және бейімдеу жұмыстары
Қаржыландыру тапшылығы	Стартап акселераторларға қатысу, гранттарға өтініш беру
Бәсекелестік	Нарықта ерекше болу — қазақ тіліндегі оқыту, AI бейімделу, жұмысқа орналастыру
Инфрақұрылымдық қиындықтар	Бұлтты технологиялар мен автоматтандырылған DevOps жүйесін қолдану

Қорытындылай келе, "IT Qadam" – Қазақстанда IT саласындағы білімді дамытатын инновациялық жоба. Бұл жүйе IT мамандарын даярлауға, олардың кәсіби өсуіне және саладағы білім сапасын арттыруға бағытталған. Жоба болашақта білім беру мекемелерімен біріктіріліп, Қазақстан нарығына енгізіледі, сондай-ақ халықаралық стандарттарға сәйкестендіріліп, шетелдік нарықтарға шығару мүмкіндігі қарастырылады. "IT Qadam" платформасы IT білімін қазақ тілінде қолжетімді ететін заманауи цифрлық шешімге айналады. Бұл зерттеу тақырыбы болашақта өз жалғасын табады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбдіхалық А., Нұртазин Б. IT білім беру саласындағы инновациялар // Цифрлық Қазақстан. – 2023. – №2. – Б. 45–52.
2. Жұмағұлов А. Қазақстандағы IT саласының дамуы және білім беру жүйесіне әсері // Білім және Ғылым. – 2022. – №7. – Б. 30–38.
3. Rashid T., Wanick V. Digital Learning in the Age of AI and Big Data. – Springer, 2020. – 280 p.
4. Кәрімов Ж., Оспанов Д. Онлайн оқыту платформалары және олардың тиімділігі // Қазіргі заманғы білім беру технологиялары. – 2021. – №5. – Б. 19–27.
5. Назарбаева Д. Цифрлық білім беру ресурстары және олардың оқу процесіндегі орны // Информатика және білім. – 2020. – №4. – Б. 12–18.
6. Әлімбеков Н. Программалау тілдерін оқытудағы заманауи әдістер // IT әлемі. – 2021. – №1. – Б. 25–33.
7. Kurniawan T., Nugroho A. AI-Powered Learning Platforms: Architecture and Implementation. – Elsevier, 2021. – 310 p.
8. Бейсеков М. Онлайн білім беру жүйелерін әзірлеудің бағдарламалық шешімдері // Инженерлік ғылымдар және технологиялар. – 2023. – №3. – Б. 40–47.

ӘОЖ: 373.1

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ӨЛКЕТАНУ МАТЕРИАЛЫН ҚОЛДАНУ

Сапар Н.Ж.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесі оқушылардың тек пәндік білімін қалыптастырумен шектелмей, оларды өмірлік жағдаяттарда еркін бағдарлай алатын, логикалық және шығармашылық тұрғыдан ойлай білетін, ұлттық құндылықтарды құрметтейтін, жан-жақты дамыған тұлға ретінде тәрбиелеуді мақсат етеді. Бұл бағыттағы жұмыстардың бастамасы бастауыш білім беру сатысынан

басталады. Себебі бастауыш мектеп – баланың жеке тұлға болып қалыптасуы мен білімге деген қызығушылығының негізі қаланатын кезең.

Бастауыш сыныптарда математика пәні – оқушының логикалық ойлауын, есте сақтау, салыстыру, қорытынды жасау қабілеттерін дамытатын маңызды пәндердің бірі. Алайда бұл пәннің абстрактілі сипаты кейде оқушылардың қызығушылығын төмендетіп, оны меңгеруде қиындық туғызуы мүмкін. Осыған орай, оқыту процесін оқушының өмірлік тәжірибесімен, қоршаған ортамен байланыстыра ұйымдастыру – пәнге деген оң көзқарас қалыптастырып, білімді тиімді меңгеруге жол ашады.

Осы ретте өлкетану материалдарын математика сабақтарында тиімді қолдану – білім беру үдерісін жергілікті мазмұнмен байытып, оқушыны өз өлкесінің тарихы, табиғаты, мәдениеті жайлы танымын кеңейтіп, туған жерге деген сүйіспеншілігін арттыратын тиімді әдістердің бірі. Сонымен қатар, өлкетанулық мазмұндағы тапсырмалар оқушылардың шығармашылық белсенділігін, танымдық қызығушылығын арттырып, нақты өмірлік жағдаяттарды шешуге икемдейді.

Өлкетану материалдарының маңызы. Өлкетану материалдары – оқушылардың туған өлкесі, оның табиғаты, тарихы, мәдениеті туралы білімдерін қамтитын ақпараттар жиынтығы. Бұл материалдар математикалық ұғымдарды нақты өмірмен байланыстырып, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, жергілікті табиғат объектілерінің өлшемдерін есептеу, ауыл шаруашылығы өнімдерінің сандық көрсеткіштерін талдау сияқты тапсырмалар оқушылардың математикалық білімдерін тереңдетуге ықпал етеді. Бастауыш мектептің математика сабақтарында өлкетану материалдарын қолдану – білім берудің мазмұнын оқушы өміріне жақындатудың тиімді жолдарының бірі. Бастауыш сынып оқушылары үшін математика абстрактілі ғылым болғандықтан, оның мазмұнын күнделікті өмірмен байланыстыру – пәнге қызығушылықты арттырып, білімнің саналы меңгерілуіне септігін тигізеді.

Өлкетану материалдары арқылы оқушылар туған өлкесінің табиғаты, тарихы, мәдениеті және тұрмыстық ерекшеліктері жайлы мағлұмат алып қана қоймай, математикалық ұғымдарды нақты өмірлік мысалдар арқылы түсінуге мүмкіндік алады. Мысалы, ауыл шаруашылығындағы есептеулер, жергілікті ауа райы мәліметтері, көлік қозғалысы немесе тұрғын үйлер саны секілді ақпараттарды қолдану арқылы оқушылар математиканың өмірлік мәнін сезіне бастайды.

Өлкетану материалдарын сабақта пайдалану оқушылардың туған жеріне деген сүйіспеншілігін арттырып, патриоттық тәрбие беруге де оң ықпал етеді. Бұл тәсіл оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға, логикалық және шығармашылық тұрғыдан еркін ой қорытуына жол ашады [1]. Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру, өмірлік дағдыларын қалыптастыру және алған білімін күнделікті өмірде қолдануға үйрету – басты мақсаттардың бірі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш мектептегі математика сабақтарында өлкетану материалдарын пайдалану – оқыту мазмұнын жергілікті ерекшеліктермен ұштастыра отырып, білім беру сапасын арттырудың маңызды құралы ретінде қарастырылады.

Бастауыш сынып оқушылары – қоршаған ортаны тікелей бақылау, танып-білу арқылы білім алатын тұлғалар. Сондықтан оқу үдерісін оқушылардың өмірлік тәжірибесімен байланыстыру – олардың танымдық қызығушылығын оятып, пәнге деген ынтасын арттырады. Математика сабағында өлкетану материалдарын қолдану оқушылардың туған өлкесі туралы танымын кеңейтіп, сол аймақтың табиғи, тарихи, экономикалық және мәдени ерекшеліктерін ескере отырып құрылған тапсырмалар арқылы білімді терең әрі саналы меңгеруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, өлкетану материалдарын сабақта пайдалану оқушылардың логикалық ойлауын, есеп шығару дағдысын дамытуға ғана емес, сондай-ақ тұлғаның азаматтық-патриоттық сезімін қалыптастыруға да оң ықпал етеді. Мәселен, ауылдағы тұрмыстық есептер, жергілікті табиғи ресурстардың сандық көрсеткіштері, ауа райының өзгерісіне қатысты диаграммалар немесе туған өлкенің инфрақұрылымына байланысты есептер оқушыларға математиканың өмірлік мәнін ашып көрсетеді.

Жалпы алғанда, өлкетану бағыты арқылы математика сабағында оқушының тұлғалық дамуын, әлеуметтік белсенділігін, шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасалады. Бұл – қазіргі білім берудегі жаңартылған мазмұн мен құндылықтарға сай келетін маңызды педагогикалық тәсіл.

Өлкетану материалдарын қолданудың әдіс-тәсілдері:

1. Практикалық жұмыстар: Оқушыларды жергілікті табиғат объектілеріне экскурсияға шығарып, олардың өлшемдерін анықтау арқылы практикалық дағдыларын дамытуға болады. Мысалы, ағаштың биіктігін өлшеу, өзеннің ұзындығын есептеу сияқты тапсырмалар орындау.

2. Мазмұнды есептер: Өлкетану тақырыбында мазмұнды есептер құрастыру арқылы оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға болады. Мысалы, ауыл шаруашылығы

өнімдерінің санын есептеу, табиғат ресурстарын тиімді пайдалану мәселелерін талқылау.

3. Көрнекі құралдар: Өлкетану тақырыбында көрнекі құралдарды пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, жергілікті табиғат объектілерінің суреттерін, карталарын көрсету арқылы оқу материалын нақтылау [2].

Өлкетану материалдарын қолданудың тиімділігі:

1. Пәнге деген қызығушылықты арттыру: Өлкетану материалдары оқушылардың туған өлкесіне деген қызығушылығын арттырып, математикалық ұғымдарды нақты өмірмен байланыстырады.

2. Танымдық белсенділікті дамыту: Практикалық жұмыстар мен мазмұнды есептер оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, өздігінен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады.

3. Шығармашылық қабілетті дамыту: Көрнекі құралдарды пайдалану оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, оқу материалын терең түсінуге ықпал етеді [3].

Өлкетану материалын қолдануға арналған ұсыныстар:

1. Оқу тапсырмаларын туған өлке деректерімен байланыстыру

- Қала көшелерінің ұзындығын, аймақтағы тұрғындар саны, мектеп оқушылары саны, табиғи ресурстар туралы пайыздық есептер.

2. Карта және сызбалармен жұмыс

- Қаланың, ауылдың немесе облыстың қарапайым карталарын қолдану арқылы бағыт, қашықтық есептерін шығарту;

- Геометриялық фигуралар арқылы мектеп, саябақ, алаң сияқты жерлердің сызбаларын салдыру.

3. Тарихи және мәдени нысандарды есепке енгізу

- Қаладағы ескерткіштер санын санау, биіктігін есептеу, салыстыру;

- Мұражайлар, мәдени орындар туралы мәліметтер арқылы диаграмма, кесте құру.

4. Экскурсия немесе серуеннен кейінгі есептер

- Мектеп ауласындағы немесе жақын жердегі өлшемдерді (ағаш, гүлзар, алаң) өлшеп, соған байланысты геометриялық есептер шығарту;

5. Оқушылардың өз бетімен ақпарат жинауына мүмкіндік беру

- «Менің көшем», «Біздің қала», «Қаламыздағы ең ұзын көше» сияқты шағын жобалар жасатып, соған байланысты есептер құрастыру;

6. Интеграцияланған сабақтар өткізу

- Математика + дүниетану немесе қазақ тілі пәндерінде туған өлке туралы материалдарды қатар қолдану;

7. Цифрлық ресурстар мен көрнекілік қолдану

- Интерактивті карта, фото, видеолар арқылы туған өлкені визуалды көрсету;

- Онлайн тапсырмаларда туған өлке фактілері бар сұрақтарды енгізу (LearningApps, Wordwall т.б.) [4]

Қосымша ұсыныстар:

1. Математика сабағында өлкетану материалдарын қолдану үшін мұғалімдерге арнайы әдістемелік құралдар дайындау ұсынылады.

2. Өлкетану тақырыбында өткізілетін сабақтарда оқушылардың шығармашылық жұмыстарын ұйымдастыру, мысалы, жобалық жұмыстар, көрмелер өткізу тиімді болады.

3. Мұғалімдер жергілікті табиғат объектілеріне экскурсиялар ұйымдастырып, оқушылардың практикалық дағдыларын дамытуға көңіл бөлуі қажет.

4. Өлкетану материалдарын қолдану барысында оқушылардың өздігінен жұмыс істеу

Бастауыш мектептің математика сабақтарында өлкетану материалдарын қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оқу үдерісін өмірмен байланыстырады. Бұл әдіс оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, танымдық белсенділігін және шығармашылық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мұғалімдерге өлкетану материалдарын тиімді пайдалану арқылы сабақтың сапасын арттыруға және оқушылардың білім деңгейін көтеруге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Байтұрсынов А. Қай әдіс жақсы. Алматы: Ана тілі, 1992.

2. Құдайбергенова Г. Бастауыш сыныптарда математика пәнін оқытудың әдіс-тәсілдері. Алматы: Мектеп, 2000.

3. Бастауыш мектептегі математика сабақтарында өлкетану материалдарын қолданудың тиімділігі. Қарағанды университетінің ғылыми журналы, 2018.

4. Ибатова Н.Е., Сагидуллина А.М. Бастауыш сынып математикасын оқытуда жаңа технологияларды қолдану. Педколледж, 2015.

ӨОЖ 373.1

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Сардарова Ж.И.

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан

2022 жылы Мемлекет басшысы "Әділетті Қазақстан: бәріміз және әрқайсымыз үшін. Қазір және әрдайым" сайлауалды бағдарламасында ең алдымен ерекше қажеттіліктері бар балалар мен азаматтарға ерекше қолдау көрсету қажеттігін, олардың өмір сүру сапасын қолжетімді, жайлы инклюзивті және әлеуметтік орта құру арқылы арттыруды атап өтті. Қойылған міндетке қол жеткізу қазіргі жағдайда қолданыстағы тәсілдерді қайта қарауды және оларға басымдық беруді, мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғаудың жаңа моделін қалыптастыруды талап етеді.

Елімізде басталған инклюзивті қоғам және инклюзивті орта құру процесі мүгедектігі бар адамдардың дене бітіміндегі, зияткерлік, әлеуметтік немесе басқа айырмашылықтарына қарамастан, ел азаматтарымен тең дәрежеде қоғамдық өмірдің барлық саласында тең мүмкіндіктер алуына ықпал етеді.

Бүгінгі таңда "Шекарасыз инклюзия" кең таралды, бұл бірлескен оқытуды барлық жерде енгізуді көздейді. Инклюзия идеологиясы, бір жағынан, адамның әртүрлілігі мен адамдар арасындағы айырмашылықтардың құндылығын түсіну нәтижесінде қалыптасты. Екінші жағынан, инклюзия ұғымының мазмұнын анықтауға оның сипаттамасында қолданылған категориялық аппарат айтарлықтай әсер етті. Яғни ол «жеке модель» деп белгіленген бұрынғы тәсілге қарағанда инклюзияның «әлеуметтік моделі» атауын алды.

В.А.Бахарев атап өткендей, Батыста да, отандық педагогикада да инклюзия ұғымына нақты біржақты пікір жоқ. Зерттеушілердің бір тобы бұл біртұтас білім беру ортасы деп санаса, басқалары инклюзияны философиялық категория ретінде түсінеді және оның негізі – бұл қоғамның әр баланың жеке айырмашылықтарына қарамастан құндылығын мойындауы [1, 23 б.].

Инклюзия саясаты қоғамға кез келген басқа адамды (басқа нәсіл, дін, мәдениет, ерекше білім беру қажеттілігі бар адам) қосуды қамтамасыз ететін қоғам мен әлеуметтік институттарды өзгерту қажеттілігін насихаттайды. Бұл ретте қоғамның әрбір мүшесінің (даму ерекшеліктері бар адамдарды қоса алғанда) қажеттіліктерін жүзеге асыруға, олардың құқықтарының теңдігін қамтамасыз етуге және т.б. жәрдемдесетін институттардың мәнді түрде өзгерісі жүзеге асады.

"Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2021 жылғы 26 маусымдағы Қазақстан Республикасының Заңымен білім берудің барлық деңгейінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту үшін арнайы жағдайлар жасау; білім беру қажеттіліктерін бағалауды және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді бекіту жөніндегі нормаларды енгізу; баланың даму ерекшеліктеріне қарай оқу жоспарларының, бағдарламалардың вариативтілігін, икемділігін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік кепілдіктер регламенттелген; білім беру ұйымдары басшыларының оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бұзғаны және білім алу үшін арнайы жағдайлар жасамағаны үшін жауапкершілігі енгізілді.

Инклюзивті білім беру тек нормативтік шоғырландыру мен ұйымдастырушылық күш-жігерді қажет етпейді, инклюзивті білім беру бүкіл мектеп жүйесінде үлкен өзгерістердің тұтас кешенін қамтиды.

Жалпы орта білім беретін мектепті инклюзия үдерісін жүзеге асыруға дайындаудың негізгі және маңызды кезеңі мұғалімдердің кәсіби және адамгершілік көзқарастарын өзгерту кезеңі болып табылады. Мұғалімдерді отандық білім беруде инклюзия идеясын енгізуге дайындау тәжірибесін талдай отырып, біз кәсіби қиындықтардан басқа, мұғалімнің терең психологиялық қиындықтарға тап болатынын аңғара аламыз.

Инклюзия жағдайында мұғалімнің жұмысқа психологиялық дайындығы мәселесі шетелдік зерттеулер үшін де өзекті болып табылады. Норвегиялық ғалым Г.Стангвиктің «Норвегиядағы интеграцияланған оқыту саясаты» мақаласында өз ойын былайша мәлімдейді: «Кәсіби құзыреттілік құндылық қатынастарымен тікелей байланысты. Интеграция білім беру прогресінде маңызды, мәнді, дұрыс және негізделген нәрсені бағалауға мүмкіндік беретін белгілі бір құндылықтар жиынтығына негізделген. Сондықтан білім мен дағдыларды бір жүйеден екінші жүйеге ауыстырудың кез-келген әрекеті, егер бұл жүйелердің негізінде әртүрлі құндылықтар болса, айтарлықтай қиындықтарға тап болады. Интеграция идеясы шынымен «жұмыс істеуі» үшін оның мұғалімдердің санасын игеруі, олардың кәсіби ойлауының ажырамас бөлігі болуы қажет. Бұл өз кезегінде соңғысын өзгерту үшін арнайы күш салу қажеттілігін білдіреді» [4].

Қазақстанның инклюзивті саясаты халықаралық конвенциялардың талаптарына сәйкес дамуда және мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. "Инклюзивті білім беру" ұғымы "Білім туралы" Қазақстан Республикасының Заңында бекітілген, ол ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық баланың білім алу құқығына кепілдік береді.

Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында білім беру жүйесінің қолжетімділігі мен сапасы елдегі адами капиталдың сапасын, еңбек өнімділігінің деңгейін және мамандардың бәсекеге қабілеттілігін алдын ала айқындайтын ажырамас факторлар болып табылатыны атап көрсетілген.

"Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2021 жылғы 26 маусымдағы Қазақстан Республикасының Заңымен білім берудің барлық деңгейінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту үшін арнайы жағдайлар жасау; білім беру қажеттіліктерін бағалауды және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді бекіту жөніндегі нормаларды енгізу; баланың даму ерекшеліктеріне қарай оқу жоспарларының, бағдарламалардың вариативтілігін, икемділігін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік кепілдіктер регламенттелген; білім беру ұйымдары басшыларының оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бұзғаны және білім алу үшін арнайы жағдайлар жасамағаны үшін жауапкершілігі енгізілді

Жалпы инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі бағыттары Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында және Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында көрсетілген.

Инклюзивті білім беру идеясының таралуы педагогтардың психологиялық дайындығы басты рөл атқаруда, оларды кәсіби жұмысқа даярлау қажеттілігін өзектендіреді. Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеудегі психологиялық дайындық өз кезегінде инклюзивті білім берудегі мұғалімнің эмоционалды интеллектісіне сүйенеді. Осыған байланысты инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға қабілетті заманауи педагогтарды даярлау аса маңызды мәселе.

Инклюзивті білім берудің өзектілігі мен қажеттілігінің негізгі аспектілері:

1. Әлеуметтік әділеттілік

Тең құқықтар: инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың (ЕББҚ) сапалы білім алу құқықтарын іске асыруға ықпал етеді.

Кемсітушілікті жою: инклюзия толерантты қоғам құру арқылы ЕББҚ балаларға деген теріс көзқарасты жеңуге көмектеседі.

2. Тұлғаның дамуы

Жеке көзқарас: инклюзивті білім әр баланың жеке және әлеуметтік дамуына ықпал ететін ерекше қажеттіліктерін ескереді.

Әлеуметтік дағдылар: ЕББҚ бар балалар құрдастарымен қарым-қатынас жасауды үйренеді және олардың әлеуметтік дағдылары мен эмоционалды интеллектісін дамытады.

3. Білім беру ортасын байыту

Сыныптағы әртүрлілік: әр түрлі қабілеттері мен қажеттіліктері бар балалардың болуы оқу процесіне оң әсер етеді, тәжірибе мен идеялармен алмасуға ықпал етеді.

Эмпатияны дамыту: қалыпты балалар айырмашылықтарды түсінуге және қабылдауға үйренеді, эмпатия мен жауапкершілік сезімдерін қалыптастырады.

4. Әлеуметтік қоғамдағы өмірге дайындық

Әлеуметтік интеграция: инклюзивті білім беру балаларды тез өзгермелі қоғамда өмір сүруге дайындайды, әртүрлі қабілеттері бар адамдармен қарым-қатынас жасауға үйренеді.

Командада жұмыс істей білу: балалар бірге жұмыс істеуді үйренеді, бұл болашақ кәсіби қызмет

үшін маңызды дағдыны қалыптастырады.

5. Экономикалық орындылығы

Әлеуметтік қызмет шығындарын азайтады: Инклюзия ЕББҚ балаларды ұзақ мерзімді қолдаудың және әлеуметтік қызмет көрсету шығындарын шектеуі, өйткені олар қоғамға интеграцияланған және тәуелсіздікке ие.

Өнімділікті арттыру: ЕББҚ бар білімді және қоғамға тиімді интеграцияланған тұлғалар экономикаға өзіндік үлесін қоса алады.

6. Халықаралық стандарттарға сәйкестігі

Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенция: Инклюзивті білім берудің әр баланың құқығы ретінде маңыздылығын көрсететін халықаралық келісімдерді қабылдауы.

Тұрақты дамудың жаһандық мақсаттары (ТДМ): инклюзия барлығына жан-жақты және сапалы білім беруді қамтамасыз етуге бағытталған тұрақты дамудың бөлігі болып табылады.

Қазіргі таңда ЕББҚ бар балаларды оқытудағы проблемалар:

- Үздіксіз психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыратын арнайы педагогтардың жетіспеуі;

- Педагог-мамандардың ЕББҚ балалармен жұмыс істеуге дайындығының жеткіліксіздігі.

- Мұғалімдерде материалды бейімдеу, ЕББҚ оқушыға жеке білім беру маршрутын құру бойынша тәжірибе жетіспеуі.

- Инклюзивті білім беру бойынша, оқу-әдістемелік құралдардың жеткіліксіздігі.

- Материалдық-техникалық, оқу-әдістемелік, базаның сәйкес келмеуі.

- Көптеген мектептер мүгедек балаларға бейімделмеген (пандустар, лифттер, арнайы жабдықтар жоқ). Көмекші технологияларға шектеулі қол жетімділік (Брайль қарпіндегі оқулық, есту аппараттары, т.б).

Бейімделген бағдарламалар мен материалдардың болмауы

- Қолданыстағы стандартты оқулықтар мен нұсқаулықтардың ЕББҚ білім беру қажеттіліктерін, оқыту ерекшеліктерін ескермеуі.

- Мазмұн мүмкіндіктерін атап өтуге мүмкіндік беретін сараланған тапсырмалардың болмауы. Оқытудың мамандандырылған әдістемелерінің жетіспеушілігі

- ЕББҚ бар балаларды оқытуға бағытталып, сынақтан өтіп жасақталған арнайы әдістемелерінің жоқтығы (мысалы, есту, көру қабілетінің бұзылуы, интеллектуалдық бұзылысы бар балаларға арналған)

Шешу жолдары:

1. Арнайы педагогтарды дайындау сапалығы

Мысалы, Бүгінгі таңда Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеттің «Арнайы педагогика» кафедрасы үш сатыға (бакалавриат, магистратура, докторантура) сәйкес сұранысқа ие 9 білім беру бағдарламаларын жасақтап, бәсекеге қабілетті мамандар дайындауда.

Кафедраның басты миссиясы - арнайы педагогика саласындағы озық зерттеулер нәтижелерінің трансформаторы болу, арнайы педагог мамандығының сұраныс беделін арттыру және оны дамытудың қуатты драйвері болу. Оның нақты дәлелі -2023-2024 оқу жылынан бастап «7М01908 - Арнайы педагогика: аутизм спектрі бұзылған балаларды сүйемелдеу» пилоттық білім беру бағдарламасы (Финляндия) халықаралық сарапшыларының және Назарбаев Университетінің кеңесшілерінің қатысуымен әзірленіп, жүзеге асуда.

2. Болашақ педагогтардың инклюзивті білім ортасындағы кәсіби жұмысына дайындығын арттыру

1) Барлық педагогикалық мамандықтарға «Инклюзивті білім беру" пәні (3 кредит)

2) Педагогикалық емес мамандықтарға «Инклюзивті білім беру ортасы" пәні minor (минор).

Курстың мақсаты - болашақ педагогтарда инклюзивті білім беру әдіснамасын жүйелі түсіну негізінде білім берудегі инклюзивтілік қағидатын іске асыруға негіз болатын және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру жүйесіне қосудың практикалық міндеттерін шешуге ықпал ететін кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру. Алайда бүгінгі практика көрсетіп отырғандай, инклюзивті білім беруді әдістемелік пәндермен толықтыру, оның шеңберін кеңейту қажеттігін дәлелдеп отыр.

Инклюзивті білім беру тек педагогикалық тәсіл емес; бұл әділ және тең қоғам құру қажеттілігі. Сол себепті де ол инклюзия қағидаттарын табысты іске асыруды қамтамасыз ету үшін мемлекет, білім беру мекемелері және жалпы қоғам тарапынан кешенді тәсілді талап етеді.

Қорыта айтқанда, біздіңше, жалпы бүгінгі қоғам үшін инклюзивті білім беру ерекше маңызды. Өйткені басқаны оның ерекшеліктерімен қабылдау арқылы біз өзімізді қабылдауға үйренеміз және

әлемнің әртүрлілігі мен жанды бейнесін көреміз. Сол арқылы ерекше қажеттіліктері бар адамдарға ғана емес, барлығына да төзімді, шыдамды және сезімтал болу мүмкіндігін қалыптастыра аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахметова, Д. З. Инклюзивная педагогика : учебное пособие / Д. З. Ахметова, А. В. Тимирязова, Т. А. Челнокова. – Казань : Изд-во «Познание» Казанского инновационного университета, 2019. – 174 с.
2. Инклюзивті білім берудің негізгі аспектілерін дамыту бойынша (мәдениет, саясат, практика) әдістемелік ұсынымдар – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2024. – 192 б.
3. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті саясаттың 2025-2030 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 30 желтоқсандағы N 1143 қаулысы.
4. Мовкебаева З.А. Роль высших учебных заведений в модернизации процесса образования лиц ограниченными возможностями в развитии// Вестник КазНПУ имени Абая (Серия «Специальная педагогика». - № 1-2 (28-29). – 2012. – С. 34-38.
5. Оралканова И.А. Формирование готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования: дис. ... докт.философии (PhD). Алматы, 2014. – 210 с.
6. Alexina Li (1), Gulmira Kudebayeva (2), Zhannat Sardarova (3), Olga Aimaganbetova (4), Danna Naurzalina (5), Nadezhda Kuldashева (6), Viola Nikitenko (7). Psychological features of decision-making policy in a conflict situation among university employees. International Journal Of Psychology Social Psychologu.-Vol.51,Issue S1, July.2016. Стр.76-76.
7. Инклюзивті білім беру үдерісінде қатысушылардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 200 б.
5. Сардарова Ж.И. Білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ педагогтардың цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану даярлығын қалыптастыру. Әл-фараби атындағы қазақ ұлттық университеті, Хабаршы, «Педагогикалық ғылымдар» сериясы, №1 (70) 2022 ж., 47-60 беттер.

УДК 378.1

АДАПТАЦИЯ ПЕРВОКУРСНИКОВ КАК ПУТЬ ЛИЧНОСТНОГО СТАНОВЛЕНИЯ В УНИВЕРСИТЕТСКОЙ СРЕДЕ

Саренова А.С.

School of Transformative Humanities, Алматы, Казахстан

Интеграция системы высшего образования Казахстана в мировое образовательное пространство является одним из стратегических приоритетов государства. С момента обретения независимости в 1991 году республика активно развивает международное сотрудничество в образовательной сфере, стремясь внедрить передовые мировые стандарты и практики. В последние годы особое внимание уделяется интернационализации высшего образования, что выражается в открытии филиалов зарубежных вузов на территории страны.

Так, по данным Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, в 2024 году в стране были открыты 23 филиала иностранных университетов, а в 2025 году планируется запуск ещё 11. Среди них — такие престижные учебные заведения, как Кардиффский университет, University of Exeter, University of Glasgow и KAIST (Корейский передовой институт науки и технологий). Эти инициативы направлены на трансфер знаний, внедрение лучших международных практик и повышение конкурентоспособности казахстанского высшего образования.

Параллельно с этим наблюдается рост числа иностранных студентов в Казахстане. В 2024 году их количество достигло 31,5 тысячи, причём впервые число студентов из Азии превысило количество студентов из стран СНГ. Всего в казахстанских вузах обучаются представители 93 стран мира. Это свидетельствует о возрастающей привлекательности Казахстана как академического хаба в регионе Центральной Азии.

Однако активная интернационализация и реформирование системы высшего образования сопровождаются рядом вызовов, особенно для первокурсников. Переход от школьного образования к

университетскому обучению требует от студентов не только освоения новых академических стандартов, но и адаптации к изменившейся социальной и культурной среде. Это становится особенно актуальным в условиях внедрения студентоцентрированных подходов и ориентации на развитие навыков XXI века, таких как критическое мышление, коммуникация, способность к самообучению, эмпатия и командная работа.

Период поступления в университет — один из важнейших этапов жизненного цикла молодого человека. Он связан не только с изменением образовательной среды, но и с коренным преобразованием социального окружения, статуса, ритма жизни, а также системы ожиданий и требований. Для первокурсников это время интенсивного личностного роста, но одновременно и стрессовой перестройки, которая требует времени, усилий и системной поддержки со стороны вуза.

В условиях быстро меняющегося мира и развития технологий, университетская среда становится не только пространством обучения, но и площадкой для формирования устойчивой идентичности, гражданской ответственности и социально значимых компетенций. Успешная адаптация — многоплановый процесс, включающий академическое, социальное и психологическое освоение нового этапа жизни, который закладывает фундамент для дальнейшего личностного и профессионального развития.

Цель данной статьи — обозначить механизмы адаптации первокурсников и определить факторы, способствующие их гармоничному развитию в условиях университетской среды. Особое внимание уделяется роли гуманитарного и воспитательного компонента высшего образования, институциональным стратегиям сопровождения студентов, а также значению межличностных взаимодействий и формирования среды поддержки как ключевых условий личностного роста.

Несомненно, первый год обучения в университете считается самым важным и сложным по нескольким причинам. Во-первых, студенты сталкиваются с новой — часто незнакомой — социальной средой: это может быть большой город, новый коллектив, новая система общения и взаимодействия с преподавателями и сверстниками. Это требует социальной или общественной адаптации. Во-вторых, происходит дидактическая адаптация — привыкание к новым требованиям и форматам обучения, отличным от школьных. Студенты учатся работать с большими объемами информации, осваивают новые формы академической деятельности (эссе, проекты, презентации), а также осваивают элементы самостоятельного обучения и самоорганизации.

Важно понимать, что нынешние первокурсники — это поколение, чья школьная траектория была существенно нарушена пандемией COVID-19. Большинство из них перешли на онлайн-обучение в 8–9 классах, в особо чувствительном возрасте, когда формируются академические привычки и навыки критического мышления. Удалённый формат, отсутствие живого контакта с учителями, дефицит обратной связи и регулярности, нестабильность цифровых платформ — всё это привело к пробелам в знаниях, а также к снижению учебной мотивации и ухудшению социальных навыков. Эти последствия дают о себе знать на первом курсе, когда от студентов ожидается высокая степень автономности и ответственности за собственное обучение.

Кроме того, современные студенты принадлежат к поколению Z — цифровым аборигенам, выросшим с гаджетами в руках. Они отлично ориентируются в цифровом пространстве, привыкли к быстрому доступу к информации и мультимедийному формату подачи знаний. Вместе с тем, исследования показывают, что у этого поколения нередко наблюдаются трудности с концентрацией внимания, низкий уровень устойчивости к стрессу, завышенные ожидания и, одновременно, дефицит навыков долгосрочного планирования. Это требует от университетов пересмотра не только методов преподавания, но и самого содержания образования: акцент должен смещаться в сторону формирования метанавыков, способности к обучению на протяжении всей жизни, критического мышления, эмпатии, коммуникации и командной работы. Не менее важно развитие гибких форм сопровождения, индивидуального подхода и доверительной образовательной среды.

Особенности поколения Z и вызовы первого курса усиливаются объективными трудностями адаптационного периода. Среди них — рост академической нагрузки и повышение ответственности за собственное обучение. Возникает необходимость в планировании времени, постановке целей, преодолении прокрастинации. Переход к студентоцентрированной модели обучения и кредитной технологии требует от студентов высокого уровня автономности, что поначалу вызывает затруднения. Многие первокурсники испытывают трудности в организации учебного процесса, что, в ряде случаев, приводит к нарушению академической честности: списыванию, плагиату, использованию недобросовестных методов при сдаче экзаменов.

Одной из эффективных форм поддержки студентов в период адаптации является диагностическое тестирование, которое проводится во многих университетах Казахстана по

ключевым предметам: языкам, математике, физике. Это позволяет учитывать уровень подготовки студентов и выстраивать индивидуальные траектории обучения. Например, по данным одного из казахстанских вузов, около 75% первокурсников владеют английским языком на уровне A1, и только 5% — на уровне B2. По математике около 70% студентов не готовы сразу приступить к изучению высшей математики, что требует повторения школьного курса в рамках вводных дисциплин.

Таким образом, адаптация первокурсников представляет собой комплексный социокультурный и психологический процесс. Он включает в себя не только вхождение в академическую среду и освоение новой образовательной парадигмы, но и развитие самостоятельности, мотивации, навыков планирования и эффективного взаимодействия. В этом процессе особое значение приобретает личность преподавателя — не только как носителя знаний, но и как наставника, партнёра и проводника в новой образовательной реальности. Принципы кредитной технологии требуют активного участия студентов, их включенности и инициативности, а не пассивного усвоения информации. Учитывая, что современное поколение студентов формировалось в условиях пандемии и цифровой социализации, особенно важен гибкий, эмпатичный и индивидуализированный подход, сочетающий академические требования с поддержкой и вниманием к личным особенностям студентов.

С целью успешной социальной адаптации в университетской среде в начале учебного года проводится ряд внеаудиторных мероприятий. Одним из первых становится «Ярмарка студенческих сообществ», где первокурсники знакомятся с клубами и организациями, выбирают направления для внеучебной активности и находят круг общения по интересам. Для студентов, проживающих в общежитиях, организуются мероприятия новоселья, направленные на создание атмосферы уюта и поддержки. Тимбилдинги с участием однокурсников и наставников помогают формировать чувство причастности и общности. Важную роль играют традиционные мероприятия — «Посвящение в студенты», «Неделя добра» и другие акции, способствующие социальной интеграции и вовлеченности.

Внедрение международных стандартов образования в Казахстане требует не только институциональных изменений, но и внимания к степени готовности студентов к новым требованиям. Адаптация к университетской среде становится неотъемлемым этапом формирования профессиональной идентичности. При этом особенности поколения Z — высокая цифровая грамотность, потребность в интерактивных и деятельностных форматах, а также трудности с концентрацией и долгосрочным планированием — требуют пересмотра содержания и методов преподавания.

Следовательно, успешная адаптация невозможна без комплексных усилий как со стороны преподавателей, так и со стороны университета в целом. Необходимы педагогическая гибкость, развитие инфраструктуры поддержки и создание среды, способствующей развитию автономии, академической честности и социального включения студентов.

Важным элементом адаптационного периода является Ориентационная неделя, которая проводится осенью до начала занятий. В рамках этих мероприятий первокурсники знакомятся с кампусом и инфраструктурой университета: библиотекой, учебными корпусами, а также встречаются с представителями административных подразделений — проректором по академической работе, сотрудниками Офиса регистратора, Международного департамента, Института военного дела. Особую роль играют встречи со студентами-активистами, которые делятся личным опытом обучения и адаптации. Именно в этот период первокурсники впервые узнают о принципах кредитной технологии, новых академических и организационных требованиях.

Кредитная система коренным образом меняет представление о привычной модели обучения. Расписание составляется индивидуально для каждого студента, на основе результатов диагностического тестирования. Понятие «фиксированной академической группы» по специальности на весь период обучения утрачивает актуальность: группы формируются заново по каждой дисциплине. Так, на одной лекции по истории Казахстана или на лабораторной работе по физике могут одновременно присутствовать студенты разных образовательных программ и даже разных курсов. Это требует от студентов гибкости и навыков адаптации к постоянно меняющемуся учебному окружению.

Некоторые первокурсники в своих отзывах отмечают, что им было бы комфортнее учиться в стабильной группе, как это было в школе. Переход к индивидуальной траектории обучения вызывает вопросы и требует времени на привыкание. Особенно сложно это дается тем, кто привык к постоянному контролю со стороны педагогов. Однако уже к концу первого года обучения большинство студентов начинают уверенно ориентироваться в академической среде, самостоятельно

выбирать дисциплины и преподавателей, основываясь на рекомендациях старшекурсников и учебного плана. При этом важную роль начинает играть репутация преподавателя — фактор, который становится частью студенческой академической культуры.

В условиях стремительных социальных и технологических изменений одной лишь академической успеваемости уже недостаточно. Мир требует от выпускника университета не только профессиональных знаний, но и развитых метанавыков — способности к самообучению, критическому мышлению, эмоциональному интеллекту и сотрудничеству. Особенно важным становится наличие внутреннего стержня — устойчивости, которая помогает ориентироваться в неопределенности, адаптироваться к новым условиям и быть готовым к обучению на протяжении всей жизни.

Университетская среда должна способствовать формированию именно таких качеств. Первый курс играет здесь ключевую роль: именно в этот период закладываются основы самоорганизации, ответственности, эмпатии и умения взаимодействовать с другими. Коммуникативные навыки и работа в команде становятся неотъемлемыми компетенциями современного специалиста, особенно в условиях межкультурного и междисциплинарного взаимодействия.

Таким образом, эффективная адаптация первокурсников требует не только информирования и сопровождения, но и формирования среды, в которой сочетаются техническая грамотность и гуманитарная чуткость. Только в этом случае возможно воспитание целостной личности, способной продуктивно отвечать на вызовы времени.

Список использованной литературы:

1. Kapital.kz. (2024, February 29). В 2025 году в Казахстане откроют ещё 11 филиалов зарубежных вузов. <https://kapital.kz/gosudarstvo/133964/v-2025-godu-v-kazakhstane-otkroyut-yeshche-11-filialov-zarubezhnykh-vuzov.html>
2. Kapital.kz. (2024, February 29). В Казахстане обучаются студенты из 93 стран мира. <https://kapital.kz/gosudarstvo/133964/v-2025-godu-v-kazakhstane-otkroyut-yeshche-11-filialov-zarubezhnykh-vuzov.html>
3. UNICEF Kazakhstan. (2023). Потери в обучении учащихся в результате закрытия школ в Казахстане из-за COVID-19. Retrieved from <https://www.unicef.org/kazakhstan/отчеты/потери-в-обучении-учащихся-в-результате-закрытия-школ-в-казахстане-из-за-covid-19>
4. World Bank. (2020). Пандемия и образование в Казахстане: Серьезные потери и углубление неравенства. Retrieved from <https://blogs.worldbank.org/ru/europeandcentralasia/post-covid-education-kazakhstan-heavy-losses-and-deepening-inequality>
5. Eurasian Research Institute. (2020). COVID-19 и образование: как Казахстан противостоит пандемии? Retrieved from <https://www.eurasian-research.org/publication/covid-19-and-education-how-does-kazakhstan-face-the-pandemic/?lang=ru>
6. Kazlenta.kz. (2020). Готов ли Казахстан к обучению поколения Z? Retrieved from <https://kazlenta.kz/24576-gotov-li-kazakhstan-k-obucheniyu-pokoleniya-z.html>
7. Brif.kz. (2024). Молодежь поколения Z: Почему работодатели не могут найти с ними общий язык? Retrieved from https://www.brif.kz/molodezh_pokoleniya_z/brif.kz
8. Zakon.kz. (2023). Поколение Z выходит на рынок труда: какой мир они построят? Retrieved from <https://www.zakon.kz/stati/6434948-pokolenie-Z-vykhodit-na-rynok-truda-kakoy-mir-oni-postroyat.html>

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТОЛЕРАНТТЫ ОЙЛАУЫН ДАМУҒА ӘЛЕМДІК МӘДЕНИЕТТЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ҰҚПАЛЫ

Серик М.С., Аренова А.Х.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Жаһандану мен көші-қон күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналып отырған қазіргі заманда бастауыш сынып оқушыларының бойында толерантты ойлауды дамытудың маңызы ерекше. Әлемдік мәдениеттер туралы білім мәдени дәстүрлер мен құндылықтардың алуан түрлілігін құрметтеу мен

түсінуге жәрдемдесу арқылы осы үдерісте шешуші рөл атқарады. Бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымы белсенді түрде дамып келе жатқанын ескерсек, әртүрлі мәдениеттер туралы білімдерді сыныпқа кіріктіру біржақтылық пен стереотиптерді жеңудің қуатты құралы бола алады. Бұл мақалада біз әлемдік мәдениеттерді оқытудың бастауыш сынып оқушыларының толерантты ойлауын дамытуға ықпалын қарастырамыз. Біз мәдени әртүрлілікті зерттеу басқаларға эмпатия мен ашықтықты дамытуға қалай ықпал ететінін талдаймыз және осы мақсаттарға жету үшін білім беру орындарында тиімді қолдануға болатын практикалық әдістерді ұсынамыз.

С.М.Хаджиевтің айтуынша, көпмәдениетті тәрбие-бұл ұлттық, тілдік, этникалық айырмашылықтары бар мәдениеттердің өзара әрекеттесуі жүзеге асырылатын педагогикалық процесс, ал жеке тұлғаның ішкі көпмәдени ұстанымын қалыптастыру процеске қатысушылар арасындағы өзара түсіністік дәрежесін анықтайды. Көпмәдениетті тәрбиенің мақсаты – өзін-өзі жүзеге асыру процесінде әртүрлі мәдени топтардың өкілдерімен көпмәдениетті ортада тиімді қарым-қатынас жасай алатын жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру [1; 19]

Толеранттылықты тәрбиелеу – күрделі және көп қырлы процесс. Толеранттылықты тәрбиелеу баланың психологиялық ерекшеліктері ең қолайлы болған кезде ерте мектеп жасынан басталуы керек. Педагогикалық процесс бастауыш мектеп жасындағы балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып құрылуы керек. Оқу-тәрбие жұмысының бүкіл жүйесі, барлық педагогикалық құралдар осы сапаның қалыптасуына әсер етеді. Толеранттылықты тәрбиелеу әдістемесі мұғалімдердің балалардың, ұжымның ерекшеліктерін, оқушылар арасындағы қарым-қатынасты және олардың мінез-құлқындағы көріністерін білуіне негізделген.

Бастауыш мектеп жасы шамамен 6-7 мен 10-11 жас аралығындағы балалардың жасы болып саналады, бұл оның бастауыш сыныптарда оқыған жылдарына сәйкес келеді. Бұл салыстырмалы түрде тыныш және біркелкі физикалық дамудың жасы.

Бастауыш мектеп жасы-тұлғаның айтарлықтай қалыптасуының жасы. Ол ересектермен және құрдастарымен жаңа қарым - қатынаспен, ұжымдардың бүкіл жүйесіне қосылумен, жаңа қызмет түріне-оқушыға бірқатар маңызды талаптар қоятын іліммен сипатталады.

Бастауыш мектеп жасында моральдық мінез-құлықтың негізі қаланады, моральдық нормалар мен мінез-құлық ережелері игеріледі, жеке тұлғаның әлеуметтік бағыты қалыптаса бастайды.

Білім беру мекемесі-әлем мәдениетінің өзіндік зертханасы. Әрбір пән, әрбір іс-шара оқушыларды толеранттылық өмірді байытатын ұғымдармен, құндылықтармен және практикамен таныстыру мүмкіндігін ашады. Қазақстандағы жалпы білім беретін мектеп құрамы жағынан көпұлтты, сондықтан басқа ұлттар мен мәдениеттердің адамдарымен қарым-қатынаста балалардың төзімділігін тәрбиелеу өте маңызды.

Осыған байланысты әлем мәдениетін қалыптастыруда отбасы, мектеп, қоғам, білім және тәрбие маңызды рөл атқарады.

Әлемдік мәдениеттерді оқыту – бастауыш сынып оқушыларының толерантты ойлауын қалыптастыруға ықпал ететін оқу-тәрбие процесінің маңызды аспектісі. Әртүрлі мәдениеттер, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар туралы білімді енгізу балалардың ой-өрісін кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың көпэтносты және көпмәдениетті қоғамда табысты өзара әрекеттесу үшін қажетті негізгі дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Біріншіден, әлемдік мәдениеттерді білу әртүрлілікті құрметтеуге тәрбиелейді. Балалар адамдар арасындағы айырмашылықтарды бағалауды үйренеді, бұл оларға әрбір мәдени мұраның өзіндік қайталанбас құндылығы бар екенін түсінуге көмектеседі. Аталған айырмашылықтарды құрметтеу толерантты ойлаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын басқаларға эмпатия мен ашықтықты дамытуға негіз болады.

Екіншіден, әлем мәдениетін оқыту сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытады. Балалар әртүрлі көзқарастар мен мәдени тәжірибелерге тап болған кезде, олар ақпаратты талдай және салыстыра алады. Әлемді тереңірек танудың қалыптасуына ғана емес, сонымен қатар мәдени әртүрлілік жағдайында саналы шешім қабылдау қабілетінің дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, әлемдік мәдениет элементтерін қамтитын білім беру бағдарламалары әртүрлілік пен көптілділіктің жағымды бейнесін қалыптастыруға ықпал етеді. Балалар басқа халықтардың тілдері мен дәстүрлерін зерттей отырып, жаңа мәдени контексттерді қабылдауға және бейімделуге үйренеді [2].

Мәдени тәрбие бастауыш сынып оқушыларының толерантты ойлауын қалыптастыруға, олардың ашықтықты дамытуға, әртүрлі мәдени дәстүрлер мен тәжірибелерді түсінуге және құрметтеуге ықпал етуге айтарлықтай әсер етеді. Бұл процесс бірнеше негізгі аспектілерді қамтиды.

Біріншіден, мәдени әртүрлілікке ұшырау балалардың эмоционалдық интеллектін дамытуға көмектеседі. Басқа халықтардың әңгімелерін, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін зерттей отырып, олар

әртүрлі мәдениеттерге жататын адамдардың сезімдері мен тәжірибесін жақсы түсіне бастайды.

Екіншіден, мәдени білім біржақтылық пен стереотиптерді азайтуға көмектеседі. Балалар әртүрлі мәдениеттер туралы білуге және талқылауға мүмкіндік алған кезде, олар көптеген стереотиптердің түсінбеушілік пен ақпараттың жетіспеушілігіне негізделгенін түсіне бастайды. Бұл білім олардың айналасындағы әлем туралы неғұрлым ақпараттандырылған және сыни көзқарастарын дамытуға көмектеседі, біржақтылықты жеңу жолындағы маңызды қадам болып табылады. Сонымен қатар, мәдени білім беру элементтерін сыныпқа кіріктіру құрметті және инклюзивті сынып ортасын құруға көмектеседі. Оқушылар мәдени айырмашылықтарды талқылап, ортақ жақтарды тапқанда, олардың айырмашылықтарына қарамастан, қауымдастықтың бір бөлігі ретінде сезінуге көмектеседі [3].

Мәдени білім мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуға да ықпал етеді. Оқушылар басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас жасауды үйренеді, бұл оларға сенімді және ашық коммуникативті болуға көмектеседі. Аталған дағдылар болашақ кәсіби табысқа жету үшін әртүрлі мәдениеттегі адамдармен жұмыс істеу және қарым-қатынас жасау қабілеті маңызды болып табылатын жаһанданған әлемде маңызды болып келеді.

Бастауыш сынып оқушыларында әлемдік мәдениеттерді тиімді оқыту және толерантты ойлауды дамыту үшін әртүрлі практикалық әдістер мен тәсілдерді қолданудың маңызы зор. Бұл әдістер оқу үдерісін айтарлықтай байытып, мәдени әртүрлілікті тереңірек түсінуге ықпал ете алады.

Ең тиімді әдістердің бірі – жобалық оқыту. Оқушыларға әртүрлі мәдениеттерді үйренуге байланысты нақты тапсырмалармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мысалы, әртүрлі елдердің дәстүрлеріне, мерекелеріне немесе тілдеріне арналған жобаларды ұйымдастыруға болады. Жобамен жұмыс істеу кезінде балалар таңдалған мәдениет туралы ақпаратты зерттеп, ұсынып, талқылай алады, оның сипаттамаларын тереңірек түсінуге ықпал етеді [4]. Интерактивті іс-әрекеттер мен рөлдік ойындар да әлемдік мәдениеттерді оқытудың қуатты құралы болып табылады. Оқушылар әртүрлі мәдениеттердің рөлдерін алатын жағдайларды жасау арқылы олар әлемді басқа көзқараспен көру мүмкіндігіне ие болады. Мультимедиялық ресурстарды пайдалану тағы бір маңызды аспект болып табылады. Түрлі мәдениеттер туралы бейнефильмдер, деректі фильмдер және презентациялар сабақтарды айтарлықтай байытып, оларды көрнекі ете алады. Мультимедиа балаларға ақпаратты жақсырақ қабылдауға және контексте әртүрлі мәдени аспектілерді қабылдауға мүмкіндік береді [5].

Этномәдени тәрбие әртүрлі әлеуметтік институттарда жүзеге асырылуы мүмкін: отбасы, мектеп, мәдениет және қосымша білім беру мекемелері. Белгілі бір әлеуметтік топ ішінде этномәдени тәрбиені жүзеге асыру контекстінде тікелей этномәдени тәрбиені үш компонентпен ұсынуға болады [6].

Пропедевтикалық компонент-бұл баланың ұлттық-мәдени ортамен, оның ережелерімен алғашқы танысуы. Отбасы, мәдениет және қосымша білім беру мекемелері этномәдени кеңістікті қалыптастырады [6].

Негізгі компонент-жалпы білім беру мекемелерінің оқушыларының ана тілін, халық көркем әдебиетін, тарихын, сондай-ақ ұлттық және әлемдік мәдениетті (білім беру-тәрбие сипаты) зерделеуі [6].

Белсенділік компоненті-бұл этномәдени тәжірибеге ену бағдарламаларын жүзеге асыру. Мәдениет және қосымша білім беру мекемелерінде балалар өздерінің этномәдени білімдерін дамытуға мүмкіндік алады [6].

Бастауыш мектеп оқушыларының толерантты ойлауын дамытуға әлемдік мәдениеттерді оқыту, этномәдени тәрбие беруді ұйымдастыру мәселесі 6 жастан 11 жасқа дейінгі оқушылардың жеке басының этникалық сәйкестігін қалыптастыру болып табылады. Оқу процесін дұрыс ұйымдастыру үшін мұғалімге оқушылардың психикалық белсенділігінің қалыптасу ерекшеліктерін ескеру қажет [7]:

- бастауыш сынып оқушыларының дамуындағы әлеуметтік жағдайдың өзгеруі-жаңа әлеуметтік мәртебеге ие болу (мектеп жасына дейінгі баланың орнына оқушы), сондай-ақ 7 жылдық дағдарыс;
- жағдайға байланысты мүдделердің тұрақсыздығы;
- эстетикалық цикл пәндеріне қызығушылықтың артуы (сурет салу, музыка, ән айту);
- индивидуалистік жұмыс түрі (өз бетінше жұмыс істеуді қалау);
- әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдысын қалыптастырудың басталуы;
- ойлаудың басым визуалды-бейнелі түрі;
- төмен эмоционалды және ерікті өзін-өзі реттеу [8].

Этномәдени тәрбие контекстінде тәрбиеші жасаған эмоционалды жағымды атмосфера келесі критерийлерге сәйкес келуі керек:

- аксиологиялық-оқушылардың әлем халықтары мәдениеттерінің маңыздылығы мен құндылығын түсінуін қалыптастыру;
- когнитивті-танымдық - оқушылардың өз және басқа этностардың мәдениеті туралы білім жүйесін қалыптастыру;
- эмоционалды-мотивациялық-оқушылардың этномәдени мазмұн мәселелеріне қызығушылық деңгейін арттыру.

Оқыту процесіне ата-аналар мен қоғамды тарту да маңызды. Әртүрлі мәдениеттерге арналған мәдени іс-шараларды, көрмелерді немесе мерекелерді ұйымдастыру әртүрлілікке құрмет пен қызығушылық атмосферасын құруға көмектеседі. Ата-аналардың мұндай іс-шараларға қатысуы мектеп пен үй арасындағы байланысты нығайтуға көмектеседі, сонымен қатар ата-аналарға өз тәжірибелерімен және мәдени мұраларымен бөлісуге мүмкіндік береді [9].

Бастауыш мектеп оқушыларының толерантты ойлауын дамытуға әлемдік мәдениеттерді оқыту төмендегідей әрекеттерді қамтиды:

I. балалар мен жасөспірімдерде бейбітшілікті, басқа адамдарды қабылдау мен түсінуді, олармен оң қарым-қатынас жасай білуді тәрбиелеу:

- 1) кез келген нысанда зорлық-зомбылық пен агрессияға теріс көзқарасты қалыптастыру;
- 2) өзіне және адамдарға, олардың мәдениетіне құрмет пен тануды қалыптастыру;
- 3) ұлтаралық және дінаралық өзара іс-қимыл жасау қабілетін дамыту;
- 4) толерантты қарым-қатынас жасау, қоғам өкілдерімен олардың тиесілілігіне және дүниетанымына қарамастан сындарлы өзара іс-қимыл жасау қабілетін дамыту;
- 5) өскелең ұрпақты өзге тілдер мен мәдениеттердің сөйлеушілерінде қабылданған дәстүрлер мен мінез-құлық нормаларына үйрету;

II. Қоғамда және білім беру саласында толерантты орта құру:

- 1) қоғамдағы терроризмнің, экстремизмнің және агрессияның алдын алу;
- 2) ересектер мен балалардың өзара қарым-қатынасын, оқыту және тәрбиелеу жүйесін ізгілендіру және демократияландыру;
- 3) білім беруді реформалауға толеранттылық педагогикасының жетекші идеяларын енгізу;
- 4) балалар мен жасөспірімдерде толеранттылықты тәрбиелеуге болашақ педагогтерді даярлау жүйесін реформалау.

Этномәдени тәрбие нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларында келесі қасиеттер қалыптасуы керек:

- этникалық өзін-өзі тану (мен кім екенімді білемін, ата-бабаларым кім, менің Отаным қайда);
- басқа мәдениеттерге төзімділік (мен әлемнің әртүрлілігін қабылдаймын);
- мәдениетаралық өзара іс-қимыл дағдысы (мен мәдениеттер диалогын құра аламын);
- этномәдени рефлексия (мен өз эмоцияларымды, мінез-құлқымды тұлға мен этникалық құрамдас бөліктер ретінде талдаймын).

Қорытындылай келгенде, бастауыш сынып оқушыларының толерантты ойлауын дамытуда әлемдік мәдениеттерді оқытудың маңызы зор. Мәдени әртүрлілікке әсер ету қазіргі қоғамдағы табысты өзара әрекеттесу үшін маңызды болып табылатын құрметті, эмпатияны және ашықтықты дамытады. Жобалық оқыту, интерактивті іс-шаралар және ата-аналардың қатысуы секілді әртүрлі практикалық әдістерді пайдалану мәдени білім беру элементтерін оқу үдерісіне тиімді біріктіруге мүмкіндік береді. Нәтижесінде балалар өздерінің ой-өрісін кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар үйлесімді және инклюзивті ортаны құруға көмектесетін айырмашылықтарды көбірек қабылдайды. Ендеше, әлемдік мәдениеттерді оқыту арқылы бастауыш мектеп оқушыларының толерантты ойлауын дамыту – жай ғана тәрбиелік міндет емес, бейбіт және өзара түсіністіктегі қоғам құру жолындағы маңызды қадам.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Берсунукаева М.Х. Педагогические условия и возрастные особенности поликультурного воспитания учащихся // Международный научно-исследовательский журнал. 2021. № 11–3 (113). С. 34–37.
2. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. М.: издательство Русский язык, 2007. – с. 300.
3. Урок иностранного языка: учебное пособие /Под ред. Е.И.Пассова, Е.С.Кузнецовой. — Воронеж: НОУ «Интерлингва», 2012. — 240 с. (Серия «Методика обучения иностранным языкам», №16).

4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. - М.: Просвещение, 2011. с. 354.
5. Берман И.М., Бухбиндер В.А., Ачкасова В.Н. Речевая ситуация и ситуативная направленность упражнений // Иностр. языки в высшей школе. 2011. - с. 305.
6. Солодухина Т.К., Свиридюк А.Н. Методологические основы этнокультурного воспитания младших школьников в учреждениях культуры // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. 2012. № 6 (50). С. 211–216.
7. Одилова Д.И., Фахрутдинова А.В. Этнокультурное воспитание младших школьников в условиях внеурочной деятельности // Скиф. Вопросы студенческой науки. 2022. С. 494–498.
8. Берсунукаева М.Х. Педагогические условия и возрастные особенности поликультурного воспитания учащихся // Международный научно-исследовательский журнал. 2021 С. 34–37.
9. Төлегенов Ө. Оқытудың педогогикалық – психологикалық ерекшеліктері // бастауыш мектеп, 2001, №1, 336.

УДК 330.8

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ МЕН БІЛІМ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗІ

Серік Ж., Медиева С.Х.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі кезде Қазақстанның білім беру жүйесінде экономикалық ойлауды қалыптастырудың маңызды факторы ретінде, мемлекеттік саяси экономикалық білім мен тәрбие ісі ерекше бағыт алып отыр. Мамандар мектеп тәжірибесінде экономикалық білім дағдыларды ұжымдағы экономикалық білім мен тәрбие беру ісінің жиынтығы деп қарап, оны отбасында шаруашылық-тұрмыстық, қоғамдық пайдалы істегі, күнделікті қарым-қатынастағы жұмыстардың тәжірибелік нәтижесі, олардың рухани экономикалық сұраныстарын жан-жақты қамтамасыз етуге бағытталған іс-әрекет деп түсінуге болады[1].

Тәрбиенің басқа салаларымен тығыз байланысты тәрбиенің түрі экономикалық тәрбие. Экономикалықтәрбиенің негіздері еңбек тәрбиесінде жатыр. Оқушының еңбекті қажетсінуін, еңбексүйгіштігін, қоғамдық еңбектегі белсенділігін, саналы еңбек тәртібін және басқа да моральдық сапаларын қалыптастыру экономикалық тәрбиенің алғышарттары болып табылады.

Экономикалық тәрбие деп оқушыларды экономикалық білімдер негіздерімен қаруландыру, қоғамның экономикалық саясатын ұғындыру өндіріс, айырбас, бөлісу және тұтыну шеңберіндегі негізгі экономикалық қатынастарды тәжірибеде меңгерту деп түсінуге болады

«Экономика» білім саласының өзіндік ерекшеліктері бар. Олардың бірі – Қазақстандағы нарықтық экономикасы кезінде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық жағдайлармен байланысты. Елімізде болып жатқан үрдістерді саналы түрде ұғынса, онда өз орнын табу мен өз мүмкіндіктерін жүзеге асыру қажеттілігі пайда болады. Экономикалық білім негіздерін анықтауда жалпы адамзаттық құндылықтар, білім беруді демократияландыру және ізгілендіру бастаушы ой болып табылады.

Жасөспірімде экономикалық білімді қалыптастыру баланы жалпы және арнайы білімді (зияткерлік, шығармашылық, логикалық) жетілдіруге бағыттайды. Экономикалық білімнің нарықтық экономика жағдайында кез-келген адамға қажеттілігі туындайды.

Экономикалық білім беруде білім деңгейі ерекше орын алады. Экономикалық білім экономикалық білімнің негізі екенін білгені дұрыс. Себебі, білімнің өзі адамды тәрбиелеп оған білім береді. Экономикалық білім студенттерге әртүрлі құзыреттерді,білім, іскерлік,дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік туғызады.

Экономикалық білім-бұл оқушының еңбекқорлыққа, қоғамдық жұмыстағы белсенді болуға, саналы еңбек тәртібіне және басқа да моральдық қасиеттерге деген керектігін қалыптастыру үшін берілген білім Ондағы басты міндеті-студенттердің экономикалық білімбойынша логикалық ойлау жүйесін дұрыс, оларды жабдыққа ұқыпты қарауға, дұрыс пайдалануға үйрету, қазіргі кезеңдегі экономикалық өзгерістерді білетін және тереңірек экономикалық білімі бар тұлға тәрбиелеу.

Экономикалық білімді қалыптастыру білім беру мақсаттарына, мемлекеттің болашақ және қазіргі экономикалық саясаты мен міндеттеріне, балалардың экономикалық білім алу жүйесіне, оқу мекемелерінің материалдық-техникалық базасына, оқушылардың жас ерекшеліктеріне, олардың

бейімділігіне, оқу үдерісінің өмірмен өзара әрекеттесуімен байланысты.

Бүгінгі таңда жас ұрпақтардың экономикалық сауаттылығын артыруда, экономикалық білім беруде жаңа қадам жасау қажет. Өйткені экономика мен мәдениетіміздің дамуы, халықтың әлеуметтік өсуі осы мәселелермен тығыз байланысты. Біз оқушыларды оқыту кезінде материалдық байлықты жасаушы ретінде емес, оны пайдаланушы ретінде ғана білім беріп келеміз. Соның нәтижесінде олар осы мерзімге дейін қыруар шығын шығарып, жинақталған материалды кесу, тесу, жөндеу – үйренуші ғана болды. Мысалы, сандық жасағанда немесе көйлек тігіп шыққанда қанша материал, еңбек, техника, күш, электр қуаты, шыққан шығын, түскен пайда жұмыстарымен оқушыларды жұмылдыру керек. Оқушыларды тек тұтынушы ретінде білім беруді доғармасақ, онда олардың дене еңбегіне төзуі, еңбек өнімділігін арттыруды ойластыру, үнем мен ұқыптылық үшін күресуі қиынға түседі.

Мектеппен қоса отбасында да экономикалық білім беру баланың еңбекке саналы көзқарасының қалыптасуына, еңбекті тиімді ұйымдастыра білуге, табыс пен пайданы анықтап алуға үйретеді. Тапқан табысты қоғамдық мақсатқа тұтыну, табысты кәдеге жарату, қоғамдық тұтыну қорларын пайдалануды тек ересек адамдар ғана емес, оқушыларға да үйрету, айырбастау, өндіру, сату, оның пайдасын отбасы мүшелеріне еңбек бөлісіне қарай бөлу, олардың өмір сүруі үшін табыстың қайдан келетінін түсіндіру қажет.

Оқушы егер экономикалық білім алып, кәсіпкерлік дағды қалыптастырса ғана – қоғамның анағұрлым білікті пайдалы мүшесіне айналады. Ол жаңа кәсіпкерлік саласын ашса, ал онысы өз кезегінде басқа адамдарға жаңа жұмыс орнын тауып береді. Экономикалық білім мен кәсіпкерлік дағдысы бар азаматтар халыққа жанама экономикалық шапағатын тигізеді, өйткені білімді қызметкерлер бәріне бейімделгіш әрі жұмысты неғұрлым өнімді атқарады және олардың жұмыссыз қалу ықтималдығы аз. Мұның өзі сайып келгенде күреске жұмсалатын мемлекеттік және жекеменшік шығындарды үнемдейді, сондай-ақ, жұмыс қорының біліктілік, бейімделгіштік және өнімділік деңгейін арттырады [2].

Экономикалық білім берудің мақсаты - нарықтық жағдайда қарапайым мінез-құлық дағдыларын меңгеру, жоғары сыныптарда экономиканы одан әрі тереңдетіп оқытудың тұжырымдамалық негізін құру.

1 және 2 сынып оқушылары негізінен отбасы экономикасымен айналысады. Экономикалық тәрбиенің ажырамас элементі - ерте жастан қоршаған адамдардың еңбегіне және оның нәтижелеріне құрметпен қарауды қалыптастыру. Экономикалық тәрбиенің жетіспеушілігі көбінесе балалардың жалпы пайдаланымдағы объектілерге ғана емес, сонымен қатар тұрмыстық заттарға, жеке заттарға немқұрайлы қарауынан көрінеді.

Мектеп оқушылары білім берудің алғашқы қадамдарынан бастап айналасындағы барлық материалдық және рухани құндылықтар миллиондаған адамдардың еңбегімен жасалатынын, оған көп күш жұмсағанын және адамдардың игілігіне қызмет етуге шақырылғанын түсінуі керек. Экономикалық ақпарат студенттерге өндірістегі, ауыл шаруашылығындағы, сауда қатынастары саласындағы еңбектің ерекшеліктерін жақсы түсінуге, әр түрлі кәсіптердің маңыздылығын түсінуге көмектеседі.

Экономиканың бастауыш курсының негізгі экономикалық тұжырымдамаларының тақырыптарының бірі "Еңбек, кәсіп". 1-сыныптан бастап оқушылар өз идеяларын біртіндеп тереңдете отырып, мамандықтар әлемімен танысады. 1-сыныпта балаға суреттерде бейнеленген мамандықтарды атау жеткілікті, ал 2-3 сыныптарда ол кейбір мамандардың іс-әрекетіне еліктеуі керек, ал 4-сыныпқа дейін ол өзінің туған қаласы (өлкесі) кәсіптерінің әлемін зерттей алады. Еңбек әлемі, еңбек бөлінісі, жақын ортаның (мектеп, қала, өлке) экономикасы туралы білім осы ұғымдардың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Сонымен қатар, мектеп оқушыларын экономикалық даярлау үдерісінде оқушыларға белгілі кәсіп атауларының санын көбейтіп қана қоймай, олардың тереңірек зерттелуін қамтамасыз ету қажет (мамандықтың мазмұны, оның беделі, өзектілігі, еңбек жағдайлары және т.б.; кәсіптердің жалпы және ерекше түрлерін ажырата білу дағдыларын дамытуға негізделген кәсіптерді топтарға жіктеу; белгілі кәсіп өкілдерінің кәсіби маңызды қасиеттерін анықтау).

Ең бастысы – балаға экономиканың күрделі әлемі туралы түсінікті тілде айту. Сондықтан бастауыш сыныптарда экономиканы оқытудың негізгі формасы - ойын. Ойын арқылы бала дүниені игеріп, танып-біледі. Сюжеттік-дидактикалық ойындар экономиканы түсінікті етуге көмектеседі.

Сонымен, бастауыш сынып оқушылары ойнай арқылы еңбектің мәнін түсінеді, ересектердің еңбек процестерін жаңғыртады және сонымен бірге экономикаға "үйренеді". Сюжеттік-дидактикалық ойындарда нақты өмірлік жағдайлар модельденеді: сатып алу-сату операциялары, дайын өнімді

өндіру және өткізу және т.б. Оқу-ойын және нақты іс-әрекеттің үйлесуі мектеп оқушыларының күрделі экономикалық білімді игеруі үшін ең тиімді болып табылады.

1-4 сынып оқушыларына экономикалық білім беру тек экономика сабақтарында ғана емес, сонымен қатар орыс тілі, математика, қоршаған әлем, еңбекке баулу сабақтарында да ұйымдастырылады, өйткені экономикалық ақпарат бастауыш мектептің негізгі оқу пәндерінің материалдарымен оңай үйлеседі. .

Математика сабақтарында есеп шартында немесе есептерді шығаруда айтылған мамандық туралы қысқаша әңгімелер жүргізуге, сондай-ақ берілген пәннің адамдардың өмірі мен іс-әрекетіндегі рөлі мен маңызын көрсетуге болады.

Қоршаған ортаның сабақтары да экономикалық тәрбие мәселелерін шешуге белгілі бір үлес қосады. "Біздің өлкеміздің табиғаты" тақырыбын оқу барысында оқушылар өз аймағының еңбегінің ерекшеліктерімен танысады. Мысалы, балалардан мамандықты білдіретін сөз тігінен, ал берілген кәсіпқойдың еңбек пәні көлденеңінен шифрланған сөзжұмбақ шешуге шақырылады.

Оқушыларды экономикалық даярлаудың қарастырылған нысандары олардың жасына қарай барынша қолжетімді, жеткілікті түрде алуан түрлі және белсенділік тәсіліне, балалардың экономикалық ақпаратты меңгеру үдерісіне белсенді қатысуына негізделген[3].

Экономикалық тәрбие - жас жеткіншектерге экономикалық қызмет, қоғамымыздық экономикалық заңдары туралы дұрыс түсінік беру. Осының негізінде өндірістік экономикалық қызметте, материалдық өндірістен тысқары экономикалық қатынаста, күнделікті өмірде жеке адамның санасын қалыптастыру.

Мектептегі экономикалық білім мен тәрбиенің міндеттері:

- Оқушыларды қоғамның даму заңдылықтарымен, өндіріс экономикасымен таныстыру.
- Басқаруға тән - ұқыптылық, іскерлік, ықыластылық, тәртіптілік, т.б. қасиеттерді дағдыландыру.
- Экономикалық есеп, талдау жасаудағыларына үйрету, еңбекті ғылым негіздерімен байланыстыра білу.

3. Жас жеткіншектерге экономикалық тәрбие берудің белгілі жүйесі:

- Экономикалық тәрбие мектепте оқу пәндерін, ғылым негізгісін оқып үйренуде сонымен қатар, оқушылардың қызығуына қарай енгізілген факультативтік сабақтарда беріледі;
- Еңбек сабағы процесінде;
- Экономикалық тәрбие қоғамдық пайдалы және өнімді еңбек барысында іске асады;
- Экономикалық тәрбие сыныптан және мектептен тыс сабақтарда беріледі;
- Экономикалық тәрбие отбасында қалыптасады.

Қоғамдық пайдалы және өнімді еңбекті экономикаға пайда келтіретіндей етіп ұйымдастыру үшін жоспарлау, еңбекті нормалау, оны механикаландыру, пайдасы мен нәтижесін есепке алу жұмыстары жүргізіледі. Оқушылардың экономика саласында жұмыс істеуі, олардың өз еңбегінің сипатын талдауы арқылы бала экономикалық мәселені түсінуге көмектесетін тәжірибе жинайды, адамгершілігін қалыптастырады, экономикаға деген сенімін арттырады. Қоғамға пайда келтіретін жұмыс істегенде оқушылар бір-бірімен, ересектермен қарым-қатынасқа түсіп, еңбек құралдарын, жиһаздарды күтіп ұстайды. Сонымен, экономиканы тану, іс-әрекет, қарым-қатынас оқушылардың экономикалық санасын қалыптастыратын механизмдер[4].

Экономикалық тәрбие әдептілік тәрбиемен тығыз байланысты. Қазақ халқында «Ерулік»,

«Асар», «Жылу-жәрдем» сияқты жанашырлық және рақымдылық дәстүрлері бар. «Ерулік» - көшу кезінде көрсетілетін жәрдем мен қамқор. «Асар» - «бүкіл жұртпен» үй және малға арналған қора соғу, қой қырқу және басқа ауыл шаруашылық жұмыстар. «Жылу жәрдем»- аурудан, жұттан және т.б. апаттардан зардап шеккендерге киім, мал, тамақ жиналып, үй соғылады. «Тасаттық» - жылдың құрғақ кезінде ақсақалдар түйені құрбандық етіп, Жаратушыдан жауын сұрайтын. Жас ұрпақ тәрбиелеудегі халықтық салт пен дәстүрлер, белгілердің біразы осындай. Экономикалық мазмұны бар халық ертегілеріне «Қожанасырдың қарыз беріп, қарыз алуы» ертегісін жатқызуға болады.

Қазақ халқының ұлы ағартушысы Ы.Алтынсарин мектепте берілетін экономикалық тәрбие мен дағдыны халыққа пайда келтіретін қару ретінде бағалады. Оқу ағарту ісіне Ыбырай енгізген жаңалық – қазақ жастарына кәсіптік мамандақ беру мәселесінің ғылыми негізін жасау. Ол қазақ халқының экономикалық дамуына қажетті мамандар даярлау ісіне ерекше мән берді: қолөнер, ауыл шаруашылығы училищелерін ұйымдастырды.

Ы.Алтынсарин еңбектің бала тәрбиесіндегі ерекше маңызын көре білді. Оның еңбек тақырыбына жазған әңгімелерінен бала жанын жазбай танитын нәзік психолог екенін аңғаруға болады.

Ағартушының танымдық көзқарасы бойынша, экономикалық табыс, елдің және жеке адамның

ырысының мол болуы әр адамның белсенді еңбек етуі арқылы бақытты өмір сүруге ұмтылуына байланысы.

Біз, зерттелген еңбектерге талдау жасай келе, экономикалық білім мен тәрбие беруге қатысты ғылыми еңбектер бірнеше бағытта қарастырылғанын көреміз. Десекте, қазіргі уақытта біздің экономикалық жағдайымыздың жақсаруын қамтамасыз ету үшін экономикалық білім беруді дамыту қажет. Бәсекелестік тек экономикалық сауаттылықты, еңбекті, білімді қажет етеді. Онсыз өмір сүру қиын, сондықтан оқушыларымызды бірінші сыныптан бастап еңбекке, еңбек арқылы экономикаға үйретіп, содан тәлім-тәрбие беріп, кешегі кеңестік принциптен өзіміз арылып, оқушыларымызды осы өмірге сай баулып өсіруіміз керек[5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <https://kitaphana.kz/refkaz/236-pedagogika/3265-ekonomikalik-tarbie.html?ysclid=m9z8y2qo2i554216194>
2. <https://bilim-all.kz/article/4352-Oqushylarga-ekonomikalyq-bilimdi-mengeru-tiimdiligi?ysclid=m9z87nqqm5148644060>
3. https://translated.turbopages.org/proxy_u/ru-kk.ru.66ab4a7c-680dbe90-14b80500-74722d776562/https://infourok.ru/ekonomicheskoe-vospitanie-v-processe-obrazovaniya-mladshih-shkolnikov-1157881.html
4. <https://kitaphana.kz/refkaz/236-pedagogika/3265-ekonomikalik-tarbie.html?ysclid=m9z8y2qo2i554216194>
5. <https://rep.ksu.kz/bitstream/handle/data/16973/%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80.%20%D0%B%D0%B5%D0%B4%20-237-239.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ГЕЙМИФИКАЦИЯНЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ДАМУЫ

Серікбай С.Ә., Сәдуақас Г.Т.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Кіріспе. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту басты бағыттардың біріне айналып отыр. Әсіресе бастауыш сынып кезеңінде балалардың қызығушылығын оятып, оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз ету — педагогтың негізгі міндеттерінің бірі. Қазіргі замандағы білім берудегі жаһандық өзгерістер, цифрландыру үдерісі, ақпараттық технологиялардың дамуы, оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін енгізуді талап етеді. Осындай жаңашыл бағыттардың бірі — геймификация (ойын элементтерін қолдану).

Геймификация — оқу процесіне ойын элементтерін енгізу арқылы оқушылардың мотивациясын, қызығушылығын арттырып, белсенді танымдық әрекетке ынталандыратын инновациялық әдіс. Бұл әдіс оқушының белсенділігін арттырып қана қоймай, сонымен қатар өзін-өзі дамытуға, шығармашылыққа жетелейді. Бастауыш мектеп оқушылары үшін ойын — ең табиғи әрі тиімді оқыту тәсілі. Сондықтан ойын элементтерін жүйелі әрі мақсатты түрде пайдалану арқылы олардың танымдық белсенділігін дамытуға болады [1].

Мақсаты: Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамытуда геймификация әдісін қолдану мүмкіндіктерін теориялық және практикалық тұрғыда зерттеу және тиімділігін анықтау.

Міндеттері:

- Геймификация ұғымының мәнін, оның психологиялық-педагогикалық негіздерін ашу;
- Танымдық белсенділіктің құрылымдық компоненттерін анықтау;
- Бастауыш сынып оқушыларына тән танымдық ерекшеліктерді сипаттау;
- Геймификация элементтерін бастауыш сыныпта қолданудың әдістемелік ерекшеліктерін талдау;
- Оқу процесінде геймификация арқылы танымдық белсенділікті дамыту бойынша іс-тәжірибелік жұмыс ұйымдастыру;

- Геймификацияның тиімділігін эксперименттік тұрғыда дәлелдеу.

Өзектілігі: Қазіргі білім беру парадигмасы білім алушының тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға, оның шығармашылық және зияткерлік әлеуетін арттыруға бағытталған. Мұғалімдер мен әдіскерлер жаңа әдістер мен құралдарды іздеуде. Осындай инновациялық әдістердің бірі ретінде геймификация кеңінен қолданысқа еніп келеді. Оның бастауыш сыныптағы қолданылу ерекшелігі — балалардың қызығушылық пен ойынға деген бейімділігімен тығыз байланысты.

Геймификация арқылы оқу процесі жеңіл, қызықты және мотивацияға толы болады. Бұл әдіс арқылы балалардың логикалық ойлау қабілеті, зейіні, есте сақтау қабілеті, шығармашылық пен рефлексия дағдылары дамиды. Сондықтан зерттеу жұмысының өзектілігі — оқу үдерісінде заманауи технологияларды тиімді қолданып, оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту жолдарын қарастыруында [2].

Зерттеу жаңалығы:

- Бастауыш сынып оқушыларына арналған геймификация элементтерінің түрлері жүйеленіп, оқу процесіне бейімделген;
- Геймификация арқылы танымдық белсенділікті дамытуға бағытталған әдістемелік ұсыныстар мен жаттығулар жиынтығы жасалды;
- Геймификация негізінде құрылған эксперименттік сабақ үлгілері мен нәтижелері ұсынылды;
- Оқушылардың танымдық белсенділігін бағалау критерийлері мен диагностикасы жүйеленді.

Теориялық бөлім

1. Геймификацияның ғылыми негіздері:

Геймификация – оқытуда ойын механизмдерін (ұпай жинау, рейтинг, марапат, бәсекелестік, тапсырмаларды кезең-кезеңімен орындау) пайдаланатын әдіс. Ол оқушылардың эмоционалды белсенділігін арттырып, ішкі мотивациясын қалыптастырады.

2. Танымдық белсенділік:

Танымдық белсенділік — оқушының жаңа білімге деген ынтасын, оқу мотивациясын, шығармашылық және зерттеушілік әрекеттерін қамтитын кешенді қасиет [3]. Оның құрамына:

- қызығушылық,
- өз бетімен білім іздеу,
- логикалық ойлау,
- рефлексия кіреді.

3. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері:

Бұл кезеңде балаларда ойын мен әрекет арқылы ойлау, елестету, қиял және есте сақтау қабілеттері қарқынды дамиды. Сондықтан ойын элементтерін қолдану олардың ішкі әлеуетін ашады.

Практикалық бөлім

1. Геймификация элементтері:

- Виртуалды марапаттар (жұлдыз, медаль, стикер);
- Деңгейлер жүйесі (әр тапсырма сайын жоғары деңгейге көтерілу);
- Топтық жарыстар мен командалық ойындар;
- Уақытпен шектелген тапсырмалар;
- QR-код немесе интерактив тапсырмалары (Kahoot, Quizizz, Wordwall, ClassDojo, т.б.).

2. Сабақ үлгілері:

Сабақ тақырыбы: «Санды өрнектер әлемінде»

Геймификация әдісі: Квест-ойын. Оқушылар әр кезеңнен өткен сайын «сан патшалығындағы» тапсырмаларды орындайды.

Сабақ тақырыбы: «Табиғат және адам»

Геймификация әдісі: “Білемін – Білігім келеді – Үйренемін” деген стикерлі карта арқылы оқушы прогресін бағалау.

3. Эксперименттік нәтиже:

Геймификацияны жүйелі қолданған сыныпта оқушылардың белсенділігі, сабаққа қатысуы, тапсырмаларды орындау жылдамдығы мен сапасы артқаны байқалды. Мұғалімдер де оқытудың бұл әдісін тиімді деп тапты.

Геймификация — бастауыш сыныптағы классикалық оқытуды цифрлы және заманауи тәсілдермен ұштастыратын ең тиімді бағыттардың бірі. Бұл әдіс арқылы білім беру қызықты, эмоциялық, мотивтендірілген, психологиялық тұрғыдан қауіпсіз, және нәтижелі болады [4].

1. Білім берудегі жаңа тренд – геймификация

Қазіргі заман білім беруді жаңғырту бағытында үздіксіз ізденістер мен өзгерістер кезеңіне аяқ

басты. Осы өзгерістердің бірі — оқу үдерісін геймификациялау. Геймификация – бұл оқу мазмұнына ойынға тән элементтерді (ұпай жинау, марапат, квест, миссия, бәсекелестік) енгізу арқылы оқушылардың оқу мотивациясын арттыру тәсілі.

Бүгінде әлемдік педагогикада геймификация мектеп жасындағы балалардың, әсіресе бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі мен қызығушылығын арттыруда тиімді құрал ретінде қарастырылуда.

2. Бастауыш сыныптағы танымдық белсенділіктің ерекшелігі

Бастауыш сынып оқушылары үшін оқу – ең алдымен ойын арқылы танысатын қызмет. Сондықтан оқу үдерісі эмоциялық тартымды, көрнекі, қозғалысты және белсенді болуы қажет. Бұл жаста балалар:

- көрнекі-бейнелік ойлауға бейім;
- тәжірибе мен қимыл арқылы жақсы меңгереді;
- марапат пен жетістікке құштар;
- бәсекелестікті қабылдайды және оған белсенді қатысады.

Геймификация осы ерекшеліктерді ескере отырып, білім берудің мазмұнын баланың табиғи даму арнасына бағыттайды.

3. Геймификация арқылы дамитын танымдық дағдылар

1 Кесте Геймификация бастауыш сынып оқушыларының келесі танымдық қабілеттерін дамытады:

Дағды түрі	Даму мазмұны
Зейін	Міндетті назарды ұзақ уақыт сақтау, тапсырмаға толық шоғырлану
Есте сақтау	Ақпаратты логикалық құрылыммен жаттап, қайта жаңғырту
Қиял мен елестету	Тапсырмаларды шығармашылықпен орындау, рөлдік ойындарға кіру
Логикалық ойлау	Себеп-салдар байланысын табу, салыстыру, талдау
Проблема шешу	Тапсырмадағы күрделі жағдайларды шешу жолын табу
Рефлексия	Өз қателіктерін саралау, нәтижесін бағалау

4. Геймификацияны жүзеге асыру құралдары

Бастауыш сыныпта қолдануға болатын геймификация құралдары:

Интерактивті платформалар:

Kahoot, Quizizz, Wordwall, Blooket, ClassDojo — оқушылар білімін ойын түрінде тексеруге арналған.

Сыныптық квесттер мен викториналар: Көп кезеңнен тұратын тапсырмалар жүйесі, әрбір дұрыс жауап — келесі кезеңге жолдама.

Ойын валютасы: «Жұлдызша», «монета», «балл» арқылы оқушы белсенділігі мен жетістігін марапаттау.

Цифрлық бейджер мен сертификаттар: Әр оқушы жетістігіне қарай «Озық оқушы», «Зерек зерттеуші», «Белсенді логик» сынды бейджермен марапатталады.

Ойын карталары мен QR тапсырмалар:

Сабақта QR кодтарды сканерлеп, тапсырма орындау оқушы үшін ерекше мотивация тудырады.

5. Геймификацияның заманауи моделі: "3С" әдісі

◆ **Challenge (Сын-тегеурін):** Оқушыға нақты, бірақ аздап қиын тапсырма беріледі. Бұл ішкі мотивацияны оятады.

◆ **Choice (Таңдау):** Оқушы тапсырма түрін немесе рөлді өзі таңдай алады.

◆ **Celebration (Марапат):** Жетістіктер ашық түрде танылады. Бұл жетістікке жетуге ынталандырады.

6. Геймификация – инклюзия мен даралап оқытуға мүмкіндік

Бастауыш сыныптағы әрбір оқушының қабылдау, есте сақтау, ойлау қабілеті әртүрлі. Геймификация:

- әртүрлі тапсырмалар түрі арқылы **оқушы деңгейін ескеруге** мүмкіндік береді;
- біреуі сурет салу арқылы, екіншісі сөзбен, үшіншісі қимылмен тапсырма орындай алады;
- **ерекше білім қажеттілігі бар** балаларды да белсенді процеске жұмылдыра алады.

Білім беру жүйесінде жаңартылған мазмұн мен заманауи технологияларды тиімді қолдану –

қазіргі мектептің басты талаптарының бірі. Осы тұрғыда геймификацияны бастауыш сыныпта қолдану – оқушының жеке тұлғасын жан-жақты дамытудың, танымдық қызығушылығын арттырудың, оқу үдерісін қызықты әрі тиімді ұйымдастырудың қуатты құралына айналып отыр [6].

1. Баланың табиғи қажеттілігі – ойын

Бастауыш сынып оқушылары үшін ойын — тек уақыт өткізу құралы ғана емес, тұлғалық дамудың, танымдық процестердің, әлеуметтік мінез-құлықтың негізгі қалыптасу алаңы. Сондықтан оқу үдерісіне ойын элементтерін қосу оқушылардың сабаққа қатысуына, белсенділігіне және оқу материалына деген қызығушылығына тікелей әсер етеді.

2. Мотивация мен өзіндік белсенділікті арттыру

Геймификация арқылы әр оқушы өз жетістігін көзбен көре алады (ұпай, бейдж, деңгей).

Бұл әдіс:

- а) ішкі мотивацияны қалыптастырады;
- б) сыныптағы бәсекелестікті ынтымақтастықпен ұштастырады;
- с) өз білімі мен қабілетіне сенімділікті нығайтады.

3. Цифрлы сауаттылық пен ХХІ ғасыр дағдыларын қалыптастыру

Қазіргі заманда білім беру тек оқулықпен шектелмейді. Бастауыштан бастап оқушы:

- Ақпараттық технологияны меңгереді;
- Цифрлық құрылғылармен жұмыс істейді;
- Шешім қабылдайды, логикалық ойлайды, топпен жұмыс істеуді үйренеді.
- Геймификация – дәл осы дағдыларды табиғи түрде дамытуға жағдай жасайды.

4. Сабақтың эмоционалды тартымдылығын арттыру

Геймификация элементтері бар сабақтар – баланың есте сақтауын, зейінін, белсенді әрекетін күшейтеді. Мұндай сабақтарда оқушы өзін еркін сезінеді, қателесуден қорықпайды, өз пікірін білдіруі жеңіл болады. Эмоциялық қауіпсіз орта – сапалы білім берудің кепілі.

5. Оқытудың даралануы мен инклюзивті сипаты

Геймификация тапсырмаларының әртүрлі деңгейі мен форматы:

Оқу жетістігі төмен оқушылардың да белсенді қатысуына жол ашады;

Ерекше білім қажеттіліктері бар оқушылар үшін де бейімделуге мүмкіндік береді;

Қабілетті оқушыларға күрделі деңгей ұсыну арқылы даму аймағын кеңейтеді.

Геймификация – білім беру үрдісін жаңартудың, оқушыны орталық тұлғаға айналдырудың, танымдық қызығушылықты арттырудың, эмоционалды жайлылық пен мотивацияны қамтамасыз етудің ең тиімді жолдарының бірі. Әсіресе бастауыш сыныпта геймификацияны жүйелі қолдану – баланың оқу жетістігін арттырып қана қоймай, оны өмір бойы оқуға ынталандыратын тұлға ретінде қалыптастырады.

Төменде «Бастауыш сыныпта геймификацияны қолдану арқылы танымдық белсенділікті дамыту» тақырыбы бойынша оң және теріс жақтары салыстырылған кесте ұсынылған [7]:

2 Кесте Геймификацияны қолданудың оң және теріс жақтарының салыстыру

Критерийлер	Оң жақтары (Артықшылықтары)	Теріс жақтары (Кемшіліктері)
1. Танымдық белсенділік	– Оқушылардың қызығушылығы артады – Белсенділік пен ынталылық күшейеді	– Тек ойын үшін ғана қатысуы мүмкін, мазмұннан алыстай алады
2. Мотивация және марапаттау	– Жетістікке жетуге ұмтылыс артады – Ішкі мотивация қалыптасады	– Тек сыртқы марапатқа (ұпай, бейдж) үйреніп кетуі мүмкін
3. Сабақтың құрылымы	– Сабақ динамикалық, белсенді өтеді – Уақыт тиімді пайдаланылады	– Мұғалім үшін алдын ала дайындау уақыты ұзарады
4. Топпен жұмыс және қарым-қатынас	– Ынтымақтастықты дамытуға ықпал етеді – Әлеуметтік дағдылар дамиды	– Топта белсенді емес оқушылар тасада қалуы мүмкін
5. Жеке даралау мүмкіндігі	– Әр оқушы өз деңгейінде жұмыс істейді	– Барлық оқушыға бірдей қызықты болмауы мүмкін

	– Деңгейлік тапсырмалар ұсынылады	
6. Цифрлық сауаттылық	– Компьютерлік, технологиялық дағдылар қалыптасады	– Техникалық құралдар жеткіліксіз болса, әдісті толық іске асыру қиын
7. Шығармашылық пен ойлау	– Логикалық, сыни, шығармашылық ойлау дамиды	– Ойын элементтері мазмұннан алшақ кетсе, мақсатқа жетпей қалуы мүмкін
8. Сабаққа эмоциялық көзқарас	– Қызықты әрі жағымды атмосфера туады – Қорқыныш, қобалжу азаяды	– Эмоцияға толы сабақта тәртіп сақталмауы мүмкін
9. Бағалау жүйесі	– Ашық, әділ бағалау мүмкіндігі – Дерек кері байланыс беріледі	– Ұпай жүйесімен бағалау субъективті болуы мүмкін

Бастауыш сыныпта геймификацияны қолдану – қазіргі заманғы білім берудегі тиімді инновациялық тәсілдердің бірі болып табылады. Бұл әдіс оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, сабақты қызықты, креативті және эмоционалды жағымды ете түседі. Геймификация арқылы балалар өздерінің білімін байқап қана қоймай, ұжымда жұмыс істеуді, бәсекелесе отырып ынтымақтасуды, өз қателігін көріп, оны түзетуді үйренеді.

Алайда, оның сәтті іске асуы үшін мұғалім тарапынан мұқият жоспарлау, тиімді әдістемелік дайындық және техникалық мүмкіндіктердің қамтамасыз етілуі қажет. Сонымен қатар, геймификация элементтері оқушылардың тек сыртқы марапаттарға емес, білімге деген ішкі мотивациясын оятуға бағытталуы тиіс.

Сондықтан, геймификацияны біржақты ойын ретінде емес, оқу мазмұнымен тығыз байланыста, мақсатты әрі жүйелі қолданысқа енгізу – педагогтің кәсіби шеберлігіне, оқу процесінің сапасына тікелей әсер етеді. Дұрыс ұйымдастырылған геймификация бастауыш сынып оқушыларының тек танымдық белсенділігін ғана емес, сонымен бірге олардың тұлғалық, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерін де дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абдыкаримова Ш.Ш. Заманауи сабақ: Оқытудың жаңа технологиялары. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Ысқақ Б. Инновациялық педагогика. – Астана: Фолиант, 2021.
3. Көшімова Г. Бастауыш сыныптарда ойын арқылы оқыту әдістері // Білім. – 2022. – №4. – Б. 25–29.
4. Қараев Ж.А. Оқытудың жаңа педагогикалық технологиялары. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
5. Жумабаева Л.С. Бастауыш мектеп оқушыларының оқу белсенділігін арттырудағы ойынның рөлі // Педагогика және психология. – 2020. – №2. – Б. 41–45.
6. Кенжеғалиева С.Б. Бастауыш білім берудегі цифрлық технологиялардың орны // Қазақстан мектебі. – 2023. – №3. – Б. 16–20.
7. Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. From Game Design Elements to Gamefulness: Defining “Gamification” // Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference. – 2011. – pp. 9–15.

ӨОЖ: 371.31

БАСТАУЫШ МЕКТЕП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ИНТЕГРАТИВТІ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Суйндикова Н.Т., Адилов Т.Д., Ишанов П.З.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі таңда әлеуметтік - экономикалық, рухани салаларымыздың барлық жақтарында жаппай өзгерістер, жаңа бастамалар мен серпінді қадамдар жасалып жүргізіліп жатыр. Бұл өзгерістер рухани өміріміздің жанды саласы – мектеп, оның оқу – тәрбие жұмысында қамтиды. Демек, ғылыми дүние

танымға жаңа көзбен қарап, жас азаматтың жеке тұлға болып қалыптасуын өркениеттік тұрғыдан бағалауға бет бұруымыз осыдан.

Бастауыш мектепте білім берудің келесі кезеңдерінің негізі қаланады. Бастауыш мектептің алдында білім берудің нақты келесідей мақсаттары тұр: балалардың жан-жақты дамуының негізін қалау, еркін, саналы, мәнерлеп оқу, санау, сауатты жазу, дамыған сөйлеу, мінез-құлық мәдениетінің берік дағдыларын қалыптастыруды қамтамасыз ету болып табылады. Бұл талаптар оқушылардың оқу жұмысын ұтымды ұйымдастыру дағдыларын, оқушылардың кейінгі оқу-танымдық іс-әрекеті үшін сенімді негіз беретін оқу дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығына баса назар аударады. Терең және берік білім алуға ықпал етеді.

Бүгінгі білім беру заманауи ғылымның, мәдениеттің ғылыми-техникалық прогрестің даму деңгейіне сай болуы керек. Жалпы білімнің мазмұны ғылымдардың өзара байланысы, өндіріспен қоғамдық дамудың жаңару процесіне тікелей ықпал жасайды. Сондықтан қазіргі таңда мектептегі оқыту процесіне интеграциялау принципі негізінде пәнаралық байланыс ерекше көкейкесті орын алып отыр және жалпы педагогикалық маңызға ие болуда. Демек білімнің интеграциялауын қамтамасыз ету оның ғылыми деңгейін арттыру, тұтастай алғанда оқушылардың танымдық әрекетіне тән дағдыларды қалыптастыру міндеті күн тәртібіне қойылып отыр.

Осы мәнмәтінде, Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: «Құзыреттілік тәсіл іс-әрекетке деген көзқарастың негізгі тұжырымдамасын – "іс-әрекет арқылы оқытуды" қамтиды және ол білім алушы игерілген білімді іс жүзінде қолдана білуі керек деген талаппен күшейтіледі. Оқу бағдарламаларының мазмұнында пәндерді, тараулар мен тақырыптарды интеграциялау қағидаты күшейтіледі. Осылайша, бастауыш білім беруде барлық пәндердің мазмұнында ортақ өтпелі тақырыптар болады. Негізгі мектепте өзара деңгейлес және сатылас пәнаралық байланыстар қамтамасыз етіледі. Жоғары мектепте пәндер мен оқу бағдарламаларының мазмұнын интеграциялау арқылы бейіндеу жүргізіледі. Барлық деңгейдегі интеграциялау STEAM-тәсілдер негізінде жүзеге асырылады» деп нақтыланған [1].

Осы орайда мектептің оқу – тәрбие процесінің пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастырылуы, ғылымдар жүйесінің бір арнаға тоғысуы, адамның интеллектуалдық өрісін байытумен бірге, бүкіладамзаттық құндылықтар көзінің де бірлігін, жалпы ақиқат дүниенің біртұтас жүйе екендігі туралы ғылым көзқарастың қалыптасуына мүмкіндік береді.

Пәндердің интеграциясы яғни пәнаралық байланысы – ғылымдарлық байланыстың дидактикалық эквиваленті ретінде білінеді және пәндер мазмұнында табиғатта әсер ететін диалектикалық өзара байланысты көрсете отырып, жалпы білімдер жүйесін қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады. Пәндер білімдерін интеграциялау арқылы пәнаралық байланысты жүзеге асыру теориясымен көптеген зерттеушілер айналысқан. Мысалы: пәнаралық байланысты оқу қызметінің белсенділігін арттыру тұрғысынан Б.Г.Ананьев, одан кейін мұны В.Н.Федорова жете зерттегенін иалдау барысында анықтадық.

Бастауыш сыныптарда оқытудың тиімділігін, пәндердің тәрбиелік маңыздылығын арттыруда басқа әдістемелік мәселелермен қатар пәндер интеграциясы деп аталатын интеграциялық байланыстарды қолдану үлкен маңызға ие. Әдебиеттегі «интеграциялық қатынастар» ұғымы әртүрлі жолдармен сипатталады. «Педагогикалық энциклопедияда» ол әртүрлі пәндер бойынша оқу бағдарламаларының өзара сәйкестігі ретінде анықталады.

Интеграциялық байланыстар пәндер арасындағы мазмұнды да, оқу процесінде де ортақ ескереді. Оларды жүйелі және мақсатты жүзеге асыру кезінде бүкіл оқу процесі қайта құрылады, яғни олар интеграцияға әкелетін қазіргі заманғы принциптер ретінде әрекет етеді (белгілі бір саладағы жалпыланған білімді бір оқу пәнінде белгілі бір шекте біріктіру, біріктіру). Осыдан, интеграция дегеніміз – ғылымдардың жақындасуы мен байланысы, жеке жүйелерді біртұтас тұтастыққа құру болып табылады.

Пәндерді интеграциялау мәселесі қазіргі уақытта оқу процесінде өзекті болып қала береді. Жүйелі тәсіл білім интеграциясының негізі болып табылады. «Жүйе» және «интеграция» ұғымдары жақын.

Пәндерді интеграциялау тәрбие мен оқытуға кешенді көзқарасты көрсетеді, оқыту мазмұнының негізгі элементтерін және оқу пәндері арасындағы өзара байланысты көрсетуге мүмкіндік береді.

Осы мәселе бойынша ғылыми еңбектерді талдау барысында, біз Дж.Локк оқу процесінде бір пән екіншісінің элементтерімен толтырылуы керек деп мәлімдегенін [2]. Ал Д.Ушинский былай деп жазғанын анықтадық: «қандай ғылымдармен айтылған білім мен идеялар әлемге және оның өміріне жарқын және мүмкіндігінше кең көзқараспен құрылуы керек» [3].

Оқу процесінде интеграциялық байланысты қолдану заманауи білім беру бағдарламалары мектептен оқу процесіне жаңа формалар мен технологияларды енгізуді талап ететіндігімен байланысты. Оқушылардың өткен материалды меңгеруіне бағытталған педагогикалық тәсілдерге ерекше көңіл бөлінеді. Жоғарыда айтылғандар әр оқушыға өзінің әлеуметтік және жеке құзыреттілігін дамытуға мүмкіндік беретін педагогикалық жағдайларды жасау туралы айтуға мүмкіндік береді. Пәндерді интеграциялық байланыстыру білім беруді жүйелі етеді, бұл білім сапасына әсер ете отырып, оқушылардың шығармашылық интегративті ойлау қабілеттерін толық қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік береді.

Интеграциялық байланыстың арқасында білім алушылар құзыреттілік кешенін меңгереді: сөйлеу, тілдік, коммуникативтік, оқу-танымдық, мәдени және әлеуметтік-мәдени [4].

Мысалы: оқушылардың тіл дамуының лингвистикалық компонентін қалыптастыру қазіргі білім берудің маңызды мәселесі болып табылады. Оқытудың әр кезеңіндегі мектеп (бастауыш, орта, жоғарғы) ерекше кезең болып табылады, өйткені ол әлеуметтік рөлдің өзгеруімен және коммуникативті байланыстардың кеңеюімен байланысты. Оқушылардың мотивті мәтіндерді (сөздерді) жасау үшін қазақ тілінің бейнелеу-экспрессивті құралдарын қолдана білуін қалыптастыру, оқушылардың ана тілін және оның бірліктерін құрметтеуге тәрбиелеу, шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Мектептің педагогикалық процесінде шығармашылық үдерістің негізгі ерекшелігі-оның объективті және субъективті жақтарының болуында. Шығармашылық объективтілігі оның түпкі жемісінің жаңалығы мен әлеуметтік бағалығында, оның нәтижесі ғылыми жаңалық, өнертапқыштық, туынды т.б. болуы керек. Шығармашылықтың өзі-субъективті үдеріс. Шығармашылық үрдістің субъективті оқу мақсатында ол арқылы басқару мүмкіндігін береді.

Бұл бағытта бастауыш сынып оқушының шығармашылыққа дайындығы мыналар арқылы анықталады: оның мотивациясы; білім, біліктілік және дағдылау деңгейі; болжамды теориялық және эксперименттік тексеруі.

Шығармашылық – бұл адамның материалдық және рухани құндылықтардың жаңа түрлеріне жасаудағы іс-әрекеті. Шығармашылықта басқа іс-әрекеттер сияқты қоғамдық сипаты болады. Ол қоғамның талабына сай туындап, оған барлық жағдайлары пісіп жетілгенде жүзеге асады. Бұл-ғылыми түрде дәлелденген. Басқа іс-әрекет түрлері сияқты шығармашылық белгілі бір еріктің (зейіннің, қажырдың т.б.) бірігуін, күшеюін талап етеді.

Шығармашылық мәселелерді шешу: қуану, қанағаттану, тілек т.с.с. ішкі сезімдермен байланысты. Бірақ та бұл кезеңдер шығармашылықтың ерекшеліктерін ашып көрсете алмайды. Жүргізілген зерттеулер шығармашылықтың ең басты негізгі белгісі-құбылыстар мен заттар, үдерістер немесе олардың бейнелеуіндегі көрнекі – сезімдік немесе ойлау түрлерін түрлендіре білу.

Шығармашылыққа берілген мұндай философиялық түсініктер оқушылардың оқу іс-әрекетіне байланысты туатын мынадай негізгі құбылыстар, заттар мен үдерістерді түрлендіру мақсатындағы оқушыларда жаңа комбинациялар іздеу бағытында дағдылар туғызуға мүмкіндік жасайды.

Шығармашылық қабілет кез келген адамға, кез-келген қалыпты балаға тән-тек оны аша білу және дамыта білу керек. Шығармашылық үдерістің мәні барлық үшін бірдей. Айырмашылығы шығармашылықтың нақты материалында, жетістіктерінің өлшемінде және оның қоғамдық мәнділігінде. Шығармашылық үдерісті үйрену үшін данышпандарды зерттеудің қажеті жоқ. Шығармашылықтың бастауы өмірдегі барлық мәселелерді шешуде кездеседі. Тек мұнда көрегендік таныту керек және де ол өткір көзбен емес, ең бастысы ми арқылы «көре» білу керек.

Шығармашылық үрдістің әр кезеңінде бала бойында әр түрлі сапалық қасиеттер қалыптасады. Мысалы, алғашқы кезеңдерде жаңалықты сезіну, қарама-қайшылықтарға деген ілтипат, келесі сәттерде шығармашылыққа деген күдік, шығармашылық елес орын алады. Егер де белгісіздік кезеңінде табандылық, танымдық ой-қиялды қалыптастырса, еңбектің нәтижесі баланы жоғары көңіл-күйге бөлеп, жаңа істерге қанаттандырады. Оқушының эмоционалдық қызығушылығы іс-әрекет барсында көрінеді.

Оқушылардың шығармашылық білімін қамтамасыз ету, оның ғылыми деңгейін арттыру, тұтастай алғанда оқушылардың жан-жақты танымдық әрекетіне тән дағдыларды қалыптастыру міндеті мектептерге қойылатын талаптардың бірі болып отыр. Әлемдік ғылымда табиғатқа, қоғамға және адам ойының дамуына ғылыми көзқарас бірнеше ондаған ғылымдардың өзара байланысы шеңберінде білімдер жиынтығы негізінде қалыптасады. Ал, шынайы ғылыми жүйеден туындаған білім барлық өмірлік қоғамдық құбылыстарды дұрыс танып білуге мүмкіндік беретін әр түрлі пәндердің қосындысынан құралады. Сондықтан оқу жоспарындағы барлық пәндер осы білім жүйесін қалыптастыруға бағытталған жағдайда ғана оқыту үдерісі тиімді деңгейге көтеріле алады.

Әрине білім беру жүйесінің өзгеруі негізінде білім мазмұны жаңарады. Жеке тұлғаны дамытудың және оның жалпы адами құндылықтары жинақталған мәдениетін қалыптастырудың негізгі құралдарының бірі білім мазмұны болып табылады және білім мазмұнының жаңаруы білім берудің нормативтік құжаттары - пәндер бойынша білім стандарттары, базистік, типтік жоспарлар, пәндер бойынша дайындалған оқу бағдарламалары, оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендердің мазмұнында көрініс табады.

Білім берудің мазмұны адам жинақтаған әлеуметтік тәжірибенің барлық элементтерін қамтиды және білім мазмұны оқыту үдерісі компоненттерінің бірі ретінде қарастырылады.

Білім беру мазмұны – ғылыми білім, білік пен дағдылар, шығармашылық тәжірибе мен қатынас жүйесі, мұны меңгеру тәрбиеленушіде ақыл-ойы мен дене қабілетін, жан-жақты дамуын, оларды дүниетаным, мораль, мінез, қоғамдық өмір мен еңбекке дайындықты қамтамасыз етеді.

Зерттеуші Р.С.Омарова білім мазмұнының төмендегіше жетекші әдіснамалық принциптерін көрсетеді:

–ғылымилық және жас ерекшеліктерін есепке алу принципі - әдістемелік жүйені таңдау, оқушылардың психологиялық, физиологиялық мүмкіндіктеріне байланысты дамуын, жас ерекшеліктерін ескеру;

–бала тұлғасын дербес дамытуда оқыту мен тәрбиелеудің деңгейлік принципі – дара жаттығулар жүйесін жүзеге асыру негізінде түрлі деңгейлік және қарапайым тапсырмаларды шығармашылықпен шешу;

–оқуда ана тіліне сүйену принципі – оқушылардың танымдық белсенділігін күшейту, ана тіліне қабілеттілігін арттыру;

–нәтижелі шығармашылық принципі – білімді қалыптастыру үдерісінде баланың шығармашылық қабілетін дамыту;

–интеграция принципі – ұқсас пәндерді ықпалдастыру, балалардың шаршамауына мүмкіндік беру;

–пәнаралық байланыстар принципі – оқу пәнінің мазмұнын баяндауда әр түрлі пәндерді өзара байланыстыру [5].

Осы принциптерге сәйкес мектеп тәжірибесінде пәнаралық байланысты жүзеге асыруда мұғалімдер біршама қиындықтарға кездесіп отырғаны белгілі. Атап айтқанда оқыту процесін тиімді ұйымдастыру, жеке пәндер арасындағы ортақ ұғымдарды, заңдылықтарды бір – бірімен өзара байланыстылықта қарастыру, оқушылардың танымдық, ізденушілік қабілеттерін, іс-әрекеттерін дамыту, алған білімдерін жинақтау, тәжірибеде қолдана білуге үйрету тағы басқа мәселелер дидактикалық тұрғыдан шешуді қажет етеді.

Осыған орай, мектептегі оқу – тәрбие процесіндегі пәнаралық байланыста мынандай мәселелер қамтылған:

- қазіргі қоғам жағдайында білім беруді гуманитарландырудың мақсаты мен міндеттері;
- оқу – тәрбие процесін ұйымдастырудың әдіснамалық негізі;
- пәнаралық байланыс – педагогика ғылымының басты мәселесінің бірі;
- мектептегі оқу – тәрбие процесіндегі пәнаралық байланыс;
- оқыту процесі және оны пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастыру;
- пәнаралық байланыс негізінде кітаппен жұмыс жүргізудің педагогикалық мүмкіндіктері.

Бұл алынған тақырыптарда пәнаралық байланыстардың философиялық психологиялық, педагогикалық және әдістемелік негіздері ашып көрсетілген.

Ол сонымен қатар бізді қоршаған нақтылы өмір жөнінде айқын, толық және біртұтас ұғымдар беріп, қалыптастыруға көмектесетін пәнаралық байланыстың, көзқарастың үлкен ролін атап көрсетті. Пәнаралық байланыс ұғымы өз ішінде мынандай үш бөліктен тұрады: байланыс құралы, байланыс амалы, байланыстың бағыттылығы. Бұлардың әрқайсысын жеке талдап қарастырамыз:

Бірінші – байланыс құрамы. Бұған байланыстардың негізгі объектілері кіреді (оқу пәндері арасындағы құрамы мен тақырыптары және пәндік хабарламалардың объектілері)

Екінші - байланыс құралы, амалы. Бұл бір пәннен екінші пәнге және басқаларына хабар беру амалдары мен құралдары. Ал хабар кез келген теориялық жаңалық деп түсіндіріледі.

Үшінші – байланыстың бағыттылығы: хабардың, кейбір мәліметтердің бір пәннен екінші пәнге беріп отыру бағыты. Жоғарыдағы аталған пәнаралық байланыс ұғымының үш бөліктерінің құндылығы мынада: аталған құрылымдардың әртүрлі жағдайда болуы. Мәселен, ілеспелі, жалғаспалы, бірге болатын байланыстар, сонымен берге кездесіп отыратын байланыс, алдын – ала жүретін байланыстар.

Сөйтіп пәнаралық байланыс – маңызды дидактикалық - әдістемелік категория және оқыту

жүйесінің бір проблемасы ретінде танылады. Білімді меңгеру процесі ертерек алынған білім мен кейінгі білім арасындағы байланыс болып табылады. Ғылымдар жүйесін пәнаралық байланыс негізінде қарастыра отырып, ол әрбір ғылымға ортақ түсініктер алынады.

Осыған сәйкес бастауыш мектептің оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың әртүрлі нұсқалары мүмкін, олар оның мақсаттарын, міндеттерін, бағытын әр түрлі анықтайды:

- дәстүрлі-оқыту-пәнге бағытталған;

- жеке тұлғаны дамыту - баланың жеке басын, оның физикалық, танымдық, психологиялық ерекшеліктерін (ақыл, ерік, сезім және т.б.) және, сайып келгенде, шығармашылық қабілеттерін дамытуға басымдық беріледі.

Біздің тұжырымымыз бойынша, заманауи жалпы білім беретін мектептің және бастауыш мектептің оқу-тәрбие үдерісі шығармашылық негізде ұйымдастырылуы, оның бір арнаға тоғысуы, адамның интеллектуалдық өрісін байытумен бірге, бүкіл адамзаттық құндылықтар көзінің де бірлігін, жалпы ақиқат дүниенің біртұтас жүйе екендігі туралы ғылыми көзқарастың қалыптасуына және бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық интегративті ойлау қабілеттерін дамыуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы // Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы.

2. Локк Дж. Мысли о воспитании /Хрестоматия по истории зарубежной педагогики - М., 1981, с.163-195.

3. Ушинский, К.Д. Избранные педагогические сочинения (комплект из 2 книг) / К.Д.Ушинский. - М.: Педагогика, 2012. - 946 с.

4. Сивкова Л.Н. Возможности интеграции предметов естественнонаучного цикла. // Материалы семинара «Интеграция дисциплин как способ формирования ключевых компетенции учащихся» - Ижевск, 2011.

5. Омарова Р.С. Организация учебно-познавательной деятельности учащихся / Р.С.Омарова, Г.М. Хамидуллина // ҚР ҰҒА хабаршысы=Вестник НАН РК. - 2008. - № 2. - С. 119-121.

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ РӨЛІ

Султанова Ш.Б.

А.Қ.Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, Астана, Қазақстан

Кіріспе. Бастауыш сынып оқушыларының білім алу процесінде белсенді оқыту әдістерінің маңыздылығы зор. Бұл әдістер оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға, олардың шығармашылығын арттыруға және білімге деген қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада белсенді оқыту әдістерінің бастауыш сынып оқушыларының дамуындағы рөлі мен тиімділігі қарастырылады.

1. Белсенді оқытудың маңыздылығы

Белсенді оқыту – бұл оқушылардың өз бетінше ойлауға, талдауға және білім алуға бағытталған әдістер жиынтығы. Бұл тәсіл оқушылардың сабаққа белсенді қатысуын қамтамасыз етеді және олардың өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Бастауыш сынып оқушылары үшін бұл әдістер әсіресе маңызды, өйткені олар білім алудың бастапқы кезеңінде болады және олардың оқуға деген көзқарасы осы кезеңде қалыптасады.

2. Белсенді оқыту әдістерінің түрлері

Бастауыш сыныпта белсенді оқытудың келесі әдістері қолданылады:

- Топтық жұмыс: Оқушылар топтарға бөлініп, бірге тапсырмаларды орындайды. Бұл олардың өзара әрекеттесуін, басқалардың пікірін тыңдауын дамытады.

- Ойын түріндегі оқыту: Ойындар арқылы оқу материалдарын игеру оқушылардың қызығушылығын арттырады және білімді тереңірек меңгеруге көмектеседі.

- Жобалар мен зерттеулер: Оқушылар белгілі бір тақырып бойынша жобалар дайындайды, бұл олардың зерттеу қабілеттерін дамытады.

- Диалог пен пікір алмасу: Оқушылар мұғаліммен және бір-бірімен пікір алмасу арқылы жаңа білімдерді игеруге мүмкіндік алады.

3. Белсенді оқытудың оқушылар дамуына әсері

Белсенді оқыту әдістері бастауыш сынып оқушыларының келесі салаларда дамуына ықпал етеді:

- Талдау және сыни ойлау қабілеті: Оқушылар мәселелерді тереңірек талдап, шешімдер табады.

- Шығармашылық: Оқушылар өз ойларын еркін жеткізуге және жаңа идеяларды ойлап табуға үйренеді.

- Әлеуметтік дағдылар: Топтық жұмыс пен пікір алмасу арқылы оқушылар бір-бірімен қарым-қатынас құруға үйренеді.

- Өзін-өзі басқару: Оқушылар өз оқу процесін өз бетінше ұйымдастырады.

4. Белсенді оқытудың тиімділігін арттыру шарттары

Белсенді оқыту әдістерінің тиімді болуы үшін келесі шарттардың орындалуы қажет:

- Мұғалімнің кәсіби дайындығы және әдіснамалық құралдарды дұрыс таңдауы.

- Оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру.

- Сабақтардың ойын-сауық элементтерімен байытылуы.

- Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, дифференциацияланған тәсілдерді қолдану.

5. Белсенді оқытудың психологиялық аспектілері

Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктері белсенді оқыту әдістерін қолданудың тиімділігін анықтайды. Бұл кезеңде балалардың танымдық процестері (еске сақтау, ойлау, зейін) жылдам дамиды. Белсенді оқыту әдістері оқушылардың психологиялық қажеттіліктерін қанағаттандырады:

- Қызығушылық пен мотивация: Оқушылар жаңа білімдерді игеруге деген қызығушылықтарын сақтайды.

- Өзін-өзі бағалау: Оқушылар өз қабілеттеріне сенімді болады.

- Эмоционалдық тұрақтылық: Оқу процесінде оқушылар қуаныш пен сәттілік сезімін бастан кешіреді.

6. Белсенді оқытудың технологиялық аспектілері

Заманауи білім беруде технологиялар белсенді оқытудың маңызды бөлігіне айналды. Бастауыш сынып оқушылары үшін келесі технологиялық құралдар қолданылады:

- Интерактивті тақталар: Оқу материалдарын көрнекі түрде ұсынуға мүмкіндік береді.

- Оқу платформалары: Оқушыларға өз бетінше тапсырмалар орындауға мүмкіндік береді.

- Виртуалды шындық: Оқушыларға білім алу процесін ойын түрінде ұсынуға көмектеседі.

7. Белсенді оқытудың тәжірибелік мысалдары

Бастауыш сыныпта белсенді оқыту әдістерін қолданудың тәжірибелік мысалдары:

- Математика сабағында: Оқушыларға есептерді шешу үшін нақты заттарды (мысалы, алмалар, кеспелер) пайдалану.

- Табиғаттану сабағында: Оқушылардың өсімдіктер мен жануарлардың өмірін зерттеу үшін эксперименттер жүргізу.

- Әдебиет сабағында: Оқушылардың әңгімелерді қайта жазу немесе өзгерту арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту.

8. Белсенді оқытудың кедергілері және оларды жеңу жолдары

Белсенді оқытуды қолдану барысында келесі кедергілерге тап болуы мүмкін:

Мұғалімнің дайындығының жеткіліксіздігі: Мұғалімдерге белсенді оқыту әдістерін меңгеру үшін арнайы курстар ұйымдастыру қажет.

Оқушылардың белсенділігінің төмендігі: Оқушылардың қызығушылығын ояту үшін оқу материалдарын қызықты ету керек.

Ресурстардың жеткіліксіздігі: Мектептерге белсенді оқытуды қолдау үшін қажетті құрал-жабдықтармен қамтамасыз ету керек.

9. Белсенді оқытудың болашағы

Белсенді оқыту әдістері білім беру саласында үздіксіз дамып келеді. Болашақта келесі бағыттардың дамуы күтілуде:

Жекелендірілген оқыту: Әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу бағдарламаларын құру.

Геймификация: Оқу процесін ойын элементтерімен байыту.

Жасанды интеллект: Оқушылардың білім деңгейін талдау және оқу процесін жекелендіру.

Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық және физиологиялық ерекшеліктері:

Бастауыш сынып оқушыларының қабылдау, есте сақтау және ойлау процестері ерекше сипатқа ие. Бұл жастағы балалардың танымдық белсенділігі жоғары болғанымен, олар ұзақ уақыт бойы бірсарынды жұмыспен айналыса алмайды. Сондықтан сабақта әртүрлі белсенді оқыту әдістерін қолдану олардың зейінін шоғырландыруға және қызығушылығын сақтауға көмектеседі.

Балалар үшін ойын арқылы оқыту тиімді, себебі олар ойын барысында жаңа материалды тез қабылдайды және оңай есте сақтайды. Сонымен қатар, көрнекі құралдар мен практикалық әрекеттер баланың абстрактілі ойлау қабілетін дамытады.

Ойын технологиясы:

Ойын – оқытудың ең тиімді белсенді әдістерінің бірі. Ойын технологиялары оқушылардың еркін әрекет етуіне, өз ойларын ашық білдіруіне және топтық жұмысқа бейімделуіне мүмкіндік береді.

Ойын түрлеріне мыналар жатады:

Рөлдік ойындар – оқушыларға белгілі бір рөлдер беріліп, сол арқылы тақырыпты тереңірек меңгеруге мүмкіндік туады.

Іскерлік ойындар – түрлі жағдайларды талдау және шешу жолдарын қарастыру арқылы оқушылардың шешім қабылдау қабілетін дамытады.

Дидактикалық ойындар – білімді бекіту және дағдыларды қалыптастыру мақсатында қолданылады

Белсенді оқыту әдістерінің мәні мен маңызы

Белсенді оқыту әдістері – оқушыларды білім алу процесіне белсенді қатысуға ынталандыратын, олардың ойлау және зерттеу қабілеттерін дамытатын педагогикалық тәсілдер жиынтығы. Бұл әдістер оқушылардың пассивті тыңдаушы рөлінен шығып, сабақ барысына белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.

Белсенді оқыту әдістерінің негізгі артықшылықтары:

Оқушылардың қызығушылығын арттырады;

Танымдық белсенділікті дамытады;

Өз бетінше шешім қабылдау дағдысын қалыптастырады;

Оқушылардың логикалық және сыни ойлауын жетілдіреді;

Бірлескен жұмыс жасау қабілетін арттырады.

Қорытынды

Бастауыш сынып оқушыларының дамуында белсенді оқыту әдістерінің рөлі зор. Бұл әдістер оқушылардың танымдық, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, олар білім алуға деген қызығушылықты оятады және оқу процесін тиімді етеді. Мұғалімдердің белсенді оқыту әдістерін дұрыс қолдануы бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін арттыруға және олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының дамуында белсенді оқыту әдістерінің рөлі ерекше. Бұл әдістер оқушылардың танымдық, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, олар білім алуға деген қызығушылықты оятады және оқу процесін тиімді етеді. Мұғалімдердің белсенді оқыту әдістерін дұрыс қолдануы бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін арттыруға және олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Белсенді оқыту әдістері бастауыш сынып оқушыларының танымдық, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуда үлкен рөл атқарады. Олар оқушыларды білім алу процесіне қызықтырып, оқу материалын терең түсінуге және қолдануға ықпал етеді. Мұғалімдер белсенді оқыту әдістерін тиімді пайдалану арқылы білім сапасын арттырып, оқушылардың жан-жақты дамуына жағдай жасай алады. Белсенді оқыту – болашақта өз бетінше ойлайтын, ізденімпаз, жауапкершілігі жоғары тұлғаларды қалыптастырудың негізгі кілті. Сондықтан бастауыш сыныпта осындай әдістерді жүйелі және мақсатты түрде қолдану өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбенев Е. «Оқытудың белсенді әдістері» – Алматы: Білім, 2017.
2. Жұмабаева С. «Бастауыш сыныпта оқытудың инновациялық әдістері» – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Құдайбергенова К. «Қазіргі білім беру жүйесіндегі белсенді оқыту технологиялары» – Алматы: Мектеп, 2019.
4. Әлімқұлова А. «Ойын арқылы оқыту әдістері» // Бастауыш мектеп журналы, №5, 2021.
5. Выготский Л.С. «Психология развития ребенка» – Мәскеу: Педагогика, 2019.
6. Қараев Ж. «Дамыта оқыту технологиясы» – Алматы: Рауан, 2018.

7. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. «Бастауыш білім берудің мемлекеттік стандарты» – Астана, 2021.
8. Кобдикова Ж. «Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар» – Алматы: Ғылым, 2020.
9. Монахов В. «Технология проектирования образовательных систем» – Мәскеу: Академия, 2018.
10. Селевко Г.К. «Современные образовательные технологии» – Мәскеу: Народное образование, 2017.
11. Мұқанова Б. «Интерактивті оқыту әдістері» – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
12. Төлегенова Л. «Бастауыш сыныпта ойын технологияларын қолдану» – Шымкент: Білім, 2020.
13. Педагогикалық инновациялар орталығы. «Қазіргі заманғы оқыту әдістері» – Алматы: 2019.
14. Жанпейісова М. «Модульдік оқыту технологиясы» – Алматы: Білім, 2018.

УДК 378.178

СОДЕЙСТВИЕ БЛАГОПОЛУЧИЮ ОБУЧАЮЩИХСЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Сыздыкбаева А.Д.

Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан

Благополучие личности и его психическое здоровье оказывает огромное влияние на результаты обучения среди обучающихся университетов. Проблемы адаптации, трудности со стрессом, поддержка близких, симптомы психических заболеваний: эти и многие другие переживания являются частью того, что обучающиеся приносят с собой в учебную аудиторию. Содействие благополучию обучающихся и снижение влияния проблем психического здоровья на обучение являются частью эффективной педагогики. Однако целенаправленное и прямое решение проблем психического здоровья обучающихся может настораживать. Поэтому мы сначала описываем, почему преподаватели должны учитывать благополучие и психическое здоровье обучающихся при разработке и предоставлении курса преподаваемых дисциплин. Затем мы выделяем три вопроса, требующие действий, в которых преподаватели могут внести небольшие коррективы, которые могут оказать положительное влияние на обучение некоторых обучающихся, их отношение к образованию и общее благополучие. В заключение мы приводим предложения о том, как преподаватели могут разрабатывать и курировать списки ресурсов по благополучию и психическому здоровью для поддержки своих обучающихся. Безусловно, наши научно-практические доводы по использованию методов, способствующих благополучию, для улучшения опыта обучения у молодежи носят рекомендательный характер.

Глобальная перспектива психического здоровья обучающихся современных университетов имеет свою историю: инициатива по проведению опроса среди студентов колледжей World Mental Health International (WMH-ICS) была запущена Всемирной организацией здравоохранения (ВОЗ) в 2014 году. В первом раунде опросов приняли участие более 14 000 студентов из 19 высших учебных заведений в 8 странах [1]. WMH-ICS собрал надежную информацию о распространенности и последствиях проблем с психическим здоровьем среди студентов высших учебных заведений. WMH-ICS недвусмысленно продемонстрировал, что психические расстройства распространены среди студентов послесредних учебных заведений. Примерно 35% студентов первого курса соответствовали критериям пожизненного психического расстройства в соответствии с критериями Диагностических и статистических психических расстройств – 4-е издание DSM-IV-TR; Американская психиатрическая ассоциация [2]. Кроме того, примерно 89% случаев в течение жизни имели место в год, предшествовавший началу обучения студентов [3]. Борьба с симптомами психического здоровья сказывается на функционировании студентов: это связано с инвалидностью и нарушением роли [4]. В совокупности симптомы психического заболевания распространены среди студентов послешкольного образования, и они часто впервые проявляются еще до того, как студенты начинают учебу.

Проблемы психического здоровья, возникающие в течение жизни, оказывают хорошо документированное влияние на успеваемость после окончания средней школы. Психические расстройства, возникающие до поступления в вуз, в значительной степени связаны с более низкими шансами на завершение обучения после окончания средней школы и более высокими шансами на

прекращение обучения до завершения обучения [3]. На более микроуровне недавние проблемы психического здоровья, по оценкам Bruffaerts et al., приводят к снижению процента успеваемости за учебный год на 2,9–4,7% (0,2–0,3 балла среднего балла [GPA]) у студентов первого года обучения после окончания средней школы [5]. Эти поразительные статистические данные указывают на четкий путь к улучшению процесса обучения для студентов высших учебных заведений: педагогические практики, способствующие позитивному психическому здоровью, улучшат качество обучения студентов и их отношение к учебе.

Учитывать особенности сложного контента образования является одним из важных условий при создании благополучной среды для обучающейся молодежи. Взаимодействие с контентом, который мы считаем расстраивающим, является неизбежной опасностью обучения. Иногда то, что расстраивает или даже огорчает нас, также является тем, что нас трогает и вдохновляет; для некоторых семена жизненных устремлений (например, карьеры) сеются из вещей, которые изначально расстраивают.

Преподаватели также обязаны создавать и поддерживать безопасную среду обучения, в которой обучающиеся могут продуктивно взаимодействовать с содержанием курса. Поскольку обучающиеся имеют свой уникальный опыт и личные контексты, которые могут быть уязвимыми. Обучающиеся послесреднего образования будут читать о войне, насилии, отдельных лицах и группах, переживающих травмы, а также (или в дополнение к ним) о последствиях структурного расизма, женоненавистничества и других проявлениях ненависти. Так для преподавателей важно признавать связи между предыдущим опытом студентов и содержанием образования и, насколько это возможно, структурировать курсы с учетом этого понимания.

Использование триггерных или контентных предупреждений — это благонамеренный, но в корне ошибочный подход к работе со сложными темами в послесреднем образовании. В образовательном контексте контентные предупреждения — это предварительные уведомления о содержании курса (например, чтения, видео, лекции, обсуждения), которые могут быть связаны с прошлым негативным опытом студентов или которые могут быть иным образом расстраивающими. Целью контентных предупреждений является помощь обучающимся в подготовке к материалу или предоставление возможности полностью его избегать. Многие преподаватели используют контентные предупреждения, полагая, что они создадут безопасную учебную среду и помогут молодежи извлечь пользу из контента курса.

По мнению зарубежных ученых, предупреждения о контенте не работают, поскольку в экспериментальных исследованиях предупреждения о контенте не заставляют участников чувствовать себя более подготовленными к просмотру сложного контента [6]. Предупреждения о контенте призваны защищать и поддерживать психическое здоровье учащихся, но могут оказывать противоположное действие.

В качестве альтернативы предупреждениям о содержании мы предлагаем разработку курса, поскольку преподаватели должны сосредоточиться на выборе дизайна, который максимизирует активность и автономию студентов в отношении сложного контента. Простой способ поддержать студентов в отношении сложного контента — предоставить подробную информацию о содержании урока за уроком в учебной программе и/или обзоры планов уроков перед занятиями. Обучающимся предоставляется больше контроля и возможность размышлять о том, что им нужно, чтобы извлечь пользу из уроков и заданного содержания курса [7].

Вышеуказанные рекомендации наиболее эффективны, когда преподаватели предпринимают активные шаги для поддержки тех, у кого был негативный опыт в прошлом, который может быть активирован содержанием курса. Общее признание жизненного опыта студентов показывает, что преподаватель осознает, что содержание курса может быть тревожным, что у студентов есть разнообразный негативный опыт, который может быть активирован содержанием курса и сосредоточит или, по крайней мере, включит этот опыт в содержание курса. В идеале это подкрепляется упражнениями под руководством преподавателя для создания безопасной и поддерживающей атмосферы в классе.

Создание благоприятного коллективного климата является также одним из важных условий повышения благополучия личности обучающегося. Климат в классе может кардинально изменить общее впечатление студентов от курса. Улучшение восприятия обучающимися своей учебной среды и их способности преодолевать барьеры (например, проблемы с психическим здоровьем) облегчает обучение и академическую настойчивость. Поэтому крайне важно, чтобы преподаватели задумывались о том, как устанавливается и поддерживается климат в классе, чтобы повысить вероятность успеха обучающихся.

Учебные планы, программы, syllabus. Силлабусы, программа курса часто доступна обучающимся до начала занятий и является ключевым инструментом для создания климата в учебной аудитории. Программа в «теплых тонах», признающая важность психического здоровья, может привести к тому, что преподаватели будут восприниматься как более доступные [8]. Когда обучающиеся чувствуют, что могут обратиться к преподавателям, столкнувшись с препятствиями, это увеличивает вероятность того, что они раскроют барьеры в обучении, что, в свою очередь, позволяет преподавателям оказывать помощь в целях содействия психическому здоровью, когда это возможно [9].

Разрабатываемые нами учебные планы и программы также являются местом, где сначала рассматриваются ценности, связанные с равенством, разнообразием и инклюзивностью. Считается, что группы меньшинств могут сталкиваться с дополнительными проблемами в высших учебных заведениях, например, дискриминацией. Добавление персонализированного заявления о приверженности к инклюзивному образованию в учебный план демонстрирует, что безопасность и комфорт всех обучающихся важны для педагогов и самого университета. Такая практика может помочь маргинализированным обучающимся почувствовать себя более желанными и благополучными.

Общеизвестно, что учебная программа/силлабус может задать тон для развития благоприятного климата в группе, но за этим должна последовать дополнительная работа. Так, уже на первом занятии преподаватели должны обсудить важность психического и эмоционального благополучия и наметить шаги, которые можно предпринять, если кому-то понадобится поддержка в течение семестра (например, поговорить с преподавателем или обратиться к ресурсам в учебной программе и т.п.). Если обучающиеся и сами преподаватели не чувствуют себя комфортно, участвуя в этих обсуждениях, то это означает, что в течение семестра могут возникнуть подобные барьеры для всех субъектов образовательного процесса. Поскольку именно преподаватели могут способствовать обучению студентов и их личностному росту, они играют важную роль в нормализации разговоров о психическом здоровье. Участвуя в этих обсуждениях, преподаватели помогают преодолеть общественные и внутренние барьеры, которые мешают людям говорить о проблемах с психическим здоровьем и получать необходимую поддержку.

Вклад обучающихся. Вклад обучающихся в осмысление общего видения климата студенческого коллектива увеличивает шансы принятия ими этого видения и соответствия ему. Поэтому крайне важно учитывать отзывы и предложения молодежи, чтобы гарантировать, что создаваемый климат соответствует их потребностям.

Размер группы. Небольшие группы представляют уникальную возможность создать более персонализированный климат в учебной аудитории. Семинары могут позволить проводить больше обсуждений между студентами и преподавателями, что может привести к более четкому консенсусу относительно ожиданий и потребностей группы.

На небольших курсах преподавателям также потенциально проще укреплять связи со студентами. Прочность отношений между преподавателем и обучающимся влияет на вероятность того, что обучающиеся будут делиться, когда у них возникнут трудности. Следовательно, более прочные отношения могут способствовать более открытому общению по вопросам психического здоровья и других препятствий, с которыми обучающиеся могут столкнуться в течение семестра, что еще больше подчеркивает благоприятный климат в студенческой группе.

Приоритет климата в учебной группе также включает реагирование на поведение, которое не соответствует ценностям и потребностям, которые обучающиеся установили на первых нескольких занятиях. Преподаватели должны моделировать поведение, которое соответствует ожиданиям обучающихся относительно благоприятного климата в студенческой группе, что в целом способствует созданию позитивной учебной среды.

Создание благоприятного климата в учебной группе требует активного общения, сотрудничества и постоянной приверженности. Как говорится, «малое может иметь большое значение». Преподаватели играют основополагающую роль в моделировании нормативных установок и поведения для своей дисциплины. Принимая эти практики, преподаватели могут способствовать созданию позитивной учебной среды, которая позволяет студентам добиваться успеха на академическом и личном уровне.

Разработка и отбор ресурсов для поддержки благополучия обучающихся. Выбор стратегий, рекомендаций и инструментов для поддержки благополучия обучающихся и своевременное информирование абитуриентов в этом аспекте является сложной задачей. В идеале любые усилия на уровне преподавателей по укреплению психического здоровья личности в группе осуществляются в

контексте более широкой институциональной приверженности благополучию обучающихся. Хорошо укомплектованные и финансируемые службы консультирования обучающейся молодежи, центры, занимающиеся оценкой потребностей в обучении и инвалидности для определения соответствующих условий, внутренние медицинские услуги являются важными компонентами общей поддержки благополучия и психического здоровья обучающихся в высших учебных заведениях.

Образовательные заведения могут предоставлять базовую подготовку по вопросам психического здоровья преподавателям и сотрудникам, чтобы смягчить некоторые из этих проблем. Или же преподаватели могут искать обучение для повышения своей грамотности в вопросах благополучия, инклюзии, психического здоровья, что может повысить их эффективность в укреплении психического здоровья студентов. Например, на платформе Coursera можно найти много полезных курсов – «The Science of Well-Being / Наука о благополучии» Yale University и т.п. И по мере того, как преподаватели накапливают свои знания, поиск поддержки от коллег, особенно тех, чья научная работа сосредоточена на психическом здоровье, является дополнительной возможностью. Преподаватели не обязательно должны быть специалистами по психическому здоровью; подготовка и планирование должны соответствовать проблемам, которые могут возникнуть с учетом содержания курса и комфорта преподавателя.

Многие ресурсы доступны студентам через их учреждения (например, студенческие службы благополучия, социально-психологические центры, программы поддержки молодежи и т.п.) или онлайн (например, кризисные линии и веб-сайты). Однако обучающиеся часто не знают всех ресурсов, которые им доступны, и как к ним получить доступ. К тому же огромный выбор может быть ошеломляющим, и незнание того, с чего начать, может создать барьер для поиска необходимой поддержки. Иногда молодые люди, находящиеся в бедственном положении, могут быть не ждаты и искать соответствующей поддержки или помощи. Поэтому, создав список ресурсов для обучающихся, который понятен и легко доступен им, преподаватели могут компенсировать эту дополнительную нагрузку.

В течение семестра академические требования и уровень стресса меняются, следовательно, размещение списков ресурсов в учебных планах курсов и на веб-страницах курсов помогает сделать их доступными в течение семестра. Наиболее полезным является предложение сочетания очных и онлайн-ресурсов. В целом, инклюзивность является ключом к максимизации благополучия как можно большего числа обучающихся. Поэтому, чтобы гарантировать, что обучающиеся из разных слоев общества получают адекватную поддержку, преподаватели должны включать ресурсы, разработанные для определенного опыта и идентичностей. Как ранее мы говорили, создание безопасной городской среды требует координации усилий правоохранительных органов, городских властей и образовательных учреждений посредством: создания подразделений помощи студенческой полиции с материальным поощрением участников; внедрения системы "Безопасный кампус" с камерами наблюдения и кнопками экстренного вызова; организации регулярных встреч представителей правоохранительных органов со студенческим сообществом.

Каждая предлагаемая мера должна быть интегрирована в существующие государственные программы развития молодежной политики с выделением целевого финансирования и назначением ответственных исполнителей на региональном уровне. Эффективность реализации предлагаемых мер должна оцениваться с помощью количественных и качественных показателей с ежегодным мониторингом удовлетворенности студентов [10].

Таким образом, психическое благополучие личности и обучение неразрывно связаны. Мы определили три способа, с помощью которых преподаватели могут способствовать благополучию обучающихся, включая более эффективную подачу сложного контента, создание благоприятного климата в классе и использование гибких принципов разработки курса дисциплин. Мы надеемся, что наши научные идеи и рекомендации станут полезной отправной точкой для преподавателей и руководителей, чтобы заняться практиками, которые улучшают обучение, уделяя внимание психическому здоровью и благополучию обучающихся.

Благодарность. Данное исследование ИРН №AP19678139 «Оценка социально-психологических возможностей интенсивного роста благополучия обучающейся молодежи в Западном Казахстане» финансируется Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан с 2023 года (руководитель М.М. Книсарина).

Список использованных источников:

1. Cuijpers, P., Auerbach, R. P., Benjet, C., Bruffaerts, R., Ebert, D., Karyotaki, E., & Kessler, R. C. (2019). The World Health Organization World Mental Health International College Student initiative: An

overview. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 28(2), e1761. <https://doi.org/10.1002/mpr.1761>

2. American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., text revision.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890420249.dsm-iv-tr>

3. Auerbach, R. P., Mortier, P., Bruffaerts, R., Alonso, J., Benjet, C., Cuijpers, P., Demyttenaere, K., Ebert, D. D., Green, J. G., Hasking, P., Murray, E., Nock, M. K., Pinder-Amaker, S., Sampson, N. A., Stein, D. J., Vilagut, G., Zaslavsky, A. M., & Kessler, R. C. (2018). WHO World Mental Health Surveys International College Student project: Prevalence and distribution of mental disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 127(7), 623–638. <https://doi.org/10.1037/abn0000362>

4. Wilks, C. R., Auerbach, R. P., Alonso, J., Benjet, C., Bruffaerts, R., Cuijpers, P., Ebert, D. D., Green, J. G., Mellins, C. A., Mortier, P., Sadikova, E., Sampson, N. A., & Kessler, R. C. (2020). The importance of physical and mental health in explaining health-related academic role impairment among college students. *Journal of Psychiatric Research*, 123, 54–61. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2020.01.009>

5. Bruffaerts, R., Mortier, P., Kiekens, G., Auerbach, R. P., Cuijpers, P., Demyttenaere, K., Green, J. G., Nock, M. K., & Kessler, R. C. (2018). Mental health problems in college freshmen: Prevalence and academic functioning. *Journal of Affective Disorders*, 225, 97–103. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2017.07.044>

6. Bridgland, V. M. E., Barnard, J. F., & Takarangi, M. K. T. (2022). Unprepared: Thinking of a trigger warning does not prompt preparation for trauma-related content. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 75, 101708. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2021.101708>

7. Stewart, J. G. & Milanovic, M. (2019). Navigating Principles of Psychology. PSYC 100: Principles of Psychology (pp. 7-41). eCampusOntario. <https://ecampusontario.pressbooks.pub/testbookje/>

8. Gurung, R. A. R., & Galardi, N. R. (2021). Syllabus tone, more than mental health statements, influence intentions to seek help. *Teaching of Psychology*, 49(3), 218–223. <https://doi.org/10.1177/0098628321994632>

9. Meluch, A. L., & Starcher, S. C. (2020). College student concealment and disclosure of mental health issues in the classroom: Students' perceptions of risk and use of contextual criteria. *Communication Studies*, 71(5), 768–782. <https://doi.org/10.1080/10510974.2020.1771392>

10. Knissarina, M., Seitenova, S., Tusseyev, M., Ussenova, A., Syzdykbayeva, A., & Khassenov, B. (2025). Opportunities for intensive growth of the well-being of students based on interviews in Western Kazakhstan. *Educational Process: International Journal*, 14, e2025035. <https://doi.org/10.22521/edupij.2025.14.35>

ӨОЖ 372.8

ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫНЫҢ АДАМГЕРШЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫН ӘЗІРЛЕУ

Тәжит М.Ж.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Жазу–сызуы, оқу мектебі, мәдени ошақтары кеңдеу қоғамда халықтың рухани сұранысының алуан қырлы, сан түрлі мұқтаждығын фольклор арқалаған. Ұлтымыздың рухани қазынасы, көркемсөз өнері ерте заманнан ауызша шығарылып, ауызша тарағаны белгілі. Бұл ғылымда ауыз әдебиеті (фольклор) деп аталады. Ол ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа асыл мұра болып жалғасып келеді.

Жазба әдебиетіміз қалыптаса қоймаған кезеңде жеке тұлғалар тізген сөз маржандары ел арасында айтатын қисса, дастан, аңыз- әңгімелері тыңдаушының есте сақтау қабілетін шындап, бүгінге дейін жетіп отырғаны шындық. Ұлы дала фольклорының біздің заманымызға ұмытылмай, қайта түрлене өңделіп, толығып жетуі де осындай ерекше қабілеттің арқасы. Сондықтан оның шығарушысы да , айтушысы да халық.

М.Әуезовтың ауыз әдебиеті туралы: « Замана толқыны тарих теңізінің жағалауында көркемөнердің баға жетпес меруерт- маржандарын қалдырды... Бірақ сол асылдардың асылы- адам баласының рухы мен мен ақыл –ойын барша ұрпаққа паш еткен ескіrmес, өлмес, өшпес өлең – жыр», -деген баға береді[1].

Қазақ фольклоры жанрлық құрамы жағынан тұрмыс- салт жырлары, эпостық жырлар, аңыз – әңгімелер, мақал – мәтелдер, жұмбақтар, өтірік өлең, жаңылтпаштар сияқты сан саласы түрде

калыптасты[2].

Халық мұрасының үлкен бір мәуелі бұтағы – **жұмбақтар**. Жұмбақтар телегей- теңіз фольклорлық дүниелер арасында ауқымды орны бар, халық болмысын ежелден біте қайнасып келе жатқан, ұрпақтан - ұрпаққа жалғасып, қазіргі уақытта да тарих сахнасынан сыпырылып қалмай, жаңа даму кезеңін бастап өткеріп отырған бағалы жауһарлар санатына жатады.

Аталмыш жанр туралы қалам тербеген ғалымдардың бірі ғалымдардың бірі- Мұхтар Әуезов. Мұханның жұмбақ хақындағы зерттеу мақаласы алғаш рет «Әдебиет майданы» журналының 1938 жылғы 10- санындағы жарияланды, кейін 1940 және 1959 жылдарда жарық көрген жұмбақтар жинағы ұлы ғалымның беташар сөзімен ашылған. Ғұлама әлгі мақаласында жұмбақтың дүниежүзі халықтарының бәрінде бар байырғы жанр екендігін айтып келіп, оның кейінгі заманда жақсы дамып, тәрбиенің қуатты құралына айналғандығына көңіл бөледі. «Сырт қарағанда соңғы уақыттарда жазба әдебиет күшеюімен қатар, , жұмбақ азайған шығар, жаңадан жасалмайтын шығар» деген ойлар болушы еді. Анығында бұл теріс болып шықты. Жұмбақ қазақ халқының арасында да және союздің барлық басқа халықтарының арасында да әлі күнге тыңнан туып, молайып, дамып келеді. Олай болса, халықтың жұмбақ деген фольклор қорын жинап, басып, тексеріп тану, ғылымдық зор міндет болады» -дейді [3].

Фольклортанушы Мәлік Ғабдуллин жұмбақ не себептен шықты деген сұраққа өз пайымдауымен жауап іздейді: «Алғашқы кезде адам баласына дүниедегі заттардың, жаратылыс құбылыстарының барлығы, олардың сыры, неден жасалғандығы мәлім болмаған, жұмбақ болған. Бірақ адам баласы сол жұмбақты шешуге тырысқан, білу жолын қарастырған, айнала жаратылыс дүниесін , оның құбылыстарын, еңбек – кәсіп құралдарын, әр түрлі хайуанат жайын бір – біріне салыстыру арқылы тануды көздеген. Ол үшін өздеріне таныс бір затты екінші бір затқа салыстыра отырып немесе сол заттардың бір- біріне ұқсас белгілеріне қарап, олардың қандай зат екенін, неден шыққанын анықтаған. Жұмбақтардың алғашқы үлгілері осыдан шыққан[3].

Жұмбақ дегенде ойымызға тек ұйқас түрінде берілген 2-4 жолды өлең арқылы затты жұмбақтап жасыру емес, оның бірнеше түрлері бар екендігін ескеруіміз керек. Ғалым М. Әбжанов жұмбақтарды құрылысы, айтылу, жасалу жолдарына қарай мынадай топтарға бөліп қарастырылады:

- 1.Қара сөзбен айтылатын жұмбақтар;
- 2.Жұмбақ ертегілер;
- 3.Өлеңмен айтылатын жұмбақ ертегілер;
- 4.Жұмбақ айтыстар;
- 5.Жұмбақпен айтылатын шешендік сөздер;
- 6.Диалогке құрылған сұрау, жауап түріндегі жұмбақтар;
- 7.Есеп жұмбақтар.

Басқа қазақ фольклорының жанрлары секілді жұмбақ та көп қызметке ие. Оның ең басты қызметі – тәрбиелік, танымдық. Ш. Ахметов пен К. Ісләмжанұлы жұмбақтың балалар өмірінде үлкен орын алатындығына, оның тәрбиелік және танымдық мәніне назар аударған.

Осы тұста «Бастауыш сынып білім алушыларының бойына адамгершілік құндылығын дарытуда жұмбақтардың алатын рөлі қандай?» - деген сұрақ ойға келеді. Жұмбақ білім алушылардың дүниетаным көкжиегін кеңейтіп, ойын ұшқырлап, тұспалды сөздің мәнін ұғынуға септігін тигізіп, тапқырлығын шыңдайды. Жұмбақ қоршаған ортаны, заттарды көркем түрмен бейнелеп, адамдардың әсемдік талғамын оятады. Тыңдаушының сезімін қозғап, сүйсіндіреді де, баурап та алады. Онда қарапайым заттардың өзі асқақ поэтикалық толғаныспен бейнеленеді, демек эстетикалық қызметі де тегеурінді деген сөз. Жұмбақтың тілі қарабайыр тіл емес, образды сөз, одан бір кездегі халықтың сұлулыққа құштар талғам- түсінігін аңдаймыз.

Жұмбақты дұрыс шешпеген кісілерді көпшілік күлкіге айналдырып, намысына тиіп, сайысқа даяр болуға, есесін жібермеуге үйретеді. Ыңғайсыз жағдайларға түсіп қалмау үшін сөзге мән беруге дағдыландырады[5].

Мектеп бағдарламасында жұмбақтарды оқыту- бастауыш сыныптың 1-сынып оқулықтарынан бастау алады. Әліппе оқулығында тақырыпқа сай жұмбақ түрлері беріледі. Кейіннен 1-сыныптың «Ана тілі» оқулығында жалғасын табады. 2-сыныпта «Әдебиеттік оқу» пәнінде жұмбақтар жеке тақырып ретінде 1 сағат көлемінде өткізіледі. Сонымен қатар «Қазақ тілі» пәнінде өтілетін тақырып атауына сай жұмбақтың жауабын тап тапсырмалары жиілеп кездеседі. 3-4 сыныптарда осы ретпен қайталанып, күрделене түседі.

Мен «Қазақ фольклоры- тәлімдік тағылымы» атты 2-сынып білім алушыларына арналған авторлық бағдарламада жұмбақтардың адамгершілік құндылықтарды қалыптастырудағы рөлін зерттеу мақсатында 4 сағатты қамтыдым. Аталмыш авторлық бағдарламада ғалым М.Әбжановтың

топтастыруына сай қара сөзбен айтылатын жұмбақтар және жұмбақ айтыстар (өлеңдер) тақырыптарына 2 сағат бөлінді. 1 сағат жұмбақ туралы жалпы түсінік берілсе, соңғы сағатта жұмбақ құрастыру үшін шығармашылық сағатқа арналды. Бұл тақырыпта білім алушылардың сабақ барысында белсендігі артты. Ал, тәрбиелік мәніне келсем, ұлттық құндылық пен адамгершілік құндылықтан хабар беретін қоршаған әлем жасырылып, білім алушыларға ой салды. Жұмбақтарды оқытуда педагог әр алуан тәсілдерді қолданады: «Жұмбақтың шешімін тап», «Сурет бойынша, не берілген сөздер бойынша жұмбақтар құрастыр», «Жұмбақтың жауабын суретпен бейнеле» деп жас ерекшелік қасиеттеріне сай түрленеді. Қазақ фольклорының шағын жанрлары арқылы да бастауыш сынып білім алушыларына тәрбие беруге болады деген қорытынды жасағанымыз дұрыс болар.

Жаңылтпаштар- қазақ фольклорының кең тараған шағын түрі. Бұл жанрдағы шығармалардың тәрбиелік мәні жоғары, көркемдік кестесі күрделі, ойындық сипаты басым, болып келеді. Жаңылтпаштың ойындық сипаты білім алушылардың бір –бірімен жарасып, кезектесіп айтуында жатыр. Оның қарасөз және өлең түріндегі үлгілері де кездеседі. Көбіне тілге ауыр оралатын дыбыстар мен айтылуы қиын көпбуынды сөздерден құралады. Баланың тілін ұстарту, дұрыс сөйлеуге дағдыландыру, логикалық ойлау жүйесін жетілдіру, тапқырлық, алғырлық қабілетін арттыруда жаңылтпаштардың маңызы аса зор.

Жаңылтпаштың мазмұнында халықтың көшпелі өмір салтының түрлі көріністері, өзіндік дүниетанымы, тәлім - тәрбиелік көзқарасы, ғибраттық тағылымы мол сақталған [4].

Жұмбақ жанры секілді жаңылтпаштарда мектеп бағдарламасында 1-сыныптың «Әліппе» оқулығынан бастау алады. Сол ізбен жалғасын табады. Жаңылтпаштарды оқытуда «Жаңылтпашты жаңылмай айт», «Жаңылтпаштың қатесін түзеп жаз», «Өз жаңылтпашынды құрастыр» тапсырмалары жиі кездеседі.

«Қазақ фольклоры- тәлімдік тағылымы» атты 2- сынып білім алушыларына арналған авторлық бағдарламада жаңылтпаштарды оқытуға 3 сағаттың көлемі қамтылды. алғашқы 2 сағатта жаңылтпашты жаңылмай жатқа айту , қатені түзетуге, оны құрастыруға арнап тапсырмалар берілсе, соңғы 3 жағатта өтілген жаңылтпаштарды қайталау, сонымен қатар жаңылтпаштарды дыбыстардың қайталануын назар аударып , анықтау тапсырмасы қамтылды.

Қорыта келе, қазақ фольклорының шағын жанрларын оқыту арқылы да адамгершілік құндылықтарды білім алушылардың бойына сіңіруге болатындығына көз жеткіздік. Бұған дәлел ретінде қазақ фольклортанушы ғалымдарының еңбектерінде кеңінен жазылғанын айтуымызға болады. Бүгінде рухани дүниеміздің алтын қазынасы болып қала беретін қазақ фольклорының жауһарларымен жас ұрпақты тереңірек таныстыру үшін және ұлттық дәстүрде тәрбиелеуді мақсат еткен «Қазақ фольклоры- тәлімдік тағылымы» атты бағдарлама сияқты педагогтердің авторлық жұмыстары өз қажеттілігін айқындап отыр. Тәрбие мен білім бірге ұштасқан кезде өз нәтижесін береді. Адамгершілік құндылығы жоғары адам өз айналасына қадірлі, сыйлы, адал, мейірімді болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

- 1.Тарихи жырлар. - Алматы: «Атамұра», 2023.144 бет
2. Шешендік сөздер. - Алматы: «Атамұра», 2023.96 бет
- 3.Керім Ш.Қазақ жұмбағы.-Алматы: «Арыс» баспасы, 2007.-272 бет.
4. Дала фольклорының антологиясы 10-том. Шағын жанрлар.Алматы, 2020.-472 бет
- 5.Бабалар сөзі:Жүзтомдық.-Астана: «Фолиант», 2010.64-том, Жұмбақтар.-432 бет

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ

Теңізбаева М.М.,Өмірзақ А.М., Шаяхметова М.Н.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Адамгершілік - адам бойындағы гуманистік құндылық, әдеп ұғымы. «Кісілік», «ізгілік», «имандылық» тәрізді ұғымдармен мәндес. Адамгершілік - адамшылық, каталдықпен салыстырғанда жақсылық тілеу қарым-қатынастары.

Адамгершілікке тәрбиелеу дегеніміз- оқушы өміріндегі орнын, жауапкершілігін түсініп, өзін-өзі жетілдіріп, айнала қоршаған адамдар мен кез-келген затқа, жан-жануарларға және экологияға

жақсылық тілеп, қайырымдылық жасауға тәрбиелеу. Сондықтан адамгершілік білімі жеке тұлғаны қалыптастырудың негізі болып табылады.

Адамгершілік тәрбиесінің мақсаты- өз іс-әрекетіне жауапкершілікті, адал, намысты, жалғандық пен кәсіптік қаны алақ адамды тәрбиелеу.

Адамгершілік сезімді қалыптастыру бірнеше кезеңдерден өтеді. Оның алғашқы буыны мектепке дейін басталып, оқушылардың дара адамгершілік қасиетін қалыптастырудың іргетасы төменгі сыныпта қаланып, одан әрі жан –жақты дамуы да осы бастауыш сыныптардағы оқыту және тәрбиелеу үрдісінде жүзеге асырылады.

Алайда адамгершілік тек сырттай форма ретінде игерілуі мүмкін емес, ол адамның тұлғалық дербестігіне негізделіп, әр тұлғаның өзіндік заңы күйінде танылады. Адамгершілік қалаған уақытта, қалаған нақты жолмен орындалатын жәй мақсат емес. Ол адами іс-әрекеттің өз негізінде жатқан мақсаттардың мақсаты.

Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру- ата-ана мен ұстаздардың басты міндеті. Адамгершілік әр адамға тән асыл қасиеттер. Адамгершіліктің қайнар бұлағы - халқында, отбасында, олардың өнерлерінде, әдет-ғұрпында. Бастауыш сынып оқушысының жеке басын қалыптастырудағы міндеттердің бірі оны адамгершілік туралы ұғымдар, түсініктермен байыту болып табылады. Оқушылар бұларды әр түрлі дәрежеде игереді, ол баланың жалпы дамуына, оның өмірлік тәжірибесіне байланысты. Біз үнемі, «Кітап – бұл әлем сырын ашу» дейміз. Оқу арқылы оқушы қоршаған өмірмен, табиғатпен, адамдардың еңбегімен, құрдастарымен, олардың қуаныштарымен, кейде тіпті сәтсіздіктерімен танысады.

Балаларымызды имандылыққа тәрбиелеу үшін олардың ар-ұятын, намысын оятып, мейірімділік, қайырымдылық, кішіпейілдік, қамқорлық көрсету, адалдық, ізеттілік сияқты қасиеттерді бойына сіңіру қажет. Баланы үлкенді сыйлауға, кішіге ізет көрсетуге, иманды болуға, адамгершілікке баулу адамгершілік тәрбиесінің жемісі.

Мәдениет тарихында адамгершілік тәрбиесі мәнін түсінудің төрт негізгі дәстүрі қалыптасқан:

- патерналистік (патер-лат. «әке», үлкендерге құрмет түріндегі адамгершілік тәрбиесі);
- діни-дәстүрлік (діни наным сенімдер мәртебесін қолдау түріндегі адамгершілік тәрбиесі);
- ағартушылық (ғылыми білімдер игерудің нәтижесі түріндегі адамгершілік тәрбиесі);
- коммунитарлық (коммуна-лат. «қауым», «бірлестік»; ұжымшылдық сезімін қалыптастыру сезімі түріндегі адамгершілік тәрбиесі).

Адамгершілік - адам бойындағы гуманистік құндылық, әдеп ұғымы. «Кісілік», «ізгілік», «имандылық» тәрізді ұғымдармен мәндес. Адамгершілік - адамшылық, каталдықпен салыстырғанда жақсылық тілеу қарым-қатынастары.

Халықтық дүниетанымда мінез-құлықтың әр түрлі жағымды жақтары осы ұғымнан таратылады. Мінез-құлық пен іс-әрекеттерде көзге түсетін төмендегідей Адамгершілік белгілерін атап өтуге болады: адамды қастерлеу, сыйлау, сену, ар-ұятты сақтау, имандылық пен рахымдылық, ізеттілік пен кішіпейілділік, әділдік, қанағатшылдық, т.б.

Бастауыш сынып оқушылары ең алдымен ізгілік, қайырымдылық, сезімталдық, әдептілік туралы ұғымдарды түсінуі, оларды айыра білуді үйренуі керек. Бұл сапалар өзара байланысты, қайырымды, әділетті адам қашанда сергек, сезімтал келеді. Балаға адамгершілік сапалардың өмірдегі көрінісін көре білуде, қайырымдылық пен зұлымдықты, сезімталдық пен әділетсіздікті, жолдасына шын мәнінде немесе жалған көмек беруді айыра білуді үйренуі тиіс. Сондықтан оқушылар адамгершілік мәдениетінің дамуына бағыт беру үшін осы сапалардың мазмұнын білу қажет.

Адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі әдістеріне түсіндіруді жатқызуға болады. Оның құралдары ретінде мақалдар мен мәтелдер, әңгімелер мен ертегілер, аңыздар мен аңыз-әңгімелер қызмет етті. Оқушылармен әңгімеде сол жағдайға қолайлы мақалдар мен мәтелдер арнайы таңдалып, реттеліп алынып отырады. Адамгершілікке тәрбиелеудің аса бай жолдары белгілі болғанына көз жеткізу үшін келесі әдістер мен құралдарды атап өтуге болады. Олар: көрсету, үйрету, жаттықтыру, сендіру, өтіну кеңес, мақұлдау, сәттілік тілеу, тыйым салу, ант беру, сөгіс беру, кінәлау жатады.

Мәселен, халық ұғымында, адам баласының мінез-құлығына тәрбие мен тәлім арқылы тек білім мен ақылды ұштастыра білгенде ғана сіңетін, аса құдіретті, қасиеті мол адамшылық атаулының бір көрінісі. Шындық пен әділетті суреттейтін көркем шығармалардың ішіндегі аңызды айтсақ- «Аяз биді» еске аламыз. Шыр етіп дүниеге келген періште сәбиге адами асыл қасиеттер ана сүтімен, берісі бесіктен дамиды десек, қателеспейміз. Ал адам баласының тәрбиесінің ошағы саналатын – мектеп тәрбиесі бала бойында ізгі қасиеттердің қалыптасуына үлкен де, маңызды роль атқарары сөзсіз. Тәрбиенің негізгі – іргетасы адамгершілік тәрбиесіне байланысты.

Өйткені, адам бойындағы мыңдаған қасиеттердің ішіндегі негізгі орын алатын қасиет –

адамгершілік қасиеті.

Бүгінгі күн ұрпақты жан - жақты білім алуын, белсенді, шығармашыл болуын талап етеді. Осыған байланысты оқыту мазмұнын, түрін, әдісін таңдай білу қажеттігі туады. Бастауыш мектептен бастап баланы өмірге дайындау, тәрбиелеу жоғарғы орынға қойылады.

Оқу-тәрбие жұмысында халықтық педагогиканы пайдалану, ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүрлерін оқушының жас ерекшеліктеріне қарай пайдалана білу мұғалімнен үлкен біліктілікті, шеберлікті талап етеді.

Халықтың жазу-сызуды білмеген, ғылым мен мәдениетінің баспаға түспеген дәуірінің өзінде де өсер ұрпақты жан-жақты тәрбиелеу отбасының, бүкіл қоғам мүшелерінің бірлесе атқарған ісі болған. Міне, осы тәрбие жөніндегі халықтың ой-тұжырымын, тәжірибесінің жиынтығын халық педагогикасы дейміз.

Халқымыздың атадан балаға қалдырған халықтық педагогикасында ғасырлар бойы жинақталған бай тәжірибесі, бала, ұрпақ, оқушылар арасындағы тәрбие мақсаттары жатыр.

Мыңжылдық тарихы бар қазақ халқы өз ұрпағын өмірде, отбасында, тұрмыс, тіршілікте батылдық пен батырлыққа, әділдік пен адамдыққа, инабат пен ізгілікке, иба мен иманға үздіксіз тәрбиелеп отырған.

Халықтың ұлттық салт-дәстүрлері қаншама уақыт өтсе де өмірден өшірілмей, керісінше, қазіргі уақытта қайта жарқырай түскенін күнделікті өмір көрсетіп отыр. Қазақ баласы да қоршаған ортаның ішкі сырларын үлкендерден сұрап, еліктеп, байқап білгісі келген. Адамгершілік қасиет, еңбекке, өнерге, тәрбиенің басқа түрлеріне ойын, той, қонақ, сауық сияқты жерлерде тәрбиелеп, баулып отырған.

Қазақта баланы отбасы ғана емес, бүкіл ауыл болып тәрбиелеген.

«Қызың өссе, қызы жақсымен ауылдас бол,

Ұлың өссе, ұлы жақсымен ауылдас бол» –деп, ұл –қыз тәрбиесіне түгел қатысқан. «Үлкеннің алдын кесіп өтпе», «үлкенге сәлемдес», «Аттылының алдын кеспе» деп жолды кеспеуге баулыған. «Ат атандырма», «сағымды сындырма», «сүйек жасытпа», «сөз тасыма» деген жүйелі сөз тағы бар.

Ата-ананың балаға деген мейірімі мен ықыласы қазақтың тұрмыс тіршілігімен астасып жатыр. Осыншалық мейірімін, шуағын төге отырып, қазақ баланы еңбекке үйреткен, төзімділік, ептілік, шеберлік, шыншылдық, ар, ұят, әдеп, үлкенді сыйлау секілді қасиеттерді ұрпақ зердесіне сіңіре білген. Оқушы біткеннің барлығы дерлік мектеп қабырғасында ұстаздардан тәлім алады. Егер біздің ұстаздарымыз әрбір сабақты жоғары сапалы, тиімді етіп өткізсе, жас ұрпақ тәрбиелеп өсіру ісінде кемшілік аз болар еді.

Әрбір сабақ, тәрбиелік жұмыс ғылыми негізде ұстамды, жан-жақты танымды жүргізілсе рухани эсерлі болады. Демек, әр сабақ тәрбиелік бағыттан бөлінбей қатар жүргізілуі қажет. Ғалым-психолог Блумның пікіріне сүйенсек «7-8 жасқа дейін өсіп келе жатқан баланың жеке қасиеттерінің 70 пайызына дейін қалыптасады» дейді. Міне, осы кез баланың білім алатын, білім алу арқылы дамитын кезеңі. Бұл кезде алған білім оның бүкіл өмірінде қалатыны белгілі. Осы кездегі қаланған тәрбие адамгершіліктің негізін қалайды. Сондықтан осы кезден оқушы бойына жақсы қасиеттерді қалыптастыра оқыту керек.

Ұрпақ тәрбиесіндегі көкейтесті мәселелердің бірі – жетілген, адамгершілік мәдениеті қалыптасқан жеке тұлға тәрбиелеу. Бастауыш сынып оқушыларының бойында жалпы адамгершілік қалыптармен гуманистік, моральдық, қайырымдылық, ізгілік, өзара түсінушілік, ізеттілік, кішіпейілділік, адалдық, сыпайылық тәрізді қасиеттерді сіңіріп, олардың өзара қарым-қатынас мәдениеті мен қоршаған ортамен қарым-қатынасына мән беруіміз керек. Осыларды ескере отырып, бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік мәдениетін қалыптастыру бастауыш мектеп мұғалімінен ізденістерді талап етеді.

Бастауыш сынып оқушыларын адамгершілік рухта тәрбиелеу дегеніміз, оларға дүниеге ұйымшыл, белгілі бір мақсат көздеген адамгершілік көзқарас қалыптастыру. Жан – жақты қоршаған табиғатқа, әсіресе адамға адамгершілік қатынаста болып, жауыздыққа, қатыгездікке белсенді түрде қарсы бітіспес күрес жүргізу – адамгершілік сезімге тәрбиелеудегі негізгі мәселе.

Адамгершілік тәрбиесі – үзіліссіз процесс, ол адам туғаннан бастап, бүкіл өмірі бойы жалғаса береді. Алғаш алып қарағанда, ол үзіліссіз процесте қандай да бір кезеңдерді белгілеуге болмайтын сияқты болып көрінуі мүмкін. Солай бола тұрса да бұл мүмкін және орынды. Педагогика адамгершілік тәрбие үшін түрлі жас кезеңдерінде мүмкіншілік бірдей болмайтынын көрсетті. Мысалы, бала, жеткіншек және жас өспірім тәрбиелеудің әр қилы құралдарына түрліше қарайды. Тәрбиенің барысы үшін оның нәтижесін білудің маңызы зор, оны өмірдің белгілі бір кезеңде шығарған абзал

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Құрманалина Ш., Мұқанова Б. Ғалымова Ә., Р.Ильясова. Педагогика — 2010, -113б.
2. Жұмабаев М. Педагогика. –Алматы: Рауан, 1995.-312б. Бабаев С.Б., Қожагелдиева С. Педагогика (көрнекі материалдар) 2011, -86б.
3. Тлеуова Ж. К. Отбасы мен мектептің тәрбие күшін біріктіру. //Педагогическая наука и практика журн.- 2020.- № 2. — С. 28–30.
4. Павлов В. И. Формирование духовно-нравственной культуры учащейся молодежи / В.И.Павлов // Образование и саморазвитие: Науч.-теоретич. журн. — 2010. — № 1. — С. 146–151.
5. Сухомлинский В. А. Балаға жүрек жылуы. –Алматы: Мектеп, 1978. -222 б.

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН СЫНЫПТАН ТЫС УАҚЫТТА ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ЖҮРГІЗУДІҢ МАҢЫЗЫ

Темирханова Д.Н., Станқұлова Д.А., Шаушекова Б.Қ.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі заманда қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуы мен рухани жаңғыруы білім беру жүйесінің сапасына тікелей байланысты. Бұл тұрғыда мектеп – жас ұрпақтың білім мен тәрбие алатын негізгі әлеуметтік институты ретінде маңызды рөл атқарады. Әсіресе, бастауыш сынып кезеңінде оқушының тұлғалық дамуының негіздері қаланып, мінез-құлық үлгілері, әлеуметтік дағдылар мен құндылықтар жүйесі қалыптасады. Осы себепті бастауыш сынып оқушыларымен жүргізілетін сыныптан тыс тәрбие жұмыстары – тұлғаның жан-жақты дамуына бағытталған, педагогикалық процестің ажырамас және маңызды бөлігі болып табылады.

Бастауыш сынып оқушылары – психологиялық және физиологиялық тұрғыда өте нәзік әрі икемді жастағы тұлғалар. Бұл жаста олар эмоцияға берілгіш, еліктегіш, белсенді, зейін мен есте сақтау қабілеттері дамып келе жатқан кезеңде болады. Сонымен қатар, олар әлеуметтік қарым-қатынастың алғашқы дағдыларын меңгеріп, өзін-өзі тануға, ортаны қабылдауға үйренеді. Сондықтан да тәрбие жұмысы олардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, қызықты әрі мазмұнды ұйымдастырылуы қажет [1].

Сыныптан тыс тәрбие жұмысы қазіргі педагогикада оқушылардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру, шығармашылық белсенділігін арттыру, рухани-адамгершілік құндылықтарды дарыту, әлеуметтік бейімделу үдерістеріне қолдау көрсету мақсатында жүргізіледі. Мұндай жұмыстардың мазмұны мен формасы баланың танымдық, эмоционалдық және мінез-құлықтық салаларын бірдей қамтып, оның тұлғалық дамуына оң ықпал етеді. Осылайша тәрбие мен оқыту өзара үйлесім тауып, білім беру сапасының артуына жағдай жасалады.

Зерттеу мақсаты – бастауыш сынып оқушыларымен сыныптан тыс уақытта жүргізілетін тәрбие жұмыстарының мазмұнын, формаларын, педагогикалық мәнін және тиімділігін теориялық тұрғыдан негіздеу.

Сыныптан тыс тәрбие жұмысы – бұл оқу бағдарламасынан тыс уақытта арнайы жоспар бойынша ұйымдастырылатын, тәрбиелік мазмұны бар іс-шаралар кешені. Мұндай іс-шаралар бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық әлеуетін ашуға, әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға және мәдени-көркемдік даму деңгейін арттыруға бағытталады. Сыныптан тыс тәрбие жұмыстары көбіне оқушылардың қызығушылығына, бейімділігіне сәйкес еркін түрде жүргізіледі. Оның құрамына үйірмелер, спорттық секциялар, шығармашылық жобалар, экскурсиялар, театрландырылған қойылымдар, шеберлік сабақтары мен ойын элементтері енеді [2].

Бұл жұмыс түрінің негізгі мақсаты – баланың тұлғалық дамуына кешенді ықпал ету. Сыныптан тыс іс-шаралар баланың өзін-өзі көрсетуіне, ұжымда әрекет етуді меңгеруіне және ортада өз орнын табуға мүмкіндік береді. Тәрбиенің мұндай формасы оқушы мен мұғалім арасындағы сенімге негізделген ашық қарым-қатынас орнатуға септігін тигізеді.

Тәрбие үдерісінің тиімділігі тәрбиелік ықпал ету әдістеріне де байланысты. Мұндай әдістердің қатарына диалог, пікірталас, рөлдік ойындар, жобалық іс-әрекеттер, тренингтер мен рефлексиялық жаттығулар жатады. Бұл әдістер оқушының эмоциялық әлеміне әсер етіп, оның ішкі сенімін, ерік-жігерін, мінез-құлқын дамытады. Сонымен қатар, құндылықтық бағдарларды – адамгершілік,

отансүйгіштік, еңбекке адалдық, сыйластық сияқты сапаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Құндылық пен мінез-құлық қалыптастыру үдерісі оқушының ішкі мотивациясымен, тәжірибелік қатысуымен тығыз байланысты. Балалар белгілі бір іс-шараларға қатысу арқылы нақты өмірлік жағдайларды бейнелеп көреді, нәтижесінде олардың көзқарасы, жүріс-тұрысы, өмірге деген қатынасы өзгере бастайды. Осы себепті тәрбие процесі оқушының жас ерекшелігі мен психологиялық қабылдау деңгейіне сай ұйымдастырылып, оның тұлғалық дамуына жан-жақты мүмкіндік тудыруы қажет [3].

Бастауыш сыныптағы тәрбие жұмысының құрылымында сыныптан тыс іс-шаралар маңызды орын алады. Бұл іс-шаралар оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға, қарым-қатынас мәдениетін дамытуға, адамгершілік және ұлттық құндылықтарды бойға сіңіруге бағытталады. Мұндай тәрбиелік әрекеттер міндетті оқу бағдарламасына кірмегенімен, мектептегі оқу-тәрбие жүйесінің органикалық жалғасы ретінде қарастырылады.

1-сурет – Бастауыш сыныптағы тәрбие жұмысының аспектілері

Мектептегі тәрбие жұмыстарының формалары әртүрлі және мазмұнды болуы тиіс. Ең кең таралған түрлерінің бірі – үйірмелер. Бұл – оқушының қызығушылығына сәйкес бейімділігін дамытуға арналған шығармашылық алаң. Мысалы, көркем еңбек, би, домбыра, шахмат, кітап оқу клубтары секілді үйірмелер оқушының қабілеттерін жетілдірумен қатар, бос уақытын тиімді өткізуге де ықпал етеді.

Экскурсиялар да сыныптан тыс тәрбиенің тиімді формасы болып табылады. Олар оқушыларды қоршаған ортамен таныстырып, танымдық көкжиегін кеңейтеді. Экологиялық саябақтарға, музейлерге, тарихи орындарға ұйымдастырылатын сапарлар арқылы оқушылар туған жердің табиғаты мен мәдениетін құрметтеуді үйренеді.

Сайыстар мен байқаулар – оқушыларды бәсекеге қабілеттілікке, әділдікке, ұжымда жұмыс істеуге баулитын маңызды құрал. Бұл түрге пәндік олимпиадалар, сурет салу, мәнерлеп оқу, ән айту жарыстары және «Ең үздік оқушы», «Зерек бала» сияқты номинациялық жарыстар жатады. Мұндай іс-шаралар ынталандыру тетіктері арқылы оқушылардың жеке жетістіктерін мойындауға мүмкіндік береді.

Театрлық қойылымдар мен сахналық көріністер – оқушылардың эмоционалдық дамуына әсер ететін, шығармашылық ойлау мен өзін-өзі көрсете білу дағдысын дамытатын іс-шаралар. Бұл жұмыстар көбінесе мерекелік концерттермен, әдеби кештермен байланысты өткізіледі. Балалар сахна арқылы батырлық, адалдық, сыйластық сияқты рухани құндылықтарды рөлдік кейіпкерлер арқылы сезінеді.

Сыныптан тыс тәрбие жұмыстары құндылық бағдарлы тәрбие элементтеріне негізделуі тиіс. Бұл дегеніміз – іс-шаралардың мазмұны ұлттық рухты, отансүйгіштікті, адамгершілікті, еңбексүйгіштікті, жауапкершілікті тәрбиелеуге бағытталуы қажет. Әрбір іс-шара тек көңіл көтеру емес, белгілі бір құндылықты оқушы санасына орнықтыру мақсатын көздеуі тиіс.

Нақты мысал ретінде, «Туған жер – тұғырым» атты танымдық кешті айтуға болады. Бұл кеш барысында оқушылар туған өлке тарихы туралы баяндайды, өлке ақындарының өлеңдерін оқиды,

шағын сахналық қойылым қояды. Кештің мақсаты – оқушылардың отансүйгіштік сезімін ояту. Тағы бір мысал – «Жүректен жүрекке» атты қайырымдылық акциясы. Бұл шарада оқушылар қарттар үйіне, мүгедек балалар орталығына барып, өз қолдарымен жасаған сыйлықтарын табыстайды. Мұндай әрекеттер жас буынның бойында жанашырлық, адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады [4].

Сыныптан тыс тәрбие жұмысының тиімділігін арттыру – тәрбие процесін сапалы деңгейге көтерудің негізгі шарты. Бұл үшін тәрбие жұмысын кешенді, жүйелі және тұлғалық бағытта ұйымдастыру қажет. Оқушының дамуына ықпал ететін факторлардың бірі – отбасы мен мектеп арасындағы тығыз байланыс. Бастауыш сынып оқушылары үшін ата-ананың үлгісі, қолдауы мен қатысуы аса маңызды. Сол себепті ата-аналармен ынтымақтастықта өткізілетін іс-шаралар (бірлескен мерекелік кештер, көрмелер, шығармашылық жобалар, тренингтер) балаға отбасы мен мектептің тәрбиелік ұстанымдарының бірлігін сезінуге көмектеседі. Мұндай серіктестік оқушының тәртіп мәдениетін қалыптастырып, мектеп өміріне қызығушылығын арттырады.

Сыныптан тыс тәрбие жұмысында педагогтың жеке тұлғалық ықпалы шешуші рөл атқарады. Мұғалім – оқушы үшін үлгі, бағыттаушы және сенімді тірек. Сондықтан педагог тек ұйымдастырушы ғана емес, сонымен қатар коммуникатор, кеңесші, шабыттандырушы болуы тиіс. Оның кәсіби құзыреттілігімен қатар, жеке қасиеттері – адалдық, әділдік, жауапкершілік, креативтілік – оқушылардың сенімін оятып, тәрбие процесінің тиімділігін арттырады. Педагогтің әр оқушыға дербес көзқарас танытуы, оларды тыңдай білуі және қолдау көрсетуі – эмоционалдық қауіпсіздік пен сенімді қарым-қатынастың негізі болып саналады.

1-кесте - Инновациялық әдістердің тәрбие жұмысындағы ерекшеліктері

Әдіс түрі	Мақсаты	Қолдану формасы	Тәрбиелік ықпалы
Жобалық жұмыс	Ізденімпаздықты дамыту	Топтық жоба, постер, таныстыру	Жауапкершілік, ынтымақ
Ойын әдісі	Қызығушылықты арттыру	Рөлдік, іскерлік, дамытушы ойындар	Коммуникация, тәртіп, әділдік
Арт-терапия	Эмоцияны басқару, өзін білдіру	Сурет, музыка, қолөнер, драма	Эстетика, ішкі тепе-теңдік, ашықтық

Қазіргі заман баласының қажеттіліктеріне жауап беру үшін сыныптан тыс тәрбие жұмысына инновациялық әдістер енгізу қажет. Солардың ішінде кеңінен қолдануға болатындары – жобалық қызмет, ойын технологиялары және арт-терапиялық тәсілдер. Жобалық жұмыс оқушылардың зерттеушілік, шығармашылық қабілеттерін дамытып, ұжыммен жұмыс істеуге үйретеді. Олар өз жобаларын таныстыру, қорғау арқылы өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік алады.

Ойын әдістері – баланың қызығушылығы мен белсенділігін оятудың ең табиғи жолы. Олар арқылы бала өмірлік жағдаяттарды модельдеуді үйренеді, ережелерді қабылдап, мінез-құлқын реттеуге машықтанады [5]. Арт-терапия элементтері (сурет салу, қолөнер, драма, әуен) оқушының ішкі күйзелістерін жеңілдетуге, өзін білдіруіне және эмоцияларын бақылауға көмектеседі. Бұл тәсіл әсіресе тұйық, өз ойын сөзбен жеткізе алмайтын балалармен жұмыс істеуде нәтижелі.

Жоғарыда аталған бағыттардың үйлесімділігі мен жүйелі қолданылуы – сыныптан тыс тәрбие жұмысының мазмұнын байытып қана қоймай, оның тәрбиелік нәтижелерін арттыруға мүмкіндік береді. Оқушының қызығушылығын оятатын, жеке ерекшелігін ескеретін, шығармашылық қабілетін дамытатын тәрбиелік орта ғана шынайы тұлғалық өсуге жол аша алады.

Жүргізілген шолу нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларымен сыныптан тыс уақытта жүргізілетін тәрбие жұмыстарының маңыздылығы жан-жақты талданды. Сыныптан тыс іс-шаралар білім беру процесін толықтырып қана қоймай, оқушының тұлғалық, әлеуметтік және рухани дамуына бағытталған тәрбие құралы ретінде маңызды орын алатыны анықталды. Мұндай жұмыстар оқушылардың бос уақытын тиімді ұйымдастыруға, шығармашылық қабілетін ашуға, құндылық бағдарларын қалыптастыруға септігін тигізеді.

Бастауыш сынып кезеңі – баланың әлеуметтенуінің бастапқы және аса маңызды сатысы. Бұл кезеңде оқушыларға сыныптан тыс ұйымдастырылатын іс-шаралар арқылы ұжыммен әрекет ету, өзін-өзі тану, ортаға бейімделу, тұлғалық жауапкершілік сезімін қалыптастыру сияқты қасиеттер дарытылады. Яғни, тәрбие жұмысы баланың өзін ортада еркін сезінуіне, әлеуметпен қарым-қатынас орнатуына және азамат ретінде қалыптасуына негіз болады.

Практикалық тұрғыдан алғанда, тәрбие жұмысын тиімді ұйымдастыру үшін келесі ұсыныстарды ескеру қажет:

- іс-шаралар оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктеріне сай болуы;
- ата-аналар мен мектептің бірлескен әрекеті қамтамасыз етілуі;
- педагогтың тұлғалық үлгісі мен кәсіби шеберлігі тәрбие процесінің орталығында тұруы;
- инновациялық әдістерді (жобалық, ойын, арт-терапия) қолдану арқылы тәрбиелік ықпалды күшейту;
- құндылық бағдарлы тәрбиені жүйелі енгізу.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларымен сыныптан тыс уақытта жүргізілетін тәрбие жұмысы — олардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін, білім беру мен тұлғалық тәрбиені сабақтастыратын маңызды педагогикалық механизм болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қуанышбаева З. Сыныптан тыс тәрбие жұмысы арқылы бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеу // 3i: Intellect, Idea, Innovation-интеллект, идея, инновация. – 2023. – №1.
2. Исакова А. Бастауыш сынып оқушыларымен тәрбие жұмысын ұйымдастыру жолдары // Педагогика және психология. – 2022. – №4. – Б. 22–27.
3. Мырзагелдиева А.Ж. Сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының бала тұлғасын дамытудағы рөлі // Білім беру кеңістігіндегі инновациялар: республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы: РБК, 2021. – Б. 35–39.
4. Сағындыкова Г.К. Тұлғаның әлеуметтенуіндегі сыныптан тыс тәрбиенің ықпалы // Заманауи білім. – 2020. – №2(58). – Б. 40–45.
5. Нұрмаханова Ә.С. Бастауыш мектепте тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудың тиімді әдістері // Бастауыш мектеп. – 2022. – №3. – Б. 10–15.

ӘОЖ 373.1

ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАР НЕГІЗІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

Толентаева Т.Қ., Қарсыбек А.Қ., Ишанов П.З., Аяған Е.С.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі таңда бастауыш білім беру пәндерін пәнаралық байланыста оқыту ортақ тақырыптардың негізінде үздіксіз және жүйелі түрде жүргізіледі. Бұл қазіргі білім беру жүйесіндегі ғылыми түсініктерді өзара байланыста оқытудың құралы ретінде қарастырылады. Педагогиканың аса маңызды мәселелерінің бірі пәнаралық байланыс негізінде бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамыту. Адамның негізгі тұлғалық қасиеттерінің іргетасы бастауыш сыныптарда қаланатындықтан, пәнаралық байланыста оқушылардың танымдық аумағын, эстетикалық сезімдері мен қиялдарын, көркемдік шығармашылық қабілеттерін аттыру қажеттілігі өте басым. Әсіресе бастауыш сыныптардағы оқыту-тәрбиелеу барысында оқу материалдарын пәнаралық байланыс негізінде игерудің тұлға қалыптастырудағы сұранысының аумағы кең екендігі айқын.

Бұл зерттеу мәселесінің құндылығы – бастауыш сынып оқушыларының пәнаралық байланыста шығармашылығын дамыту жөнінде ғылыми-теориялық материалдарға шолу жасалып, оқыту үдерісінде пәнаралық байланыс материалдарын, оның әдістемесін қазіргі бастауыш мектептің оқу-тәрбие үдерісінде пайдаланудың сұранысын ашады. Қазақстан Республикасындағы жалпы бастауыш білім берудің мемлекеттік стандартында өскелең ұрпақтың дамуы, ғылыми дүниетаным қалыптастыруының айқын бағыттары көрсетілген. Себебі ғылыми дүниетаным - қоғамдық сананың ең жалпы және жоғары формасы. Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік-экономикалық даму, күрделі өзгерістер заманындағы қазіргі түбегейлі мәселе - адамды іс жүзінде қоғамдық дамудың басты тұлғасы дәрежесіне көтеріп, дамыту. Елбасының Қазақстан халқына Жолдауында еліміздегі мәдени тарихи мұраны сақтауға ерекше мән берілу қарастырылып, «Мәдени мұра» атты арнаулы бағдарламада ұлт мәдениеті мен шығармашылық іс-әрекетін зерделеудің біртұтас жүйесін жасау ұсынылған. Жеке тұлғалар шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру туралы ғылыми еңбектерді

талдау, сараптау нәтижесінде пәнаралық байланыста бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру мәселесі ғылыми-теориялық зерттеудің қазіргі нысанына айналып отыр. Мұнда пәнаралық байланыс дамыту қызметін атқарады. Бір пәннің төңірегіндегі білімді екінші пәнге қарай ауыстыруды қамтамасыз ететін оқыту әдіс-амалдарының логикалық құрылымын қайта құруда тұлғаның жалпы дамуына әсер етеді.

Тұлғаның өмірде дұрыс жол табу үшін, дұрыс ой түйіп, өздігінен саналы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек. Тұлға бойындағы қабілеттерін дамытып олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күш беру білімнің ең маңызды мақсаты болап табылады. Тұлға дарындылығының табиғаты, шығармашылық қабілеті, дамуының қайнар көзі, шығармашылық мүмкіншіліктерінің психологиялық құрылымы. Мұның барлығы арнайы ізденісті қажет етеді. Қазіргі психология, педагогика ғылымдарында осы мәселеге қатысты зерттеу жұмыстары жүргізілуде.

Мысалы: Я.А.Пономарев, Н.С.Лейтес, В.А.Крутецкий, Е.Е.Кравцова, В.Т.Кудрявцев сынды ғалымдардың зерттеулеріне сүйене отырып, қабілетті, дарынды шығармашылық тұлғаны дамыту жолдарын айқындауға болады. шығармашылық дарындылықтың өз табиғатына тән ерекшеліктері бар. Ғалымдар шығармашылық дарындылықтың туа біткен, сондай-ақ жүйе пайда болатын сипаты жөніндегі көзқарастарды қуаттайды. Қоршаған ортаның, тәрбиенің және дамудың әсерінің нәтижесінде оқушының шығармашылық тұлғасын қалыптастырудың сипаты айқын көрінеді. Тұлғаның рухани өсуі және дамуы бойынша жүргізілетін ғылыми зерттеулер мен бақылаулар іс-әрекетке деген қызығушылық пайда болып, ынтасы артады, қажетті дағдылар қалыптасып отырады деген тұжырымдар жасаған. Оқушының шығармашылық тұлғасын қалыптастыруда көптеген ғалымдар қиялдың дамуын жалпы психологиялық дамуымен байланыстырады. Оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсу үшін, қиялдың, қабілеттің сабақта және сабақтан тыс уақытта, пәнаралық байланыста дамытуда әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады.

Мәселен:

- тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау;
- оқушының логикалық ойлауын дамытатын пікір талас тудыру;
- ойлау, қиялдау арқылы суреттер салғызу;
- тапсырманы түрлендіру арқылы жұмыс бағыттарын ұйымдастыру;
- мәтін, әңгіме, ертегі шығармаларын пәнаралық байланыста қолдану;
- әр түрлі тақырыптарда әңгіме өткізіп, мазмұндама, шығарма жазу.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық тұлғасын қалыптастыру үшін оқу материалдарының дамытушы құрылымы айқындалуы тиіс. Оқу материалдарының дамытушы құрылымы – бұл ұғымдар арасындағы өзара байланысты міндетті бөлумен қарапайымнан күрделілігіне ретті мазмұндалу. Сабақта жаңа оқу материалдарын оқып-үйренуде оқушылар ғылыми немесе мәдени зерттеу үрдісінде ертеректе зерделген ұғымдар қалай жаңа білімдер мен таным әдістері шығарылғанын көретіндей етіп тұрғызу қажет. Кез келген жүйенің даму үрдісі – бұл оның пайдалы функциясының артуы. Ғылыми білімдердің дамуы – бұл теория мен әдістердің функциональдық тиімділігінің жоғарылау үрдісі, ол диалектика заңдылықтары негізінде жүзеге асырылады:

- жаңа пайдалы функцияны алу үшін жүйе элементтерінен қайта амал жасау;
- бір немесе бірнеше элементтерді өзгерту;
- пайдалы функцияны алу үшін жаңа элементті ендіру;
- жүйе элементтерінің бірінен жаңа пайдалы функциясы бар өзінше жеке жүйе бөлу;
- жаңа пайдалы функция алу үшін екі немесе бірнеше жүйені біріктіру.

Жүйені дамытудағы аталған тәсілдерді оқушыларды жаңа оқу материалымен таныстыру кезінде пайдалану қажет.

Жалпы бастауыш сынып мұғалімдерін оқушылардың сыныптар бойынша пәнаралық оқу іскерліктерін:

- меңгерілуі тиіс бағдарламалық материалдың құраушысы ретінде;
- шығармашылық бастаманың негізі ретінде қарастыру тиіс.

Мұғалім оқушылардың пәнаралық байланыс оқу іскерліктерінің даму деңгейін анықтаумен, оқушыларда қажетті дамымаған пәнаралық іскерліктерді дамыту үшін сабақ конспектілерінде педагогикалық тапсырмалар көлемін реттеуі тиіс.

Пәнаралық байланыстың атқаратын функцияларын анықтау жөнінде көптеген зерттеулерді айтуға болады. Мәселен, О.Мұсабеков пәнаралық байланыстың функцияларын оқыту процесіне ықпалы бойынша айқындайды:

- 1 ойын дамытуға ықпал етеді;

- 2 берік білім алуға көмектеседі;
- 3 оқыту үрдісін жеделдетеді;
- 4 дербестігін және танымдық белсенділігін дамытуға ықпал етеді;
- 5 мұғалім жұмысының әдістемесін жақсартады.

Яғни, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру күзиреттілігін жаңа жағдайда қолдану жүргізіледі. Оқушылар бұл жағдайда білімнің жалпы қажеттілігі мәселесімен кездеседі, әсіресе жаратылыстану, дүниетануда анық көрінеді. Оқушылардың алдына көркем еңбекті оқытуда пәнаралық байланыс тұрғысындағы танымдық міндеттерді, тапсырмаларды қою оқу іс-әрекетін барынша арттырады (көңіл-күй, еріктік үдерістерге, ойлауға, есте сақтауға, қайта жаңғыртуға екпін беру, қиял мен тілді дамыту т.б.).

Пәнаралық байланыс – оқыту мазмұнындағы білім мен іскерліктің адамның ақыл-ой өрісін дамытудағы, ақиқат дүниенің біртұтас жүйе екендігі жөніндегі ғылыми көзқарасты, дүниетанымды қалыптастырудағы, алған білімді өмірмен, қоғамдық тәжірибемен байланыстырудағы маңызды құралдардың бірі.

Пәнаралық байланыстар: біріншіден, бағдарламалар мен оқулықтар арасындағы өзара келісушілікті; екіншіден, әртүрлі пәндер мұғалімдерінің жұмыс жүйесіндегі келісушілікті және сабақ барысында заттар мен құбылыстарды жан-жақты қарастыруды; үшіншіден, басқа пәндерде игерген білімдерін қайта жаңғыртып, оларды өтілетін жаңа материалға қолдана алуға байланысты оқушылардың ойлау іс-әрекетін алдын ала ескереді.

Көпжақты пәнаралық байланыстар көмегімен тек оқушыларға білім беру, дамыту және тәрбиелеу міндеттерін сапалы жаңа деңгейде шешу ғана емес, сонымен бірге нақты болмыстың күрделі мәселелерін кешенді көру және шешу үшін іргетас қаланады. Сондықтан да пәнаралық байланыстар оқушыларға білім беру мен тәрбиелеудің кешенді тәсілінің маңызды шарты және нәтижесі болып табылады.

Көптеген педагогтар мен психологтар пікірлеріне қарағанда, оқушылардың түрлі пәндердегі білімдер мен біліктерді, бейімділіктердің жеке элементтері арасындағы байланыстарды байқап және қабылдануы олардың білімдерін жүйеге түсіреді, ақыл-ойына серпіліс тудырады, таным қызметіне шығармашылық сипат береді. Бастауыш мектептегі пәнаралық байланыс – бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін қалыптастырудың аса маңызды шарттарының бірі.

Бұған дейін де тәжірибедегі пәнаралық байланыс проблемасы көптеген ағартушы педагогтарды толғандырған. Мысалға ерте заманнан-ақ Әл-Фараби, Я.А.Коменский, И.Г.Песталоци қазақ ағартушылары мен педагогтары Ш.Уалиханов, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин еңбектерінде пәнаралық идеялардың берілгендерін көруге болады. Мысалы: Ы.Алтынсарин: «Орыс тілін оқытуда біз оқушыларға белгілі сабақты, грамматикалық ережелерді нақты мысалдармен қазақ тілімен салыстыра отырып, әбден меңгертіп алмай алға жылжи алмаймыз. Орыс тілін үйретуде де бала ол сөзді дұрыс айтуға әбден дағдыланғанша үйретуден жалықпау керек» – деп пәнаралық байланыстың маңызын ашып айтып кеткен.

Философ Б.М.Кедров адамның дүниетанымын қалыптастыруға әр түрлі пәндердің өзара әсерінің мәнін көз жеткізе баяндаған. М.Б.Кедров өзінің еңбектерінде ғылымда пәнаралық байланыс мәселесіне жаңа әдістемелік тұрғыдан қарауды талап етеді. пәнаралық байланыс проблемасы бүгінгі күнге дейін бір ғылымға бір пән, керісінше бір пәнге бір ғылым ғана бір-бірімен өзара байланысты болып шектеліп тәрбиеде қолданып келгенін көрсетіп, ол қазіргі кезде бір пәнді бірнеше ғылым өзара әрекеттесіп жан-жақты қарастыра бастағанын дәлелдейді. Сонымен ғылымның зерттеуінде бір ғылым тек «өзіне тиісті пәнмен ғана емес, қайта көптеген басқа пәндермен бірлікте болуы қажеттігі айқындалған.

И.Зверев пәнаралық байланыстарды толықтыру көлемде жүзеге асыру тәсілдерінің сипатынсыз олардың білім беру, дамыту және тірбиелеу функциясының өзара байланыстарын ашпайынша бұл мәселені елестету мүмкін еместігін айтады. Пәнаралық байланыстардың жалпы білім беретін функциялары оқушыларда материя қозғалысының әр түрлі формаларының өзара байланысын көрсететін әлем жөніндегі жалпы білімдер жүйесін қалыптастыруды қарастырады. Пәнаралық байланыстардың тәрбиелеу функциясы оқушыларда диалектикалық-материалистік дүниетанымды, өнегелік-эстетикалық идеяларды, жеке тұлғаның эмоционалдық-еріктік қасиеттерін қалыптастыруды көрсетеді. Пәнаралық байланыстардың дамытушылық функциясы салалас пәндерді зерделеу кезінде жалпы жаратылыстану-ғылыми және политехникалық ұғымдарды дамытуда, талдап қорытындыланған іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыруда жүзеге асырылады.

П.Г.Кулагин пәнаралық байланысқа мұғаліммен оқушылар жасайтын жүйесі деген анықтама береді де бағдарламалардың материалдарын неғұрлым тиянақты меңгеріп алу мақсатында,

білімдердің, игерілу процесінде ұқсас пәндердің мазмұны пайдаланылады да қамтылады дейді.

Нақты пәнаралық байланысты зерттеп, пәнаралық байланыс мәселесін жүйелі ғылыми негізде құру керектігін талап еткен Н.К.Крупская болған. Ол: «Әр пәнді оқып үйренуде әдебиет болсын, тіл болсын, қоғамтану, тарих, география, математика, тағы басқалары болсын – пәнді барлық жағынан бірдей алып зерттеп оқып-үйрену үшін диалектикалық тұрғыдан келу өте-мөте маңызды» деп жазған.

А.А.Бейсенбаева өз зерттеулерінде «пәнаралық байланыс», «интеграция» категорияларының қызметіне аса мән бере отырып: «...оқушыларға пәнаралық байланысты меңгерту үшін мұғалімнің әуелі сол жекелеген пәндердің өзін жанжақты, терең меңгергені қажет етіледі. ...Пәнаралық байланысты, яғни жеке пәндерге тән ортақ қасиеттерді білу, саналы меңгеру – оқушылардың білім танымының жоғары дәрежелігін көрсетеді, дүниетанымдық көзқарасының орнықты қалыптасу процесін танытады»; «...ғылымдар интеграциясы – бұл екі ғылым элементтерінің жай қосылуы емес, ол табиғат заңдылықтарын тереңірек түсінуге мүмкіндік беретіндей дәрежеде олардың жаңаша жүйеленген ішкі бірлігі» деп «пәнаралық байланыс» және «интеграция» ұғымдарын тұжырымдайды. Ғалымның пікірінен, пәнаралық байланыстың білім үдерісінде жоғары деңгейде жүзеге асуы үшін ең алдымен білім қорының, оны іске асыруда педагогикалық шеберліктің болуы қажет екендігін байқауға болады. Ал бұл біздің жағдайымызда, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби тұрғыда дамуын қамтамасыз етуді көздеп отыр.

Н.А.Оразахынова өзінің «Пәнаралық байланыс оқу-тәрбие жұмыстарын жетілдірудің негізгі бір жолы» деп аталатын кандидаттық диссертациясында: «...пәнаралық байланыс – педагогика ғылымында философиялық, психологиялық және диалектикалық тұрғыдан қарастырылатын күрделі мәселе. Ол жеке пәндерді меңгерту негізінде іске асады. Пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың жеке пәндерден алған білімі барынша күрделенсе, тиянақтала түседі, оқушылар бір пән аясымен шектелмей, оны өзге сабақтас пәндермен байланыстыра отырып, пәнді еркін меңгеруге мүмкіндік алады. Бұл – оқушының белгілі бір пәннен алған білім шеңберінің кеңеюіне, басқа сабақтас пәндердің мүмкіншілігін пайдалана білуі деген сөз» деп өз анықтамасын береді. Ғалым өз зерттеулеріндегі идеяларды мектеп тәжірибесіне енгізіп, бүгінгі күнде «Сатылай кешенді талдау технологиясының» авторы. Сондай-ақ, Республикамыздың көптеген мектептерінде эксперименттен өткізіліп, қазіргі таңда барлық педагогтер үшін тиімді технологиялардың бірі. Ғалымның негізгі ойы бізге, өзіміздің педагогикалық тәжірибемізде тиімді шешімдер қабылдауымызға жол ашады.

Біздің зерттеу жұмысымызға идеялық жағынан жақын келетін еңбектердің бірі А.М.Мұханбетжанованың «Бастауыш білімнің интеграциясы арқылы оқушыларда дүниенің ғылыми бейнесін қалыптастырудың теориялық әдіснамалық негіздері» атты докторлық диссертациясында: «...Ғылымның интеграциясы «қиылысушы» және «өтпелі» ғылымның пайда болуында байқалады. Ал білімнің синтезі неғұрлым жалпылама ұғымдарда, қағидаларда, теорияларда, тұжырымдарда, дүниенің локальдық бейнесін құруда, дүниенің жалпы ғылыми бейнесін жасауда көрініс табады» деп өз пікірін білдіреді. Ғалым А.М.Мұханбетжанованың пайымдауларынан ескіден жаңа сапаны тудыру, екі ғылымның сабақтастығы мен байланыстары элементтерінің нәтижесінде келесі бір ғылымның өмірге келу мүмкіндіктерін өз зерттеу жұмысында алға шығарғанын аңғарамыз [23, б. 43].

Г.К.Шолпанкулова «Оқыту процесінде пәнаралық байланыс негізінде оқушыларда (8-9 кл) гумандық қарым-қатынасты қалыптастыру» атты кандидаттық диссертациясында «...пәнаралық байланыс – ғылымдар арасындағы интегративті фактор бола отырып, оқыту процесінің функциялары негізінде жеке тұлғаның гумандық қарым-қатынасты қалыптастырушылық қызмет атқарады» деп нақтылана түседі. Ғалымның бұл анықтамасынан біз, оқушыларда гумандық қарым-қатынасты қалыптастыру оқыту процесінде пәнаралық байланыс негізінде көрініс табатынын пайымдаймыз.

Д.Ж.Кішібаева кандидаттық диссертациясын «Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін пәнаралық байланыс негізінде қалыптастыру» тақырыбында зерттеген. Пәнаралық байланыс жайлы ғалым: «пәнаралық байланыс тұрғысынан практикалық іс-әрекеттерді жоспарлау және орындау – бұл төмендегідей тапсырмаларды орындаудан тұрады: тапсырманы орындау жоспарын құрастыру; бақылауды; өлшеуді және эксперименттерді жоспарлау және жүргізу; жүйенің дамуын болжау, іс-әрекетті орындау жоспарын талдау» деп көрсетеді. Бірақ біздің ойымызша, пәнаралық іскерліктердің студенттер бойында қалыптасуы үшін алдымен ой еңбегі дұрыс жүзеге асырылуы қажет. Ғалымның зерттеулері бүгінгі таңдағы Блум таксономиясының ойлау деңгейлеріне мүмкіндік ашады. Жаңа форматтағы дайындалған ғалымдардың еңбектері де көптеп кездеседі.

Жалпы пәнаралық байланыста оқыту білім алушыға берілетін білім бүгінгі бастауыш сынып оқушы тұлғасының дамуына септігін тигізетіні сөзсіз. Атап айтсақ: ақыл-ой қабілеттерін дамыту, танымдық процестірін қалыптастыру, тілдік қарым-қатынас жасау және т.б. Оқу процесіндегі пәнаралық байланыс пәндерден алынатын білімді бір-бірімен толықтыру мақсатында тереңдетіп

оқытуға бағытталған жоспар құруға негізделеді. Яғни, білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыра отырып дүниетанымдық көзқарасын қалыптастырып білімді тұтас қабылдауға қызмет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. А. Бейсенбаева «Пәнаралық байланыс негізінде оқу процесін ұйымдастыру» Алматы – 1995 ж.
2. Ж.Б. Баянбаев «Педагогика» Астана 1998 ж.
3. Ж. Аймауытов, А.А.Бейсенбаева Шығармалары, Алматы «Жазушы» 1989 ж.
4. Б.Р.Айманбетова, А.А.Бейсенбаева «Әдіснамалық негізгі тұрғысынан» «Қазақстан мектебі» 1993 ж. №9 20-24 бет.
6. А.А.Бейсенбаева «Педагогика курсының лекциялары мектептегі оқу тәрбие процесіндегі пәнаралық байланыс» Алматы Абай атындағы КазПУ 1991 ж.
7. А.Д.Балтаев «Пәнаралық байланыс арқылы оқушыларға экологиялық тәрбие берудің педагогикалық психологиялық негізі» Алматы 1994 ж. 30 бет.

ӘОЖ 355.233.231.1

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ОТАНСҮЙГІШТІК ҰҒЫМ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Тұрсын М.Ж., Ишанов П.З.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі қоғам дамуы тұлғаның жаңа әлеуметтік типін қалыптастыруды талап етеді. Қазақстандық қоғам өзіне сенімді, жарқын тұлғалы, өзіне тән белсенді азаматтық ұстанымы бар, саналы шешім қабылдай алатын және өз ісіне жауапкершілікпен қарай алатын іскер адамдарды қажет етеді.

Қай заманда да әр адамның санасындағы аса мазмұнды және құрметті мәртебеге ие ұстаным – ол отансүйгіштік (патриоттық) сезім (іс-әрекет) болып келгені ақиқат. Бұл туралы әлемдік және төл тарихымыздың әр бетінен негізді дерек табылады.

Егеменді еліміздің жарқын болашағы болар жас ұрпаққа терең, мазмұнды білім беру мен ұлтын сүйер патриот азамат етіп тәрбиелеу – бүгінгі алға қойылған басты міндет. Ертеңгі ел тізгінін ұстар азаматтар – бүгінгі мектеп оқушысы.

Грек тілінен шыққан «патриот» сөзі дүниежүзілік қауымдастықтың даму тарихы мен мемлекеттердің саяси жағдайына байланысты әртүрлі сипаттар мен мағыналарға ие. Ежелгі грек ғалымдары Платон, Цицерон, Аристотель, еуропа философтары, демократтары, қазақ ағартушылары Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, және т.б. патриоттық туралы түрлі толқынысты ойларын қалдырды. Олардың шығармаларында ұлтын шын беріле сүю, елге, жерге деген отаншылдық махаббат көрініс тапты. Патриоттық тәрбиенің басты мақсаты – жеке тұлғаның, әлеуметтік топтың патриоттық іс-әрекетті саналы түрде меңгеруге деген ұмтылысын анықтайтын саяси, адамгершілік және кәсіби дайындықты қалыптастыру. Тағы да ұлт батыры Бауыржан Момышұлы сөзіне жүгінсек, «Патриотизм - Отанға деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығы қоғамдық- мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, өзінің мемлекетке тәуелді екенін мойындау, қысқасын айтқанда, патриотизм дегеніміз – мемлекет деген ұғымды, оны жеке адам мен барлық жағынан өткені мен бүгінгі күнімен және болашағы мен қарым-қатынасын біріктіреді».

Ерте заманда елім деп еміреніп, егеулі найза қолға алып, еңкеу-еңкеу жер шалып, өз елін жаудан қорғау үшін қасықтай қаны қалғанша, ақтық демі біткенше алысқан, Махамбетше айтқанда "Қара қазан, сары баланың қамы үшін соғысқан" батырларымыз аз болмады. Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, Шапырашты Наурызбай, Исатай, Махамбет, тағы басқа батырларымыздың ерен ерліктерін ерекше айтуға болады.

Мұғалімдердің, философтардың, психологтардың, саясаткерлердің жіті назарындағы азаматтық-патриоттық тәрбие – білім беру жүйесінің маңызды бөліктерінің бірі, объектісі болып табылады. Қазіргі жағдайда заң мен қоғамды құрметтейтін, отанын сүйетін, іскер, жасампаз, бәсекеге қабілетті азаматтарды тәрбиелеу үшін патриоттық білім мен тәрбиені тиімді ұйымдастыру міндеті тұрғаны кездейсоқ емес. Бұл кез-келген адамның жеке басымен қатар, мемлекетке де, қоғамға да өзекті болып танылады.

Патриоттық сезімді құр ұранды сөз ретінде қолданбай, іс жүзінде жүзеге асыра білу – үлкен

шеберлікті қажет етеді. Егер баланың бойына патриоттық тәрбиені қалыптастыра білсек, онда сол арқылы қалған бағыттар оңай жүзеге асады.

Патриоттық сезім туа біткен қасиет. Бала кезден негізі қаланатын бұл сезім, ең алдымен, ата-анасына, жанұясына, туысқандарына, өсе келе достарына, одан кейін туған еліне, туған жеріне деген ыстық ықыласпен, адам есейген сайын бірте-бірте ұлт, халық, қоғам, мемлекет деңгейіне көтеріліп, өмір бойына жалғасады.

Отансүйгіштік тәрбие – бұл тек туған жерге деген сүйіспеншілік ғана емес, сонымен қатар ел тарихын құрметтеу, мемлекеттік рәміздерге адалдық таныту, ұлттық құндылықтарды қастерлеу және ел тәуелсіздігіне жауапкершілікпен қарау деген сөз. Мұндай құндылықтарды бала санасына қалыптастыруда тәрбие жұмыстарының рөлі зор.

Патриотизм ұғымы – елдің саяси құрылымына, оның саяси институттары мен халық құрамына деген сүйіспеншілік, халықтың өзі өмір сүріп жатқан мәдени ортаға (елдің мәдениетіне, имандылығына, әдет-ғұрпына), әлеуметтік ортасына қарай (елдегі әлеуметтік-экономикалық қатынастарға, олардың еңбек жағдайларына сәйкес) қалыптасады [1].

Отанға деген сүйіспеншілік, бойындағы күш-қуаты мен білімін Отан игілігі мен мүддесіне жұмсау. Туған жерін, ана тілін, елдің әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрін құрмет тұту сияқты патриотизм элементтері ерте заманнан бастап-ақ қалыптаса бастайды.

Патриоттық тәрбиені ойға алғанда, бірінші санаға Отан түсінігі келеді. Сондықтан осы түсініктің санада орнығуына байланысты патриотизмнің мынадай екі қырын көруге болады:

1. Отан-ол халықтың дамуы, тарихы, қорғаныс тәсілдері, патриоттық пікірлер, көңіл күйі, дәстүрлері мен саналы сезімі кіреді.

2. Патриотизмнің теориялық деңгейі. Ол — Отанның құрылуы, дамуы, сақталуы, оның егемендігі мен тәуелсіздігі туралы ғылыми білімдерді жете меңгеруі. Отанға қызмет көрсету турасындағы патриоттық идеялар, патриоттық мінез-қылық нормалары.

Патриотизмді қазіргі көзқараспен ұлтжандылыққа, елжандылыққа сыйғызамыз.

Қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу міндеттеріне мыналар жатады:

- Қазақстанда тұратын әрбір ұлт өкілдеріне патриоттық, сезімдерін түсіндіру;
- Қазақстанға қызмет көрсету;
- Елімізді ішкі немесе сыртқы жаулардан қорғау.

Туған өлке, туған жерді сүю – жүректің ісі. Біздің сонау ғасырлардан бері тамырын тереңге жайған бір ғана Отанымыз бар. Осынау алып қазақ сахарасын көздің қарашығындай қорғап, оны шексіз сүю – *әр қазақтың міндеті*. Өйткені, Қазақстанның басқа Отаны жоқ.

Қазақ халқының патриоттық тәрбиесінің тамыры терең. Халқымыздың тарихында отансүйгіштік пен қаһармандықтың үлгілері мол. Отаншылдық сезім ертеден қалыптасқан, ескірмейтін, әрқашан жаңа жақтан көрініс табатын, мәңгілік, қасиетті ұғым. Ол – Отанға деген сүйіспеншілік, бойындағы бар күш – қуатын, ерік-жігерін Отан игілігі мен мүддесіне аямай жұмсау, туған жерін, қасиетті ана тілін, елдің әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрін құрметтеу. Патриотизм біртіндеп қалыптасатын, тынымсыз, үздіксіз тәрбиенің нәтижесінде орнығатын ұлы сезім. Патриоттық тәрбие ананың ақ сүтімен, есейе келе өскен ортасына, қалыптасқан қоғамына байланысты дамитын үздіксіз тәрбиенің жемісі.

Қазіргі кезде Қазақстан өмірінде «қазақстандық патриотизм» ұғымы қалыптаса бастады. ҚР-ның Конституциясы «қазақстандық патриотизмді» қалыптастыру және оны азаматтардың ой-санасына сіңіруді мемлекеттік дәрежеге көтергенімен, отаншылдық ой-сананы қалыптастырудың шешілмеген мәселелері бар. Қазақстандық патриотизм - ел азаматтарының республиканың бүгінгі тұрақты өмірі мен жарқын келешегі жолындағы еңбегі мен күрескерлігі іспетті. Отаншылдық сана - халықты топтастырушы рухани күш бола тұра, халықтың күш-жігерін, тәуелсіздікті нығайтуға бағыттайды. Сондықтан елдегі тәлім-тәрбие, идеология мен ақпарат жүйесі ел тұрғындарының бойында өзін республиканың толық азаматы ретінде сезіну көңіл-күйін қалыптастыруы керек. Отаншылдық, елжандылық туған отбасына, туып-өскен ортаға, туған топырағы мен табиғатына деген құрметтен басталады. Сондықтан отаншылдықтың қайнар көзі адамгершілік қасиеттер болмақ. Отаншылдықтың іргетасы – ұлтжандылық. Өз ұлтын сүйіп, оның мұңын мұндап, жоғын жоқтайтын азамат қана отаншыл болады. Отаншылдықты рухани құбылыс ретінде зорлықпен, нұсқаумен, биліктің басқаруымен енгізу мүмкін емес. Отаншылдық тәрбиеге қатысы бар барлық институттар мақсатты әрі нәтижелі жұмыс істегенде ғана санаға сіңеді.

Ал, патриотизмнің рухани жағына келер болсақ, өз еліңнің тарихын және оның жас ұрпаққа үлгі етер жақтарын білу, халқыңның біртуар ұлдары мен қыздарын мақтаныш ету, олардың ерлігі мен жетістіктерін әлемге паш ету қазіргі әлемдік бәсекелестік жағдайында патриотизмге тәрбиелеудің маңызды элементі екеніне шүбә жоқ. Қазіргі ақпараттық кеңістікте жиі кездесетін бір елдің белгілі

адамын екінші елдің өз атына таңуы да осындай бәсекеден туады. Ал, оның арғы жағында ұлттық мүдде жатқаны сөзсіз. Ұлттық мүдде мен патриотизм сезімі қашан да қатар жүретіні белгілі [2].

Мектептегі оқу-тәрбие үрдісінде отансүйгіштікке тәрбиелеу түрлі әдістер арқылы жүзеге асады: сынып сағаттары, тәрбие сағаттары, жобалық жұмыстар, шығармашылық тапсырмалар, көркем әдебиет оқу, тарихи танымдық экскурсиялар ұйымдастыру, ұлттық мерекелерді өткізу т.б. Мысалы, Тәуелсіздік күні, Жеңіс күні сияқты мерекелер қарсаңында өткізілетін іс-шаралар балалардың елге деген сүйіспеншілігін арттырып, оларды рухани байытады.

Сынып жетекшінің рөлі де бұл жерде ерекше. Мұғалім өз тәрбие жұмысында патриоттық бағыттағы көрнекі құралдарды, әндерді, әдеби шығармаларды, ойындарды орынды қолдану арқылы оқушылардың бойында ұлттық сана мен патриоттық сезімді қалыптастыра алады.

Бастауыш мектеп – әрбір азаматтың тұлға қалыптастыруындағы алғашқы кезең. Осы сатыда отансүйгіштік тәрбиенің ерекше рөлі бар, себебі балалар өз ата-бабалары мен елі тарихына, салт-дәстүріне, табиғи және мәдени байлыққа алғаш көз жүгіртеді. Бұл үдеріс ұлттық сана қалыптасуына, ұрпаққа берілетін рухани құндылықтардың сақталуына ықпал етеді. Мектеп өміріндегі отансүйгіштік тәрбиенің маңызын арттыруда мектептің ынта-эрекеті, мұғалімдердің кәсібилігі және ата-аналардың қолдауы маңызды орын алады [3].

Расында, ұлтына деген сүйіспеншілігі жоқ адамнан адамгершілікті де, қамқорлықты да, адалдықты да, мәдениетті де күтуге болмайды. Сондықтан патриоттық тәрбие тәрбиенің негізгі бағыттарының бастауы десек қателеспейміз. Бұл бағытта сынып деңгейінде қалай жұмыс ұйымдастыру керектігі Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінде Білім және ғылым министрлігінің арнайы тұжырымдамасында бекітілген. Отансүйгіштікке тәрбиелеу мәселесі адамзат тарихында үзілмей жалғасып келе жатқан ұлы міндет болғандықтан, халқымыздың ержүрек қолбасшысы, жазушы, Қазақстанның Халық Қаһарманы Бауыржан Момышұлының өскелең ұрпаққа үлгі әрі мақтаныш боларлық шағармалар желісін басшылыққа алу арқылы отанға деген ұрпақ сүйіспеншілігін еселей аламыз.

Отансүйгіштікке тәрбиелеу бағыттары келесі негізгі мәселелерді қамтиды: педагогикалық тәжірибедегі мүмкіндіктерді жан-жақты және тұтас қамту.

Жеке тұлғаға әсер ете алатындай оқу жүйесін құру: әртүрлі пәндерді оқытуда және оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда тірек болу сипатына ие болуы; бұл бағытта өскелең ұрпақты отансүйгіштікке тәрбиелеудің теориясы мен тәжірибесіне байланысты тың идеяларды ұдайы ашып, оны іс жүзінде қолдану т.б.

Отансүйгіштікке тәрбиелеу процесінің танымдық құндылығын ұмытпау керек, бірақ ол әрбір оқушының бойында патриоттық сана мен патриоттық сезімді қалыптастырудан басталса ғана нәтижелі болмақ.

«Ұлттық патриотизм» және «қазақстандық патриотизм» ұғымдарын пайдалану Отан, туған жер, туған халқы туралы нақты түсініктерді берудің тиімділігін арттырады. Бұл ұғымдарға анықтама беру, олардың мазмұны: патриотизмді дамыту, ұлттық салт-дәстүрді ұстану және мемлекеттік рәміздерді құрметтеу т.б тәрбиелік мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Қазақ патриотизмінің негізі – қазақ мемлекетіне деген сүйіспеншілік, ұлтқа деген сенім, саяси көзқарас, т.б. Осыған қарамастан, әрбір қазақстандық өзі өмір сүріп, ауасын жұтып, суын ішіп отырған мемлекетін «Отаным» деп танып, оның негізін қалаған қазақ халқын құрметтеуге, оның заңдарын сақтауға, рәміздерін құрметтеуге, жетістіктеріне сүйсініп, мақтануға, сондай-ақ оның даму жолдарын қарастыруға міндетті.

Осы ұғымдар оқушылармен бірге талданса, іс-әрекеттер мен әдіс-тәсілдер арқылы оқушының санасына ой сала білсек, үлгі-өнеге көрсетсек, заман талабына сай азаматты, елін сүйетін еліне қызмет ететін азаматты тәрбиелейміз [4].

«Батылдық – іс-әрекет есебін тәуекелдеумен үйлестіре алушылық», «Табандылық – батырлардың қалқаны», «Өжеттілік, қайсарлық – адамның тіпті мүмкін емес, деген жағдайдың өзіне абыроймен өлімге бас тігуге тәуекел етушілік, игілікті құлшыныс», «Отан дегеніміз – халық». Патриотизм – сонау ерте замандардан қалыптасып келе жатқан қасиетті сезім.

Отаншылдыққа тәрбиелеу ұлттық ерлік дәстүрлерге сүйене отырып, жас өскелең ұрпақтың екінші жан дүниесі, ой санасы мен сезімін дамытып, қалыптастыруға бағытталуы керек. Қазақтың патриоттық – отансүйгіштік тәрбиесі – тереңнен тамырын тартқан, халқымыздың сан ғасырлық болмысының, дүниетаным – көзқарасының, ақыл – ойы мен салт – дәстүр мәдениетінің көрінісі. Осыларды бойға дарытпай тұрып келер ұрпақты патриоттық – отансүйгіштік тәрбиеге лайықты қалыптастырып, алтын бесік елін, кіндік кескен жерін қорғайтын және осы мақсат жолында бар күш – жігері мен ақыл – қайрат жұмсап, отаншыл азаматтарды, яғни нағыз патриоттарды тәрбиелеп өсіру

мүмкін емес. Патриотизмге тәрбиелеу үрдісінің танымдық мәнін естен шығаруға болмайды, бірақ ол әрбір буында патриоттық сана, патриоттық сезім қалыптастырудан бастау алғанда ғана тиімді болмақ. Патриоттық сана, патриоттық сезім көрсеткіші – оқушының іс-әрекеті. Сонымен бірге іс-әрекет оның даму, қалыптасуына ықпал ететін басты фактор. Іс-әрекет барысында тыңдаушы қоршаған ортамен құндылықтарын арттыруға үлес қосады, бұл өз кезегінде патриоттық сана қалыптасып, сезім, қабілет, қасиеттерді дамуына ықпал етеді, басқаша айтқанда өз басының мүддесін ұлттық, Отан, мемлекет, халық мүддесіне ұштастырады.

Бойымызда отансүйгіштік, ерлік, батырлық, патриоттық сезімдерді арттыру үшін өткен ата-бабаларымыздан үлгі-өнеге, тәлім-тәрбие алуымыз керек. Оларды қуана еске алып, мақтана айту – қазақ халқының әрбір перзентінің парызы.

Таңның атысы, күннің батысында тек еліңді ойла, Отаныңды ойла, туған жеріңді жырла. Сонда ғана сен «Кішіпейілділік – кішілік емес, кісілік» демекші, кіші емес кісі боласың, ел қажетіне жарар нағыз азамат боласың. Сонда ғана сен бақытты боласың деген қасиеттерді жастардың бойына сіңіру – негізгі міндеттердің бірі. Патриоттық тәрбие – тамыры терең тәрбие екені белгілі. Сол себепті патриоттық тәрбие тамырын кеңге жаюы тиіс. Патриоттық тәрбие – еліміздің әлеуметтік – экономикалық, саяси дамуы жаңа сапаға ие болып, тәрбие процесіне жаңаша көзқарас қажет болып отырғандықтан, қазіргі кезеңнің күрделі шарттары аясында іске асырылуда. Мұның барлығы патриоттық тәрбиенің төмендегідей өзіндік ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді:

- өткен уақыттағысына негіз болады, олардың негізінде спортшыларды патриоттық іс-әрекетке қатыстыруға болатын оқу-тәрбие процесін түзеуге болады;

- патриоттық тәрбие өзінің мақсаты бағыттылығымен жас спортшылардың отанға деген сүйіспеншілігін арттырады;

- патриоттық тәрбиеде мақсаттар мен мазмұндардың, нысандардың және тәрбие әдістерінің үйлесімділігін қамтамасыз ететін жеке-әрекеттілік, кешендік қатынас пайдаланылады[5].

Мұның өзі тәрбиеленушіге біртұтас тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік беретін топтық және даралық ықпал қолдануға жағдай жасайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. <https://zhasalash.kz/news/zhashtar-ugimindagi-otansuygshk-fbbcf/>
2. <https://moluch.ru/archive/88/17634/>
3. Мамырбеков А. Оқушыларға әскери-патриоттық тәрбие берудің маңызы // Сынып жетекшісі–2017.
4. <https://egemen.kz/article/3465-otansuygishtik-otbasynan-bastalady>
5. Құрманова Ж. Қазақ әдебиеті пәнін шығармалар арқылы оқытуда патриоттық сезім қалыптастыру жолдары / Ж. Құрманова, Ш. Баймырза // Қазақ тілі және елтану – 2018.

ӘОЖ 378.015

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЯРЛАУДАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАР

Ұзақбаева С.А.

Абылайхан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан

Білім беруді ақпараттандыру оны әрі қарай дамытудағы негізгі фактордың бірі болып табылады. Соңғы жылдары білім беруді ақпараттандырудың алдына қойған міндеттері цифрлық трансформация жағдайында адамның іс-әрекеті бағытының бірқатар бөлігінде шешімін табуда және төртінші өндірістік революциялық технологияның жаппай ендірілуіне байланысты аса маңызды жүйелі өзгерістер пайда болуда (жасанды интеллект, виртуалды және толықтырылған шындық, үлкен мәліметтер, блокчейн және т.б.).

Білім беру процесі оқу мен тәрбие процесінде білім алушылардың өзара әрекеттестігін қамтамасыздандыратын оқу құралдары мен басқару құралдарының цифрлық трансформациясына байланысты маңызды өзгеріске түсуде. Білім беру жүйесіне қатысты сыртқы факторлардың әсерінен білім берудің мақсаттары қайта қарастырылуда, нақтырақ айтсақ, Қазақстанның мемлекеттік білім беру стандарттарына түзетулер енгізіліп, білім беру нәтижелеріне цифрлық құзыреттілікке

байланысты жаңа талаптар қойылуда.

Егер, «цифрлық трансформация» («digital transformation») ұғымына тоқталатын болсақ, бұл ұғымның кәсіби - ғылыми әдебиеттерде көрініс ала бастағанына көп уақыт бола қойған жоқ. Соған қарамастан, бұл ұғымға берілген анықтамалар баршылық. Олардың *бірі*, «цифрлық трансформация дегеніміз - бұл ең алдымен ақпараттық (цифрлық) жоспардағы өзгерістер мен экономикалық процестер құрылымының мәнмәтініндегі өзгерістердің мазмұндық түрленуінде көрініс алған революциялық сипаттағы сапалы өзгерістер» десе, *екіншісі* бұл «қоғам мен еңбек экономикасындағы кәсіби әрекеттің түрлерін өзгерту мақсатында әртүрлі деректерді, ақпараттық технологияларды белсенді пайдалану» деп түсіндіреді. *Үшіншісі* – бұл «қоғамның түрлі міндеттерін шешу барысында ақпараттық технологияларға негізделген ғылыми өңдемелерді пайдалану» деп дәлелдейді. [1]

Цифрлық трансформацияның басқа да анықтамалары баршылық, алайда келтірілген мысалдардан-ақ, бұл ұғымның барынша кешенді екені байқалады. Бүгінгі таңда цифрлық технологиялардың айтарлықтай қарқынды дамып келе жатқанын және олардың дамуы мен практикаға ендірілу салдарын көп жағдайда болжап-білу қиынға соғатынын айта кеткен жөн. Осы тұрғыдан алғанда, *цифрлық трансформация* қоғамда цифрлық дамуға және ақпараттық өзгерістерге бағыт-бағдар береді деуге болады. [2,3]

Ғылыми әдебиеттерге жасаған талдау бізге, «цифрлық трансформацияның негізгі сипаттамасы болып, арнайы цифрлық бағыттарда жүзеге асырылатын және оларды әлеуметтік-экономикалық салаға ендіруден маңызды нәтиже алатын іс-әрекеттегі сапалы, мазмұнды өзгерістер саналады», деп ой тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Білім беру жүйесінің цифрлық трансформациясы – «цифрлық экономика», «ақпараттық (цифрлық) қоғам» сияқты аса көлемді ұғымдарға өтудің қажетті шарты болып табылады. Білім берудегі ақпараттық технологиялардың бірегей мүмкіндіктерін ескеру – қоғамның әлеуметтік-экономикалық құрылымындағы сапалы өзгерістері туралы, білім беру әрекетін қайта пайымдау мен цифрлық трансформация субъектілерінің арасындағы түрлі деңгейдегі тиімді коммуникациялары туралы айтуға негіз болады.

Қазіргі таңда цифрлық трансформация аясында мамандардың инновациялық технологияларды меңгерудегі кәсіби даярлығында шешімін іздестіруді қажет ететін проблемалар көптеп кездеседі. Бірқатар педагогикалық оқу орындарының мамандары цифрлық трансформацияны тиімді жүзеге асыруға қажетті кәсіби цифрлық құзыреттерді әлі де жеткілікті меңгермеген. Ақпараттық қоғамда мамандардың цифрлық мәдениетін, цифрлық трансформация құралдарына қатысты жаңа цифрлық құзыреттерді меңгермей қалыптастыру мүмкін емес. Аталған құзыреттер кәсіби проблемаларды жедел, әрі тиімді шешуге және туындаған кәсіби жағдаяттарды жан-жақты талдауға көмектеседі. Осыған байланысты мамандардың ынта -ықыласын жоғары кәсіби даярлыққа аудару, цифрлық технологиялар саласындағы біліктілігін арттыру мен цифрлық мәдениетін қалыптастыру қажеттігі туындайды. Кәсіби әрекеттің күрделілігі мен көпқырлылығы, жалпы алғанда, еңбек сапасы мен кәсіби даярлық деңгейін арттыруды талап етеді. Бұл процестер бүгінгі цифрландыру, ақпараттандыру және жаһандану жағдайындағы әлеуметтік өзгерістермен өзара үйлесіп, қоғамдағы цифрлық трансформацияның дамуына серпін береді. [4]

Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық трансформация ақпараттық технологиялардың сапалы жаңарып - дамуымен, бүгінгі экономика саласындағы жаңа бағыттардың анықталуымен, сондай-ақ әрқилы еңбек түрлерін қоғамда орындалу мазмұнындағы өзгерістерімен тікелей байланысты. Бұл болса, өз кезегінде, бәсекеге қабілетті мамандар меңгеруге тиіс жаңа білім мен білік, дағдыларды айқындайды: цифрлық құзыреттілікті, цифрлық сауаттылықты меңгеру; заманауи бағдарламалық құралдармен жұмыс істей білу; жалпы айтқанда, жоғары деңгейдегі цифрлық кәсіби мәдениетті меңгеру және т.б.

Сонымен, білім беру жүйесін цифрлық трансформациялау саласындағы теориялық және қолданбалы зерттеулерге жасаған талдау мамандардың заманауи кәсіби даярлығының *кейбір бағыттарын* айқындауға мүмкіндік береді:

Білім беру жүйесінің цифрлық инфрақұрылымын дамыту. Бұл бағыттың аясында білім беру мекемелерін интернетке қосу, цифрлық инфрақұрылымды және білім беру мекемесінің электрондық ақпараттық-білім беру орталығын құру; педагог мамандардың цифрлық құзыреттілігін жетілдіру мәселелері жүзеге асырылады.

Цифрлық оқу материалдарын, цифрлық аттестация жүйесін дамыту. Бұл бағытта оқу материалдарының цифрлық архивтері, цифрлық құралдары мен сервистері толықтырылады; жалпы мәдени және кәсіби құзыреттердің қалыптасу деңгейін бағалауға арналған бақылау материалдары әзірленіп, сынақтан өткізіліп, практикаға ендіріледі.

Білім беру процесін жүргізудің дербестендірілген моделін дамыту. Бұл бағыт білім алушыларда

кажетті цифрлық құзыреттерді қалыптастыру арқылы қазіргі қоғамда ақпараттық әлеуметтенуді қамтамасыздандыратын, оқу барысында және болашақ кәсіби іс-әрекеті аясында жоғары жетістіктерге қол жеткізуді көздейтін білім беру әрекетін жүзеге асырудың нақты тәсілдерін белгілейді. [5]

Жоғарыда аталған бағыттар цифрлық сервистерді дамыту мен білім алушылар арасындағы технологиялық цифрлық теңсіздікті жою үшін дер кезінде әрекет етуге мүмкіндік береді. Өйткені, меңгерілген білім, білік, дағдылар мен құзыреттер тек қалыптасумен шектеліп қалмай, келешекте өзінің білімін дамытуда, кәсіби бағдарларды анықтауда және өзінің кәсіби-тұлғалық құзыреттерін бағалауда негіз болуы керек. Осы тұрғыдан алғанда, білім берудің мақсаттарына қол жеткізу мәнмәтінінде оқытудың дербестендірілуі басымды келеді.

Қазіргі таңда маманның кәсіби даму жолында үздіксіз білім алуы қажетті процесс болып табылады және цифрлық трансформация әдіснамасы аясында, маман - адамның құзыреттері де өзгеріске ұшырайды және оларды сенімді түрде, қоғамды цифрландыру жағдайында, ең маңызды құзыреттердің қатарына жатқызуға болады.

Әлбетте, білім беру жүйесін цифрлық трансформациялау жағдайында кәсіби даярлықты одан әрі дамытуда, міндетті түрде дидактикалық, ұйымдастырушылық, технологиялық және басқарушылық іс-әрекет принциптері кешенін ескеру қажет. Бүгінгі таңда мамандарды кәсіби даярлауда *келесі тенденциялар* аса маңызды болып табылады:

- әртүрлі ақпараттық ресурстарды пайдалану арқылы мамандар мен білім алушылардың үздіксіз білім алуы;
- арнайы қолданбалы міндеттерді шешуге бағытталған, нақты практикалық білім, білік, дағдыны меңгеруге негізделген ұжымдық оқыту формаларын дамыту;
- білім беруші мен білім алушылар арасындағы педагогикалық өзара әрекеттестікті құруда дараланған тәсілді іске асыру, оқытуды жекелеңдіру;
- қашықтықтан және аралас оқыту форматын пайдалану;
- білім беру практикасында цифрлық білім беру ресурстарын қолдану;
- онлайн-білім беруде жасанды интеллект, виртуалды шынайылық технологияларын, геймификация элементтерін қолдану;
- білім беруде цифрлық модельдерді құру және пайдалану;
- қоғам мен экономиканың басым бағыттарына сәйкес келетін цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану. [6]

Қорыта айтқанда, білім беру жүйесін цифрлық трансформациялау, мамандарды кәсіби тұрғыда дамытудың факторы және білім беру мазмұнын жетілдірудің тиімді тәсілі мен ресурсы болып табылады. Қоғамды ақпараттандыру жағдайында бүкіл білім беру жүйесінің мамандары өздерінің тұлғалық және кәсіби әлеуетін жетілдіріп отыруы қажет.

Кәсіби даярлық аясында ақпараттық технологияларды пайдалануға және педагогикалық өзара әрекеттегі дәстүрлі тәсілдерге негізделген жаңа білім беру тәжірибелерін пайдалану, оқытудың мақсатын жүзеге асырумен бірге, бүгінгі әлеуметтік өмірге тез бейімделуге және кәсіби іс-әрекетке белсене араласуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Атурин В.В., Мога И.С., Смагулова С.М. Управление цифровой трансформацией: научные подходы и экономические политика // Управленец. 2020. Том 11. № 2. С. 67-76.
2. Ахметшин Э.М., Васильев В.Л., Исламутдинова Д.Ф. Цифровая трансформация экономики и университетов: методологические особенности и прикладные задачи // Казанский экономический вестник. 2020. № 5 (49). С. 68-78.
3. Батова М.М. Формирование цифровых компетенций в системе «образование -наука производство // Вопросы инновационной экономики. 2019. Том 9. № 4. С. 1573-1584.
4. Кравченко А.В., Антоновский А.В., Дуров В.А. Возможности формирования цифровых компетенций у сотрудников ФСИН России в контексте цифровой трансформации // Информационные технологии в УИС. 2022. № 2. С. 25-31.
5. Чураков Д.Ю., Царькова Е.Г. Оптимизация учебного процесса при профессиональной подготовке сотрудников / Организация образовательного процесса в вузах: современное состояние, проблемы и перспективы. Сборник материалов научно-методической конференции, Рязань, 30-31 марта 2017 года. Рязань: Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2017. С. 296-302.

6. Казаренков В.И., Карнелович М.М., Казаренкова Т.Б. Использование электронных образовательных ресурсов в профессиональном образовании: преимущества и риски // Вестник Московского университета. Серия 20: Педагогическое образование. 2020. № 4. С. 9-18.

УДК 37.02

О РАЗВИТИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Худайкулова Л.М., Аубакирова К.Ф.

Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, Караганда, Казахстан

Развитие познавательной активности школьников – одна из важнейших проблем современной педагогики, потому что выступает как первостепенное условие формирования у учащихся потребности в знаниях, овладения умениями интеллектуальной деятельности, самостоятельности, обеспечения глубины и прочности знаний.

Развитие познавательной активности младших школьников в учебном процессе является одной из важнейших задач начального образования, так как от ее решения во многом зависит повышение качества обучения, мотивация обучающихся к достижению учебных и творческих результатов.

Анализ понятия «познавательная активность младших школьников» в процессе обучения позволил нам изучить психолого-педагогические закономерности, среди которых:

- формирование потребности к учению;
- создание положительной эмоциональной атмосферы обучения, способствующей оптимальному напряжению умственных и физических сил учащихся.

Познавательную активность психологи и педагоги изучают с различных сторон, но любое исследование рассматривает данное явление как часть общей проблемы обучения, воспитания и развития.

Так, в «Современном словаре по педагогике» представлено следующее определение познавательной активности: «Познавательная активность – свойство личности учащихся, которое проявляется в его положительном отношении к содержанию и процессу учения, к эффективному овладению знаниями и способами деятельности за оптимальное время, в мобилизации учебно-познавательной цели» [1, с.241].

Познавательная активность рассматривается в работах Г.И. Щукиной как избирательная направленность личности, обращенная к области познания, к ее предметной стороне и самому процессу овладения знаниями [2].

В настоящее время понятие «познавательная активность» широко исследуется в различных направлениях психолого-педагогического поиска, и представлена как:

- проблема отбора содержания образования (В.Н. Аксютченко, А.П. Архипов, Д.П. Барам) [3-4];
- формирование общих учебных умений (В.К. Котырло, Т.В. Дуткевич, З.Ф. Чехлова) [5];
- оптимизация познавательной деятельности учащихся (Ю.К. Бабанский, М.А. Данилов, И.Я. Лернер, Л.П. Аристова, Т.И. Шамова, В.И. Лозовая) [6-8];
- роль педагога и личностных факторов в развитии познавательной активности учащихся (А.А.Андреев, Т.Н. Разуваева, Ю.И. Щербаков, Ю.Н. Кулюткин, Л.П. Хитяева, Е.А. Сорокоумова, Л.К.Гребенкина).

Вместе с тем, среди авторов нет единого мнения по поводу значения понятия «познавательная активность», которое трактуется по-разному:

- как разновидность или качество умственной деятельности (М.А. Данилов, А.А. Люблинская, В.К. Буряк, Т.И. Шамова);
- как естественное стремление школьника к познанию (Д.Б. Годовикова, Е.И. Щербакова);
- как состояние готовности к познавательной деятельности (П.Т. Джумбазар, Т.М.Земляникина, М.И. Лисина, Н.А. Половников);
- как свойство или качество личности (Т.А. Ильина, А.И. Раев, Г.Ц. Молонов, А.З. Иоголевич, Т.Д. Сарториус, Г.И. Щукина).

В современной педагогической теории и практике накоплен определённый опыт решения проблемы развития познавательной активности и усиления развивающей направленности обучения

учащихся на основе принципов индивидуализации и дифференциации (М.К.Акимов и др.).

Общепризнанно, что понятие «познавательная активность» многоаспектно и многогранно, о чем свидетельствует анализ работ В.А. Аверина, В.Н. Дружинина, Е.В. Каратаевой, Н.В. Кухарова, А.М. Матюшкина, М.П. Осиповой, И.Ф. Харламова, Т.И. Шамовой, Г.И. Щукиной.

Признавая, что активность в широком смысле является биологически обусловленным свойством человека, исследователями особая значимость придаётся ее направленности на определённый вид деятельности и способах удовлетворения. В отношении познавательной деятельности это означает формирование у школьников мотивации учения и обучения их навыкам добывания и использования информации, т.е. навыкам мыслительной деятельности, которые определяют возможность осуществления продуктивной учебно-познавательной деятельности.

Необходимым условием реализации познавательной активности является саморегуляция, выражающаяся в умении регулировать свое поведение в зависимости от характера и условий деятельности, в частности, проявлять волевые усилия для достижения поставленной цели. Становление учащегося как субъекта учебной деятельности невозможно без определённого уровня развития психических познавательных процессов, прежде всего мышления, поскольку осуществление рефлексии, самоконтроля и самооценки предполагает форсированность операций мыслительной деятельности: анализа, синтеза, сравнения, обобщения и т.д.

И.Ф.Харламов понимает познавательную активность как «деятельное состояние ученика, которое характеризуется стремлением к учению, умственным напряжением и проявление волевых усилий в процессе овладения знаниями» [9, с.117]. Т.И.Шамова рассматривает познавательную активность как качество личности, проявляющееся в отношении к содержанию и процессу деятельности, в стремлении к эффективному овладению знаниями и способами их получения, в мобилизации волевых усилий в достижении цели обучения [10, с.16].

Можно условно выделить два направления развития познавательной активности – деятельное, предполагающее освоение навыков учебной деятельности, и личностное, в основе которого лежит формирование мотивационно – потребностной и эмоционально-волевой сфер личности школьника. Познавательная активность с одной стороны, является формой самоорганизации и самореализации учащихся, с другой – результатом усилий педагога в организации учебной деятельности и становлении их в качестве субъектов последней. Как видим, формирование познавательной активности школьников, совершенствование их деятельности остается актуальной проблемой в современной науке и практике.

Опираясь на приведённые точки зрения, а также на работы М.И.Лисиной, А.М.Матюшкина и Т.Д.Сарториус, убедительно доказывающие, что познавательная активность является формируемым качеством личности, мы определяем познавательную активность как прижизненно развивающееся сложное личностное образование, обуславливающее качественные характеристики познавательной деятельности.

Результаты анализа научных трудов по исследуемой проблеме показывают, что под познавательной активностью понимается: все виды активного отношения к учению как к познанию; наличие значимости для школьника учения как познания; все виды познавательных мотивов (стремление к новым знаниям, средствам их приобретения, влечение к самообразованию); реализующие эти познавательные мотивы и обслуживающие их эмоции цели;.

К качественным характеристикам познавательной деятельности относится постоянно изменяющееся глубокое и качественное свойство личности, направленное на осознание предмета деятельности и достижение конечного, значимого для него результата.

Исследование проблемы развития познавательной активности младших школьников в психолого-педагогической литературе позволяет нам выделить определённые принципы успешной реализации познавательной активности, среди которых:

- принцип субъектности – максимальное содействие педагога развитию способности школьника к осознанию собственного «Я» во взаимоотношении с другими субъектами сообщества и миром в целом;
- принцип самостоятельности, обусловленный формой активного отношения к изучаемому материалу;
- принцип креативности, помогающий не только активному восприятию учащимися учебного материала в процессе его изложения учителем, но и его творческому преобразованию;
- принцип ориентации на самореализацию, включающий обеспечение психологического комфорта на уроке.

– принцип педагогической поддержки – особая система педагогической деятельности, раскрывающей индивидуальный потенциал каждого школьника как процесс совместного с ребенком определения его собственных интересов, целей, возможностей и путей преодоления препятствий (проблем), мешающих ему достигать желаемых результатов в обучении, самовоспитании, общении, здоровом образе жизни.

Наряду с этим, нами были определены условия, способствующие развитию познавательной активности младшего школьника:

– обеспечение внутреннего принятия детьми цели предстоящей работы, т.е. обеспечение понимания того, зачем надо это делать, на какой результат ориентироваться. Если же дети не подготовлены к решению учебной задачи, они не смогут полноценно включиться в учебную деятельность;

– комбинирование различных форм организации учебной работы, определение их места на каждом этапе занятия;

– обсуждение результатов деятельности и применение придуманных самими детьми упражнений и заданий;

– обучение младших школьников рациональным способам умственной работы;

– эмоциональная насыщенность занятия, «взволнованность» педагога, создание доброжелательного эмоционального фона в работе педагога и учеников, положительные эмоции, испытываемые детьми в процессе обучения, стимулируют их познавательную активность;

– поощрение самих актов познавательной активности учащихся со стороны педагога;

– на каждом занятии школьнику должна быть предоставлена возможность выразить свое отношение к происходящему (развитие рефлексии), для осознания значимости достигнутого результата деятельности;

– уроки целесообразно строить с учетом индивидуальных и возрастных особенностей детей. Это поможет правильно определить объем и содержание учебного материала, разработать адекватные методы, средства обучения, наметить пути индивидуально-дифференцированного подхода к учащимся различных групп в условиях обучения.

Таким образом, анализ психолого-педагогической литературы по исследуемой проблеме позволил нам согласиться с мнением большинства исследователей и рассматривать данное понятие как:

– качество личности учащихся, которое проявляется в его положительном отношении к содержанию и процессу учения, к эффективному овладению знаниями и способами деятельности за оптимальное время, в мобилизации учебно-познавательной цели;

– как особого рода умственную и практическую деятельность, предполагающую систему включенных в нее действий и операций познавательного и преобразовательного характера.

Наиболее общими показателями учебно-познавательной активности ребенка являются:

– сосредоточенность, концентрация внимания на изучаемом предмете, теме (так, заинтересованность класса любой учитель распознает по «внимательной тишине»);

– инициативность учащихся, которые по собственному желанию обращаются к той или иной области знаний;

– положительные эмоциональные переживания при преодолении затруднений в деятельности.

Список использованной литературы:

1. Современный словарь по педагогике / сост. Е.С. Рапацевич. - Мн.: Современное слово, 2001. – 928 с.
2. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И. Щукина. - М.: Педагогика, 1971.-352 с.
3. Аксютенко В.Н. Развитие познавательной активности в процессе формирования общих учебных умений у подростков: -М.: МГПИ. – 1987.
4. Архипов А.П. Зависимость между знаниями учащихся и их учебными интересами: Дисс. ... канд. пед. наук (по психологии). - М.: МГПИ, 2005.
5. Котырло В.К., Дуткевич Т.В. Роль совместной деятельности в формировании познавательной активности дошкольников // Вопросы психологии. - 2001. - № 2. - С. 50 - 59.
6. Бабанский Ю.К. Научная организация педагогического процесса на основе его интенсификации и оптимизации. - М., 2000.

7. Лернер И.Я. Критерии уровней познавательной самостоятельности учащихся / И.Я. Лернер – М.: Педагогика, 1971. – №4. – С34–39.
8. Аристова Л.П. Активность учения школьника. - М.: Просвещение, 2008. - 138с.
9. Харламов, И.Ф. Педагогика. - М.: Высшая школа, 1990. – 324 с.
10. Шамова, Т.И. Педагогические основы активизации учения школьников: методические рекомендации для руководителей школ. - М. - 2011. - 86 с.

ӘОЖ 373.1

ҚАЗІРГІ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Шаймерденова С.А., Мухаметжанова А.О.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бүгінгі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесіне қойылатын талаптар күн санап артып келеді. Әсіресе, бастауыш мектепте оқушының тұлғалық дамуына, танымдық белсенділігіне және шығармашылық қабілетіне ерекше назар аудару қажет. Осы тұрғыда оқыту процесіне инновациялық әдістерді енгізу – білім сапасын арттырудың тиімді жолы. Білім беру жүйесі қоғам дамуымен бірге үнемі жаңарып, жетіліп отырады. Әсіресе бастауыш сынып — оқушылардың танымдық қабілеттерін қалыптастырудағы алғашқы әрі маңызды кезең. Қазіргі уақытта білім берудегі басты талаптардың бірі — оқыту әдістерін заман талабына сай түрлендіріп, оқушы қызығушылығын арттыра отырып, белсенді әрекетке тарту. Осы орайда инновациялық оқыту әдістерінің маңызы ерекше.

Қазіргі таңда білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістерге ұшырап, жаңаша бағытта дамып келеді. Әлемдік білім кеңістігіне енуде оқыту процесін жаңғырту, заманауи талаптарға сай әдіс-тәсілдерді енгізу – басты міндеттердің бірі. Әсіресе, бастауыш білім – баланың тұлғалық қалыптасуы мен танымдық дамуының іргетасы ретінде ерекше маңызға ие. Сондықтан бұл кезеңде қолданылатын оқыту әдістері баланың қызығушылығын арттырып, белсенді әрекетке тартуға бағытталуы тиіс. Осы тұрғыда инновациялық оқыту әдістерін енгізу – оқу сапасын арттырудың, шығармашыл және сыни ойлайтын ұрпақ тәрбиелеудің тиімді жолы болып отыр [1].

Мұғалімдер дәстүрлі оқыту үлгілерін заманауи технологиялармен ұштастырып, оқушылардың қызығушылығын арттыратын интерактивті, жобалық, ойын арқылы оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану сияқты әдістерді кеңінен қолдануда. Бұл әдістер оқыту үдерісін жандандырып қана қоймай, білім сапасының артуына, оқушылардың тұлғалық дамуына және дербестігіне жол ашады.

Инновация — бұл жаңалық енгізу, жаңашылдыққа ұмтылу, ескі жүйені өзгерту арқылы жаңа нәрсе жасау. Білім беруде инновацияларды қолдану мұғалімдерге оқыту процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл әдістер оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуды, олардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Инновациялық әдістерді енгізудің мақсаты — білім сапасын арттыру, оқушылардың тұлғалық дамуына және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға көмектесу [5].

Инновациялық әдістер – оқыту үдерісіне жаңаша көзқарас енгізетін, білім алушыны белсенді субъект ретінде танып, оның білім алудағы дербестігіне, ізденісіне, шығармашылық қабілеттеріне сүйенетін педагогикалық тәсілдер жиынтығы. Бұл әдістер оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға және оқу материалын терең әрі тиімді меңгеруге мүмкіндік береді.

Инновациялық әдістердің басты ерекшеліктері:

- Білім алушы тұлғасын дамытуға бағытталған;
- Оқушы мен мұғалім арасындағы өзара әрекетке негізделген;
- Білімді өз бетінше іздену арқылы меңгертеді;
- АКТ және цифрлық ресурстармен тығыз байланысты;
- Жеке және саралап оқыту мүмкіндігін ұсынады[2].

Мектептегі кең таралған инновациялық әдістер:

1. **Жобалық оқыту (Project-based learning):** Оқушылар зерттеу жүргізіп, нақты нәтиже көрсететін жобалар дайындайды. Бұл әдіс оқушының зерттеушілік, жоспарлау, топпен жұмыс жасау дағдыларын дамытады.

2. **Саралап оқыту:** Әр оқушының жеке қабілеті мен даму деңгейіне қарай тапсырмалар

беріледі. Бұл әдіс инклюзивті және жеке оқытуды жүзеге асыруда тиімді.

3. **АКТ қолдану:** Интерактивті тақталар, онлайн платформалар (BilimLand, LearningApps, Kahoot т.б.), бейнематериалдар, анимациялар сабақтың мазмұнын қызықты әрі түсінікті етеді.

4. **Эдьютеймент технологиясы:** Ойын мен білімді ұштастыру арқылы жүзеге асады. Әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін тиімді, себебі олардың қызығушылығы ойын арқылы тез оянады. Мысалы, математикалық логикалық ойындар, қазақ тілі сабағындағы анимациялық жаттығулар, табиғат туралы бейнеконтенттер арқылы оқыту.

5. **Модульдік оқыту:** Оқу мазмұны тақырыптық модульдерге бөлініп, әр модуль бойынша мақсатқа жету үшін оқушы белсенді жұмыс атқарады.

6. **Интерактивті әдістер:** «Миға шабуыл», «Ой қозғау», «INSERT», «Блум таксономиясы» сияқты әдістер оқушылардың ойлауын жандандырып, сабақты қызықты етеді[3].

Инновациялық әдістер:

- Баланы тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы ретінде қалыптастырады;
- Оқушының шығармашылық және сыни ойлау қабілетін дамытады;
- Танымдық қызығушылықты оятып, **өз бетімен білім алу** дағдысын дамытады;
- Оқу үдерісін өмірмен байланыстырады, теорияны практикамен ұштастырады.

Қазақстандағы бірнеше бастауыш мектептерде инновациялық әдістерді қолдану тәжірибесі көрсеткендей, бұл әдістер білім сапасының артуына оң әсер етуде. Мысалы, заманауи интерактивті тақталар мен арнайы бағдарламалық қамтамасыз етуді қолдану оқушылардың білімін тексеру мен бағалау әдісін өзгертуге мүмкіндік береді.

Инновациялық әдістер дегеніміз — оқыту үдерісінде тың, тиімді, жаңа технологиялар мен тәсілдерді қолдану арқылы білім сапасын арттыру. Бұл әдістер оқушылардың өз бетімен ойлауына, шешім қабылдауына, шығармашылық қабілеттерін дамытуына мүмкіндік береді. Олардың қатарына жобалық әдіс, критериалды бағалау, саралап оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану, және, әрине, эдьютеймент (edutainment) әдісі жатады[4].

Эдьютеймент – «education» (білім беру) және «entertainment» (ойын-сауық) сөздерінің қосындысы. Бұл әдіс арқылы оқыту барысында ойын элементтері мен мультимедиялық құралдар кеңінен қолданылады. Эдьютеймент әдісі оқушыны қызықтыра отырып, білімді жеңіл әрі тартымды түрде меңгеруге ықпал етеді.

Бастауыш сынып жасындағы оқушылардың есте сақтау, қабылдау, қиялдау сияқты психикалық процестері ойын арқылы жылдам дамиды. Мысалы, математика сабағында интерактивті ойындар, ана тілі сабағында анимациялық ертегілер немесе бейнероликтер, дүниетану пәнінде виртуалды экскурсиялар қолданылуы мүмкін.

Эдьютейменттің басты артықшылықтары:

- Балалардың сабаққа деген қызығушылығы артады;
- Тақырыпты терең әрі ұзақ есте сақтайды;
- Оқушы белсенділігі мен шығармашылығы дамиды;
- Ұжымдық жұмысқа бейімделеді[5].

Эдьютеймент – білім беру процесін ойын, анимация, мультфильм, интерактивті тапсырмалар арқылы қызықты әрі мазмұнды етуге бағытталған әдіс. Бұл технологияны қолдануда басты назар баланың жас ерекшелігіне сай ақпаратты жеңіл, түсінікті, әрі қызықты түрде жеткізуге аударылады. Мысалы, математика сабағында сандармен ойын ойнау немесе қазақ тілі сабағында жаңа сөздерді мультфильм кейіпкерлері арқылы таныстыру – баланың материалды оңай меңгеруіне жол ашады.

Эдьютейменттің басты мақсаты – оқыту процесін қызықты әрі тартымды ету. Бұл әдіс арқылы оқушылар мен студенттер оқу материалын ойын элементтері арқылы жеңіл қабылдайды. Интерактивті әдістер мен визуалды құралдарды пайдалану арқылы білім беру процесі дәстүрлі тәсілдерден әлдеқайда тиімді бола түседі[6].

Эдьютейменттің негізгі ерекшеліктері

- Қызығушылық тудырады – Ойын элементтері мен креативті тапсырмалар оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.
- Танымдық белсенділікті арттырады – Ақпаратты визуалды, аудиовизуалды және кинестетикалық тәсілдермен беру арқылы түрлі типтегі оқушыларға қолайлы жағдай жасайды.
- Топпен жұмыс істеуге үйретеді – Командалық ойындар арқылы оқушылар бір-бірімен байланыс орнатып, әлеуметтік дағдыларын дамытады.
- Жас ерекшеліктеріне бейімделеді – Мектеп жасындағы балалардан бастап, ересектерге дейін қолдануға болады.

Эдьютеймент әдісі тек мектепте емес, балабақшаларда, жоғары оқу орындарында және түрлі тренингтерде де кеңінен қолданылады.

- Балаларға арналған анимациялық оқыту бағдарламалары
- Интерактивті платформалар: Kahoot, Quizizz, ClassDojo
- Оқу ойындары: Minecraft Education, Duolingo
- Мультимедиялық презентациялар мен бейнелер

Эдьютейнменттің тарихи контексті мен дамуы білім беру саласында жаңа тренд ретінде пайда болды. Ойын элементтері мен цифрлық технологиялардың қолданылуы білім беру процесінде өз орнын тапты. Эдьютейнменттің дамуы білім беру әдістемелеріндегі жаңалықтарды қамтып, оқытудың интерактивті тәсілдерін енгізуді мақсат етеді. Эдьютейнменттің тарихы дидактикалық ойындар мен мультимедиялық құралдардың дамуымен тығыз байланысты [7].

Эдьютейнмент білім беру ортасының қалыптасуындағы рөлі ерекше. Ол оқыту процесін жандандырып, оқушылардың оқу материалдарына деген қызығушылығын арттырады. Эдьютейнменттің көмегімен білім беру процесі интерактивті және қатысымдық сипатқа ие болады, бұл өз кезегінде оқушылардың білімді тереңірек меңгеруіне ықпал етеді. Оқушылардың белсенділігін арттыру және оқу нәтижелерін жақсарту тұрғысынан эдьютейнмент маңызды құрал болып табылады.

Эдьютейнментті енгізудің әдістемелік тәсілдері әрбір мұғалімнің өз тәжірибесінде қолдануы үшін маңызды болып табылады. Мұғалімдер оқу процесінде эдьютейнментті тиімді пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырып, білім беру сапасын жақсартып алады. Әдістемелік тәсілдерді енгізу мұғалімдердің кәсіби дағдыларын жетілдіруге, оқыту әдістерін жаңартуға және оқушылардың белсенділігін көтеруге мүмкіндік береді.

Мультимедиялық ресурстар мен интерактивті платформаларды пайдалану оқу процесіне жаңаша көзқарас әкеледі. Бұл құралдар оқушыларға визуалды және аудиовизуалды материалдар арқылы білім алуға мүмкіндік береді, олардың ақпаратты қабылдау қабілетін жақсартады және түсіну деңгейін арттырады.

Виртуалды және толықтырылған шындықты қолдану оқыту әдістерін кеңейтеді. Бұл технологиялар оқушыларға оқу материалының интерактивті және үш өлшемді көрінісін ұсынады, оларды оқыту процесінде белсенді қатысуға және тәжірибелік дағдыларды дамытуға ықпал етеді [3].

Сонымен қатар, бастауыш мектеп үшін контентті жасау және бейімдеу әдістемесі ерекше маңызға ие. Эдьютейнмент материалдарын әзірлеуде оқу бағдарламасының талаптарын ескеру қажет. Бұл материалдарды балалардың жас ерекшеліктері мен қызығушылықтарына сәйкес бейімдеп, оқыту процесін тиімді әрі қызықты етуге болады.

Эдьютейнменттің оқу бағдарламаларына сәтті енгізілген мысалдары оқу процесінде жаңа әдістердің тиімділігін көрсетеді. Оқытушылардың өз тәжірибесінде эдьютейнментті қолдануы оқу материалын қызықты әрі түсінікті етуге көмектеседі. Әр түрлі пәндер бойынша әзірленген білім беру ойындары мен интерактивті жаттығулар оқушылардың белсенділігін арттырып, оқу нәтижелерін жақсартады.

Эдьютейнменттен бөлек, келесі әдістер де бастауыш мектепте жиі қолданылады:

- Жобалық оқыту – оқушыны нақты тапсырма арқылы ізденуге итермелейді;
- Саралап оқыту – әр оқушының қабілетіне сай тапсырмалар беру;
- АКТ қолдану – цифрлық құрылғылар мен платформаларды пайдалану (мысалы, LearningApps, Kahoot, BilimLand) [8].

Бастауыш сынып кезеңі – баланың тұлғалық, танымдық, психологиялық және әлеуметтік дамуының іргетасы қаланатын маңызды уақыт. Осы жастағы оқушылардың білімге деген қызығушылығы, оқу әрекетіне ынтасы тікелей оқыту тәсілі мен мазмұнына байланысты қалыптасады. Сондықтан эдьютеймент технологиясын таңдау кезінде оқушының жас ерекшелігін ескеру – сапалы әрі тиімді оқытудың негізі болып табылады.

6–7 жас аралығындағы оқушылар оқуды енді ғана бастағандықтан, оқу әрекеті ойынмен тығыз байланысты болуы тиіс. Бұл жаста зейіні тұрақсыз, бірақ қызыққан нәрсесіне шоғырлана алады. Сондықтан оқытуда анимациялық мультфильмдер, қысқа ертегі-сабақтар, қарапайым интерактивті ойындар (мысалы, сурет салу, пішіндерді сәйкестендіру, бояу тапсырмалары) тиімді. Сонымен қатар, түрлі-түсті көрнекілік пен кейіпкер арқылы түсіндіру баланың ақпаратты тез қабылдауына жол ашады.

8–9 жастағы балалардың ойлау қабілеті біршама дамып, талдау және салыстыру әрекетіне икемделе бастайды. Бұл кезеңде викториналар, рөлдік ойындар, интерактивті тапсырмалар (LearningApps, Wordwall, Kahoot! секілді платформалар арқылы) қолдану ұсынылады. Балалар өзара бәсекеге түсу арқылы белсенді қатысып, білімді қызыға меңгереді.

10 жастағы оқушылардың логикалық ойлауы мен тіл байлығы артады, дербес жұмыс істеуге ұмтылады. Осы жаста видеосабактар, логикалық тапсырмалар, шағын жобалық жұмыстар және шығармашылық тапсырмалар (мысалы, анимация жасау, ертегі құрастыру, көрініс қою) жақсы нәтиже береді. Эдьютеймент мазмұны баланың қызығушылығына, заманауи трендтерге (мысалы, танымал мультфильм кейіпкерлері, ойындар) бейімделсе, мотивацияны арттыра түседі.

Қорытындылай келе, эдьютеймент технологиясын жас ерекшелігіне қарай дұрыс таңдау – оқушының оқу мотивациясын арттырып, білім сапасын жақсартудың маңызды факторы. Әрбір мұғалім оқушының танымдық деңгейін ескере отырып, оқу процесін қызықты, жеңіл әрі пайдалы етіп ұйымдастырғаны жөн [6].

Инновациялық оқыту әдістері бастауыш мектепте оқыту сапасын арттыруға маңызды ықпал етеді. Бұл әдістер оқушыларды тек біліммен ғана емес, сонымен қатар олардың шығармашылық, әлеуметтік және практикалық дағдыларымен де қамтамасыз етеді. Сондықтан мұғалімдер инновациялық әдістерді жүйелі түрде қолдана отырып, оқушылардың жеке тұлғалық дамуына септігін тигізе алады. Алдағы уақытта бұл әдістердің қолданылуын одан әрі кеңейту және олардың тиімділігін зерттеу маңызды міндет болып қала бермек [7].

Қазіргі бастауыш мектепте инновациялық әдістерді қолдану – сапалы білім мен тәрбиенің кепілі. Әсіресе эдьютеймент технологиясы сияқты ойын мен оқытуды үйлестіретін әдістер оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың танымдық белсенділігін дамытады. Мұғалімнің басты міндеті – осы инновациялық мүмкіндіктерді тиімді пайдалана отырып, оқушыларды белсенді оқу үдерісіне тарту. Инновациялық оқыту әдістері – заманауи білім берудің басты талаптарының бірі. Әсіресе бастауыш сыныпта оқушылардың қызығушылығын ояту, сабаққа тарту үшін бұл әдістердің тиімділігі зор. Эдьютеймент, АКТ, саралап оқыту сынды тәсілдер арқылы оқушылардың оқу үрдісіне деген белсенділігі мен жауапкершілігі артады. Мұғалім инновациялық әдістерді орынды әрі жүйелі қолдана білсе, сапалы білім беру міндеті де табысты жүзеге асады. Эдьютеймент – бүгінгі білім беру жүйесіне қажет инновациялық тәсіл. Ол тек қана білім беріп қоймай, сонымен бірге оқушылардың шығармашылық, сыни ойлау және командалық қабілеттерін дамытады. ХХІ ғасыр мұғалімі тек ақпарат жеткізуші ғана емес, сонымен қатар шабыттандырушы, бағыттаушы болуы керек. Осы мақсатта эдьютеймент әдісі үлкен рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбенова, З. Ә. (2019). Инновациялық оқыту технологиялары. Алматы: Қазақ университеті.
2. Бабаев, С., Құдиярова, А. (2021). Педагогика. Алматы: Дарын.
3. Құрманалина, Ш.Х. (2020). «Инновациялық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың шығармашылығын дамыту». Білім беру әлемі журналы, №4.
4. Нұрғазиева, Н.Ш. (2022). «Бастауыш сынып оқушыларына эдьютеймент технологиясын енгізу». Заманауи педагогика, №2.
5. Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (2023). Цифрлық білім беру ресурстарының қолдану әдістемесі. Астана.
6. Әбдікәрімова, Т. "Бастауыш мектепте оқыту әдістемесі". – Алматы: "Мектеп", 2021.
7. Исакова, З. "Білім беру жүйесіндегі заманауи технологиялар". – Астана: Ұлттық оқу орталығы, 2020.
8. Нұғманов, А. "Инновациялық оқыту технологиялары". – Алматы: Қазақ университеті, 2019.

ӘОЖ: 371.39

БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУДА БІЛІМ БЕРУ ВЕБ-САЙТТАРЫН ПАЙДАЛАНУ

Шалқарбек К.Е.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бүгінгі қоғамда білім беру жүйесі технологиялық прогреспен тығыз байланысты. Әсіресе, оқушы тұлғасының қалыптасуы мен дамуы бастауыш буында жүзеге асатынын ескерсек, бұл кезеңде оқыту әдістерін заман талабына сай бейімдеу – маңызды міндеттердің бірі. Оқушылардың танымдық белсенділігі – олардың білімге деген ынтасының, қызығушылығының, өз бетінше іздену қабілетінің

көрінісі. Осы белсенділікті дамытуда интерактивті құралдардың, атап айтқанда, білім беру веб-сайттарының әлеуеті орасан зор.

Білім беру саласындағы ғаламдық мәселені шешу – білім беру жүйесінің жұмыс сапасын арттыру, Интернет ресурстарының сапасын бағалау барған сайын маңызды бола түсуде. Веб-сайттар жаңа білім беру ақпараттық технологияларының құрамдас бөлігі болып, білім беру саласында ақпараттық технологиялардың болашағы зор құралдарының бірі болып табылады.

Қазіргі уақытта желіде жариялау процесі ешқандай реттеуге бағынбайды. Құрылатын білім беру кеңістігі, құнды ақпаратпен қатар, мамандардың айтуы бойынша, «қоқыс» та қамтиды. Сондықтан қазіргі уақытта Интернет білім беру кеңістігі бола алмайды, бірақ қажетті ақпаратты қамтиды. Мұғалімнің алдында оқыту процесіне Интернет ресурстарын әртүрлілігінде енгізу және оқушының белсенділігін Интернетте бағыттап, тек құнды және сенімді ресурстарды пайдалану шеңберін шектеу күрделі міндет болып тұр. Web-сайт – бұл веб-беттердің жиынтығы, олар бірдей дизайнмен жасалып, мазмұны жағынан біріктірілген, навигациялық және физикалық тұрғыдан бір серверде орналасқан. Білім беру web-сайты – бұл бірдей дизайнмен жасалған, жеке тұлға, қоғам және мемлекет мүддесіне бағытталған оқыту мен тәрбиелеу үдерісін қамтитын веб-беттердің жиынтығы. Бұл беттер мазмұны жағынан біріктіріліп, навигациялық және физикалық тұрғыдан бір серверде орналасқан, және олардың қолданылуы оқушылардың аттестациясымен қатар жүруі мүмкін.

Бастауыш сынып білім алушыларының танымдық белсенділігін дамытуда білім беру веб-сайттарын пайдалану – қазіргі заманғы білім беру үрдісінде аса маңызды әрі өзекті мәселе. ХХІ ғасыр – цифрлық технологиялар ғасыры. Бүгінгі оқушы – ақпараттық ортада өскен, сандық құрылғыларды жетік меңгерген буын. Сондықтан білім беру веб-сайттары – олардың танымдық қызығушылығын арттыруда тиімді құрал болып табылады.

Танымдық белсенділік – оқушының білім алуға деген ішкі қажеттілігі, қызығушылығы мен зияткерлік әрекетке дайын болуы. Бұл қасиет оқушыны пассив қабылдаушыдан белсенді ізденушіге айналдырады [1]. Зерттеулер көрсеткендей, бастауыш жаста қалыптасқан белсенділік кейінгі білім беру сатыларында оқушының табыстылығын айқындайды.

Қазіргі заман – ақпараттық технологиялар заманы. Білім беру саласы да бұл үдерістен шет қалмай, цифрлық ресурстарды тиімді пайдалануға көшуде. Әсіресе, бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамытуда білім беру веб-сайттарының маңызы артып келеді. Бұл жастағы балалар үшін оқу үдерісі тек білім берумен шектелмей, қызығушылықты оятып, шығармашылық пен ойлау қабілетін дамытатын ортаға айналуы тиіс [2].

Қашықтан оқыту тәжірибесі де білім беру сайттарының маңызын дәлелдеді. Олар тек қосымша құрал емес, заманауи оқыту процесінің ажырамас бөлігіне айналды. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыруда білім беру веб-сайттарын тиімді пайдалану – білім берудің сапасын арттырудың заманауи жолы әрі уақыт талабы.

Интерактивті тапсырмалар, ойын элементтері, бейнесабақтар, тесттер мен викториналар секілді онлайн ресурстар оқушының білімге деген ынтасын арттырып, оқу процесін қызықты әрі қолжетімді етеді. Сонымен қатар, бұл құралдар баланың өз бетімен ізденіп, жауап табуға дағдылануына, логикалық және сыни ойлау қабілетінің дамуына ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыруда бейне сабақтар, интерактивті ойындар, қызықты тапсырмалар және анимациялар маңызды рөл атқарады. Цифрлық ресурстар дәстүрлі оқытуды толықтырып қана қоймай, оның аясын кеңейтеді. Осы құралдарды тиімді ұсынатын бірнеше білім беру платформаларын атап өтуге болады:

Бастауыш сынып білім алушыларының танымдық белсенділігін дамытуға арналған білім беру веб-сайттарының кестесі

№	Сайт атауы	Қысқаша сипаттама	Мазмұн түрі	Қолдану мақсаты
1	Bilimland.kz	Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде бейнесабақтар ұсынады	Бейнесабақтар, тест, анимация	Сабақ материалын терең түсіну, қызығушылық ояту
2	Twig-Bilim.kz	Қысқа ғылыми бейнефильмдер мен анимациялар	Қысқа видео, викторина, тапсырма	Табиғат құбылыстарын танымдық түрде түсіндіру
3	Kundelik.kz	Электрондық күнделік	Баға, үй	Оқу процесін қадағалау,

№	Сайт атауы	Қысқаша сипаттама	Мазмұн түрі	Қолдану мақсаты
		жүйесі	тапсырмасы, хабарлама	ата-анамен байланыс орнату
4	Learningapps.org	Интерактивті тапсырма құрастыруға мүмкіндік береді	Сөзжұмбақ, сәйкестік, тест, ойын	Ойын арқылы білім тексеру және белсенділік арттыру
5	Balapan.tv (balapan.tv)	Балаларға арналған танымдық мультфильмдер мен хабарлар	Мультфильм, бағдарлама	Баланың ой-санасын дамыту, қызығушылық ояту
6	Ustaz.kz	Мұғалімдерге арналған әдістемелік материалдар	Сабақ жоспары, презентация, тест	Мұғалімнің тиімді сабақ дайындауына көмек көрсету
7	Mektep.edu.kz	Онлайн сабақтар мен курстар, тест тапсырмалары	Видео, тест, интерактивті жаттығу	Қосымша білім беру, өзіндік жұмыс дағдыларын дамыту

Бастауыш сынып білім алушыларының танымдық белсенділігін арттыруда қазіргі заманғы білім беру веб-сайттарының рөлі өте жоғары. Олар оқушыларға оқу материалын қызықты әрі қолжетімді түрде меңгеруге, мұғалімдерге әдістемелік көмек алуға, ал ата-аналарға оқу процесін қадағалауға мүмкіндік береді.

Bilimland.kz және Twig-Bilim.kz сайттары бейнематериалдар арқылы оқушылардың қызығушылығын оятып, күрделі тақырыптарды көрнекі түрде түсіндіреді. Үш тілде (қазақ, орыс, ағылшын) бейнесабақтар, тесттер мен анимациялық түсіндірмелер ұсынады. Бұл платформа оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, жаңа тақырыпты оңай түсінуге көмектеседі және қысқа ғылыми бейнефильмдер мен викториналар арқылы табиғат құбылыстарын танымдық тұрғыда түсіндіреді. Көрнекілік арқылы балада логикалық ойлау қалыптасады.

Kundelik.kz оқу үдерісінің ашықтығын қамтамасыз етіп, оқушы, мұғалім және ата-ана арасындағы байланысты нығайтады. Оқу үдерісінің ашықтығын қамтамасыз етіп, оқушы, мұғалім және ата-ананың үшжақты байланысын нығайтады. Оқушылар өз жетістіктерін көріп, өз бетімен жұмыс жасауға бейімделеді.

Learningapps.org сияқты платформалар ойын түрінде тапсырмалар құрастыруға мүмкіндік беріп, оқушылардың белсенділігін арттырады. Мұғалімдер мен оқушылар үшін түрлі интерактивті тапсырмалар (сөзжұмбақ, сәйкестік, тест, ойындар) құрастыруға мүмкіндік береді. Бұл балаларды ойын арқылы оқуға тартудың тиімді құралы.

Balapan.tv баланың ой-санасын дамытып, бос уақытын тиімді әрі тәрбиелік маңызы бар мазмұнмен толтыруға көмектеседі. Бастауыш сынып жасына сай танымдық мультфильмдер мен бағдарламалар ұсынады. Балалар бос уақытында да үйреніп, таным шеңберін кеңейтеді.

Ustaz.kz пен Mektep.edu.kz – мұғалімдерге арналған кәсіби ресурстар ретінде тиімді сабақ жоспарлауға, оқу сапасын арттыруға жәрдемдеседі. Мұғалімдерге әдістемелік материалдар ұсынатын сайттар. Дұрыс жоспарланған, цифрлық ресурстармен толықтырылған сабақ қана оқушыны белсенді оқуға итермелейді [3].

Практикалық қолдану мысалдарына тоқталса, мысалы 2-сыныпта «Жануарлар әлемі» тақырыбында Bilimland бейнесабақтарын көрсетіп, кейін Learningapps.org сайтында жануарларға қатысты интерактивті ойын өткізу – баланың қызығушылығын арттырып, алған білімін бекітуге болады. Ал Twig-Bilim сайтындағы «Су айналымы» бейнесін көргеннен соң оқушылардан су циклін сызба түрінде бейнелеуін сұрау – олардың ойлауын, елестету қабілетін дамытады. Онлайн сервистер бастауыш сынып оқушылары үшін оқуды қызықты, қолжетімді және заманауи етуге үлкен мүмкіндік береді. Бұл құралдарды мақсатты, жүйелі және шығармашылықпен қолдану танымдық белсенділікті дамытуда маңызды рөл атқарады.

Жалпы алғанда, бұл веб-сайттар білім берудің сапасын көтеріп қана қоймай, оқушылардың танымдық қызығушылығын, өз бетімен білім алу дағдыларын дамытады және заманауи білім беру кеңістігінің маңызды құрамдас бөлігіне айналып отыр.

Білім беру веб-сайттары бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыруда таптырмас құрал. Олар оқушының оқу процесіне деген қызығушылығын оятып қана қоймай, өз бетімен білім іздеуге, ақпаратты талдауға, салыстыруға және шығармашылықпен жұмыс істеуге

үйретеді. Мұғалімнің цифрлық ресурстарды тиімді пайдалана білуі – сапалы білім берудің кепілі. Сондықтан да қазіргі заманғы педагог веб-сайттарды тек қосымша құрал ретінде емес, оқыту мен тәрбиелеудің ажырамас бөлігі ретінде қарастыруы тиіс.

Білім беру веб-сайттарын бастауыш сыныпта тиімді пайдалану – оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың қуатты құралы. Олар арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, оқу әрекетіне белсенді қатысуы қамтамасыз етіледі. Цифрлық ресурстарды сабақта ұтымды қолдану мұғалімнің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Сондықтан педагогтар заманауи технологияларды меңгеріп, оны оқу үдерісіне шығармашылықпен енгізуге ұмтылуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: «Ана тілі», 2022.
2. Әбиев Ж., Бейсенбаева Ә. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2004.
3. Bilimland.kz, Twig-Bilim.kz, Learningapps.org және т.б. веб-платформалардағы оқу материалдары.

ӘОЖ 373.1

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ АЯСЫНДА МӘДЕНИ-ТАРИХИ ДӘСТҮРЛЕР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Шаушекова Б.Қ., Ахамбаева Ж.Т.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі заманда цифрлық технологиялар білім беру жүйесінің барлық салаларына еніп, оқыту әдістерін түбегейлі өзгертіп отыр. Қазақстанның педагогикалық білім беру жүйесі де бұл үдеріске белсенді қатысып, ұлттық дәстүрлер мен инновацияны үйлестірудің жаңа жолдарын іздестіруде. Осы орайда, экологиялық тәрбие мен экологиялық сауаттылықты қалыптастыру – жас ұрпақтың санасына табиғатқа деген жауапкершілік пен қамқорлықты сіңірудің маңызды бағыты болып табылады. Әсіресе, бастауыш сынып кезеңінде бұл тәрбиенің негізі қаланады. Сол себепті, цифрлық трансформация жағдайында бастауыш сынып оқушыларының экологиялық сауаттылығын мәдени-тарихи дәстүрлер негізінде дамыту мәселесі қарастырылады.

Қазақ халқының бай рухани және табиғатпен үндескен өмір салты — экологиялық мәдениеттің бастауы болып табылады

Біздің халықтың алғашқы тарихи өмірі көшіп-қонудан басталған. Қазақ халқының даналығының бастауы да осы көшпелі өмірден негіз алады. Табиғат аясында өмір бойы көшіп-қонып жүріп, біздің ата-бабаларымыз табиғат сырын игерген, оның салалы құбылыстарын бағалай білген. Табиғаттың сансыз сыры мен құбылыстарын түсінуге ұмтылу, халықтың бойында, ақыл-санасында табиғат жайындағы танымды, табиғатты аялаудың қажеттілігі жайында түсінікті шым-шымдап жинақтауға көмектескен. Сан ғасырлар бойы жеке халық өкілдерінің, бүкіл халық рухында, болмысында жинақталған табиғатты ұғыну, табиғаттың адам өміріне қажеттігін түсіну, табиғатсыз адам өмірінің мәні мен сәні, жалпы өмірдің өзі болмайтынын сезіну қалыптасты. Сол үшін әр адам, бүкіл халық табиғатты біртұтас, оның әр бөлшегін мал-жанындай қорғауды өмір заңына айналдырды. Бертін келе, сан ғасырлық өмір тәжірибесінің арқасында жинақталған асыл қасиетті халық кейінгі ұрпаққа мирас етіп қалдырды. Бұны дәстүр дейміз [1].

Осылайша, табиғатты құрметтеу мен қорғау – қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымының ажырамас бөлігіне айналды. Дәстүр дегеніміз – белгілі бір ұрпақтан келесі ұрпаққа үзілмей жалғасатын, өмір тәжірибесі мен тұрмыс-салт негізінде қалыптасқан тәрбие мен таным жүйесі. Қазақ халқы табиғатпен үйлесімді өмір сүруді өмір сүрудің негізгі шарты ретінде қабылдады. Бұл түсінік тек тіршілік ету үшін ғана емес, рухани байлықты, адам мен қоғам арасындағы үйлесімділікті сақтауға бағытталды.

Мысалы, "Жер – ана", "Су – тіршілік көзі", "Атадан мал қалғанша, тал қалсын" деген халық нақылдары табиғатқа деген құрметтің, экологиялық мәдениеттің терең тамырларын айғақтайды. Осындай ұлттық құндылықтар оқушының экологиялық сауаттылығын қалыптастыруда таптырмас құрал бола алады. Әсіресе, бастауыш сынып кезеңінде бұл тәрбие түрі баланың бойына тез сіңеді, өйткені дәл осы шақта тұлғаның көзқарасы мен мінез-құлқы қалыптаса бастайды.

Қазіргі заманда бұл дәстүрлерді жаңғыртып, оларды цифрлық білім беру технологияларымен ұштастыру – үлкен маңызға ие. Мәдени-тарихи негізде қалыптасқан осы тәрбиелік бағыттар цифрлық құралдар арқылы оқушыларға оңай әрі тартымды түрде ұсынылуы мүмкін. Бұл тек білім берудің тиімділігін арттырып қана қоймай, ұлттық сананы тәрбиелеу мен экологиялық дүниетанымды қатар дамытудың кепілі болады.

Бүгінгі білім беру жүйесінде цифрлық технологияларды тиімді пайдалану – оқушының танымдық белсенділігін арттырып, оқу процесін жандандыратын маңызды факторлардың бірі. Әсіресе экологиялық білім беруде цифрлық ресурстарды ұлттық дәстүрмен үйлестіре қолдану – тәрбиелік мәні зор кешенді тәсіл [2], [3].

1. Интерактивті оқулықтар мен цифрлық тапсырмалар

Оқушыларға қазақ халқының табиғатты қадірлеуге шақыратын мақал-мәтелдері мен аңыздарын анимациялық форматта ұсыну арқылы олардың қызығушылығын арттыруға болады. Мысалы, табиғатты қорғау туралы "Қызыл кітапқа" енген жануарлар жайлы мультимедиялық тапсырмалар мен сұрақ-жауап түріндегі онлайн ойындар экологиялық білімді бекіте түседі [3].

2. Экологиялық тақырыптағы бейнесабақтар мен анимациялар

Көшпелі өмір салтының табиғатпен үндестігін, киіз үйдің экологиялық тиімділігін, халқымыздың төрт түлік малмен тығыз байланысын сипаттайтын қысқа метражды бейнероликтер арқылы оқушылар халқымыздың экологиялық тәжірибесін меңгереді [4].

3. Виртуалды экскурсиялар және өлкетану жобалары

Оқушыларға өз туған өлкесінің табиғи ерекшеліктерін виртуалды карта арқылы таныстыру, жергілікті экожүйелер жайлы мағлұмат беру олардың табиғатқа деген танымын тереңдетеді. Мысалы, Қазақстандағы қорықтар мен табиғи ескерткіштерге онлайн саяхат жасау арқылы баланың туған жеріне деген сүйіспеншілігі оянады [5].

4. Цифрлық экологиялық күнделік жүргізу

Оқушы күн сайын қоршаған ортада байқалған өзгерістерді, табиғи құбылыстарды немесе өзі жасаған экологиялық әрекеттерді (қоқыс жинау, су үнемдеу, ағаш отырғызу) суретпен не бейнемен бірге арнайы электронды күнделікке тіркейді. Бұл оның жауапкершілігін қалыптастырады [2].

5. Ұлттық дәстүрге негізделген экологиялық онлайн жобалар

Мысалы, "Табиғат және салт-дәстүр" атты онлайн көрме немесе презентация жобаларына қатыстыру арқылы оқушылар өз отбасының немесе ауылындағы үлкендердің табиғатқа қатысты әдет-ғұрыптары туралы мәліметтер жинап, оларды сыныптастарымен бөлісе алады [3].

Бұл әдістер оқушының тек білімін ғана емес, табиғатқа деген көзқарасын, ұлттық сана-сезімін, рухани дүниесін қалыптастыруға бағытталған. Осылайша, цифрлық трансформация мен ұлттық дәстүрлерді бір арнада тоғыстыра отырып, бастауыш білім беру үдерісінде экологиялық сауатты жаңа буынды тәрбиелеуге нақты жол ашылады.

Цифрлық құралдар мен платформалар (интерактивті оқулықтар, мультимедиялық ресурстар, AR/VR технологиялар, экологиялық симуляторлар) экологиялық білімді қызықты әрі тиімді жеткізуге мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар виртуалды экскурсиялар арқылы табиғатты «аралап», экологиялық мәселелердің мәнін өз көздерімен көре алады. Сонымен қатар, ұлттық аңыздар мен мақал-мәтелдер негізінде жасалған анимациялық бейнелер оқушылардың санасына экологиялық ойларды тереңірек сіңіруге ықпал етеді.

Мәдени-тарихи дәстүрлер мен цифрлық технологияларды ұштастыру – қазіргі білім беру жүйесінің басым бағыттарының бірі. Бұл тәсіл экологиялық сауатты ұрпақ тәрбиелеуде тиімді құрал бола алады. Бастауыш сынып оқушыларына ата-бабамыздың табиғатпен етене өмір сүрген өнегесін цифрлық ортада көрсету арқылы, олардың экологиялық санасы мен ұлттық рухын қатар қалыптастыруға болады.

Қазіргі заман баласына экологиялық тәрбие беруде тек табиғатты танып-білу жеткіліксіз, оны ұғынып, қорғауға ішкі қажеттілікті қалыптастыру қажет. Бұл үшін мәдени мұра мен дәстүрді бүгінгі цифрлық кеңістікпен біріктіру – ең тиімді тәсілдердің бірі болып саналады [3].

Қазақ халқында табиғатпен үндестік тек өмір салты ғана емес, дүниетаным, өмірлік философия ретінде қабылданған. Бұл дүниетаным жас ұрпаққа тәрбиелік мәні терең ұғымдар арқылы беріліп отырған:

– «Ат аунаған жерде түк қалады»,

– «Құм суалса — жер өледі, жер өлісімен — ел өледі»,

– «Ағаш еккеннің арманы жоқ» сияқты мақал-мәтелдер қоршаған ортаға деген халықтың жауапкершілік көзқарасын көрсетеді.

Мұндай сөздер оқушылардың санасында табиғатқа немқұрайлы қарамау сезімін оята алады. Бұл тұрғыда цифрлық құралдарды пайдалану олардың терең мазмұнын ашуға мүмкіндік береді. Атап айтқанда, интерактивті видео, оқиғаның визуалды реконструкциясы, ұлттық музыкамен үйлестірілген бейнебаяндар оң әсер етеді.

Бастауыш мектеп тәжірибесіне ендіруге болатын қосымша цифрлық ресурстар:

- Bilimland.kz және Ustaz tilegi.kz платформаларындағы экологиялық білімге арналған интерактивті сабақтар;
- QR-код арқылы табиғат туралы мақал-мәтелдер мен аңыздарға сілтеме жасау — сынып ішілік стендтерде немесе дәптер беттерінде;
- Padlet, Wordwall, Kahoot сынды білім беру платформаларында ұлттық мазмұндағы экология викториналарын ұйымдастыру;
- Google Earth арқылы экожүйелерді таныстыру және экологиялық жағдайларды салыстыру (өз өлкесі мен басқа өңірлердің экологиялық ахуалы).

Әрине, жоғарыда аталған цифрлық ресурстарды қолдану бастауыш мектеп оқушыларының экологиялық білімін тереңдетуге, олардың қызығушылығын арттыруға және заманауи технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Бұл ресурстарды қолдана отырып жүргізілетін сабақтар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, табиғатқа деген жауапкершілік сезімін де тәрбиелейді.

Сонымен қатар, мұғалімдер келесі бағыттар бойынша жұмыстар ұйымдастыра алады:

- Экологиялық челленджер мен онлайн-акциялар өткізу: оқушылар өз үйлерінде немесе мектеп ауласында табиғатты аялауға арналған әрекеттерді (қоқыс жинау, ағаш отырғызу, суды үнемдеу т.б.) жасап, оны бейнебаян немесе фото-есеп түрінде бөліседі. Бұл арқылы оқушы өзінің нақты іс-әрекеттерінің қоғамға пайдасын сезіне бастайды.
- «Менің экологиялық күнделігім» цифрлық жобасы: оқушылар күн сайын табиғатқа қатысты өз бақылауларын, әсерлерін, жасаған жақсы істерін арнайы электронды күнделікке жазып отырады (мысалы, Google Docs арқылы). Бұл жазбалар оқушының рефлексия жасау қабілетін дамытады.
- «Эко-ерлік» мультфильм жобасы: оқушылар экологиялық мәселелерді шешетін қазақ ертегілері кейіпкерлеріне ұқсас жаңа қаһармандар ойлап тауып, мультфильм сюжеті мен бейнефрагменттерін жасайды. Бұл жұмыс олардың шығармашылық әлеуетін дамытып қана қоймай, экологиялық құндылықтарды саналы түрде қабылдауына жол ашады.

– Цифрлық интерактивті кітап немесе журнал жасау: мысалы, «Табиғат пен мен» тақырыбында оқушылар табиғат туралы өз өлеңдерін, әңгімелерін, суреттерін жинап, электронды жинақ жасайды (Book Creator, Canva т.б. құралдармен).

Осы цифрлық технологияларды тиімді пайдалану арқылы мұғалімдер оқушылардың ұлттық дүниетанымын, табиғатқа деген құрметін және заманауи біліммен жұмыс істеу қабілетін қатар дамыта алады. Бұл бастауыш білім берудің заманауи моделіне толық сәйкес келеді және оқушы тұлғасын үйлесімді қалыптастыруға жол ашады. Цифрлық трансформация дәуірінде бастауыш білім беру мазмұнын ұлттық дәстүрлермен және экологиялық тәрбие мақсаттарымен үйлестіре жаңғырту — уақыт талабы. Қазақ халқының табиғатпен үйлесімді өмір сүрген тарихи-мәдени тәжірибесі бүгінгі ұрпаққа баға жетпес рухани әрі экологиялық мұра. Осы құндылықтарды цифрлық білім беру құралдары арқылы бастауыш сынып оқушыларына түсінікті, тартымды әрі заманауи тәсілмен жеткізу — педагогтің басты міндеттерінің бірі.

Экологиялық сауаттылықты ұлттық тәрбие негізінде қалыптастыру тек табиғатты танып-білу ғана емес, оны құрметтеп, аялауға тәрбиелеуге бағытталуы тиіс. Цифрлық платформалар мен мультимедиялық құралдар бұл үдерісті жандандырып, оқушының функционалдық, ақпараттық және экологиялық сауаттылығын қатар дамытады.

Сондықтан экологиялық білім мен тәрбиені этнопедагогикамен байланыстыру арқылы оқушылардың дүниетанымын кеңейтуге, туған жерге деген сүйіспеншілігін арттыруға, сондай-ақ ұлттық болмыс пен заманауи құзыреттілікті үйлестіруге болады.

Бүгінгі таңда педагогтердің кәсіби құзыреттілігі — тек білім берудегі шеберлігімен ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарды цифрлық ресурстар арқылы сәтті кіріктіре алу қабілетімен өлшенеді. Оқушыны табиғатпен үйлесімді өмір сүруге тәрбиелеу — оның тұлғалық қалыптасуындағы аса маңызды факторлардың бірі. Цифрлық құралдарды пайдалану арқылы мұғалім ұлттық мазмұнды экологиялық тақырыптарды оқушыға бейнелі, әсерлі әрі танымдық тұрғыда жеткізе алады.

Мысалы, қазақтың табиғатқа қатысты тыйым сөздерін интерактивті форматта түсіндіру, немесе

ата-бабаларымыздың мал бағу мәдениеті мен табиғатқа етене қатынасын анимациялық ресурстармен беру — оқушыда табиғатқа деген саналы көзқарас қалыптастырады. Мұндай тәсілдер тек экологиялық сауаттылықты дамытып қана қоймай, баланың мәдени тамырымен байланысын да тереңдете түседі.

Сонымен қатар, экологиялық жобалық жұмыстар мен зерттеу әрекеттері оқушыларды ұжыммен жұмыс істеуге, сыни ойлауға, дереккөздермен жұмыс істеуге және өз ойын жүйелі жеткізуге үйретеді. Ал бұл дағдылар болашақта жас ұрпақтың азаматтық жауапкершілігі жоғары, білімді әрі ұлттық рухы биік тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Сондықтан да ұлттық-мәдени ерекшеліктер мен заманауи технологияларды үйлестіре отырып берілетін экологиялық тәрбие — цифрлық трансформация дәуіріндегі білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Н. Сарыбеков, М. Сарыбеков, Қ-Д. Сарыбеков, Қазақ халқының табиғат қорғау дәстүрлері, - Алматы: «Рауан», 1996, 51 бет.
2. Сәтімбекова, Р. «Экологиялық білім және тәрбие беру мәселелері». – Алматы: Ғылым, 2019.
3. Нұрманова, Ш. «Цифрлық білім беру: жаңа мүмкіндіктер мен ұлттық мазмұн». // *Білім беру журналы*, №3, 2021.
4. Әлжанова, Л. «Қазақ халқының дәстүрлі экологиялық мәдениеті». – Нұр-Сұлтан: Елорда, 2020.
5. Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. «Экологиялық тәрбие берудегі жаңа цифрлық ресурстар». – Астана, 2022.

ӘОЖ 004.7:004.75

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ: ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

Шаяхметова А.М.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты Қазақстан Халқына Жолдауында: «Өз ісіне адал ұстаздар білім беру саласының дамуына зор үлес қосады. Орта білімнің сапасы – табысты ұлт болудың тағы бір маңызды шарты. Әрбір оқушының білім алып, жан-жақты дамуы үшін қолайлы жағдай жасалуға тиіс. Сол үшін «Жайлы мектеп» ұлттық жобасы қолға алынды. Біз 2025 жылға дейін 800 мың баланың заманауи мектепте оқуына жағдай жасаймыз» – деп атап көрсеткеніндей, жайлы мектепте сапалы жұмыс жасайтындай цифрлы технологияларды жан жақты меңгерген педагогтердің кәсіби біліктіліктерін арттыру бүгінгі күннің өзекті мәселесі

Цифрлы білім беру процесі цифрлы ортада жүзеге асырылады. Ақпараттық орта цифрлы білім беру ортаның қажеттігімен сипатталады. Цифрлы білім беру ортасы мұғалімдер мен оқушылардың сандық бағдарламаларды және сандық-әдістемелік ресурстарды – спутниктік теледидар, бейнесабақтар, бейнежазбалар, электрондық оқулықтар, пәннің сандық оқу-әдістемелік кешенін тиімді пайдалану кеңістігі болып табылады.

Үшінші мыңжылдықта өмірге «цифрлы ұрпақ» келді. Д.М.Джусубалиеваның зерттеуіне сүйенсек, бүгінде Қазақстанда алуан түрлі буын өкілдері өмір сүруде:

- 1) «GІ» ұрпақ (1900-1923 жж.);
- 2) «Үндемейтін» ұрпақ (1923-1943 жж.);
- 3) «Беби-бумер» ұрпақтары (1943-1963 жж.);
- 4) «Х» ұрпақ (1963-1984 жж.);
- 5) «Y» ұрпақ (1984-2000 жж.);
- 6) «Z» ұрпақ (2000 ж. – қазіргі кезең)

Қазіргі кезеңде әрбір педагогке жеке дербестік қасиеттерімен дараланатын «Z» ұрпақтың ерекшеліктерін білу маңызды.

Цифрлық білім беру ортасықұру принциптері:

-ашықтық принципі, ол цифрлық білім беру ортасын құрудың негізгі принципі болып табылады: білім беру қызметтерінің әрбір тұтынушысы үшін ақпараттық жүйелерді пайдалану, оларды

ауыстыру немесе жаңа компоненттерді қосу мүмкіндігінің болуын білдіреді;

- қолжетімділік принципі, ол Интернет желісінің көмегімен нақты білім алушы үшін цифрлық білім беру ортасының коммерциялық және коммерциялық емес элементтерінің шектеусіз функционалдығын қамтамасыз етуді көздейді;

- бәсекелестік принципі, ол цифрлық білім беру ортасын бәсекелес технологиялармен толық немесе ішінара ауыстыру еркіндігін қамтамасыз етуді білдіреді;

- жауапкершілік принципі, ол әрбір білім беру субъектісінің өз жауапкершілігі шеңберінде ақпараттандыру міндеттерін шешу құқығын, міндетін және мүмкіндігін қамтамасыз етуден, сондай-ақ осы сабақтас ақпараттық жүйелерге қатысты міндеттерді келісуге қатысудан тұрады;

- жеткіліктілік принципі, ол ақпараттық жүйе құрамының білім беру қызметтерін тұтынушының мақсаттарына, өкілеттіктері мен мүмкіндіктеріне сәйкестігін қамтамасыз етуді көздейді;

- табыстылық принципі, ол цифрлық білім беру ортасын енгізудің арқасында жаңа мүмкіндіктерді қалыптастыру және пайдаланушының еңбек шығындарын азайтуды білдіреді.

Зерттеушілер дәстүрлі оқыту жүйесімен салыстырғанда цифрлы білім беру ортасының бірнеше ерекше сипаттамаларын ажыратады. Цифрлы білім беру ортасының маңызды артықшылықтары оқытудың қол жетімділігімен сипатталады: білім алушылардың жұмысы ұйымдастырылған және тәуелсіз болады. Ең басты айырмашылық – цифрлы білім беру ортасының көмегімен білім алушы өзіне қандай білім, білік және дағдылар қажет екенін нақты біледі.

Цифрлы білім берудегі басты ерекшелік – оқу диалогын қамтамасыз ету: диалогтың мүмкіндігі және мазмұны оқу процесін ұйымдастыру формасымен, педагог пен білім алушының бір уақытта бір жерде болуымен анықталады. Цифрлы білім берудегі байланыс технологияларының екі түрін ажыратады: on-line және off-line. On-line технологиялар белгілі бір уақыт режимінде ақпарат алмасуды қамтамасыз етсе, off-line технологияларын пайдаланғанда алынған хабарламалар жіберушінің компьютерінде сақталады.

Сонымен қатар, цифрлық білім беру ұлттық дәстүрлерді заманауи ортаға бейімдеуге мүмкіндік береді. Мысалы, қазақ халқының рухани мұрасын, фольклорлық шығармаларын, тарихи деректерін цифрлық форматта ұсыну арқылы өскелең ұрпақтың ұлттық сана-сезімін арттыруға болады. Әдеби шығармаларды, тарихи құжаттарды, халық ауыз әдебиетін мультимедиялық өнімдерге айналдыру ұлттық мәдениетті сақтаудың жаңа әдістерінің бірі болып отыр.

Білім беру үдерісінде интерактивті оқыту әдістерін, мультимедиялық сабақтарды пайдалану білім алушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Бұл тәсіл студенттер мен оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, сыни ойлау дағдыларын дамытуға оң әсерін тигізеді.

Әсіресе, ауылдық мектептерде цифрлық технологияларды қолдану арқылы сапалы білім беру мәселесін шешуге болады. Онлайн курстар мен вебинарлар арқылы шалғайдағы мектептердің оқушылары да үздік білім беру ресурстарына қол жеткізе алады. Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық білім беру Қазақстанның барлық аймақтарында білім сапасының бірдей болуын қамтамасыз ететін маңызды құрал ретінде қарастырылады.

Сонымен бірге, цифрлық трансформацияға байланысты мұғалімдердің кәсіби шеберлігін арттыру, жаңа цифрлық құралдар мен платформаларды тиімді қолдана білу дағдыларын дамыту өзекті мәселе болып табылады. Педагогтар ұлттық дәстүрлер мен инновациялық тәсілдерді үйлестіре отырып, оқу бағдарламаларын жаңартып, оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етуі қажет.

Бүгінгі күні білім беруде «аралас оқыту» (blended learning), "геймификация" (ойын әдістері), «цифрлық бағалау» (e-assessment) сияқты заманауи әдістер белсенді түрде қолданыла бастады. Бұл бағытта отандық білім беру жүйесі шетелдік тәжірибені ескеріп, өзіміздің ұлттық ерекшеліктерімізбен ұштастырып, тиімді модель құруы қажет.

Цифрлық білім берудің артықшылықтары:

- Білімге қолжетімділіктің артуы: шалғай ауылдар мен қалалардағы оқушылар сапалы білім ресурстарына қол жеткізе алады.

- Оқушылардың жеке білім траекториясын құру мүмкіндігі.

- Оқу процесінің икемділігі мен жылдамдығы.

2. Ұлттық дәстүрлер мен инновациялардың байланысы:

- Цифрлық платформаларда қазақтың салт-дәстүрлері мен мәдени мұрасын сақтау және насихаттау (мысалы, ұлттық ойындарды, мақал-мәтелдерді қолдану).

- Оқу бағдарламасында ұлттық әдебиет пен өнер элементтерін цифрлық форматта ұсыну.

3. Қазіргі қолданыстағы цифрлық білім беру құралдары:

- Bilimland.kz, Kundelik.kz сияқты қазақстандық платформалар.

- Халықаралық тәжірибеде қолданылатын Google Classroom, Zoom, Kahoot! сияқты құралдардың

енгізілуі.

4. Мұғалімдердің жаңа рөлі:

- Ақпарат тасымалдаушыдан гөрі білім беру процесінің ұйымдастырушысы, бағыттаушысы болу.
- Цифрлық сауаттылық пен инновациялық педагогикалық шеберлікті дамыту қажеттілігі.

5. Болашақ бағыттар:

- Виртуалды және толықтырылған шынайылық (VR/AR) технологияларын білім беру жүйесіне

енгізу.

- Жасанды интеллект көмегімен білім беру контентін бейімдеу.
- Білім беру процесінің толық дербестендірілуі (адаптивті оқыту).

Теориялық негізі:

Цифрлық білім беру ұғымы ХХІ ғасырдың басында белсенді түрде дамыды.

ЮНЕСКО мәліметінше, цифрлық оқыту – бұл оқушы мен оқытушы арасындағы өзара байланысты цифрлық технологиялар арқылы жүзеге асыруды көздейтін жүйе. Бұл жүйеде оқушы оқу процесінің белсенді қатысушысы ретінде қарастырылады.

М. Прангишвили (2009) цифрлық білім беруді «білім алушылардың ақпараттық технологиялар негізінде білімді өз бетімен игеру процесі» деп сипаттайды.

2. Цифрлық білім берудің өзектілігі:

2020 жылдан кейін әлемдік білім беру жүйесі түбегейлі өзгерді. Қазақстанда COVID-19 пандемиясы кезеңінде онлайн формат негізгі оқу үлгісіне айналды. Бұл – цифрлық білім берудің маңызын арттырды.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің деректеріне сәйкес, 2020–2023 жылдары елімізде 6 миллионнан астам оқушы мен студент цифрлық оқыту жүйесіне тартылды.

3. Ұлттық құндылықтарды сақтау мәселесі:

Қазақ халқының мәдени мұрасы – тәрбиелік мәні зор бай рухани ресурс. Білім беруде ұлттық дәстүрлерді цифрлық құралдар арқылы таныту – оқушылардың ұлттық бірегейлігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Мысал ретінде:

- «Электронды ұлттық кітапхана» жобасы (elibrary.kz)
- Қазақ ертегілерінің анимациялық нұсқалары
- Мақал-мәтелдер, жыраулар поэзиясы арқылы тәрбиелік бағыттағы сабақтар

4. Практикалық құралдар:

- Kundelik.kz – оқушы мен мұғалім арасындағы цифрлық байланыс құралы.
- Bilimland.kz – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде интерактивті ресурстар.
- Zoom, Google Meet, Microsoft Teams – қашықтықтан білім берудің негізгі құралдары.

5. Цитатамен дәйек:

Цифрлық білім беру мен ұлттық дәстүрлерді үйлестіру Қазақстанның білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Білім беру мазмұнын жаңғырту барысында ұлттық мәдениетті сақтау және дамыту басты назарда болуы тиіс. Болашақ ұрпаққа сапалы білім мен ұлттық рухты бірге беру – қазіргі заманның негізгі міндеттерінің бірі. Цифрлық мүмкіндіктерді тиімді пайдалана отырып, ұлттық құндылықтарды сақтау – тәуелсіз еліміздің жарқын болашағы үшін аса маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білімдік ресурстарды дайындау стандарты (www.nci.kz) АҚ «Білім беруді ақпараттандырудың ұлттық орталығы» (www.nci.kz)

2. Білім беру жүйесінің басшы және ғылыми-педагогикалық кадрлары біліктілігін арттыратын республикалық институт (www.ripkso.kz)

3. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). 3-е изд., доп. -М.: ИИО РАО, 2010. -356с.

4. Савелова Е.В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. –М.: Университетская книга, 2008. -224с.

5. Қадірбаева Р.І. Жаңа ақпараттық-білім технологиясын пайдаланып оқытудың ерекшеліктері //Шығармашылық іс-әрекетті дамыту арқылы бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. -Шымкент-Москва, 2009. — Т. III. — Б. 174–178.

6. Абилхасимова, А. Е. Цифрлық білім беру ресурстарын білім беру үдерісінде қолдану /

УДК 37.013(045)

Педагог в современном мире Тьютор в стиле «performance» сегодня – квалифицированные кадры завтра

Шилин А.Г.

КГКП «Карагандинский высший политехнический колледж», Караганда, Казахстан

Если вы владеете знанием, дайте другим зажечь от него свои светильники. *Томас Фуллер*

Те, у которых мы учимся, правильно называются нашими учителями, но не всякий, кто учит нас, заслуживает это имя. *Иоганн Гете*

Крылатое изречение Сенеки «Уча других, мы учимся сами» должно являться девизом каждого педагога. Именно поэтому сегодня ведутся разговоры о том, каким должен быть педагог в современном мире.

Согласно высказыванию основоположника современной педагогики Яна Амоса Коменского «Педагогика – наука ведения человека по жизни», наставник «открывает глаза» обучающимся, которые с помощью знаний, передаваемых учителем, познают окружающий мир, участвуя в его преобразении. Мэтр педагогической науки Коменский изложил в своем главном произведении «Великая дидактика» основные концепции своей педагогической теории, содержащей универсальное искусство учить всех всему, или «верный и тщательно обдуманый способ создавать по всем общинам, городам и селам каждого христианского государства такие школы, в которых бы все юношество того и другого пола, без всякого, где бы то ни было, исключения, могло обучаться наукам, совершенствоваться в нравах, исполняться благочестия и таким образом в годы юности научиться всему, что нужно для настоящей и будущей жизни, кратко, приятно, основательно, где для всего, что предлагается, основания почерпаются из самой природы вещей; истинность подтверждается параллельными примерами из области механических искусств; порядок распределяется по годам, месяцам, дням и часам; наконец, указывается легкий и верный путь для удачного осуществления этого на практике» [1, с.242].

Изложенное умозаключение показывает предназначение учителя во все времена. Таким образом, педагог, особенно в нынешнее время, должен обладать ораторским искусством, «performance»-речью и деловым стилем в общении, потому что, по мнению Софокла «Много говорить и много сказать не есть одно и то же».

В настоящее время, в эпоху цифровых технологий, наставнику необходимо коммуницировать на всех носителях информации, начиная от обыкновенной доски с мелом и практикуя в обучении цифровые технологии.

Педагог должен быть, в первую очередь, путеводителем для обучающихся, чтобы раскрыть их внутренний мир и все заложенные таланты, которые ребенок может обнаружить, раскрыть и совершенствовать в своем становлении будущего. Педагог – это не только наставник в области знаний, но и проводник между теоретической базой и практикой, которые помогут ребенку найти свою нишу в жизни. Обучение, независимо от профессиональной направленности, должно начинаться с этики, манер поведения, умения ведения диалога в любом контексте, так как все, преподносимые знания преподавателем, имеют моральную, интеллектуальную, эстетическую и другие ценности в современном мире. Поэтому педагог не просто передает сведения «жи-ши пишите через букву и», «дважды два – четыре» или «столица Венгрии – Будапешт», он показывает сферу применения этой информации в контексте сегодняшнего времени, потому что полученные знания утрачивают свою значимость со временем, и, чтобы «не потеряться в круговороте событий», обучающий педагог сам должен постоянно совершенствовать свои умения и навыки, которые востребованы всегда, быть «на гребне» модернизации, но для этого тьютору необходимо быть мобильным с имеющимся интеллектуальным контентом и морально-этическим кодексом жизни.

Модель современного педагога востребована временем, меняющем подходы и методы овладения

учебным материалом. Чтобы педагогический процесс обучения не превращался в схоластику, нужны мотивация и практическое предназначение знаний в жизни. Именно поэтому педагог в современном мире, преподнося познавательную информацию в учебном процессе, должен понимать ценность интеллектуального багажа знаний, который пригодится обучаемым, для того чтобы стать профессионалом своего дела. Педагог, обучая своему предмету, должен любить, понимать значимость своей дисциплины в развитии кругозора и мировоззрения у обучающихся: только такое отношение к знаниям позволит выработать у наставника индивидуальную методику преподавания, то есть учитель сегодня должен учитывать «hard and soft skills» современности, преподавая материал лаконично и интересно, что подтверждается словами А.П.Чехова «Краткость – сестра таланта» [2]. Исходя из сказанного, можно утверждать, что, проявляя интерес к предмету, педагог, включая логику, мышление и любознательность, занимается любимым делом, от которого получает удовольствие и положительную энергетику, заряжая обучаемых мотивацией к обучению, а это, в свою очередь, дает обратную связь в процессе коммуникации, что делает диалог «преподаватель-ученик» практикоориентированным, так как ребенок начинает понимать, для чего ему нужна эта информация и как он ее может применить.

Каким же должен быть педагог в современном мире? Конечно, востребованным и универсальным. Для этого необходимо подходить преподавателю с практической стороны к предмету, коммуницируя с обучающимися на основе стартапов, проектов, исследований, творческих мастерских, используемых педагогом на занятиях. Наставник на протяжении своей педагогической практики для эффективности и увлеченности занятий должен применять креатив, или элементы творчества, чтобы активировать познавательный процесс у обучающихся, притом используя субъект-субъектные отношения, воспринимая обучаемого как себе равного коллегу.

Современный педагог – образец воспитанности, кладезь культуры и пример для подражания, на который равняются обучающиеся. Тьютор – современная характеристика наставника – инноватор, видящий в каждом обучаемом личность и обладающий мозаикой технологий, форм и методов преподавания. По мнению ректор УРГПУ Светланы Минюровой, «Важно, отвечая вызовам времени, обучаться новым практикам, и, транслируя новые практики, владеть ими, перенимать лучший опыт», педагог должен постоянно совершенствовать арсенал образовательных инструментов [3, С.152].

Например, в настоящее время педагог для качественного достижения своей педагогической цели использует одни из наиболее востребованных инструментов обучения - технологию коллаборации и технологию «критического мышления», позволяющие преподнести учебный материал с практической стороны. Современный педагог должен быть непредсказуем для обучающихся, потому что эффект неожиданности вызывает, во-первых, внимание и интерес слушателей, во-вторых, нестандартный подход в объяснении новой темы или выполнение практической работы вовлекает в процесс неизведанного, например, по истории, «окунувшись» в эпоху правления Юлия Цезаря, создание императором, совместно с Сенатом, законов правосудия и их внедрение в демос (народ) или по химии, поделив аудиторию на микрогруппы, в виде промышленных отделов, производящих химические соединения, полученные изотопы смешивает наблюдательный совет, поясняя действие реакции и комментируя постоянно правила техники безопасности. Таким образом, обучающиеся понимают значимость учебного материала, состоя в коллективе, вырабатывают ответственность за произведенное действие и аргументированный факт, а также приобретают практический навык в создании творческого продукта речевой и мыслительной деятельности – все это способствует борьбе обучающихся с социофобией, то есть умения в обществе, на публике, выражать свою точку зрения, доступно, убедительно так объяснять, чтобы аудитория слушателей обратила внимание на изложенную информацию и выразила доверие, участвуя в реализации предложенной идеи.

Кроме того, указанные технологии в арсенале современного педагога способствуют совершенствованию и развитию ораторского искусства как у педагога, так и обучающихся, потому что они участвуют в совместном процессе – коллаборации, поддерживая друг друга. Уважение и восприятие ученика, как равного себе, практикование сотрудничества обучаемых в тандеме с педагогом, как мотивация оптимизации учебного процесса на занятиях, является основой роста личности и эффективности преподавания, так как наставник, совместно с обучающимися, решает проблемы слабой успеваемости и реализации теории в практике.

По словам Президента Республики Казахстан К.-Ж. Токаева, «сегодня педагоги не просто преподают учебный материал, но и содействуют развитию социальных навыков и эмоционального интеллекта у обучающихся» [4].

Создание творческих проектов, стартапов, совместно с обучающимися, способствует самоорганизации обучаемых, уважению самих себя и в обществе за то, что сами могут производить

продукты интеллектуального или промышленного характера, а это, в свою очередь, повышает самооценку, показывает прогресс в развитии и становление обучающегося как личности. Поэтому в настоящее время знания преподавателя в тандеме применяются в учебном процессе с искусственным интеллектом, который оптимизирует гносеологические возможности и потребности обучающегося и обучаемого. Владение и применение цифровыми технологиями является неотъемлемой частью каждого этапа занятия, где с помощью искусственного интеллекта активизируется процесс восприятия, усвоения и закрепления изученного материала, производится контрольно-проверочный уровень освоения материалом, а также возможно организовывать и проводить открытые площадки диалога между студентами и их тьюторами. Современный педагог создает инновации, основанные на комбинировании учебных и воспитательных инструментов в образовании, для того чтобы обучаемый стал конкурентоспособным профессионалом и гражданином своей страны – все эти современные тенденции в становлении востребованного временем педагога отметил глава РК К.-Ж. Токаев на съезде педагогов: «От учителя зависит формирование личности и становление будущего специалиста» [4].

В современной действительности педагогу нужно быть гибким и находчивым для реализации педагогической цели образования. Педагогическая профессия не предполагает «достаточности», так как не существует избытка знаний: «нет предела совершенству». Основным вызов для будущих преподавателей — это само цифровое поколение как психолого-педагогический феномен.

Список использованной литературы:

1. Коменский Я.А. Великая дидактика / Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. Т.1. – М.: Педагогика, 1982. – С.242-476.
2. Чехов А.П. Полн. собр. соч. Т. XIV. М..1949.
3. Минюрова С.А. Психология самосознания и саморазвития: учебник – Минюрова С.А.; Изд-во: Урал. гос. пед. ун-т. - Екатеринбург, 2013. – С.152.
4. <https://www.akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-respublikanskom-sezde-pedagogov-594513>
5. <https://informburo.kz/novosti/neobxodimy-principialno-novye-podxody-tokaev-vystupil-na-sezde-pedagogov>

ӘОЖ 37.02:004.9

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢҒЫРТУ: БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫ НЕГІЗІНДЕГІ ИНОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Шубаева Ж.Ж., Шаяхметова М.Н.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру жүйесі түбегейлі өзгерістер мен жаңа талаптарға бет бұрып отыр. ХХІ ғасыр – бұл ақпараттық технологиялар мен цифрлық ресурстардың қарқынды дамуының кезеңі. Мұндай өзгерістер білім беру саласындағы дәстүрлі тәсілдердің қайта қаралуын, оқыту мазмұны мен әдістерінің жаңартылуын талап етеді. Осы тұрғыда цифрлық трансформация білім беруді жаңғыртудың басты тетігіне айналуда. Бұл үрдіс оқытудың мазмұны мен ұйымдастырылуын түбегейлі өзгертіп, мұғалімдер мен оқушылардың жаңа цифрлық ортада жұмыс істеуіне ықпал етуде.

Цифрлық трансформация – бұл тек техникалық жаңғырту емес, ол білім берудің парадигмалық өзгерісін сипаттайтын күрделі әлеуметтік-мәдени процесс. Цифрлық білім беру құралдары мен платформалары оқыту үдерісінің тиімділігін арттыруға, оқушының жеке қабілеттерін дамытуға және білімді дараландыруға кең мүмкіндік береді. Алайда жаңа технологияларды енгізумен қатар, олардың педагогикалық негізін қалау, мазмұнды дұрыс құрылымдау және білім алушының танымдық белсенділігін арттыру – негізгі міндеттердің бірі болып отыр.

Осы орайда Блум таксономиясы білім беруді жаңғыртудың әдістемелік негізі ретінде маңызды рөл атқарады. Бенджамин Блум ұсынған оқу мақсаттарының таксономиясы — білім беру мақсаттарын жүйелі түрде құрылымдауға мүмкіндік беретін тиімді құрал. Ол оқушылардың танымдық әрекетін білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау және бағалау секілді кезеңдерге бөлуді ұсынады. Бұл жіктеу оқытушыға сабақтың мақсатын нақты қоюға, оқушының білім деңгейін жүйелі бақылауға, сонымен қатар оқу үдерісін тиімді басқаруға мүмкіндік береді.

Цифрлық ортада Блум таксономиясын қолдану оқыту үдерісін құрылымдауға, оқу тапсырмаларын әртүрлі деңгейде құрастыруға және оқушылардың шығармашылық, аналитикалық ойлау дағдыларын дамытуға жол ашады. Сонымен қатар, цифрлық ресурстарды Блум таксономиясының сатыларына сәйкес қолдану – білім беруде инновациялық тәсілдерді тиімді жүзеге асырудың бір көрінісі болып табылады. Бұл мұғалімнің рөлін өзгертеді: енді ол тек білім жеткізуші емес, оқу үдерісін ұйымдастырушы, фасилитатор, бағыттаушы ретінде көрінеді.

Осы мақалада цифрлық трансформация жағдайында білім беруді жаңғырту мәселесі қарастырылады. Атап айтқанда, Блум таксономиясы негізінде оқыту процесін тиімді ұйымдастырудың инновациялық тәсілдері талданып, педагогикалық практикада қолданудың нақты жолдары ұсынылады. Зерттеу нәтижелері цифрлық дәуірдегі білім берудің сапасын арттыруға және мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін нығайтуға бағытталады.

Цифрлық трансформация дәуірінде білім беру жүйесін жетілдіру мен жаңғырту өзекті мәселе ретінде қарастырылып келеді. Бүгінде мектеп қабырғасындағы оқытудың мазмұны, құрылымы мен формасы түбегейлі өзгеріске ұшырауда. Бұл өзгерістер тек технологияны меңгеру емес, сонымен қатар оқу процесін мазмұндық және әдістемелік тұрғыда қайта қарауды талап етеді. Осы тұрғыда Блум таксономиясы — білім беру мақсаттарын нақты, жүйелі және деңгейлік негізде құруға мүмкіндік беретін тиімді әдіс. Ал цифрлық технологиялар сол мақсаттарға жету жолында қуатты құрал бола алады.

1. Білім берудегі цифрлық трансформацияның мәні мен ерекшеліктері.

Цифрлық трансформация — бұл оқу үдерісін автоматтандыру немесе технологиямен жабдықтау ғана емес, білім беруді жаңа сапа деңгейіне көтеру процесі. Ол оқытудың барлық деңгейлерінде – мектепке дейінгі, орта, жоғары және қосымша білім беруде — цифрлық орта мен заманауи педагогикалық тәсілдердің ықпалдастығын қамтамасыз етеді.

2020 жылдан кейінгі кезеңде әлемдегі білім беру жүйесі пандемияға байланысты жаппай қашықтан оқытуға көшіп, цифрлық құралдарды кеңінен қолдануға мәжбүр болды. Осы кезеңде цифрлық сауаттылық, цифрлық педагогика, цифрлық мазмұн құру сияқты жаңа ұғымдар мен талаптар алдыңғы орынға шықты. ЮНЕСКО (2021) мәліметі бойынша, цифрлық білім беру құралдарын тиімді пайдаланған мектептер мен елдер оқушылардың танымдық белсенділігі мен білім сапасын тұрақты түрде арттыра алған.

Қазақстан жағдайында да цифрлық трансформация Мемлекеттік білім беру саясатының негізгі бағытына айналды. «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында мектептерде интернетпен қамтамасыз ету, интерактивті тақталар, білім беру платформалары (BilimLand, Kundelik.kz, Google Classroom және т.б.) кеңінен ендірілді. Бұл құралдар оқушы мен мұғалімнің өзара әрекеттестігін жаңа деңгейге көтерді.

2. Блум таксономиясы: теориялық негізі және маңыздылығы.

Бенджамин Блум бастаған ғалымдар тобы 1956 жылы оқу мақсаттарын когнитивтік (танымдық), аффективтік (эмоционалдық), психомоторлық (қимыл-қозғалыс) аймақтарға бөліп, когнитивтік аймақты 6 деңгейге жүйеледі: білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау, бағалау. Кейінірек Лорин Андерсон мен Дэвид Кратуолдың жаңартылған нұсқасында бұл деңгейлер етістік түрінде беріліп: есте сақтау, түсіну, қолдану, талдау, бағалау, жасау ретінде өзгертілді.

Блум таксономиясы оқушының оқу мақсатын түсінуден бастап, білімді өмірде шығармашылықпен қолдануға дейінгі барлық кезеңін қамтиды. Осы сатылар арқылы оқыту жүйесі құрылымдалып, оқушының оқу нәтижесі нақты бағалануы мүмкін болады. Бұл жүйе мұғалімге сабақты жоспарлау мен рефлексия жүргізуде бағыт береді, ал оқушы үшін өзінің танымдық дағдысын дамыту жолын айқындайды.

3. Блум таксономиясын цифрлық ортада қолдану ерекшеліктері.

Цифрлық трансформация жағдайында Блум таксономиясы жаңаша сипатқа ие болады. Қазіргі таңда Google Docs, Padlet, Quizizz, Kahoot, Canva, Mentimeter, Jamboard секілді платформалар арқылы оқушыларға түрлі деңгейдегі тапсырмалар беруге, олардың ойлау қабілетін дамытуға болады.

Блум таксономиясы деңгейі	Цифрлық құралдар мысалы	Оқу әрекеті мысалы
Білу (есте сақтау)	Quizizz, Kahoot	Терминдерді жаттау, тест орындау
Түсіну Google	Docs, Edmodo	Мәтінді түсіндіріп жазу
Қолдану	Canva, Google Slides	Презентация құрастыру
Талдау	Padlet, MindMup	Себеп-салдар байланысын

		талдау
Жинақтау	Flipgrid, Mentimeter	Пікір білдіру, аргумент ұсыну
Бағалау	Book Creator, iMovie	Видео немесе цифрлық кітап жасау

Мәселен, 2-сынып оқушыларына әдебиеттік оқу сабағында «Батырлық» тақырыбын меңгерту үшін «түсіну» деңгейінде мәтінді сахналау тапсырмасы берілсе, «жасау» деңгейінде өз кейіпкері туралы бейнеролик түсіру ұсынылуы мүмкін. Мұндай әдіс баланың тек білімді меңгеруін емес, шығармашылықпен жұмыс істеуін де қамтамасыз етеді.

4. Зерттеу нәтижелері мен педагогикалық тәжірибе.

Цифрлық ортада Блум таксономиясын қолдануға байланысты көптеген шетелдік және отандық зерттеулер жүргізілуде. Мәселен, Anderson & Krathwohl (2001) зерттеуінде білім беру мақсаттарын қайта құрылымдау оқушылардың жоғары деңгейдегі ойлау дағдыларын дамытуда шешуші рөл атқаратыны дәлелденген.

Қазақстандық ғалым Н. Ермекбаева (2022) бастауыш сыныпта Блум таксономиясы негізінде құрылған тапсырмалардың оқушылардың функционалдық сауаттылығына оң әсер ететінін атап өткен. Оның зерттеуінде цифрлық платформада құрылған деңгейлік тапсырмаларды орындаған оқушылардың 78%-ы оқу материалын терең түсініп, оны шығармашылықпен қолдана алғаны көрсетілген.

Сондай-ақ, Ж. Жүсіпова (2023) жүргізген тәжірибелік жұмыста цифрлық құралдармен бірге қолданылған Блум таксономиясы оқушылардың талдау және бағалау дағдыларын 1,5 есе арттырғанын көрсетеді. Бұл нәтижелер цифрлық технология мен педагогикалық құрылымның үйлесімділігін дәлелдейді.

5. Мұғалімнің рөлі мен кәсіби құзыреттілігі.

Цифрлық дәуір мұғалімнен тек пәндік білімді ғана емес, сонымен қатар технологиялық және әдістемелік құзыреттілікті талап етеді. Мұғалім Блум таксономиясының сатыларына сәйкес цифрлық тапсырмалар мен бағалау құралдарын құрастырып, оқушылардың жетістігін жүйелі қадағалауы тиіс.

Сонымен қатар, мұғалім оқытудағы инновацияның бастамашысы, оқушының жеке білім траекториясын қалыптастырушы рөлінде болуы қажет. Мұғалімнің сандық сауаттылығы — заманауи білім берудің ажырамас бөлігі. Бұл ретте үздіксіз кәсіби даму, цифрлық педагогиканы меңгеру, рефлексия жасау қабілеті маңызды факторлар ретінде айқындалады.

Цифрлық трансформация – білім беру жүйесіндегі сапалы өзгерістердің негізі. Бұл үдеріс білім алушылардың да, педагогтердің де қызметін түбегейлі жаңғыртуға бағытталған. Қазіргі таңда білім беру үрдісінде инновациялық технологияларды тиімді пайдалану білім сапасын арттырудың маңызды алғышартына айналууда. Осы тұрғыда Блум таксономиясы — оқытудың құрылымын айқындайтын, мақсаттарды нақтылауға және оқушының танымдық әрекетін жүйелеуге мүмкіндік беретін әмбебап құрал.

Мақалада келтірілген зерттеулер мен тәжірибелер көрсеткендей, Блум таксономиясын цифрлық ортада тиімді қолдану оқушылардың сын тұрғысынан ойлау, өздігінен білім алу, рефлексия жасау, шығармашылықпен жұмыс істеу сияқты дағдыларын дамытуға үлкен септігін тигізеді. Цифрлық құралдар арқылы әр деңгейдегі тапсырмаларды тиімді ұйымдастыру – мұғалімнің кәсіби шеберлігіне, әдістемелік сауаттылығына және цифрлық құзыреттілігіне тікелей байланысты.

Осы орайда келесі ұсыныстарды ұсынуға болады:

- Мұғалімдерді Блум таксономиясының цифрлық оқыту құралдарымен ықпалдасқан әдістемесі бойынша тұрақты оқыту және біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру;
- Бастауыш сыныптарға арналған цифрлық деңгейлік тапсырмалар банкін құрастыру;
- Білім беру платформаларын Блум таксономиясына сәйкестендіріп жетілдіру;
- Әр пән бойынша цифрлық трансформация жағдайына бейімделген үлгілік ҚМЖ, оқу материалдарын әзірлеу.

Білім беру жүйесін жаңғыртудағы басты мақсат – оқушының тұлғалық дамуын қамтамасыз ету. Цифрлық трансформация мен Блум таксономиясы үйлесімді қолданылған жағдайда бұл мақсатқа жету жолы нақты, жүйелі әрі нәтижелі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Anderson L. W., & Krathwohl D. R. (2001). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. New York: Longman.

2. Bloom B. S. (1956). Taxonomy of Educational Objectives. Handbook I: Cognitive Domain. New York: David McKay Company.
3. Ермекбаева Н. (2022). Бастауыш мектепте Блум таксономиясы арқылы оқыту тиімділігі. Қазақ білім академиясының хабаршысы, №2, 48–53 б.
4. Жүсіпова, Ж. (2023). Цифрлық ортада Блум таксономиясын қолданудың тиімділігі. Педагогика және психология журналы, №3(78), 22–28 б.
5. ЮНЕСКО (2021). Digital learning and education: Lessons from the COVID-19 pandemic. UNESCO Publishing.
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. (2020). Қашықтан оқыту: әдістемелік ұсынымдар. НЗМ ДББҰ.
7. Heick T. (2020). Using Bloom's Taxonomy in the 21st Century Classroom. TeachThought.
8. Mishra P., & Koehler M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017–1054.

МАЗМҰНЫ

1.	Yücel Gelişli EĞİTİMDE MILLİ KİMLİK BAĞLAMINDA ANADILIN ÖNEMİ	3
2.	Абилкасим С.А., Асетова Ж.Б. ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ДАМУ	8
3.	Абитаева А.Б., Мухаметжанова А.О. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТ ТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЦИФРЛЫҚ КОНТЕНТТІҢ ТИІМДІЛІГІ	11
4.	Аганина К.Ж., Хамитова Н. БІЛІМ САЛАСЫ МЕНЕДЖЕРЛЕРІНІҢ МАРКЕТИНГТІК ІС-ӘРЕКЕТІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	14
5.	Акбар М.Б., Бейсенбаева А.М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚЫРМАНДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУДА ОНЛАЙН СЕРВИСТЕРДІ ПАЙДАЛАНУ	18
6.	Ақмолдан Г., Балтабаева А.Т. ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ: ҚАЗАҚСТАННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР	21
7.	Алпыспаева А.Г., Шаяхметова М.Н. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ	24
8.	Альпилам Н., Шаяхметова М.Н. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІН СІңІРУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ	26
9.	Амирова А.С. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ПЕН ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ДАМУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	28
10.	Ануарбек Д.А., Шамилова П.С. БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ ДАЯРЛАУДАҒЫ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ТІЛ МӘДЕНИЕТІНІҢ РӨЛІ	34
11.	Арыстан Б.А. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУДА ТОЛЕРАНТТЫ ОРТАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	38
12.	Асакаева Д.С., Қосманова А.Б. ПЕРСОНАЛИЗИРОВАННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ	41
13.	Асилбек А.Ж., Асетова Ж.Б. ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	45
14.	Атемова Қ.Т., Мырзапеисова М.Т. ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ЖЫНЫСТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ БУЛЛИНГТІҢ КӨРІНУІ	47
15.	Аубакирова Н.В., Садырова С.М. ЦЕННОСТЬ СЕМЬИ КАК ОСНОВА НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ	50
16.	Әмірова Б.Ә. ОҚЫТУ ПОЦЕСІНДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ҚОЛДАНУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҚТАРЫ	55
17.	Бахтиярова Г.Р., Арыстанова Ж.Қ. БОЛАШАҚ ТӘРБИЕШІ-ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ ТУРАЛЫ	57
18.	Бердібай С.Е., Ишанов П.З. ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАР - БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ	60
19.	Бисембаева А.Ж., Мухамбетова А.Ж. ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЫҚПАЛЫ	64
20.	Булатбаева К.Н. АКАДЕМИЧЕСКОЕ ПИСЬМО КАК ВАЖНЫЙ ПУТЬ ОЦЕНИВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ	65
21.	Володяқызы А. БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ РЕФЛЕКСИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ	72

	ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ РӨЛІ	
22.	Гранкина А.К., Ишанов П.З. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ	74
23.	Дарбаева Ж.К., Кенжигалиева А.Д., Кенжигалиева А.Д. СКАЗКИ КАК РЕСУРС В ЦИФРОВОМ ОБУЧЕНИИ	77
24.	Дәут М.Т., Бейсенбаева А.М. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚОРШАҒАН ӘЛЕМ ТУРАЛЫ БІЛІМДЕРІН ПРАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	82
25.	Досова Л.А., Куанышбекова Г.Е., Сабенова Ж.А. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДА ОҚУ МАҚСАТТАРЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ	84
26.	Душанова А.С. МУЛЬТИПЛИКАЦИЯ ТҮРЛЕРІ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	89
27.	Жакенова К.Б., Жусупбекова Г.Г. ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ КЕЗІНДЕ МҰҒАЛІМДЕРГЕ ӘДІСТЕМЕЛІК СҮЙЕМЕЛДЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	92
28.	Жамбулова А.Б., Жекибаева Б.А. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	96
29.	Жасузакова З.К. БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҮЙ ТАПСЫРМАЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ	100
30.	Жекибаева Б.А., Ефимович А.С. ЦИФРОВЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ В РАЗВИТИИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ: ОПЫТ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ АПРОБАЦИИ	103
31.	Жоламанова А.Г., Бакирова И.Д. ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҒАРТУ ЖАҒДАЙЫНДА ОНЫ САҚТАУ	109
32.	Жуматаева Е. САЛТАНАТ ҚҰАТҚЫЗЫ – ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ БІЛІКТІ, ЖАНЫ ЖАЙСАҢ ҒАЛЫМЫ	111
33.	Жұмабек А.С. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ХАЛЫҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІ ҮЛГІЛЕРІНІҢ БІРІ – ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ ДАМУ	114
34.	Зенда А.М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ МӘТІНДЕРІМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ АРҚЫЛЫ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ЖЕТІЛДІРУ	118
35.	Илиусирова А.М. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К ВНЕДРЕНИЮ ВЕБ-ИНСТРУМЕНТОВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	120
36.	Исаметова А.Т. ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ТЕАТРЛАНДЫРЫЛҒАН ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ	124
37.	Карабекова А.Ж. Турсынбеков Д.Д. ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	126
38.	Карбаева Г. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	128
39.	Каузова А.Т., Ишанов П.З. ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ - БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚУШЫ БІЛІМІНІҢ БАСТЫ НӘТИЖЕСІ	132
40.	Кертаева Ғ.М. «АДАЛ АЗАМАТ» ДЕГЕН АТҚА ЛАЙЫҚ АДАМДЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕ ҰЛТТЫҚ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МӘНІ	135
41.	Книсарина М.М. ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ИНКЛЮЗИВНОСТИ И БЛАГОПОЛУЧИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ: АНАЛИЗ МНЕНИЙ О НЕОБХОДИМОСТИ СОЗДАНИЯ КОМНАТЫ «КОМФОРТА» ДЛЯ ИНОСТРАННЫХ ОБУЧАЮЩИХСЯ	138
42.	Кудайбергенов Д.Н. МЕКТЕПТІҢ ЖАҒЫМДЫ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ	141
43.	Колмагорова М.А., Сарсекеева Ж.Е. ИНФОРМАЦИОННАЯ ГРАМОТНОСТЬ КАК КЛЮЧЕВОЙ НАВЫХ ХХІ ВЕКА: ТЕНДЕНЦИИ ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ КАЗАХСТАНА.	143
44.	Копбалина К.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖАҒДАЙЫ МЕН ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕСІ	147

45.	Қайырбек Д.М., Шаяхметова М.Н. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ПӘНАРАЛЫҚ ПРИНЦИПТІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ	152
46.	Қуанғали Д.Қ., Ишанов П.З. МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ЗАМАНАУИ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	155
47.	Құдайбергенова С. МЕКТЕПАЛДЫ ТОП БАЛАЛАРЫН ГЕЙМИФИКАЦИЯ АРҚЫЛЫ ТАНЫМДЫҚ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ	158
48.	Магазова К.Б., Адилев Т.Д., Ишанов П.З. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІ НЕГІЗІНДЕ ЗІЯТКЕРЛІК DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	162
49.	Мағауова А.С. ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ К ИНКЛЮЗИВНОЙ ПРОАКТИКЕ: ПРОБЛЕМЫ И ОПЫТ	165
50.	Майлыбаева Г.С., Абильдина С.К., Жексембаева Ж.Р., Утегулов Д.Е. БОЛАШАҚ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІН ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА КӘСІБИ ҚЫЗМЕТКЕ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕСІ	169
51.	Мейрімжанова Қ.Н., Айдарбекова К.А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ПАТРИОТТЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДЕ ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ИНТЕГРАЦИЯСЫ	173
52.	Меңлібекова Г.Ж. ПРОФЕССОР С.Қ. ӘБІЛДИНАНЫҢ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМНІҢ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ	176
53.	Мукашева М.У. ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИНТЕГРАЦИИ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ВИРТУАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ	179
54.	Муканова С.Д., Мукушева С.Б. ОСОБЕННОСТИ И ВЫЗОВЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ ДЛЯ УНИВЕРСИТЕТСКИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВОЗРАСТА 50+ ЛЕТ	182
55.	Мусина В.Т., Абильдина С.К. ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАР - ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗІ	187
56.	Муратбаева Г.А., Бейсенбаева А.А. СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ ЖЕТІСТІКТЕРІН БАҒАЛАУДЫҢ ОБЪЕКТИВТІЛІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ТӘСІЛДЕРІ	190
57.	Мухаметжанова А.О., Даян М. БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУ DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ДИЗАЙН-ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	194
58.	Мухаметжанова Ж.О. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ АЛЬФА ҰРПАҚ: БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗГЕРІС	196
59.	Мухтар Д., Аналбекова К.Т., Аубакирова К.Ф. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ	198
60.	Нағымжанова Қ.М. ОҚЫТУШЫЛАР МЕН ЖИ УНИВЕРСИТЕТТІК БІЛІМ АЯСЫНДА: МҰМКІНДІКТЕР МЕН СЫН-ҚАТЕРЛЕР	202
61.	Наженова Ж.С., Шаяхметова М.Н. ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	211
62.	Нугманова Ж.А., Ишанов П.З. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН РУХАНИ - АДАМГЕРШІЛІК ҚАСИЕТТЕРГЕ ТӘРБИЕЛЕУ	214
63.	Нурбекова Ж.К. ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОСНОВА БАЛАНСА РОЛЕЙ ПЕДАГОГА И ИИ	217
64.	Нұржауова М.Б., Шаушекова Б.Қ. ЭТНОМӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІК ПЕН ЦИФРЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК САБАҚТАСТЫҒЫ	221
65.	Омарбекова Ф.Қ. ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ (10 АСЫҚ) АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ МЕТАТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ	223
66.	Омарова А.Б., Мухаметжанова А.О. ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІ DAҒДЫЛАРДЫ ДАМУ ҚҰРАЛЫ РЕТИНДЕ	228
67.	Орынбасар Б., Бакирова И.Д. ҚАЗАҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ СЕРПІЛІС: МӘДЕНИ МҰРА МЕН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯ	230
68.	Отыншина Г.С., Абденов Р.Т. ПРИМЕНЕНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ СРЕДСТВ	233

	ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ - БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ	
69.	Рахметова А., Мадали А., Бакирова И.Д. ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ: ҚАЗАҚСТАН БІЛІМІНІҢ ЖАҢА КӨКЖИЕГІ	235
70.	Риза С.Е., Шопанбекова Г.Ж. ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН РУХАНИ МҰРАНЫ САБАҚТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	238
71.	Сайлаубай М.С., Айдарбекова К.А. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЕСЕПТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ОҚУ ҮДЕРІСІНІҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫ	240
72.	Самашова Г.Е., Эргешова Х.Д. ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕҢГЕРУГЕ АРНАЛҒАН «IT QADAM» ПЛАТФОРМАСЫН ӨЗІРЛЕУДІҢ МҮМКІНДІКТЕРІ	243
73.	Сапар Н.Ж. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ӨЛКЕТАНУ МАТЕРИАЛЫН ҚОЛДАНУ	245
74.	Сардарова Ж.И. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	248
75.	Саренова А.С. АДАПТАЦИЯ ПЕРВОКУРСНИКОВ КАК ПУТЬ ЛИЧНОСТНОГО СТАНОВЛЕНИЯ В УНИВЕРСИТЕТСКОЙ СРЕДЕ	251
76.	Серик М.С., Аренова А.Х. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТОЛЕРАНТТЫ ОЙЛАУЫН ДАМУҒА ӘЛЕМДІК МӘДЕНИЕТТЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ЫҚПАЛЫ	254
77.	Серік Ж., Медиева С.Х. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ МЕН БІЛІМ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗІ	258
78.	Серікбай С.Ә., Сәдуақас Г.Т. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ГЕЙМИФИКАЦИЯНЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТІ ДАМУ	261
79.	Суйндикова Н.Т., Адилов Т.Д., Ишанов П.З. БАСТАУЫШ МЕКТЕП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ИНТЕГРАТИВТІ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ	265
80.	Султанова Ш.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНІҢ РӨЛІ	269
81.	Сыздықбаева А.Д. СОДЕЙСТВИЕ БЛАГОПОЛУЧИЮ ОБУЧАЮЩИХСЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ	272
82.	Тәжит М.Ж. ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫНЫҢ АДАМГЕРШІЛІК КҮНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫН ӨЗІРЛЕУ	276
83.	Теңізбаева М.М., Өмірзақ А.М., Шаяхметова М.Н. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗЫ	278
84.	Темирханова Д.Н., Станқұлова Д.А., Шаушекова Б.Қ. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН СЫНЫПТАН ТЫС УАҚЫТТА ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫН ЖҮРГІЗУДІҢ МАҢЫЗЫ	281
85.	Толеутаева Т.Қ., Қарсыбек А.Қ., Ишанов П.З., Аяған Е.С. ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАР НЕГІЗІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	284
86.	Тұрсын М.Ж., Ишанов П.З. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ОТАНСҮЙГІШТІК ҰҒЫМ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	288
87.	Ұзақбаева С.А. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІ ДАЯРЛАУДАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАР	291
88.	Худайкулова Л. М., Аубакирова К.Ф. О РАЗВИТИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	294
89.	Шаймерденова С.А., Мухаметжанова А.О. ҚАЗІРГІ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ	297
90.	Шалқарбек К.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУДА БІЛІМ БЕРУ ВЕБ-САЙТТАРЫН ПАЙДАЛАНУ	300
91.	Шаушекова Б.Қ., Ахамбаева Ж.Т. ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ АЯСЫНДА	303

	МӘДЕНИ-ТАРИХИ ДӘСТҮРЛЕР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ	
92.	Шаяхметова А.М. ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ: ҰЛТТЫҚ ДӘСТҮРЛЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР	306
93.	Шилин А.Г. ПЕДАГОГ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ ТЮТОР В СТИЛЕ «PERFORMANCE» СЕГОДНЯ – КВАЛИФИЦИРОВАННЫЕ КАДРЫ ЗАВТРА	309
94.	Шубаева Ж.Ж., Шаяхметова М.Н. ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДА БІЛІМ БЕРУДІ ЖАҢҒЫРТУ: БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫ НЕГІЗІНДЕГІ ИНОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР	311